C. SUETONII TRANQUILLI

OPERA.

TEXTU

AD PRAESTANTISSIMAS EDITIONES

RECOGNITO

CONTINUO COMMENTARIO ILLUSTRAVIT

CLAVEM SUETONIANAM ADJECIT

DETLEV CAR. GUIL. BAUMGARTEN-CRUSIUS

GYMNASII MERSEBURGENSIS CONRECTOR SOCIET. LAT. JENENSIS SODALIS.

VOL. II.

LIPSIAE

APUD GERHARDUM FLEISCHERUM JUN.

1816.

TIBERIUS CLAUDIUS

DRUSUS CAESAR.

[1] PATREM Claudii Caesaris Drusum, olim Decimum, mox Neronem praenomine, Livia, quum Augusto gravida nupsisset, intra mensem tertium peperit: fuitque suspicio, ex vitrico per adulterii consuetudinem procreatum. Statim certe vulgatus est versus:

Τοῖς εὐτυχοῦσι καὶ τρίμηνα παιδία.

Is Drusus in quaesturae praeturaeque honore dux

Tib. Claud. Drusus] *Dio* 60, 2. *Xiphil.* et *Zonaras:* Τιβέριος Κλαύδιος Νέρων Γερμανικός. *Nero,* quod nomen habet cod. Viterb. c. 2., dicitur etiam a *Vopisc.* Aurelian. 21., *Tiberius* infra c. 4. ab Augusto. De *Germanici* cognomine assumto Noster c. 2. exponit. v. Fabric. ad *Dion.* l. c.

intra mensem tertium] *Dio* 48, 44. συνοικοῦσα ἤδη ἡ γυνὴ τῷ Καίσαρι, τίκτει Κλαύδιον Δροῦσον Νέρωνα. καὶ αὐτὸν ὁ Καῖσαρ καὶ ἀνείλετο, καὶ τῷ πατρὶ ἔπεμψεν· αὐτὸ τοῦτο ἐς τὰ ὑπομνήματα ἐγγράψας, ὅτι Καῖσαρ τὸ γεννηθὲν Λιουΐᾳ τῇ ἑαυτοῦ γυναικὶ παιδίον Νέρωνι τῷ πατρὶ ἀπέδωκε. καὶ ἐκεῖνος τελευτῶν οὐ πολλῷ ὕστερον, ἐπίτροπον καὶ τούτῳ καὶ τῷ Τιβερίῳ αὐτὸν τὸν Καίσαρα κατέλιπεν. ὁ δ' οὖν ὅμιλος ἄλλα τε ἐπὶ τούτῳ πολλὰ διεθρύλλει, καὶ τοῖς εὐτυχοῦσι τρίμηνα παιδία γεννᾶσθαι ἔλεγεν, ὥστε καὶ ἐς παροιμίαν τὸ ἔπος προχωρῆσαι. Burm. ad n. l., dum Drusum cum *immaturo infante,* postea ex Augusti Liviaeque matrimonio, auctore Nostro Aug. 63., prognato, confundit, immaturum partum ipse edit, immemor eorum, quae ad Aug. l. c. recte notaverat, nisi quod ibi etiam lectorem ad notata ad Claud. ablegat.

Raetici, deinde Germanici belli, Oceanum septemtrionalem primus Romanorum ducum navigavit: trans Rhenum fossas novi et immensi operis effecit, quae nunc adhuc *Drusinae* vocantur: hostem etiam frequenter caesum, ac penitus in intimas solitudines actum, non prius destitit insequi, quam species barbarae mulieris, humana amplior, victorem tendere

---

Raetici] A. U. 739. v. *Dio* 54, 22. *Vell.* 2, 95. et notata a nobis ad Aug. 21. et Tiber. 9. — *Dio* l. c. ὁ Αὔγουστος πρῶτον μὲν τὸν Δροῦσον ἐπ' αὐτοὺς ἔπεμψε· καὶ ὃς πρὸς τοὺς ἀπαντήσαντάς οἱ αὐτῶν περὶ τὰ Τριδέντινα ὄρη συμβαλὼν, διὰ ταχέων ἐτρέψατο· ὥςτε καὶ τιμὰς στρατηγικὰς ἐπὶ τούτῳ λαβεῖν, hactenus Quaestor tantum. Romam reversus, ἀστυνόμος (Aedilis) ἐπί τε Κυΐντου Αἰλίου καὶ ἐπὶ Παύλου Φαβίου ὑπάτων (a. 743.), καίπερ τὰς στρατηγικὰς τιμὰς ἔχων, ἀπεδείχθη, ut *Dio* 54, 32., eodemque auctore c. 34. eodem anno ἡ πανήγυρις, ἡ τῇ στρατηγίᾳ αὐτοῦ προςήκουσα, πολυτελεστάτη ἐποιήθη, quamquam praetura ad a. 744. potius pertinere videtur, quod, duos magistratus uno eum anno gessisse, haud probabile est, et quod *confestim post praeturam consulatum iniisse* dicitur, qui in[illegible]t in a. U. 745., ut *Dio* 55, 1.

Germanici belli] A. 742. [illegible]. v. *Dio* 54, 32. sequ. τοὺς Κελτοὺς τηρήσας τὸν Ῥῆνον διαβαίνοντας, ἀνέκοψε. καὶ μετὰ τοῦτο ἔς τε τὴν τῶν Οὐσιπετῶν κατὰ αὐτὴν τὴν τῶν Βαταούων νῆσον διέβη, καὶ ἐπὶ τὴν Συγαμβρίδα ἐκεῖθεν ἐπιπαρελθὼν, συχνὰ ἐπόρθησεν· ἔς τε τὸν Ὠκεανὸν διὰ τοῦ Ῥήνου καταπλεύσας, τοὺς Φρεισίους ᾠκειώσατο sequ. *Tac.* Germ. 34. cf. *Mannert* Tom. 3. p. 63. sequ.

fossas — Drusinae vocantur] *Fossam Drusianam Tacitus* dicit A. 2, 8. De loco v. *Cellar.* Geogr. A. 2, 3. p. 261. sequ. — *Aggerem* etiam coercendo Rheno a Druso inchoatum, qui conjunctusne fuerit cum fossa illa, incertum, memorat *Tac.* A. 13, 53. Hist. 5, 19.

species barbarae mulieris] *Dio* 55, 1. ἔς τε τὴν τῶν Χάττων ἐςέβαλε, καὶ προῆλθε μέχρι τῆς Σουηβίας, τήν τε ἐν ποσὶν οὐκ ἀταλαιπώρως χειρούμενος, καὶ τοὺς προςμιγνύντας οἱ οὐκ ἀναιμωτὶ κρατῶν. κἀντεῦθεν πρός τε τὴν Χερουσκίαν μετέστη, καὶ τὸν Οὐΐσουργον διαβὰς, ἤλασε μέχρι τοῦ Ἀλβίου, πάντα πορθῶν. ἐκεῖνον γὰρ — ἐπεχείρησε μὲν περαιωθῆναι, οὐκ ἠδυνήθη δέ, ἀλλὰ τρόπαια στήσας, ἀνεχώρησε. γυνὴ γάρ τις μείζων ἢ κατὰ ἀνθρώπου φύσιν ἀπαντήσασα αὐτῷ, ἔφη· Ποῖ δῆτα ἐπείγῃ, Δροῦσε ἀκόρεστε; οὐ πάντα σοι ταῦτα ἰδεῖν πέπρωται. ἀλλ' ἄπιθι. καὶ γάρ σοι καὶ τῶν ἔργων καὶ τοῦ βίου τελευτὴ πάρεστιν ἤδη sequ. ubi v. Fabricium de hoc et similibus spectris disserentem.

ultra, sermone Latino prohibuisset. Quas ob res ovandi jus et triumphalia ornamenta percepit; ac post praeturam confestim inito consulatu, atque expeditione repetita, supremum diem morbo obiit in aestivis castris, quae ex eo *Scelerata* sunt appellata. Corpus ejus per municipiorum coloniarumque primores, suscipientibus obviis scribarum decuriis, ad Urbem devectum, sepultumque est in campo Martio.

---

ovandi jus — percepit] A. 743. *Dio* 54, 33. διὰ μὲν οὖν ταῦτα τάς τε ἐπινικίους τιμὰς καὶ τὸ ἐπὶ κέλητος ἐς τὸ ἄστυ ἐλάσαι, τῇ τε τοῦ ἀνθυπάτου ἐξουσίᾳ, ἐπειδὰν διαστρατηγήσῃ, χρήσασθαι ἔλαβε.

morbo obiit] A. 745. in consulatu, ac statim post visum illud, secundum *Dion.* 55, 1. qui: θαυμαστὸν μὲν οὖν τό τινα φωνὴν παρὰ τοῦ δαιμονίου τοιαύτην τῳ γενέσθαι· οὐ μέντοι καὶ ἀπιστεῖν ἔχω. παραχρῆμα γὰρ ἀπέβη, σπουδῇ τε ὑποστρέψαντος αὐτοῦ, καὶ ἐν τῇ ὁδῷ νόσῳ τινί, πρὶν ἐπὶ τὸν Ῥῆνον ἐλθεῖν, τελευτήσαντος. *Liv.* Epit. 140. „Drusus a fractura, equo super crus ejus collapso, tricesimo die, quam id acciderat, mortuus est."

Scelerata] Ita, auctore *Floro* 1, 12, 2. „*scelerato* signata nomine, quae proficiscentes in proelium Fabios porta dimisit" ubi Dukerus: „*Sceleratus* interdum significationem calamitatis habet, (cit. l. n. et *sceleratum frigus Virgil.* Georg. 2, 256.) et *scelus* pro calamitate, infortunio. Guyet. ad *Terent.* Eun. 2, 3, 34."

Corpus ejus — campo Martio] *Liv.* l. c. „Corpus a Nerone fratre, qui nuncio valetudinis evocatus raptim accurrerat, Romam pervectum, et in C. Julii tumulo conditum. Laudatus est a Caesare Augusto vitrico, et supremis ejus plures honores additi." *Dio* 55, 2. προπυθόμενος δ' ὁ Αὔγουστος, ὅτι νοσεῖ (οὐ γὰρ ἦν πόῤῥω) τὸν Τιβέριον κατὰ τάχος ἔπεμψε· καὶ ὃς ἔμπνουν τε αὐτὸν κατέλαβε, καὶ ἀποθανόντα ἐς Ῥώμην ἐκόμισε, τὰ μὲν πρῶτα μέχρι τοῦ χειμαδίου τοῦ στρατοῦ, διά τε τῶν ἑκατοντάρχων καὶ διὰ τῶν χιλιάρχων, ἐκεῖθεν δὲ διὰ τῶν καθ' ἑκάστην πόλιν πρώτων βαστάσας. καὶ αὐτοῦ ἐν τῇ ἀγορᾷ προτεθέντος, διπλοῦς ὁ ἐπιτάφιος ἐλέχθη· ὅ τε γὰρ Τιβέριος ἐνταῦθα αὐτὸν ἐπῄνεσε, καὶ ὁ Αὔγουστος ἐν τῷ Φλαμινίῳ ἱπποδρόμῳ. ἐξεστράτευτο γάρ, καὶ οὐκ ἦν οἱ ὅσιον, μὴ οὐ τὰ καθήκοντα ἐπὶ τοῖς κατειργασμένοις παρ' αὐτὴν τὴν εἴσω τοῦ πωμηρίου εἴσοδον, ἐπιτελέσαι. v. etiam ad Tiber. 7. et *Senec.* consol. ad Polyb. c. 34.

scribarum] sc. publicorum, de quibus v. Ernest. Cl. Cic. Scribarum aliarumque magistratuum operarum *decurias* dicit Noster Aug. 57., ubi v. not. Graevii, a nobis datam.

ad Urbem] „Male Casaub. ait, *ad* h. l. valere *in*. Devectum

Ceterum exercitus honorarium ei tumulum excitavit, circa quem deinceps stato die quotannis miles decurreret, Galliarumque civitates publice supplicarent. Praeterea Senatus inter alia complura, marmoreum arcum cum tropaeis via Appia decrevit, et Germanici cognomen ipsi posterisque ejus. Fuisse autem creditur non minus gloriosi, quam civilis animi.

---

est cadaver *ad Urbem* a municipiorum et coloniarum primoribus, *in Urbem* vero a scribarum decuriis, et hinc e Foro ab Equitibus in campum Martium elatum ibique sepultum. v. *Perizon.* ad *Sanctii* Minerv. l. 4. c. 6. §. 1. " Oudendorp. *Dio* l. c. καὶ ὁ μὲν ἐς τε τὸ Ἄρειον πεδίον ὑπὸ τῶν ἱππέων, τῶν τε ἐς τὴν ἱππάδα ἀκριβῶς τελούντων, καὶ τῶν ἐκ τοῦ βουλευτικοῦ γένους ὄντων, ἠνέχθη· κἀνταῦθα πυρὶ δοθεὶς, ἐς τὸ τοῦ Αὐγούστου μνημεῖον κατετέθη.

honorarium ei tum. exc.] κενοτάφιον. *Dio* l. c. καὶ τιμὰς καὶ εἰκόνων καὶ ἁψῖδος, κενοταφίου τε πρὸς αὐτῷ τῷ Ῥήνῳ λαβών. *Aram Druso sitam* inter Rhenum et Luppiam flumen commemorat *Tac.* A. 2, 7., quam superimpositam fuisse puto tumulo, ut apud *Virgil.* Aen. 3, 304. „ Libabat cineri Andromache, Manesque vocabat Hectoreum ad *tumulum*, viride quem cespite *inanem*, Et geminas, causam lacrimis, sacraverat *aras.*" Id patere ex iis, quae addit Noster: *Gall. civitates publice supplicarent,* monuit jam Lips. ad *Tac.* l. c. Ceterum cum Oudend. ad h. l. et Oberlin ad Tac. diversum existimo hunc tumulum a *monumento Drusi apud Moguntiacum*, cujus mentio apud *Eutrop.* 7, 8., et vestigia hodie servantur in nomine *Drusiloch* h. e. *Drusi locus*, de quo adi Burmann.

circa quem — miles decurreret] Copiose de hoc περιδρομῆς honore funebri, quem contigisse etiam Augusto narrat *Dio* 56, 42., describit in funere Severi *Herodian.* 4, 2., egit *Kirchmann.* de funer. Roman. 3, 3. p. 212. sequ.

marmoreum arcum] Ἁψίς dicitur *Dioni* 55, 2. Id. 56, 17. ἁψῖδες τροπαιοφόροι et 60, 22. ἁψὶς τροπαιοφόρος, ad quae l. v. Fabric.

Germanici cogn.] *Dio* 55, 2. Γερμανικός τε μετὰ τῶν παίδων ἐπονομασθεὶς, unde Claudius Germanici habet cognomen apud *Dion.* 60, 2. (v. not. ad init. hujus cap.) *Joseph.* 19, 5. et in numis, quos dat *Patinus* ad h. l.

non. min. gloriosi, quam civilis animi] *Vell.* 2, 97. „ adolescens tot tantarumque virtutum, quot et quantas natura in mortalis recipit, vel industria perficit; cujus ingenium utrum bellicis magis operibus, an civilibus suffecerit artibus, in incerto est. "

Nam ex hoste super victorias opima quoque spolia captasse, summoque saepius discrimine duces Germanorum tota acie insectatus: nec dissimulasse unquam, pristinum se Reipublicae statum, quandoque posset, restituturum. Unde existimo, nonnullos tradere ausos, suspectum eum Augusto, revocatumque ex provincia, et, quia cunctaretur, interceptum veneno. Quod equidem magis, ne praetermitterem, retuli, quam quia verum aut verisimile putem; quum Augustus tanto opere et vivum dilexerit, ut coheredem semper filiis instituerit, sicut quondam in Senatu professus est, et defunctum ita pro concione laudaverit, ut Deos precatus sit, *similes ei Caesares suos facerent, sibique tam honestum quandoque exitum darent, quam illi dedissent.* Nec contentus, elogium tumulo ejus versibus a se compositis exsculpsisse, etiam vitae memoriam prosa oratione composuit. Ex Antonia minore complures quidem liberos tulit; verum tres omnino reliquit, Germanicum, Livillam, Claudium. [2] Claudius natus est, Iulo Antonio, Fabio Africano Consulibus, Kalendis Augu-

---

quandoque posset] Ita Memm. Al. *quandocunque posset* v. *quandoque restituturum, si posset*, utrumque, si quid video, ex correctione. De voc. *quandoque* v. ind.

Iulo Ant., Fabio Africano Css.] A. U. 744. Consentit *Dio* 60, 2. ἦγε πεντηκοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας, quum imperium capesseret a. U. 794. — *Iulus* (hoc enim praenomen pro *Julio* ex *Horat.* Od. 4, 2, 2. ei asserunt Lips. ad *Tac.* A. 1, 10., interpr. ad n. l., Reimar. ad *Dion.* 54, 26. et 56., et 55, 10., et quos alios laudat Kraus. ad *Vell.* 2, 100.) M. Antonii Triumviri erat filius, ob adulterium cum Julia Augusti filia necatus a. 752. v. Dion. Tac. Vell. locis cit. — Alteri Consuli, Fabio *Maximo* (ut dicitur *Dion.* 54, 36.) *Africani* agnomen, quod ad Antonium pertineat, scriptoris vel librarii errore adhaesisse, judicant Lips. l. c., Sigonius, Casaub. Sed jure defendit Nostrum Graev. ex indice Consulum ante *Dionis* l. 54., ubi K. Φάβιος K. υἱ.'Αφρικανός dicitur, et ex Exc. Chron. Euseb., a Jos. Scaligero publicatis, ex numo deniq. aureo apud Goltzium, in quo: *Iul. Anton. M. F. Q. Mx. Afrícan.* Lipsium reprehendit etiam Reines. ad marginem ob Africani agnomen Antonio temere impositum.

stis, Lugduni, eo ipso die, quo primum ara ibi Augusto dedicata est, appellatusque Tiberius Claudius Drusus. Mox, fratre majore in Juliam familiam adoptato, Germanici cognomen assumsit. Infans autem relictus a patre, ac per omne fere pueritiae atque adolescentiae tempus variis et tenacibus morbis conflictatus est; adeo, ut animo simul et corpore hebetato, ne progressa quidem aetate ulli publico privatove muneri habilis existimaretur. Diu, atque etiam post tutelam receptam, alieni arbitrii, et sub paedagogo fuit; quem *barbarum et olim superiumentarium, ex industria sibi appositum, ut se quibuscunque de causis quam saevissime coërceret,* ipse quodam libello conqueritur. Ob hanc eandem valetudinem et gladiatorio munere, quod simul cum fratre memoriae patris edebat, palliolatus novo more

---

Lugduni] *Seneca* in Apocolocynt. „Lugduni natus est — ad XVI. lapidem a Vienna natus est. Gallus germanus. Itaque quod Gallum facere oportebat, Romam cepit sequi." De *ara Augusti* v. ad Calig. 20. Biennio autem ante Claudii natales illam dedicatam fuisse, *anniversarium* igitur dedicationis diem h. l. dici, recte monent ex *Dion.* 54, 32. et *Liv.* Epit. 137. Ern. et Oudend.

German. cognomen] v. notata ad caput 1.

post tutelam receptam] „h. e. postquam sui juris effectus in tutorum esse potestate desiisset, peculiari ICtis loquendi formula, apud quos pupillus *suae tutelae effici* et *in tutelam suam venire* dicitur, cum pubertatis annos attigit. Quibus verbis usus etiam sic Cicero est." Torrent. *In tutelam suam venire* dicit *Cic.* de Orat. 1, 39.

gladiatorio munere] A. 759. *Dio* 55, 27. καὶ μονομαχίας ἀγῶνας ἐπὶ τῷ Δρούσῳ, πρός τε τοῦ Γερμανικοῦ τοῦ Καίσαρος, καὶ πρὸς Τιβερίου Κλαυδίου Νέρωνος, τῶν υἱέων αὐτοῦ, ἐγένοντο.

palliolatus] *Quinctil.* 11, 3, 144. „*Palliolum*, sicut fascias, quibus crura vestiuntur, et focalia, et aurium ligamenta sola excusare potest valetudo." Plura de hoc capitis tegmine, ab aegrotis, mollibus, meretricibus etiam gestato, dat Salmas. ad *Vopisc.* Aurelian. c. 45. cf. *Ferrar.* de re vestiar. 1, 11. et P. II. l. 4. c. 23. (Thes. Graev. T. VI. p. 640. et 910.) et *Kirchmann.* de fun. Rom. 4, 9. p. 403.

praesedit; et togae virilis die, circa mediam noctem, sine sollemni officio, lectica in Capitolium latus est. [3] Disciplinis tamen liberalibus ab aetate prima non mediocrem operam dedit, ac saepe experimenta cujusque etiam publicavit. Verum ne sic quidem quicquam dignitatis assequi, aut spem de se commodiorem in posterum facere potuit. Mater Antonia *portentum eum hominis* dictitabat, *nec absolutum a natura, sed tantum inchoatum:* ac si quem socordiae argueret, *stultiorem* ajebat *filio suo Claudio.* Avia Augusta pro despectissimo semper habuit: non affari, nisi rarissime; non monere, nisi acerbo et brevi scripto, aut per internuncios, solita. Soror Livilla quum audisset, ipsum quandoque imperaturum, tam iniquam et tam indignam sortem populi Romani palam et clare detestata est. Nam et avunculus major Augustus quid de eo in utramque partem opinatus sit, quo certius cognoscatur, capita ex ipsius epistolis posui. [4] *Collocutus sum cum Tiberio, ut mandasti, mea Livia, quid nepoti tuo Tiberio faciendum esset ludis Martialibus. Consentit autem uterque nostrum, semel nobis esse statuendum, quod consilium in illo sequamur. Nam si est* ἄρτιος, *et, ut ita dicam,* ὁλόκληρος, *quid est, quod dubitemus, quin per eosdem articulos et gradus producendus sit,*

---

sine soll. officio] i. q. *sine ullo honore*, ut Calig. 10.

Disciplinis tam. liberalibus] v. infra c. 41 et 42. *Dio* 60, 2. οὗτος τὴν μὲν ψυχὴν οὐ φαῦλος ἐγένετο, ἀλλὰ καὶ ἐν παιδείᾳ ἤσκητο, ὥςτε καὶ συγγράψαι τινά. *Tac.* A. 6, 46. „composita aetate bonarum artium cupiens" fuisse dicitur.

avunculus major] ob sororem Octaviam, matrem Antoniae, matris Claudii.

ludis Martialibus] sine dubio, qui celebrati sunt ab Augusto a. U. 765., quo annos 21 natus erat Claudius. *Dio* 56, 27. τὰ Ἄρεια τότε μέν, ἐπειδὴ ὁ Τίβερις τὸν ἱππόδρομον προκατέσχεν, ἐν τῇ τοῦ Αὐγούστου ἀγορᾷ, καὶ ἵππων δρόμῳ τρόπον τινά, καὶ θηρίων σφαγῇ, ἐτιμήθη. Eos Kal. Aug. non ob Claudii natales, sed dedicatum eo die Martis templum (v. Aug. 29.) celebratos dicit idem *Dio* 60, 5. v. Fabric. ad loc. cit.

per quos frater ejus productus fuit? Sin autem ἠλαττῶσθαι *sentimus eum,* καὶ βεβλάφθαι, καὶ εἰς τὴν τοῦ σώματος, καὶ εἰς τὴν τῆς ψυχῆς ἀρτιότητα, *praebenda materia deridendi et illum et nos non est hominibus,* τὰ τοιαῦτα σκώπτειν καὶ μυκτηρίζειν εἰωθόσιν. *Nam semper aestuabimus, si de singulis articulis temporum deliberabimus,* μὴ προϋποκείμενον ἡμῖν, *posse eum gerere honores arbitremur, nec ne. In praesentia tamen, quibus de rebus consulis, curare eum ludis Martialibus triclinium sacerdotum, non displicet nobis, si est passurus, se ab Silani filio, homine sibi affini, admoneri, ne quid faciat, quod conspici et derideri possit. Spectare eum Circenses ex pulvinari, non placet nobis. Expositus enim in prima fronte spectaculorum conspicietur. In Albanum montem ire eum, non placet nobis, aut esse Romae Latinarum diebus. Cur enim non praeficitur Urbi, si potest fratrem suum sequi in montem? Habes nostras, mea Livia, sententias, quibus placet semel de tota re aliquid constitui, ne semper inter spem et metum fluctuemus. Licebit autem, si voles, Antoniae quoque nostrae des hanc partem epistolae hujus legendam.* Rursus alteris li-

---

εἰς τὴν τοῦ σώματος — ἀρτιότητα] *Dio* 60, 2. τὸ δὲ δὴ σῶμα νοσώδης, ὥστε καὶ τῇ κεφαλῇ καὶ ταῖς χερσὶν ὑποτρέμειν. καὶ διὰ τοῦτο καὶ τῷ φωνήματι ἐσφάλλετο. v. infra ad cap. 30. Antea cum Oudend. edidi ἠλαττῶσθαι pro ἐλαττ. ob sequens βεβλάφθαι. Politianus mutaverat ἐλαττοῦσθαι, quod alienam infert verbi vim. *Tac.* A. 6, 46. „Etiam de Claudio agitanti (Tiberio), quod is, composita aetate, bonarum artium cupiens erat, *imminuta mens ejus* obstitit," haud dubie ex hac Augusti epistola.

μὴ προϋποκείμενον] absolute. Ita servavi cum Oudendorp. Alii faciliorem dant lectionem: μὴ προϋποκειμένου.

ab Silani filio] *Appium Junium Silanum* intelligit Lips. ad *Tac.* A. 13, 1., Aemiliae Lepidae, proneptis Augusti, maritum, qui *censocer Claudii* dicitur infra c. 29. Assentitur Reines.

conspici] v. Gronov. ad *Tac.* 12, 49. et *Liv.* 4, 13.

Latinarum diebus] v. ad *Caes.* 79.

teris: *Tiberium adolescentem ego vero, dum tu aberis, quotidie invitabo ad coenam, ne solus coenet cum suo Sulpicio et Athenodoro. Qui vellem, diligentius et minus μετεώρως deligeret sibi aliquem, cujus motum, et habitum, et incessum imitaretur, misellus;*

Ἀτυχεῖ πάνυ ἐν τοῖς σπουδαίοις λίαν.

ubi non aberravit ejus animus, satis apparet ἡ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ εὐγένεια. Item tertiis literis: *Tiberium nepotem tuum placere mihi declamantem potuisse, peream, nisi, mea Livia, admiror. Nam qui tam ἀσαφῶς loquatur, qui possit, quum declamat, σαφῶς dicere, quae dicenda sunt, non video.* Nec dubium est, quid post haec Augustus constituerit, et

---

Rursus alteris literis] Reines. ad h. l. notavit: „Hac epistola non videtur de Tiberio nepote Liviae, sed de Tiberio privigno suo, post Imperatore, loqui Augustus. Non potuit enim Athenodorus ad Claudii tempora pertingere aetate, quod e *Strabone* l. 14. (c. 4. §. 14.) liquet. Senex enim in patriam Tarsum venit, paullo ante quam Antonius everteretur, quod factum a. U. 723., ibique Remp. rexit usque ad mortem." Sed postea hanc notam retractavit, his additis verbis: „nisi alius hic Athenodorus est a Tarsensi, quod verius." Hoc unice verum. Haud adeo incuriosus scriptor est Suetonius, ut de Claudio scriptam epistolam prodiderit, quae de Tiberio ageret.

Qui vellem — deligeret] Burm., Ern., Oudend. malunt: *deligerent*, ut referatur *qui delig.* ad paedagogos Claudii, Sulpicium et Athenodorum. Wolfius coactam dat interpretationem: „Vellem, alium quendam, quam Sulpicium, sibi deligeret Athenodorus." Equidem servavi vulg., sed mutata interpunctione, hoc sensu: *Qui* h. e. *quam* vellem, misellus (Claudius) aliquem sibi deligeret cet.

mihi] Jure hoc defendit Wolf. contra Burm. suadentem *tibi*, et Ernest. deleri jubentem. Ipse, Augustus dicit, rationem reddere mihi nequeo, cur placere mihi potuerit Claudius. Antea servavi *item* ob praeced. *rursus alteris literis.* Wolf. dedit *idem.* Sed hoc magis valet in transitu ad oppositum genus, non ubi in eodem argumento pergitur. v. not. ad Caes. 58.

tam ἀσαφῶς] *Seneca* in Apocoloc. Claudio tribuit „vocem nullius terrestris animalis, sed, qualis esse marinis belluis solet, *raucam et implicatam.*" *Dio* l. c. καὶ τῷ φωνήματι ἐσφάλλετο.

reliquerit eum nullo, praeter auguralis sacerdotii, honore impertitum, ac ne heredem quidem, nisi inter tertios ac paene extraneos, e parte sexta nuncuparit, legato quoque non amplius, quam octingentorum sestertiorum, prosecutus. [5] Tiberius patruus petenti honores consularia ornamenta detulit. Sed instantius legitimos flagitanti, id solum codicillis rescripsit, *Quadraginta aureos in Saturnalia et Sigillaria misisse ei.* Tunc demum, abjecta spe dignitatis, ad otium concessit, modo in hortis et suburbano, modo in Campaniae secessu delitescens; atque ex contubernio sordidissimorum hominum, super

---

quid — constituerit, et reliquerit] Inepta est, quae in nonnullis reperitur, mutatio *quin*, neque cum Steph. et Ern. inserendum *quum* vel *qui* ante *et reliquerit*, quod ipsum *et* additum fieri vetat. Ingrata quidem est scriptoris negligentia in conjungendis commatibus pro: *relicto eo* (quod dicere noluit ob sequentes ablativos: *nullo honore*), ideo tamen non expungenda. Frequens haec est nostratium etiam incuria, maxime in stilo, qui dicitur, Curiae, neque mirum, Suetonium negligentius quandoque sua lingua usum, quam nostri aevi viros, in accurate scribendo omni opera versatos et disciplina excultos.

legato quoque] Ita edidi cum Wolfio de sententia Ern. et Oudend. pro *legatoque*. Sic fere c. 6. „in tertiis heredibus — nuncupatum, legato *etiam* — prosecutus sequ."

et Sigillaria] *Macrob.* 1, 10. „Saturnalia uno tantum die, i. e. XIIII. Kal. (Januar.) solita celebrari; sed post in triduum propagata, primum ex adjectis a Caesare huic mensi diebus, deinde ex edicto Augusti, quo trium dierum ferias Saturnalibus addixit. a XVI. igitur coepta in XIIII. desinunt, quo solo fieri ante consueverant. sed *Sigillariorum* adjecta celebritas in septem dies discursum publicum et laetitiam religionis extendit." De origine hujus festi et nominis exponit Id. c. 11. Ceterum contumelia in eo maxima fuit, quod magistratum petenti ad servorum puerorumque lusus pecuniam misit.

suburbano] substant. Al. *suburbana domo.*

sord. hominum] *Tac.* 12, 49. „Erat Cappadociae Procurator, Julius Pelignus, ignavi animi, et deridiculo corporis juxta despiciendus; sed Claudio perquam familiaris, *quum privatus olim conversatione scurrarum iners otium oblectaret.*"

veterem segnitiae notam, ebrietatis quoque et aleae infamiam subiit. [6] Quum interim, quamquam hoc modo agenti, nunquam aut officium hominum, aut reverentia publica defuit. Equester ordo bis patronum eum perferendae pro se legationis elegit: semel, quum deportandum Romam corpus Augusti humeris suis a Consulibus exposcerent; iterum, quum oppressum Sejanum apud eosdem gratularentur. Quin et spectaculis advenienti assurgere, et lacernas deponere solebant. Senatus quoque, ut ad numerum sodalium Augustalium sorte ductorum extra ordinem adjiceretur, censuit: et mox, ut domus ei, quam incendio amiserat, publica impensa restitueretur, dicendaeque inter Consulares sententiae jus esset. Quod

---

ebrietatis qu. et aleae] v. c. 33.

Quum interim — defuit] Nolui cum Bremio et Wolfio hoc comma superiori capiti attexere, quum novum argumentum, de quo auctor exponere incipit, exordiatur, neque me movet, quod ἀπόδοσις deest. Sententia enim cum superioribus adhuc est conjuncta, praesertim quum antiqui scriptores capita nostro more discernere non solerent. Placet tamen, quod est in margine nonnullorum librorum: *Cui interim* sequ.

bis patronum — elegit] Tertiam legationem memorat *Dio* 59, 6., ubi a Cajo consulatus collegam assumtum narrat. Ibi ita: *οὗτος ἔν τε τοῖς ἱππεῦσι μέχρι τότε ἐξεταζόμενος, καὶ πρεσβευτὴς πρὸς τὸν Γάϊον, μετὰ τὸν τοῦ Τιβερίου θάνατον, ὑπὲρ τῆς ἱππάδος πεμφθείς, τότε πρῶτον, καίπερ ἓξ καὶ τεσσαράκοντα ἔτη βεβιωκώς, καὶ ὑπάτευσεν ἅμα καὶ ἐβούλευσεν.* A. U. 790.

exposcerent — gratularentur] sc. Equites. Al. *exposceretur* et *gratularetur.* Illud exquisitius, et a scriptoris manu profectum.

lacernas deponere] superindutas togis ob tempestatis injuriam. Sic nos pallia ponimus adeuntes, qui loco sunt superiores, vel illis intrantibus. v. etiam *Ferrar.* de re vestiar. P. II. l. 1. c. 29. (Thes. T. VI. p. 822.)

sodalium Augustalium] A. 767. *Tac.* A. 1, 54. „Idem annus novas cerimonias accepit; addito *sodalium Augustalium* sacerdotio; ut quondam T. Tatius retinendis Sabinorum sacris sodales Titios instituerat. *sorte ducti* e primoribus civitatis unus et viginti; Tiberius Drususque et *Claudius* et Germanicus adjiciuntur.“ *Dio* 56, 46. et 58, 12. *τοὺς τοῦ Αὐγούστου θιασώτας* et 59, 7. *τοὺς ἱερέας Αὐγουστείους* dicit.

decretum abolitum est, excusante Tiberio imbellicitatem ejus, ac damnum liberalitate sua resarturum pollicente. Qui tamen moriens et in tertiis heredibus eum ex parte tertia nuncupatum, legato etiam circa sestertium vicies prosecutus, commendavit insuper exercitibus, ac Senatui populoque Romano inter ceteras necessitudines nominatim. [7] Sub Cajo demum fratris filio, secundam existimationem circa initia imperii omnibus lenociniis colligente, honores auspicatus, consulatum gessit una per duos menses: evenitque, ut primitus ingredienti cum fascibus Forum, praetervolans aquila dexteriore humero consideret. Sortitus est et de altero consulatu in quartum annum; praeseditque nonnunquam spectaculis in Caji vicem, acclamante populo, *Feliciter*, partim *patruo Imperatoris*, partim *Germanici fratri*. [8] Nec eo minus contumeliis obnoxius vixit. Nam et si paulo serius ad praedictam coenae horam occurrisset, non nisi aegre, et circuito demum triclinio, recipiebatur: et, quoties post cibum addormisceret, quod ei fere accidebat, olearum ac palmularum ossibus inces-

---

consulatum gessit] A. U. 790. v. Calig. 15. et *Dion.* 59, 6.

Sort. est et de altero consulatu] Nisi cui praeproperae Gronoviorum placent emendationes, patris: *sort. est et de proconsulatu in sextum annum*, filii: *de Asiae proconsulatu*, quae tamen jure nullum tulere punctum, id tenendum est, quod Burm. et Ern. statuerunt, Cajum, quamvis restituta populo comitiorum specie, Caesaris exemplo in plures annos Consules nominasse, relicta de anno, quo magistratum inirent, sortitione. Claudio igitur, finito a. 791. primo consulatu, altera sors cecidit in a. 795., quo suo jure hanc dignitatem obtinuit.

praeseditque — in Caji vicem] De hoc enim *Dio* 59, 7. οὐ μέντοι καὶ αὐτὸς τοῖς ἡνιόχοις ἀπεσήμηνεν, ἀλλ᾽ ἐκ προέδρας μετα τε τῶν ἀδελφῶν καὶ μετὰ τῶν συνιερέων τῶν Αὐγουστείων συνεθεάσατο.

contumeliis obnoxius] Calig. 23. „Nam Claudium patruum non nisi in ludibrium reservavit.“ *Senec.* Apocoloc. fin. „Apparuit subito C. Caesar, et petere illum in servitutem coepit; producit testes, *qui illum viderant ab illo flagris, ferulis, colaphis vapulantem.*“ De *copreis* v. ad Tiber. 61.

sebatur: interdum ferula flagrove, velut per ludum, excitabatur a copreis. Solebant et manibus stertentis socci induci, ut repente expergefactus faciem sibi confricaret. [9] Sed ne discriminibus quidem caruit: primum in ipso consulatu, quod Neronis et Drusi, fratrum Caesaris, statuas segnius locandas ponendasque curasset, paene honore summotus est; deinde, extraneo vel etiam domesticorum aliquo deferente, assidue varieque inquietatus. Quum vero detecta esset Lepidi et Gaetulici conjuratio, missus in Germaniam inter legatos ad gratulandum, etiam vitae periculum adiit: indignante ac fremente Cajo, patruum potissimum ad se missum, quasi ad puerum regendum; adeo, ut non defuerint, qui traderent, praecipitatum quoque in flumen, sicut vestitus advenerat. Atque ex eo nunquam non in Senatu novissimus consularium sententiam dixit, ignominiae causa post omnes interrogatus. Etiam cognitio falsi testamenti recepta est, in quo et ipse signaverat. Postremo etiam sestertium octogies pro introitu novi sacerdotii coactus impendere, ad eas rei familiaris angu-

---

Lepidi et Gaetulici conjuratio] A. 792. *Dio* 59, 22. Γαιτουλικὸν Λεντοῦλον, τά τε ἄλλα εὐδόκιμον ὄντα, καὶ τῆς Γερμανίας δέκα ἔτεσιν ἄρξαντα, ἀπέκτεινεν (Cajus), ὅτι τοῖς στρατιώταις ᾠκείωτο. De *Lepido* v. quae diximus ad Cal. 24. de *Gaetulico* ad Ej. c. 8.

missus in Germaniam] *Dio* c. 23. πρέσβεις ἐπ' αὐτοῖς ἄλλους κλήρῳ, καὶ τὸν Κλαύδιον αἱρετὸν ἔπεμψαν· τοῦτο δὲ ἐδυσχέρανεν (Cajus), ὥστε καὶ αὖθις ἀπειπεῖν, μήτε ἐπαίνου τι μήτε τιμῆς ἐχόμενον τοῖς συγγενέσιν αὐτοῦ γενέσθαι, et postea: καὶ τὸν Κλαύδιον ἀπέκτεινεν ἄν, εἰ μὴ κατεφρόνησεν αὐτοῦ, τὰ μὲν τῇ φύσει, τὰ δὲ καὶ ἐκ προνοίας, πολλὴν νωθείαν προσποιουμένου.

novissimus — interrogatus] cf. notata ad Caes. 21.

recepta est] h. e. admissa in Senatu, non rejecta, quamquam signum patrui Principis satis ad fidem testamenti valere debuisset.

sestertium octogies — impendere] *Dio* 59, 28. Δία Λατιάλιον (v. Calig. 22.) αὑτὸν ὀνομάσας (Caligula), τήν τε Καισωνίαν τὴν γυναῖκα καὶ τὸν Κλαύδιον, ἄλλους τε τοὺς πλουσιωτάτους, ἱερέας προσέθετο, πεντήκοντα καὶ διακοσίας ἐπὶ τούτῳ παρ' ἑκάστου μυριάδας λαβών, h. e. centies HS. Cur Ernest. vexet verbum *impen-*

stias decidit, ut, quum obligatam aerario fidem liberare non posset, in vacuum lege praediatoria venalis pependerit sub edicto Praefectorum. [10] Per haec

---

dere, (quod de pecunia *aditiali* recte interpretantur Gronov. ad *Tac.* A. 2, 65. et Burm. ad h. l. coll. *Plin.* Ep. 10, 113.) legendum censens *pendere*, non video. Nam *impendebat* etiam in sacerdotium recens initum, quod *pendebat*.

decidit] h. e. e feliciori rei familiaris conditione ad angustias dejectus est. Non est igitur, quod mutes cum Ern. *recidit*. Utrumque verbum mutationem in pejus significat, illud adjuncta loci, hoc temporis notione. Et vulgatam, retractata sententia, tuetur Ern. ad *Tac.* A. 2, 38. ubi: „quamvis domus Hortensii pudendam ad inopiam *delaberetur*.“ Nos: *herabsinken*.

obligatam aerario fidem] ex quo mutuam sumserat pecuniam illam, quam de suo numerare haud potuerat, obligatis praediis (*mit hypothekarischer Einsetzung seiner Besitzungen*).

in vacuum — Praefectorum] Quum dissolvere contractum aes alienum non posset, possessiones ejus s. praedia obligata aerario *edicto Praefectorum* (sc. aerario, h. e. eo tempore Praetorum ex instituto Augusti, cujus vitam v. c. 36., mutato serius a Claudio, v. c. 24., ut adeo haud opus sit correctione *Praetorum*, quam protulit *Loens*. Epiphyll. 9, 1.) praescripta sunt ut venalia, ut ex pretio inde percepto aerario satisfieret, unde ipse *venalis pependisse* eodem modo, quo *proscriptus, publicatus aliquis*, dicitur, pro bonis, de quo loquendi genere v. Broukhus. et Burm. ad h. l., Harduin. ad *Plin.* 13, 15. (29.) et infra Domit. 9. „rei, *qui* ante quinquennium proximum apud aerarium *pependissent*.“ Id factum *lege praediatoria*, qua obligata publico praedia eorum, qui solvendo non essent, venibant, de qua post *Salmas*. de modo usur. c. 16. v. *Ernest.* Cl. Cic. in *praediatorius*. Restant voc. *in vacuum*, dubiae interpretationis. Torrent. explicat: bona proscripta fuisse, tanquam *vacua* aut *vacantia*, h. e. quae sine domino esse viderentur, donec in fiscum cogerentur. Salmas. cum aliis *frustra* (ex Gloss. εἰς ματην, *frustra, in vacuum*) h. e. *nemine se emtorem profitente*, quod probat etiam Wolfius. Ernest. cum Gronov. et Oudend.: „contumeliae tantum et sollicitudinis injiciendae causa, non, ut auctio fieret.“ Jejuna est aliorum explicatio: *in aërem*, quam attigisse sat est. Equidem *in vacuum* esse puto: in residuam aeris alieni partem s. ad dissolvendum, quod deerat ad totam summam, aerario debitam (*für den noch nicht getilgten, noch leer stehenden Rest der Schuldsumme, wo das d e d i t noch nicht geschrieben war*). In re dubia aliquid novi attulisse, relicto doctioribus judicio, sufficit.

ac talia maxima aetatis parte transacta, quinquagesimo anno imperium cepit, quantumvis mirabili casu. Exclusus inter ceteros ab insidiatoribus Caji, quum, quasi secretum eo desiderante, turbam summoverent, in diaetam, cui nomen est Hermaeum, recesserat. Neque multo post rumore caedis exterritus, prorepsit ad solarium proximum, interque praetenta foribus vela se abdidit: latentem discurrens forte gregarius miles, animadversis pedibus, e studio sciscitandi, quisnam esset, agnovit, extractumque, et prae metu ad genua sibi accidentem, Imperatorem saluta-

---

Per haec ac talia] *Müller*. Observ. cit. p. 17. suadet: *per haec ac* s. *et alia*, quoniam hae voces in Mss. solent turbari. Codex, cujus collatio notata est ad marginem ed. Plant., habuit: *et similia*.

quinquagesimo anno] A. U. 794. *Dio* 60, 2. ἦγε δὲ πεντηκοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας. v. supra ad c. 2.

quantumvis mir.] i. e. *valde*. v. ind. Mox Ern. praefert more suo nonnullorum lectionem: *summovissent*, ob sequ. *recesserat*. Neque hic obsequi ei possum. *Summoverent* non ad *recesserat* est referendum, sed ad *exclusus*, et quum tota ῥῆσις: *quum* — *summov*. additamentum sit ἐπεξηγητικόν, imperfecto opus.

ad solarium proximum] s. *heliocaminum*, quocum conjunctum erat cubiculum, cujus foribus vela praetenta. cf. *Plin.* Epist. 2, 17. „In hac (diaeta) *heliocaminus*, alia xystum, alia mare, utraque solem, *cubiculum autem valvis*, cryptoporticum fenestra prospicit.“ *Lamprid.* Heliogab. 14. „Objectu *veli cubicularis*, *quod in introitu erat cubiculi*, se texit.“ Burmanni sententiam, qui defendit correctionem: *scalarium*, taxavit Ernest. in excurs. ad h. l. v. etiam Lips. ad *Tac.* A. 13, 5. — Ceterum cf. *Dion.* 60, 1. qui rem, de qua Noster, ita describit: κἀν τούτῳ στρατιῶταί τινες ἐς τὸ Παλάτιον, ὅπως τι συλήσωσιν, εἰςελθόντες εὗρον τὸν Κλαύδιον ἐν γωνίᾳ που σκοτεινῇ κατακεκρυμμένον, (συνῆν τε γὰρ τῷ Γαΐῳ, καὶ τότε τὴν ταραχὴν φοβηθεὶς, ὑπέπτηξε) καὶ αὐτὸν τὸ μὲν πρῶτον, ὡς καὶ ἄλλον τινὰ ὄντα, ἢ ἔχοντά τι, ἐξείλκυσαν· ἔπειτα δὲ γνωρίσαντες, αὐτοκράτορα προςηγόρευσαν, καὶ ἐς τὸ στρατόπεδον αὐτὸν ἤγαγον. κἀκ τούτου μετὰ τῶν ἄλλων, οἷα τοῦ τε βασιλικοῦ γένους ὄντι, καὶ ἐπιεικεῖ νομιζομένῳ, πᾶν τὸ κράτος αὐτῷ ἔδωκαν. Copiosior adhuc *Joseph.* 19, 3. qui κατά τι προςβατὸν ὀλίγαις βαθμῖσι χωρίον latuisse eum dicit. Facilem, conciliandi singulas narrationes, viam ostendit Ern. exc. cit.

vit. Hinc ad alios commilitones, fluctuantes, nec quicquam adhuc quam frementes, perduxit. Ab his lecticae impositus, et, quia sui diffugerant, vicissim succollantibus in castra delatus est, tristis ac trepidus, miserante obvia turba, quasi ad poenam raperetur insons. Receptus intra vallum, inter excubias militum pernoctavit, aliquanto minore spe, quam fiducia. Nam Consules cum Senatu et cohortibus urbanis Forum Capitoliumque occuparant, asserturi communem libertatem: accitusque et ipse per Tribunos plebis in Curiam ad suadenda, quae viderentur, *vi se et necessitate teneri*, respondit. Verum postero die, et Senatu segniore in exsequendis conatibus, per taedium ac dissensionem diversa censentium, et multitudine, quae circumstabat, unum rectorem jam et nominatim exposcente, armatos pro concione jurare in nomen suum passus est; promisitque singulis qui-

---

quia sui diffugerant] *Joseph.* l. c. ἐπεὶ καὶ οἱ τὸ φορεῖον αὐτοῦ φέροντες, περὶ τὴν ἁρπαγὴν αὐτοῦ παραγενομένης φυγῆς, ἔσωζον αὐτούς. Idem, *gregarium* illum militem e praetorianis fuisse, (in quo praeter rem dissensum a Nostro quaerit Casaub.) *Gratum*que nominatum, narrat. Pro *sui* n. l. vulg. *servi.*

al. minore spe quam fiducia] Antea de vita etiam trepidaverat; redierat *fiducia* in castris praetorianorum; sed nulla adhuc imperii *spes* homini misello. Perizonii conjecturam: *al. majore spe qu. fid.*, quae et ipsa bonum dat sensum, haud necessariam tamen, placere sibi fatetur Ernest.

Nam Consules — libertatem] v. Calig. 60. *Dio* 60, 1. οἱ δ' ὕπατοι τέως ἄλλους μὲν καὶ δημάρχους (Οὐηράνιον et Βροῦχον eos appellat *Joseph.* l. c.) πέμποντες, ἀπηγόρευον αὐτῷ, μηδὲν τοιοῦτον ποιεῖν, ἀλλ' ἐπί τε τῷ δήμῳ καὶ τῇ βουλῇ καὶ τοῖς νόμοις γενέσθαι· ἐπεὶ δὲ αὐτοὺς οἱ συνόντες σφίσι στρατιῶται ἐγκατέλιπον, τότε δὴ καὶ αὐτοὶ ὡμολόγησαν, καὶ τὰ λοιπά, ὅσα ἐς τὴν αὐταρχίαν ἥκοντα ἦν, αὐτῷ ἐψηφίσαντο. Omnino Josephi lege narrationem, longiorem, quam quae excerpi possit. Ceterum ad marg. ed. Plant. notatum e cod. *occuparant, ut asserturi,* mox *sentientium* pro *censentium.*

ad suadenda] Ern. manifestum praefert glossema: *censenda.* Imo legatos ipso voc. *suadere* usos existimo, ut minoris potestatis, quam *censere*, erga hominem, quem rebus praefici nollent.

na dena sestertia, primus Caesarum fidem militis etiam praemio pigneratus. [11] Imperio stabilito, nihil antiquius duxit, quam id biduum, quo de mutando Reipublicae statu haesitatum erat, memoriae eximere. Omnium itaque factorum dictorumque in eo veniam et oblivionem in perpetuum sanxit, ac praestitit; Tribunis modo ac Centurionibus paucis e conjuratorum in Cajum numero interemtis, exempli

---

quina dena sest.] *Joseph.* Κλαύδιος δὲ τῷ στρατῷ συλλεχθέντι διελέγετο, ὅρκους λαμβάνων, ἦ μὴν ἐμμένειν πίστει τῇ πρὸς αὐτόν, καὶ δωρεῖται τοὺς σωματοφύλακας πεντακισχιλίαις δραχμαῖς κατὰ ἕκαστον ἄνδρα, τοῖς τε ἡγεμόσιν αὐτῶν ἀναλογον τοῦ ἀριθμοῦ, καὶ τοῖς ὅποι ποτὲ στρατοπέδοις ὑπισχνεῖται τα ὅμοια, ex quo loco Ernest. haud improbabili conjectura, n. l. XX. Sestertia pro XV. reponenda censet. Non audiendus enim Torrent., qui huc refert donativum 25 drachmarum, quotannis accepti imperii die militibus distributum, auctore *Dione* 60, 12. Margo Plant. dat *quaterna*, ut antea *armatus* pro *armatos*, utrumque inepte.

primus — pigneratus] *Gibbon* Hist. c. 5. „To divert the Praetorian bands from these dangerous reflections, the firmest and best established princes were obliged to mix blandishments with commands, rewards with punishments, to flatter their pride, indulge their pleasures, connive at their irregularities, *and to purchase their precarious faith by a liberal donative; which, since the elevation of Claudius, was exacted as a legal claim on the accession of every new emperor*“ ad qu. l. vide not. 6.

Omnium itaque — praestitit] *Dio* 60, 3. τοῖς γε μὴν ἄλλοις (praeter Caligulae percussores), οἳ τὴν δημοκρατίαν ἐκφανῶς ἐσπουδασαν, ἢ καὶ ἐπίδοξοι λήψεσθαι τὸ κράτος ἐγένοντο, οὐχ ὅσον οὐκ ἐμνησικακησεν, ἀλλὰ καὶ τιμάς καὶ ἀρχας ἐδωκεν. ἐκδηλότατα γὰρ καὶ ἐν τοῖς πάντων πώποτε (lego ἐν τοῖς πᾶσι πώποτε vel potius ἐν τοῖς πάντως πώποτε sc. τὴν ἄδειαν ὑποσχομενοις καὶ παρεσχηκόσι), οὐ τῷ λόγῳ μονον την ἄδειαν σφίσι, κατὰ τὸν των Ἀθηναίων ζῆλον, ὡς ἔλεγεν, υπέσχετο, ἀλλὰ καὶ τῷ ἔργῳ παρέσχε. v. *Oros.* 7, 6. de hac ἀμνηστίᾳ docte disserentem.

Tribunis — interemtis] *Dio* l. c. τὸν μὲν οὖν Χαιρέαν, καί τινας ἄλλους (*Lupum* addit Josephus), καίπερ πάνυ ἐπὶ τῷ τοῦ Γαίου θανάτῳ ἡσθείς, ὅμως ἀπέκτεινεν. οὐ γάρ, ὅτι τὴν ἀρχὴν διὰ τὴν ἐκείνου πρᾶξιν εἰλήφει, χαριν αὐτῷ ᾔδει, ἀλλ᾽ ὅτι ἐτόλμησεν αὐτοκρατορα ἀποσφαξαι, ἐδυσχεραινεν, προφυλαττων τὸ καθ᾽ εαυτον ἐς ἀσφάλειαν προορώμενος (Suet. *exempli causa*, Joseph. ἐπ᾽ ἀποτροπῇ τοῦ μέλλοντος χρόνου). ἔπραξε δὲ τοῦτο, οὐχ ὡς καὶ τῷ Γαίῳ τιμωρῶν,

simul causa; et quod suam quoque caedem depoposcisse cognoverat. Conversus hinc ad officia pietatis, jusjurandum neque sanctius sibi, neque crebrius, instituit, quam PER AUGUSTUM. Aviae Liviae divinos honores, et Circensi pompa currum elephantorum, Augustino similem, decernenda curavit. Parentibus inferias publicas, et hoc amplius, patri Circenses annuos natali die; matri carpentum, quo per Circum duceretur, et cognomen Augustae, ab viva recusatum. Ad fratris memoriam, per omnem occa-

---

ἀλλ' ὡς ἑαυτῷ ἐπιβουλεύσαντα λαβών. καί οἱ ὁ Σαβῖνος ἑκὼν συναπέθανε, μὴ ἀξιώσας κολασθέντος αὐτοῦ περιεῖναι.

per Augustum] s. per Genium Augusti. v. ad Calig. 27.

Liviae div. honores] quos prohibuerat Tiberius, cujus v. c. 51. — *Dio* 60, 5. τὴν τήθην τὴν Λιουΐαν οὐ μόνον ἵππων ἀγῶσιν ἐτίμησεν, ἀλλὰ καὶ ἀπηθανάτισεν, ἄγαλμα τέ τι ἐν τῷ Αὐγουστείῳ ἱδρύσας, καὶ τὰς θυσίας ταῖς ἀειπαρθένοις ἱεροποιεῖν προστάξας, ταῖς τε γυναιξὶν ὅρκον τὸ ὄνομα αὐτῆς ποιεῖσθαι κελεύσας.

currum eleph. Augustino sim.] Currum Augusti, cui quatuor *elephanti* cum rectoribus juncti, exhibet numus, a Patino ad h. l. illustrandum allatus, inscriptusque: *Divo Augusto S.P.Q.R.* — Liviae autem carpentum a bîgis *cervarum* tractum ostendit numus de consecratione Liviae apud *Guther.* de jure man. c. 6. et 25., qui occasionem inde cepit, νοθείας nostrum locum accusandi. v. Burm. — Ceterum idem honos tributus Drusillae sorori a Calígula. *Dio* 59, 13. ἄγαλμα αὐτῆς ἐπ' ἐλεφάντων ἐν ἁρμαμάξῃ ἐς τὸν ἱππόδρομον ἐσήγαγε, et Pertinaci a Severo. *Xiphil.* 74, 4. χρυσῆν εἰκόνα αὐτοῦ ἐφ' ἅρματος ἐλεφάντων ἐς τὸν ἱππόδρομον ἐσάγεσθαι προσέταξε. cf. Joh. *Scheffer.* de re vehic. 2, 17.

matri carpentum] Prorsus similia, quae Caligula instituit, auctore Nostro c. 15. „Inferiasque his annua religione publice instituit, et eo amplius *matri Circenses, carpentumque, quo in pompa traduceretur,*" qu. l. confirmatur etiam n. *quo*, sc. matris simulacrum, per Circ. duceretur, pro vulg. *quod*. De *cárpento* v., quem ibi jam citavi, Lips. ad *Tac.* A. 12, 42. — Ceterum rem tradit *Dio* 60, 5. τῷ Δρούσῳ τῷ πατρί, τῇ τε Ἀντωνίᾳ τῇ μητρὶ ἱπποδρομίας ἐς τὰ γενέσια ἔδωκε, τὰς πανηγύρεις, τὰς ἐς ταυτὸν αὐταῖς συμβαινούσας, μεταθεὶς ἐς ἑτέρας ἡμέρας, ὅπως μὴ ἅμα ποιῶνται.

ab viva recusatum] Ita ex emendatione Lips. ad *Tac.* A. 1, 8.

sionem celebratam, comoediam quoque Graecam Neapolitano certamine docuit, ac de sententia judicum coronavit. Ne Marcum quidem Antonium inhonoratum ac sine grata mentione transmisit, testatus quondam per edictum, *Tanto impensius petere se, ut natalem patris Drusi celebrarent, quod idem esset et avi sui Antonii.* Tiberio marmoreum arcum juxta

---

et Harduin. ad *Plin.* 15, 30. (40.) edidi cum Wolfio pro: *ab avia* h. e. a Livia, quam *Augustae* nomen recepisse, plurimi scriptorum loci et numi testantur. Antoniae autem eundem praeter alios honorem decretum a Caligula, notavimus ad Cal. 15.

Ad fratris mem. — docuit] Vitam moresque Claudii, quos Neapoli ostendit, describit etiam *Dio* 60, 6., quamvis non memoratis honoribus, Germanici fratris memoriae tributis. Is enim: ἔν γε τῇ Νεαπόλει καὶ παντάπασιν ἰδιωτικῶς ἔζη. τά τε γὰρ ἄλλα Ἑλληνικῶς καὶ αὐτὸς καὶ οἱ συνόντες οἱ διῃτᾶτο, καὶ ἐν μὲν ταῖς τῆς μουσικῆς θεωρίαις, ἱμάτιον καὶ κρηπῖδα,, ἐν δὲ τῷ γυμνικῷ ἀγῶνι, πορφυρίδα καὶ στέφανον χρυσοῦν ἐλάμβανε. De *certamine Neapolitano* v. Aug. 98. *Strabon.* 5, 4, 7. νυνὶ δὲ πεντετηρικὸς ἱερὸς ἀγὼν συντελεῖται παρ᾽ αὐτοῖς, μουσικός τε καὶ γυμνικὸς ἐπὶ πλείους ἡμέρας, ἐνάμιλλος τοῖς ἐπιφανεστάτοις τῶν κατὰ τὴν Ἑλλαδα, et quos alios laudat Fabr. ad *Dion.* l. c. Ceterum n. l. non dubito *docuit* interpretari: *edidit* ipse suo stilo, discique a scenicis jussit (*er liess das Stück einlernen*), quo sensu hoc verbum frequentatur. v. Torrent. Poeticae enim operam dedisse Claudium, quamvis taceat Suetonius, ostendunt plura loca *Senec.* Apocolocyntoseos, maxime versus in carmine epicedio: „*vosque Poetae lugete novi.*" Quod autem Ernest. objicit, argumentum fabulae debuisse esse fratrem Germanicum, eique non convenire comoediam, id ego non moror. Solenne erat certamen musicum, eique ut homo Graecus se interjiciebat Claudius, ita tamen, ut ludos ipsos fratris memoriae dedicaret, *per omnem occasionem celebratae*, ex quo erat aliqua indigno Imperatore certamini excusatio. Alii praetulerunt Beroaldi conjecturam *dedit*, in plures editiones receptam. Müllero *docuit* glossa videbatur, ac vere abfuit a codice, cujus collatio est ad marg. ed. Plant.

ac — coronavit] Non subaudiendum vel addendum *se*, sed *comoediam* h. e. fabulae a se scriptae coronam adjudicavit, sed *de sententia judicum*. Ita *Nero* c. 24. *victorem se ipse pronunciabat.* Unde gestasse videtur Claudius στέφανον χρυσοῦν, quum praesideret ludis, ut prodit *Dio* l. c.

Pompeji theatrum, decretum quidem olim a Senatu, verum omissum, peregit. Caji quoque etsi acta omnia rescidit, diem tamen necis, quamvis exordium principatus sui, vetuit inter festos referri. [12] At in semet augendo parcus atque civilis, praenomine *Imperatoris* abstinuit, nimios honores recusavit, sponsalia filiae, natalemque geniti nepotis silentio, ac tantum domestica religione, transegit. Neminem exsulum, nisi ex Senatus auctoritate, restituit. Ut sibi in Curiam Praefectum Praetorii Tri-

---

juxta Pomp. theatrum] sine dubio ob restitutionem hujus theatri susceptam. v. Tiber. 47.

Caji quoqne — referri] *Dio* 60, 4. τά τε τέλη τὰ ἐπὶ τοῦ Γαΐου ἐςαχθέντα, καὶ τἄλλα ὅσα ἐπηγορίαν τινὰ τῶν πραχθέντων ὑπ' αὐτοῦ εἶχε, κατέλυσε μέν, οὐκ ἀθρόα δέ, ἀλλ' ὡς ἑκάστῳ πη προςέτυχε, et postea: ἀλλὰ καὶ τῆς γερουσίας ἀτιμῶσαι τὸν Γάϊον ἐθελησάσης, ψηφισθῆναι μὲν αὐτὸς ἐκώλυσεν, ἰδίᾳ δὲ τὰς εἰκόνας αὐτοῦ νυκτὸς ἁπάσας ἠφάνισε. Pro *festos* al. inepte *fastos*. v. Oudend. et Ern.

At — parcus atque civilis] *Dio* 60, 3. dissentire videtur, dicens: τὰ ψηφισθέντα οἱ εὐθὺς πάντα, πλὴν τῆς τοῦ πατρὸς ἐπωνυμίας, ἐδέξατο. Sed Id. c. 5. αὐτὸς οὐδὲν ἔξω τῶν ὀνομάτων τῶν ἐς τὴν ἀρχὴν φερόντων ἐδέξατο. ἐν γὰρ δὴ τῇ τοῦ Αὐγούστου νουμηνίᾳ, ἐν ᾗ ἐγεγέννητο, ἠγωνίζοντο μὲν ἵπποι, οὐ δι' ἐκεῖνον δέ, ἀλλ' ὅτι ὁ τοῦ Ἄρεως ναὸς ἐν ταύτῃ καθιέρωτο, καὶ διὰ τοῦτο ἐτησίοις ἀγῶσιν ἐτετίμητο. ἔν τε οὖν τούτοις ἐμετρίαζε, καὶ προςαπηγόρευσε μήτε προςκυνεῖν τινα αὐτόν, μήτε θυσίαν οἱ μηδεμίαν ποιεῖν· τά τε ἐπιβοήματα τὰ πολλὰ καὶ ὑπέρογκα ἔπαυσε· καὶ εἰκόνα μίαν, καὶ ταύτην ἀργυρᾶν, ἀνδριάντας τε δύο χαλκοῦ τε καὶ λίθου, ψηφισθέντας αὐτῷ τὰ πρῶτα, ἔλαβε.

sponsalia filiae — transegit] *Dio* c. c. τὰς γοῦν θυγατέρας ἐν τῷ ἔτει τούτῳ (a. 794.), τὴν μὲν ἐγγυήσας Λουκίῳ Ἰουνίῳ Σιλανῷ, τὴν δὲ ἐκδοὺς Γναίῳ Πομπηΐῳ Μάγνῳ, οὐδὲν ἐξαίρετον ἔπραξεν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἐδίκασε, καὶ ἡ βουλὴ ἠθροίσθη, qui locus docit, veram esse interpretationem Beroaldi τοῦ *silentio* per: sine publica festivitate. Quod autem Suet. de genito *nepote*, quem cum aliis ignoro, id *Dio* veri similius de filio Britannico, nato vicesimo imperii die, 60, 12. οὕτω τε ὡς ἀληθῶς ἐς πάντα τὰ τοιαῦτα ἐμετρίαζεν, ὥςτε γεννηθέντος αὐτῷ υἱοῦ, ὃς τότε μὲν Κλαύδιος Τιβέριος Γερμανικός, ὕστερον δὲ καὶ Βρεττανικὸς ἐπωνομάσθη, οὔτ' ἄλλο τι ἐπιφανὲς ἔπραξεν, οὔτ' Αὔγουστον αὐτόν, ἢ τὴν Μεσσαλίναν Αὐγοῦσταν ἐπικληθῆναι ἐφῆκεν.

Neminem exulum — restituit] Restituit autem plerosque. *Dio*

bunosque militum secum inducere liceret, utque rata essent, quae procuratores sui in judicando statuerent, precario exegit. Jus nundinarum in privata praedia a Consulibus petiit: cognitionibus magistratuum, ut unus e consiliariis, frequenter interfuit. Eosdem,

---

c. 4. τοὺς ἐκπεσόντας ἀδίκως ὑπὸ τοῦ Γαΐου, τούς τε ἄλλους, καὶ τὰς ἀδελφάς, τήν τε Ἀγριππίναν καὶ τὴν Ἰουλίαν, καταγαγών, τὰς οὐσίας σφίσιν ἀπέδωκε.

Ut sibi in Curiam — inducere liceret] Jam Tiberius a. 785. „ut Macro Praefectus Tribunorumque et Centurionum pauci secum introirent, quoties Curiam ingrederetur, petivit; factumque large, et sine praescriptione generis aut numeri, Senatusconsultum" auctore *Tac.* A. 6, 15. Claudius autem, quod *Dio* 60, 23. Ῥουφρίῳ Πωλίωνι τῷ ἐπάρχῳ εἰκόνα καὶ ἕδραν ἐν τῷ βουλευτικῷ, ὁσάκις ἂν ἐς τὸ συνέδριον αὐτῷ συνεσίῃ, ἔνειμε· καὶ ἵνα γε μὴ καινοτομεῖν τι δόξῃ, ἔφη καὶ τὸν Αὔγουστον ἐπὶ Οὐαλερίου τινὸς Λίγυος τοῦτο πεποιηκέναι.

quae procuratores — statuerent] Intelligo cum Ern. de *procuratoribus* fisci Principis, qui et in Urbe et in provinciis erant, quo sensu hoc nomen Calig. 47. et creberrime occurrit, (v. ind.,) non de Praefectis provinciis Caesareis, qui et ipsi Procuratores dicti, διοικηταί, (v. ad Aug. 47.) quibus jurisdictio et imperium antea jam competebat, atque vera est sententia Ernestii, cum n. l. conjungentis alterum *Tac.* A. 12, 60. „Eodem anno (a. 807.) saepius audita vox Principis, *parem vim rerum habendam, a Procuratoribus suis judicatarum, ac si ipse statuisset*" ubi conqueritur auctor, post diuturna de judiciis inter ordines Reip. Romanae dissidia, tandem „Claudium *libertos, quos rei familiari praefecisset*, sibique et legibus adaequasse." Nempe, quod initio *precario* tantum, postea, in immensum aucta libertorum potentia, *jussu* etiam in Senatu exegit summae imbellicitatis Imperator. Diversa tamen est disputatio Lipsii ad *Tac.* l. c. Ceterum cf. quos citavit *Bachius* Histor. Jur. R. pag. 352. ed. Stockmann.

Jus nundinarum] Apte comparat Torrent. *Plin.* Epist. 5, 4. „Vir praetorius Solers a Senatu petiit, ut sibi, instituere in agris suis nundinas, permitteretur." Sed, quem huc trahit idem vir doctus, locum *Cic.* Phil. 2, 56., prorsus alienum esse, qui accuratius perlegerit, facile videbit.

cognitionibus — interfuit] Recte intelligit Ernest. de jurisdictione ordinaria. De ea enim sermo etiam apud *Dion.* 60, 4., qui, postquam assidue jus dixisse Claudium memoravit (v. ad c. 14.), addit: πολλάκις δὲ καὶ τοῖς ὑπάτοις τοῖς τε στρατηγοῖς, καὶ

spectacula edentes, surgens et ipse cum cetera turba, voce ac manu veneratus est. Tribunis plebis adeuntibus se pro tribunali excusavit, quod propter angustias non posset audire eos, nisi stantes. Quare in brevi spatio tantum amoris favorisque collegit, ut, quum profectum eum Ostiam perisse ex insidiis nunciatum esset, magna consternatione populus, et militem quasi proditorem, et Senatum quasi parricidam, diris exsecrationibus incessere non ante destiterit, quam unus atque alter, et mox plures, a magistratibus in Rostra producti, salvum et appropinquare confirmarent. [13] Nec tamen expers insidiarum usquequaque permansit, sed et a singulis, et per factionem, et denique civili bello infestatus est. E plebe homo nocte media juxta cubiculum ejus cum

---

μάλιστα τοῖς τὴν διοίκησιν ἔχουσι (h. e. Praetoribus aerario praefectis, de quibus dictum ad Aug. 36. et dicetur ad Claud. 24.), *συνεξητάζετο, καὶ ὀλίγα παντελῶς τοῖς ἄλλοις δικαστηρίοις ἐπέτρεπε.*

surgens — veneratus est] Idem fecit in Curia, ut prodit *Dio* 60, 6. *τῶν ὑπάτων ἐν τῷ συνεδρίῳ καταβάντων ποτὲ ἀπὸ τῶν δίφρων, ἵνα διαλεχθῶσιν αὐτῷ, προςεξανέστη τε καὶ ἀντιπροςῆλθε σφίσιν,* et c. 12. *κἀν τῷ συνεδρίῳ αὐτὸς μὲν ἐξανίστατο, εἴ ποτε ἐπὶ πολὺ οἱ ἄλλοι ἑστήκεσαν. καθήμενος γὰρ ὑπὸ τῆς ἀῤῥωστίας, πολλάκις ἀνεγίνωσκέ τινα αἰτούμενος.* Ceterum cf. *Lips.* Elect. 2, 6.

nisi stantes] Ipse enim sedebat in tribunali jus dicens; Tribunis autem sedem offerre non poterat *propter angustias* loci.

profectum eum Ostiam] *Sacrificii causa* Ostiam profectum a. 801., memorat etiam *Tac.* A. 11, 26. ubi, perpetuum hoc sacrificium rei frumentariae causa in Castorum aede post exstructum portum Ostiae a Claudio institutum, docet Lipsius.

confirmarent] Nescio an injuria Ernest. praeferat aliorum *affirmarent*. Quod unus atque alter *affirmaverat* (id enim latet per zeugma in verbo ab auctore adhibito), id *mox plures*, producti a magistratibus, *confirmarunt*.

et a singulis — infestatus est] *A singulis* — huc pertinet, quod de homine e plebe et duobus equestris ordinis auctor narrat; *per factionem* h. e. conspirationem domesticam Galli Asinii et Statilii Corvini; *civili bello* Scriboniani. Ceterum *sed* abfuit a cod., collato ad marg. Plant.

pugione deprehensus est: reperti et equestris ordinis duo in publico cum dolone ac venatorio cultro praestolantes, alter, ut egressum theatro, alter, ut sacrificantem apud Martis aedem adoriretur. Conspiraverunt autem ad res novas Gallus Asinius et Statilius Corvinus, Pollionis ac Messalae oratorum nepotes, assumtis compluribus libertis ipsius atque servis. Bellum civile movit Furius Camillus Scribonianus,

---

equ. ordinis duo] Tertium memorat *Tac.* A. 11, 22. Claudio insidiatum a. 800. „Interea Romae, nullis palam, neque cognitis mox causis, Cn. Nonius, Eques Romanus, ferro accinctus reperitur in coetu salutantium Principem. nam, postquam tormentis dilaniabatur, de se non infitiatus conscios non edidit, incertum an occultans."

Conspiraverunt] *Dio* 60, 15. *Annium* etiam *Vinicianum* nominat. Ejus verba haec sunt: τελευτήσαντος δ' αὐτοῦ, (post mortem *Appii Silani*; v. c. 37.) οὐκέτι χρηστὴν ἐλπίδα οἱ Ῥωμαῖοι τοῦ Κλαυδίου ἔσχον, ἀλλ' εὐθὺς αὐτῷ ἄλλοι τε, καὶ Ἄννιος Οὐινικιανὸς ἐπεβούλευσαν. οὗτός τε γὰρ ἐκ τῶν ἐς τὴν ἡγεμονείαν μετὰ τὸν τοῦ Γαΐου θάνατον προβληθέντων ἦν, καί τι καὶ ἐκ τούτου δεδιὼς ἐνεωτέρισεν. A. 795.

Gallus Asinius] Nepos celeberrimi illius Asinii Pollionis, de quo dixi ad Caes. 30., filius Asinii Galli, Consulis a. 746., quem, ad Tiber. 7. notavimus, duxisse Agrippinam, a Tiberio post editum Drusum dimissam, frater denique Asinii Salonini, quem a. 775. obiisse, narrat *Tac.* A. 3, 75. ubi v. Lips. de hac familia accurate exponentem. *Dio* 60, 27. Ἀσίνιος δὲ δὴ Γάλλος, ὁ τοῦ Δρούσου (Tiberii filii) πρὸς μητρὸς ἀδελφός, ἐπεβούλευσε μὲν τῷ Κλαυδίῳ, οὐκ ἀπέθανε δέ, ἀλλ' ὑπερωρίσθη. αἴτιον δὲ ἴσως μὲν καὶ ἐκεῖνο, ὅτι μήτε στράτευμα παρασκευάσας, μήτε χρήματα προαθροίσας, ἀλλ' ὑπ' ἀνοίας πολλῆς, ὡς καὶ ἑκουσίων τῶν Ῥωμαίων διὰ τὸ γένος ἄρξων, ἐθρασύνετο· τὸ δὲ δὴ πλεῖστον, ὅτι καὶ σμικρότατος καὶ δυσειδέστατος ὤν, κἀκ τούτου καταφρονηθείς, γέλωτα μᾶλλον ἢ κίνδυνον ὦφλεν. Incidit haec conspiratio in a. U. 799., memorata sine dubio a *Tacito* l. 10. Annalium, qui periit.

Statilius Corvinus] Messala, de cujus avo, celebri aevi Augustei oratore, dictum ad Tib. 70. Pertinuisse Statilios ad Messalas, patet etiam e *Neron.* 35. et *Tac.* A. 15, 68. ubi Neronis uxor *Statilia Messalina* appellatur. De hoc, conspirationis contra Claudium socio, tacent reliqui scriptores. Conjunctus videtur fuisse cum Asinio, gesto consulatu a. 798., ut docet *Dio* 60, 25.

Fur. Camillus Scribon.] incitatus ab Annio Viniciano, de

Dalmatiae legatus; verum intra quintum diem oppressus est, legionibus, quae sacramentum mutaverant, in poenitentiam religione conversis, postquam, denunciato ad novum Imperatorem itinere, casu quodam, an divinitus, neque aquila ornari, neque signa convelli moverique potuerunt. [14] Consulatus super pristinum quatuor gessit: ex quibus duos pri-

---

que modo diximus. *Dio* 60, 15. ἐπειδή τε οὐδεμίαν ἰσχὺν ἐκέκτητο (Vinicianus), ἔπεμψε πρὸς Φούριον Κάμιλλον Σκριβωνιανόν, τῆς τε Δαλματίας ἄρχοντα, καὶ δύναμιν συχνὴν πολιτικὴν καὶ ξενικὴν ἔχοντα, καὶ προςανέπεισεν αὐτόν, καὶ καθ' ἑαυτὸν διανοούμενον, ἐπαναστῆναι, ἄλλως τε καὶ ὅτι ἐπίδοξος αὐταρχήσειν ἐγεγόνει. πράξαντος δὲ αὐτοῦ τοῦτο, συχνοὶ μὲν καὶ βουλευταὶ καὶ ἱππεῖς πρὸς αὐτὸν ὥρμησαν. ἀλλ' οὗτος μὲν ἔπειτα, ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν ἐγκαταλειφθείς, ἀπώλετο. οὗτοι γάρ, τοῦ Καμίλλου τό τε τοῦ δήμου σφίσιν ὄνομα προτείνοντος, καὶ τὴν ἀρχαίαν ἐλευθερίαν ἀποδώσειν ὑπισχνουμένου, ὑπώπτευσαν πράγματα αὖθις καὶ μεταστάσεις ἕξειν, καὶ οὐκέτ' αὐτῷ ἐπείσθησαν. καὶ ὁ μὲν ἐκ τούτου φοβηθεὶς σφᾶς ἔφυγε, καὶ ἐς τὴν Ἴσσαν τὴν νῆσον ἐλθών, ἐνταῦθα ἑκούσιος ἀπέθανε. κ. τ. λ. Nostrum exscripsit *Orosius* 7, 5. *Tac.* A. 12, 52. ubi Furium Scribonianum filium in exsilium actum memorat, addit: „Pater Scriboniani, Camillus, arma per Dalmatiam moverat." Sub Claudio *interfectum* dicit a Volaginio, gregario milite, Hist. 2, 75. cf. infra Oth. 1. et *Plin.* Epist. 3, 16. Accidit haec seditio a. 795.

casu qu. an div.] *An* pro *ac* legendum, monuerunt jam Lips. et Torrent., et ita est in edit. Casaub. anni 1611. et Plantin. a. 1596. quas ad manum habeo. Vulgata, si vel maxime aliquis *casum* ad divinam providentiam ex nostrae religionis sententia revocarit, ingratam infert tautologiam.

neque aquila ornari] De aquilis pulverulentis, inunctis festis diebus, e *Plin.* 13, 3. intelligit Torrent. hunc locum, Oudend., quod melius, de detersis sordibus, situ ac pulvere, et forsan appensis quibusdam insignibus. Fortasse *ornare aqu.* est i. q. adornare, κοσμεῖν, adaptata aquila cuspidi, ex qua demi poterat, restituta loco, quando exercitus movebat. Injuria quidem corruptum censet verbum *ornari* Ernest. Ceterum *Oros.* l. c. „Itaque die dicto, ut in unum undique ad novum Imperatorem conveniretur, neque *aquilae* ornari, neque convelli quoquo modo signa moverive potuerunt." De hoc autem et similibus prodigiis v. *Bulenger.* de prodigiis 4, 8.

super pristinum] gestum a. 790. v. supra ad c. 7.

mos junctim, ʳ sequentes per intervallum, quarto quemque anno, semestrem novissimum, bimestres ceteros, tertium autem, novo circa Principem exemplo, in locum demortui suffectus. Jus et Consul et extra honorem laboriosissime dixit, etiam suis suorumque diebus sollemnibus, nonnunquam festis quoque antiquitus et religiosis. Nec semper prae-

---

duos primos] A. 795 et 796. De priore *Dio* 60, 10. ὑπάτευσε δὲ ὁ Κλαύδιος μετὰ Γαΐου Λάργου· καὶ ἐκείνῳ μὲν δι᾽ ἔτους ἄρξαι ἐφῆκεν, αὐτὸς δὲ δύο μησὶ καὶ τότε τὴν ἀρχὴν ἔσχε, de altero, quem gessit cum L. Vitellio (v. Vitell. 2.) Id. 60, 17. v. *Pighii* Annal. Tom. III. p. 571. et 573. — Margo Plant. *proximos* pro *primos*.

sequentes p. int., quarto qu. anno] np. *tertium* a. 800. cum L. Vitellio (*Dio* c. 29. ἐν δὲ τῷ ἑξῆς ἔτει ὅ τε Κλαύδιος τὸ τέταρτον (annumerato primo, quem ante principatum gesserat) καὶ Βιτέλλιος Λούκιος τὸ τρίτον, ὀκτακοσιοστοῦ τῇ Ῥώμῃ ἔτους ὄντος, ὑπάτευσαν), *quartum* a. 804. cum Serv. Cornelio Orfito. v. *Pigh.* p. 576. et 584.

in locum demort. suffectus] quum alias post aliquot menses vel dies sufficere sibi solerent alios et superiores Principes, et ipse Claudius. Cui autem suffectus fuerit, eo minus constat, quum a Dione l. c. ut ordinarius Consul nominetur. Probabilis videtur ratio Oudendorpii, qui designatum in hunc annum Consulem superiori jam anno (U. 799.) demortuum, eique Claudium suffectum, Kal. Jan. magistratum, ut ordinarium Consulem, iniisse existimat; quod cur Ernest. non placuerit, non video. Certe aliam viam non ostendit. Consentiunt cum Oudend. etiam Ryck. ad *Tac.* 11, 1. et Fabric. ad *Dion.* 60, 29.

Jus — labor. dixit] *Dio* 60, 4. καθ᾽ ἑκάστην γε ὡς εἰπεῖν ἡμέραν, ἤτοι γε μετὰ πάσης τῆς γερουσίας, ἢ καὶ ἰδίᾳ, τὸ μὲν πλεῖστον ἐν τῇ ἀγορᾷ, ἤδη δὲ καὶ ἄλλοθι, ἐπὶ βήματος ἐδίκαζε. καὶ γὰρ τὸ κατὰ τοὺς συνέδρους ἐκλειφθέν, ἐξ οὗ ὁ Τιβέριος ἐς τὴν νῆσον ἐξεχώρησεν, ἀνενεώσατο. v. etiam ad c. 12.

nonn. festis — religiosis] Ita, quum sponsalia filiarum celebraret, καὶ αὐτὸς ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἐδίκασε, καὶ ἡ βουλὴ ἠθροίσθη, ut narrat *Dio* c. 5., et, Augusti secutus exemplum, (qu. v. c. 32.) plures dies actui rerum accommodavit. Id *Dio* c. 17. μετὰ δὲ τοῦτο ὁ Κλαύδιος ὑπατεύσας αὖθις τὸ τρίτον, πολλὰς μὲν θυσίας, πολλὰς δὲ καὶ ἱερομηνίας ἔπαυσε. τό τε γὰρ πλεῖστον τοῦ ἔτους ἐς αὐτὰς ἀνηλίσκετο, καὶ τῷ δημοσίῳ ζημία οὐκ ἐλαχίστη ἐγίγνετο. ταύτας τε οὖν συνέτεμε, καὶ τἆλλα ὅσα ἐνεδέχετο συνέστειλε. Ridet

scripta legum secutus, duritiam lenitatemve multarum, ex bono et aequo, perinde ut afficeretur, moderatus est. Nam et iis, qui apud privatos judices plus petendo formula excidissent, restituit actiones; et in majore fraude convictos, legitimam poenam

hanc assiduitatem Claudii in jure dicundo *Seneca* in Apocoloc. ubi ita loquentem inducit: „Si memoria repetis, ego eram, qui tibi ante templum tuum jus dicebam totis diebus mense Julio et Augusto" (*feriarum* igitur tempore). „Tu scis, quantum illic miseriarum pertulerim, quum causidicos audirem et diem et noctem, in quos si incidisses, valde fortis licet, maluisses cloacas Augiae purgare" (cum Hercule loquitur); „multo plus ego stercoris exhausi." Alio loco in descriptione funeris Claudii: „Omnes laeti, hilares; Pop. R. ambulabat tanquam liber. Agatho et pauci causidici plorabant, sed plane ex animo Jurisconsulti e tenebris procedebant, pallidi, graciles, vix habentes animam, tanquam qui cum maxime reviviscerent sequ."

ex bono et aequo] ut arbitrum magis ageret, quam judicem. In arbitriis enim formula erat solennis: *melius aequius* v. *ut inter bonos bene agier oportet.* v. *Cic.* pro Roscio comoed. 4. et de Offic. 3, 15, 3. cf. *Brisson.* de formul. l. 5. p. 372. Ut in omni autem arbitrio, ita in Principe maxime imbecilli plurima relicta erant unius voluntati, studio, animi commotioni. Hoc dicunt verba: *perinde ut afficeretur* sc. animo, (*wie er gerade gestimmt war*, v. *wie gerade der Eindruck war, den eine Sache auf sein Gemüth machte,*) quibus subjungit auctor nimiae lenitatis exemplum, alterumque nimiae duritiae. — Codex, collatus ad marg. Plant., omisit: *ex bono et aequo.*

qui apud priv. judices — excid.] *Judices privati* sunt, qui judicant de rebus privatis s. controversiis privatorum. v. *Heinecc.* Ant. Rom. l. 4. tit. 6. et *Ernest.* Cl. Cic. sub v. *judicium.* Agit de *judiciis privatis Sigon.* l. 1. de judiciis. Intelligendi igitur h. l. Praetor urbanus, ad quem pertinebat jurisdictio, et Centumviri. Reliqua egregie illustrat Torrent. ad h. l. Ex locis ab eo citatis reddam modo *Institut.* l. 4. tit. 6. „Si quis agens *intentione sua* (h. e. libello) *plus complexus fuerat, quam ad eum pertinebat*, (i. e. plus petierat), *causa cadebat* (s. formula excidebat, litem perdebat) id est, rem amittebat, nec facile in integrum restituebatur a Praetore, nisi minor erat annis XXV." v. etiam *Cicer.* de Orat. 1, 36 et 37.

restituit actiones] h. e. damnatis potestatem litis retractandae dedit. De hac *restitutione in integrum* v. *Sigon.* de judic. l. 1. c. 30.

supergressus, ad bestias condemnavit. [15] In cognoscendo autem ac decernendo mira varietate animi fuit, modo circumspectus et sagax, modo inconsultus ac praeceps; nonnunquam frivolus amentique similis. Quum decurias rerum actu expungeret, eum, qui dissimulata vacatione, quam beneficio liberorum habebat, responderat, ut cupidum judicandi dimisit. Alium interpellatum ab adversariis de propria lite,

---

In cognoscendo] A *jurisdictione* ordinaria ad *cognitiones* transit auctor, a Principe extra ordinem habitas. v. *Ernest.* excurs. ad Caes. 43. — *Circumspectum et sagacem* ostendit exemplis inde a verbis: *Quum decurias* sequ. usque ad *ind. matrim. juvenis; inconsultum ac praecipitem* sequentibus usque ad *flagitarit.* Reliqua *frivolum* exhibent *amentique similem*, ideoque palam contemtui expositum.

Quum decurias rer. actu expungeret] De *decuriis* v. quae dixi ad Aug. 29 et 32. *Expungere* autem est i. q. *recensere*, expunctis scilicet, qui post proximam recensionem mortui erant, vel indignos sese loco inter judices reddiderant. *Actu rerum* Ernest. explicat: *negotium publicum gerens*, quod haec formula de singulis negotiorum publ. s. administrandae Reip. partibus dicitur. At, dixerit aliquis, cur addidit auctor verba ita supervacua? Imo *actus rerum* est *jurisdictio* sollemni significatione; unde recte l. n. citavit Torrent. ad Aug. 32. *Actu* autem vel est dativus contractus ἀρχαϊκῶς ex *actui*, vel legendum *actui rerum*, ut Decemviri dicuntur *legibus scribendis*, vel Vigintiviri *coloniis deducendis* al., idque additum, ut *decuriae judiciis habendis* distinguerentur a *decuriis Equitum*, de quibus est sermo Tiber. 41. ubi v. not. Quod ad significationem voc., consentit mecum *Walther.* p. 24. sed conjungit *rerum actu expungeret*, explicans: deligeret, notaret eos, qui a rebus gerendis essent removendi. At non totas decurias, sed nonnullos ex iis ita expunxisset; id quod contra auctoris est sententiam.

beneficio liberorum] „E lege Papia Poppaea, quae vacatione a judicandi molestia concedenda iis, qui certum liberorum numerum haberent, allicere Equites ad matrimonia debebat." Ernest. V. *Heinecc.* Ant. R. 1, 25, 7. et Comment. in Leg. Jul. et Pap., qui tamen de hac a judiciis vacatione beneficio legis data tacet. — Postea *respondere* vocab. est sollemne de iis, quorum nomina recitabantur. Ita in dilectu militari dicitur a *Liv.* 2, 28. et 7, 4.

Alium] Distinxi haec a praecedentibus majori interpunctione,

negantemque, cognitionis rem, sed ordinarii juris esse, agere causam confestim apud se coëgit, proprio negotio documentum daturum, quam aequus judex in alieno negotio futurus esset. Feminam, non agnoscentem filium suum, dubia utrinque argumentorum fide, ad confessionem compulit, indicto matrimonio juvenis. Absentibus, secundum praesentes facillime dabat, nullo dilectu, culpane quis, an aliqua necessitate, cessasset. Proclamante quodam, praecidendas falsario manus, carnificem statim acciri cum ma-

---

ne quis referret cum *Salmas.* de modo usur. c. 3. et Burmann. ad recensum judicum, de quo proxime dictum. Recte Ernest. et Oudend. post *Noordkerk.* Observ. p. 61. Scilicet sedebat ille judex in ipso judicio apud Praetorem; sed *interpellatus* est ab adversariis s. interruptum judicium, illis de propria lite eum admonentibus, in qua si de ipsius sententia judicatum esset, haud optime cum eo actum videretur. Qui quum non ad *cognitionem* Caesaris, sed ad *jus ordinarium* s. jurisdictionem, rem ut privatam pertinere, objecisset, Claudius, statim se praesente et praeside, inquiri in eam jussit, illo judice in proprio negotio adhibito, ut aequitatis documentum daret.

Absentibus] elliptice, ἀπόντων τινῶν. Apte comparat *Walther.* Observ. p. 24. locum *Tac.* A. 1, 29. „*orantibus*, rursum idem Blaesus sequ." Improbandae sunt correctiones Gronoviorum, patris: *de absentibus*, filii: *ab absentibus*, quae ex brevitate Graeca orationem faciunt vix Latinam, et additamentum codicis, collati ad marg. Plant., *poenas* post *dabat.* Sensus: Quum altera pars litigantium abesset, pronunciabat statim pro praesentibus, quod erat *inconsultum et praeceps*, ut auctor ipse admonet. *Dare secundum al.* eodem sensu occurrit *Tac.* A. 4, 43. „ita secundum Messenios datum" quem locum eidem Walther. debeo. *Dio* 60, 28. ἐπειδὴ πλῆθός τε δικῶν ἀμύθητον ἦν, καὶ οὐκ ἀπήντων ἐπ' αὐταῖς ἔτι, προσδοκῶντες ἐλαττωθήσεσθαι, προεῖπε διὰ προγράμματος, ὅτι καὶ κατὰ ἀπόντων αὐτῶν ἐντὸς ῥητῆς τινος ἡμέρας (quod rem valde lenit) ἐρήμην δικάσει· καὶ ἐνεπέδωσε τοῦτο. Mox edidi *dilectu* pro *del.* cum codd. Medic., ut al. l.

falsario] *Falsariis* et *testamentariis* et *numariis* aqua et igni interdictum fuerat lege Cornelia de falsis. Imperatores novas poenas, et supplicia etiam addiderunt. v. *Heinecc.* 4, 18. §. 63. sequ. Praeceps Claudii fuit consilium, qui nescio cujus voci sententiam accommodavit.

chaera mensaque laniona, flagitavit. Peregrinitatis reum, orta inter advocatos levi contentione, togatumne an palliatum dicere causam oporteret, quasi aequitatem integram ostentans, mutare habitum saepius, et prout accusaretur defendereturve, jussit. De quodam etiam negotio ita ex tabella pronunciasse creditur, SECUNDUM EOS SE SENTIRE, QUI VERA PROPOSUISSENT. Propter quae usque eo eviluit, ut passim ac propalam contemtui esset. Excusans quidam testem, e provincia ab eo vocatum, negavit praesto esse posse, dissimulata diu causa; ac post longas demum interrogationes, *Mortuus est*, inquit: *puto, licuit.* Alius gratias agens, quod reum defendi pateretur, adjecit: *Et tamen fieri solet.* Il-

---

acciri — flagitavit] Exempla affert Oudendorp. *Plin.* 34, 8, 6. (19. §. 6.) „ut magnis Theatri clamoribus *reponi* Apoxyomenon *flagitaverit*" et 35, 10. (36. §. 3.) „ut *flagitaret* tandem remoto linteo *ostendi* picturam."

Peregrinitatis] Homo Graecus (*palliatus* enim causam dicere jussus ab altera parte,) civem Romanum se tulerat. Actum igitur in judicio, ut *in peregrinitatem redigeretur*, ut cap. sequenti. *Frivolum* autem erat, quod Princeps, utrique advocato obsecuturus, nondum lata sententia, modo *togatum*, modo *palliatum* consistere in judicio reum jussit. *Et* ante *prout* delendum puto.

ex tabella] i. e. de scripto, tanquam gravem sententiam prolaturus. Sed natus ridiculus mus. Nam in eo ostendenda erat Caesaris cognoscentis sagacitas, quod sine ulla difficultate *vera* a *falsis* discerneret, atque de hoc judicio, qui aderant, certiores statim faceret. Nunc incerti omnes relicti, illo, sine dubio quod nihil videbat, ad sensum suum provocante, ut multi in rebus criticis, qui, quae sentiant, crepant, rationes non addunt.

quidam] Inepte al. *quidem*, qui, ad Claudium referentes *excusans*, locum non intellexerunt. De causae patrono sermo est, qui propalam judicantem Claudium derisui objecit. Postea non minus absurda lectio: *Puteolis* pro: *puto, licuit*, quae tamen defensores nacta est viros doctissimos. *Puto, licuit* est: accipies, puto, hanc excusationem ut satis validam (*ich denke, diese Entschuldigung wird gültig seyn*).

Et tamen fieri solet] Quod legibus moribusque est constitutum, id concessum, non est, quod gratiarum actione celebremus. Risus igitur et ludibrium hujus etiam patroni.

lud quoque a majoribus natu audiebam, adeo causidicos patientia ejus solitos abuti, ut descendentem e tribunali non solum voce revocarent, sed et lacinia togae retenta, interdum pede apprehenso, detinerent. Ac ne cui haec mira sint, litigatori Graeculo vox in altercatione excidit, *καὶ σὺ γέρων εἶ, καὶ μωρός.* Equitem quidem Romanum, obscoenitatis in feminas reum, sed falso et ab impotentibus inimicis conficto crimine, satis constat, quum scorta meritoria citari adversus se, et audiri pro testimonio videret, graphium et libellos, quos tenebat in manu, ita cum magna stultitiae et saevitiae exprobratione jecisse in faciem ejus, ut genam non leviter perstrinxerit. [16] Gessit et censuram, intermissam diu post Plancum Paulumque Censores: sed hanc quoque inaequabiliter, varioque et animo et eventu. Recognitione Equitum juvenem probri plenum, sed quem pater probatissimum sibi affirmabat, sine ignominia dimisit, *habere*, dicens, *Censorem suum.* Alium, corruptelis adulteriisque famosum, nihil amplius quam monuit, *ut aut parcius aetatulae indulgeret, aut certe cautius:* addiditque: *Quare enim ego scio,*

---

detinerent] sc. ab abeundo. Qui multa cupit haud necessaria, adeat Burmannum. Al. *retinerent.*

in manu] Defendit praepositionem exemplis Oudend.

Gessit et censuram] A. 800. Consul cum L. Vitellio. *Tac.* 11, 13. „Claudius — munia Censoria usurpans." cf. *Dio* 60, 29. et *Plin.* 10, 2. qui diserte: „Claudii Principis censurâ, anno Urbis DCCC." cf. Id. 35, 1. (7.) Ad eam refert Scaliger, quod *Euseb.* in Chron. ad num. MMLXI. „Descriptione Romae facta sub Claudio inventa sunt civium Rom. LXVIII. centena, XLIV. millia." v. *Pigh.* T. III. p. 577.

post Plancum Paulumque Cens.] A. 732. v. *Dion.* 54, 2. qui addit: *ἔσχαται οὗτοι τὴν τιμητείαν ἰδιῶται ἅμα ἔσχον.* *Vell.* 2, 95. De Augusti et omnino Principum censura v. magisterio morum v. quae collegimus ad Aug. 27.

inaequabiliter] Ita edidi cum Oudend., cod. Salm. auctoritate, et ob locum Galb. 9. ubi item: *varie et inaequabiliter.* Vulg. *aequaliter.*

quam amicam habeas? Et quum, orantibus familiaribus, demsisset cuidam appositam notam, *Litura tamen*, inquit, *exstet.* Splendidum virum, Graeciaeque provinciae principem, verum Latini sermonis ignarum, non modo albo judicum erasit, sed etiam in peregrinitatem redegit. Nec quemquam, nisi sua voce, utcunque quis posset, ac sine patrono, rationem vitae passus est reddere. Notavitque multos, et quosdam inopinantes, et ex causa novi generis, quod se inscio ac sine commeatu Italia excessissent; quendam vero et, quod comes regis in provincia fuisset, referens, majorum temporibus, Rabirio Postumo, Ptolemaeum Alexandriam, crediti servandi causa, secuto, majestatis crimen apud judices motum. Plures notare conatus, magna inquisitorum negligentia, sed suo majore dedecore, innoxios fere reperit, quibuscunque coelibatum, aut orbitatem, aut egestatem objiceret, maritos, patres, opulentos se probantibus; eo quidem, qui sibimet vim ferro

---

Graeciae] h. e. Achajae, quae e popularibus erat provinciis. *Dio* ad a. 796. similem rem refert 60, 17. ἐν τῇ διαγνώσει ταύτῃ (de Lyciorum tumultu), ἐποιεῖτο δὲ αὐτὴν ἐν τῷ βουλευτηρίῳ, ἐπύθετο τῇ Λατίνων γλώσσῃ τῶν πρεσβευτῶν τινος, Λυκίου μὲν τὸ ἀρχαῖον ὄντος, Ῥωμαίου δὲ γεγονότος. καὶ αὐτὸν, ἐπειδὴ μὴ συνῆκε τὸ λεχθὲν, τὴν πολιτείαν ἀφείλετο, εἰπὼν μὴ δεῖν Ῥωμαῖον εἶναι τὸν μὴ καὶ τὴν διάλεξιν σφῶν ἐπιστάμενον, additque: συχνοὺς δὲ δὴ καὶ ἄλλους ἀναξίους (Casaub. ad n. l. suadet ἀναξίως) τῆς πολιτείας ἀπήλασε, καὶ ἑτέροις αὐτὴν καὶ πάνυ ἀνέδην, τοῖς μὲν κατ' ἄνδρα, τοῖς δὲ καὶ ἀθρόοις, ἐδίδου.

ac sine commeatu] De *commeatu* Senatorum v. Lips. ad *Tac.* 12, 23. et infra ad c. 23.

comes regis in provincia] Ernest. additicia censet verba *in provincia*. Sed ea maxime necessaria sunt. Nam id ipsum ut indignum cive Rom. crimini ei dabatur, quod in provincia Romana regis extranei comitatui se adjunxisset. Alia res erat, si legationis vel negotiorum causa regnum ipsum adiisset.

Rabirio Postumo] qui cum A. Gabinio repetundarum accusatus ex lege Julia, patronum habuit Ciceronem. Idem commemoratur ab *Hirtio* B. Afric. c. 8.

eo quidem] Wolf. suspicatur legendum: *et quodam.*

intulisse arguebatur, illaesum corpus veste deposita ostentante. Fuerunt et illa in censura ejus notabilia, quod essedum argenteum, sumtuose fabricatum, ac venale ad Sigillaria, redimi concidique coram, imperavit: quodque uno die viginti edicta proposuit: inter quae duo, quorum altero admonebat, *ut uberi vinearum proventu bene dolia picarentur;* altero, *nihil aeque facere ad viperae morsum, quam taxi arboris succum.* [17] Expeditionem unam omnino suscepit, eamque modicam. Quum, decretis sibi a Senatu ornamentis triumphalibus, leviorem majestati principali titulum arbitraretur, velletque, justi triumphi decus unde acquireret, *Britanniam* potissimum elegit, neque tentatam ulli post Divum Julium,

---

ad Sigillaria] v. Neron. 28. Hic locus, non festum, de quo dictum ad c. 5., intelligendus etiam *Gell.* 2, 4. coll. 5, 4. In septima Urbis regione fuisse creditur. v. *Borrichii* ant. Urb. R. fac. c. 9. (Thes. Graev. T. IIII. p. 1563.)

decretis sibi — ornam. triumph.] *Dio* 60, 6. τὴν στολὴν τὴν ἐπινίκιον decretam ei dicit, et c. 8. ἐκεῖνοι (liberti et Messalina) καὶ τὰς τιμὰς αὐτὸν τὰς ἐπινικίους ἐπὶ τοῖς ἐν τῇ Μαυριτανίᾳ πραχθεῖσι δέξασθαι ἔπεισαν, οὐχ ὅτι κατορθώσαντα, ἀλλ᾽ οὐδ᾽ ἐν τῇ ἀρχῇ πω ὄντα, ὅτε διεπολεμήθη.

majestati] Nolui cum Torrent. et Steph., quos secutus est Ern., dare contra libros *majestate.* Hic Latinitatem postulare hoc dicit, quod ego non video. *Majestati* est i. q. *pro* majestate principali (*zu gering für seine fürstliche Würde*).

velletque, j. tr. decus unde acquireret] Subveni loco, mutata interpunctione. Vulg. *velletque j. tr. decus, unde acquireret*, in quo quum *velle decus* durissimum sane esset, quod judicat etiam Wolf., Gronov. pater suasit: *velletque j. tr. decus undeunde acquirere;* quod comprobari videtur verbis *Oros.* 7, 5. „bellum *ubique* et victoriam *undecunque* quaesivit." Puto, longe faciliorem nostram rationem. Müller. suppleri jubet *sibi decerni* post *vellet.*

tentatam] h. e. bello vere petitam et infestatam. Nam expeditiones in Britanniam meditati etiam fuerant Augustus et Caligula, sed non perfecerant. v. *Tac.* Agric. 13. „Primus omnium Romanorum *D. Julius* cum exercitu Britanniam ingressus, quamquam prospera pugna terruerit incolas, ac litore potitus sit, potest videri ostendisse posteris, non tradidisse. Mox bella civilia, et in Remp. versa Principum arma, ac longa oblivio Britanniae

et tunc tumultuantem ob non redditos transfugas. Huc quum ab Ostia navigaret, vehementi Circio bis

---

etiam in pace. Consilium id *D. Augustus* vocabat, *Tiberius* praeceptum. Agitasse *C. Caesarem* de intranda Britannia, satis constat, ni velox ingenio, mobilis poenitentia, et ingentes adversus Germaniam conatus frustra fuissent. *Divus Claudius* auctor operis, transvectis legionibus auxiliisque, et assumto in partem rerum Vespasiano; quod initium venturae mox fortunae fuit. domitae gentes, capti Reges, et monstratus fatis Vespasianus." Interpres Nostri etiam *Oros.* l. c. „transvectus in insulam est, *quam* neque ante Jul. Caesarem, neque post eum quisquam *ad re* ausus fuerat."

tumultuantem — transfugas] *Dio* 60, 19. sequ. de hoc bello agit, gesto ante Claudii adventum per A. Plautium et Flav. Vespasianum, postea Imperatorem. v. Vespas. 4. *Tac.* Agric. c. 14. Semen belli ita refert *Dio* c. 19. κατὰ τὸν αὐτὸν τοῦτον χρόνον (a. 796.) Αὖλος Πλαύτιος, βουλευτὴς λογιμώτατος, ἐς τὴν Βρεττανίαν ἐστράτευσε. Βέρικος γάρ τις, ἐκπεσὼν ἐκ τῆς νήσου κατὰ στάσιν, (hunc cum suis *transfugas* dicere videtur Suetonius) ἔπεισε τὸν Κλαύδιον δύναμιν ἐς αὐτὴν πέμψαι. Plautius, re quidem feliciter gesta, sed aucta belli mole, advocavit ipsum Claudium a. 796. (*Dio* c. 21.), unde error manifestus apud *Oros.* l. c. „Claudius *quarto* imperii sui anno, (imo *tertio*, nam adierat imperium a. 794.) cupiens se utilem Reip. ostentare Principem, bellum — quaesivit. Itaque expeditionem in Britanniam movit, quae excitata in tumultum propter non redditos transfugas videbatur."

Huc quum ab Ostia nav.] *Dio* c. 21. ἐλθούσης δὲ τῆς ἀγγελίας (qua a Plautio arcessebatur), ὁ Κλαύδιος τὰ μὲν οἴκοι τῷ Οὐιτελλίῳ τῷ συνάρχοντι, τά τε ἄλλα καὶ τοὺς στρατιώτας, ἐνεχείρισε, (καὶ γὰρ ἐξ ἴσου αὐτὸν ἑαυτῷ ἑξάμηνον ὅλον ὑπατεῦσαι ἐποίησεν) αὐτὸς δὲ ἐξεστρατεύσατο· καὶ καταπλεύσας ἐς τὰ Ὤστια, ἐκεῖθεν ἐς Μασσαλίαν παρεκομίσθη. κἀντεῦθεν τὰ μὲν πεζῇ, τὰ δὲ καὶ διὰ τῶν ποταμῶν πορευόμενος, πρός τε τὸν Ὠκεανὸν ἀφίκετο, καὶ περαιωθεὶς ἐς τὴν Βρεττανίαν, συνέμιξε τοῖς στρατοπέδοις πρὸς τῷ Ταμέσᾳ ἀναμένουσιν αὐτόν.

vehementi Circio] *Plin.* 2, 46. „In Narbonensi provincia clarissimus ventorum est Circius, nec ulli violentia inferior, Ostiam plerumque recta Ligustico mari perferens; idem non modo in reliquis partibus coeli ignotus, sed ne Viennam quidem, ejusdem provinciae urbem, attingens, paucis ante limitibus jugi modici occursu tantus ille ventorum coercetur." cf. de hoc vento *Gell.* 2, 22. ubi v. interpr. et *Senec.* Nat. Qu. 5, 17., quibus locis optime refellitur inepta glossa, quae etiam in codicem irrepsit,

paene demersus est, prope Liguriam, juxtaque Stoechadas insulas. Quare, a Massilia Gesoriacum usque pedestri itinere confecto, inde transmisit: ac sine ullo proelio aut sanguine intra paucissimos dies parte insulae in deditionem recepta, sexto, quam profectus erat, mense Romam rediit, triumphavitque maximo apparatu. Ad cujus spectaculum com-

---

cujus lectiones ad marginem ed. notatas mecum communicavit Cl. Müllerus: *Euro.* Eurus Britanniam petentem minus afflixisset.

Stoechadas insulas] *Strabo* 4, 1. §. 10. πρόκεινται δὲ τῶν στενῶν τούτων ἀπὸ Μασσαλίας ἀρξαμένοις, αἱ Στοιχάδες νῆσοι, τρεῖς μὲν ἀξιόλογοι, δύο δὲ μικραί· γεωργοῦσι δ' αὐτὰς Μασσαλιῶται sequ. cf. *Plin.* 3, 11. qui: „*tres* Stoechades a vicinis Massiliensibus dictae propter ordinem, quas item nominant singulis vocabulis Proten et Mesen, quae et Pomponiana vocatur, tertia Hypaea" ubi v. Dalechamp. H. etiam l. inepte al. *Orcadas.*

Gesoriacum] *Plin.* 4, 30. (16.) „Britannia abest a Gesoriaco Morinorum gentis litore proximo trajectu quinquaginta millia," ubi Harduin. post alios ostendit, Gesoriacum esse hodiernum *Boulogne*, unde nostris saepe diebus vim Gallorum imminuisse vidimus toto disjectis orbe Britannis.

ac sine ullo proelio — recepta] *Dio* l. c. καὶ περαιωθεὶς ἐς τὴν Βρεττανίαν, συνέμιξε τοῖς στρατοπέδοις πρὸς τῷ Ταμέσᾳ ἀναμένουσιν αὐτόν. καὶ παραλαβὼν σφᾶς, ἐκεῖνόν τε ἐπιδιέβη, καὶ τοῖς βαρβάροις πρὸς τὴν ἔφοδον αὐτοῦ συνεστραμμένοις ἐς χεῖρας ἐλθών, μάχῃ τε ἐνίκησε, καὶ τὸ Καμουλόδουνον τὸ τοῦ Κυνοβελλίνου βασίλειον εἷλε. κἀκ τούτου συχνούς, τοὺς μὲν ὁμολογίᾳ, τοὺς δὲ καὶ βίᾳ προσαγόμενος, αὐτοκράτωρ πολλάκις ἐπωνομάσθη παρὰ τὰ πάτρια· (οὐ γάρ ἐστιν ἐν οὐδενὶ πλέον ἢ ἅπαξ ἐκ τοῦ αὐτοῦ πολέμου τὴν ἐπίκλησιν ταύτην λαβεῖν·) καὶ τὰ ὅπλα αὐτῶν ἀφελόμενος, ἐκείνους μὲν τῷ Πλαυτίῳ προσέταξεν, ἐντειλάμενός οἱ καὶ τὰ λοιπὰ προσκαταστρέψασθαι· αὐτὸς δὲ ἐς τὴν Ῥώμην ἠπείχθη, τὴν ἀγγελίαν τῆς νίκης διὰ τῶν γαμβρῶν, τοῦ τε Μάγνου καὶ τοῦ Σιλανοῦ, προπέμψας. Addit *Oros.* l. c. „Orcadas etiam insulas, ultra Britanniam in Oceano positas, Romano adjecit imperio, ac *sexto, quam profectus erat, mense* Romam rediit." cf. *Tac.* Agric. 13.

triumphavitque] *Dio* c. 23. τὴν μὲν οὖν Βρεττανίας οὕτω τότε ἑάλω τινά. μετὰ δὲ ταῦτα, Γαΐου τε Κρίσπου τὸ δεύτερον καὶ Τίτου Στατιλίου ὑπατευόντων (a. 797.), ἦλθέ τε ἐς τὴν Ῥώμην ὁ Κλαύδιος, ἓξ μῆνας ἀποδημήσας, (ἀφ' ὧν ἑκκαίδεκα μόνας ἐν τῇ Βρεττανίᾳ ἡμέρας ἐποίησε,) καὶ τὰ νικητήρια ἔπεμψε, τά τε ἄλλα κατὰ τὸ νομι-

meare in Urbem non solum praesidibus provinciarum permisit, verum etiam exsulibus quibusdam; atque inter hostilia spolia, navalem coronam fastigio Palatinae domus juxta civicam fixit, trajecti et quasi domiti Oceani insigne. Currum ejus Messalina uxor carpento secuta est. Secuti et triumphalia ornamenta eodem bello adepti, sed ceteri pedibus et in praetexta; Crassus Frugi equo phalerato, et in veste palmata, quod eum honorem iteraverat. [18] Urbis annonaeque curam sollicitissime semper egit. Quum Aemiliana pertinacius arderent, in diribitorio duabus

---

ζόμενον πράξας, καὶ τοὺς ἀναβασμοὺς τοὺς ἐν τῷ Καπιτωλίῳ τοῖς γόνασιν ἀναβάς, ἀναφερόντων αὐτὸν τῶν γαμβρῶν ἑκατέρωθεν. *Plin.* 33, 3. (16.) „Claudius quum de Britannia triumpharet, inter coronas aureas, septem pondo habere, quam contulisset Hispania citerior, novem, quam Gallia Comata, titulis indicavit.“

juxta civicam] v. Tiber. 26. ex quo l. Ernest. nostro legi jubet *in vestibulo Pal. d.* — *Navalem* a Claudio super civicam medio fastigio affixam, et templorum etiam fastigia spoliis ornata fuisse, ex *Sil.* 14, 649. et *Stat.* Theb. 7, 55. docet Oudend.

carpento] honore eo a Senatu dato. *Dio* c. 22. καὶ τῇ Μεσσαλίνῃ τὴν προεδρίαν, ἥν καὶ ἡ Λιουΐα ἐσχήκει, καὶ τῷ καρπέντῳ χρῆσθαι ἔδοσαν. v. Calig. 15. et supra c. 11., et *Scheffer.* de re vehic. 2, 17., Casauboni ad h. l. errores refutantem.

triumphalia ornamenta] *Dio* c. 23. ἔνειμε δὲ τοῖς μὲν βουλευταῖς τοῖς συνεξετασθεῖσιν οἱ τὰς ἐπινικίους τιμάς, οὐχ ὅτι τοῖς ὑπατευκόσιν, ὅπερ καὶ ἄλλως ἀφθονώτατα καὶ ἐπὶ τοῖς ἐλαχίστοις ἐποίει. Postea vanae Burmanni sunt conjecturae: *sed ut ceteri* et: *secuti equo tr. orn. eod. b. ad., sed ceteri pedibus.* Quaerit enim: *Quinam illi ceteri?* ad quod brevissime respondebis: Ceteri omnes praeter Crassum Frugi, qui solus equo vectus est. De hoc *Crasso*, Consule sub Tiberio a. 780., v. *Glandorp.* Onomast. p. 529.

Aemiliana] De *Aemilianis*, loco extra Urbem ad campum Martium, conjuncto tamen continenteque Urbi, v. Lips. ad *Tac.* A. 15, 40., quem compilavit more suo Torrent. ad h. l., haud nominatum.

diribitorio] *Dio* 55, 8. καὶ τὸ Διριβιτώριον αὐτὸς ὁ Αὔγουστος ἐδημοσίευσε. τοῦτο μὲν γάρ (ἦν δὲ οἶκος μέγιστος τῶν πώποτε μίαν ὀροφὴν σχόντων· νῦν γὰρ δή, πάσης τῆς στέγης αὐτοῦ καθαιρεθείσης, ὅτι οὐκ ἠδυνήθη αὖθις συστῆναι, ἀχανής ἐστιν) ὅ τε Ἀγρίππας οἰκοδομούμενον κατέλιπε, καὶ τότε διετελέσθη. Fuit hoc aedificium in nona Urbis regione, destinatum *diribendis* h. e. distribuendis

noctibus mansit: ac deficiente militum ac familiarum turba, auxilio plebem per magistratus ex omnibus vicis convocavit; ac, positis ante se cum pecunia fiscis, ad subveniendum hortatus est, repraesentans pro opera dignam cuique mercedem. Artiore autem annona ob assiduas sterilitates, detentus quondam medio Foro a turba, conviciisque et simul fragminibus panis ita infestatus, ut aegre, nec nisi postico, eva-

---

ad comitia tabulis, stipendiis et donativis militum, nonnunquam etiam spectaculis. v. *Donat.* de Urbe Roma 3, 16., *Nardin.* Rom. vet. 4, 10. et Fabric. ad *Dion.* l. c.

familiarum] i. e. servorum. v. Aug. 25. et 30. Vulgo vitiose *familiarium.* — *Magistratus* intelligo cum Burm. et Oudend. ordinarios, Praetores, Aediles, nisi quis cum Lips. et P. Fabro legere malit *magistro* sc. *vicorum*, quod probabile ex Aug. 30. *Repraesentans* ex optimis codd. et edd. restituerunt Burm. et Oudend. pro *repraesentaturus.* *Pro opera* recte interpretari Oudend. de modo et proportione operae in exstinguendo incendio adhibitae, docet, quod monere ille neglexerat, additum *dignam.*

Artiore aut. annona] Ad a. 795. *Dio* 60, 11. λιμοῦ τε ἰσχυροῦ γενομένου, οὐ μόνον τῆς ἐν τῷ τότε παρόντι ἀφθονίας τῶν τροφῶν, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐς πάντα τὸν μετὰ ταῦτα αἰῶνα, πρόνοιαν ἐποιήσατο (exstructo maxime portu Ostiensi, de quo v. cap. proximum). Huc tamen magis pertinet, quod ad a. 805. *Tac.* A. 12, 43. „Frugum quoque egestas, et orta ex eo fames, in prodigium accipiebatur. Nec occulti tantum questus, sed jura reddentem Claudium circumvasere clamoribus turbidis, pulsumque in extremam Fori partem vi urgebant, donec militum globo infensos perrupit. Quindecim dierum alimenta Urbi, non amplius, superfuisse constitit, magnaque Deûm benignitate, et modestia hiemis, rebus extremis subventum.“ De duplici fame, quae in imperium Claudii incidit, et tertia, qua Judaea vexata est, (*Joseph.* 20, 2 et 5. Act. Ap. 11, 28.) accurate exponit Fabric. ad *Dion.* l. c.

infestatus] Ita Memm. aliique. v. Oudend., qui refellit Burmannum, defendentem vulg. *instratus* ut exquisitius. *Oros.* 7, 6. „Sequenti anno (imperii Claud. undecimo) tanta fames Romae fuit, ut medio Foro Imperator correptus a populo conviciis, et fragminibus panis turpissime infestatus, aegre per pseudothyrum in Palatium refugiens furorem excitatae plebis evaserit“ qui locus ob tres causas collatu dignus, quod comprobat lectionem *in-*

dere in Palatium valuerit, nihil non ex eo excogitavit ad invehendos etiam in tempore hiberno commeatus. Nam et negotiatoribus certa lucra proposuit, suscepto in se damno, si cui quid per tempestates accidisset, et naves mercaturae causa fabricantibus magna commoda constituit, [19] pro conditione cujusque: civi, vacationem legis Papiae Poppaeae; Latino, jus Quiritium; feminis, jus quatuor liberorum: quae constituta hodieque servantur. [20] Opera magna, potiusque necessaria, quam multa perfecit;

---

festatus, quod explicat Suetonii zeugma addito altero verbo *correptus*, et *posticum* per *pseudothyrum*.

nihil non ex eo excogitavit] Ita edidi cum Oudend. ex acuta Burm. conjectura, comprobata cod. Vindob. — Optimi codd. *nihil non ex eo cogitavit*, unde plerique fecere *nih. non excogitavit.* Sed haud temere abjiciendum videtur omnium *ex eo*, quum probabile sit, corruptum locum vocab. se excipientium similitudine. Mox de *in temp. hib.* v. ind. sub *in.*

civi] h. e. *pro conditione cujusque*, prout civis, vel Latinus, vel sequioris sexus essent. Inepte novum caput hic inceperunt, qui dispescuerunt auctorem in capita. Notam tamen cap. 19. cum prioribus edit. reliqui, ut idem cum reliquis numerus procederet. — De lege *Papia Poppaea* v. quos laudavi ad Aug. 34., de *jure trium* v. *quatuor* v. *quinque liberorum* citatos a Fabric. ad *Dion.* 55, 2. (ubi: ἡ Λιουΐα ἐς τὰς μητέρας τὰς τρὶς τεκούσας ἐξεγράφη. οἷς γὰρ ἂν τὸ δαιμόνιον, εἴτ' οὖν ἀνδρῶν εἴτε γυναικῶν, μὴ δῷ τοσαυτάκις τεκνῶσαι, τούτων τισὶν ὁ νόμος, πρότερον μὲν διὰ τῆς βουλῆς, νῦν δὲ διὰ τοῦ αὐτοκράτορος, τὰ τῶν γεγεννηκότων δικαιώματα χαρίζεται· ὥστε σφᾶς μήτε τοῖς τῆς ἀπαιδίας ἐπιτιμίοις ἐνέχεσθαι, καὶ τὰ τῆς πολυπαιδίας ἆθλα, πλὴν ὀλίγων τινῶν, καρποῦσθαι. καὶ αὐτὰ οὐκ ἄνθρωποι μόνον, ἀλλὰ καὶ θεοὶ εὑρίσκονται, ἵνα, ἄν τίς τι αὐτοῖς τελευτῶν καταλίπῃ, λαμβάνωσι.) et *Heinecc.* Ant. Rom. 1, 25. §. 7 et 8. et 1, 13. §. 22. Singularis de hoc jure commentarius est M. *Vetranii Mauri.* De *jure Quiritium*, haud confundendo cum *jure civitatis*, v. Ejusd. *Heineccii* Append. l. 1. §. 23. — Postea pro *hodieque* al. *hodie*, alii suaserunt *hodie quoque*, ex interpretatione. v. Burm. in Addend. et Oudend.

potiusque necessaria] Vulg. *Opera magna potius*, quam *necessaria*, *quam multa perfecit*, quod interpretantur: *valde multa* v. *plurima.* Alii omittunt *quam* ante *multa.* Sed quum opera recenseat auctor vere necessaria, Ernest. post Burm. recepit le-

sed vel praecipua, aquarum ductum, a Cajo inchoatum: item, emissarium Fucini lacus, portumque Ostiensem: quamquam sciret, ex his alterum ab Augusto precantibus assidue Marsis negatum, alterum a D. Julio saepius destinatum, ac propter difficultatem omissum. Claudiae aquae gelidos et uberes fon-

---

ctionem ed. Rom., quam nos etiam exhibuimus, unice veram existimantes, *quam* post *potius* orto ex *que*, cujus siglum male ceperant librarii.

aquarum ductum] Ita optimi codd. pro *aquae ductum*, quomodo tamen legitur Cal. 21., ubi inchoatum a Cajo aquae ductum regione Tiburti, et peractum, auctor narrat, a successore ejus Claudio.

alterum — negatum] emissarium sc. Fucini lacus, quod Marsorum docet mentio.

alterum a D. Jul. — omissum] Omittit suo jure Ern. h. l. *alterum*, ut hoc quoque comma ad lacum Fucinum referatur, quem sane emittere destinasse Julium, Noster narravit Caes. 44. Verum prorsus accedendum Oudendorpio, qui l. c. praetermissam dicit portus Ostiensis mentionem, ut operis non destinati tantum, sed saepius tentati, et *propter difficultatem omissi*, et provocat ad *Plutarch.* Caes. 58. qui diserte inter παρασκευάς Caesaris refert: τῇ δ' ἔγγιστα τῆς Ῥώμης θαλάσσῃ κλεῖθρα διὰ χωμάτων ἐπαγαγών, καὶ τὰ τυφλὰ καὶ δύσορμα τῆς Ὠστιανῆς ἠϊόνος ἀνακαθηράμενος, λιμένας ἐμποιήσασθαι (ἐπεχείρει) καὶ ναύλοχα πρὸς τοσαύτην ἀξιόπιστα ναυτιλίαν, quae pervicaciorem Ernestium a concepta opinione flectere debebant. Verum addo, quod haud scio, an sit gravissimum, Suetonium, si de uno eodemque opere dixisset, ab Augusto id petentibus negato, a Julio omisso, Julii nomen prius commemoraturum fuisse, ex diligentia historica, quam Nostro nemo negabit. Ceterum Bremius, qui in nota laudibus extollit Ernestii commentum, idque secutum se esse dicit, in textu per negligentiam reliquit *alterum*, atque ita invitus Suetonium a temeraria correctione servavit.

Claudiae aquae] In plerisque editionibus minor ante haec verba est interpunctio, quod mutavi. De tribus operibus, quae initio capitis nominaverat, inde ab his verbis accuratius exponere incipit auctor. De *aquae ductu* Claudii praeter locum *Plini* 36, 15, (24, §. 10,) jam citatum ad Cal. 21., v. *Frontin.* de aquaed. §. 13, sequ., qui inchoatam dicit a C. Caesare, altero imperii sui anno, M. Aquilio Juliano, P. Nonio Asprenate Coss., A. U. C. DCCLXXXXI., et magnificentissime consummatum dedicatum.

tes, quorum alteri Caeruleo, alteri Curtio et Albudino nomen est, simulque rivum Anienis novi lapideo opere in Urbem perduxit, divisitque in plurimos et ornatissimos lacus. Fucinum aggressus est, non minus compendii spe, quam gloriae; quum quidam, privato sumtu emissuros se, repromitterent, si sibi siccati agri concederentur. Per tria autem passuum millia, partim effosso monte, partim exciso, canalem absolvit aegre, et post undecim annos, quamvis continuis triginta hominum millibus sine intermissione operantibus. Portum Ostiae exstruxit, cir-

---

que a Claudio, Sulla et Titiano Coss. A. U. C. DCCCV. Cf. Inscript. et num., quae dedit Harduin. ad *Plin.* l. c. et Patin. ad n. tab. 20.

Fucinum aggressus est] *Dio* 60, 11. τὴν λίμνην τὴν Φουκίνην τὴν τῶν Μαρσῶν ἠθέλησε μὲν ἐς τὸν Τίβεριν ἐξαγαγεῖν, ὅπως ἥ τε χώρα ἡ περὶ αὐτὴν γεωργῆται, καὶ ὁ ποταμὸς ναυσίπορος μᾶλλον γένηται· μάτην δὲ δὴ ἐδαπανήθη. *Plin.* l. c. §. 11. „Ejusdem Claudii inter maxime memoranda equidem duxerim, quamvis destitutum successoris odio, montem perfossum ad lacum Fucinum emittendum, inenarrabili profecto impendio, et operarum multitudine per tot annos; quum aut corrivatio aquarum, qua terrenus mons erat, egereretur in verticem machinis, aut silex caederetur, omniaque intus in tenebris fierent, quae neque concipi animo, nisi ab iis, qui videre, neque humano sermone enarrari possunt." Hoc opus absolutum a Claudio, sed neglectum a Nerone, instauratum igitur prius a Nerva, post ab Hadriano, docet ad h. l. singulari excursu Ernest. contra eos, qui Dioni obsecuti, illud negarunt. cf. Fabr. ad *Dion.* et *Fabretti* libellus de emissario lacus Fucini.

repromitterent] restipularentur, quae contractuum sunt vocabula.

quamvis continuis] Burm. vel ejiciendum censet *continuis* ob sequens *sine intermissione*, vel legendum: *post undecim annos continuos, quamvis* sequ. Sed recte Oudend. et Wolf., quibuscum fere consentit Ernest., *continuas operas* esse dixerunt *una et continua serie collocatas.* Non uno loco absoluto ad alterum transibant, sed totus operis perficiendi tractus impletus erat hominibus *sine intermissione* operantibus.

Portum Ostiae] *Dio* l. c. τοῦτο μέν, ἐξορύξας τῆς ἠπείρου χωρίον οὐ σμικρόν, τὸ πέριξ πᾶν ἐκρηπίδωσε, καὶ τὴν θάλασσαν ἐς αὐτὸ

cumducto dextra sinistraque brachio, et ad introitum profundo jam solo mole objecta: quam quo stabilius fundaret, navem ante demersit, qua magnus obeliscus ex Aegypto fuerat advectus, congestisque pilis superposuit altissimam turrim in exemplum Alexandrinae Phari, ut ad nocturnos ignes cursum navigia dirigerent. [21] Congiaria populo saepius distribuit. Spectacula quoque complura et magnifica edidit, non usitata modo, ac solitis locis, sed et commenticia, et ex antiquitate repetita, et ubi praeterea nemo ante

---

ἐσεδέξατο· τοῦτο δέ, ἐν αὐτῷ τῷ πελάγει χώματα ἑκατέρωθεν αὐτοῦ μεγάλα χώσας, θάλασσαν ἐνταῦθα πολλὴν περιέβαλε· καὶ νῆσον ἐπ' αὐτῇ, πύργον τε ἐπ' ἐκείνῃ Φρυκτωρίαν ἔχοντα, κατεστήσατο. ὁ μὲν οὖν λιμὴν, ὁ καὶ νῦν οὕτω κατά γε τὸ ἐπιχώριον ὀνομαζόμενος, ὑπ' ἐκείνου ἐποιήθη. v. *Plin.* 9, 6. (5.) et 36, 15. (24. §. 12.) quibus tamen locis attingit modo hunc portum. Id. *navem* describit, de qua Sueton., l. 16, 40. (76. §. 2.): „Abies admirationis praecipuae visus est in navi, quae ex Aegypto, Caji Principis jussu, obeliscum in Vaticano Circo statutum, quatuorque truncos lapidis ejusdem ad sustinendum eum adduxit; qua nave nihil admirabilius visum in mari, certum est. CXX millia modiûm lentis pro saburra ei fuere. Longitudo spatium obtinuit magna ex parte Ostiensis portus latere laevo. Ibi namque demersa est a Claudio Principe, cum tribus molibus, turrium altitudine in ea exaedificatis obiter Puteolano pulvere, advectisque (*ob id ter Puteolano pulvere advecto* corrigit Pint.) sequ.“; de *obelisco* eademque nave v. Id. 36, 9. (14. §. 4.)

profundo jam solo] Fuere, qui suaderent *salo* ob verba Dionis: ἐν αὐτῷ τῷ πελάγει, atque ita ediderunt Stephan. Graev. et Gronov. Vulgatum restituerunt Burm. et Oudendorpius. Invitus fere obsequor.

Alexandrinae] Sic dedi cum Burm., jubentibus etiam Oudend. et Wolfio. Libri dant mascul. *Alexandrini*.

Congiaria] Memorat *Dio* 60, 25. ad a. 798. καὶ τῷ δήμῳ τῷ σιτοδοτουμένῳ πέντε μὲν καὶ ἑβδομήκοντα δραχμὰς ἅπασι διέδωκεν, ἔστι δ' οἷς καὶ πλέον, ὥστε καὶ ἐς τριακοσίας καὶ δώδεκα καὶ ἡμίσειαν τισὶ γενέσθαι, et *Tac.* A. 12, 41. ad a. 805. „Additum nomine ejus donativum militi, congiarium plebi.“

Spectacula] v. *Dion.* 60, 15. et infra c. 34.

eum. Ludos dedicationis Pompejani theatri, quod ambustum restituerat, e tribunali posito in orchestra commisit, quum prius apud superiores aedes supplicasset, perque mediam caveam, sedentibus ac silentibus cunctis, descendisset. Fecit et seculares, quasi anticipatos ab Augusto, nec legitimo tempori reservatos: quamvis ipse in historiis suis prodat, *intermissos eos Augustum multo post, diligentissime annorum ratione subducta, in ordinem redegisse.* Quare vox praeconis irrisa est, invitantis more sollemni ad ludos, *quos nec spectasset quisquam, nec spectaturus esset;* quum superessent adhuc, qui spe-

---

Pompej. theatri] De hoc theatro, a Pompejo primum exstructo a. 699., Consule II. cum Crasso, (v. *Dion.* 39, 38.) crebrisque incendiis afflicto, v. Alex. *Donat.* de Urbe Roma 3, 8. (Thes. Graev. T. III. p. 695. sequ.) Exustum sub Tiberio refici quidem coeptum est ab eodem Principe, sed absolutum demum a Caligulâ, dedicatumque a Claudio a. 794. v. *Tac.* A. 3, 72. *Nostr.* Tiber. 47. Calig. 21. *Dion.* 60, 6. Superposita ei erat aedes *Veneris Victricis*, (Ἀφροδίτης νικηφόρου *Plutarch.* Pomp.) *Plin.* 8, 7. *Tertullian.* de spectac. c. 10., et *Victoriae*, si fides *Gellio* 10, 1., unde recte statuere videntur, qui unum quidem templum fuisse, sed bipartitum, ideoque *superiores aedes* eas plurali numero n. l. dici, existimant, rejicientes mutationem Lipsii: *superiorem aedem.* v. Gronov. et Oudend. ad n. l. Ceterum *Dio* 60, 6. de hac dedicatione ita: ἀπέδωκε καὶ τῷ Πομπηΐῳ τὴν τοῦ θεάτρου μνήμην· καὶ αὐτῷ καὶ τὸ τοῦ Τιβερίου ὄνομα ἐν τῇ σκηνῇ προςθεὶς ἔγραψεν, ἐπειδὴ καυθεῖσαν αὐτὴν ἀνῳκοδομήκει. τὸ γὰρ ἑαυτοῦ ἐκείνῃ μέν, οὐχ ὅτι κατεσκεύασεν, ἀλλ᾽ ὅτι καὶ καθιέρωσεν αὐτήν, ἄλλῳ δὲ οὐδενί, ἐνεκόλαψεν. οὐ μὴν οὐδὲ τῇ στολῇ τῇ ἐπινικίῳ παρὰ πᾶσαν τὴν πανήγυρεν, καίτοι ψηφισθέν, ἐχρήσατο, ἀλλ᾽ εὐθὺς ἐν ἀρχῇ μόνον, τὰ δὲ ἄλλα ἐν τῷ περιπορφύρῳ ἱματίῳ διῴκησεν.

seculares] *Tac.* 11, 11. „Iisdem Consulibus ludi seculares, *octingentesimo* post Romam conditam, quarto et sexagesimo, quam Augustus ediderat, spectati sunt. Utriusque Principis rationes praetermitto, satis narratas libris, quibus res Imperatoris Domitiani composui. Nam is quoque edidit ludos seculares.“ Ita etiam *Plin.* 7, 48. (49.) *sexaginta tres* non amplius annos interfuisse dicit inter ludos seculares Divi Augusti, eosque, quos Claudius Caesar consulatu suo quarto fecerit. v. Harduin. ad *Plin.* l. c., Ern. ad *Tac.* l. c., et quos laudavi ad Aug. 31.

ctaverant, et quidam histrionum, producti olim, tunc quoque producerentur. Circenses frequenter etiam in Vaticano commisit, nonnunquam interjecta per quinos missus venatione. Circo vero maximo marmoreis carceribus, auratisque metis, quae utraque et tophina ac lignea antea fuerant, exculto, propria Senatoribus constituit loca, promiscue spectare solitis. Ac super quadrigarum certamina Trojae lusum exhibuit, et Africanas, conficiente turma equitum praetorianorum, ducibus Tribunis, ipsoque Praefecto: praeterea Thessalos equites, qui feros tau-

---

quidam histrionum] *Plin.* l. c. *Stephanionem*, de quo v. Aug. 45., utrisque secularibus ludis, Augusti et Claudii, saltasse dicit.

propria — spectare solitis] Id tenendum, de *Circo* h. l. exponi, non de Theatro ludisque scenicis, in quibus proprias sedes Senatores Equitesque diu ante acceperant per leges Rosciam et Juliam theatralem. Noster autem l. unice illustratur duobus *Dionis*, quorum prior ad Augusti tempora pertinet, ad a. 758. ita notans: καὶ τὰς ἱπποδρομίας χωρὶς μὲν οἱ βουλευταί, χωρὶς δὲ οἱ ἱππεῖς ἀπὸ τοῦ λοιποῦ πλήθους εἶδον· ὃ καὶ νῦν γίγνεται, alter nostro est παράλληλος. Sic enim *Dio* 60, 7. ἑώρων μέν που πρότερον ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ ἰδίᾳ καὶ κατὰ σφᾶς ὡς ἕκαστοι, τό τε βουλεῦον, καὶ τὸ ἱππεῦον, καὶ ὁ ὅμιλος, ἀφ᾽ οὗπερ τοῦτ᾽ ἐνομίσθη (inde a tempore Augusti), οὐ μέντοι καὶ τεταγμένα σφίσι χωρία ἀπεδέδεικτο· ἀλλὰ τότε ὁ Κλαύδιος τήν τε ἕδραν τὴν νῦν οὖσαν τοῖς βουλευταῖς ἀπέκρινε, καὶ προσέτι τοῖς ἐθέλουσι σφῶν ἑτέρωθί που, καὶ ἐν γε ἰδιωτικῇ ἐσθῆτι θεάσασθαι, ἐπέτρεψε. Haud ita igitur intelligendum Nostri *promiscue spectare*, quasi mixtim Senatores inter plebem sedissent, quum confusissimum spectandi morem ordinasset jam Augustus, sed huic ordini nondum propria data fuerant sedilia, quae occupare reliquae multitudini haud liceret, quod nunc mutatum a Claudio. Postea Equiti etiam loca a ceteris secreta Circensibus tributa a Nerone, cujus v. c. 11. Accuratius de hac re exponentes v. Fabric. ad *Dion.* l. c. et, quem omnes secuti sunt, Lips. ad *Tac.* A. 15, 32.

Africanas]. *Dio* 60, 7. ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ κάμηλοί τε ἅπαξ καὶ ἵπποι δώδεκα ἠγωνίσαντο, ἄρκτοι τε τριακόσιαι, καὶ Λιβυκὰ θηρία ἴσα αὐταῖς ἐσφάγη. Ita Caligula (c. 18.) modo Africanarum venationem, modo Trojae decursionem Circensibus interjecerat.

Thessalos equites] *Plin.* 8, 45. (70.) „Thessalorum gentis inventum est, equo juxta quadrupedante cornu intorta cervice tauros

ros per spatia Circi agunt, insiliuntque defessos, et ad terram cornibus detrahunt. Gladiatoria munera plurifariam ac multiplicia exhibuit; anniversarium in castris praetorianis, sine venatione apparatuque; justum atque legitimum in Septis; ibidem extraordinarium et breve, dierumque paucorum, quodque appellare coepit *Sportulam*, quia primum daturus edixerat, *velut ad subitam condictamque coenulam invitare se populum.* Nec ullo spectaculi genere communior aut remissior erat, adeo, ut oblatos victoribus aureos, prolata sinistra pariter cum vulgo, voce digitisque numeraret, ac saepe hortando rogandoque ad hilaritatem homines provocaret, *dominos* identidem appellans, immixtis interdum frigidis et arcessitis jocis; qualis est, ut quum Palumbum postulanti-

---

necare. Primus id spectaculum dedit Romae Caesar Dictator." v. Oudend. ad h. l. cf. Argol. ad Onuphr. *Panvin.* de lud. Circ. 2, 3. (Thes. Graev. Tom. VIIII. p. 390.) et Reimar. ad *Xiphil.* 61, 9. ἐν δέ τινι θέᾳ ἄνδρες ταύροις ἀπὸ ἵππων, συμπαραθέοντες σφίσι, κατέστρεφον.

Gladiatoria munera] *Dio* 60, 13. ἐτίθει μὲν οὖν συνεχῶς μονομαχίας ἀγῶνας. πάνυ γὰρ σφίσιν ἔχαιρεν, ὥστε καὶ τὴν αἰτίαν ἐπὶ τούτῳ σχεῖν. ἀπώλλυντο δὲ θηρία μὲν ἐλάχιστα, ἄνθρωποι δὲ πολλοί, οἱ μὲν ἀλλήλοις μαχόμενοι, οἱ δὲ καὶ ὑπ' ἐκείνων ἀναλούμενοι.

anniversar. in castris praet.] *Dio* 60, 17. αὐτὸς ὁπλομαχίας ἀγῶνα ἐν τῷ στρατοπέδῳ, χλαμύδα ἐνδύς, ἔθηκε, quo die imperium ibi acceperat, 24. Januar. Similes fuisse videntur ludi *castrenses*, de quibus v. Tiber. 72., quamquam locus, causa, editores differunt.

appellare coepit] Interpretantur *appellavit*, vel corrigunt cum Lipsio *appellari*. Sed primus ita appellavit Claudius ex imitatione ciborum, ubi sportulae rectae coenae opponuntur.

condictam] sc. subito ab amicis, haud diu praeparatam.

communior] Male al. *comior*. Illud Gr. κοινός, Nostr. *gemein*. *Communis* tamen, h. e. qui ad communem laetitiam vulgique studia se demitteret, majori cum laude esse poterat, quam *remissus*, h. e. dignitatis suae atque decori prorsus immemor, ita ut sinistram toga exsereret, quod turpe, et per digitos numeraret, addito voce numero, quod incultae plebi fieri solet.

qualis est, ut] Nisi additicia sunt voc. *qualis est*, quibus explicatum puto sequens *ut*, incuriosior h. l. fuit scriptoris stilus.

bus, *daturum se*, promisit, *si captus esset.* Illud plane quantumvis salubriter et in tempore: quum essedario, pro quo quatuor filii deprecabantur, magno omnium favore indulsisset rudem, tabulam illico misit, admonens populum, *quanto opere liberos suscipere deberet, quos videret et gladiatori praesidio gratiaeque esse.* Edidit et in Martio campo expugnationem direptionemque oppidi ad imaginem bellicam, et deditionem Britanniae regum, praeseditque paludatus. Quin et, emissurus Fucinum lacum, naumachiam ante commisit. Sed quum, proclamantibus naumachiariis, *Ave Imperator, morituri te salutant,* respondisset, *Avete vos;* neque post hanc vocem,

---

Frigidus Principis jocus in *Palumbi* gladiatoris nomine, quod ad avem ejusdem nominis deflectebat.

Illud plane quantumvis] Delevi comma post *plane.* Supplent *frigidum* v. *arcessitum est*, quod non placet. Imo uno frigidi joci exemplo defunctus auctor addit: illud (quidem) *plane* h. e. sine dubio, certe (nisi legendum *sane* cum Vindob., quod praestat) *quantumvis* h. e. valde *salubriter et in tempore* fecit monuitque, quum sequ. Hunc usum voc. *quantumvis* confirmant loci Cal. 53. *quantumvis facundus et promtus*, et Claud. 10. *quantumvis mirabili casu.* De *rudis* beneficio v. ad Tiber. 7.

Edidit — expugn. dir. oppidi] Pertinuisse videtur hoc spectaculum ad πανήγυριν τὴν τῶν νικητηρίων, de qua *Dio* 60, 23.

emiss. Fucinum lacum, naumachiam] *Dio* c. 33. ἔν τινι δὲ λίμνῃ ναυμαχίαν ὁ Κλαύδιος ἐπεθύμησε ποιῆσαι, τεῖχός τε περὶ αὐτὴν ξύλινον κατεσκεύασε, καὶ ἰκρία ἔπηξε, πλῆθός τε ἀναρίθμητον ἤθροισε. καὶ οἱ μὲν ἄλλοι, ὥς που καὶ ἔδοξεν αὐτοῖς, ὁ δὲ δὴ Κλαύδιος ὅ τε Νέρων στρατιωτικῶς ἐστάλησαν· ἥ τε Ἀγριππίνα χλαμύδι διαχρύσῳ ἐκοσμεῖτο. (an ἐκεκόσμητο.) οἱ δὲ δὴ ναυμαχήσοντες, θανάτῳ δὴ καταδεδικασμένοι ἦσαν, καὶ πεντήκοντα ναῦς ἑκάτεροι εἶχον, οἱ μὲν Ῥόδιοι, οἱ δὲ Σικελοὶ ὀνομασθέντες καὶ τὸ μὲν πρῶτον συστραφέντες καὶ καθ' ἓν γενόμενοι, Κλαύδιον ἅμα προσηγόρευσαν οὕτω· Χαῖρε, αὐτόκρατορ, οἱ ἀπολούμενοί σε ἀσπαζόμεθα. ἐπεὶ δὲ οὐδὲν σωτήριον εὕροντο, ἀλλὰ ναυμαχεῖν καὶ ὣς ἐκελεύσθησαν, διέκπλοις τε ἀπλοῖς ἐχρήσαντο, καὶ ἥκιστα ἀλλήλων ἥψαντο, μέχρι οὗ καὶ ἀνάγκῃ κατεκόπησαν. Accurate navale hoc proelium describit *Tac.* 12, 56. De *emissario Fucini lacus* v. ad c. 20.

Avete vos] Χαίρετε καὶ ὑμεῖς, quae verba, quum incolumitatem apprecari soleant iis, quos salutant, veniam sibi datam signi-

quasi venia data, quisquam dimicare vellet: diu cunctatus, an omnes igni ferroque absumeret, tandem e sede sua prosiluit, ac per ambitum lacus, non sine foeda vacillatione, discurrens, partim minando, partim adhortando, ad pugnam compulit. Hoc spectaculo classis Sicula et Rhodia concurrerunt, duodenarum triremium singulae, exciente buccina Tritone argenteo, qui e medio lacu per machinam emerserat. [22] Quaedam circa cerimonias, civilemque et militarem morem, item circa omnium ordinum statum, domi forisque, aut correxit, aut exoleta revocavit, aut etiam nova instituit. In cooptandis per collegia sacerdotibus, neminem nisi juratus nominavit; observavitque sedulo, ut quoties terra in Urbe movisset, ferias advocata concione Praetor indiceret; utque, dira avi in Urbe aut in Capitolio visa, obsecratio haberetur, eamque ipse jure Maximi Pontificis, commonito pro Rostris populo, praeiret, summotaque

---

ficare, putabant vel interpretabantur miseri naumachiarii. Varietatem lectionis et interpretum ineptias v. apud Burm. et Oudendorp.

igni ferroque] Lips. ad *Tac.* 11, 23. suadet *vi ferroque*, injuria et praeter necessitatem contra codd.

non sine foeda vacillatione] v. cap. 30. „ingredientem destituebant poplites minus firmi.“

Sicula et Rhodia] v. Caes. 39. Postea Nost. *duodenarum* trirem. singulas classes fuisse dicit, *Dio* l. c. *quinquagenarum*, cui magis convenit numerus pugnatorum apud *Tac.* l. c. „Claudius triremes quadriremesque et *undeviginti hominum millia* armavit,“ ubi Lips. *centum* inserendum censet ante *triremes*. Aliorum curas ad n. l. v. apud Burm. Nos dissensum annotasse contenti, de conciliando desperamus, neque res tanti.

nominavit] „Proprium in hac re verbum. v. *Cic.* Phil. 2, 2. (ubi: *nominare Augurem.*) *Tac.* A. 4, 16.“ (ubi: „tres simul *nominari*, ex quis unus legeretur, vetusto more“ ad Flaminium). Ernest.

commonito pro R. pop., pr.] Ern. per edictum commonitum pop. existimat ad frequentanda obsecrationis sollemnia, et *pro Rostris* refert ad *praeiret*, quo verborum ordine auctor sententiam justo obscuriorem ipse reddidisset. Burm. trajectis verbis

operariorum servorumque turba. [23] Rerum actum, divisum antea in hibernos aestivosque menses, conjunxit. Jurisdictionem de fidei commissis, quotannis et tantum in Urbe delegari magistratibus solitam, in perpetuum atque etiam per provincias potestatibus demandavit. Capiti Papiae Poppaeae legis, a Tiberio Caesare, quasi sexagenarii generare non possent, addito, obrogavit. Sanxit, ut pupillis extra ordinem tutores a Consulibus darentur, utque hi, qui-

---

legere mavult: *common. pop. pro R. pr.*, quod non magis necessarium. Progressa commonitione de causa sollemnitatis et avertenda Deorum ira Pontifex pro Rostris s. in concione obsecrationis formulam praeibat. Postea *operariorum* pro *operarum* e Mss. restituere Ern. et Oudend.

Rerum actum — conjunxit] h. e. instituit, ut administratio judiciorum per aestatem et autumnum uno tenore procederet s. continuaretur, interrupta antea feriis vernis et autumnalibus, adeoque relicta tantum certis mensibus hibernis et aestivis. Ipse suus interpres Noster Galb. 14., ubi „judicibus concessum a Claudio beneficium" dicit, „ne hieme initioque anni ad judicandum evocarentur." Antea mixti erant menses labori judiciali et feriis dati; novo Claudii instituto altera pars anni judiciis, altera feriis sine intermissione destinata est.

Jurisdictionem — demandavit] Quum ex instituto Augusti Consules *extra ordinem* modo de fideicommissis cognovissent, nunc a Claudio duo Praetores lecti sunt, quibus ordinaria de iis esset jurisdictio, (v. *Pompon.* de orig. jur. l. 2.), atque data etiam provinciarum praesidibus perpetua de iis cognoscendi potestas. cf. *Bachii* histor. jurispr. Rom. p. 376. ed. Stockmann. Ceterum huc spectant verba *Dionis* 60, 24. *τοῖς στρατηγοῖς δίκας τινάς, ἃς πρότερον οἱ ὕπατοι διεδίκαζον, ἀντενεχείρισε.*

Capiti — obrogavit] h. e. illud caput, quo nuptiae sexagenariorum vetitae erant, ut non idoneorum procreandae soboli, mutavit edicto vel Senatusconsulto, (v. Ern. ad *Tac. A.* 11, 13.), indigne ferens, sibi etiam seni facultatem virilem capite illo negatam. Patet, ante nuptias cum Agrippina, quas impediebat legis additamentum, mutari illud jussisse. Ceterum v. *Perizon.* dissert. 2. p. 153. sequ. et *Bachii* l. c. p. 352.

ut pupillis — darentur] Ut pupillis et feminis, quibus nec testamentarius, nec legitimus tutor esset, tutor daretur a Praetore et majore parte Tribunorum plebis, sancitum antea fuerat *lege Atilia*, idque jus, tutores constituendi, communicatum

bus a magistratibus provinciae interdicerentur, Urbe quoque et Italia summoverentur. Ipse quosdam novo exemplo relegavit, ut ultra lapidem tertium vetaret egredi ab Urbe. De majore negotio acturus in Curia, medius inter Consulum sellas, tribunicio subsellio sedebat. Commeatus, a Senatu peti solitos, beneficii sui fecit. [24] Ornamenta consularia etiam procuratoribus ducenariis indulsit. Senatoriam dignitatem recusantibus, equestrem quoque ademit. Latum clavum, quamvis initio affirmasset, non lecturum se

---

etiam cum provinciarum praesidibus *lege Julia et Titia* a. 723. Nunc SCto Claudiano demandata ea res *extra ordinem* Consulibus, quod Trajani adhuc temporibus valuisse, patet ex *Plin.* Epist. 9, 13. Mox a M. Antonino singularis institutus est *Praetor tutelaris* v. *pupillaris*. v. *Heinecc.* Ant. R. l. 1. tit. 20. §. 9. sequ.

medius — sedebat] *Dio* 60, 16. τὴν ἐξήγησιν (h. e. relationem ad Senatum de seditione Scriboniani) ἐν μέσῳ τῶν ὑπάτων, ἐπὶ δίφρου ἀρχικοῦ ἢ καὶ ἐπὶ βάθρου καθήμενος, ἐποιεῖτο. μετὰ δὲ τοῦτο αὐτός τε ἐπὶ τὴν συνήθη ἕδραν μετήρχετο, καὶ ἐκείνοις οἱ δίφροι ἐτίθεντο. καὶ ταῦτα μὲν καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τῶν μεγίστων ὁμοίως ἐγίγνετο. Eodem auctore 44, 4. Caesar ἐπί τε τοῦ δημαρχικοῦ βάθρου καὶ μετὰ τῶν ἀεὶ δημαρχούντων θεάσασθαι τὰς πανηγύρεις honoris causa accepit, et 59, 12. Caligula regna regulis tribuit ἔν τε τῇ ἀγορᾷ καὶ ἐπὶ τοῦ βήματος ἐν δίφρῳ μεταξὺ τῶν ὑπάτων καθεζόμενος, ad qu. loca v. Fabric.

Commeatus — fecit] *Dio* 60, 25. τοῖς αἰτουμένοις, ὥςτε ἔξω τῆς Ἰταλίας ἀποδημῆσαι, ἐφίει μὲν καθ' ἑαυτὸν ἄνευ τῆς βουλῆς· τοῦ γε μὴν καὶ νόμῳ τινὶ αὐτὸ δοκεῖν ποιεῖν, δόγμα γενέσθαι ἐκέλευε. Nimirum antea Senatoribus commeatus datus erat a Caesaribus per Senatum, Claudius eam veniam sui tantum juris beneficiique fecit, omisso Senatu. v. Lips. ad *Tac.* A. 12, 23. Ernest. ad n. l.

procuratoribus ducenariis] *Dio* 55, 15., ubi constituta ab Augusto magistratibus provinciarum certa salaria dicit, haec addit: καὶ τοῖς γε ἐπιτρόποις καὶ αὐτὸ τοῦτο ἀξιώματος ὄνομα ἀπὸ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν διδομένων αὐτοῖς χρημάτων προςγίγνεται, ut *ducenarii*, *centenarii*, *sexagenarii* dicerentur, quorum stipendium essent ducena, centena, vel sexagena Sestertia, quomodo notat ibi Fabric., a quo vide citatos.

non lecturum se] *Se*, absorptum in plerisque a sequente *Senatorem*, ex optimis codd. restituerunt Burm., Oudend., Ernest., et necessarium ad loci perspicuitatem, jure monet Wolfius.

Senatorem, nisi civis Romani abnepotem, etiam libertini filio tribuit; sed sub conditione, si prius ab Equite Romano adoptatus esset. Ac sic quoque reprehensionem verens, etiam Appium Caecum Censorem, generis sui proauctorem, libertinorum filios in Senatum allegisse docuit; ignarus, temporibus Appii et deinceps aliquamdiu *libertinos* dictos, non ipsos, qui manumitterentur, sed ingenuos ex his procreatos. Collegio Quaestorum pro stratura viarum gladiatorium munus injunxit; detractaque

Appium Caecum — allegisse] *Liv.* 9, 46. dicitur „Senatum primus libertinorum filiis lectis inquinasse" et c. 29. „infamis atque invidiosa Senatus lectio" ea audit. *Aurel. Victor* de vir. illustr. c. 34. „App. Claudius Caecus in censura libertinos quoque in Senatum legit." Claudius denique apud *Tac.* A. 11, 24. in oratione: „Libertinorum filiis magistratus mandari, non, ut plerique falluntur, recens; sed priori populo factitatum est."

ignarus — procreatos] Ernest. ad h. l. et in Cl. Cic. cum aliis eam Suetonio affingit sententiam, quasi, Appii temporibus nomen libertinorum *posteris* etiam libertinorum, quamvis jam ingenuis, mansisse dixisset, gravissime increpans, qui aliter existimant. Sed ita refutarunt virum doctissimum, sed diversi judicii impatientiorem, Bremius et Wolfius, ut nihil reliqui videam. Optime ille monet, ita scripturum fuisse Suetonium: „*non solum eos*, qui man., *sed* ingenuos *etiam* ex his procreatos," neque explicari posse *non* pro *non modo*, quoniam ambiguitati ita locum dedisset, ubi id ageret, ut alios meliora edoceret. Haec igitur auctoris est sententia: „Male se defendit Claudius proauctoris generis sui, Appii Claudii, exemplo, quum, illo aevo aeque, ac suo, *libertinos* ipsos manumissos esse putaret, et ab illo etiam manumissorum filios in Senatum lectos, contenderet. Nepotibus demum data et ingenuitas et Curia. Illis enim temporibus *non ipsi* manumissi *libertini* dicti sunt, sed ex his procreati, h. e. filii, qui nunc *ingenui* statim habentur." An vera disputet Suetonius de antiquo voc. usu, nemo nunc definierit, quum optimi etiam scriptores haud aliter, quam Claudius, sensisse videantur. Id quidem certum, ipsum hanc opinionem ad refellendos alios ut unice veram h. l. protulisse, idque verbis clarissimis, cumque eo pugnandum Ernestio fuisse, non cum viris doctis, qui ejus mentem recte ceperant.

Collegio Quaestorum — injunxit] *Tac.* A. 11, 22. „Iisdem Consulibus (a. 800.) P. Dolabella censuit, spectaculum gladiatorum

Ostiensi et Gallica provincia, curam aerarii Saturni

---

per omnes annos celebrandum pecunia eorum, qui quaesturam adipiscerentur," et postea conqueritur, *sententia Dolabellae velut venumdatam quaesturam*, ut quae ditioribus tantum patere coepisset. Ceterum ambiguitas est in verbis Nostri: *pro stratura viarum*, quae esse possunt: *loco* nunc ademtae staturae viarum, vel: *ob* straturam viarum, ut onus cum illo officio conjunctum. Porro Ernestius, adstipulante Bremio, straturam viarum impositam Quaestoribus ab Augusto putat, ademto aerario. Malo accedere Fabricio ad verba *Dion.* 60, 17. τοῖς ὁδοποιοῖς ἀπέδωκεν, ὅσα ὑπ' αὐτοῦ διὰ τὸν Κορβούλωνα ἐζημίωντο, qui ereptam Quatuorviris viarum curam Corbulonis consiliis (v. *Dio* 59, 15.), et demandatam Quaestoribus, nunc a Claudio illis redditam, his honoris loco (ita saltem eum intelligo) pro ademta stratura gladiatorium munus injunctum, existimat; atque magis conveniret huic interpretationi, quod pro *injunxit* dant alii, *indulsit*, quamquam multi etiam honores mera sunt onera, necessitate nobis *injuncta*, unde *Tac.* 13, 4. sub Nerone constitutum dicit, „ne designatis Quaestoribus edendi gladiatores *necessitas esset*," quo quidem *acta Claudii subverti*, Agrippina querebatur. Ceterum cum Oudend. et Wolf. post Lips. ad *Tac.* l. c. dedi *gladiatorium* pro *gladiatorum*, quod operam gladiatoriam significaret.

Ostiensi et Gallica provincia] quas Quaestoribus demandaverat Augustus. *Dio* 55, 4. καὶ ταμίας ἔν τε τῇ παραλίᾳ τῇ πρὸς τῇ πόλει, καὶ ἐν ἑτέροις τισὶ τῆς Ἰταλίας χωρίοις ἄρχειν ἐποίησε· καὶ τοῦτο καὶ ἐπὶ πλείω ἔτη ἐποίησε. Detractas a Claudio narrat Id. 60, 24. τοῖς ταμίαις τὴν διοίκησιν ἀντὶ τῶν ἀρχῶν τῶν ἐν τῇ Ἰταλίᾳ ἔξω τῆς πόλεως ἀντέδωκε. De *Gallica* provincia s. agro Gallico circa Padum, cujus caput sedesque Quaestoris Ariminum erat, v. Ern. ad h. l. et in Cl. Cic. Ind. geogr., et Lips. ad *Tac.* A. 4, 27., (qui satis refutavit Torrentii conjecturam: *callium prov.* ex Caes. 19.) denique *Pigh.* Ann. T. 1. p. 468. Praeferenda autem lectio *Gallica* alteri: *Gallia* ob praecedens *Ostiensi*.

curam aerarii] Augustus instituerat, auctore Nostro c. 36. „ut cura aerarii a Quaestoribus urbanis ad praetorios Praetoresve transiret." *Medium* igitur *tempus* est, quod excessit ab Augusto ad Claudium. *Tac.* 13, 29. „Augustus permisit Senatui, deligere Praefectos; dein ambitu suffragiorum suspecto, sorte ducebantur ex numero Praetorum, qui praeessent; neque id diu mansit, quia sors deerrabat ad parum idoneos. Tunc Claudius Quaestores rursum imposuit, iisque, ne metu offensionum segnius consulerent, extra ordinem honores permisit. Sed deerat robur aetatis eum primum magistratum capessentibus. Igitur Nero praetura per-

reddidit, quam medio tempore Praetores, aut, uti nunc, praetura functi sustinuerant. Triumphalia ornamenta Silano, filiae suae sponso, nondum puberi dedit; majoribus vero natu tam multis, tamque facile, ut epistola communis legionum nomine exstiterit, petentium, *ut legatis consularibus simul cum exercitu et triumphalia darentur, ne causam belli quoquo modo quaererent.* A. Plautio etiam ovationem

---

functos et experientia probatos delegit." Hoc Neronis institutum valuit adhuc Vespasiani aetate, teste *Tacito* Hist. 4, 9. ubi *Praetores aerarii* nominat, additque: „nam tum a Praetoribus tractabatur aerarium" (quamquam spuria haec et ex margine intrusa videri possint), et valuisse Hadriani etiam tempore, ostendunt Nostri verba: *uti nunc*, quomodo e Memm. aliisque bonae notae codd. revocarunt Oudend. et Ern. pro *utique nunc* v. *utique tunc.*

Triumphal. orn. Silano — dedit] Plures honores, Silano alterique genero Pompejo a Claudio tributos, memorat *Dio* 60, 5. et Exc. Peiresc. insertum c. 31. ὁ Σιλανὸς — ὑπὸ τοῦ Κλαυδίου οὕτως ἐτιμᾶτο, ὥστε καὶ ἐπινικίους τιμὰς ἐν παισὶ λαβεῖν, τήν τε θυγατέρα αὐτοῦ Ὀκταουΐαν ἐγγυήσασθαι, καὶ πολὺ πρὸ τοῦ καθήκοντος χρόνου στρατηγῆσαι κ. τ. λ. *Tac.* 12, 3. „L. Silano desponderat Octaviam Caesar, juvenemque et alia clarum, *insigni triumphalium et gladiatorii muneris magnificentia*, protulerat ad studia vulgi." cf. c. 27.

tam multis, tamque facile] *Dio* 60, 23. ἔνειμε τοῖς μὲν βουλευταῖς τοῖς συνεξετασθεῖσίν οἱ (in expeditione Britannica) τὰς ἐπινικίους τιμάς, οὐχ ὅτι τοῖς ὑπατευκόσιν, ὅπερ καὶ ἄλλως ἀφθονώτατα καὶ ἐπὶ τοῖς ἐλαχίστοις ἐποίει· Ῥουφρίῳ δὲ δὴ Πωλίωνι τῷ ἐπάρχῳ εἰκόνα καὶ ἕδραν ἐν τῷ βουλευτικῷ, ὁσάκις ἂν ἐς τὸ συνέδριον αὐτῷ συνεςίῃ κ. τ. λ.

ut epistola communis — quaererent] Dedi *communis*, quod habent cod. Memm. et antiqu. edd., mutatum in usitatius *communi.* Postea improbanda est mutatio Ernest. *exierit* pro *exstiterit*, quod non est ab *existere*, sed ab *exstare*, cujus frequentissimum usum hoc sensu docet index. Ceterum compositas has literas a legionibus Germanicianis, quas argenti fodinis fatigaverat Curtius Rufus, narrat *Tac.* 11, 20. „quis subactus miles, et quia plures per provincias similia tolerabantur, componit occultas literas, nomine exercituum, precantium Imperatorum, ut, quibus permissurus esset exercitus, triumphalia ante tribueret."

A. Plautio] qui in Britannia bello praefuerat ante Claudii ad-

decrevit; ingressoque Urbem obviam progressus, et in Capitolium eunti, et inde rursus revertenti latus texit. Gabinio Secundo, Chaucis, gente Germanica, superatis, cognomen *Chaucius* usurpare concessit. [25] Equestres militias ita ordinavit, ut post cohor-

---

ventum. v. ad c. 17. — *Triumphum* vocabulo improprio pro ovatione, quae sola illo tempore cum ornamentis triumphalibus data privatis (v. ad Aug. 38.). Plautio tribuunt *Dio* 60, 30. ὁ Πλαύτιος, ἀπὸ τοῦ Βρεττανικοῦ πολέμου, ὡς καὶ καλῶς αὐτὸν χειρίσας καὶ κατορθώσας, καὶ ἐπῃνέθη ὑπὸ τοῦ Κλαυδίου, καὶ ἐθριάμβευσε, et *Eutrop.* 7, 8. „Tam civibs autem circa quosdam amicos exstitit, ut etiam Plautium, nobilem virum, qui in expeditione Britannica multa egregie fecerat, *triumphantem* ipse prosequeretur, et conscendenti Capitolium *laevus incederet*“ h. e. *latus tegeret*, de quo v. interpr. ad *Horat.* Sat. 2, 5, 17. et *Juvenal.* 3, 131. cf. *Lips.* Elect. 2, 2.

Chaucis — superatis] Ex h. l. apud *Dion.* 60, 8. ubi: Πούπλιος Γαουΐνιος Μαυρουσίους νικήσας, τά τε ἄλλα εὐδοκίμησε, καὶ ἀετὸν στρατιωτικόν, ὃς μόνος ἔτι παρ' αὐτοῖς ἐκ τῆς τοῦ Οὐάρου συμφορᾶς ἦν, ἐκομίσατο, post Leunclavium Reimarus pro Μαυρουσίους legendum censuit Καύχους, quum Xylandro et Fabricio, quos sequitur Oudend. ad h. l., praeplacuerit Μάρσους. Quod vero *Dion.* c. 30. et *Tac.* A. 11, 18. *Corbulo* Chaucos compescuisse dicitur, non Gabinius, id Fabr. et Reimar. ad l. c. ita conciliant, ut ille Gabinium Domitio Corbuloni successorem fortasse datum, hic Corbulonem Gabinio successisse, et contra eosdem pugnasse, statuant. Reimarus, temporum rationem et historicorum testimonia id docere, contendit, quae ignorare me fateor. De *Chaucis* v. *Cauchis*, quod praetulit Oudend., v. *Tac.* Germ. 35. cf. *Cluver.* Germ. ant. 3, 18.

cognomen Chaucius] Dubito adhuc de Latinitate hujus dictionis. Quae enim Burm. exempla congessit, locum nondum defendunt, quum nullum sit juncti ita accusativi et nominativi, quod est contra cujusvis linguae regulas. Stat igitur sententia, legendum *Chaucii* vel *Chaucium*. Longe alia res est, ubi duo sunt nominativi, ut *Liv.* 35, 24. „utrique eorum Salinator cognomen erat“ locisque similibus.

Equ. militias] h. e. gradus militares, quos Equites Romani, qui jamdudum inter gregarios militare desierant, percurrerent, ita constituit, ut primum Centuriones essent cohortium, inde alae equitum sociorum, quibus unice illo tempore utebantur Romani, (v. ad Aug. 38.), maxime quem ibi citavi, Schelium ad

tem, alam; post alam, tribunatum legionis daret: stipendiaque instituit, et imaginariae militiae genus, quod vocatur *Supra numerum*, quo absentes, et titulo tenus fungerentur. Milites domos senatorias salutandi causa ingredi, etiam Patrum decreto prohibuit. Libertinos, qui se pro Equitibus Romanis agerent, publicavit. Ingratos, et de quibus patroni quererentur, revocavit in servitutem; advocatisque eorum negavit, se adversus libertos ipsorum jus dicturum. Quum quidam aegra et affecta mancipia in insulam Aesculapii taedio medendi exponerent,

---

Hygin.) praeficerentur, tandem tribunatum totius legionis acciperent.

stipendiaque] sc. *imaginaria* ex sequ. *imag. mil. genus.* Qui imaginaria stipendia per certos annos meruerant, iis hoc imputabatur, tanquam justam militiam per idem tempus fecissent. — Mox *supra num.* pro *super num.* confirmatur veteri numo, quem attulit Torrent., et loco Neron. 15.

Ingratos] Interpres *Dio* 60, 13. τοὺς δούλους τοὺς ἀπελευθέρους, τοὺς ἐπί τε τοῦ Τιβερίου καὶ ἐπὶ τοῦ Γαΐου τοῖς δεσπόταις σφῶν ἐπιβουλεύσαντας, τούς τε τηνάλλως συκοφαντήσαντάς τινάς, ἢ καὶ καταψευδομαρτυρήσαντάς τινων, δεινῶς ἐμίσει· καὶ αὐτῶν τοὺς μὲν πλείους οὕτως ἀνήλισκε, τοὺς δὲ ἕτερόν τινα τρόπον ἐκόλαζε· πολλοὺς δὲ καὶ τοῖς δεσπόταις αὐτοῖς ἐπὶ τιμωρίαν παρεδίδου, et c. 28. ἐντυχοντος τινὸς τοῖς δημάρχοις κατὰ τοῦ ἐξελευθερώσαντος αὐτόν, καὶ ὑπηρέτην ἐπ' αὐτὸν αἰτήσαντος καὶ λαβόντος, ἠγανάκτησε· καὶ ἐκεῖνόν τε καὶ τοὺς συνεξετασθέντας αὐτῷ ἐκόλασε· καὶ προσέτι ἀπηγόρευσε, μηδὲ τοῖς οὕτω (suppl. ἐντυχοῦσι vel leg. τισὶν pro τοῖς) κατὰ τῶν δεσποτευσαντων αὐτῶν βοηθεῖν· εἰ δὲ μή, στέρεσθαι τοῦ δίκην αὐτοὺς ἑτέροις λαγχάνειν, qui loci ostendunt, et vere sentire Lips. ad *Tac.* 13, 26. atque Ernest. ad n., Claudii peculiare hoc fuisse in causis quibusdam judicium, non legem publice sancitam, et male extrudi a nonnullis *et* post *ingratos*, quum modus, quo ingratos se ostenderant, diserte distinguatur, variae autem aliae causae esse possent, ob quas patroni de libertis quererentur.

adv. libertos ipsorum] sc. si ingrati illi essent, et ipsi de iis quererentur.

Quum — exponerent] *Dio* 60, 29. ἐπειδὴ πολλοὶ δούλους ἀῤῥωστοῦντας οὐδεμιᾶς θεραπείας ἠξίουν, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν οἰκιῶν ἐξέβαλλον, ἐνομοθέτησε, πάντας τοὺς ἐκ τοῦ τοιούτου περιγενομένους, ἐλευ-

omnes, qui exponerentur, liberos esse sanxit, nec redire in ditionem domini, si convaluissent: quod si quis necare quem mallet, quam exponere, caedis crimine teneri. Viatores ne per Italiae oppida, nisi aut pedibus, aut sella, aut lectica transirent, monuit edicto. Puteolis et Ostiae singulas cohortes ad arcendos incendiorum casus collocavit. Peregrinae conditionis homines vetuit usurpare Romana nomina, duntaxat gentilicia. Civitatem Romanam usurpantes in campo Esquilino securi percussit. Provincias Achajam et Macedoniam, quas Tiberius ad curam suam transtulerat, Senatui reddidit. Lyciis, ob exitiabi-

---

θέρους εἶναι, ubi v. Fabric. De *insula Aesculapii* v. *Liv.* 2, 5. et Epit. *Liv.* 11.

Viatores — edicto] Noluit igitur, equo vel vehiculo eos vehi, non puto, quae Torrentii est sententia, ne viae corrumperentur, sed ne honos Caesari magistratibusque debitus, et ovationi atque triumpho proprius, a privatis usurparetur. Comparat Torrent. simile edictum Adriani ex *Spartian.* 22., et M. Antonini ex *Capitolin.* 23. In edicto Adriani quod vehicula cum ingentibus sarcinis Urbem ingredi prohibentur, id sane ad viarum curam Urbisque frequentiam impeditam illis vehiculis spectare videtur. Sed alia res cum equis, quorum usum ob vias vetitum, persuadere mihi nequeo.

duntaxat gentilicia] ut adeo permitteret praenomina et cognomina, ut notarunt jam Ern. et Oudend. contra Burm., qui margini adscripta haec verba existimat, parum probabiliter, etiam ob rariorem usum voc. *duntaxat.* Ceterum in hoc etiam edicto reliquiae apparent antiquae superbiae gentis Claudiae.

in campo Esquil.] Supplicia extra portam Esquilinam haberi solita fuisse, docet Lips. ad *Tac.* 2, 33. excurs. H.

Achaj. et Maced. — reddidit] De Tiberio auctores sunt *Tac.* A. 1, 76. „Achajam ac Macedoniam, onera deprecantes, levari in praesens proconsulari imperio, tradique Caesari placuit," et *Dio* 58, 25. ἡ Μακεδονία, ὡς δέ τινές φασι, καὶ ἡ Ἀχαΐα, ἀκληρωτεὶ προςετάσσοντο (Regulo, Poppaei Sabini successori, ut adeo Dio non dubitasse videatur, quod Casaub. dicit, an Achaja et ipsa Caesareis provinciis addita fuerit, sed, an Regulo simul cum Macedonia commissa.) Jam de Claudio *Dio* 60, 24. τήν τε Ἀχαΐαν καὶ τὴν Μακεδονίαν, αἱρετοῖς ἄρχουσιν, ἐξ οὗπερ ὁ Τιβέριος ἦρξε, διδομένας, ἀπέδωκεν ὁ Κλαύδιος τότε (a. 797.) τῷ κλήρῳ.

les inter se discordias, libertatem ademit: Rhodiis, ob poenitentiam veterum delictorum, reddidit. Iliensibus, quasi Romanae gentis auctoribus, tributa in perpetuum remisit; recitata vetere epistola Graeca Senatus populique Romani, Seleuco regi amicitiam et societatem ita demum pollicentis, si consanguineos suos Ilienses ab omni onere immunes praestitisset. Judaeos, impulsore Chresto assidue tumultuantes,

Lyciis — libertatem ademit] h. e. in provinciam redegit. *Dio* 60, 17. τοὺς Λυκίους στασιάσαντας, ὥςτε καὶ Ῥωμαίους τινὰς ἀποκτεῖναι, ἐδουλώσατό τε, καὶ ἐς τὸν τῆς Παμφυλίας νομὸν ἐσέγραψεν. De priori conditione Lyciae v. *Sigon.* de jure provinc. 1, 11., qui nostrum et Dionis locum omisit.

Rhodiis — reddidit] Vetera delicta et poenam refert *Dio* 60, 24. τῶν Ῥοδίων τὴν ἐλευθερίαν ἀφείλετο, ὅτι Ῥωμαίους τινὰς ἀνεσκολόπισαν (a. 797.), redditam libertatem, patrono Nerone, a. 807. *Tac.* A. 12, 58. „Redditur Rhodiis libertas, ademta saepe aut firmata, prout bellis externis meruerant, aut domi seditione deliquerant."

Iliensibus] Causam eorum egit idem Nero. v. Ner. 7. *Tac.* l. c. qui: „Utque studiis honestis et eloquentiae gloria nitesceret, causa Iliensium suscepta, Romanum Troja demissum, et Juliae stirpis auctorem Aeneam, aliaque haud procul fabulis vetera facunde exsecutus, perpetrat, ut Ilienses omni publico munere solverentur," ubi v. Lips. de priorum temporum erga Ilienses beneficiis, dataque a Claudio plena perpetuaque immunitate docte disserentem.

Seleuco regi] Secundum s. Callinicum intelligendum, e temporum ratione probat Oudend.

Judaeos — Roma expulit] *Dio* 60, 6. τοὺς Ἰουδαίους, πλεονάσαντας αὖθις, ὥςτε χαλεπῶς ἂν ἄνευ ταραχῆς, ὑπὸ τοῦ ὄχλου σφῶν, τῆς πόλεως εἰρχθῆναι, οὐκ ἐξήλασε μέν, τῷ δὲ δὴ πατρίῳ νόμῳ καὶ βίῳ χρωμένους ἐκέλευσε μὴ συναθροίζεσθαι. (a. 794.) Sed hoc edictum longe mitius diversum ab eo, de quo Noster h. l. et *Lucas* Act. 18, 2. (ubi: διὰ τὸ διατεταχέναι Κλαύδιον χωρίζεσθαι πάντας τοὺς Ἰουδαίους ἐκ τῆς Ῥώμης) temporum etiam ratio docet, quum ad annum Claudii *nonum* hoc referatur ab *Oros.* 7, 6, e Josepho, ad *undecimum* vel *duodecimum* a recentioribus Annalium auctoribus, ut Usserio, Tillemontio, Basnagio. Non minus incerta plurimisque adeo virorum doctorum contentionibus impedita sunt verba: *impulsore Chresto.* Antiqui quidem omnes de Christo intellexere, auctore ipso *Orosio* l. c., qui

Roma expulit. Germanorum legatis in orchestra sedere permisit, simplicitate eorum et fiducia motus, quod in popularia deducti, quum animadvertissent Parthos et Armenios sedentes in Senatu, ad eadem loca sponte transierant, nihilo deteriorem virtutem aut conditionem suam praedicantes. Druidarum religionem

---

verbis Suetonii haec subjungit: „quod, utrum contra Christum tumultuantes Judaeos coerceri et comprimi jusserit, an etiam Christianos simul velut cognatae religionis homines voluerit expelli, nequaquam discernitur;" et quod gentiles Christum immutata litera *Chrestum* dicere solitos, et ex aliis locis constat (v. *Bingham.* Orig. eccles. 1, 1. §. 10.), et proditur a *Lactant.* 4, 7., Christianos denique illo jam tempore plurimos Romae fuisse, a Romanis plerumque cum Judaeis confusos, nullum est dubium. v. Walch. ad *Lactant.* l. c. et *Wirthii* et *Heumanni* dissert. de Chresto Suetonii. — In diversas partes abierunt post *Usserium* Annal. p. 669. ad a. Chr. 54. et Ant. *Daleum* (dissert., quae libro *de oraculis veterum ethnicorum* adjecta est, Amstelod. 1700.) recentissimi fere omnes, qui, ut ab errore Suetonium liberarent, alium hominem incertum, Graecae originis, sed Judaeorum sacra professum, et tumultuum Romae auctorem, intellexerunt. v. *Hilscheri* diss. de Chresto, cujus mentionem Suetonius facit, quod ille non sit Christus, mundi salvator. cf. *Ayrer.* ad *Blackwall.* de praestantia class. auctorum p. 139. Nihil audeo definire in tanto dissensu. Id modo adjicio, Suetonium, si de ignoto homine sermonem fecisset, haud dubie scripsisse: *imp. Chresto quodam*, neque argutandum in voc. *impulsore*, quod de praesente tantum dici contendunt, ego de quovis auctore, qui primam occasionem rei dedit, adhiberi posse existimo, vel, si vel maxime admitti hoc nequeat, errorem etiam auctoris in peregrina, ut putabant, superstitione, serius demum accuratius cognita, ob alios similes in optimis scriptoribus reperiundos, facillime cogitari posse. cf. Lips. ad *Tac.* A. 15, 44.

Germanorum legatis] Neronis tempore factum a. 812., narrat *Tac.* A. 13, 54., cui major fides, ut ex instituto additoque et anno et occasione hac de re exponenti. Legati erant Frisiorum Verritus et Malorix, „qui nationem eam regebant, in quantum Germani regnantur."

nihilo deteriorem — praedicantes] *Tac.* „Nullos mortalium armis aut fide ante Germanos esse, exclamant, degrediunturque et inter Patres considunt sequ." Lege illa, Germana juventus, et tali patria dignam te praesta.

apud Gallos, dirae immanitatis, et tantùm civibus sub Augusto interdictam, penitus abolevit. Contra sacra Eleusinia etiam transferre ex Attica Romam conatus est; templumque in Sicilia Veneris Erycinae, vetustate collapsum, ut ex aerario populi Romani reficeretur, auctor fuit. Cum regibus foedus in Foro icit, porca caesa, ac vetere Fecialium praefatione adhibita. Sed et haec, et cetera, totumque adeo ex parte magna principatum, non tam suo, quam uxorum libertorumque arbitrio, administravit; talis ubique plerumque, qualem esse eum, aut expediret illis, aut liberet. [26] Sponsas admodum adolescens duas habuit: Aemiliam Lepidam, Augusti proneptem; item Liviam Medullinam, cui et cognomen

---

Druidarum — abolevit] *Plin.* 30, 1. (4.) „Tiberii Caesaris principatus sustulit Druidas Gallorum, et hoc genus vatum medicorumque.“ Vel error alterutrius scriptoris in simili duorùm Caesarum nomine, vel lapsus librarii apud Plinium, legendumque: *Tiberii Claudii* v. *Tiberii Claudii Caesaris* videtur. Lips. ad *Tac.* A. 12, 42., Tiberium in Urbe tantum, Claudium in Gallia ipsa hanc superstitionem sustulisse, putat. Ceterum, quum serius adhuc, ut *Tac.* 14, 30. *Lamprid.* Alex. 60., Druidarum fiat mentio, Claudii edictum effectu caruisse putant, et sane superstitiones nullis facile edictis abolentur. De *Druidarum* nomine et religione v. plurima congesta a *Tzschuck.* ad Mel. 3, 2, 3.

sacra Eleusinia] v. Salmas. ad *Spart.* Adrian. 22. Contra eundem, sacra *Eleusina* scribendum contendentem, vulgarem formam asserit ad h. l. Oudendorp.

templumque — Veneris Erycinae] quod susceperat quidem reficere Tiberius (*Tac.* A. 4, 43.), sed omisisse videtur, ut pleraque hujusmodi opera. Addidit autem Noster *in Sicilia,* quoniam Romae etiam Veneris Erycinae templum.

vetere Fecialium praef.] v. *Liv.* 1, 24.

uxorum libertorumque] v. c. 28. sequ.

ubique] Hoc ad res pertinet, et est: *in omnibus rebus, plerumque* ad tempus, i. q. *omni tempore.* Burm. praefert *utique,* quod placuit etiam Ernestio. Sed hoc n. l. plane abundaret.

Augusti proneptem] Filia enim erat Juliae, neptis Augusti, ex L. Paulo (v. Aug. 64.), soror M. Aemilii Lepidi, de quo v. Calig. 24. et Lips. ad *Tac.* Ann. 14, 2. cf. *Glandorp.* p. 31.

Camillae erat, e genere antiquo Dictatoris Camilli. Priorem, quod parentes ejus Augustum offenderant, virginem adhuc repudiavit: posteriorem ipso die, qui erat nuptiis destinatus, ex valetudine amisit. Uxores deinde duxit Plautiam Urgulanillam, triumphali, et mox Aeliam Petinam, consulari patre. Cum utraque divortium fecit: sed cum Petina, ex levibus offensis; cum Urgulanilla, ob libidinum probra et homicidii suspicionem. Post has Valeriam Messalinam, Barbati Messalae, consobrini sui, filiam, in matrimonium accepit. Quam quum comperisset, super cetera flagitia atque dedecora, C. Silio etiam nupsisse, dote inter Auspices consignata, supplicio affe-

---

parentes ej. Aug. offenderant] Pater L. Paulus conjuratione (Aug. 19.), mater Julia vitae probris (A. 65.).

Plautiam Urgulanillam] v. de ejus genere, quae disserit Burm. — *Urgulania*, avia Plautii Silvani Praetoris, Liviae amica, occurrit apud *Tac.* 4, 22. Pater Plautiae fuisse videtur *Silvanus* ille *Plautius* consularis, cujus res gestas in bello Pannonico memorant *Vell.* 2, 112. et *Dio* 55, 34.

Aeliam Petinam] Pitiscus *Sexti Aelii* filiam facit, Consulis a. 756. cum C. Sentio Saturnino. Sed ei *Catum* cognomen, non *Petum*. *Tac.* A. 12, 1. Aeliam Petinam *e familia Tuberonum* fuisse dicit, ut adeo *Q. Aelii Tuberonis*, Consulis a. 743., filiam existimem.

Barbati Messalae, consobrini sui] Diverse hanc Messalae et Claudii cognationem deducunt Lips. ad *Tac.* 11, 37., Perizon. ep. ad Nic. Heins. (Collect. Burm. T. IV. p. 801.) et Ryck. ad *Tac.* l. c. quorum rationes transscribere, longius foret. Hic M. Valerius Messala Barbatus Consul fuerat cum P. Sulpicio Quirino a. 742. v. *Glandorp.* p. 867.

super cetera flagitia a. dedecora] *Dio* 60, 18. Μεσσαλίνα δὲ ἐν τούτῳ αὐτή τε ἠσέλγαινε, καὶ τὰς ἄλλας γυναῖκας ἀκολασταίνειν ὁμοίως ἠνάγκαζε· καὶ πολλάς γε καὶ ἐν αὐτῷ τῷ Παλατίῳ, τῶν ἀνδρῶν παρόντων καὶ ὁρώντων, μοιχεύεσθαι ἐποίει. καὶ ἐκείνους μὲν καὶ ἐφίλει καὶ ἠγάπα, τιμαῖς τε καὶ ἀρχαῖς ἤγαλλε· τοὺς δ' ἄλλους τοὺς μὴ συγκαθιέντας σφᾶς ἐς τοῦτο, καὶ ἐμίσει καὶ ἀπώλλυε.

C. Silio etiam nupsisse] v. *Dion.* c. 31. et *Tac.* 11, 26. sequ. „Nec ultra exspectato, quam dum sacrificii gratia Claudius Ostiam proficisceretur, cuncta nuptiarum sollemnia celebrat. Haud sum ignarus, fabulosum visum iri, tantum ullis mortalium securita-

cit; confirmavitque pro concione apud praetorianos, *Quatenus sibi matrimonia male cederent, permansurum se in coelibatu: ac nisi permansisset, non recusaturum confodi manibus ipsorum.* Nec durare valuit, quin de conditionibus continuo tractaret, etiam de Petinae, quam olim exegerat, deque Lolliae Paulinae, quae C. Caesari nupta fuerat. Verum illecebris Agrippinae, Germanici fratris sui filiae, per jus osculi et blanditiarum occasiones pellectus in amorem, subornavit, proximo Senatu qui censerent,

---

tis fuisse, in civitate omnium gnara et nihil reticente, nedum Consulem designatum, cum uxore Principis, praedicta die, *adhibitis qui obsignarent*, velut suscipiendorum liberorum causa, convenisse, atque illam audisse *Auspicum verba*, subisse, sacrificasse apud Deos; discubitum inter convivas; oscula, complexus; noctem denique actam licentia conjugali sequ." (a. 801.)

supplicio affecit] Transfixa est a Tribuno in hortis Lucullianis, quo fugerat. v. *Tac.* l. c. c. 37 et 38.

Nec durare valuit] *Tac.* 12, 1. „Caede Messalinae convulsa Principis domus, orto apud libertos certamine, quis deligeret uxorem Claudio, *coelibis vitae* intoleranti, et conjugum imperiis obnoxio. Nec minore ambitu feminae exarserant; suam quaeque nobilitatem, formam, opes, contendere, ac digna tanto matrimonio ostentare. Sed maxime ambigebatur inter *Lolliam Paullinam*, M. Lollii Consularis filiam, et *Juliam Agrippinam*, Germanico genitam. Huic Pallas, illi Callistus, fautores aderant. at *Aelia Petina*, e familia Tuberonum, Narcisso fovebatur sequ."

illecebris Agrippinae] *Dio* 60, 31. μετ᾽ ὀλίγον τὴν ἀδελφιδῆν Ἀγριππίναν ἔγημε, την τοῦ Δομιτίου τοῦ Νέρωνος ἐπονομασθέντος μητέρα. καὶ γὰρ καλὴ ἦν, καὶ συνεχῶς αὐτῷ προσεφοίτα, μόνη τε ὡς καὶ θείῳ συνεγίγνετο, καὶ τρυφερώτερον ἢ καὶ ἀδελφιδῇ (malim κατ᾽ ἀδελφιδῆν) προσεφέρετο. *Tac.* 12, 3. „Praevaluere haec (Pallantis verba), adjuta Agrippinae illecebris, quae ad eum, per speciem necessitudinis, crebro ventitando, pellicit patruum, ut praelata ceteris, et nondum uxor, potentia uxoria jam uteretur."

subornavit — qui censerent] Auctore *Tac.* 12, 5. retulit de hoc matrimonio ad Senatum Vitellius, et (c. 6.) multa Patrum assentatio secuta est (c. 7.). Haud defuere, qui certatim, si cunctaretur Caesar, *vi acturos* testificantes, erumperent Curia. Conglobatur promiscua multitudo, Populumque Rom. eadem orare,

cogendum se ad ducendum eam uxorem, quasi Reipublicae maxime interesset; dandamque ceteris veniam talium conjugiorum, quae ad id tempus incesta habebantur. Ac vix uno interposito die confecit nuptias; non repertis, qui sequerentur exemplum, excepto libertino quodam, et altero primipilari, cujus officium nuptiarum et ipse cum Agrippina celebravit. [27] Liberos ex tribus uxoribus tulit: ex Urgulanilla Drusum et Claudiam: ex Petina Antoniam: ex Messalina Octaviam, et quem primo Germanicum, mox Britannicum cognominavit. Drusum Pompejis impuberem amisit, piro, per lusum in sublime ja-

---

clamitat sequ." — *Censerent* recepi et ipse pro *censeret*. Non enim ad solum Vitellium referendum, sed ad eos maxime, qui ei statim adstipulabantur.

dandam — conjugiorum] *Tac.* „Senatum ingressus (Claudius) decretum postulat, quo justae inter patruos fratrumque filias nuptiae etiam in posterum statuerentur." *Zonar.* p. 185. ψήφισμα ἐποιήσαντο, ἐξεῖναι Ῥωμαίοις ἀδελφιδᾶς ἄγεσθαι. *Incesta* autem non prohibita modo antea fuerant, sed in prodigiis etiam habita. v. Gronov. ad *Tac.* 12, 5. „Quin et incestum, ac, si sperneretur, ne in malum publicum erumperet, metuebatur."

non repertis] *Tac.* 12, 7. „Neque tamen repertus est, nisi unus, talis matrimonii cupitor, T. Alledius Severus, Eques Romanus, quem plerique Agrippinae gratia impulsum, ferebant," ubi vere Lips. notat: Non habuit curae, nescio quem recensere libertinum.

quem primo German. — cognominavit] Omnibus enim Germanici posteris hoc cognomen datum. v. supra c. 1. *Dio* 60, 12, γεννηθέντος αὐτῷ υἱοῦ, ὃς τότε μὲν Κλαύδιος Τιβέριος Γερμανικός, ὕστερον δὲ καὶ Βρεττανικὸς ἐπωνομάσθη sequ.

Pompejis impuberem amisit] Haec emendatio Lipsii ad *Tac.* A. 3, 29. pro: *Drusum Pompejum puberem* post Casaub. ab omnibus est probata. Unus Gronov. *Pomptie impuberem* maluit pro *Pomptiae*, quod nemini placebit. Vulgatum ferri nequit et ob cognomen *Pompejum*, Druso temere affictum, et ob otiosum additamentum *puberem*. Si id monere voluisset auctor, scripsisset saltem *jam puberem*. Postea pro *cui et* Lips. et Gronov. conjecere *quum ei*, quod haud necessarium puto, quum *cui* sit i. q. *quum ei*, unde junctus ei est conjunctivus. Ceterum *Tac.* l. c. ad a. 773. „Adversis animis acceptum, quod filio Claudii socer Sejanus destinaretur. polluisse nobilitatem familiae videbatur,

clato et hiatu oris excepto, strangulatum; cui et ante paucos dies filiam Sejani despondisset. Quo magis miror, fuisse, qui traderent, fraude a Sejano necatum. Claudiam, ex liberto suo Botere conceptam, quamvis ante quintum mensem divortii natam, alique coeptam, exponi tamen ad matris januam, et nudam jussit abjici. Antoniam Cn. Pompejo Magno, deinde Fausto Sullae, nobilissimis juvenibus, Octaviam Neroni privigno suo collocavit, Silano ante desponsatam. Britannicum, vicesimo imperii die,

---

suspectumque jam nimiae spei Sejanum *ultro* (sic malo pro *ultra*, quamvis repugnante Ernestio; *ultro* enim est *ipse etiam*) extulisse." Non nominat alterum hunc Claudii filium *Dio* 60, 32. (ubi legitur hic locus ex Peiresc. Exc. a Reimaro insertus). Addit enim, memorato Britannico: ὁ γὰρ ἕτερος, ὁ καὶ τὴν Σηϊανοῦ θυγατέρα ἐγγυησάμενος, ἐτεθνήκει.

Botere] Probabilis esset conjectura Reinesii: *Sotere*, nisi in *Gruter.* Inscr. 610, 8. diceretur *Ti. Claudius Botrio*, et p. 616, 9. *Botrus Caes. serv.* Ipse hoc vidit Reines., ac corrigendum ex his videtur nomen hominis.

Antoniam] *Dio* 60, 5. ad a. 794. τὰς θυγατέρας ἐν τῷ ἔτει τούτῳ, τὴν μὲν ἐγγυήσας Λουκίῳ Ἰουνίῳ Σιλανῷ, τὴν δὲ ἐκδοὺς Γναίῳ Πομπηΐῳ Μάγνῳ, sequ. De *Pompejo Magno* v. ad Calig. 35. et infra c. 29. De *Fausto Sulla*, Consule a. 806., testis etiam *Tac.* 13, 23. ubi: „Deferuntur consensisse Pallas ac Burrus, ut Cornelius Sulla, claritudine generis et *affinitate Claudii, cui per nuptias Antoniae gener erat*, ad imperium vocaretur."

Octaviam — desponsatam] *Tac.* 12, 3. „Agrippina, ubi sui matrimonii certa fuit, struere majora, nuptiasque Domitii, quem ex Cn. Aenobarbo genuerat, et Octaviae, Caesaris filiae, moliri; quod sine scelere perpetrari non poterat, quia L. Silano desponderat Octaviam Caesar, juvenemque et alia clarum, insigni triumphalium et gladiatorii muneris magnificentia, protulerat ad studia vulgi." c. 9. „Placitum dehinc, non ultra cunctari; sed designatum Consulem, Memmium Pollionem, ingentibus promissis inducunt, sententiam expromere, qua oraretur Claudius, despondere Octaviam Domitio, quod aetati utriusque non absurdum, et majora patefacturum erat." a. 805. c. 58. „D. Junio, Q. Haterio Css. (a. 807.), sedecim annos natus Nero Octaviam, Caesaris filiam, in matrimonium accepit."

vicesimo imp. die] Patet, ipsum sibi repugnare auctorem. Vicesimus enim imperii dies fuit 13. Febr. a. U. 794., secundum

inque secundo consulatu natum sibi, parvulum etiam tum, et militi, pro concione manibus suis gestans, et plebi, per spectacula gremio aut ante se retinens, assidue commendabat, faustisque omnibus cum acclamantium turba prosequebatur. E generis Neronem adoptavit: Pompejum atque Silanum non recusavit modo, sed et interemit. [28] Libertorum praecipue suspexit Posiden spadonem, quem etiam Britannico triumpho inter militares viros hasta pura donavit: nec minus Felicem, quem cohortibus et alis provin-

---

consulatum adiit a. 795., quo anno natum Britannicum, conjicias etiam ex *Dion.* 60, 12. Diversus etiam *Tacitus*, qui Ann. 12, 25. *Neronem biennio majorem Britannico*, et 13, 15. *hunc* a. 808. *quartum decimum aetatis annum explevisse* dicit. v. quae de conciliandis scriptoribus disputavere Ernest. ad h. l. et ab eo laudati interpretes, maxime Ryck. ad *Tac.* l. c., et Reimar. ad *Xiphil.* 61, 1 et 3. — Postea *militi* ex Mss. et assiduo cum Nostri, tum aliorum usu praetulerunt vulg. *militibus* Ern. et Oudend.

Neronem adoptavit] *Dio* 60, 33. τὸν Νέρωνα τὸν υἱὸν αὐτῆς (Agrippinae) εἰςεποιήσατό τε καὶ γαμβρὸν ἐποιήσατο. v. supra. *Tac.* 12, 25. „C. Antistio, M. Suilio Css. adoptio in Domitium, auctoritate Pallantis, festinatur sequ." A. 803.

Pomp. atque Silanum — interemit] v. c. 29.

Libertorum] *Senec.* Apocol. „Convolarunt primum omnium liberti, Polybius, Myron, Harpocras, Amphaeus et Pheronactes, quos omnes, necubi imparatus esset, praemiserat." De his libertis v. maxime Fabr. ad *Dion.* 60, 2.

Posiden] *Posides spado* memoratur etiam *Juvenal.* 14, 91. et *Plin.* 31, 2. qui balineas in Bajano *Posidianas* vocatas dicit, nomine accepto a Claudii Caesaris liberto. De *hasta pura*, h. e. ferro non armata, ἀσιδήρῳ, s. *donatica*, v. *Rosin.* Ant. R. p. 750. et 761. et interpr. ad *Virgil.* Aen. 6, 760.

Felicem] *Tac.* Hist. 5, 9. „Claudius, defunctis regibus, aut ad modicum redactis, Judaeam provinciam Equitibus Romanis aut libertis permisit. e quibus Antonius Felix, per omnem saevitiam ac libidinem, jus regium servili ingenio exercuit, Drusilla, Cleopatrae et Antonii nepte, in matrimonium accepta; ut ejusdem Antonii Felix progener, Claudius nepos esset." Haec Drusilla, soror Ptolemaei, de quo dictum ad Calig. 26., prima Felicis fuit uxor stirpis regiae; altera Drusilla, regis Agrippae soror, de qua v. *Act. Ap.* 24, 24. et *Joseph.* Ant. 20, 5., qui priori marito Azizo, Emesenorum regi, abductam narrat per Ju-

ciaeque Judaeae praeposuit, trium reginarum maritum: et Arpocran, cui lectica per Urbem vehendi, spectaculaque publice edendi jus tribuit: ac super hos Polybium a studiis, qui saepe inter duos Consules ambulabat: sed ante omnes Narcissum ab epistolis, et

---

daeum quendam Cyprium, et edidisse e Felice filium, Agrippam nominatum, qui Vesuvii incendio Imperatore Tito perierit. Tertia uxor ignota est, unde varii vanique, Suetonium corrigendi, virorum doctorum fuere conatus. Plura de *Felice* nostro, Pallantis liberti fratre, v. apud Lips. ad *Tac.* A. 12, 54. et *Glandorp.* Onomast. p. 92. sequ.

Arpocran] h. e. Harpocratem, qui commemoratur inter libertos Claudii a *Seneca* l. c. Hunc eundem Beroaldus putat, qui alibi *Callistus* nominetur, quod verum credere nequeo. Omisit hominis mentionem auctor, de quo v. *Tac.* A. 11, 29. et 12, 1. *Zonaras* p. 563. Κάλλιστος ἐπὶ ταῖς βίβλοις τῶν ἀξιώσεων ἐτέτακτο.

lectica per U. vehendi] Prohibitum plerisque lecticarum usum, legimus Caes. 43. — *Vehendi* passive dictum, ut *praetervehens* saepius apud Nostrum. v. ind. in *praetervehi.*

spectaculaque publice edendi] Spectaculum gladiatorum, ab Atilio, libertini generis homine, Fidenis editum Tiberio Caesare, memorat *Tac.* A. 4, 62. additque c. 63. „cautum in posterum Senatusconsulto, ne quis gladiatorium munus ederet, cui minor quadringentorum millium res.“ Sed hic locus, puto, cum nostro non est conferendus. Ibi enim sermo de spectaculo, privatim edito quaestus causa, ex admissis percipiendi, h. l. de jure, spect. *publice* edendi, quod licuerat huc usque magistratibus tantum, filiis Principum, quibusque aliis Principes eam curam suo nomine demandassent, unde minime *publice* pro glossa damnandum erat Ernestio, quum in eo summa honoris versetur.

Polybium] v. *Dio* 60, 29. Ad hunc Senecae est consolatio. Cum Messalina stupri commercium habuisse, ab eadem sublatum, tradit *Dio* 60, 31.

Narcissum] cujus consilio Messalina periit (v. *Tac.* 11, 29. sequ.), ad mortem postea adactum Agrippinae odio sub Neronis principatu. (*Tac.* 13, 1.) Hujus elogium dat *Dio* 60, 34. ἐπαπώλετο δὲ καὶ αὐτὸς τῷ Κλαυδίῳ, μέγιστον τῶν ποτε ἀνθρώπων δυνηθείς. μυριάδας τε γὰρ πλείους μυρίων εἶχε, καὶ προσεῖχον αὐτῷ καὶ πόλεις καὶ βασιλεῖς. καὶ δῆτα καὶ τότε ἀποσφαγήσεσθαι μέλλων, λαμπρὸν ἔργον διεπράξατο. τὰ γὰρ γράμματα τοῦ Κλαυδίου, ὅσα ἀπόῤῥητα κατά τε τῆς Ἀγριππίνης καὶ κατὰ ἄλλων τινῶν (οἷα τὰς ἐπιστολὰς αὐτοῦ διοικῶν) εἶχε, πάντα προκατέκαυσεν. Quod Nost. *ab epistolis*, *Zonaras* l. c. τῶν ἐπιστολῶν ἐπεστάτει.

Pallantem a rationibus, quos decreto quoque Senatus non praemiis modo ingentibus, sed et quaestoriis praetoriisque ornamentis honorari libens passus est, tantum praeterea acquirere et rapere, ut, querente eo quondam de fisci exiguitate, non absurde sit dictum, *Abundaturum, si a duobus libertis in consortium reciperetur.* [29] His, ut dixi, uxoribusque addictus, non Principem, sed ministrum egit. Compendio cujusque horum, vel etiam studio aut libidine, honores, exercitus, impunitates, supplicia largitus est: et quidem insciens plerumque et ignarus.

Pallantem a rationibus] *Zonaras:* ὁ Πάλλας, ᾧ ἡ τῶν χρημάτων διοίκησις ἐμπεπίστευτο. Hunc, ducendae Agrippinae et adoptandi Neronis auctorem, superbia non minus quam immensis divitiis insignem, Nero interfecit. v. *Tac.* 14, 65. Plura de eo dat Reimar. ad *Xiphil.* 61, 3.

quaestoriis praetoriisque orn.] *Tac.* 11, 38. „decreta Narcisso *quaestoria insignia*" post interemtam Messalinam. *Praetoria* serius sub Nerone data Pallanti, tradit Id. 12, 53. „Pallanti — *praetoria insignia*, et centies quinquagies Sestertiûm censuit Consul designatus." De eodem SCto ejusque monumento v. *Plin.* ep. 7, 29. et 8, 6. Pro verbo *honorari*, ex optimis codd. et Casauboni auctoritate recepto a Burm. et Oudend., Suetonioque, ut index docet, frequentissimo, vulg. *ornari*, quod Graeco more *ornamentis* jungeretur.

ut dixi] c. 25. fin. Delenda haec verba judicabat Torrent.

non Principem, sed min. egit] Delevi, quod fieri jusserant Graev. et Oudend., *se* post *Principem*, natum e sequ. *sed.* Nunquam *se* addere in hac dictione Nostrum, docent exempla in indice reperiunda sub *agere*, et quae alia dedit Graevius, neque addendum esse, ipsa dictionis natura, e scena repetitae. Alia res erat c. 25. in: „*qui se pro Equitibus Rom. agerent,*" ubi additum *pro* discrimen facit, haud observatum ab Ernestio. Quod ad rem attinet, *Dio* 60, 2. περιφανέστατα τῶν ὁμοίων ἐδουλοκρατήθη τε καὶ ἐγυναικοκρατήθη. ἅτε γὰρ ἐκ παίδων ἔν τε νοσηλείᾳ καὶ ἐν φόβῳ πολλῷ τραφείς — καὶ πολὺν μὲν χρόνον τῇ τήθῃ Λιουίᾳ, πολὺν δὲ καὶ τῇ μητρὶ Ἀντωνίᾳ, τοῖς τε ἀπελευθέροις, συνδιαιτηθείς, καὶ προσέτι καὶ ἐν συνουσίαις γυναικῶν πλείοσι γενόμενος, οὐδὲν ἐλευθεροπρεπὲς ἐκέκτητο, ἀλλά, καίπερ καὶ τῶν Ῥωμαίων ἁπάντων καὶ τῶν ὑπηκόων αὐτῶν κρατῶν, ἐδεδούλωτο.

Compendio — largitus est] *Dio* 60, 17. ἡ δ' οὖν Μεσσαλίνα,

Ac ne singillatim minora quoque enumerem, revocatas liberalitates ejus, judicia rescissa, suppositos aut etiam palam immutatos datorum officiorum codicillos; Appium Silanum, consocerum suum, Juliasque, alteram Drusi, alteram Germanici filiam, cri-

---

οἵ τε ἀπελεύθεροι αὐτοῦ οὕτως οὐ τὴν πολιτείαν μόνον, οὐδὲ τὰς στρατείας, καὶ τὰς ἐπιτροπείας, τάς τε ἡγεμονείας, ἀλλὰ καὶ τἆλλα πάντα ἀφειδῶς ἐπώλουν καὶ ἐκαπήλευον. Pro voc. *impunitates* Lips. suasit *immunitates*, quod recepit etiam Ernest. Sed recte Bremius Wolfiusque ostenderunt, non inesse *impunitates* in sequ. *supplicia largitus est*, ut Ernest. censet, sed contraria potius esse, ut Galb. 15. „donari gratia passus est vectigalia, immunitates, *poenas innocentium, impunitates noxiorum.*" Postea *insciens et ignarus* more suo pleonastice conjunxit auctor. Quod enim Piticus alterum imperiti, alterum imprudentis aut negligentis esse dicit, id nescio, an nimis quaesitum sit, neque ipsi scriptori in mentem venerit. Pro *ac libidine* ad marg. Plant. notatum *aut lib.* Müllerus suadet *libidini*.

minora quoque] Dedi lectionem cod. Memm. pluriumque Mss., probatam Graevio et Wolfio. Oudend. edidit aliorum *minora quaeque*, quod pejus etiam vulgato: *minima quaeque*.

App. Silanum, consocerum suum] ob Octaviam, Claudii filiam, L. Junio Silano, hujus filio, desponsatam. v. c. 27. — *Dio* 60, 14. ἤρξατο τῶν φόνων τούτων ἀπὸ Γαΐου Ἀππίου Σιλανοῦ. τοῦτον γαρ, εὐγενέστατόν τε ὄντα, καὶ τῆς Ἰβηρίας τότε ἄρχοντα, μεταπεμψάμενος, ὥς τι αὐτοῦ δεόμενος, καὶ τήν τε μητέρα οἱ τὴν τῆς Μεσσαλίνης συνοικίσας, καὶ αὐτὸν ἔν τε τοῖς φιλτάτοις καὶ ἐν τοῖς συγγενεστάτοις χρόνον τινὰ τιμήσας, ἔπειτ' ἐξαίφνης ἔσφαξεν, ὅτι τῇ τε Μεσσαλίνῃ προσέκρουσεν, οὐκ ἐθελήσας αὐτῇ συγγενέσθαι, πορνικωτάτῃ τε καὶ ἀσελγεστάτῃ οὔσῃ, καὶ τῷ Ναρκίσσῳ τῷ ἀπελευθέρῳ αὐτοῦ, δι' ἐκείνην. De modo, quo circumvenerunt hominem, v. c. 37.

Juliasque] De *Germanici filia*, relegata antea a fratre Cajo, postea revocata a Claudio, v. *Dio* 60, 8. ubi Messalinae mortem ejus tribuit. Haec ejus sunt verba: αὕτη μὲν γὰρ τὴν Ἰουλίαν, τὴν ἀδελφιδῆν αὐτοῦ, ὀργισθεῖσά τε ἅμα, ὅτι μήτε ἐτιμᾶτο ὑπ' αὐτῆς, μήτε ἐκολακεύετο, καὶ ζηλοτυπήσασα, ὅτι περικαλλής τε ἦν, καὶ μόνη τῷ Κλαυδίῳ πολλάκις συνεγίγνετο, ἐξώρισεν, ἐγκλήματα αὐτῇ ἄλλα τε καὶ μοιχείας παρασκευάσασα, (ἐφ' ᾗ καὶ ὁ Σενέκας ὁ Ἄννιος ἔφυγε) καὶ ὕστερόν γε οὐ πολλῷ καὶ ἀπέκτεινεν αὐτήν. De *filia Drusi*, Tiberii filii, Id. c. 18. τήν τε Ἰουλίαν, τὴν τοῦ Δρούσου μὲν τοῦ Τιβερίου παιδὸς θυγατέρα, τοῦ δὲ δὴ Νέρωνος τοῦ Γερμανικοῦ γυναῖκα γενομένην, ζηλοτυπήσασα, ὥσπερ καὶ τὴν ἑτέραν,

mine incerto, nec defensione ulla data, occidit: item Cn. Pompejum, majoris filiae virum, et L. Silanum, minoris sponsum. Ex quibus Pompejus in concubitu dilecti adolescentuli confossus est: Silanus abdicare se praetura ante quartum Kalendas Januarias, morique initio anni coactus, die ipso Claudii et Agrippi-

---

ἀπέσφαξε (Messalina). Unde D. Augustus apud *Senecam* in Apocol. „Iste, quem videtis, per tot annos sub meo nomine latens, hanc mihi gratiam retulit, ut duas Julias proneptes meas occideret, alteram ferro, alteram fame."

Cn. Pompejum] virum Antoniae, Claudii ex Petina filiae. (v. c. 27.) De ejus morte *Zonaras* p. 563. ἄλλους δὲ πολλοὺς διαβληθέντας ὑπὸ τῆς Μεσσαλίνης, καὶ τὸν Ἀσιατικον, καὶ τὸν γαμβρὸν τὸν Μάγνον ἀπέκτεινε· τὸν μὲν Ἀσιατικὸν διὰ τὴν ουσιαν, τὸν δὲ Μάγνον διὰ τὸ γένος καὶ τὸ κῦδος ἑάλωσαν μέντοι ὥς ἐπ' ἄλλοις τισί. *Seneca* l. c. „Iste C. Caesarem non desiit mortuum persequi; occiderat ille socerum, hic et generum. C. Caesar Crassi filium vetuit Magnum vocari; hic nomen illi reddidit (v. ad Cal. 35.), caput tulit." Postea „Crassum tam fatuum" dicit, „ut etiam regnare posset."

L. Silanum] sponsum Octaviae, minoris Claudii filiae ex Messalina (c. 27.). De ejus morte *Tac.* A. 12, 4. „Vitellius, nomine Censoris serviles fallacias obtegens, ingruentiumque dominationum provisor, quo gratiam Agrippinae pararet, consiliis ejus implicari, serere crimina in Silvanum, cui sane decora et procax soror, Junia Calvina, haud multum ante Vitellii nurus fuerat. hinc initium accusationis; fratrumque non incestum, sed incustoditum amorem ad infamiam traxit. et praebebat Caesar aures, accipiendis adversum generum suspicionibus caritate filiae promtior. At Silanus, insidiarum nescius, ac forte eo anno Praetor, repente per edictum Vitellii ordine senatorio movetur, quamquam lecto pridem Senatu, lustroque condito. Simul affinitatem Claudius diremit, adactusque Silanus, ejurare magistratum, et reliquus praeturae dies in Eprium Marcellum collatus est." c. 8. „Die nuptiarum Silanus sibi mortem conscivit, sive eo usque spem vitae produxerat, seu delecto die, augendam ad invidiam. Calvina, soror ejus, Italia pulsa est." *Zonaras* p. 185. δεδογμένου ἤδη τοῦ γάμου, δείσαντες τὸν Σιλανόν, ὑπὸ τοῦ Κλαυδίου τιμώμενον, ὡς ἄνδρα ἀγαθόν, ἅμα δὲ καὶ τὴν Ὀκταβίαν τὴν θυγατέρα αὐτοῦ, τῷ τῆς Ἀγριππίνης υἱῷ τῷ Δομιτίῳ προμνώμενοι, ἐγγεγυημένην τῷ Σιλανῷ, πείθουσι τὸν Κλαύδιον, ὡς ἐπιβουλεύοντά οἱ τὸν Σιλανὸν ἀποκτεῖναι.

nae nuptiarum. In quinque et triginta Senatores, trecentosque amplius Equites Romanos tanta facilitate animadvertit, ut, de nece consularis viri renunciante Centurione, *Factum esse quod imperasset*, negaret, quicquam se imperasse, nihilo minus rem comprobaret; affirmantibus libertis, officio milites functos, quod ad ultionem Imperatoris ultro procucurrissent. Nam illud omnem fidem excesserit, quod nuptiis, quas Messalina cum adultero Silio fecerat, tabellas dotis et ipse consignaverit; inductus, quasi de industria simularentur, ad avertendum transferendumque periculum, quod imminere ipsi per quaedam ostenta portenderetur. [30] Auctoritas dignitasque formae non defuit vel stanti, vel sedenti, ac praecipue quiescenti. Nam et prolixo, nec exili, corpore erat; et specie canitieque pulcra, opimis cervicibus. Ceterum et ingredientem destituebant

---

In quinque et trig. Senat.] *Seneca* l. c. „occisos Senatores XXX., Equites Romanos CCCXV. atque plures; ceteros CCXXI. ὅσα ψάμαθός τε κόνις τε." ei objicit.

ut — negaret] h. e. negaret quidem, tamen rem comprobaret. Haud puto, multum lucri facere orationem inserto *quum* post *ut*, quod e Mss. nonnullis recepit Oudend., probavit Wolfius, interpretans *quum negaret* per *quamvis negaret*. Contra longe facilior mihi videtur oratio sine illa copula, quam etiam necessariam ad loci sanitatem censet Oudendorpius.

transferendumque] in alterum Messalinae maritum. Hujus enim marito pericula portendi, timido homini persuaserant. Postea notandus, non mutandus infin. *imminere*, alias in hac constructione omitti solitus. v. Wolf. ad h. l.

vel stanti] Oudend. ex corrupta lectione Memmiani: *et veterum stanti* ingeniose efficit: *non defuit ei; verum stanti*, ut, non defuisse quidem, auctor dicat, verum stanti modo vel sedenti, ac praec. quiescenti, contra ingredienti vel quid agenti. Ingeniosa, ut modo dixi, est mutatio, et commendanda ob magnam Memm. auctoritatem, sed non necessaria; namque, quod sequitur, *ceterum* h. e. *verum, contra*, sufficit opposito. Postea *species* est Gr. εἶδος, Nostr. *Aussehen*, et h. l. ad *faciem* proxime pertinet; junguntur enim *canities* et *cervices*. *Forma*, μορφή tota corporis est figura et habitus.

poplites minus firmi, et remisse quid vel serio agentem multa dehonestabant: risus indecens; ira turpior, spumante rictu, humentibus naribus; praeterea linguae titubantia, caputque, quum semper, tum in quantulocunque actu vel maxime tremulum. [31] Valetudine sicut olim gravi, ita Princeps perprospera usus est, excepto stomachi dolore, quo se correptum etiam de consciscenda morte cogitasse dixit. [32] Convivia agitavit et ampla et assidua, ac fere patentissimis locis, ut plerumque sexcenteni simul discumberent. Convivatus est et super emissarium Fucini lacus, ac paene summersus, quum emissa impetu aqua redundasset. Adhibebat omni coenae et liberos suos cum pueris puellisque nobilibus, qui more veteri ad fulcra lectorum sedentes vescerentur.

---

multa dehonestabant] *Dioni* 60, 2. dicitur τὸ σῶμα νοσώδης, ὥστε καὶ τῇ κεφαλῇ καὶ ταῖς χερσὶν ὑποτρέμειν. Lepide eum describit *Seneca* in Apocol. „Nunciatur Jovi, venisse quendam bonae staturae, bene canum, nescio quid illum minari; assidue enim caput movere, pedem dextrum trahere; quaesisse se, cujus nationis esset? respondisse nescio quid perturbato sono et voce confusa, non intelligere se linguam ejus; nec Graecum esse, nec Romanum, nec ullius gentis notae." *Juvenal.* 6, 620.

„minus ergo nocens erit Agrippinae
Boletus, siquidem unius praecordia pressit
Ille senis, *tremulumque caput* descendere jussit
In coelum, et *longam manantia labra salivam.*"

praeterea] *Plectra linguae*, quae recepit Pitiscus, incomto scriptori non conveniunt.

sexcenteni] Lips. ad *Tac.* A. 6, 19. corrigit *sexageni.* Sed hic numerus haud nimis *amplus* in convivio Imperatoris, et *patentissimis locis* convivatum, diserte addit auctor.

super emiss. Fucini lacus] *Tac.* 12, 57. „quin et convivium, effluvio lacus appositum, magna formidine cunctos affecit; quia vis aquarum prorumpens proxima trahebat, convulsis ulterioribus, aut fragore et sonitu exterritis."

ad fulcra lectorum] Aug. 64. *in imo lecto. Qui vescerentur* est: *ita, ut — vesc.* Egregia autem lectio plurium codd., quam produxit Oudend. *more veteri — sedentes vescenti,* omisso *qui.* Ceterum v., quae de more illo Lips. ad verba *Tac.* A. 13, 16. „Mos habebatur, Principum liberos cum ceteris idem aetatis

Convivae, qui pridie scyphum aureum surripuisse existimabatur, revocato in diem posterum, calicem fictilem apposuit. Dicitur etiam meditatus edictum, *quo veniam daret, flatum crepitumque ventris in convivio emittendi;* quum, periclitatum quendam prae pudore ex continentia, reperisset. [33] Cibi vinique quocunque et tempore et loco appetentissimus. Cognoscens quondam in Augusti Foro, ictusque nidore prandii, quod in proxima Martis aede Saliis apparabatur, deserto tribunali, ascendit ad sacerdotes, unaque decubuit. Nec temere unquam triclinio abscessit, nisi distentus ac madens, et ut statim supino ac per somnum hianti pinna in os inderetur, ad exonerandum stomachum. Somni brevissimi erat: (nam ante mediam noctem plerumque evigilabat:) ut tamen interdiu nonnunquam in jure dicendo obdormisceret, vixque ab advocatis, de industria vocem augentibus, excitaretur. Libidinis in feminas profusissimae, marium omnino expers. Aleam studiosissime lusit: de cujus arte librum quoque emisit: solitus etiam in gestatione ludere, ita essedo alveoque

---

nobilibus sedentes vesci, in adspectu propinquorum, propria et parciore mensa."

Convivae] *T. Vinium* fuisse, docet *Plutarch.* Galb. 12. qui de illo: δειπνῶν παρὰ Κλαυδίῳ Καίσαρι ποτήριον ἀργυροῦν ὑφείλετο. ἐλθόντι δ' ἐκέλευσεν ἐκείνῳ μηδὲν ἀργυροῦν, ἀλλὰ κεράμεια πάντα προςφέρειν καὶ παρατιθέναι τοὺς ὑπηρέτας. Auctor etiam *Tac.* H. 1, 48. „Servili probro respersus est, tanquam scyphum aureum in convivio Claudii furatus; et Claudius postera die soli omnium Vinio fictilibus ministrari jussit."

quod — Saliis apparabatur] *Pontificum coenas* valde opiparas plurimisque rebus fartas fuisse, patet ex *Horat.* Od. 2, 14, 28. cf. *Macrob.* 2, 9.

evigilabat] v. ad Aug. 78.

Aleam stud. lusit] unde *Senec.* Apocol. „lugete vosque in primis, qui concusso magna parastis lucra fritillo," et al. l. „Placuit novam poenam excogitari debere, instituendum illi laborem irritum, et alicujus cupiditatis species sine fine et effectu. Tum Aeacus jubet illum alea ludere pertuso fritillo" sequ.

adaptatis, ne lusus confunderetur. [34] Saevum et sanguinarium natura fuisse, magnis minimisque apparuit rebus. Tormenta quaestionum poenasque parricidarum repraesentabat, exigebatque coram. Quum et spectare antiqui moris supplicium Tiburi concupisset, et, deligatis ad palum noxiis, carnifex deesset, accitum ab Urbe vesperam usque opperiri perseveravit. Quocunque gladiatorio munere, vel suo, vel alieno, etiam forte prolapsos jugulari jubebat, maxime retiarios, ut exspirantium facies videret. Quum par quoddam mutuis ictibus concidisset, cultellos sibi parvulos ex utroque ferro in usum fieri sine mora jussit. Bestiariis meridianisque adeo delectabatur, ut et prima luce ad spectaculum descenderet, et meridie, dimisso ad prandium populo, persederet; praeterque destinatos, etiam levi subitaque de causa, quosdam committeret, de fabrorum quoque ac ministrorum, atque id genus numero, si automatum, vel pegma, vel quid tale aliud parum cessisset. Induxit et unum ex nomenculatoribus suis, sicut erat togatus. [35] Sed nihil aeque quam timidus ac diffidens

---

poenasque parricidarum] *Senec.* de clement. 1, 23. Neroni scribit: „Pater tuus plures intra quinquennium culleo insuit, quam omnibus seculis insutos accepimus.“

antiqui moris supplicium] v. Neron. 49. Domit. 11.

Bestiariis meridianisque] v. *Bulenger.* de venat. Circi c. 34. et *Lips.* Saturn. 2, 15. — *Dio* 60, 13. τά τε γὰρ ἄλλα, καὶ τοὺς διὰ μέσου τῆς θέας, παρὰ τὸν τοῦ ἀρίστου καιρόν, κατακοπτομένους ἥδιστα ἐθεώρει. *Persedit* autem *dimisso populo*, ut laniatorum adspectu oculos adhuc pasceret.

automatum, vel pegma] v. *Bulenger.* l. c. cf. Calig. 26.

sicut erat togatus] Casaub. malebat *togatum*. Utrumque promiscue dicitur. v. ind. in *ut*.

timidus ac diffidens] *Dio* 60, 2. πρὸς δὲ καὶ δειλίαν εἶχεν, ὑφ᾽ ἧς πολλάκις ἐκπληττόμενος, οὐδὲν τῶν προσηκόντων ἐξελογίζετο. καὶ αὐτοῦ καὶ τοῦτο προσλαμβάνοντες, οὐκ ἐλάχιστα κατειργάζοντο. καὶ ἐκεῖνόν τε γὰρ ἐκφοβοῦντες, ἐξεκαρποῦντο, καὶ τοῖς ἄλλοις τοσοῦτον δέος ἐνέβαλλον, ὥσθ᾽, ἵνα συλλαβὼν εἴπω, πολλοὶ ἐπὶ δεῖπνον ἐν τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ ὑπό τε τοῦ Κλαυδίου καὶ ὑπ᾽ αὐτῶν καλούμενοι, τὸν μὲν

fuit. Primis imperii diebus, quamquam, ut diximus, jactator civilitatis, neque convivia inire ausus est, nisi aut speculatores cum lanceis circumstarent, militesque vice ministrorum fungerentur: neque aegrum quemquam visitavit, nisi explorato prius cubiculo, culcitisque et stragulis praetentatis et excussis: reliquo autem tempore salutatoribus scrutatores semper apposuit, et quidem omnibus, et acerbissimos. Sero enim ac vix remisit, ne feminae praetextatique pueri et puellae contrectarentur, et ne cujus comiti aut librario calamariae aut graphiariae thecae adimerentur. Motu civili, quum eum Camillus, non dubitans etiam circa bellum posse terreri, contumeliosa et minaci et contumaci epistola cedere imperio juberet, vitamque otiosam in privata re agere; dubitavit, adhibitis principibus viris, an obtemperaret. [36] Quasdam insidias temere delatas adeo expavit, ut deponere imperium tentaverit. Quodam, ut supra retuli, cum ferro circa sacrificantem se deprehenso, Senatum per praecones propere convocavit, lacrimisque et vociferatione miseratus est conditionem suam, cui nihil tuti usquam esset; ac diu publico

---

ὡς καὶ κατ' ἄλλο τι, παρίεντο, πρὸς δὲ ἐκείνους ἐφοίτων. Id. c. 14. ὁπότε ἀποκτεῖναί τινα ἐθελήσειαν (οἵ τε Καισάρειοι καὶ ἡ Μεσσαλίνα) ἐξεφόβουν αὐτόν, κᾆκ τούτου πάνθ' ὅσα εβούλοντο ποιεῖν, ἐπετρέποντο. v. c. 37.

Primis imperii diebus] *Dio* 60, 3. τόν τε γὰρ Γάϊον οὕτως ὁρῶν ἀπολωλότα, καὶ πυνθανόμενός τινας, ὡς καὶ βελτίονας ἑαυτοῦ, πρὸς τὴν ἀρχὴν ὑπ' αὐτῆς (τῆς βουλῆς προβεβλῆσθαι, οὐκ ἐθάρσει, ἀλλὰ τά τε ἄλλα ἀκριβῶς ἐφυλάττετο, καὶ πάντας τοὺς προσιόντας οἵ καὶ ἄνδρας καὶ γυναῖκας ἐρευνᾶσθαι ἐποίει, μή τι ξιφίδιον ἔχωσιν. ἔν τε τοῖς συμποσίοις πάντως τινὰς στρατιώτας συνόντας εἶχε. καὶ τοῦτο μὲν ἐξ ἐκείνου καταδειχθέν, καὶ δεῦρο ἀεὶ γίγνεται. ἡ δὲ δὴ ἔρευνα ἡ διὰ πάντων, διὰ Οὐεσπασιανοῦ ἐπαύσατο. v. Vespas. 12. De *scrutatoribus* v. etiam Lips. ad *Tac.* Ann. 11, 22.

calam. aut graph. thecae] v. Caes. 82. Calig. 28.

Motu civili] v. supra ad c. 13. *Dio* 60, 15. Κλαύδιος δὲ τέως μὲν πάνυ κατέδεισεν, ὥστε καὶ ἐθελοντὴς ἑτοίμως ἔχειν τοῦ κράτους αὐτῷ ἐκστῆναι sequ.

abstinuit. Messalinae quoque amorem flagrantissimum, non tam indignitate contumeliarum, quam periculi metu, abjecit, quum adultero Silio acquiri imperium credidisset: quo tempore foedum in modum trepidus ad castra confugit, nihil tota via, quam, essetne sibi salvum imperium, requirens. [37] Nulla adeo suspicio, nullus auctor tam levis exstitit, a quo non, mediocri scrupulo injecto, ad cavendum ulciscendumque compelleretur. Unus ex litigatoribus seducto in salutatione affirmavit, vidisse se per quietem, occidi eum a quodam: dein paulo post, quasi percussorem agnosceret, libellum tradentem adversarium suum demonstravit; confestimque is pro deprehenso ad poenam raptus est. Pari modo oppressum ferunt Appium Silanum: quem quum Messalina et Narcissus conspirassent perdere, divisis partibus, alter ante lucem similis attonito patroni cubiculum irrupit, affirmans somniasse se, vim ei ab Appio illatam: altera, in admirationem formata, sibi quoque eandem speciem aliquot jam noctibus obversari, retulit. Nec multo post ex composito irrumpere Ap-

---

periculi metu] Apud *Tac.* 11, 31. inter alia Narcissus eum monet: „Ni propere agis, tenet Urbem maritus. Tum (ita pergit scriptor) potissimum quemque amicorum vocat; primumque rei frumentariae praefectum, Turranium, post Lusium Getam, praetorianis impositum, percunctatur. Quibus fatentibus, certatim ceteri circumstrepunt, iret in castra, firmaret praetorias cohortes, securitati ante, quam vindictae consuleret. Satis constat, eo pavore offusum Claudium, ut identidem interrogaret, *an ipse imperii potens, an Silius privatus esset.*"

pro deprehenso] ὡς ἐπ' αὐτοφώρῳ.

App. Silanum] v. c. 29. Messalinae et Narcissi, quem *Appianae caedis moliterem* vocat *Tac.* 11, 29., machinas ita describit *Dio* 60, 14. καί (οὐ γὰρ εἶχον οὔτε ἀληθὲς οὔτε πιθανόν τι κατ' αὐτοῦ εἰπεῖν) συνέπλασσεν ὄναρ ὁ Νάρκισσος ὡς σφαττόμενον τὸν Κλαύδιον ὑπὸ τοῦ Σιλανοῦ αὐτοχειρίᾳ ἰδών· καὶ αὐτός τε εὐθὺς ὑπὸ τὴν ἕω ἐν τῇ εὐνῇ οἱ ἔτ' ὄντι τὸ ὄναρ ὑπότρομος διηγήσατο, καὶ ἡ Μεσσαλίνα παραλαβοῦσα ἐδείνωσε. καὶ ὁ μὲν οὕτως ἐξ ἐνυπνίου παραπώλετο. cf. similia *Tac.* 11, 4.

pius nunciatus, cui pridie, ad id temporis ut adesset, praeceptum erat, quasi plane repraesentaretur somnii fides, arcessi statim ac mori jussus est. Nec dubitavit postero die Claudius, ordinem rei gestae perferre ad Senatum, ac liberto gratias agere, quod pro salute sua etiam dormiens excubaret. [38] Irae atque iracundiae conscius sibi, utrumque excusavit edicto; distinxitque, pollicitus *alteram quidem brevem et innoxiam, alteram non injustam fore.* Ostiensibus, quia sibi subeunti Tiberim scaphas obviam non miserint, graviter correptis, eaque cum invidia, ut, *in ordinem se coactum*, conscriberet, repente, tantum non satisfacientis modo, veniam dedit. Quosdam, in publico parum tempestive adeuntes, manu sua repulit. Item scribam quaestorium, itemque praetura functum Senatorem, inauditos et innoxios relegavit: quod ille adversus privatum se intemperantius affuisset; hic in aedilitate inquilinos praediorum

utrumque] Subjungitur neutrum duobus femininis ex frequentissimo Graecorum Latinorumque usu. v. Burm. et Oudend. Codices tamen nonnulli, in his Memm., *utramque* ex correctione.

alteram qu. brevem] iracundiam.

in ordinem se coactum] v. ind. et Glossar. Livian. in *ordo* et *cogere*. Ex sequ. *conscriberet* patet, codicillis s. literis correptos fuisse Ostienses, et possis explicare *conscribere* per simul scribere, adscribere, συγγράφειν pro προςγράφειν, unde al. e glossa *adscriberet*, Burm. conjicit *adjiceret* v. *objiceret*. Sed omnino amat uti scriptor his compositis pro simplicibus, neglecta compositionis natura, quod in Graecis frequentissimum. Id docet index in *concertare, condormire, conquiescere, conqueri, consalutare, consauciare, contrucidare* aliisque.

satisfacientis] h. e. excusantis. v. ad Caes. 73. Id ipsum per literas fecisse videtur. In codd. et edd. haec verba misere sunt corrupta et transjecta. v. Burm. et Oudend.

praediorum] Nescio, cur *urbana* tantum intelligant, cum ex rusticis etiam opsonia venalia afferre potuissent inquilini, quamquam illa ut propiora magis huc pertinent. Ceterum huc nullo modo referenda divisio praediorum in urbana et rustica, quam

suorum, contra vetitum cocta vendentes, multasset, villicumque intervenientem flagellasset. Qua de causa etiam coërcitionem propinarum Aedilibus ademit. Ac ne stultitiam quidem suam reticuit, simulatamque a se ex industria sub Cajo, quod aliter evasurus perventurusque ad susceptam stationem non fuerit, quibusdam oratiunculis testatus est. Nec tamen persuasit: quum intra breve tempus liber editus sit, cui index erat μωρῶν ἐπανάστασις· argu-

---

ex usu, vel voluptati, vel necessitati inserviente, faciunt ICti, de qua v. *Heinecc.* Ant. R. 2, 3, 1.

contra vetitum] sc. edicto Aedilicio. v. Tiber. 34. Sed Claudius ipse edicto ciborum luxuriam cohibuerat, auctore *Dione* 60, 6. τά τε καπηλεῖα, ἐς ἃ συνιόντες ἔπινον, κατέλυσε, καὶ προςέταξε μήτε κρέας που ἑφθόν, μήθ' ὕδωρ θερμὸν πιπράσκεσθαι· καί τινας ἐπὶ τούτῳ καὶ πειθαρχήσαντας ἐκόλασεν. Postea sub Nerone interdictum, „ne quid in popinis cocti praeter legumina aut olera veniret, quum antea nullum non opsonii genus proponeretur" uti Noster Neron. 16., unde patet, priora edicta haud nimis servata fuisse in Urbe luxuriae plena. Denuo Vespasianus οὐδὲ ἐν τοῖς καπηλείοις ἑφθόν τι πλὴν ὀσπρίων πιπράσκεσθαι ἐπέτρεπε, auctore *Xiphil.* 66, 10.

simulatam a se ex industria] *Dio* 59, 23. καὶ τὸν Κλαύδιον ἀπέκτεινεν ἂν (ὁ Γάϊος), εἰ μὴ κατεφρόνησεν αὐτοῦ, τὰ μὲν τῇ φύσει, τὰ δὲ καὶ ἐκ προνοίας πολλὴν νωθείαν προςποιουμένου. Id. 60, 2. ἅτε γὰρ ἐκ παίδων ἔν τε νοσηλείᾳ καὶ ἐν φόβῳ πολλῷ τραφείς, καὶ διὰ τοῦτο ἐπὶ πλεῖον τῆς ἀληθείας εὐήθειαν προςποιησάμενος (ὅπερ που καὶ αὐτὸς ἐν τῇ βουλῇ ὡμολόγησεν) κ. τ. λ. Scilicet magni Bruti exemplum se imitatum ferebat stultus homo, tantum diversus ab illo, quantum Imperatorum tempora a cruda Romanorum libertate.

ad susceptam stationem] h. e. imperium jam susceptum, quo tempore orationem habebat.

Nec tamen persuasit; quum] Ita locum restituit I. F. Gronov. Plerique libri et edd. *nec ante persuasit, quam*, Memm. *nec tamen ante persuasit, quum.* Nimirum corrupto *quum*, ut saepissime, in *quam*, in praecedentibus *ante* necessarium duxere librarii, atque ita periit *tamen.* Ceterum vulgatam falsam esse, docet etiam sequens *editus sit.* Si praecederet *quam*, sequi deberet: *editus esset* v. *ederetur.* Nunc *quum* scriptoris argumentum infert, quo, non persuasisse Claudium, lectorem edoceat.

ἐπανάστασις] Ita Memm. et optimi quique pro vulg. ἀνά-

mentum autem, *stultitiam neminem fingere.* [39] Inter cetera in eo mirati sunt homines et oblivionem et inconsiderantiam, vel, ut Graece dicam, *μετεωρίαν* et *ἀβλεψίαν*. Occisa Messalina, paulo post, quam in triclinio decubuit, *cur domina non veniret*, requisivit. Multos ex iis, quos capite damnaverat, postero statim die et in convivium, et ad aleae lusum admoneri jussit: et, quasi morarentur, ut somniculosos per nuncium increpuit. Ducturus contra fas

---

στασις, et post alios reddidit Oudendorp. — Mox Casaub. suadet: *stultitiam stultum nem. fingere*, probatque Bremius. Haud necessarium videtur. Dicebat libelli auctor, vere stultum esse oportere, qui tanta veritate stultitiam prodat; alias enim satis multa sanae mentis indicia in ipsa simulatione apparere. Ita saltem in Bruto aliisque genuina indoles non prorsus latuit.

μετεωρίαν] Haec respondet Lat. *oblivioni*, ut *ἀβλεψία inconsiderantiae.* Illa est Germ. *Geistesabwesenheit;* *μετέωρος* enim, qui vel oblivione, vel spe, vel ullo affectu suspensus abreptusque sui et rerum suarum obliviscitur, ut Claudium eorum, quae proxime acciderant, immemorem reddidit non affectus aliquis, sed inhaerens animo torpor et stultitia. *Inconsiderantia* est eorum, quae conveniunt tempori vel loco. *Oblivionis* sunt exempla usque ad *increpuit*, inde *inconsiderantiae*.

Occisa Messalina] Paulo aliter *Tac.* 11, 38. sed non majore Claudii laude: „Nunciatum Claudio epulanti, perisse Messalinam, non distincto, sua an aliena manu. nec ille quaesivit, poposcitque poculum et solita convivio celebravit. Ne secutis quidem diebus odii, gaudii, irae, tristitiae, ullius denique humani affectus signa dedit, non, cum laetantes accusatores aspiceret, non, cum filios moerentes.“ Haec vera *torporis* s. *ἀναισθησίας*, non Stoicae, sed qualis vilissimis hominibus vel in patriae calamitate esse solet, descriptio. De *dominae* vocabulo, h. e. *herae*, quod ad amicas vel uxores transferri coepit a viris aevo molli et effeminato, (unde Ital. *donna*, Gall. *dame*,) quum proprie servis tantum usurparetur, h. l. dicere non attinet.

Multos — jussit] *Dio* 60, 14. πολλάκις ἐξαπιναίως ἐκπλαγείς, καὶ κελεύσας τινὰ ἐκ τοῦ παραχρῆμα περιδεοῦς ἀπολέσθαι, ἔπειτα ἀνενεγκὼν καὶ ἀναφρονήσας, ἐπεζήτει τε αὐτόν, καὶ μαθὼν τὸ γεγονός, ἐλυπεῖτό τε καὶ μετεγίνωσκεν. Ceterum recepi et *convivium* pro: *concilium*, et *admoneri* h. e. per servum invitari, pro: *admoveri*, quod quamvis Latinitas ferat, res non fert, quum vivi tantum admoveri queant.

Agrippinam uxorem, non cessavit omni oratione *filiam*, et *alumnam*, et *in gremio suo natam atque educatam* praedicare. Asciturus in nomen familiae suae Neronem, quasi parum reprehenderetur, quod adulto jam filio privignum adoptaret, identidem divulgavit, *neminem unquam per adoptionem familiae Claudiae insertum.* [40] Sermonis vero rerumque tantam saepe negligentiam ostendit, ut nec quis, nec inter quos, quove tempore ac loco verba faceret, scire aut cogitare existimaretur. Quum de laniis ac vinariis ageretur, exclamavit in Curia: *Rogo vos, quis potest sine offula vivere?* descripsitque abundantiam veterum tabernarum, unde solitus esset vinum olim et ipse petere. De Quaestore quodam candidato inter causas suffragationis suae posuit, *quod pater ejus frigidam aegro sibi tempestive dedisset.* Inducta teste in Senatu, *Haec*, inquit, *matris meae liberta et ornatrix fuit: sed me patronum semper existimavit. Hoc ideo dixi, quod quidam sunt adhuc in domo mea, qui me patronum non putant.* Sed et pro tribunali, Ostiensibus quiddam publice orantibus, quum excanduisset, *Nihil habere se*, vociferatus est, *quare eos demereatur: si quem alium, et se liberum esse.* Nam illa ejus quotidiana, et

---

non cessavit] In hac oratione, ut in sequenti, adoptioni Neronis praemissa, conspicua est inconsiderantia τοῦ καθήκοντος καὶ πρέποντος. Nam, quae ad commendanda consilia sua dicebat, dissuadere potius omittique ea jubere debebant.

nec quis] Valde placet conjectura Mülleri: *nec quos* sc. sermones, ut referatur ad Claudium. Confirmat eam lectio cod. *vel inter quos.*

De Quaestore quod. candidato] sc. praeturae vel alius muneris, ut recte defendunt Oudend. et Wolf. — Beroaldi correctionem: *De quaesturae quod. cand.* post alios adoptavit Ernest.

non putant] Indigitat libertos suos; igitur in re certo affirmata de certis personis unice valet indicativus. Idem dicit Wolf., qui voc. *quidam* urget contra Ernestium, regulis nonnunquam diligentius inhaerentem, quam rei naturae.

si quem alium — lib. esse] Confundebat pro tribunali liber-

plane omnium horarum et momentorum erant; *Quid? ego tibi Theogonius videor?* et, λάλει, καὶ μὴ θίγγανε· multaque talia, etiam privatis deformia, nedum Principi, neque infacundo, neque indocto, immo etiam pertinaciter liberalibus studiis dedito. [41] Historiam in adolescentia, hortante T. Livio, Sulpicio vero Flavo etiam adjuvante, scribere aggressus est. Et quum primum frequenti auditorio commisisset, aegre perlegit, refrigeratus saepe a semetipso. Nam quum initio recitationis, defractis compluribus subselliis obesitate cujusdam, risus exortus esset; ne sedato quidem tumultu temperare potuit, quin ex intervallo subinde facti reminisceretur, cachinnosque revocaret. In principatu quoque et scripsit plurimum, et assidue recitavit per lectorem. Initium autem sumsit historiae post caedem Caesaris

---

tatem hominis privati, tribuendi vel negandi aliquid, cum dignitate Principis, qui ex jure et merito, ponderatisque adeo rationibus statuere debet. Hoc non cepit Burmannus.

Theogonius] Adi Burm. editionem. Et ipse stultum hominem intelligo, cujus nomen in proverbium abierat, quod nunc ignoramus. In mentem mihi venit levis conjectura, cui nihil tribus: Γεωγόνιος pro Γεωγενής s. Γηγενής, cui responderent sequentia: λάλει, καὶ μὴ θίγγανε, h. e. ratione et verbis mecum pugnandum, non manibus, ut cum illis Terrae filiis. Sed praeter formam vocis repugnat etiam medium *et*, quod diversum ejus dictum significat.

T. Livio] Al. *Lucio Livio*, quem magni historici filium intelligunt. Ita habet ed. Casaub. a. 1611. et notatum ad marg. ed. Plantin. a. 1596., quam mihi commodavit Cel. Müllerus. v. *Vossius* de histor. Lat. — Ego in patre acquiesco. Ceterum Claudii Caesaris historias memorat *Plin.* 12, 17. (39.) — *Sulpicium Flavum* omnes ignorant.

commisisset] h. e. in virorum doctorum certamine praelegere coepisset. v. ad Aug. 89. *Refrigerat* autem se ipsum, qui sua culpa committit, ut *frigide* s. minori cum studio audiatur.

compluribus subselliis] Burm. conjecit *compagibus subsellii.* Sed plura subsellia conjuncta esse poterant, ut unius casus reliqua traheret.

Dictatoris. Sed et transiit ad inferiora tempora, coepitque a pace civili; quum sentiret, neque libere, neque vere, sibi de superioribus tradendi potestatem relictam, correptus saepe et a matre et ab avia. Prioris materiae duo volumina, posterioris unum et quadraginta reliquit. Composuit et *De vita sua* octo volumina, magis inepte, quam ineleganter: item *Ciceronis defensionem adversus Asinii Galli libros*, satis eruditam. Novas etiam commentus est literas tres, ac numero veterum, quasi maxime necessarias, addidit: de quarum ratione quum privatus adhuc volumen edidisset, mox Princeps non difficulter obtinuit, ut in usu quoque promiscuo essent. Exstat talis scriptura in plerisque libris, actis diurnis, titulisque operum. [42] Nec minore cura Graeca studia secutus est, amorem praestantiamque linguae occasione omni professus. Cuidam barbaro, Graece et Latine disserenti, *Quum utroque*, inquit, *sermone nostro sis paratus.* Et in commendanda Patribus conscriptis Achaja, *gratam sibi provinciam*, ait, *communium studiorum commercio.* Ac saepe in Senatu

---

Sed et] Müller. deleri jubet *sed*, et antea comma poni pro puncto.

magis inepte, quam ineleganter] *Inepte* ad argumentum, *ineleganter* ad orationem s. stilum spectat.

literas tres] v. Lips. et alios interpretes ad *Tac.* A. 11, 14: „Ac novas literarum formas addidit vulgavitque, comperto, Graecam quoque literaturam non simul coeptam absolutamque. — Nobis quoque paucae primum fuere; deinde additae sunt. Quo exemplo Claudius tres literas adjecit, quae usui, imperitante eo, post obliteratae, adspiciuntur etiam nunc in aere publicandis plebiscitis per Fora ac Templa fixo." cf. interpretes ad n. l. et, quem Wolf. citavit, *Taylor* ad Marm. Sandvic. p. 47. Postea unice vera videtur emendatio: *actis diurnis*, quam recepi pro *ac diurnis*. Orta vulg. ex *act*.

paratus] Optime ita Memm. aliique. Vulg. *peritus*, quod incassum defendit Burm. Vis autem sententiae est in *nostro*, quod Claudius Graecum sermonem suo patrioque comparat, aeque *nostrum* dicens. Temere omittitur a nonnullis.

legatis perpetua oratione respondit. Multum vero pro tribunali etiam Homericis locutus est versibus. Quoties quidem hostem vel insidiatorem ultus esset, excubitori Tribuno, signum de more poscenti, non temere aliud dedit, quam

Ἄνδρ' ἐπαμύνασθαι, ὅτε τις πρότερος χαλεπήνῃ.

Denique et Graecas scripsit historias, Τυῤῥηνικῶν XX, Καρχηδονιακῶν VIII. Quarum causa veteri Alexandriae Museo alterum additum ex ipsius nomine; institutumque, ut quotannis in altero Τυῤῥηνικῶν libri, in altero Καρχηδονιακῶν, diebus statutis, velut in auditorio, recitarentur toti a singulis per vices. [43] Sub exitu vitae, signa quaedam, nec obscura, poenitentis et de matrimonio Agrippinae, deque Neronis adoptione, dederat. Siquidem, commemorantibus libertis, ac laudantibus cognitionem, qua pridie quandam adulterii ream condemnaverat, *sibi quoque in fatis esse*, jactavit, *omnia impudica,*

---

excubitori] qui praeerat cohorti excubias agenti. *Dio* 60, 16. post descriptas crudeles de Camilli conspiratione quaestiones: Κλαύδιος δὲ οὕτω που πρὸς τὴν τιμωρίαν τήν τε ἐκείνων καὶ τὴν τῶν ἄλλων ἔσχεν, ὥστε καὶ σύνθημα τοῖς στρατιώταις τὸ ἔπος τοῦτο συνεχῶς διδόναι, ὅτι χρὴ

Ἄνδρ' ἐπαμύνασθαι, ὅτε τις πρότερος χαλεπήνῃ.

καὶ ἄλλα δὲ πολλὰ καὶ πρὸς ἐκείνους καὶ πρὸς τὴν βουλὴν τοιουτότροπα Ἑλληνιστὶ παρεφθέγγετο· ὥστε καὶ γέλωτα παρὰ τοῖς δυναμένοις ἔστιν ἃ αὐτῶν συνεῖναι ὀφλισκάνειν. Versus desumtus ex *Homer.* Odyss. π, 72. et φ, 133. ex quibus locis, ut ex Dione, edidi χαλεπήνῃ pro χαλεπαίνῃ. Namque illud significant codd., qui mixta forma dant χαλεπηαίνῃ.

Sub exitu vitae — dederat] *Dio* 60, 34. ὁ δὲ Κλαύδιος, τοῖς ὑπὸ τῆς Ἀγριππίνης δρωμένοις, ὧν γε καὶ ᾐσθάνετο ἤδη, ἀχθόμενος, καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν Βρεττανικὸν ἐπιζητῶν (ἐξ ὀφθαλμῶν αὐτῷ ἐπίτηδες ὑπ' ἐκείνης τὰ πολλὰ γιγνόμενον, Νέρωνι, οἷα τῷ ἑαυτῆς παιδὶ ἐκ τοῦ προτέρου ἀνδρὸς αὐτῆς Δομιτίου, πάντα τρόπον περιποιουμένης τὸ κράτος) οὐκ ἤνεγκε τὸ γιγνόμενον, ἀλλ' ἐκείνην τε καταλῦσαι καὶ τὸν υἱὸν διάδοχον τῆς ἀρχῆς ἀποδεῖξαι παρεσκευάζετο.

sibi qu. in fatis esse] *Tac.* A. 12, 64. „Sed in praecipuo pavore Agrippina, vocem Claudii, quam temulentus jecerat, *fa-*

sed non impunita matrimonia. Et subinde obvium sibi Britannicum artius complexus, hortatus est, *ut cresceret, rationemque a se omnium factorum acciperet;* Graeca insuper voce prosecutus, ὁ τρώσας καὶ ἰάσεται. Quumque impubi teneroque adhuc, quando statura permitteret, togam dare destinasset, adjecit: *ut tandem populus Romanus verum Caesarem habeat.* [44] Non multoque post testamentum etiam conscripsit, ac signis omnium magistratuum obsignavit. Prius igitur, quam ultra progrederetur, praeventus est ab Agrippina, quam praeter haec conscientia quoque, nec minus delatores multorum criminum arguebant. Et veneno quidem occisum convenit: ubi autem, et per quem

---

tale sibi, ut conjugum flagitia ferret, dein puniret, metuens, agere et celerare statuit, perdita prius Domitia Lepida."

Britannicum — complexus] *Tac.* c. 65. „Haec atque talia dictitans, amplecti Britannicum; robur aetatis quam maturrimum precari; modo ad Deos, modo ad ipsum tendere manus, adolesceret, patris inimicos depelleret, matris etiam interfectores ulcisceretur."

ὁ τρώσας καὶ ἰάσεται] Hoc oraculum Telepho olim datum n. l. restituit e codd. Petr. *Victorius* Var. Lect. 24, 14. Favet corrupta lectio Memmiani: ὁ τρώσας πείσεται, ex qua Gronovius, amans sua dare, conjecit ὁ τρώσας ἀκέσεται. Non accedit ad hujus dicti vim vulgata: ὁ ἔρως δ' ἐπείγεται.

verum Caesarem] *Xiphilin.* 61, 1. γνήσιος γὰρ τοῦ Κλαυδίου παῖς ἐπεφύκει, καὶ τῇ τοῦ σώματος ἀκμῇ καὶ ὑπὲρ τὸν τῶν ἐτῶν ἀριθμὸν ἤνθει. v. ibi Fabric. et suprae ad c. 27.

Non multoque] Müller. suadet *non multo itaque.*

conscientia] Cod., collatus ad marg. Plant., *conscia* h. e. quorum sibi conscia erat Agrippina; durissime. Magis placet in sequentibus *urgebant* se ad facinus maturandum, quod ex aliis notavit Müller. pro *arguebant.*

veneno quidem occisum] *Tac.* 12, 66 et 67. „Deligitur artifex talium, vocabulo Locusta, nuper veneficii damnata, et diu inter instrumenta regni habita. Ejus mulieris ingenio paratum virus, cujus minister e spadonibus fuit Halotus, inferre epulas et explorare gustu solitus. Adeoque cuncta mox pernotuere, ut temporum illorum scriptores prodiderint, infusum delectabili cibo

dato, discrepat. Quidam tradunt, epulanti in arce cum sacerdotibus, per Halotum spadonem praegustatorem; alii, domestico convivio, per ipsam Agrippinam, quae boletum medicatum avidissimo ciborum talium obtulerat. Etiam de subsequentibus diversa fama est. Multi statim, hausto veneno, obmutuisse ajunt, excruciatumque doloribus nocte tota, defecisse prope lucem. Nonnulli inter initia consopitum, deinde cibo affluente evomuisse omnia, repetitumque toxico, incertum, pultine addito, quum velut exhaustum refici cibo oporteret, an immisso per clysterem, ut quasi abundantia laboranti etiam hoc genere egestionis subveniretur. [45] Mors ejus celata est, donec circa successorem omnia ordinarentur. Itaque et quasi pro aegro adhuc vota suscepta sunt, et inducti per simulationem comoedi, qui velut desi-

---

boletorum venenum, nec vim medicaminis statim intellectam, socordiane Claudii an vinolentia; simul soluta alvus subvenisse videbatur. Igitur exterrita Agrippina, et, quando ultima timebantur, specta praesentium invidia, provisam jam sibi Xenophontis medici conscientiam adhibet. Ille, tanquam nisus evomentis adjuvaret, pinnam, rapido veneno illitam, faucibus ejus demisisse creditur, haud ignarus, summa scelera incipi cum periculo, peragi cum praemio.“ *Dio* 60, 34. *μαθοῦσα δὲ ταῦτα ἡ Ἀγριππίνα ἐφοβήθη, καὶ αὐτὸν προκαταλαβεῖν φαρμάκῳ ἠθέλησεν. ὡς δὲ ἐκεῖνος οὐδὲν ὑπὸ τοῦ οἴνου, ὃν πολὺν ἀεί ποτε ἔπινε, καὶ ὑπὸ τῆς ἄλλης διαίτης, ᾗ πρὸς φυλακὴν σφῶν οἱ αὐτοκράτορες χρῶνται, κακοῦσθαι ἠδύνατο, Λουκούσταν τινὰ φαρμακίδα περιβόητον μετεπέμψατο, καὶ φάρμακόν τι ἄφυκτον προκατασκευάσασα, ἔς τινα τῶν καλουμένων μυκήτων ἐνέβαλε. καὶ αὐτὴ μὲν ἐκ τῶν ἄλλων ἤσθιεν, ἐκεῖνον δὲ ἐκ τοῦ τὸ φάρμακον ἔχοντος (καὶ γὰρ μέγιστος καὶ κάλλιστος ἦν) φαγεῖν ἐποίησε. καὶ ὁ μέν, οὕτως ἐπιβουλευθείς, ἐκ μὲν τοῦ συμποσίου, ὡς καὶ ὑπερκορὴς μέθης σφόδρα ὤν, ἐξεκομίσθη (ὅπερ που καὶ ἄλλοτε πολλάκις ἐγεγόνει·) τῆς δὲ νυκτὸς οὐδὲν οὔτ' εἰπεῖν οὔτ' ἀκοῦσαι δυνηθείς, μετήλλαξε.* De *praegustatoribus* v. Lips. ad *Tac.* l. c.

Mors ejus celata est] *Tac.* c. 68. „Vocabatur interim Senatus, votaque pro incolumitate Principis Consules et Sacerdotes nuncupabant, quum jam exanimis vestibus et fomentis obtegeretur, dum res firmando Neronis imperio componuntur sequ.“

derantem oblectarent. Excessit tertio Idus Octobris, Asinio Marcello, Acilio Aviola, Consulibus, quarto et sexagesimo aetatis, imperii quartodecimo anno; funeratusque est sollemni Principum pompa, et in numerum Deorum relatus. Quem honorem, a Nerone destitutum abolitumque, recepit mox per Vespasianum. [46] Praesagia mortis ejus praecipua fuerunt: exortus crinitae stellae, quam *cometen* vocant: tactumque de coelo monumentum Drusi patris; et quod eodem anno ex omnium magistratuum genere plerique mortem obierant. Sed nec ipse ignorasse,

---

tertio Id. Oct.] A. U. 807. Consentiunt *Dio* l. c. μετήλλαξε τῇ τρίτῃ καὶ δεκάτῃ τοῦ Ὀκτωβρίου, ζήσας ἑξήκοντα καὶ τρία ἔτη, αὐταρχήσας δὲ ἔτη δέκα καὶ τρία, καὶ μῆνας ὀκτώ, καὶ ἡμέρας εἰκοσιν, et *Seneca* l. c. cf. Casaub. ad h. l.

funeratusque est] *Tac.* 12. fin. „Coelestesque honores Claudio decernuntur, et funeris sollemne, perinde ac D. Augusto, celebratur, aemulante Agrippina proaviae Liviae magnificentiam. Testamentum tamen haud recitatum, ne antepositus filio privignus injuria et invidia animos vulgi turbaret.“ *Dio* c. 35. ἔτυχε δὲ καὶ τῆς ταφῆς καὶ τῶν ἄλλων, ὅσων ὁ Αὔγουστος. Ἀγριππίνα δὲ καὶ ὁ Νέρων πενθεῖν προσεποιοῦντο, ὃν ἀπεκτόνεισαν, ἔς τε τὸν οὐρανὸν ἀνήγαγον, ὃν ἐκ τοῦ συμποσίου φοράδην ἐξενηνόχεσαν. v. Neron. c. 9.

per Vespasianum] v. Vespas. c. 9.

Praesagia mortis] *Dio* c. 35. ἐς τοῦτο δὲ ἀστὴρ ὁ κομήτης, ἐπὶ πλεῖστον ὀφθείς, καὶ ἡ ψεκὰς ἡ αἱματώδης, ὅ τε σκηπτὸς ὁ ἐς τὰ δορυφορικὰ σημεῖα ἐμπεσών, καὶ ἡ αὐτόματος τοῦ ναοῦ τοῦ Διὸς τοῦ Νικαίου ἄνοιξις, τό τε σμῆνος τὸ ἐν τῷ στρατοπέδῳ συστραφέν, καὶ ὅτι ἐξ ἁπασῶν τῶν ἀρχῶν εἷς ἀφ᾽ ἑκάστης ἐτελεύτησεν, ἔδοξε σημῆναι. *Tac.* 12, 64. „M. Asinio, M'. Acilio Css. mutationem rerum in deterius portendi, cognitum est crebris prodigiis. Signa ac tentoria militum igne coelesti arsere. Fastigio Capitolii examen apum insedit. Biformes hominum partus, et suis fetum editum, cui accipitrum ungues inessent. Numerabatur inter ostenta deminutus omnium magistratuum numerus, Quaestore, Aedili, Tribuno ac Praetore et Consule, paucos intra menses, defunctis.“

aut dissimulasse ultima vitae suae tempora videtur, aliquot quidem argumentis. Nam et quum Consules designaret, neminem ultra mensem, quo obiit, designavit: et in Senatu, cui novissime interfuit, multum ad concordiam liberos suos cohortatus, utriusque aetatem suppliciter Patribus commendavit. Et in ultima cognitione pro tribunali, *accessisse se ad finem mortalitatis*, quamquam abominantibus, qui audiebant, semel atque iterum pronunciavit.

NERO CLAUDIUS

CAESAR.

[1] Ex gente DOMITIA duae familiae claruerunt, CALVINORUM, et AËNOBARBORUM. Aenobarbi auctorem originis, itemque cognominis, habent L. Domitium: cui rure quondam revertenti juvenes gemini augustiore forma ex occursu imperasse traduntur, nunciaret Senatui ac populo victoriam, de qua incertum adhuc erat: atque in fidem majestatis adeo permulsisse malas, ut e nigro rutilum aerique assimilem capillum redderent. Quod insigne mansit et in posteris ejus, ac magna pars rutila barba fuerunt. Functi autem consulatibus septem, trium-

juvenes gemini] Dioscuri. *Plutarch.* Aemil. 25. ἣν δὲ μάχην Ῥωμαῖοι Ταρκυνίους μετὰ Λατίνων ἐπιστρατεύσαντας ἐνίκησαν αὐτάγγελοι φράζοντες ὤφθησαν ἀπὸ τοῦ στρατοῦ μικρὸν ὕστερον ἄνδρες δύο καλοὶ καὶ μεγάλοι· τούτους εἴκασαν εἶναι Διοσκούρους. ὁ δ' ἐντυχὼν πρῶτος αὐτοῖς κατ' ἀγορὰν πρὸ τῆς κρήνης ἀναψύχουσι τοὺς ἵππους ἱδρῶτι πολλῷ περιῤῥεομένους, ἐθαύμαζε τὸν περὶ τῆς νίκης λόγον. εἶθ' οἱ μὲν ἐπιψαῦσαι λέγονται τῆς ὑπήνης αὐτοῦ ταῖν χεροῖν ἀτρέμα μειδιῶντες· ἡ δ' εὐθὺς ἐκ μελαίνης τριχὸς εἰς πυῤῥὰν μεταβαλοῦσα, τῷ μὲν λόγῳ πίστιν, τῷ δ' ἀνδρὶ παρασχεῖν ἐπίκλησιν τὸν Αἰνόβαρβον, ὅπερ ἐστὶν χαλκοπώγων cf. Coriolan. 3. *Dionys.* Archaeol. 6, 13. v. et *Cicer.* de nat. D. 2, 2. al.

capillum] Burm. injuria corrigit *pilum.* v. Oudend.

consulatibus septem] *Vell.* 2, 10. „Eodem tractu temporum et Domitii ex Arvernis, et Fabii ex Allobrogibus victoria fuit nobilis. Fabio, Paulli nepoti, ex victoria cognomen Allobrogico inditum. Notetur Domitiae familiae peculiaris quaedam,

pho, censuraque duplici, et inter patricios allecti, perseverarunt omnes in eodem cognomine. Ac ne praenomina quidem ulla, praeterquam Cnei et Lucii, usurparunt; eaque ipsa notabili varietate, modo continuantes unumquodque per trinas personas, modo alternantes per singulas. Nam primum secundumque ac tertium Aënobarborum Lucios; sequentes rursus tres ex ordine Cneos accepimus; reliquos nonnisi vicissim, tum Lucios, tum Cneos. Plures e familia cognosci referre arbitror, quo facilius appareat ita degenerasse a suorum virtutibus Nero, ut tamen vitia cujusque, quasi tradita et ingenita, retulerit. [2] Ut igitur paulo altius repetam, atavus ejus Cn. Domitius in tribunatu pontificibus offensior, quod alium, quam se, in patris sui locum cooptassent, jus sacerdotum subrogandorum a collegiis ad populum transtulit: at

---

et ut clarissima, ita artata numero felicitas. *Septem* ante hunc nobilissimae simplicitatis juvenem, Cn. Domitium, fuere, singulis omnino parentibus geniti, sed omnes ad consulatum sacerdotiaque, ad triumphi autem paene omnes pervenerunt insignia," ubi ore nimis pleno locutum Patereulum, interpretes dudum monuere.

triumpho] Interpunxi post hanc vocem, ne referas ad *duplici* cum Ernestio, qui Cn. Aënobarbi de Allobrogibus, et Calvini de Hispanis intelligit triumphos. Sed de Aënobarbis tantum loquitur auctor, unum adeo memorans triumphum de Allobrogibus et Arvernis Cn. Aënobarbi, Consulis a. U. 632. cum C. Fannio. Idem Censor fuit cum L. Metello a. 639., eademque potestate functus est filius Cnejus cum L. Crasso oratore a. 662.— cf. *Ern.* Clav. Cic. ind. histor.

per trinas pers.] Ita Memm. aliique. Vulg. *ternas.* v. Oudend. ad Aug. 74. et h. l. De voc. *persona*, quod sensu adhiberi solet, ut dicitur, abstracto, v. Perizon. ad *Sanctii* Minerv. 1, 12., *Fabr.* Thes. et Ernest. Clav. Cic. sub h. v.

jus sacerdotum — transtulit] v. ad Caes. 13. Confundit autem h. l. Suetonius patrem et filium. Nempe pater triumphavit de victis Allobrogibus, filius legem tulit de sacerdotiis Tribunus pl. a. 650., Censor postea cum Crasso Licinio, maxima discordia, ad tribuendum, quod proxime commemoratur, Crassi dictum.

in consulatu, Allobrogibus Arvenisque superatis, elephanto per provinciam vectus est, turba militum, quasi inter sollemnia triumphi, prosequente. In hunc dixit Licinius Crassus orator, *Non esse mirandum, quod aeneam barbam haberet, cui os ferreum, cor plumbeum esset.* Hujus filius Praetor C. Caesarem abeuntem consulatu, quem adversus auspicia legesque gessisse existimabatur, ad disquisitionem Senatus vocavit: mox Consul Imperatorem ab exercitibus Gallicis retrahere tentavit: successorque ei per factionem nominatus, principio civilis belli ad Corfinium captus est. Unde dimissus, Massilienses obsidione laborantes quum adventu suo confirmasset, repente destituit, acieque demum Pharsalica occubuit: vir neque satis constans, et ingenio truci: in desperatione rerum, mortem, timore appetitam, ita expavit, ut haustum venenum poenitentia evomuerit, medicumque manumiserit, quod sibi prudens ac sciens minus noxium temperasset. Consultante autem Cn. Pompejo de mediis ac neutram partem sequentibus, solus censuit hostium numero habendos. [3] Reliquit filium, omnibus gentis suae procul dubio praeferendum. Is inter conscios Caesarianae necis, quamquam insons, damnatus lege

---

v. *Glandorp.* Onomast. p. 303., *Ernest.* Cl. Cic., et quos hic excitavit, *Oudend.* denique ad h. l.

vectus est] Al. *invectus est*, quod jure damnat Oudend.

Hujus filius] Lucius. v. Caes. 23. et 34.

repente restituit] v. *Caes.* B. C. 2, 22.

occubuit] *Caes.* B. C. 3, 99. „L. Domitius, ex castris in montem refugiens, quum vires eum lassitudine defecissent, ab equitibus est interfectus." cf. *Lucan.* 7, 599. sequ. *Tac.* A. 4, 44.

ut — evomuerit] v. *Plutarch.* Caes. 34. *Plin.* 7, 53. (54.) et *Senec.* de benefic. 3, 24.

de mediis] v. supra ad Caes. 75.

inter conscios — damnatus] *Appian.* 5, 55. ἦν Ἀηνόβαρβος τῶν κατεγνωσμένων τε ἐκ δίκης ἐπὶ Γαΐῳ Καίσαρι φόνου, καὶ προγεγραμμένων ἐπὶ τῇ καταδίκῃ, καὶ ἐν Φιλίπποις Ἀντωνίῳ καὶ Καίσαρι πεπολεμηκότων. Apud Eund. 5, 61. Octavianus: Ἀηνόβαρβον, φο-

Pedia, quum ad Cassium Brutumque se, propinqua sibi cognatione junctos, contulisset, post utriusque interitum classem olim commissam retinuit: auxit etiam; nec, nisi partibus ubique profligatis, M. Antonio sponte, et ingentis meriti loco, tradidit; solusque omnium ex iis, qui pari lege damnati erant, restitutus in patriam, amplissimos honores percucurrit: ac subinde redintegrata dissensione civili, eidem Antonio legatus, delatam sibi summam imperii ab iis, quos Cleopatrae pudebat, neque suscipere, neque recusare fidenter, propter subitam valetudinem, ausus, transiit ad Augustum: et in diebus paucis obiit, nonnulla et ipse infamia aspersus. Nam Antonius, eum desiderio amicae Serviliae Naidis transfugisse, jactavit. [4] Ex hoc Domitius nascitur, quem emtorem familiae pecuniaeque in testamento

---

νέα τοῦ ἐμοῦ πατρός, ψήφῳ καὶ κρίσει καὶ προγραφῇ κατεγνωσμένον. Contra Coccejus ibid. c. 62. Ἀηνόβαρβος δὲ οὐκ ἔστι τῶν ἀνδροφόνων· ἡ δὲ ψῆφος αὐτῷ κατ' ὀργὴν ἐπῆκται, οὐδὲ γὰρ τῆς βουλῆς πω τότε μετεῖχεν. *Cic.* Phil. 2, 11. „Cn. Domitium non patris interitus, clarissimi viri, non avunculi (Catonis) mors, non spoliatio dignitatis, ad recuperandam libertatem, sed mea auctoritas excitavit?" — Ad hunc est epistola Ciceronis l. 6, 22.

lege Pedia] *Vell* 2, 69. „Et lege Pedia, quam Consul Pedius collega Caesaris tulerat, omnibus, qui Caesarem patrem interfeceiant, aqua ignique damnatis interdictum erat."

quum — contulisset] a quibus classi praefectus cum Murco mare Ionium tenuit bello Philippico, variaque clade Triumviros afflixit. v. *Appian.* Civ. l. 4 et 5. *Dion.* 48, 7. ubi plura Fabric.

M. Antonio — tradidit] v. *Appian.* 5, 55. *Vell.* 2, 72 et 76.

ampl. honores] Consul fuit cum Sosio a. U. 722.

transiit ad Augustum] *Plut.* Anton. 63. ἤδη πυρέττων εἰς μικρὸν ἐμβὰς ἀκάτιον, πρὸς Καίσαρα μετέστη. *Dio* 50, 13. *Vell.* 2, 84. cf. notata ad Aug. 17.

in diebus pauc. obiit] *Dio* l. c. κἂν τούτῳ καὶ ὁ Δομίτιος ὁ Γναῖος, ἀχθεσθείς τι τῇ Κλεοπάτρᾳ, μετέστη, καὶ χρήσιμος μὲν οὐδὲν τῷ Καίσαρι ἐγένετο (νοσήσας γὰρ οὐκ ἐς μακρὰν ἐτελεύτησεν·) ἔδοξεν οὖν ὡς καὶ κατεγνωκὼς τῶν πραγμάτων, παρ' οἷς ἦν, ηὐτομοληκέναι. *Plut.* εὐθὺς ἐτελεύτησεν.

emtorem fam. pecuniaeque] per imaginariam hereditatis mancipationem, usitatam in *testamento per aes et libram.* v. *Brisson.*

Augusti fuisse, mox vulgo notatum est; non minus aurigandi arte in adolescentia clarus, quam deinde ornamentis triumphalibus ex Germanico bello. Verum arrogans, profusus, immitis, Censorem L. Plancum via sibi decedere Aedilis coëgit: praeturae consulatusque honore Equites Romanos matronasque ad agendum mimum produxit in scenam. Venationes et in Circo, et in omnibus Urbis regionibus, dedit: munus etiam gladiatorium; sed tanta saevitia, ut necesse fuerit Augusto, clam frustra monitum edicto coërcere. [5] Ex Antonia majore patrem Neronis procreavit, omni parte vitae detestabilem. Siquidem comes ad Orientem C. Caesaris juvenis, occiso liberto

---

de form. l. 7. p. 586. sequ. *Heinecc.* Ant. R. 2, 10. §. 6. sequ. — Voc. *pecuniaeque*, damnatum a Torrent. aliisque, quod *familia* in formula sollemni de tota re familiari dici solet, recte defenditur a Burm. et Ern. antiquissimo usu, quum in XII. tabulis eodem jam modo jungantur *familia pecuniaque.* Scilicet modo latiori, modo angustiori sensu *familia* dicitur, atque ille serius invalescere coepit. Suetonius antiquas formulas servare solet.

German. bello] a Tiberio gesto. v. Tiber. 20. *Tac.* A. 4, 44. „Domitius exercitu flumen Albim transscendit, longius penetrata Germania, quam quisquam priorum. easque ob res insignia triumphi adeptus est."

Censorem L. Plancum] ultimum e privatis a. 732. v. *Dion.* 54, 2. Lips. corrigebat *censorium.* At in summovendo jam privato nulla fuisset arrogantia.

Antonia majore] Plures de hujus feminae conjugio sunt errores scriptorum. *Dio* 48, 54. patrem Domitium confundit cum filio, Neronis avo, dum illi Antoniam desponsatam narrat verbis: *καὶ ἐκεῖνος* (Antonius Triumvir) *τῷ Δομιτίῳ, καίτοι τοῦ Καίσαρος σφαγεῖ τε γενομένῳ, καὶ ἐν τοῖς ἀπολουμένοις ἐκτεθέντι, τὴν ἑαυτοῦ (θυγατέρα) τὴν ἐκ τῆς Ὀκταουΐας οἱ γεννηθεῖσαν ἐνηγγύησε,* quem errorem post *Perizon.* Animadv. hist. c. 3. p. 144. arguit Reimarus ad l. c. Deinde *Tac.* 4, 44. et 12, 64. *minorem* Antoniam Domitio nupsisse dicit, quam Noster Calig. 1. Drusi uxorem perhibet. Lipsius ad 12, 64. sibi non liquere fatetur. Magis puto credendum Nostro, in his rebus accuratissimo.

C. Caesaris juvenis] nepotis Augusti, de quo v. Aug. 65. Addidit *juvenis*, quod de C. Caesare Imperatore cogitare aliquis

suo, quod potare, quantum jubebatur, recusarat, dimissus e cohorte amicorum, nihilo modestius vixit. Sed et in viae Appiae vico repente puerum, citatis jumentis, haud ignarus obtrivit; et Romae medio Foro cuidam Equiti Romano liberius jurganti oculum eruit: perfidiae vero tantae, ut non modo argentarios pretiis rerum coëmtarum, sed et in praetura mercede palmarum aurigarios fraudaverit. Notatus ob haec et sororis joco, querentibus dominis factionum, *repraesentanda praemia in posterum*, sanxit. Majestatis quoque, et adulteriorum, incestique cum

poterat, eodem nomine mox c. 6. memorato. Unice vera haec est sententia Burm., Oudend., Wolfii.

repente] Wolfius probat emendationem viri docti, a Casaub. prolatam: *repentem.* Malo assentiri Bremio, jungenti, ut verborum ordo jubet, *repente puerum obtrivit*, et comparanti Calig. 32. ubi est: *repente* h. e. nec opinatos *omnes praecipitavit.*

argentarios] ad quorum tabernas auctiones fieri solebant, ut praeter Torrent. ad h. l. docet *Sigon.* de ant. jur. civ. R. 2, 11. p. 327. cf. *Brisson.* de formul. l. 6. p. 511.

mercede palmarum] h. e. victoriae promisso praemio.

Notatus ob haec — sanxit] Varie emendarunt h. l. viri docti, Casaub. *quae, querentibus* sequ., ut *sanxit* sit *sanciendum dixit*, Graev. *dixit* pro *sanxit*, al. e cod. Urs. *Caesaris joco, qui* sequ., unde Oudend., conjuncta duplici scriptura, fecit: *Neronis Caesaris joco, qui* sequ., intelligens Neronem, Germanici filium, quod cum Ruhnken. probavit Wolfius. Si augendae sunt praeter rem conjecturae, suadeo, mutata interpuntione: *Notatus ob haec et sororis joco. Querentibus* sequ., vel: *Notatus ob haec et sorori* (pro *a sorore*, crebro scriptoris usu, de quo v. Oudend. ad Caes. 19.), *joco — sanxit* sc. edicto praetorio v. pro *sancte promisit*, ut *querentibus* sit dativus. Sed nihil mutandum videtur. Quidni licuisset Praetori in illa licentia, irridere conquerentes factionum dominos edicto, quod a se defraudatos futuro commodo permulceret? Ceterum notandus est error Graevii, qui ad h. l. et ad verba: *C. Caesaris juvenis* Domitium nostrum *Neronem* appellare solet, quum tamen hoc cognomen filius demum acceperit ex adoptione Claudii Neronis Imperatoris. Miror, id non monuisse, qui suas notas Graevianis attexuerunt.

Majestatis qu. et adulteriorum] *Tac.* A. 6, 47. „Dein multorum amoribus famosa Albucilla — defertur impietatis in Prin-

sorore Lepida, sub excessu Tiberii reus, mutatione temporum evasit; decessitque Pyrgis morbo aquae intercutis, sublato filio Nerone ex Agrippina, Germanico genita. [6] Nero natus est Antii post nonum mensem, quam Tiberius excessit, duodevicesimo Kalendas Januarias, tantum quod exoriente sole, paene ut radiis prius, quam terra, contingeretur. De genitura ejus statim multa et formidolosa multis

---

cipem. connectebantur, ut conscii et adulteri ejus, *Cn. Domitius*, Vibius Marsus, L. Arruntius."

cum sorore Lepida] Domitia Lepida, de qua v. *Tac.* A. 12, 64.

Pyrgis] *Pyrgi* Etruriae oppidum, de quo v. *Cellar.* Geogr. Ant. 2, 9. p. 735.

ex Agrippina] quam duxerat a. 781. *Tac.* A. 4. fin. „Ceterum Tiberius neptem Agrippinam, Germanico ortam, quum coram Cn. Domitio tradidisset, in urbe celebrari nuptias jussit. In Domitio, super vetustatem generis, propinquum Caesaribus sanguinem delegerat. nam is aviam Octaviam, et per eam Augustum avunculum praeferebat."

post nonum mensem] Ita dedi cum Oudend. e librorum vestigiis et more Suetonii. v. ind. in *quam*. Al. *post novem menses*. Editorum emendationes recensere, non attinet. Excessit Tiberius mense Martio a. 790. (v. ad Tiber. 73.), natus est Nero mense Decembri ejusdem anni, et imperium adiit a. 807., unde recte *Xiphilin.* 61, 3. ἑπτὰ καὶ δέκα ἔτη ἦγεν, ὅτ᾽ ἦρξεν, ad qu. l. v. Reimar.

XVIII. Kal. Januar.] Mense Decembri ortum Neronem, auctor etiam *Tac.* A. 13, 10., atque XVIII. Kal. Jan., *Capitol.* c. 2., qui eundem diem Vero natalem prodit.

exoriente sole] *Xiphil.* 61, 2. σημεῖα δ᾽ αὐτῷ τῆς αὐταρχίας τάδε ἐγένετο. ἀκτῖνες γὰρ τικτόμενον αὐτὸν ὑπὸ τὴν ἕω ἐξ οὐδεμιᾶς τοῦ ἡλίου φανερᾶς προσβολῆς περιέσχον κ. τ. λ.

ut radiis — contingeretur] h. e. ut Nero prius fere radiis contingeretur, quam terra his radiis contacta est, quam interpretationem facillimam prorsus non afferrem, nisi inepta esse alia Pitisci: *nasceretur*, quam praeivit Torrent. ad Aug. 5., ubi veterem morem, infantem recens natum nuda in terra sistendi, respici existimat. Junxerunt igitur verba: ut Nero radiis prius, quam terra a Nerone contingeretur, vel *terra* putaverunt esse ablativum. Utramque rationem durissimam esse, quis non videt?

conjectantibus, praesagio fuit etiam Domitii patris vox, inter gratulationes amicorum negantis, quicquam ex se et Agrippina, nisi detestabile et malo publico, nasci potuisse. Ejusdem futurae infelicitatis signum evidens die lustrico exstitit: nam C. Caesar, rogante sorore, ut infanti, quod vellet, nomen daret, intuens Claudium patruum suum, a quo mox Principe Nero adoptatus est, ejus se dixit dare: neque ipse serio, sed per jocum, et aspernante Agrippina, quod tum Claudius inter ludibria aulae erat. Trimulus patrem amisit: cujus ex parte tertia heres, ne hanc quidem integram cepit, correptis per coheredem Cajum universis bonis: et subinde matre etiam relegata, paene inops atque egens, apud amitam Lepidam nutritus est, sub duobus paedagogis, saltatore

---

Domitii patris vox] *Xiphilin.* c. c. τὴν πονηρίαν καὶ τὴν ἀσέλγειαν τὴν τοῦ Νέρωνος καὶ ὁ Δομίτιος ὁ πατὴρ ἱκανῶς, οὐκ ἐκ μαντείας, ἀλλ' ἐκ τῶν τρόπων τῶν τε ἑαυτοῦ καὶ τῶν τῆς Ἀγριππίνης προείδετο, καὶ εἶπεν ὅτι· Ἀδύνατόν ἐστιν ἄνδρα τινὰ ἀγαθὸν ἔκ τε ἐμοῦ καὶ ἐκ ταύτης γεννηθῆναι.

Ejusd. futurae infelicitatis] Servavi *infel.*, quod librorum consensu nititur. Unus Ursini: *felicitatis*, ex temeraria librarii correctione, ut mihi videtur, quam a Lipsio propinatam recepit etiam Ernestius. Vulg. defendunt etiam Oudend. et Wolf., interpretantes: *publicae, populi Rom., orbis terrarum*, quibus accedo, ita tamen, ut cum Ern. *ejusdem* referam ad Neronem, quod manifeste superiori *ejus* respondet, non cum *infel.* conjungam. Nimirum *infelicitatem* dici puto sensu transitivo, ut *Cicer.* Phil. 2, 26. „mea sententia, *si quis Reip. sit infelix, felix esse non potest.*" Ita *terra*, *arbor* est *infelix*, quae infelicitatem vel affert, vel portendit. Signum autem erat in dato nomine Claudii, mox Imperatoris, ac talis quidem, qui imperio Rempublicam maxime affligeret.

die lustrico] *Macrob.* 1, 16. „Est etiam Nundina Romanorum Dea, a nono die nascentium nuncupata, qui *lustricus* dicitur. est autem dies lustricus, quo infantes lustrantur et nomen accipiunt. sed is maribus nonus, octavus est feminis." v. Pitiscum ad n. l. et ab eo excitatos.

ipse] „Ponitur propter oppositionem Agrippinae." Wolf. Gr. οὐδ' αὐτός.

matre et. relegata] v. ad Calig. 24.

atque tonsore. Verum Claudio imperium adepto, non solum paternas opes recuperavit, sed et Crispi Passieni vitrici sui hereditate ditatus est. Gratia quidem et potentia revocatae restitutaeque matris usque eo floruit, ut emanaret in vulgus, missos a Messalina, uxore Claudii, qui eum meridiantem, quasi Britannici aemulum, strangularent. Additum fabulae est, eosdem dracone e pulvino se proferente conterritos refugisse. Quae fabula exorta est, deprehensis in lecto ejus circum cervicalia serpentis exuviis: quas tamen, aureae armillae ex voluntate matris inclusas, dextro brachio gestavit aliquamdiu; ac taedio tandem maternae memoriae abjecit; rursusque extremis suis rebus frustra requisivit. [7] Tener adhuc, necdum matura pueritia, Circensibus ludis Trojam constantissime favorabiliterque lusit. Undecimo aetatis anno a Claudio adoptatus est, Annaeoque Senecae, jam tunc Senatori, in disciplinam traditus. Ferunt, Senecam proxima nocte visum sibi per quietem C. Caesari praecipere: et fidem somnio Nero brevi fecit, prodita immanitate naturae, quibus primum potuit experimentis. Namque Britan-

---

Crispi Passieni] cui post Domitii mortem nupserat Agrippina. v. Lips. ad *Tac.* 12, 6. et Reimar. ad *Xiphil.* 61, 17.

revocatae restit. matris] a Claudio. v. ad Claud. 12.

Additum fabulae est] Lips. emendabat: *addita fabula est.* Sed vulg. bene se habet. *Fabula* est narratio, quae in vulgus emanarat, eaque dubiae fidei. Rem narrat *Xiphil.* 61, 2. προϊόντος δὲ τοῦ χρόνου, λεβηρὶς περὶ τὸν αὐχένα τοῦ Νέρωνος, παιδίου ἔτ᾽ ὄντος, εὑρεθεῖσα, παρέδωκε τοῖς μάντεσι λέγειν, ὅτι ἰσχὺν παρά του γέροντος μεγάλην λήψεται· ἐπειδὴ τὸ γῆρας διὰ ταῦθ᾽ οἱ ὄφεις ἐκδύεσθαι νομίζονται. Diverse *Tac.* 11, 11. „vulgabatur, affuisse infantiae dracones in modum custodum; fabulosa et externis miraculis assimilata. nam ipse, haudquaquam sui detractor, unam omnino anguem in cubiculo visam, narrare solitus est.“

Undecimo] Adoptatus est C. Antistio, M. Suilio Css. a. U. 803. *Tac.* A. 12, 25. Scribendum igitur *duodecimo*, ut Lipsio ad l. c. visum, vel etiam *tertio decimo*, ut Oudend. ad n. Facillimus error in numeris XI. vel XII. vel XIII.

nicum fratrem, quod se post adoptionem AENOBARBUM ex consuetudine salutasset, ut subditivum apud patrem arguere conatus est. Amitam autem Lepidam ream testimonio coram afflixit, gratificans matri, a qua rea premebatur. Deductus in Forum tiro, populo congiarium, militi donativum proposuit: indictaque decursione praetorianis, scutum sua manu praetulit: exin patri gratias in Senatu egit. Apud eundem Consulem pro Bononiensibus Latine, pro Rhodiis atque Iliensibus Graece verba fecit. Auspicatus est et jurisdictionem Praefectus Urbi sacro Latinarum, celeberrimis patronis non translaticias, ut assolet, et breves, sed maximas plurimasque postulationes certatim ingerentibus; quamvis interdictum a Claudio esset. Nec multo post duxit uxorem Octaviam: ediditque pro Claudii

---

Aenobarbum — salutasset] *Tac.* A. 12, 41. „Obvii inter se, Nero Britannicum nomine, ille Domitium salutavere. Quod, ut discordiae initium, Agrippina multo questu ad maritum defert: sperni quippe adoptionem, quaeque censuerint Patres, jusserit populus, intra Penates abrogari: ac, nisi pravitas tam infensa docentium arceatur, eruptura in publicam perniciem."

Lepidam] Domitiam Lepidam, quam perditam ab Agrippina, narrat *Tac.* 12, 64.

Deductus in Forum tiro] A. 805. *Tac.* 12, 41. „Ti. Claudio V., Ser. Cornelio Orfito Css. virilis toga Neroni maturata, quo capessendae Reip. habilis videretur. Et Caesar adulationibus Senatus libens cessit, ut vicesimo aetatis anno consulatum Nero iniret, atque interim designatus proconsulare imperium extra Urbem haberet, ac Princeps juventutis appellaretur. Additum nomine ejus donativum militi, congiarium plebi."

pro Bononiensibus] *Tac.* 12, 58. „Eodem (Nerone) oratore Bononiensi coloniae, igni haustae, subventum centies Sestertii largitione." Ibidem v. de *Rhodiis* atque *Iliensibus*. cf. Claud. 25.

Praef. Urbi] v. ad Caes. 76 et 79. *Postulationes ingerere* est causas proferre, de quibus judicaret.

duxit uxorem Octaviam] A. 807. *Tac.* 12, 58. „D. Junio, Q. Haterio Css. sedecim annos natus Nero Octaviam, Caesaris filiam, in matrimonium accepit" ubi v. Lips. Videtur latiori sensu dixisse: *nec multo post* Suetonius, non per errorem.

salute Circenses et venationem. [8] Septemdecim natus annos, ut de Claudio palam factum est, inter horam sextam septimamque processit ad excubitores; quum ob totius diei diritatem non aliud auspicandi tempus accommodatius videretur: proque Palatii gradibus IMPERATOR consalutatus, lectica in castra, et inde raptim appellatis militibus in Curiam delatus est, discessitque jam vesperi, ex immensis, quibus cumulabatur, honoribus, tantum PATRIS PATRIAE nomine recusato, propter aetatem. [9] Orsus hinc a pietatis ostentatione, Claudium, apparatissimo funere elatum, laudavit consecravitque. Me-

---

Septemdecim n. ann.] A. 807. v. ad c. 6. init.

inter horam sext. sept.] *Tac.* 12, 69. „Tunc, *medio diei*, tertium a. Id. Octobr., foribus Palatii repente diductis, comitante Burro, Nero egreditur ad cohortem, quae more militiae excubiis adest. Ibi, monente Praefecto, festis vocibus exceptus, inditur lecticae. Dubitavisse quosdam ferunt, respectantes rogitantesque, ubi Britannicus esset? mox, nullo in diversum auctore, quae offerebantur, secuti sunt. Illatusque castris Nero, et congruentia tempori praefatus, promisso donativo, ad exemplum paternae largitionis, Imperator consalutatur. Sententiam militum secuta Patrum consulta; nec dubitatum est apud provincias.“ *Joseph.* 20, 8. ἡ Ἀγριππῖνα — παραχρῆμα πέμπει τὸν τῶν στρατευμάτων ἔπαρχον Βοῦῤῥον, καὶ σὺν αὐτῷ τοὺς χιλιάρχους, τῶν τε ἀπελευθέρων τοὺς πλεῖστα δυναμένους, ἀπάξοντας εἰς τὴν παρεμβολὴν τὸν Νέρωνα, καὶ προσαγορεύσοντας αὐτὸν αὐτοκράτορα.

rapt. appell. m. litibus] h. e. post brevem ad milites orationem. *Xiphil.* 61, 3. ἔς τε τὸ στρατόπεδον ἐσῆλθε· καὶ ἀναγνούς, ὅσα ὁ Σενέκας ἐγεγράφει, ὑπέσχετο αὐτοῖς, ὅσα ὁ Κλαύδιος ἐδεδώκει. τοσαῦτα δὲ καὶ πρὸς τὴν βουλήν, πρὸς τοῦ Σενέκου καὶ αὐτὰ γραφέντα, ἀνέγνω.

Claudium — laudavit cons.] *Tac.* 13, 3. „Die funeris laudationem ejus Princeps exorsus est. Dum antiquitatem generis, consulatus, ac triumphos majorum enumerabat, intentus ipse et ceteri; liberalium quoque artium commemoratio, et, nihil regente eo Reip. triste ab externis accidisse, pronis animis audita; postquam ad providentiam sapientiamque flexit, nemo risui temperare, quamquam oratio, a Seneca composita, multum cultus praeferret.“ v. etiam ad Claud. 45.

moriae Domitii patris honores maximos habuit. Matri summam omnium rerum publicarum privatarumque permisit. Primo etiam imperii die signum excubanti Tribuno dedit *Optimam matrem:* ac deinceps ejusdem saepe lectica per publicum simul vectus est. Antium coloniam deduxit, ascriptis veteranis e praetorio, additisque per domicilii translationem ditissimis primipilarium: ubi et portum operis sumtuosissimi fecit [10] Atque, ut certiorem adhuc indolem ostenderet, *ex Augusti praescripto imperaturum se*, professus, neque liberalitatis, neque clementiae, nec comitatis quidem exhibendae ullam occasionem omisit. Graviora vectigalia aut abolevit,

---

Domit. patris] Fragmentum lapidis, in quo, *in sacra via memoriae Cn. Domitii Ahenobarbi immolasse* se, testatur Nero, attulerunt Ursin. et Casaub. — *Tac.* 13, 10. „Eodem anno (808.) Caesar effigiem Gn. Domitio patri — petivit a Senatu."

Matri — permisit] *Tac.* 13, 2. „Propalam omnes in eam honores cumulabantur, signumque more militiae petenti Tribuno dedit *Optimae matris.* Decreti et a Senatu duo lictores, Flaminium Claudiale." *Xiphil.* 61, 3. καὶ τὸ μὲν πρῶτον ἡ Ἀγριππίνα πάντα αὐτῷ τὰ τῇ ἀρχῇ προσήκοντα διῴκει, καὶ τὰς ἐξόδους ἅμα ἐποιοῦντο, πολλάκις μὲν καὶ ἐν τῷ αὐτῷ φορείῳ κατακείμενοι· τὸ δὲ δὴ πλεῖον, ἡ μὲν ἐφέρετο, ὁ δὲ συμπαρείπετο. ταῖς τε πρεσβείαις ἐχρημάτιζε, καὶ ἐπιστολὰς καὶ δήμοις καὶ ἄρχουσι καὶ βασιλεῦσιν ἐπέστελλεν. v. Reimar.

Antium] *Tac.* 14, 27. „Veterani Tarentum et Antium adscripti." A. 814.

per domic. translationem] Sc. praetoriani domicilium non habebant, (*sie waren nicht ansässig*) sed primipilares tantum, ut cives. His et ipsis Roma migrandum fuit Antium.

portum] quo carebat tempore *Strabonis*, qui 5, 3, 5. ἑξῆς ἐστὶν Ἄντιον, ἀλίμενος καὶ αὐτὴ πόλις.

neque — omisit] v. *Tac.* 13, 10, 11. *Victor.* Caes. 5. Epit. 5. *Senec.* de clement. 1, 11. ubi: „Comparare nemo mansuetudini tuae audebit Divum Augustum, etiamsi in certamen juvenilium annorum deduxerit senectutem plus quam maturam sequ."

Grav. vectigalia] *Tac.* 13, 31. „Vectigal quoque quintae et vicesimae venalium mancipiorum remissum, specie magis, quam vi. quia, cum venditor pendere juberetur, in partem pretii emtoribus accrescebat." Id. c. 50. „Eodem anno (812.), crebris po-

aut minuit. Praemia delatorum Papiae legis ad quartas redegit. Divisis populo viritim quadringenis nummis, Senatorum nobilissimo cuique, sed a re familiari destituto, annua salaria, et quibusdam quingena, constituit: item praetorianis cohortibus frumentum menstruum gratuitum. Et quum de supplicio cujusdam capite damnati, ut ex more subscriberet, admoneretur: *Quam vellem*, inquit, *nescire*

---

puli flagitationibus, immodestiam publicanorum arguentis, dubitavit Nero, an cuncta vectigalia omitti juberet, idque pulcherrimum donum generi mortalium daret. Sed impetum ejus, multum prius laudata magnitudine animi, attinuere Senatores, dissolutionem imperii docendo, si fructus, quibus Resp. sustineretur, deminuerentur" sequ. v. c. 51. ubi edicta recenset, ex Principis benignitate profecta, additque: „Aliaque admodum aequa (edixit), quae brevi servata, dein frustra habita sunt. Manet tamen abolitio quadragesimae quinquagesimaeque, et quae alia exactionibus illicitis nomina publicani invenerant." v. Lips. ad locos cit.

ad quartas] h. e. delatoribus eorum, qui contra legem Papiam Poppaeam peccassent, quartam tantum partem praemiorum, quae antea acceperant, dari jussit.

Divisis p. v. quadring. n.] *Tac.* 13, 31. „plebei congiarium *quadringeni* numi viritim dati" uti legendum, omnes editores inde a Lipsio censuerunt pro vulg. *quadrageni*, ac n. l. etiam mihi codd. corrupte *quadrigenis* et inde *quadragenis*. Ceterum haec verba, in plerisque edit. superiori commati annexa, cum Oudend. sequenti attexui, quo pertinent.

Sen. nobilissimo cuique] uti Valerio Messalae, collegae in consulatu a. 812. *Tac.* 13, 34. qui: „nobili familiae honor auctus est, *oblatis in singulos annos quingenis Sestertiis*, quibus Messala paupertatem innoxiam sustentaret. Aurelio quoque Cottae et Haterio Antonio *annuam pecuniam* statuit Princeps, quamvis per luxum avitas opes dissipassent." Ceterum non omittenda praep. *a* n. l. cum nonnullis codd. Ita enim *destitutus* est infra c. 32. et additum *a re familiari*, h. e. quod attinet ad rem famil., ostendit, qua re fuerint destituti, quum de variis rebus hoc usurpetur. Mox *quinquagena* etiam collatio Müller., a quo probatur.

frum. menstruum grat.] *Tac.* 15, 72. ad a. 819. „bina numûm millia viritim manipularibus divisit, addiditque *sine pretio frumentum*, quo ante ex modo annonae utebantur" ubi v. Lips.

Quam vellem] v. *Senec.* de clement. 2, 1.

literas! Omnes ordine subinde ac memoriter salutavit. Agenti Senatui gratias respondit: *Quum meruero.* Ad campestres exercitationes suas admisit et plebem: declamavitque saepius publice: recitavit et carmina, non modo domi, sed in theatro, tanta universorum laetitia, ut ob recitationem supplicatio decreta sit, eaque pars carminum aureis literis Jovi Capitolino dicata. [11] Spectaculorum plurima et varia genera edidit: Juvenales, Circenses, scenicos ludos, gladiatorium munus. Juvenalibus senes quoque consulares, anusque matronas recepit ad lusum. Circensibus loca Equiti secreta a ceteris tribuit: com-

---

Omnes ordine] Ita dedi pro *omnes ordines*, quod interpretantur: *homines ex omnibus ordinibus.* Litera *s* in *ordines* adhaesisse videtur ex sequ. *subinde* h. e. *saepe.* Praeiverat Lips. *omnes Senatores ordine* sequ. Quid, si legas: *omnes ordine, subinde et memoriter salutavit.* Ceterum cf. Aug. 53. et *Plin.* Panegyr. c. 23.

declamavitque] Vulg. *declamavit et.* Post *sed* addunt vulg. *et*, quod omittere solet Noster post *non modo*, et abest a Mss. Pro *eaque*, quod exhibent optimi codd., al. *atque*, quod dedit Burm. Ceterum orationem etiam, ad Senatum habitam, argenteae columnae insculptam, et quotannis praelatam, prodit *Xiphil.* 61, 3.

Juvenales] *Tac.* 14, 15. „Ne tamen adhuc publico Theatro dehonestaretur, instituit ludos, Juvenalium vocabulo, in quos passim nomina data; non nobilitas cuiquam, non aetas, aut acti honores impedimento, quo minus Graeci Latinive histrionis artem exercerent, usque ad gestus modosque haud viriles sequ.“ *Xiphil.* 61, 19. μετὰ δὲ ταῦτα ἕτερον αὖ εἶδος ἑορτῆς ἤγαγεν (ἐπεκλήθη δὲ Ἰουβενάλια, ὥςπερ τινὰ νεανισκεύματα), καὶ ἐτελέσθη ἐπὶ τῷ γενείῳ αὐτοῦ. καὶ γὰρ τοῦτο τότε πρῶτον ἐξύρατο. Id. 67, 14. τὰ νεανισκεύματα dicit. cf. *Tac.* 15, 33. v. Lips. ad 14, 15.

senes qu. cons. anusque] *Xiphil.* l. c. καὶ ἐς τὴν ἑορτὴν οἵ τε ἄλλοι καὶ οἱ εὐγενέστατοι πάντως τι ἐπεδείξαντο. τεκμήριον δέ· Αἰλία Κατέλλα, τοῦτο μὲν γένει καὶ πλούτῳ προήκουσα, τοῦτο δὲ καὶ ἡλικίᾳ προφέρουσα, (ὀγδοηκοντοῦτις γὰρ ἦν) ὠρχήσατο· οἵ τε λοιποί, οἱ διὰ γῆρας ἢ νόσον ἰδίᾳ μηδὲν ποιῆσαι δυνάμενοι, ἐχορῴδησαν. ἤσκουν μὲν γὰρ πάντες, ὅ, τι τις καὶ ὁπωςοῦν οἷός τε ἦν· καὶ ἐς διδασκαλεῖα ἀποδεδειγμένα συνεφοίτων οἱ ἐλλογιμώτατοι ἄνδρες, γυναῖκες, κόραι, μειράκια, γραῖαι, γέροντες κ. τ. λ.

loca Equiti secreta] *Tac.* 15, 32. „Equitum Romanorum

misitque etiam camelorum quadrigas. Ludis, quos pro aeternitate imperii susceptos appellari *Maximos* voluit, ex utroque ordine et sexu plerique ludicras partes sustinuerunt. Notissimus Eques Romanus elephanto supersedens per catadromum decucurrit. Inducta est et Afranii togata, quae *Incendium* inscribitur; concessumque, ut scenici ardentis domus supellectilem diriperent, ac sibi haberent. Sparsa et populo missilia omnium rerum per omnes dies: singula quotidie millia avium cujusque generis, multiplex penus, tesserae frumentariae, vestis, aurum, argentum, gemmae, margaritae, tabulae pictae, mancipia, jumenta, atque etiam mansuetae ferae; novissime naves, insulae, agri. [12] Hos ludos spectavit e proscenii fastigio. Munere, quod in Amphitheatro ligneo, regione Martii campi intra anni spa-

---

locos sedilibus plebis anteposuit apud Circum. namque ad eam diem indiscreti inibant, quia lex Roscia nihil, nisi de quatuordecim ordinibus, sanxit" ubi v. Lips. cf. Torrent. ad n. l. et quae notavimus ad Claud. 21.

quos — app. Maximos voluit] *Xiphil.* 61, 17. ἐπὶ δὲ δὴ μητρὶ (quod cum Reimaro de servato per matris mortem imperio intelligo) καὶ ἑορτὴν μεγίστην δὴ καὶ πολυτελεστάτην ἐποίησεν, ὥστε ἐν πέντε καὶ ἓξ ἅμα θεάτροις ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας πανηγυρίσαι· ὅτε δὴ καὶ ἐλέφας ἀνήχθη ἐς τὴν ἀνωτάτω τοῦ θεάτρου ἁψῖδα· καὶ ἐκεῖθεν ἐπὶ σχοινίων κατέδραμεν ἀναβάτην φέρων. v. Reimar. qui cum aliis *catadromum* recte funem interpretatur, a summo fornice ad solum Amphitheatri oblique descendentem. *Elephantos funambulos* Noster etiam memorat Galb. 6.

missilia omnium rerum] *Xiphil.* 61, 18. πάντα τὰ πολυτελέστατα, ἃ ἄνθρωποι ἐσθίουσι, πάντα δὲ καὶ τὰ ἄλλα τὰ τιμιώτατα, ἵππους, ἀνδράποδα, ζεύγη, χρυσίον, ἀργύριον, ἐσθῆτα ποικίλην ἐδίδου διὰ συμβόλων. σφαιρία γὰρ μικρά, γεγραμμένα ὡς ἕκαστα αὐτῶν ἔχοντα, εἰς τὸν ὅμιλον ἐῤῥίπτει, καὶ ἐδίδοτο, ὅ, τι τις δι' ἐκείνων ἥρπασεν.

e proscenii fastigio] c. 26. *ex parte proscenii superiori.* v. de *proscenio Bulenger.* de Theatro 1, 26.

in Amphith. ligneo] quod a. 811. exstructum, tangit modo *Tac.* A. 13, 31. „Nerone II., L. Pisone Css., pauca memoria digna evenere, nisi cui libeat, laudandis fundamentis et trabi-

tium fabricato, dedit, neminem occidit, ne noxiorum quidem. Exhibuit autem ad ferrum etiam quadringentos Senatores, sexcentosque Equites Romanos, et quosdam fortunae atque existimationis integrae: ex iisdem ordinibus confectores quoque ferarum, et varia arenae ministeria. Exhibuit et naumachiam marina aqua, innantibus belluis: item pyr-

---

bus, quis molem Amphitheatri apud campum Martis Caesar exstruxerat, volumina implere." v. *Lips.* de Amphitheatro 1, 5.

Exhibuit — ministeria] *Xiphil.* 61, 17. ἐκεῖνο δεῖξαι (pro δεῖξαι καὶ legendum puto cum Fabro δὲ καί) καὶ αἴσχιστον καὶ δεινότατον ἅμα ἐγένετο, ὅτι καὶ ἄνδρες καὶ γυναῖκες οὐχ ὅπως τοῦ ἱππικοῦ ἀλλὰ καὶ τοῦ βουλευτικοῦ ἀξιώματος ἐς την ὀρχήστραν, καὶ ἐς τὸν ἱππόδρομον, τό τε θέατρον τὸ κυνηγετικὸν εἰςῆλθον, ὥςπερ οἱ ἀτιμότατοι· καὶ ηὔλησάν τινες αὐτῶν, καὶ ὠρχήσαντο, τραγῳδίας δὲ καὶ κωμῳδίας ὑπεκρίναντο, καὶ ἐκιθαρῴδησαν. ἵππους τε ἤλασαν, καὶ θηρία ἀπέκτειναν, καὶ ἐμονομάχησαν, οἱ μὲν ἐθελονταί, οἱ δὲ καὶ πάνυ ἄκοντες. καὶ εἶδον οἱ τότε ἄνθρωποι τὰ γένη τὰ μεγάλα, τοὺς Φουρίους, τοὺς Φαβίους, τοὺς Πορκίους, τοὺς Οὐαλερίους, τἄλλα πάντα, ὧν τὰ τρόπαια, ὧν οἱ ναοὶ ἑωρῶντο, κάτω τε ἑστηκότας καὶ τοιαῦτα δρῶντας, ὧν ἔνια οὐδ' ὑπ' ἄλλων γινόμενα ἐθεώρουν. cf. *Tac.* 14, 14. et 15, 32. qui loci, comparati cum *Xiphil.* 61, 9. ubi: καὶ ἱππεῖς ἐκ τοῦ τέλους τ ρ ι ά κ ο ν τ α ἐμονομάχησαν, commendant rationem Lipsii, ad *Tac.* 6, 19. nostro loco emendantis: *quadragenos Senatores, sexagenosque Equites R.*, quam, repetitam Saturnal. 2, 3. praeter plerosque Suetonii interpretes comprobavit *Gibbon* Hist. not. 36. ad c. 4. Ceterum pro: *ex iisd. ord. confectores quoque fer. et varia a. m.*, quam Memm. et optimorum codd. lectionem ediderunt ante me Burm., Oudend., Wolfius, in vulg. est interpunctio post *ex iisdem ordinibus,* mox: *confectoresque fer., et ad varia ar. min.* Fefellit librarios et editores abstractum *ministeria* dictum pro *ministris,* de quo v. Graev. et Oudend. ad h. l.

naumachiam] *Xiphil.* 61, 9. ἐν δέ τινι θεάτρῳ θέας ἐπιτελῶν, εἶτα πληρώσας ἐξαίφνης τὸ θέατρον ὕδατος θαλασσίου, ὥςτε καὶ ἰχθύας καὶ κτήνη ἐν αὐτῷ νήχεσθαι, ναυμαχίαν τε ἐποίησε Περσῶν δή τινων καὶ Ἀθηναίων· καὶ μετ' αὐτην τό τε ὕδωρ εὐθὺς ἐξήγαγε, καὶ ξηράνας τὸ δάπεδον, πεζοὺς πάλιν οὐχ ὅπως ἕνα πρὸς ἕνα, ἀλλὰ καὶ πολλοὺς ἅμα πρὸς ἴσους συνέβαλεν, quo loco κήτη legendum pro κτήνη, recte judicat Sylburg. Praetuli autem interpunctionem nostri commatis, quam edidi, alteri: *naumachiam, marina aqua innantibus belluis,* et quod id ipsum singulare fuit in naumachia

rhichas quasdam e numero ephehorum, quibus post editam operam diplomata civitatis Romanae singulis obtulit. Inter pyrrhicharum argumenta, taurus Pasiphaen, ligneo juvencae simulacro abditam, iniit, ut multi spectantium crediderunt. Icarus primo statim conatu juxta cubiculum ejus decidit, ipsumque cruore respersit. Nam perraro praesidere, ceterum accubans, parvis primum foraminibus, deinde toto podio adaperto, spectare consuerat. Instituit et quinquennale certamen primus omnium Romae, more Graeco triplex, musicum, gymnicum, equestre, quod

---

Neronis, quod *marina aqua* complebatur, et quod Suetoniani usus sunt adjuncti ablativi.

pyrrhichas qu. e numero epheb.] Haud placent emendationes Ernest. *item ad pyrrhichas quosdam e num. eph.*, et Oudend. *pyrrhichas C. (centum) numero epheb.* Quidni enim complectatur voc. *pyrrhicha* homines, qui eam saltabant, s. *pyrrhicharios*, ut visum etiam *Walthero* Observ. p. 15. Müllero placebat: „*pyrrhichas saltantes* v. *pyrrhichas, quas saltabant* e numero epheb." ex Caes. c. 39. De hoc saltationis genere v. notata ad Caes. 39. et *Bulenger.* de Theatro 1, 51. *Epheborum* mentio facta Aug. 98. coll. Calig. 58. v. quae Reimar. de ἡβητηρίοις dixit ad locum, ex Excerpt. Peiresc. insertum *Xiphil.* 61, 17.

quibus — obtulit] np. ephebis. Idem fecerat Claudius, ut narrat *Dio* 60, 7. τήν τε πυῤῥίχην, ἣν οἱ παῖδες οἱ ὑπὸ τοῦ Γαΐου μεταπεμφθέντες ἤσκουν, ἐκεῖνοι μὲν ἅπαξ ὠρχήσαντο, καὶ ἐπὶ τούτῳ πολιτείᾳ τιμηθέντες, ἀπεπέμφθησαν.

Inter pyrrh. argum.] „h. e. *während diese Spiele gegeben wurden*, taurus — iniit, ne quis putet, haec pertinere ad argumenta pyrrhicharum." Müller.

juxta cubiculum] h. e. suggestum, in quo cubabat. v. de *suggestu in orchestra* ad Caes. 76.

podio] v. *Lips.* de Amphitheatro c. 11. In edd. nonnullis mox vitiose: *adoperto.*

quinquennale certamen] *Tac.* 14, 20. „Nerone quartum, Cornelio Cosso Css. (a. U. 813.) quinquennale ludicrum Romae institutum est, ad morem Graeci certaminis; varia fama, ut cuncta ferme nova." *Xiphil.* 61, 21. ὑπὲρ δὲ δὴ τῆς σωτηρίας τῆς τε διαμονῆς τοῦ κράτους αὐτοῦ (οὕτω γάρ που προέγραψεν) ἀγῶνα πενταετηρικὸν κατεστήσατο, Νερώνεια αὐτὸν ὀνομάσας. v. *Lips.* et reliquos interpr. ad *Tac.*, Reimar. ad *Xiphil.* locos cit.

appellavit NERONIA. Dedicatisque thermis atque gymnasio, Senatui quoque et Equiti oleum praebuit. Magistros toti certamini praeposuit consulares sorte, sede Praetorum: deinde in orchestram Senatumque descendit, et orationis quidem carminisque Latini coronam, de qua honestissimus quisque contenderat, ipsorum consensu concessam sibi recepit; citharae autem, a judicibus ad se delatam, adoravit, ferrique ad Augusti statuam jussit. Gymnico, quod in Septis edebat, inter buthysiae apparatum, barbam primam posuit, conditamque in auream pyxidem, et pretio-

---

Neronia] Infra c. 21. *Neroneus agon* dicitur, *certamen Neroneum* Vitell. 4.

Dedicatisque — praebuit] *Xiphil.* l. c. καὶ ἐπ' αὐτῷ καὶ τὸ γυμνάσιον ᾠκοδόμησεν· ἔλαιόν τε ἐν τῇ καθιερώσει αὐτοῦ καὶ τοῖς βουλευταῖς καὶ τοῖς ἱππεῦσι προῖκα ἔνειμε. *Tac.* 14, 47. „Gymnasium eo anno (815) dedicatum a Nerone, praebitumque oleum Equiti ac Senatui, Graeca facilitate" ubi v. interpr. De *thermis* *Eutrop.* 7, 9. „Aedificavit Romae thermas, quae ante Neronianae dictae, nunc Alexandrinae (ab Alexandro Severo) appellantur."

sede Praetorum] h. e. „qui praesiderent ludis eo loco, quo Praetores sedere solerent, quum ludis praeessent." Ernest. Al. *sed et praetorios.*

in orchestram Senatumque] sc. ut posita Imperatoris persona privatam Senatoris indueret. Emendationem aliorum, ab Ernest. probatam, *in orchestram scenamque,* cui ipsum *descendit* contrarium est, satis explosit Oudend., quem vide.

orationis — coronam] *Tac.* 14, 21. „Eloquentiae primas nemo tulit, sed, victorem esse Caesarem, pronunciatum."

ipsorum] h. e. honestissimi cujusque, qui cum eo contenderant.

citharae] *Xiphil.* l. c. τὸν μέντοι στέφανον τὸν τῶν κιθαρῳδῶν ἀνικεὶ ἔλαβε, πάντων ὡς καὶ ἀναξίων τῆς νίκης ἐκβληθέντων. καὶ τούτου καὶ οἱ ἄλλοι αὐτῷ στέφανοι οἱ τῆς κιθαρῳδίας ἐξ ἁπάντων τῶν ἀγώνων ὡς καὶ μόνῳ ἀξιονίκῳ ἐπέμποντο. Hic ipse locus damnat lectionem vulg. *citharam.* *Judices* erant *magistri* illi consulares, toti certamini praepositi.

barbam pr. posuit] Secundum *Xiphil.* 61, 19., quum Juvenalia celebraret, a. 812. Is enim: καὶ ἐτελέσθη ἐπὶ τῷ γενείῳ αὐτοῦ. καὶ γὰρ τοῦτο τότε πρῶτον ἐξύρατο· καὶ τάς γε τρίχας ἐς σφαίριόν τι χρυσοῦν ἐμβαλὼν, ἀνέθηκε τῷ Διῒ τῷ Καπιτωλίνῳ. De anno,

sissimis margaritis adornatam, Capitolio consecravit. Ad athletarum spectaculum invitavit et virgines Vestales, quia Olympiae quoque Cereris sacerdotibus spectare conceditur. [13] Non immerito inter spectacula ab eo edita et Tiridatis in Urbem introitum retulerim. Quem Armeniae regem, magnis pollicitationibus sollicitatum, quum destinato per edictum die ostensurus populo propter nubilum distulisset, produxit, quo opportunissime potuit, dispositis circa Fori templa armatis cohortibus, curuli residens

---

quo barbam ponere solebant Romani, totoque ritu v. Lips. excurs. ad *Tac.* 14, 15. *Capitolio* Casaub. ejusque sequaces e Xiphil. et cod. Memm. mutaverant in *Jovi Capitolino;* veterem lectionem, cujus altera est interpretatio, restituerunt Burm., Ern., Oudendorp.

virgines Vestales] Contra Augustus (c. 44.) „athletarum spectaculo muliebre secus omnes summovit." Pro *Olympiae* al. *Olympia* h. e. ludos Olympicos, idque probavit Reines. ad marginem, addens: „An de Olympiis, quae Athenis agitari solent, teste Inscr. 2. p. 316., intelligendum est, an etiam Olympia Romae? De sacerdotio *Atticae Cereris* Romae cf. Aug. 93." Dubitationem removet genuina lectio, quam comprobat ipse mos Neronis, Graeca imitandi.

Tiridatis in U. introitum] A. U. 819. Describit eum *Xiphil.* 63, 1. sequ. καὶ ὁ Τηριδάτης ἐς τὴν Ῥώμην, οὐχ ὅτι τοὺς ἑαυτοῦ παῖδας, ἀλλὰ καὶ τοὺς τοῦ Οὐολογαίσου, τοῦ τε Πακόρου, καὶ τοῦ Μονοβάζου ἄγων, ἀνήχθη· καὶ ἐγένετο αὐτῶν πομπὴ διὰ πάσης τῆς ἀπὸ τοῦ Εὐφράτου γῆς ὥσπερ ἐν ἐπινικίοις. c. 4. μετὰ δὲ τοῦτο ἔς τε τὴν Ῥώμην αὐτὸν ὁ Νέρων ἀνήγαγε, καὶ τὸ διάδημα αὐτῷ ἐπέθηκε. καὶ πᾶσα μὲν ἡ πόλις ἐκεκόσμητο καὶ φωσὶ καὶ στεφανώμασιν, οἵ τε ἄνθρωποι πολλοὶ πανταχοῦ ἑωρῶντο, μάλιστα δὲ ἡ ἀγορὰ ἐπεπλήρωτο. τὸ μὲν γὰρ μέσον αὐτῆς ὁ δῆμος λευχειμονῶν καὶ δαφνηφορῶν κατὰ τέλη εἶχε, τὰ δ' ἄλλα οἱ στρατιῶται, λαμπρότατα ὡπλισμένοι, ὥστε καὶ τὰ ὅπλα αὐτῶν καὶ τὰ σημεῖα ἀστράπτειν. οἵ τε κέραμοι καὶ αὐτοὶ πάντων τῶν τῇδε οἰκοδομημάτων ἐκρύπτοντο ὑπὸ τῶν ἀναβεβηκότων.

circa Fori templa] v. Ern. ad h. l. et in Cl. Cic. sub voc. *templum*, Manut. ad *Cicer.* pro Sext. c. 29.

curuli residens] *Xiphil.* τούτων δ' οὕτως ἐκ νυκτὸς προπαρασκευασθέντων, εἰσῆλθεν εἰς τὴν ἀγορὰν ὁ Νέρων ἅμα τῇ ἡμέρᾳ, τὴν ἐσθῆτα τὴν ἐπινίκιον ἐνδεδυκώς, σύν τε τῇ βουλῇ καὶ σὺν τοῖς δορυφόροις, καὶ ἐπί τε τὸ βῆμα ἀνέβη, καὶ ἐπὶ δίφρου ἀρχικοῦ ἐκαθέζετο.

apud Rostra triumphantis habitu, inter signa militaria atque vexilla: et primo per devexum pulpitum subeuntem admisit ad genua, allevatumque dextra exosculatus est; dein precanti, tiara deducta, diadema imposuit, verba supplicis interpretata praetorio viro multitudini pronunciante. Perductum inde in theatrum, ac rursus supplicantem, juxta se latere dextro collocavit. Ob quae Imperator consalutatus, laurea in Capitolium lata. Janum geminum clausit, tanquam nullo residuo bello. [14] Consulatus qua-

καὶ μετὰ τοῦτο ὅ τε Τηριδάτης καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ διά τε στοίχων ὁπλιτῶν ἑκατέρωθεν παρατεταγμένων διῆλθον· καὶ πρὸς τῷ βήματι προςστάντες, προςεκύνησαν αὐτόν, ὥςπερ καὶ πρότερον.

per devex. pulp. sub. admisit] *Xiphil.* ἀνελθεῖν τε αὐτὸν κατὰ τὴν ἄνοδον τὴν ἐπ' αὐτῷ τούτῳ ἔμπροσθεν τοῦ βήματος πεποιημένην ἐκέλευσε, καὶ καθιζηθέντι αὐτῷ ὑπὸ τὸν πόδα τὸ διάδημα ἐπέθηκε· βοαί τε καὶ ἐπὶ τούτῳ πολλαὶ καὶ παντοδαπαὶ ἐγένοντο. *Devexum pulp.* dici καταχρηστικῶς respectu Neronis, vel absolute, non Tiridatis subeuntis, alii monuerunt.

in theatrum] *Xiphil.* c. 6. ἐγένετο δὲ κατὰ ψήφισμα καὶ πανήγυρις θεατρική. καὶ τὸ θέατρον, οὐχ ὅτι ἡ σκηνή, ἀλλὰ καὶ ἡ περιφέρεια αὐτοῦ πᾶσα ἔνδοθεν ἐκεχρύσωτο· ἀφ' οὗ καὶ τὴν ἡμέραν αὐτὴν χρυσῆν ἐπωνόμασαν. cf. *Plin.* 33, 3. (16.) „Nero Pompeji theatrum operuit auro in unum diem, quod Tiridati regi Armeniae ostenderet."

laurea in Capit. lata] sine justo triumpho. Ita Domitian. 6. „de Sarmatis lauream modo Capitolino Jovi retulit." v. de hac *laurea*, victoriae triumphique signo, quod, ut post justum triumphum, in gremio Jovis Capit. deponebatur, *Dempster.* ad *Rosin.* Ant. R. 10, 29. p. 777., et *Mader.* ad Onuphr. *Panvin.* de triumpho (Th. Gr. T. VIIII. p. 1368.), qui, ex solido auro fabricari solitam, plurimis locis ostendunt.

tanquam nullo residuo bello] Quum haec manifeste cum superioribus cohaereant, et numi accedat auctoritas, de quo v. Oudend. ad h. l., Reimar. ad *Xiphil.* 63, 6., recessi a lege mihi scripta, dedique Lipsii emendationem, plerisque probatam, pro lectione vulg. *tam nullo, quam res. bello*, a Gronovio mutata in: *jam nullo quasi residuo bello.* Si vel maxime, saepius Janum a Nerone clausum, ostenderetur, h. tamen l. de honoribus modo sermo, Principi ob Tiridatis adventum habitis, ad quos SCtum de claudendo Jano pertinet aeque, ac ornamenta triumphalia, de

tuor gessit: primum bimestrem, secundum et novissimum semestres, tertium quadrimestrem: medios duos continuavit, reliquos inter annua spatia variavit. [15] In jurisdictione postulatoribus, nisi sequenti die, ac per libellos, non temere respondit. Cognoscendi morem eum tenuit, ut, continuis actionibus omissis, singillatim quaeque per vices ageret.

---

quibus auctor proxime dixerat, et vere Oudend. notat, si de Jano saepius clauso exponeret h. l. auctor, scribere eum debuisse: *tam residuo, quam nullo bello.* Consensit etiam Wolfius.

primum] A. 808. cum L. Antistio Vetere; *alterum*, interjecto spatio annuo, a. 810. cum L. Calpurnio Pisone, conjunxitque *tertium* a. 811. cum M. Valerio Messala; *quartum*, rursus anno interjecto, a. 813. cum Cornelio Lentulo Cosso.

postulatoribus] h. e. iis, qui causam aliquam ad se judicem deferebant s. aliquid coram tribunali suo petebant. Ita causae ipsae *postulationes* dicebantur c. 7. — V. de hoc vocabulo et exempla ejusmodi postulationum apud *Brisson.* de formulis l. 5. p. 400. Reinesio placebat *postulantibus* cum *Guther.* de off. dom. Aug. 1, 20.

Cognoscendi] Vulg. *in cognoscendo.* H. etiam loco observandum discrimen inter *jurisdictionem* et *cognitiones.*

contin. actionibus omissis] Turbarunt sensum Torrentius et *Guther.* de offic. dom. Aug. 1, 20., qui cum codd. duobus delendum censuerunt *omissis*, eosque sequitur Reines., qui ita ad marginem: „*Singillatim* i. e. attentissime, cum magna diligentia. *Continuas act.* autem intelligo *sine intermissione* (habitas). Hunc np. tenuit Nero morem, ut sine intervallo lites expediret, quum magistratus non quovis tempore negotiis vacarent, sed distinctis sessionum diebus. *Per vices* i. e. vicissim et alternatim, audita utraque parte.“ Hoc unum vere, reliqua melius post *Noordkerk.* Observ. c. 4. p. 58. explicuerunt Ern. et Oudendorp. ita, ut Neronem omisisse dicant veterem morem, *continua* oratione s. *actione* aliquam causam perorandi, ubi oratoris artificia magis valerent, quam judicii veritas, contra *singillatim quaeque egisse* h. e. de singulis causae capitibus (*er liess die Sache Punct für Punct untersuchen*), productis testibus, literis, aliisque judicii instrumentis, idque *per vices*, utraque parte alternatim audita. Hic igitur transitus fuit ad nostrorum judiciorum morem ab antiquo, qui observatur in Britannia adhuc terrisque Galliae subjectis.

Quoties autem ad consultandum secederet, neque in commune quicquam, neque propalam deliberabat; sed conscriptas ab unoquoque sententias tacitus ac secreto legens, quod sibi libuisset, perinde atque pluribus idem videretur, pronunciabat. In Curiam libertinorum filios diu non admisit: admissis a prioribus Principibus honores denegavit. Candidatos, qui supra numerum essent, in solatium dilationis ac morae, legionibus praeposuit. Consulatum in senos plerumque menses dedit. Defunctoque circa Kalendas Januarias altero e Consulibus, neminem substituit; improbans exemplum vetus Caninii Rebili, uno die Consulis. Triumphalia ornamenta etiam quaestoriae dignitatis et nonnullis ex equestri ordine tribuit, nec utique de causa militari. De quibusdam rebus orationes ad Senatum missas, praeterito Quae-

---

secederet] cum amicorum consilio, quod adhibere solebant Principes. Postea opponuntur *in commune* et *secreto*, *propalam* et *tacitus*. Non in commune proferebat quisque suam sententiam viva voce, sed in tabula perscriptam tradebat Neroni, qui, lectis singulis, atque inde formato judicio, reversus in tribunal, pronunciabat, quod *ipsi* libuisset s. suam ipsius sententiam, *perinde atque* h. e. quasi ita plurium sententiis esset evictum, quod an verum esset, scire non poterant, quibus, quid reliqui scripsissent, ignotum erat. Delevi autem molestum *et* post *sed*, quod abest a nonnullis codd. et damnaverat Oudend. — *Legens*, ut saepius apud Sueton., est pro participio aoristi, ἀναγνούς.

libertinorum filios] v. Claud. 24. Mox al. *admissisque*, al. *admissos*, quod sensum parit prorsus ineptum.

Candidatos — legionibus praeposuit] *Tac.* 14, 28. „Comitia *Praetorum*, arbitrio Senatus haberi solita, quod acriore ambitu exarserant, Princeps composuit, tres, qui *supra numerum* (np. legitimum illo tempore Praetorum) petebant, legioni praeficiendo." De viris praetoriis, legatis legionum, v. ad Tiber. 19.

Caninii Rebili] v. ad Caes. 76.

quaest. dignitatis] Repete *nonnullis* e sequentibus. Non enim opus est Lipsiana hujus voc. trajectione.

de quibusdam rebus] Sic edidi cum Casaub., Graev., Oudendorpio, praeeuntibus Memmiano aliisque optimae notae codd., quamquam non diffiteor, frigere hoc, sequente *plerumque* h. e. saepe, nisi forte addidit auctor *de quib. rebus*, quoniam alias

storis officio, per Consulem plerumque recitabat. [16] Formam aedificiorum Urbis novam excogitavit, et ut ante insulas ac domos porticus essent, de quarum solariis incendia arcerentur: easque sumtu suo exstruxit. Destinarat etiam Ostia tenus moenia promovere, atque inde fossa mare veteri Urbi inducere. Multa sub eo et animadversa severe, et coërcita, nec minus instituta. Adhibitus sumtibus modus: publicae coenae ad sportulas redactae: interdictum, ne quid in popinis cocti praeter legumina aut olera veniret, quum antea nullum non opsonii genus proponeretur: afflicti suppliciis Christiani, genus hominum

---

ipse adire Senatum solebat Nero suaque voce perorare, et *plerumque*, ob serius demum institutum morem, *per Consulem* orationes recitandi, *praeterito Quaestoris officio*, de quo v. ad Aug. 65. Alii junctim cum superioribus legunt: *nec utique de c. m., sed et quibusdam rebus* v. *sed et de quib. rebus*, quod Burmann. corrigit: *sed et de quibusdam aliis rebus* v. *sed et de civilibus rebus*, Dorvill. *sed et quibusdam regibus*. Nisi est Graecum ἀλλὰ καὶ ἐπ' ἄλλοις τισί, qui tamen usus vocab. *quidam* vereor ut defendi queat, suaserim: *sed de quibuscunque rebus*, ut Claud. 2. *quibuscunque de causis*. v. ind. in *quicunque*. Sed hoc etiam nimis a librorum scriptura recedit. Non pudet me dubiae sententiae, quum Wolfius etiam de medicina corrupti loci desperaverit.

Formam — excogitavit] post Urbis incendium. *Tac.* 15, 43. „Ceterum, Urbis quae domui supererant, non, ut post Gallica incendia, nulla distinctione, nec passim erecta, sed dimensis vicorum ordinibus et latis viarum spatiis, cohibitaque aedificiorum altitudine ac *patefactis areis additisque porticibus, quae frontem insularum protegerent.* Eas porticus, Nero, sua pecunia exstructurum, purgatasque areas dominis traditurum, *pollicitus est.*" Mox Ern. delendum censet *et* ante *ut*. Coll. Müller. *ut et*. Puto, *et* esse ἐξηγητικόν pro *scilicet, nempe*, ut saepius.

interdictum] *Xiphil.* 62, 14. πάντα ὡς εἰπεῖν τὸν βίον ἐν καπηλικῇ διαίτῃ ποιούμενος, ἀπεῖπε τοῖς ἄλλοις μηδὲν ἑφθὸν ἐν καπηλείῳ, πλὴν λαχάνων καὶ ἔτνους, πιπράσκειν. v. Reimar. ad h. l., et notata a nobis supra ad Claud. 38.

affl. suppl. Christiani] quos ut auctores incendii incusabat. *Tac.* 15, 44. „abolendo rumori Nero subdidit reos, et quaesitissimis poenis affecit, quos, per flagitia invisos, vulgus Chri-

superstitionis novae ac maleficae: vetiti quadrigariorum lusus, quibus inveterata licentia passim vagantibus, fallere ac furari per jocum jus erat: pantomimorum factiones cum ipsis simul relegatae. [17] Adversus falsarios tunc primum repertum, ne tabulae, nisi pertusae, ac ter lino per foramina trajecto, obsignarentur. Cautum, ut in testamentis primae duae cerae, testatorum modo nomine inscripto, vacuae signaturis ostenderentur; ac ne quis alieni testamenti

---

stianos appellabat. — Primo correpti, qui fatebantur, deinde, indicio eorum, multitudo ingens, haud perinde in crimine incendii, quam odio humani generis, convicti sunt. Et pereuntibus addita ludibria, ut ferarum tergis contecti, laniatu canum interirent, aut crucibus affixi, aut flammandi, atque, ubi defecisset dies, in usum nocturni luminis urerentur. sequ." cf. *Oros.* 7, 7. „Primus Romae Christianos suppliciis et mortibus affecit, ac per omnes provincias pari persecutione excruciari imperavit; ipsumque nomen exstirpare conatus, beatissimos Christi apostolos, Petrum cruce, Paullum gladio occidit." *Sulpic. Sev.* 2, 28. sequ. al. *Superstitionem externam* nostram religionem appellat *Tac.* A. 13, 32. ubi v. interpr., *pravam et immodicam Plin.* epist. 10, 97. Ceterum non assentior iis, qui n. l. legi malunt *affecti* e cod. Ursin. Imo *afflicti* h. e. exstirpati fere in Urbe et ad internecionem excisi sunt Christiani sub Nerone. Compara ind. sub *affligere.*

vagantibus] np. per Urbem post certamina peracta. v. Ern. ad h. l. et in Clav. Cic. sub voc. *quadrigarius.*

relegatae] Histriones Italia pulsos, memorat *Tac.* 13, 25.

tabulae] contractuum. v. Ern. ad h. l., *Schulting.* Jurisprud. Ante-Justin. ad haec *Pauli* Sentent. 5, 25. „Amplissimus ordo decrevit, eas tabulas, quae publici vel privati contractus scripturam continent, adhibitis testibus ita signari, ut in summa marginis, ad mediam partem perforatae, triplici lino constringantur, atque impositum supra linum cerae signa imprimantur, ut exteriores scripturae fidem interiori servent. Aliter prolatae nihil momenti habent."

in testamentis — ostenderentur] h. e. primae duae testamenti tabulae a testatore, suo modo nomine inscripto, ut testatoris tabulas vere esse constaret, *signaturis* h. e. testibus, qui signaturi essent, *vacuae* heredum nominibus ostenderentur, quos nosse, testium non intererat. Id cautum, ne testes, si comperissent, qui heredes scripti essent, de alio nomine inserendo cogitarent.

scriptor legatum sibi ascriberet; item, ut litigatores pro patrociniis certam justamque mercedem, pro subselliis nullam omnino darent, praebente aerario gratuita: utque rerum actu ab aerario causae ad Forum ac recuperatores transferrentur: et ut omnes appellationes a judicibus ad Senatum fierent. [18] Augendi

---

v. *Salmas.* de subscribendis et signandis testamentis Lugd. Bat. 1648., *Bach.* histor. jurispr. Rom. p. 358. ed. Stockmann.

ne quis — ascriberet] quod a Claudio Imper. edicto et SCto sancitum, ut ICti in Digestis docent, repetitum videtur a Nerone. Disputat ita de h. l. *Ernest.* singulari excursu contra eos, qui memoriae lapsum temere Suetonio imputant.

ut litigatores — mercedem] Lege *Cincia*, de qua praeter singularem commentarium *Brummeri* Paris. 1668. vide *Heinecc.* Ant. 2, 7. §. 10. sequ. et *Bach.* p. 146., lata a. U. 550. a M. Cincio Tr. pl., cautum fuerat, *ne quis, ob causam orandam, donum munusve caperet*, idque confirmatum ab Augusto a. 737. auctore *Dione* 54, 18. Postea, quum renovari eam Patres flagitassent, Imperatore Claudio, (*Tac.* A. 11, 5.), hic „capiendis pecuniis posuit modum, usque ad dena Sestertia, quem egressi repetundarum tenerentur (Id. c. 7.).“ Initio imperii Neronis Senatus constituit „ne quis ad causam orandam mercede aut donis emeretur“ (*Tac.* 13, 5.), pristina vi legi reddita; postea Neronem ad Claudii sententiam rediisse, et, quum ille terminum mercedis constituisset, quem egredi haud liceret, pro unoquoque genere causae certam mercedem definiisse, ex h. l. colligit Ernest., qui rursus ab errore, quem objiciunt ICti et editores illos secuti, auctorem docta disputatione defendit. cf. quae *Bachius* p. 354.

pro subselliis] pro quibus mercedem antea datam *mancipibus* Casaub. et Burm., *aerario*, a scribis exactam, e *Ciceron.* Brut. 84., existimat Ernestius.

utque rerum actu — transferrentur] h. e. ut causae eorum, qui aerario aliquid deberent, non ad Praefectos aerario, de quibus v. ad Claud. 9., sed, ut aliae causae pecuniariae *privatorum*, ad *recuperatores* deferrentur; in quo maxima erga obaeratos benignitas. De *recuperatoribus* s. judicibus de possessione rebusque pecuniariis v. *Ernest.* in Cl. Cic., *Bach.* p. 104. sequ.

ut omnes app. — fierent] *Tac.* A. 14, 28. „Auxit Patrum honorem, statuendo, ut, qui a privatis judicibus ad Senatum provocavissent, ejusdem pecuniae periculum facerent cum iis, qui Imperatorem appellavere.“ Haec verba Taciti Nostro valde repugnant, qui *omnes* appellationes ad Senatum revocatas, affir-

propagandique imperii; neque voluntate ulla, neque spe motus unquam, etiam ex Britannia deducere exercitum cogitavit: nec nisi verecundia, ne obtrectare parentis gloriae videretur, destitit. Ponti modo regnum, concedente Polemone, item Alpium, defuncto Cottio, in provinciae formam redegit. [19] Peregrinationes duas omnino suscepit, Alexandrinam et Achaicam: sed Alexandrina ipso profectionis die destitit, turbatus religione simul ac periculo. Nam circuitis templis quum in aede Vestae resedisset, consurgenti ei primum lacinia obhaesit: deinde tanta oborta caligo est, ut dispicere non posset. In Achaja

---

mat. Utrumque historicum conjungendum esse, ut alter ab altero omissum tradat, post *Cujac.* Observ. 21, 33. judicat *Bach.* p. 556. Qui de *appellationibus* ad *Tac.* l. c. doctissime egit, Lipsius, conciliare eos se posse, negat, atque, nimium dixisse Suetonium, ipse fere credo.

ex Britannia] De clade Britannica v. infra c. 39. *Eutrop.* 7, 9. „In re militari nihil omnino ausus, Britanniam paene amisit."

Polemone] Crebra Polemonum mentio apud Dionem. v. Fabric. ad 49, 25. et 44. l. 53, 25. l. 54, 24. l. 59, 12. et 60, 8. Ex Nostro *Aurelius Vict.* Caes. 5. „Pontum in jus provinciae, Polemonis permissu, redegit, cujus gratia Polemoniacus Pontus appellatur; itemque Cottias Alpes, Cottio rege mortuo." *Eutrop.* „Duae tamen provinciae sub eo factae sunt, Pontus Polemoniacus, concedente rege Polemone, et Alpes Cottiae, Cottio rege defuncto." cf. *Vopisc.* Aurel. c. 21. — De *Cottio* v. ad Tiber. 37.

ut dispicere non posset] Al. *coorta* et *despicere.* Sed oculis exeuntis templo caligo oborta est, ut *Ovid.* Art. Am. 2, 88. „nox oculis pavido venit *oborta* metu," ac ea quidem, quam visu penetrare non poterat, quod est *dispicere.* Inde turbatus etiam *periculo* destitit. Ceterum *Tac.* 15, 36. rem ita narrat: „Nec multo post, omissa in praesens Achaja, (causae in incerto fuere) Urbem revisit; provincias Orientis, maxime Aegyptum, secretis imaginationibus agitans. Dehinc edicto testificatus, non longam sui absentiam, et cuncta in Rep. perinde immota ac prospera fore, super ea profectione adiit Capitolium. Illic veneratus Deos, quum Vestae quoque templum inisset, repente cunctos per artus tremens, seu numine exterrente, seu facinorum recordatione nunquam timore vacuus, deseruit inceptum, cunctas

Isthmum perfodere aggressus, praetorianos pro concione ad inchoandum opus cohortatus est; tubaque signo dato, primus rastello humum effodit, et corbulae congestam humeris extulit. Parabat et ad Caspias portas expeditionem, conscripta ex Italicis senûm pedum tironibus nova legione, quam Magni Alexandri phalangem appellabat. Haec partim nulla reprehensione, partim etiam non mediocri laude digna in unum contuli, ut secernerem a probris ac sceleribus ejus, de quibus dehinc dicam. [20] Inter ceteras disciplinas pueritiae tempore imbutus et musica, statim ut imperium adeptus est, Terpnum citharoedum, vigentem tunc praeter alios, arcessivit; diebusque continuis post coenam canenti in multam noctem assidens, paulatim et ipse meditari exercerique coepit, neque eorum quicquam omittere, quae generis ejus artifices, vel conservandae vocis causa,

---

sibi curas amore patriae leviores dictitans." De *templo Vestae* v. *Panciroll.* descr. U. R. (Thes. Gr. T. III. p. 355.)

Isthmum] *Xiphilin.* 63, 16. πάρεργον δὲ δὴ τῆς ἐπιδημίας τῆς ἐν τῇ 'Ελλάδι ἐποιήσατο, τὸν 'Ισθμὸν τῆς Πελοποννήσου διορύξαι ἐπιθυμήσας· καὶ ἤρξατο τοῦ ἔργου, καίπερ τῶν ἀνθρώπων ὀκνούντων. αἷμά τε γὰρ τοῖς πρώτοις ἁψαμένοις τῆς γῆς ἀνέβλυσε, καὶ οἰμωγαὶ μυκηθμοί τέ τινες ἐξηκούοντο, καὶ εἴδωλα πολλὰ ἐφαντάζετο. v. Reimar. ad h. l. et notata ad Caes. 44.

primus rast. humum effodit] *Xiphil.* λαβὼν δὲ αὐτὸς δίκελλαν, καί τι καὶ ἀνασκάψας, ἔπεισε καὶ τοὺς ἄλλους ἀνάγκῃ αὐτὸν μιμήσασθαι. καὶ πολὺ πλῆθος ἀνθρώπων ἐπὶ τοῦτο τὸ ἔργον καὶ ἐκ τῶν ἄλλων ἐθνῶν μετεπέμψατο. cf. *Lucian.* περὶ τῆς ὀρυχῆς τοῦ 'Ισθμοῦ §. 3.

ad Caspias portas] *Xiphil.* 63, 8. οὐ μὴν οὐδὲ ἐπὶ τοὺς Αἰθίοπας, ἢ τὰς πύλας τὰς Κασπίας ἔπλευσε, ὥςπερ ἐνενόει. *Tac.* Hist. 1, 6. „multi adhoc numeri e Germania ac Britannia et Illyrico, quos idem Nero, electos praemissosque ad claustra Caspiarum, et bellum, quod in Albanos parabat, opprimendis Vindicis coeptis revocaverat." cf. *Plin.* 6, 13. (15.) v. de *Caspiis portis Cellar.* Geogr. Ant. 3, 18. T. II. p. 785., Freinshem. ad *Curt.* 6, 4, 19. et Ryck. ad *Tac.* Ann. 6, 33.

Terpnum] qui commemoratur etiam Vesp. 19. cum Diodoro. *Xiphil.* 63, 8. Τέρπνον καὶ Διόδωρον καὶ Παμμένην memorat.

vel augendae factitarent; sed et plumbeam chartam supinus pectore sustinere, et clystere vomituque purgari, et abstinere pomis cibisque officientibus; donec, blandiente profectu, (quamquam exiguae vocis et fuscae) prodire in scenam concupivit, subinde inter familiares Graecum proverbium jactans, *occultae musicae nullum esse respectum.* Et prodiit Neapoli primum; ac ne concusso quidem repente motu terrae theatro, ante cantare destitit, quam inchoatum ab-

---

sed et] v. Wolf. ad Tiber. 61. Müller. conjicit *sic.*

plumbeam chartam] h. e. laminam, np. ad *augendam* vocem, ut oppresso etiam tanto pondere pectore supini, altam atque claram vocem emittere disceret. Interpretes inepta fere de hac re cum multa eruditione protulerunt. Reliqua, quae Suetonius, ad *conservandam* vocem valebant.

clystere — purgari] quoniam referta alvus raucam facit vocem et ingratam. Mox pro *pomis* Reines. ad marginem suadet: *potibus* vel *pomatis* a πόμα, πόματος, nescio an inutili mutatione.

cibisque] *Plin.* 19, 6. (33.) „Et de *porro* in hac cognatione dici conveniat, praesertim quum *sectivo* nuper autoritatem dederit Princeps Nero, vocis gratia, ex oleo statis mensium omnium diebus, nihilque aliud, ac ne pane quidem vescendo." Secundum Eund. 20, 6. (21.) „porrum sectivum voci splendorem affert."

exig. vocis et fuscae] *Xiphil.* 61, 20. καίτοι καὶ βραχὺ καὶ μέλαν (ὥς γε παραδέδοται) φώνημα ἔχων, ubi v. Reimar. — *Quinctil.* 11, 3. „Qualitas vocis magis varia est. nam et candida et fusca est, et plena et exilis, et lenis et aspera, et contracta et fusa, et dura et flexibilis, et clara et obtusa."

occultae — respectum] Gr. τῆς λανθανούσης μουσικῆς οὐδεὶς λόγος, vel, ut *Lucian.* Harmonid. 1. effert, οὐδὲν γὰρ ὄφελος ἀποῤῥήτου, φασὶ, καὶ ἀφανοῦς τῆς μουσικῆς. *Gell.* 13, 30. „Nosti verbum illud scilicet e Graecia vetus: Musicam, quae sit abscondita, eam esse nulli rei?" v. interpr. ad loc. cit.

Neapoli primum] *Tac.* 15, 33. „C. Lecanio, M. Licinio Css. (a. 817.) acriore in dies cupidine adigebatur Nero, promiscuas scenas frequentandi. nam adhuc per domum aut hortos cecinerat, Juvenalibus ludis, quos, ut parum celebres et tantae voci angustos, spernebat. Non tamen Romae incipere ausus, Neapolim quasi Graecam urbem delegit sequ."

concusso — theatro] *Tac.* „Illic, plerique ut arbitrabantur, triste, ut ipse, providum potius et secundis numinibus, evenit.

solveret *νόμον*. Ibidem saepius, et per complures cantavit dies: sumto etiam ad reficiendam vocem brevi tempore, impatiens secreti a balineis in theatrum transiit, mediaque in orchestra frequente populo epulatus, *si paulum subbibisset, aliquid se sufferti tinniturum*, Graeco sermone promisit. Captus autem modulatis Alexandrinorum laudationibus, qui de novo commeatu Neapolin confluxerant, plures Alexandria evocavit. Neque eo segnius adolescentulos equestris ordinis, et quinque amplius millia e plebe robustissimae juventutis undique elegit, qui divisi in factiones, plausuum genera condiscerent, (*bombos*, et *imbrices*, et *testas* vocabant) operamque navarent cantanti sibi, insignes pinguissima coma, et excellentissimo cultu pueri, nec sine anulo

---

nam egresso, qui adfuerat, populo, vacuum et sine ullius noxa theatrum collapsum est." Postea νόμος est canticum, carmen, ad instrumenti concinentis modos adactum, τὸ κιθαρῳδούμενον. v. interpr. ad h. l.

si paul. subb. — tinniturum] *Subbibere* ὑποπίνειν, aliquid *sufferti tinnire* ὑπόπυκνόν τι ἠχεῖν recte jam Gr. reddidit *Turneb.* Advers. 28, 18. De corruptis aliorum lectionibus *sufferri* et *suffertim* h. l. dicere non attinet. De vocab. πυκνόν in re musica v. *Schneider.* Lex. Graec.

modulatis — laud.] v. Lips. ad *Tac.* A. 16, 4. ubi: „et plebs quidem — personabat *certis modis plausuque composito*."

quinque amplius millia] *Xiphil.* 61, 20. ἦν μὲν γάρ τι καὶ ἴδιον αὐτῷ σύστημα ἐς πεντακισχιλίους στρατιώτας παρεσκευασμένον. Αὐγούστειοί τε ὠνομάζοντο· καὶ ἐξῆρχον τῶν ἐπαίνων· ἠναγκάζοντο δὲ σφίσι καὶ οἱ ἄλλοι πάντες καὶ ἄκοντες — ἐκβοᾷν κ. τ. λ. ubi v. Reimar. cf. infra c. 25. — Antea pro *neque eo segnius* malim *neque eo secius*, ut cap. 24. „*nec eo secius* coronatus est."

bombos — vocabant] a diverso sono, quem diverse efficiebant.

pinguissima coma] Est παχεῖα κόμη, ut *pinguis toga* Aug. 82.

pueri] Varietatem lectionis et innumeras virorum doctorum conjecturas vide apud Burm., Oudend., et Ernestium. Si quid mutandum, suaderem: *excellentissimo cultu puerili.* Pro *laevis* Müllero placebat *laeves* s. *leves*, h. e. nondum barbati pueri, qui nondum, ut Equites, anulos gestabant.

laevis: quorum duces quadragena millia sestertium merebant. [21] Quum magni aestimaret cantare, etiam Romae Neroneum agona ante praestitutam diem revocavit. Flagitantibusque cunctis coelestem vocem, respondit quidem, *in hortis se copiam volentibus facturum:* sed adjuvante vulgi preces etiam statione militum, quae tunc excubabat, repraesentaturum se pollicitus est libens; ac sine mora nomen suum in albo profitentium citharoedorum jussit ascribi; sorticulaque in urnam cum ceteris demissa, intravit ordine suo, simul Praefecti praetorii citharam sustinentes, post Tribuni militum, juxtaque amicorum intimi. Utque constitit, peracto principio,

---

Neroneum agona] v. supra ad c. 12. Proxime Mullero placebat interpungi: *cantare etiam Romae,* quod Neapoli quidem, sed nondum Romae cantaverat.

coelestem vocem] Ita etiam *Tac.* 16, 22. dicitur, et *vox Deûm* 14, 15. ἱερὰ φωνή *Xiphil.* 62, 26.

in albo — ascribi] *Xiphil.* 63, 9. πῶς ἄν τις καὶ ἀκοῦσαι, μὴ ὅτι ἰδεῖν, ὑπομείνειεν αὐτοκράτορα Αὔγουστον ἔς τε τὸ λεύκωμα ἐν τοῖς ἀγωνισταῖς ἐγγραφόμενον, καὶ τὴν φωνὴν ἀσκοῦντα, μελετῶντά τέ τινας ᾠδάς, καὶ τὴν μὲν κεφαλὴν κομῶντα, τὸ δὲ γένειον ψιλιζόμενον ἱμάτιον ἀναβαλλόμενον ἐν τοῖς δρόμοις, μεθ' ἑνὸς ἢ δύο ἀκολούθων βαδίζοντα, τοὺς ἀντιπάλους ὑποβλέποντα, καὶ ἀεί τι πρὸς αὐτοὺς μετ' ἀψιμαχίας λέγοντα· τοὺς ἀγωνοθέτας τούς τε μαστιγοφόρους φοβούμενον, καὶ χρήματα αὐτοῖς κρύφα ἅπασιν ἀναλίσκοντα, μὴ καὶ ἐλεγχθεὶς μαστιγωθῇ· καὶ ταῦτα μέντοι πάντα ποιοῦντα, ἵνα τὸν τῶν κιθαρῳδῶν ἀγῶνα νικήσας, ἡττηθῇ τὸν τῶν Καισάρων. v. Reimar. ad h. l. cf. Pet. *Faber* Agonist. 1, 24. et 3, 12.

peracto principio] *Xiphil.* 61, 20. παρῆλθέ τε καὶ αὐτὸς ὁ Νέρων ἐς τὸ θέατρον, ὀνομαστὶ πρὸς τοῦ Γαλλίωνος ἐσκηρυχθείς· καὶ ἔστη τε ἐπὶ τῆς σκηνῆς ὁ Καῖσαρ τὴν κιθαρῳδικὴν σκευὴν ἐνδεδυκώς· καί, Κύριοί μου, εὐμενῶς μου ἀκούσατε, εἶπεν ὁ αὐτοκράτωρ. ἐκιθαρῴδησέ τε Ἄττιν τινὰ ἢ Βάκχας ὁ Αὔγουστος, πολλῶν μὲν στρατιωτῶν παρεστηκότων, παντὸς δὲ τοῦ δήμου, ὅσον αἱ ἕδραι ἐχώρησαν, καθημένου. Id. 63, 14. ἠγωνίσατο δὲ ἐν πάσῃ ὁμοίως πόλει ἀγῶνα ἐχούσῃ, κήρυκι πρὸς πάντα τὰ κηρύξεως δεόμενα Κλουβίῳ Ῥουφῳ ἀνδρὶ ὑπατευκότι χρησάμενος. — τὸ δὲ δὴ κήρυγμα ἦν, Νέρων Καῖσαρ νικᾷ τόνδε τὸν ἀγῶνα, καὶ στεφανοῖ τόν τε τῶν Ῥωμαίων δῆμον καὶ τὴν ἰδίαν οἰκουμένην. De *Cluvio Rufo* v. Reimar. ad l. c. et *Voss.* de Histor. Lat. 1, 27. Consul fuerat a. U. 798.

Nioben se cantaturum, per Cluvium Rufum consularem pronunciavit, et in horam fere decimam perseveravit: coronamque eam et reliquam certaminis partem in annum sequentem distulit, ut saepius canendi occasio esset. Quod quum tardum videretur, non cessavit identidem se publicare. Non dubitavit etiam privatis spectaculis operam inter scenicos dare, quodam Praetorum sestertium decies offerente. Tragoedias quoque cantavit personatus; heroum Deorumque, item heroidum ac Dearum personis effectis ad similitudinem oris sui, et feminae, prout quamque diligeret. Inter cetera cantavit *Canacen parturientem, Oresten matricidam, Oedipodem excoecatum, Herculem insanum.* In qua fabula fama est,

---

privatis spectaculis] h. e. a magistratibus editis, qui comparati cum Principe *privati* dicuntur.

quodam — offerente] *Xiphil.* 63, 21. Λάρκιος δέ τις Λυδὸς προςῆλθεν αὐτῷ, πέντε καὶ εἴκοσι μυριάδας προςφέρων, ἵνα κιθαρῳδήσῃ· καὶ ὃς τὸ μὲν ἀργύριον οὐκ ἔλαβεν, ἀπαξιώσας μισθοῦ τι ποιῆσαι· καὶ διὰ τοῦτο Τιγελλῖνος αὐτὸ ἐξέπραξεν, ἵνα μὴ αὐτὸν ἀποκτείνῃ. ἐς μέντοι τὸ θέατρον καὶ ὣς εἰςελθών, καὶ ἐκιθαρῴδησε καὶ ἐτραγῴδησεν.

personatus] *Xiphil.* 63, 9. ἐδεῖτο ὡς δραπέτης, ἐποδηγεῖτο ὡς τυφλός, ἐκύει, ἔτικτεν, ἐμαίνετο, τον τε Οἰδίποδα καὶ τὸν Θυέστην, τόν τε Ἡρακλέα καὶ τὸν Ἀλκμαίωνα, τόν τε Ὀρέστην ὡς πλήθει ὑποκρινόμενος. καὶ τά γε πρόςωπα ποτὲ μὲν αὐτοῖς ἐκείνοις, ποτὲ δὲ καὶ ἑαυτῷ εἰκασμένα ἔφερε. τὰ γὰρ τῶν γυναικῶν πάντα πρὸς τὴν Σαβίναν ἐσκεύαστο — χρυσαῖς ἁλύσεσιν ἐδεσμεύετο· καὶ γὰρ οὐκ ἔπρεπεν, ὡς ἔοικεν, αὐτοκράτορι Ῥωμαίων σιδηραῖς δεῖσθαι. c. 10. καὶ γὰρ τὴν Κανάκην ὑπεκρίνετο, unde Vindex in oratione apud Eund. 63, 22. εἶδον τὸν ἄνδρα ἐκεῖνον — ἐν τῷ τοῦ θεάτρου κύκλῳ, καὶ ἐν τῇ ὀρχήστρᾳ, ποτὲ μὲν κιθάραν ἔχοντα, καὶ ὀρθοστάδιον, καὶ κοθόρνους, ποτὲ δὲ ἐμβάτας καὶ προςωπεῖον. ἤκουσα αὐτοῦ πολλάκις ᾄδοντος, ἤκουσα κηρύττοντος, ἤκουσα τραγῳδοῦντος. εἶδον αὐτὸν δεδεμένον, εἶδον συρόμενον, κύοντα δή, τίκτοντα δή, πάνθ᾽ ὅσα μυθολογεῖται, καὶ λέγοντα, καὶ ἀκούοντα, καὶ πάσχοντα, καὶ δρῶντα. — οὗτος δὲ δὴ Θυέστης τε καὶ Οἰδίπους, Ἀλκμαίων τε καὶ Ὀρέστης δικαιότατ᾽ ἂν καλοῖτο. τούτους γὰρ ὑποκρίνεται, καὶ ταύτας ἀντ᾽ ἐκείνων (pro Caesaris, Imperatoris, Augusti nominibus ἐπωνυμίας (ita Sylburg. legendum censet pro ἐπιθυμίας) ἀντεπιτέθειται.

tirunculum militem, positum ad custodiam aditus, quum eum ornari ac vinciri catenis, sicut argumentum postulabat, videret, accurrisse ferendae opis gratia. [22] Equorum studio vel praecipue ab ineunte aetate flagravit, plurimusque illi sermo, quamquam vetaretur, de Circensibus erat: et quondam tractum prasinum agitatorem inter condiscipulos querens, objurgante magistro, de Hectore se loqui, ementitus est. Sed quum inter initia imperii eburneis quadrigis quotidie in abaco luderet, ad omnes etiam minimos Circenses e secessu commeabat, primo clam, deinde propalam: ut nemini dubium esset, eo die utique affuturum. Neque dissimulabat, velle se palmarum numerum ampliare: quare spectaculum multiplicatis missibus in serum protrahebatur, ne dominis quidem jam factionum dignantibus, nisi ad totius diei cursum, greges ducere. Mox et ipse aurigare, atque etiam spectari saepius voluit: positoque in hortis inter servitia et sordidam plebem rudimento, universorum se oculis in Circo maximo praebuit,

---

tirunculum militem] Xiphil. 63, 10. εἷς μέν τις στρατιώτης, ἰδὼν αὐτὸν δεδεμένον, ἠγανάκτησε, καὶ προσδραμὼν ἔλυσεν.

Equorum studio] *Tac.* 14, 14. „Vetus illi cura erat, curriculo quadrigarum insistere." coll. 13, 3. *Xiphil.* 61, 6.

prasinum] v. ad Calig. 55. de quatuor aurigarum factionibus.

affuturum] in Urbe e secessu suburbano.

greges ducere] Dubitant, de aurigisne intelligant *greges*, an de equis. Puto, de utrisque. Domini factionum locare nolebant ludos edentibus juga sua cum aurigis, nisi in totum diem, quoniam multiplicatis missibus huic lucro jam erant assueti.

et ipse aurigare] *Tac.* 14, 14. „Clausum valle Vaticana spatium, in quo equos regeret, haud promiscuo spectaculo. mox ultro vocari populus Romanus, laudibusque extollere, ut est vulgus cupiens voluptatum, et, si eodem Princeps trahat, laetum. Ceterum evulgatus pudor, non satietatem, ut rebantur, sed incitamentum attulit sequ." Ita 15, 44. dicitur „habitu aurigae permixtus plebi, vel curriculo insistens." *Xiphil.* 62, 15. τοσαύτη δ' ἦν ἡ τοῦ Νέρωνος ἀκολασία, ὥστε καὶ ἅρματα δημοσίᾳ ἤλαυνε.

aliquo liberto mittente mappam, unde magistratus solent. Nec contentus, harum artium experimenta Romae dedisse, Achajam, ut diximus, petit, hinc maxime motus. Instituerant civitates, apud quas musici agones edi solent, omnes citharoedorum coronas ad ipsum mittere. Eas adeo grate recipiebat, ut legatos, qui pertulissent, non modo primos admitteret, sed etiam familiaribus epulis interponeret. A quibusdam ex his rogatus, ut cantaret super coenam, exceptusque effusius, *Solos scire audire Graecos, solosque se et studiis suis dignos*, ait. Nec profectione dilata, ut primum Cassiopen trajecit, statim ad aram Jovis Cassii cantare auspicatus est. [23] Certamina deinceps obiit omnia. Nam et quae diversis-

---

mittente mappam] h. e. mappa signum dante, cursum incipiendi v. mittendi juga e carcere. v. *Panvin.* de ludis Circens. 1, 14. (Thes. Graev. T. VIIII. p. 166. sequ.) *Bulenger.* de Circo Rom. c. 16. (Ibid. p. 629. sequ.)

Achajam — petit] *Xiphil.* 63, 8. ἐς δὲ δὴ τὴν Ἑλλάδα ἐπεραιώθη (a. 819.) — ἐπί τε ἡνιοχήσει καὶ κιθαρῳδήσει, κηρύξει τε καὶ τραγῳδίας ὑποκρίσει. οὐ γὰρ ἤρκει αὐτῷ ἡ Ῥώμη, οὐδὲ τὸ τοῦ Πομπηΐου θέατρον, οὐδ᾽ ὁ μέγας ἱππόδρομος, ἀλλ᾽ ἐδεήθη καὶ ἐκστρατείας τινός, ἵνα καὶ περιοδονίκης, ὡς ἔλεγε, γένηται.

omnes cith. coronas] v. ad c. 25.

Cassiopen] insulae Corcyrae oppidum, cujus meminit *Plin.* 4, 12. (9.) cum templo Jovis Cassii. Alii Cassiopen Epiri intelligunt, ubi an Jovis Cassii cultus fuerit, jure dubitat Oudendorp., quem vide.

Certamina — omnia] *Philostrat.* Apollon. 4, 8 τὰ βασίλεια ἐκλιπών, ἐς τὴν Ἑλλάδα ἀφίκετο, κηρύγμασιν ὑποθήσων ἑαυτὸν Ὀλυμπικοῖς τε καὶ Πυθικοῖς, ἐνίκα δὲ καὶ Ἰσθμοῖ. αἱ δὲ νῖκαι ἦσαν κιθαρῳδίαι καὶ κήρυκες· ἐνίκα δὲ τραγῳδοὺς ἐν Ὀλυμπίᾳ. *Xiphil.* 63, 10. πυθιονίκην τε αὐτόν, καὶ Ὀλυμπιονίκην, καὶ περιοδονίκην, καὶ παντονίκην, πρὸς τοῖς ἄλλοις οἷς εἰώθεισαν, ἀπεκάλουν. v. ad h. l. Reimarum, cujus haec verba referam: „Acta haec sunt a. U 820. Chr. 67 Unde quum Olympias CCXI. anno Chr. 65. celebranda fuisset, nunc dilata Neronis jussu in hunc annum, inter ἀνολυμπιάδας relata, et in libris Eleorum praeterita est, ut testatur, praeter Philostratum, *Pausanias* 10, 36. p. 892., Hieronymus item et Eusebius in Chronicis.“ Errat igitur Facius, qui ad Pausa-

simorum temporum sunt, cogi in unum annum, quibusdam etiam iteratis, jussit; et Olympiae quoque praeter consuetudinem musicum agona commisit. Ac, ne quid circa haec occupatum avocaret detineretve, quum praesentia ejus urbicas res egere a liberto Helio admoneretur, rescripsit his verbis, *Quamvis nunc tuum consilium sit et votum, celeriter reverti me; tamen suadere et optare potius debes, ut Nerone dignus revertar.* Cantante eo, ne necessaria quidem causa excedere theatro licitum erat. Itaque et enixae quaedam in spectaculis dicuntur, et multi taedio audiendi laudandique, clausis oppidorum portis, aut furtim desiluisse de muro, aut morte simulata funere elati. Quam autem trepide anxieque

---

niae l. c. *incuria* hanc Olympiadem in Eleorum tabulis omissam putat.

praeter consuetudinem] *Philostr.* 5, 2. ἐκέλευε τοὺς Ἠλείους Νέρων τραγῳδίαν ἀπαγγεῖλαι καὶ κιθαρῳδίαν, οἷς μήτε θέατρον ἐστι, μήτε σκηνὴ πρὸς τὰ τοιαῦτα, στάδιον δὲ αὐτοφυές, καὶ γυμνὰ πάντα. *Lucian.* Neron. c. 9. Ἰσθμοῖ νόμου κειμένου, μήτε κωμῳδίαν ἀγωνίζεσθαι, μήτε τραγῳδίαν, ἐδόκει Νέρων (leg. Νέρωνι) τραγῳδοὺς νικᾶν κ. τ. λ. v. interpr. ad h. l., Olear. ad Philostr., Reimar. ad Xiphil. l. c.

a liberto Helio] *Xiphil.* 63, 12. τοὺς μέντοι ἐν τῇ Ῥώμῃ καὶ τῇ Ἰταλίᾳ πάντας Ἡλίῳ τινὶ Καισαρείῳ ἐκδότους παρέδωκε. πάντα γὰρ ἁπλῶς αὐτῷ ἐπετέτραπτο, ὥστε καὶ δημεύειν, καὶ φυγαδεύειν, καὶ ἀποκτιννύναι, καὶ πρὶν δηλῶσαι τῷ Νέρωνι, καὶ ἰδιώτας ὁμοίως, καὶ ἱππέας, καὶ βουλευτάς. cf. c. 18 et 19. ubi: ὁ δὲ Ἥλιος πολλάκις μὲν καὶ πρότερον ἐπιστείλας αὐτῷ, παραινῶν ὅτι τάχιστα ἀνακομισθῆναι· ὡς δ' οὐκ ἐπείθετο, ἦλθεν αὐτὸς εἰς τὴν Ἑλλάδα ἑβδόμῃ ἡμέρᾳ, καὶ ἐξεφόβησεν αὐτὸν, εἰπὼν μεγάλην τινὰ ἐπιβουλὴν ἐν τῇ Ῥώμῃ παρασκευάζεσθαι κατ' αὐτοῦ· ὥστε παρευθὺς εἰς τὴν Ἰταλίαν ἀποπλεῦσαι. (a. 821.) v. de hoc *Helio* etiam *Tac.* A. 13, 1. et Hist. 1, 37. ubi miror, magnum Lipsium nostri loci non meminisse.

funere elati] *Xiphil.* 63, 15. ἐτηροῦντο δὲ ἀκριβῶς καὶ τούτων (Senatorum) καὶ τῶν ἄλλων ἀεί ποτε καὶ αἵ εἴσοδοι καὶ αἱ ἔξοδοι, τά τε σχήματα, καὶ τὰ νεύματα, καὶ τὰ ἐπιβοήματα. καὶ οἱ μὲν ἀεὶ συνόντες αὐτῷ, καὶ σπουδαίως ἀκροώμενοι, τορῶς τε ἐκβοῶντες, ἐπῃνοῦντο καὶ ἐτιμῶντο· οἱ δὲ λοιποὶ καὶ ἠτιμάζοντο καὶ ἐκολάζοντο, ὥστε τινὰς μὴ δυναμένους ἐπὶ πολὺ ἀντέχειν (πολλάκις γὰρ καὶ μέχρι

certaverit, quanta adversariorum aemulatione, quo metu judicum, vix credi potest. Adversarios, quasi plane conditionis ejusdem, observare, captare, infamare secreto, nonnunquam ex occursu maledictis incessere, ac si qui arte praecellerent, corrumpere etiam solebat. Judices autem, prius quam inciperet, reverentissime alloquebatur, *Omnia se facienda fecisse, sed eventum in manu esse Fortunae: illos, ut sapientes et doctos viros, fortuita debere excludere:* atque, ut auderet, hortantibus, aequiore animo recedebat; ac ne sic quidem sine sollicitudine, taciturnitatem pudoremque quorundam pro tristitia et malignitate arguens, suspectosque sibi dicens. [24] In certando vero ita legi obediebat, ut nunquam exscreare ausus, sudorem quoque frontis brachio detergeret: atque etiam in tragico quodam actu, quum elapsum baculum cito resumsisset, pavidus et metuens, ne ob delictum certamine summoveretur, non aliter confirmatus est, quam adjurante hypocrita, non animadversum id inter exsultationes succla-

---

τῆς ἑσπέρας ἐξ ἑωθινοῦ παρετείνοντο) προςποιεῖσθαί τε ἐκθνήσκειν, καὶ νεκρῶν δίκην ἐκ τῶν θεάτρων ἐκφέρεσθαι. cf. *Tac.* 16, 5.

trepide anxieque cert.] v. ad c. 21. *Tac.* 16, 4. „Postremo flexus genu, et coetum illum manu veneratus, sententias judicum opperiebatur ficto pavore."

ita legi obediebat] *Tac.* 16, 4. „ingreditur Theatrum, cunctis citharae legibus obtemperans; ne fessus resideret, ne sudorem nisi ea, quam indutui gerebat, veste detergeret; ut nulla oris aut narium excrementa viserentur."

baculum] Intelligo *sceptrum* cum aliis, quoniam de *tragico actu* sermo, atque *baculum* de eo dici, Oudend. probat loco *Flor.* 3, 19, 10. „ipse veste purpurea, *argenteoque baculo*, et regium in morem fronte redimita." Ernest. baculum pr. intelligit, quem prodeuntes in scenam gestabant.

hypocrita] Gronov. ad *Liv.* 7, 2. „Nero hic, quod in Caligulae verbis (v. Calig. 54. „canendi ac saltandi sequ.") *tragoedas*, agit; *hypocrita*, quod *histrio*. *Tragoedus* canebat i. e. modulate pronunciabat; *histrio* v. *hypocrita* v. *pantomimus* saltabat et gesticulabatur, et praeter hos aderat *tibicen*."

mationesque populi. Victorem autem se ipse pronunciabat; qua de causa et praeconio ubique contendit. Ac ne cujus alterius hieronicarum memoria aut vestigium exstaret usquam, subverti et unco trahi abjicique in latrinas omnium statuas et imagines, imperavit. Aurigavit quoque plurifariam, Olympiis vero etiam decemjugem; quamvis id ipsum in rege Mithridate carmine quodam suo reprehendisset. Sed excussus curru, ac rursus repositus, quum perdurare non posset, destitit ante decursum; neque eo secius coronatus est. Decedens deinde, provinciam universam libertate donavit; simulque judices civitate Romana, et pecunia grandi. Quae beneficia e medio stadio Isthmiorum die sua ipse voce pronunciavit. [25] Reversus e Graecia Neapolin, quod in ea primum artem protulerat, albis equis introiit, disjecta parte muri, ut mos hieronicarum est. Simili modo

---

praeconio ub. contendit] *Xiphil.* 63, 14. καὶ ἐκήρυττε, ubi de praeconum de claritate vocis contentionibus vide, quos citavit Reimar., maxime Petr. *Fabrum* Agonist. 2, 15.

unco trahi — statuas] *Xiphil.* 63, 8. καὶ τὸν Παμμένην ἐκεῖνον ἐπὶ τοῦ Γαΐου ἀκμάσαντα κατηνάγκασε, καίτοι γέροντα ὄντα, ἀγωνίσασθαι, ἵνα αὐτοῦ τοὺς ἀνδριάντας κρατήσας αἰκίσηται.

Olympiis] *Xiphil.* 63, 14. ἐν δὲ τοῖς Ὀλυμπίοις ἅρμα ἐλάσας, καὶ πεσὼν ἐξ αὐτοῦ, καὶ ὀλίγου δεῖν συντριβείς, ὅμως ἐστεφανώθη, καὶ διὰ τοῦτο καὶ τοῖς Ἑλλανοδίκαις τὰς πέντε καὶ εἴκοσι μυριάδας, ἃς ὕστερον Γάλβας παρ' αὐτῶν ἀπῄτησεν, ἔδωκε.

prov. — libertate donavit] *Xiph.* 63, 11. πᾶσαν μὲν τὴν Ἑλλάδα ἐλεηλάτησε, καίπερ ἐλευθέραν ἀφείς. Imitatus autem est T. Quinctium Flamininum, de quo *Plutarch.* Flamin. 12. καὶ — Τίτος ἐν Κορίνθῳ τότε, καὶ Νέρων αὖθις καθ' ἡμᾶς ἐν Κορίνθῳ, παραπλησίως Ἰσθμίων ἀγομένων, τοὺς Ἕλληνας ἐλευθέρους καὶ αὐτονόμους ἀφῆκεν, ὁ μὲν διὰ κήρυκος, ὡς εἴρηται, Νέρων δ' αὐτὸς ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς ἀπο βήματος εν τῷ πλήθει δημηγορήσας. cf. *Pausan.* 7, 17. v. Reimar. ad *Xiphil.* l. c.

judices — pecunia grandi] Hellanodicas, de quibus v. *Pausan.* 5, 9. et quos Reimar. excitavit ad *Xiphil.* 63, 9. Dedisse iis Neronem πέντε καὶ εἴκοσι μυριάδας, modo vidimus ex Ejusdem 63, 14.

disjecta parte muri] *Xiphil.* 63, 20. ἐπεὶ δ' οὖν ἐς τὴν Ῥώμην

Antium, inde Albanum, inde Romam. Sed et Romam eo curru, quo Augustus olim triumphaverat, et in veste purpurea, distinctaque stellis aureis chlamyde, coronamque capite gerens Olympiacam, dextra manu Pythiam, praeeunte pompa ceterarum cum titulis, *ubi*, et *quos, quo cantionum, quove fabularum argumento vicisset*; sequentibus currum ovantium ritu plausoribus, *Augustianos, militesque se triumphi ejus*, clamitantibus. Dehinc, diruto Circi

---

ἐξήλασε, τοῦ τε τείχους τι καθῃρέθη καὶ τῶν πυλῶν περιεῤῥάγη, νενομίσθαι τινῶν λεγόντων, ἑκάτερον τοῖς ἐκ τῶν ἀγώνων στεφανηφόροις γίνεσθαι. Agones, quibus hic tribuebatur honor, dicti inde *iselastici*. v. *Bulenger*. de Circo c. 55. et P. *Fabr*. Agonist. 2, 10.

veste purpurea] Non delendum judico voc. *veste* cum Lips. ad *Tac*. A. 14, 21. et Torrentio. *Vestis* est χιτών, cui superinduebatur χλαμύς. Eodem modo Commodus, auctore *Xiphil*. 72, 17. ἐνέδυ, πρὶν μὲν εἰς τὸ θέατρον εἰσιέναι, χιτῶνα χειριδωτὸν σηρικόν, λευκόν, διάχρυσον, ἐσιὼν δὲ ὁλοπόρφυρον χρυσῷ κατάπαστον, χλαμύδα τε ὁμοίαν τὸν Ἑλληνικὸν τρόπον λαμβάνων, καὶ στέφανον ἔκ τε λίθων Ἰνδικῶν καὶ ἐκ χρυσοῦ πεποιημένον. Haud recte adeo *Walther*. Observ. p. 25. vestem intelligi non posse censet, nisi in universum, cui tamen assentior, quum, chlamydem quoque purpuream fuisse, existimat.

coronamque — Pythiam] Olympiacam oleaginam, Pythiam lauream. Ita diserte *Xiphil*. 63, 20. αὐτὸς ἐφ' ἅρματος ἐπινικίου, ἐν ᾧ ποτε ὁ Αὔγουστος τὰ πολλὰ ἐκεῖνα νικητήρια ἐπεπόμφει, ἁλουργίδα χρυσόπαστον ἔχων, καὶ κότινον (Olympiacam) ἐστεφανωμένος, τὴν Πυθικὴν δάφνην προτείνων.

pompa ceterarum] Male al. *ceterorum*, pejor transpositio Burmanni: *praeeunte pompa cum ceterarum titulis*, quae orationem claudam reddit et a sequentibus, quae argumentum titulorum subjungunt, abhorrentem. *Ceterarum* int. *coronarum*, ut *pompa coronarum* sit pompa coronas gestantium, suelo usu, de quo v. Oudend. — *Xiphil*. l. c. καὶ ἐσεφοίτησαν πρῶτοι μὲν οἱ τοὺς στεφάνους, οὓς ἀνῄρει, κομίζοντες, καὶ μετ' αὐτοὺς ἕτεροι σανίδιά τε ἐπὶ δοράτων ἀνατείνοντες, ἐφ' οἷς ἐπεγέγραπτο τό τε ὄνομα τοῦ ἀγῶνος, καὶ τὸ εἶδος τοῦ ἀγωνίσματος, ὅτι τε Νέρων Καῖσαρ πρῶτος πάντων τῶν ἀπὸ τοῦ αἰῶνος Ῥωμαίων ἐνίκησεν αὐτό.

sequentibus — clamitantibus] *Xiphil*. l. c. καὶ οὕτω διά τε τοῦ ἱπποδρόμου καὶ διὰ τῆς ἀγορᾶς, μετά τε τῶν στρατιωτῶν, καὶ μετὰ τῶν ἱππέων, τῆς τε βουλῆς διελθών, ἐς τὸ Καπιτώλιον ἀνέβη, καὶ ἐκεῖθεν ἐς τὸ Παλάτιον, πάσης μὲν τῆς πόλεως ἐστεφανωμένης καὶ

maximi arcu, per Velabrum Forumque, Palatium et Apollinem petiit. Incedenti passim victimae caesae, sparso per vias identidem croco, ingestaeque aves, ac lemnisci, et bellaria. Sacras coronas in cubiculis circum lectos posuit: item statuas suas citha-

---

λυχνοκαυτούτης καὶ θυμιώσης, πάντων δὲ τῶν ἀνθρώπων, καὶ αὐτῶν τῶν βουλευτῶν ὅτι μάλιστα συμβοώντων κ. τ. λ. De *Augustianis* v. locum *Xiphil.* 61, 20. notatum supra ad c. 20. Adde *Tac.* 14, 15. „Tuncque primum conscripti sunt Equites Romani, cognomento *Augustanorum*, aetate ac robore conspicui, et pars ingenio procaces, alii in spe potentiae. Hi dies ac noctes plausibus personare, formam Principis vocemque Deûm vocabulis appellantes: quasi per virtutem clari honoratique agere."

diruto Circi m. arcu] quo latior triumphanti hieronicae via pateret, non, quae Graevii sententia est, probata ab Ernestio, ut arcus loco muri dirueretur, cui, ut sacro, parcere vellet. Non pepercisse muris, diserte testatur Xiphilinus loco supra citato, neque negare videtur Noster verbis: *simili modo* sequ., ut monuit jam Oudend. De *Circo max.* v. *Nardini* Rom. vet. 7, 1 et 2. De *Velabro* dictum ad Caes. 37. Mox *Apollinem* nescio cur Ernest. intellexerit *Capitolinum.* Imo *Palatium et Apollinem* est: montem Palatinum templumque Apollinis in eo monte situm, quem petebat, quoniam artium, non belli, erat victoria. De *Apolline Palatino* v. ad Aug. 29. et *Nardini* l. c. 6, 14.

sparso — croco] pro suffimento. v. Dalechamp. ad *Plin.* 21, 6. (17.)

ingestaeque — bellaria] De more, in victores coronas, lemniscos idque genus alia honoris causa jaciendi, doctissime ad h. l. disseruit Casaubonus. Stomachum movit interpretibus voc. *aves.* Graevius mutare voluit in *flores*, Oudend. in corruptis verbis vocem *ave* latere existimavit. Cantus, de quo triumphabat Nero, symbolum in avibus pro sacrificio injectis fuisse puto, quo fere redit etiam Perizonii sententia. Pro *ingestaeque* malim *injectaeque*, nisi in illo oblati sacrificii magis est notio. De *lemniscis* v. *Plin.* 21, 3. (4.) et interpr. ad h. l., *Argol.* ad *Panvin.* de ludis Circens. 1, 16. (Thes. Graev. T. VIIII. p. 201.) et quos alios citavit Pitiscus.

in cubiculis circum lectos] Ita Memm. aliique, quos recenset Oudend. Vulgo: *in cubiculi circ. l.* *Xiphil.* 63, 21. ἐκτελέσας δὲ ταῦτα, ἱπποδρομίας ἐπήγγειλε, καὶ τοὺς στεφάνους, τούτους τε καὶ τοὺς ἄλλους πάντας, ὅσους ἅρμασι νικήσας εἰλήφει, ἐς τὸν ἱππόδρομον ἐσήνεγκε, καὶ τῷ ὀβελίσκῳ τῷ Αἰγυπτίῳ περιέθηκε· καὶ ἦσαν ὀκτὼ καὶ ὀκτακόσιοι καὶ χίλιοι, ex quo loco Jac. Nicol. *Loensis*

roedico habitu; qua nota etiam nummum percussit. Ac post haec tantum afuit a remittendo laxandoque studio, ut conservandae vocis gratia, neque milites unquam, nisi absens, aut alio verba pronunciante, appellarit; neque quicquam serio jocove egerit, nisi adstante phonasco, qui moneret, parceret arteriis, ac sudarium ad os applicaret; multisque vel amicitiam suam obtulerit, vel simultatem indixerit, prout quisque se magis parciusve laudasset. [26] Petulantiam, libidinem, luxuriam, avaritiam, crudelitatem, sensim quidem primo et occulte, et velut juvenili errore, exercuit: sed ut tunc quoque dubium

---

Epiphyll. 3, 7. n. l. emendandum duxit: *sacras cor. in obeliscum Circi injectas posuit*, probante Reimaro ad l. c., Is. *Vossius: in obeliscis Circi collectas, Burm.: in cubiculo Circi fixas posuit*, intelligens cubiculum Principis, quod in spectaculis publicis habebat. Assentior Ernestio, qui ad morem provocat, spolia donaque in cubiculis suspendendi, et imagines carissimorum hominum ibidem constituendi, comparans *Virgil.* Aen. 4, 495. et 647. Nostr. Calig. 7. Quod ad Xiphilinum attinet, vel aliae coronae obelisco impositae sunt, fortasse e Graecia allatae, aliae, Romae nunc oblatae, de quibus proxime, in cubiculis suspensae, vel omnes e Circo postea in Caesaris aedes translatae sunt.

appellarit] Ita scripsi pro *appellaret* ob sequentia *egerit, obtulerit, indixerit.* De *phonasco* v. ad Aug. 84.

multisque — laudasset] *Xiphil.* 63, 15. ἐτηροῦντο δὲ ἀκριβῶς καὶ τούτων (Senatorum) καὶ τῶν ἄλλων ἀεί ποτε καὶ αἱ εἴσοδοι καὶ αἱ ἔξοδοι, τά τε σχήματα, καὶ τὰ νεύματα, καὶ τὰ ἐπιβοήματα. καὶ οἱ μὲν ἀεὶ συνόντες αὐτῷ, καὶ σπουδαίως ἀκροώμενοι, τορῶς τε ἐκβοῶντες, ἐπῃνοῦντο καὶ ἐτιμῶντο· οἱ δὲ λοιποὶ καὶ ἠτιμάζοντο καὶ ἐκολάζοντο. Incurrisse in ejus odium ob negatum voci sacrae honorem Thraseam, auctor Id. 62, 26.

Petulantiam — exercuit] De *petulantia* hoc capite agit, c. 27. 30. et 31. de *luxuria*, postea inserit c. 28. et 29. de *libidine*, quae conjuncta esse solet cum luxuria, inde transit c. 32. ad ortam ex eadem *avaritiam*, a capite 33. de *crudelitate* exponere incipit. Verbis *sensim quidem primo* respondet initium cap. sequentis: *Paulatim vero* sequ. Ceterum damnanda, quam contra omnes libros Ernestius intulit et Bipontini receperunt, mutatio verbi *exercuit* in *exseruit* ex loco Tiber. 33. „Paulatim Principem *exseruit.*" Res prorsus diversa. Vim, vitium, virtutem, po-

nemini foret, naturae illa vitia, non aetatis esse. Post crepusculum statim, arrepto pileo vel galero, popinas inibat; circumque vicos vagabatur ludibundus, nec sine pernicie tamen. Siquidem redeuntes a coena verberare, ac repugnantes vulnerare, cloacisque demergere assuerat: tabernas etiam effringere et

---

testatem *exerceo* (vide loca Nostri in indice collecta), rem v. membrum v. personam, absconditam antea et tectam, *exsero,* quod valet Tiberii l. c., ubi *Principem exserere* est *personam Principis exserere.* v. ibi not. Fefellit Ernestium, ut alios, significatio particulae *sensim* h. e. *lente, tarde,* βραδέως v. βραδύτερον. Ita Tiber. 11. „*sensim* regressus domum" et c. 44. „lingua morsuque *sensim* appetentes." Opponitur *subito, repente,* et, quod est capite proximo „ad majora *palam erupit.*" Nisi certa haec esset vocis vis, cogitare aliquis posset de verborum transpositione: *sensim, et primo quidem occulte* — *exercuit.* Sed bene se habent verba auctoris. De sensim crescentibus Neronis vitiis v. *Xiphil.* 61, 4. coll. *Tac.* 13, 2.

Post crepusculum statim] *Tac.* 13, 25. (ad a. U. 810.) „Nero itinera Urbis et lupanaria et diverticula, veste servili in dissimulationem sui compositus, pererrabat, comitantibus, qui raperent venditioni exposita, et obviis vulnera inferrent, adversus ignaros adeo, ut ipse quoque exciperet ictus, et ore praeferret. Deinde, ubi, Caesarem esse, qui grassaretur, pernotuit, augebanturque injuriae adversus viros feminasque insignes, et quidam, permissa semel licentia sub nomine Neronis, inulti propriis cum globis eadem exercebant, in modum captivitatis nox agebatur." *Xiphil.* 61, 8. καὶ πολλὰ μὲν οἴκοι, πολλὰ δὲ καὶ ἐν τῇ πόλει, νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν, ἐπικρυπτόμενός πῃ, ἠσέλγαινε. καὶ ἔς τε καπηλεῖα ἐσῄει, καὶ πανταχόσε ὡς καὶ ἰδιώτης ἐπλανᾶτο. πληγαί τε ἐκ τούτων καὶ ὕβρεις συχναὶ ἐγίνοντο, ὥστε καὶ μέχρι τῶν θεάτρων τὸ δεινὸν προχωρῆσαι. Id. c. 9. κρύφα δὲ νύκτωρ ἐκώμαζε κατὰ πᾶσαν τὴν πόλιν, ὑβρίζων ἐς τὰς γυναῖκας, ἀσελγαίνων ἐς τὰ μειράκια, ἀποδύων τοὺς ἀπαντῶντας, παίων, τιτρώσκων, φονεύων. καὶ ἐδόκει μέν πως λανθάνειν, (καὶ γὰρ ἐσθῆσι ποικίλαις καὶ κόμαις περιθέτοις ἄλλοτε ἄλλως ἐχρῆτο) ἠλέγχετο δὲ ἔκ τε τῆς ἀκολουθίας, καὶ ἐκ τῶν ἔργων. οὐδεὶς γὰρ ἂν τοσαῦτα καὶ τηλικαῦτα ἀδεῶς οὕτω ποιῆσαι ἐτόλμησεν. οὐδὲ γὰρ οὐδ' οἴκοι μένειν ἀσφαλὲς οὐδενὶ ἐγίγνετο, ἀλλὰ καὶ ἐς ἐργαστήρια καὶ οἰκίας ἐξεπήδα.

tabernas] Hoc recepi cum Oudend. pro *tabernulas,* quum majorem Principis petulantiam significet, et Xiphilino conveniat.

expilare; quintana domi constituta, ubi partae et ad licitationem dividendae praedae pretium absumeretur. Ac saepe in ejusmodi rixis oculorum et vitae periculum adiit, a quodam laticlavio, cujus uxorem attrectaverat, prope ad necem caesus. Quare nunquam postea publico se illud horae sine Tribunis commisit, procul et occulte subsequentibus. Interdiu quoque clam gestatoria sella delatus in theatrum, seditionibus pantomimorum ex parte proscenii superiori signifer simul ac spectator aderat. Et quum ad manus ventum esset, lapidibusque et subselliorum fragminibus decerneretur, multa et ipse jecit in populum, atque etiam Praetoris caput consauciavit.

---

quintana] quod nomen loco proprie erat in castris, ubi forum rerum utensilium. v. *Schel.* ad *Hygin.* p. 76. et vir. doctos ad h. l.

absumeretur] i. e. prodigeretur epulis aliaque luxuria. Ita e Memm. ediderunt Oudend. et Ernest. Vulg. *assumeretur*, quod vix idoneum sensum praebet. Quod Torrent. et Graev. suasere *divendendae* pro *dividendae*, id si in textu reperiretur, pro glossemate habendum esset, ut Caes. 54.

a quodam laticlavio] *Tac.* l. c. „Julius Montanus, senatorii ordinis, sed qui nondum honorem capessisset, congressus forte per tenebras cum Principe, quia vi attentantem arciter repulerat, deinde agnitum oraverat, quasi exprobrasset, mori adactus est.“ cf. *Xiphil.* 61, 9. qui minus accurate βουλευτὴν dicit. Vide de voc. *laticlavius* Lips. ad *Tac.* l. c. cf. Aug. 38.

sine Trib. — subsequentibus] *Tac.* „Nero autem, metuentior in posterum, milites sibi et plerosque gladiatores circumdedit, qui rixarum initia modica et quasi privata sinerent; si a laesis validius ageretur, arma inferrent.“

in theatrum] *Tac.* „Ludicram quoque licentiam et fautores histrionum velut in proelia convertit impunitate et praemiis, atque ipse occultus et plerumque coram prospectans.“ *Xiphil.* 61, 8. οἱ περὶ τὴν ὀρχήστραν καὶ περὶ τοὺς ἵππους ἔχοντες, οὔτε τῶν στρατιωτῶν οὔτε τῶν ὑπατων ἐφρόντιζον. ἀλλ' αὐτοί τε ἐστασίαζον καὶ τοὺς ἄλλους προςεπεσπῶντο, οὐχ ὅτι κωλύοντος σφᾶς τοῦ Νέρωνος, ὅσα ἀπὸ βοῆς, ἀλλὰ καὶ προςεκταράσσοντος. καὶ γὰρ ἔχαιρε τοῖς δρωμένοις, ἔν τε φορείῳ τινὶ λάθρα ἐς τὰ θέατρα ἐςκομιζόμενος, κἀκ τοῦ ἀφανοῦς τοῖς ἄλλοις ἐφορῶν τὰ γιγνόμενα. Mox al. *decertaretur* pro *decerneretur*, inutili mutatione.

[27] Paulatim vero invalescentibus vitiis, jocularia et latebras omisit, nullaque dissimulandi cura ad majora palam erupit. Epulas a medio die ad mediam noctem protrahebat, refotus saepius calidis piscinis, ac tempore aestivo nivatis. Coenitabatque nonnunquam et in publico, Naumachia praeclusa, vel Martio campo, vel Circo maximo, inter scortorum totius Urbis ambubajarumque ministeria. Quoties Ostiam Tiberi deflueret, aut Bajanum sinum praeternavigaret, dispositae per litora et ripas deversoriae tabernae parabantur, insignes ganeae et matronarum, institorias operas imitantium, atque hinc inde hortantium, ut appelleret. Indicebat et familiaribus

---

a medio die] Haec sunt *tempestiva convivia* s. *de die* incepta, de quibus dictum ad Calig. 45.

cal. piscinis] h. e. balineis. Ita *Plin.* ep. 2, 17, 11. „Cohaeret *calida piscina* mirifice, ex qua natantes mare adspiciunt.“ Id. 5, 6, 25. „Si natare latius aut tepidius velis, in area *piscina* est sequ.“

Coenitabatque — in publico] *Tac.* 15, 37. „Ipse, quo fidem acquireret, nihil usquam perinde laetum sibi, publicis locis struere convivia, totaque Urbe quasi domo uti.“

Naumachia praeclusa] Naumachiam dicit, de qua v. ad Aug. 43. et Tiber. 72. — *Xiphil.* 61, 20. ἐδείπνισε τὸν δῆμον ἐπὶ πλοίων ἐν τῷ χωρίῳ, ἐν ᾧ ἡ ναυμαχία ὑπὸ τοῦ Αὐγούστου ἐγεγόνει· καὶ ἐξ αὐτοῦ νυκτὸς μεσούσης ἐς τὸν Τίβεριν διὰ τάφρου κατέπλευσε. *Praeclusam* Naumachiam describit *Xiphil.* 66, 25., ubi de navali proelio, a Tito *in veteri Naumachia*, h. e. eodem loco, quo Augustus et Nero dederant, exhibito sermo est, his verbis: κατοικοδομηθείσης σανίσι τῆς κατὰ πρόςωπον τῶν εἰκόνων λίμνης, καὶ ἰκρία πέριξ λαβούσης.

ambubajarumque] v. interpr. ad *Horat.* Sat. 1, 2, 1. et Casaub. ad h. l. — *Tac.* 14, 15. „exstructa apud nemus, quod navali stagno circumposuit Augustus, conventicula et cauponae et posita veno irritamenta luxus.“

deversoriae — appelleret] Restitui veterem lectionem: *institorias operas imitantium,* pro qua post *Turneb.* Advers. 24, 6. plerique dederunt: *institorio copas imitantium.* Lips. ad *Tac.* 15, 37., adstipulante Torrentio, suadet: *matronarum institoria, copas imitantium.* Oudend. probat Aldinam lectionem: *institorum loco passim invitantium,* quam miror placuisse etiam summis

coenas, quorum uni mellita quadragies sestertio constitit, alteri pluris aliquanto absorptio rosaria. [28] Super ingenuorum paedagogia, et nuptarum

---

viris, Ruhnkenio et Wolfio, quum tautologiam pariat, sequentibus: *atque hinc inde hortantium* sequ. Reliquam lectionum et conjecturarum varietatem v. apud Burm. et Oudend. Ut et ipse aliquam symbolam afferam, quum maxime offendat verbum *parabantur*, ineptum ob praecedens *dispositae*, suadeo *parebant* h. e. apparebant, ut Aug. 95. *jecinora replicata — paruerunt*, Vesp. 4. *quantum eventu postea paruit* al., et locum ita constituo: „dispositae per litora et ripas deversoriae tabernae *parebant*, insignes *ganea* et (h. e. etiam) matronarum, institorias operas imitantium sequ." — *Tac.* 15, 37. „Crepidinibus stagni lupanaria adstabant, illustribus feminis completa. contra scorta *visebantur*, nudis corporibus. jam gestus motusque obscoeni, et, postquam tenebrae incedebant, quantum juxta nemoris et circumjecta tecta, consonare cantu et luminibus clarescere."

mellita — rosaria] Infinitae fere de h. l. virorum doct. sunt sententiae, quas hic recensere non attinet. Receperunt fere lectionem *mitellita* pro *mellita*, secuti Salmasii interpretationem (Exerc. Plin. p. 392.) de *mitellis* h. e. parvis mitris s. coronis in nepotum conviviis maximo cum sumtu distributis, fultam loco *Plin.* 21, 3. Alia difficultas in voc. *absortio*, quomodo vulgo legitur, quod et ipsum in mirificas formas abiit, quarum indicem v. apud Burm. et Oudend., a Memm. aliisque codd prorsus abest. Equidem, quamquam in re nullius momenti cum reliquis caecutire non pudet, (quis enim hodie cupediarum nomina omnia norit, in nostris Gallicisque culinis inventa?) satius tamen duxi, reddere, quae facillimum sensum praebent, quam incertas interpretationes sequi. Dedi igitur *mellita*, quod in multis est codd., et postea *absorptio*, quoniam de aliquo ferculo, quod toti coenae nomen dedit, sermonem esse, patet, ita ut *absorptio* etiam ad prius voc. *mellita* referatur. Uni *mellita absorptio* quadragies Sestertio constitit, alteri *rosaria* vel potius *rosacea* h. e. aqua rosacea condita pluris aliquanto. Quum tamen voc. *absortio* in optimis libris desit, puto, excidisse priori loco post *mellita*, atque postea e margine, ubi notaverat aliquis in aliis inventum, alienum locum occupasse. De insano luxu cf. Vitell. 13.

ingenuorum paedagogia] *Paedagogia* h. l. nihil aliud esse possunt, quam loca, ubi pueri alebantur, non educationis causa (quo sensu dicuntur *Plin.* ep. 7, 27, 13. „puer in *paedagogio* mistus pluribus dormiebat" ubi v. Gierig.), sed stupri, ac *ingenui*

concubinatus, Vestali virgini Rubriae vim intulit. Acten libertam, paulum afuit, quin justo matrimonio sibi conjungeret, summissis consularibus viris, qui regio genere ortam pejerarent. Puerum Sporum, exsectis testibus, etiam in muliebrem naturam transfigurare conatus, cum dote et flammeo, per sollemne nuptiarum, celeberrimo officio deductum ad se

---

quidem pro exoletis. Ita οἰκήματα et οἰκήσεις Atticis saepe sunt pro πορνείοις. v. quos Ern. citavit ad *Xen.* Memor. 2, 2, 4. Turpi quidem sensu hic dici, patet ex eo, quod respondet, *concubinatus.* Aliis locis *paedagogia* sunt pueri ipsi, quod hic valere non potest ob genit. *ingenuorum*, et additi: *et nuptarum concubinatus* rationem. Lips. ad *Tac.* 15, 69. excurs., et qui eum exscripsit, Torrentius, loca, ubi utraque significatio valet, haud satis distinxerunt. Egnatius legendum duxit *proagogia* a προάγειν, *perducere*, quae quidem verba de stupro dici, constat. Sed non opus est ea mutatione. Ceterum temere intrudere voluit voc. *paedagogia* loco *Tac.* H. 1, 22. Gronovius.

Acten libertam] *Xiphil.* 61, 7. ἡ Ἀκτὴ ἐπέπρατο μὲν ἐκ τῆς Ἀσίας· ἀγαπηθεῖσα δὲ ὑπὸ τοῦ Νέρωνος, ἔς τε τὸ τοῦ Ἀττάλου γένος ἐσήχθη, καὶ πολὺ καὶ ὑπὲρ τὴν Ὀκταουΐαν τὴν γυναῖκα αὐτοῦ ἠγαπήθη, ad qu. l. plura de ea Reimarus. cf. *Tac.* 13, 12. et 14, 2. — Pro *pejerarent* Broukhus. et Burm. suaserunt *dejerarent*, Oudend. *pejerarunt*. Potuisset ita scribere auctor; sed cur mutanda vulgata lectio, quae optimum sensum praebet, voluisse Neronem, jurare illos, et falsam rem jurandam fuisse, cum omnes libri in ea consentiant?

Sporum] *Xiphil.* 63, 13. κἀκ τούτου συνεγίνοντο ἅμα τῷ Νέρωνι Πυθαγόρας μὲν ὡς ἀνὴρ, Σπόρος δὲ ὡς γυνή. πρὸς γὰρ τοῖς ἄλλοις καὶ κυρία, καὶ βασιλὶς, καὶ δέσποινα ὠνομάζετο. Eidem *Sabinae* nomen dedit, quam amicam deperierat. Idem *Xiphil.* 62, 28. παῖδα ἀπελεύθερον ὃν Σπόρον ὠνόμαζεν, ἐκτεμὼν, ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς τῇ Σαβίνῃ προσεῴκει, τά τε ἄλλα ὡς γυναικὶ αὐτῷ ἐχρῆτο, καὶ προϊόντος τοῦ χρόνου καὶ ἔγημεν αὐτόν, καίπερ Πυθαγόρᾳ τινὶ ἐξελευθέρῳ γεγαμημένος· καὶ προῖκα αὐτῷ κατὰ συγγραφὴν ἔνειμε, καὶ τοὺς γάμους σφῶν δημοσίᾳ οἵ τε ἄλλοι καὶ αὐτοὶ οἱ Ῥωμαῖοι ἑώρτασαν. cf. *Zonaras* et *Suidas*. De nuptiis cum *Pythagora*, cui Nero pro uxore, dicam ad c. 29., ubi de *Doryphoro* Noster.

flammeo] h. e. velo luteo, quo nuptae caput operiebatur, de quo v. *Rosin.* Ant. R. 5, 37. p. 427. et *Dempster.* ad Eund. p. 435.

per sollemne nuptiarum] Ita edidi cum Casaub. et Gronov. ex cod. Ursini. Oudend. et Ern. in secunda edit. ex Vindob.

pro uxore habuit. Exstatque cujusdam non inscitus jocus, *Bene agi potuisse cum rebus humanis, si Domitius pater talem habuisset uxorem.* Hunc Sporum, Augustarum ornamentis excultum, lecticaque vectum, et circa conventus mercatusque Graeciae, ac mox Romae circa Sigillaria, comitatus est, identidem exosculans. Nam matris concubitum appetisse, et ab obtrectatoribus ejus, ne ferox atque impotens mulier et hoc genere gratiae praevaleret, deterritum, nemo dubitavit: utique postquam meretricem, quam fama erat Agrippinae simillimam, inter concubinas recepit. Olim etiam, quoties lectica cum matre veheretur, libidinatum inceste, ac maculis vestis proditum, affirmant. [29] Suam quidem pudicitiam usque adeo prostituit, ut contaminatis paene omnibus

---

aliisque: *per sollemnia nuptiarum*, ac difficilis inter duas lectiones aeque bonas optio. Corrupta est vulg. *persollemni*, et inepta, sive ad *flammeo* referas, sive ad *officio*, cui est jam suum epitheton *celeberrimo*. *Sollemne nuptiarum* omnes ritus complectitur, in nuptiis observari solitos, quo *dos* etiam pertinet et *flammeum*; *officium celeberrimum* sunt homines, qui officii s. honoris causa pompam nuptialem ipsasque nuptias obibant, οἱ τοὺς γάμους ἑορτάζοντες. cf. ind. in: *officium*.

circa conventus] Oudend. mallet *circum*, quod dici solere, ubi ab uno loco deinceps ad alium pergitur, docent exempla ab eo allata, et in indice reperiunda. Sed *circa* etiam ita occurrit. *Liv.* 1, 9. „Romulus legatos *circa* vicinas gentes misit.“ 42, 51. „literis *circa* praefectos dimissis.“ Plura exempla dat *Schellerus* in Lexico in *circa*, haud omnia tamen ejusdem generis. De *conventibus* dictum ad Caes. 7., de *Sigillaribus*, festo Saturnalibus proximo, ad Claud. 5., et loco ejusdem nominis, qui hic etiam intelligendus, ad Claud. 16.

matris concubitum] *Xiphil.* 61, 11. Agrippinam ipsam filium, ut antea patruum Claudium, omnibus artibus muliebribus ad libidinem tentasse dicit, ut voluntati obedientem haberet, additque: ἀλλ' ἐκεῖνο μὲν εἴτ' ἀληθῶς ἐγένετο, εἴτε πρὸς τὸν τρόπον αὐτῶν ἐπλάσθη, οὐκ οἶδα· ἃ δὲ δὴ πρὸς παντων ὡμολόγηται, λέγω, ὅτι ἑταίραν τινὰ τῇ Ἀγριππίνῃ ὁμοίαν ὁ Νέρων δι' αὐτὸ τοῦτο ἐς τὰ μάλιστα ἠγάπησε· καὶ αὐτῇ τε ἐκείνῃ προσπαίζων, καὶ τοῖς ἄλλοις ἐνδεικνύμενος, ἔλεγεν ὅτι καὶ τῇ μητρὶ ὁμιλοίη. cf. quae *Tacitus* Ann. 14, 2.

membris, novissime quasi genus lusus excogitaret, quo ferae pelle contectus emitteretur e cavea, virorumque ac feminarum ad stipitem deligatorum inguina invaderet; et quum affatim desaevisset, conficeretur a Doryphoro liberto: cui etiam, sicut ipsi Sporus, ita ipse denupsit, voces quoque et ejulatus vim patientium virginum imitatus. Ex nonnullis comperi, persuasissimum habuisse eum, neminem hominem pudicum, aut ulla corporis parte purum esse; verum plerosque dissimulare vitium, et callide obtegere: ideoque professis apud se obscoenitatem cetera quoque concessisse delicta. [30] Divitiarum et pecuniae fructum non alium putabat, quam profusionem: sordidos ac deparcos esse, quibus impen-

---

ferae pelle contectus] *Xiphil.* 63, 13. καὶ μειράκια καὶ κόρας σταυροῖς γυμνὰς προςδέων, θηρίου τέ τινος δορὰν ἀνελάμβανε, καὶ προςπίπτων σφίσιν, ἠσέλγαινεν ὥςπερ τι ἐσθίων. Idem narrat *Victor* Caes. 5.

Doryphoro] *Doryphorum* memorant *Xiphil.* 61, 5. qui τὸν τὰ τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ βιβλία διέποντα dicit (recte enim nunc legitur ibi Δορυφόρῳ pro δορυφόρῳ) et *Tac.* 14, 65. ubi: „Eodem anno (U. 816.) libertorum potissimos veneno interfecisse creditus est; *Doryphorum*, quasi adversatum nuptiis Poppaeae; Pallantem, quod immensam pecuniam longa senecta detineret." Denupsisse autem iidem dicunt Neronem non *Doryphoro*, sed *Pythagorae*, *Tac.* 15, 37. „Ipse, per licita atque illicita foedatus, nihil flagitii reliquerat, quo corruptior ageret, nisi paucos post dies uni ex illo contaminatorum grege, cui nomen *Pythagorae* fuit, in modum sollemnium conjugiorum denupsisset. Inditum Imperatori flammeum; visi Auspices, dos et genialis torus et faces nuptiales; cuncta denique spectata, quae etiam in femina nox operit," et *Xiphil.* 63, 13. quem locum supra excitavimus, coll. 62, 28. Tacitum exscripsit *Sulpic. Sev.* Hist. sacr. 2, 28. Binominisne foedus homo fuerit, an successerit Doryphoro in libidinosa opera Pythagoras, an erraverit in nomine Suetonius (triplicem enim hanc viam inierunt viri docti. v. interpr. ad *Tac.* et Reimar. ad *Xiphil.* locos cit.), ego non definio.

neminem hominem] Memm. *hominum*. Mox *callide* primus e Mss. dedit Ernest. pro vulg. *calliditate*. — *Concessisse* est *condonasse*, *ignovisse*. v. Oudend. et Ernest.

sordidos] μικρόφρονας, quo voc. utitur *Xiphil.* 61, 5. ubi v.

sarum ratio constaret; praelautos vereque magnificos, qui abuterentur ac perderent. Laudabat mirabaturque avunculum Cajum nullo magis nomine, quam quod ingentes a Tiberio relictas opes in brevi spatio prodegisset. Quare nec largiendi nec absumendi modum tenuit. In Tiridaten, quod vix credibile videatur, octingena nummûm millia diurna erogavit, abeuntique super sestertium millies contulit. Menecraten citharoedum et Spiculum mirmillonem triumphalium virorum patrimoniis aedibusque donavit. Cercopithecum Panerotem, feneratorem,

---

Reimar. de hoc et cognatis docte disserentem. *Horat.* Sat. 1, 2, 10. „*Sordidus* atque *animi* quod *parvi* nolit haberi." *Sordido* ex ipsa etymologiae ratione opponitur *praelautus*, uti *deparco magnificus*, πολυδάπανος, μεγαλόδωρος, πολυτελής.

avunculum Cajum] *Xiphil.* l. c. πρὸς τὸν Γάϊον ἔτεινεν. v. Cal. 37. De Nerone *Tac.* Hist. 1, 20. „Bis et vicies millies Sestertium donationibus Nero effuderat." cf. *Lips.* Admir. 2, 14.

In Tiridaten] v. supra c. 13. *Xiphil.* 63, 2—6.

octingena nummûm millia] *Xiphil.* 63, 2. ὥστε εἴκοσι μυριάδας τὸ ἡμερήσιον ἀνάλωμα τῷ δημοσίῳ λογισθῆναι· καὶ τοῦτο ἐπ' ἐννέα μῆνας, οἷς ὡδοιπόρησαν, ὁμοίως ἐγένετο.

super sest. millies] *Xiphil.* 63, 6. δῶρα παντοδαπὰ πεντακισχιλίων μυριάδων ἄξια, ὥς φασιν, ἔλαβε (Tiridates), quod esset *bis millies*, ut observavit jam *Lips.* l. c., cui nescio cur contradicat Oudend.

Menecraten] *Xiphil.* 63, 1. ὅ τε γὰρ Νέρων ἐν τοῖς κιθαρῳδοῖς ἠγωνίσατο, καὶ νικητήρια αὐτῷ Μενεκράτους, τοῦ τῆς κιθαρῳδίας διδασκάλου, ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ ποιήσαντος, ἡνιόχησε, quemadmodum ex n. l. verissime restituit Reimarus pro μὲν ἐκρότουν. Hunc Menecraten cum Musonio colloquentem inducit auctor dialogi, qui Nero inscribitur, Pseudo-Lucianus.

Spiculum] Interemtum narrat *Plutarch.* Galb. 8. Σπῖκλον μὲν οὖν, τὸν μονομάχον, ἀνδριάσι Νέρωνος ἑλκομένοις ὑποβαλόντες ἐν ἀγορᾷ διέφθειραν. In libris n. l. nomen varie est corruptum.

Cercopith. Panerotem, feneratorem] Varie urgent *feneratorem.* Torrent. suadet: *Cercopithecum, Panerotis feneratoris, urbanis* sequ. Gronov. pater *venatorem*, filius *funeratorem.* Illi accedit Ernest., quem jure etiam offendit *et* ante *urbanis.* Cum Oudendorp. existimo, excidisse aliquid post *et*, vel ita suadeo: *Cercopithecum feneratione, et Panerotem, urbanis rusticisque prae-*

et urbanis rusticisque praediis locupletatum, prope regio extulit funere. Nullam vestem bis induit. Quadringenis in punctum sestertiis aleam lusit. Piscatus est rete aurato, purpura coccoque funibus nexis. Nunquam minus mille carrucis fecisse iter traditur, soleis mularum argenteis, canusinatis mulionibus, armillata et phalerata cum Mazacum turba atque cursorum. [31] Non in alia re tamen damno-

---

diis locupletatum sequ. Ita removetur difficultas in duplici nomine haerens, removetur fenerator, qui, vix scias, unde huc veniat, et copula *et* habet, quo pertineat. Nempe uterque, Cercopithecus et Paneros, liberti erant, diversis artibus, favente Nerone, locupletati, et post mortem regie elati.

Quadringenis] Intelligo cum Oudend. *Sestertia*, non *Sestertios*, qui nimis exiguam pro Neronis profusione efficerent summam. Sunt tamen, qui legant *quadrigenis* et *quadragenis*, sollemni numerorum depravatione, h. l. faciliore, ubi summae magnitudo offendebat pauperes librarios. Ceterum confer parsimoniam Augusti c. 71. *Punctum* autem est, quod nunc Gallice dicimus in ludo: *den Point zu* etc.

rete aurato] *Oros.* 7, 7. „Luxuriae tam effrenatae fuit, ut retibus aureis piscaretur, quae purpureis funibus extrahebantur." cf. *Eutrop.* 7, 9. qui *blatteos* funes dicit, quod et ipsum est *purpureos*. Qui non ceperunt ablativum *rete*, quem defendit Oudend., scripserunt *reti*, vel *veste*, ut Memm., unde conjicit Salmas. *reste*.

minus mille carrucis] *Lamprid.* Elagab. 31. „Imperator etiam sexcenta dicitur vehicula duxisse, asserens decem millibus camelorum Persarum regem iter facere, et Neronem *quingentis* carrucis iter inisse."

soleis mul. argenteis] v. Casaub. ad h. l., Reimar. ad *Xiphil.* 62, 28. ubi: ἡ Σαβίνη οὕτως ὑπερετρύφησεν, — ὥστε τὰς ἡμιόνους τὰς ἀγούσας αὐτὴν ἐπίχρυσα σπαρτία ὑποδεῖσθαι, et *Plin.* H. N. 33, 11. (49.) „Nostra aetate Poppaea conjux Neronis Principis delicatioribus jumentis suis *soleas ex auro* quoque induere."

canusinatis] h. e. indutis vestibus, e lana Canusina factis, cui, teste *Plinio* 8, 48. (73.) summa nobilitas. *Canusium* Apuliae erat oppidum.

cum Mazacum turba] *Mazaces* v. *Mazices* Mauritaniae populus, quorum equi e nobilissimis. *Phalerati* autem *cursores* dicuntur etiam *Petron.* 28.

sior, quam in aedificando. Domum a Palatio Esquilias usque fecit, quam primo *Transitoriam*, mox, incendio absumtam, restitutamque, *Auream* nominavit. De cujus spatio atque cultu suffecerit haec retulisse. Vestibulum ejus fuit, in quo Colossus centum viginti pedum staret ipsius effigie; tanta laxitas, ut porticus triplices milliarias haberet; item stagnum maris instar, circumseptum aedificiis ad urbium speciem; rura insuper, arvis atque vinetis, et pascuis

---

damnosior] h. e. sumtuosior. *Tamen* abest in vulg.

a Palatio Esqu. usque] *Tac.* 15, 39. domum dicit, „qua Palatium et Maecenatis hortos continuaverat." Horti enim Maecenatiani in Esquiliis erant. cf. *Martial.* 1, 2.

incend. abs.] *Tac.* l. c. „Neque tamen sisti potuit ignis, quin et Palatium et domus et cuncta circum haurirentur." De domo Neronis *aurea* vide *Martian.* 4, 18. (quem enim locum Pitiscus excitavit, 5, 12. de *Thermis* agit Neronis, de quibus v. supra c. 12.) *Donat.* 3, 5. et *Nardin.* 3, 13. et ab illis citatos. Ea Urbem totam cinctam fuisse, narrat *Plin.* H. N. 36, 15. (c. 24, 5.)

Vestibulum] Oudend. mallet *vestibulo* v. *vestibuli*, ut referatur ad *tanta laxitas*, injuria. Recte *Walther.* Observ. p. 25. monet, post *tanta laxitas* supplendum ex anteced. *ejus fuit.* Praeterea *vestibulum ejus fuit, in quo* est i. q. vest. ejus *tantum fuit, ut in eo* Colossus — staret h. e. stare posset. Jam sequitur: ejusdem domus tanta laxitas sequ. Sane brevitas contortam nonnunquam reddit Suetonii orationem.

Colossus] *Plin.* 34, 7. (18.) a Zenodoro factum scribit, CX. pedum longitudine (nisi error in numero), et „dicatum Solis venerationi." *Sidereum Colossum* dicit *Martial.* l. c. Plura de eo *Donat.* l. c. et Reimar. ad *Xiphil.* 66, 15.

porticus tripl. milliarias] Tres intelligo porticus, s. columnarum ordines, latitudine, non longitudine sese excipientes, singulas per milliarium s. mille passus extensas.

stagnum] *Martial.* l. c.

„Hic, ubi conspicui venerabilis Amphitheatri
Erigitur moles, stagna Neronis erant."

rura insuper] *Tac.* 15, 42. „Ceterum Nero usus est patriae ruinis, exstruxitque domum, in qua haud perinde gemmae et aurum miraculo essent, solita pridem et luxu vulgata, quam arva et stagna et in modum solitudinum hinc silvae, inde aperta

silvisque varia, cum multitudine omnis generis pecudum ac ferarum. In ceteris partibus cuncta auro lita, distincta gemmis unionumque conchis erant. Coenationes laqueatae tabulis eburneis versatilibus, ut flores, fistulatis, ut unguenta desuper spargerentur. Praecipua coenationum rotunda, quae perpetuo diebus ac noctibus vice mundi circumageretur: balineae marinis et Albulis fluentes aquis. Ejusmodi domum quum absolutam dedicaret, hactenus comprobavit, ut, se, diceret, *quasi hominem tandem habitare coepisse.* Praeterea inchoabat piscinam a Miseno ad Avernum lacum, contectam, porticibusque conclusam, quo, quicquid totis Bajis calidarum aquarum esset, converteretur: fossam ab Averno Ostiam usque, ut navibus, nec tamen mari, iretur, longitudinis per centum sexaginta millia; latitudinis, qua contrariae quinqueremes commearent. Quorum operum perficiendorum gratia, quod ubique esset custodiae, in Italiam deportari, etiam scelere convictos non nisi ad opus damnari, praeceperat. Ad hunc impendiorum furorem, super fiduciam imperii, etiam spe quadam repentina immensarum et recondi-

---

spatia et prospectus, magistris et machinatoribus Severo et Celere, quibus ingenium et audacia erat, etiam quae natura denegavisset, per artem tentare et viribus Principis illudere."

fistulatis] v. *Salmas.* ad *Vopisci* Aurel. 46. Reliquae lectiones ineptae.

Albulis] De his aquis v. notata ad Aug. 82.

dedicaret] Hoc est quidem, ut Ern. interpretatur, quum in eam commigrasset, eam habitare coepisset. Non praetermittenda tamen ritus sacri, qui praecedere solebat, significatio.

fossam] *Tac.* l. c. „Namque, ab lacu Averno navigabilem fossam usque ad ostia Tiberina depressuros, promiserant, squalenti litore, aut per montes adversos. neque enim aliud humidum gignendis aquis occurrit, quam Pomptinae paludes; cetera abrupta, aut arentia, ac, si perrumpi possent, intolerandus labor, nec satis causae. Nero tamen, ut erat incredibilium cupitor, effodere proxima Averno juga connixus est, manentque vestigia irritae spei."

tarum opum impulsus est, ex indicio Equitis Romani, pro comperto pollicentis, thesauros antiquissimae gazae, quos Dido regina fugiens Tyro secum extulisset, esse in Africa vastissimis specubus abditos, ac posse erui parvula molientium opera. [32] Verum ut spes fefellit, destitutus, atque ita jam exhaustus et egens, ut stipendia quoque militum, et commoda veteranorum, protrahi ac differri necesse esset, calumniis rapinisque intendit animum. Ante omnia instituit, ut e libertorum defunctorum bonis pro semisse dextans ei cogeretur, qui sine probabili causa

---

Equitis Romani] Cesellii Bassi. v. *Tac.* 16, 1. sequ.

destitutus] „*Destitutus* est inops auxilii, sc. ex eo ipso, quod *spes fefellit.*" Wolf. v. etiam ad c. 10. Ita *Plin.* ep. 4, 11, 5. „fremebat Domitianus, aestuabatque ingenti invidia, *destitutus*" h. e. si consilio v. spe excidisset. *Xiphil.* 61, 5. ταχὺ μὲν τοὺς ἐν τῷ βασιλικῷ θησαυροὺς ἐξήντλησε, ταχὺ δὲ πόρων καινῶν ἐδεήθη· καὶ τέλη τε οὐκ εἰθισμένα ἐξελέγετο, καὶ αἱ οὐσίαι τῶν ἐχόντων τι ἐπολυπραγμονοῦντο. καὶ οἱ μὲν ἐκείνας ἐξ ἐπηρείας ἀπέβαλον, οἱ δὲ καὶ αὐτοὶ προσαπώλλυντο.

dextans ei cogeretur, qui] Prius dicendum de lectione, dein de sensu. Illa varie est corrupta; nam pro *dextante* in multis est *dodrans*, atque alii verba sic efferunt: *dextans cogeretur ei, qui* sequ. quod venire potuit ex male intellecto *ei*, quod ad sequens *qui* ineptissime retulerunt. Imo, si genuinus hic verborum est ordo, *ei* est pro *sibi*, quod non debebat offendere Graevium post locum Calig. 34. fin. ubi *praeter eum* est pro *praeter se*. v. ibi notata. Ceterum, quum oratio sic etiam clauda maneat et distorta, unice placere mihi fateor correctionem, quae in mentem venerat prius, quam Lipsium eandem protulisse comperissem, codice etiam adjutam: *dextans cogeretur, si qui — fuissent.* Sedes enim voc. *ei* in libris ita est varia, ut certe, quem locum jure teneat, decernere nequeas, ac, si genuinus esset ordo *cogeretur ei, qui*, cur ex *si* ortum esset, ex sequente *qui* facillime augureris. Alii etiam dederunt: *ei, si qui*, quod receperunt Bipontini. Quae si minus placent, suadeo transpositionem commatum hanc: *ut e libert. def. bonis, qui sine prob. causa eo nom. fuissent, quo — contingeret, pro semisse dextans ei* h. e. sibi *cogeretur.* Reliquam lectionis varietatem v. apud Burm. et Oudend. Quod ad rem attinet, vide, quae de bonis et successione libertorum ICti ad Institut. 3, 8. (*Heinecc.* Ant. R. P. 11. p. 42.) et ad Digest. 38.

eo nomine fuissent, quo essent ullae familiae, quas ipse contingeret: deinde, ut ingratorum in Principem testamenta ad fiscum pertinerent: ac, ne impune esset studiosis juris, qui scripsissent vel dictassent ea: tum, ut lege majestatis facta dictaque omnia, quibus modo delator non deesset, tenerentur. Revocavit et praemia coronarum, quae unquam sibi in certaminibus civitates detulissent. Et quum interdixisset usum amethystini ac Tyrii coloris, summisissetque, qui nundinarum die pauculas uncias ven-

---

2., Fabric. ad *Dion.* 51, 15. fin. et interpretes, maxime Torrent. ad h. l. Nimirum, quum libertorum, quibus liberi non essent, hereditas ex semisse antiquitus ad patronos pertineret, non modo ad dextantem eam Nero extendit, sed hereditatis etiam jure non suos modo libertos complexus est, sed, quibuscunque nomen ulla de causa esset, cum sua gente cognatum, ut Julium, Octavium, Claudium, Antonium, Domitium etc.

ingratorum in Principem] Deleta volunt verba *in Principem*, qui de *libertis* adhuc dici existimant, in his Ernestius. Sed de *quibusvis ingratis* sermo, maxime, qui Principis nomen in testamentis sine honore praetermisissent (cf. Aug. 66. Cal. 38.). Alias auctor vel repetiisset voc. *libertorum*, quod Wolf. monet, vel, quod gravius puto, non disjunxisset hoc comma a superiori, inserto *deinde, ut*, sed perrexisset: *ingratorum testamenta ad fiscum pertinerent*. v. etiam, quae verissime disputat Bremius.

studiosis juris] h. e. Jurisconsultis. *Gell.* 12, 13. „Cur hoc me potius rogas, quam ex istis aliquem *peritis studiosisque juris*, quos adhibere in consilium judicaturi soletis," ubi v. interpr. Ibidem eadem corruptela voc. *juris* in *viris*, quae n. l.

Revocavit — quae] Si sana haec est lectio, *revocavit* nihil aliud esse potest, quam: denuo solvi sibi jussit praemia cum delatis coronis a civitatibus olim oblata, ut fere conjicias *renovavit*. Sed pronior est sententia in lectionem cod. Ursini: *Revoc. et praemia civitatum, quae unquam sibi in certam. coronas detulissent*, vel in emendationem Burmanni, etiam Wolfio probatam: *praemia coronarum, quas* sequ., ut *revocavit* sit: restitui sibi jussit, quae olim pro delatis coronis donaverat. v. c. 24. Ita infra c. 44. est: „a delatoribus potius *revocanda praemia*, quaecunque cepissent" h. e. repetenda. Galb. 15. „liberalitates Neronis — *revocandas* curavit *exigendasque*."

deret, praeclusit cunctos negotiatores. Quin etiam inter canendum animadversam matronam e spectaculis, vetita purpura cultam, demonstrasse procuratoribus suis dicitur: detractamque illico, non veste modo, sed et bonis exuit. Nulli delegavit officium, ut non adjiceret, *scis, quid mihi opus sit:* et, *hoc agamus, ne quis quicquam habeat.* Ultimo, templis compluribus dona detraxit, simulacraque ex au-

---

praeclusit cunctos negot.] h. e. portis praeclusis excedere prohibuit, eorumque merces remque familiarem confiscavit; quam facillimam interpretationem qui non perspexerunt, mutarunt cum Budeo *perculit*, quod probaverunt Ernest. et Scheller. in Lexico, qui conjecturam addit damnabiliorem etiam: *percussit*. Minuit rapinae gravitatem Graevius, qui clausas tabernas intelligit ad extorquendam, qua redimerentur merces, pecuniam. Melior interpres *Orosius* 7, 7. „Negotiatorum omnium sub una die, tormentis quoque adhibitis, *omnem penitus censum abstersit.*"

e spectaculis] Oudend. recepit Memm. aliorumque codd. lectionem *in spectaculis*, Ernest. transponenda verba censet ita: *detractamque illico e spectaculis,* Wolfius glossematis loco adscripta putat verbis *inter canendum*, quod minime placet, quum Nero inter canendum esset in *scena*, matrona in *spectaculis*. Optime defendere vulgatam videtur *Walther*. Observ. p. 25. ita: „Nero *inter canendum* (h. e. quum ipse esset in scena) *animadvertit matronam e spectaculis* h. e. matronam, quae erat in spectaculis, ut dicimus: *conspicere* v. *animadvertere* aliquem v. aliquid *e regione aliqua*, *e longinquo*. cf. *Tac.* A. 4, 23. *quae ex longinquo in majus audiebantur.*" Pro *dicitur* al. *creditur*.

dona detraxit] *Xiphil.* 63, 11. τάς γε οὐσίας ὅσας καὶ ζώντων τινῶν ἐδήμευσε, καὶ τὰ ἀναθήματα, ὅσα καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν ἐν τῇ Ῥώμῃ ναῶν ἐσύλησεν, οὐδ' ἐξαριθμήσειεν ἄν τις, ad qu. l. vide Valesii notam. *Tac.* 15, 45. „Interea conferendis pecuniis pervastata Italia, provinciae eversae, sociique populi, et quae civitatum liberae vocantur. Inque eam praedam etiam Dii cessere, spoliatis in Urbe templis, egestoque auro, quod triumphis, quod votis, omnis populi Romani aetas prospere (lego *prospera*), aut in metu, sacraverat. Enimvero per Asiam atque Achajam non dona tantum, sed simulacra numinum abripiebantur, missis in eas provincias Acrato ac Secundo Carinate" ubi Lips. viam munivit Valesio in emendando loco *Dionis Chrysost.* Rhodiac. (p. 644. ed. Reisk.). cf. *Tac.* 16, 23. et Agric. 6., ubi „electus *a Galba*" dicitur Agricola „ad dona templorum recognoscenda."

ro vel argento fabricata conflavit; in his Penatium Deorum, quae mox Galba restituit. [33] Parricidia et caedes a Claudio exorsus est: cujus necis etsi non auctor, at conscius fuit; neque dissimulanter, ut qui boletos, in quo cibi genere venenum is acceperat, quasi Deorum cibum, posthac proverbio Graeco collaudare sit solitus. Certe omnibus rerum verborumque contumeliis mortuum insectatus est, modo stultitiae, modo saevitiae arguens. Nam et *morari* eum inter homines desisse, producta prima syllaba, jocabatur: multaque decreta et constituta, ut insipientis atque deliri, pro irritis habuit. Denique bustum ejus consepiri, nisi humili levique maceria, neglexit. Britannicum, non minus aemulatione vocis, quae illi jucundior suppetebat, quam metu, ne quandoque apud hominum gratiam paterna memoria praevaleret, veneno aggressus est. Quod acceptum a quadam Locusta, venenariorum inclita, quum opinione tardius cederet, ventre modo Britannici moto; ar-

---

boletos] *Dio* 60. fin. καὶ ὁ Νέρων οὐκ ἀπάξιον μνήμης ἔπος κατέλιπε. τοὺς γὰρ μύκητας θεῶν βρῶμα ἔλεγεν εἶναι· ὅτι καὶ ἐκεῖνος διὰ τοῦ μύκητος θεὸς ἐγεγόνει. Mitiorem igitur Dio Neronis dicto subjicit sententiam, quam Nostri verba significant.

bustum] h. e. locum, ubi combustum fuerat corpus. Cineres enim Mausoleo Augusti conditi fuerant. v. ad Claud. 45. — Post ex conjectura virorum doct. cum Gronov. et Wolf. edidi *maceria* pro *materia*. Idem placuit *Reinesio*, conferenti Inscript. 2. p. 964.

Britannicum] v. *Xiphil.* 61, 7. *Tac.* 13, 15. sequ. A. U. 808.

veneno aggressus est] *Tac.* l. c. „parari venenum jubet, ministro Pollione Julio, praetoriae cohortis Tribuno, cujus cura attinebatur damnata veneficii nomine Locusta, multa scelerum fama." De *Locusta* v. locos Taciti et Dionis, ad Claud. 44. citatos. Mox pro *venenariorum inclita*, quod primus codd. auctoritate edidit Ernest., in vulg. est *venen. indice*. Illud magis convenit Tacito et Dioni l. c., qui φαρμακίδα περιβόητον dicit. Wolfius cum Oudend. mallet *venenariarum*. An *venenationum*, vocabulo justa analogia formato, et genitivo Graece more hujus aetatis addito, vel *venenorum*. Plura conjicit Oudendorp.

tardius cederet] *Tac.* „Primum venenum ab ipsis educatori-

cessitam mulierem sua manu verberavit, arguens, pro veneno remedium dedisse. Excusantique, minus datum ad occultandam facinoris invidiam; *Sane,* inquit, *legem Juliam timeo:* coëgitque se coram in cubiculo quam posset velocissimum ac praesentaneum coquere. Deinde in haedo expertus, postquam is quinque horas protraxit, iterum ac saepius recoctum, porcello objecit. Quo statim exanimato, inferri in triclinium, darique coenanti secum Britannico imperavit. Et quum ille ad primum gustum concidisset, comitiali morbo ex consuetudine correptum apud convivas ementitus, postero die raptim inter maximos imbres translaticio extulit funere. Locustae pro

---

bus accepit, transmisitque, exsoluta alvo, parum validum, sive temperamentum inerat, ne statim saeviret."

legem Juliam] Corneliam Sullae Dictatoris de sicariis, quae complectebatur veneficia, repetitam a Julio Caesare. v. Torrent. et Ernest.

coëgitque — coquere] *Tac.* „Sed Nero, lenti sceleris impatiens, minitari Tribuno, jubere supplicium veneficae, quod, dum rumorem respiciunt, dum parant defensiones, securitatem morarentur. Promittentibus dein tam praecipitem necem, quam si ferro urgeretur, cubiculum Caesaris juxta, decoquitur virus, cognitis antea venenis rapidum."

coenanti secum] *Tac.* „Mos habebatur, Principum liberos cum ceteris idem aetatis nobilibus sedentes vesci, in adspectu propinquorum, propria et parciore mensa. Illic epulante Britannico sequ." Interfuisse Titum, postea Imperatorem, narrat Noster Tit. c. 2.

comitiali morbo — ementitus] *Tac.* „Innoxia adhuc ac praecalida et libata gustu potio traditur Britannico; dein, postquam fervore adspernabatur, frigida in aqua affunditur venenum, quod ita cunctos ejus artus pervasit, ut vox pariter et spiritus raperentur. Trepidatur a circumsedentibus, diffugiunt imprudentes. At, quibus altior intellectus, resistunt defixi, et Neronem intuentes. Ille, ut erat reclinis et nescio similis, solitum ita, ait, per comitialem morbum, quo prima ab infantia afflictaretur Britannicus, et redituros paulatim visus sensusque."

raptim — extulit funere] *Tac.* „Nox eadem necem Britannici et rogum conjunxit, proviso ante funebri paratu, qui modicus fuit. In campo tamen Martis sepultus est, adeo turbidis

navata opera impunitatem praediaque ampla, sed et discipulos dedit. [34] Matrem, dicta factaque sua exquirentem acerbius et corrigentem, hactenus primo gravabatur, ut invidia identidem oneraret, quasi cessurus imperio, Rhodumque abiturus: mox et honore omni et potestate privavit; abductaque militum et Germanorum statione, contubernio quoque ac Palatio expulit. Neque in divexanda quicquam pensi habuit, summissis, qui et Romae morantem litibus, et in secessu quiescentem per convicia et jo-

---

imbribus, ut vulgus iram Deûm portendi crediderit adversus facinus, cui plerique etiam hominum ignoscebant, antiquas fratrum discordias et insociabile regnum aestimantes." *Xiphilin.* 61, 7. Βρεττανικὸν φαρμάκῳ δολοφονήσας ὁ Νέρων, ἐπειδὴ πελιδνὸς ὑπὸ τοῦ φαρμάκου ἐγενήθη, γύψῳ ἔχρισεν· ὑετὸς δὲ διὰ τῆς ἀγορᾶς αὐτοῦ ἀγομένου πολύς, ὑγρᾶς ἔτι οὔσης τῆς γύψου, ἐπιπεσών, πᾶσαν αὐτὴν ἀπέκλυσεν, ὥςτε τὸ δεινὸν μὴ μόνον ἀκούεσθαι, ἀλλὰ καὶ ὁρᾶσθαι. Idem *Zonaras.* De voc. *translaticius* v. ind.

impunitatem] Damnata enim fuerat veneficii, auctore *Tac.* 12, 66. Aliena est correctio *immunitatem.* — De *discipulis* consentit *Juvenal.* 1, 71.

abductaque — expulit] v. *Tac.* 13, 18. „Excubias militares, quae, ut conjugi Imperatoris olim, tum et ut matri servabantur, et Germanos, super eundem honorem, custodes additos, degredi jubet. Ac, ne coetu salutantium frequentaretur, separat domum, matremque transfert in eam, quae Antoniae fuerat; quotiens ipse illuc ventitaret, septus turba Centurionum, et post breve osculum digrediens." *Xiphil.* 61, 8. οὐδὲ ἐκείνῃ συνεῖναι στρατιώτην τινὰ ἐπέτρεπε, λέγων μηδένα ἄλλον ὑπ' αὐτῶν πλὴν τοῦ αὐτοκράτορος φρουρεῖσθαι χρῆναι. De duplici custodia *militum praetorianorum* et *Germanorum* v. Lips. ad *Tac.* l. c.

litibus] v. quae *Tac.* c. 19. de *Junia Silana.* „Illa, spe ultionis oblata, parat accusatores ex clientibus suis, Iturium et Calvisium, non vetera et saepius jam audita deferens, quod Britannici mortem lugeret, aut Octaviae injurias evulgaret; sed destinavisse eam, Rubellium Plautum, per maternam originem pari ac Nero gradu a D. Augusto, ad res novas extollere, conjugioque ejus et jam imperio Remp. rursus invadere sequ."

in secessu] *Tac.* 14, 3. „Nero vitare secretos ejus congressus; abscedentem in hortos, aut Tusculanum, vel Antiatem in agrum, laudare, quod otium lacesseret (capesseret.)"

cos, terra marique praetervehentes inquietarent. Verum minis ejus ac violentia territus perdere statuit. Et quum ter veneno tentasset, sentiretque antidotis praemunitam; lacunaria, quae noctu super dormientem laxata machina deciderent, paravit. Hoc consilio per conscios parum celato, solutilem navem, cujus vel naufragio vel camerae ruina periret, commentus est. Atque ita reconciliatione simulata, jucundissimis literis Bajas evocavit ad sollemnia Quinquatruum simul celebranda; datoque negotio trierarchis, qui Liburnicam, qua advecta erat, velut fortuito concursu confringerent, protraxit convi-

---

perdere statuit] *Xiphil.* 61, 12. ἡ Σαβίνα ἀνέπεισε τὸν Νέρωνα, ὡς καὶ ἐπιβουλεύουσάν οἱ αὐτὴν διολέσαι. καὶ αὐτὸν καὶ ὁ Σενέκας, ὡς πολλοῖς καὶ ἀξιοπίστοις ἀνδράσιν εἴρηται, παρώξυνεν, εἴτ' οὖν τὸ ἔγκλημα τὸ καθ' ἑαυτοῦ ἐπηλυγάσασθαι βουληθείς, εἴτε καὶ τὸν Νέρωνα ἐς μιαιφονίαν ἀνόσιον προςαγαγεῖν ἐθελήσας, ἵν' ὡς τάχιστα καὶ πρὸς θεῶν καὶ πρὸς ἀνθρώπων ἀπόληται. Senecam crimine liberare student Lips. et Gronov. ad *Tac.* 14, 7., Graeci scriptoris auctoritatem adstruit Reimar. ad l. c. — Othonem hujus etiam consilii participem fuisse, ostendit Noster Othon. 3.

veneno] *Tac.* 14, 3. „Placuit primo venenum. Sed inter epulas Principis si daretur, referri ad casum non poterat, tali jam Britannici exitio; et ministros tentare arduum videbatur mulieris, usu scelerum adversus insidias intentae; atque ipsa praesumendo remedia munierat corpus.“ *Xiphil.* l. c. κρύφα διὰ φαρμάκων οὐκ εἶχον αὐτὴν ἀνελεῖν· πάντα γὰρ ἐκείνη ἰσχυρῶς ἐφυλάσσετο.

solutilem navem] inventore doli *Aniceto* liberto, classi apud Misenum praefecto, qui, auctore *Tac.* l. c. „navem posse componi docet, cujus pars, ipso in mari per artem soluta, effunderet ignaram.“ *Xiphil.* l. c. ναῦν ἰδόντες ἐν τῷ θεάτρῳ διαλυομένην τε αὐτὴν ἀφ' ἑαυτῆς, καί τινα θηρία ἀφιεῖσαν, καὶ συνισταμένην αὖ πάλιν, ὥςτε καὶ ἐῤῥῶσθαι, τοιαύτην ἑτέραν ταχέως ἐναυπηγήσατο.

Quinquatruum] *Tac.* „Placuit sollertia, tempore etiam juta, quando Quinquatruum festos dies apud Bajas frequentabat. Illuc matrem elicit, ferendas parentum iracundias et placandum animum dictitans, quo rumorem reconciliationis efficeret, acciperetque Agrippina, facili feminarum credulitate ad gaudia.“ De *Quinquatruum* festo v. ad Aug. 71.

vium. Repetentique Baulos, in locum corrupti navigii, machinosum illud obtulit, hilare prosecutus: atque in digressu papillas quoque exosculatus, reliquum temporis cum magna trepidatione vigilavit, coeptorum opperiens exitum. Sed ut diversa omnia, nandoque evasisse eam, comperit, inops consilii, L. Agerinum libertum ejus, salvam et incolumem

---

protraxit convivium] sc. Bajis. Obscurior est narratio Nostri, cui tenebras etiam offundit *Xiphil.* 61, 13. qui: ἐλθών τε εἰς Βαύλους, δεῖπνά τε πολυτελέστατα ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ἐποίησε, καὶ τὴν μητέρα ἐν αὐτοῖς φιλοφρόνως εἱστίασεν. *Baulos* h. l. Graecus pro *Bajis* dixit (quae loca confusa etiam videntur Calig. 19.); quod non observavit Reimar., qui ad Xiphil. l. c. in conciliandis scriptoribus versatur. Lux petenda a Tacito, qui Agrippinam, quum Antio venisset, in litore ab obvio Nerone exceptam narrat, ductamque Baulos. Ibi oblata navis, „ac *tum invitata ad epulas erat*, ut occultando facinori nox adhiberetur." Sed ad has accedere recusavit mater, quod docent sequentia: „Satis constitit, exstitisse proditorem, et Agrippinam, auditis insidiis, an crederet ambiguam, gestamine sellae *Bajas* pervectam. Ibi (*Bajis* igitur) blandimentum sublevavit metum; comiter excepta superque ipsum collocata. Nam pluribus sermonibus, modo familiaritate juvenili Nero et rursus adductus, quasi seria consociaret, *tracto in longum convictu*, prosequitur abeuntem, artius oculis et pectori haerens, sive explenda simulatione, seu periturae matris supremus adspectus quamvis ferum animum retinebat." Haec omnia Xiphilinus per errorem de convivio Baulis habito narrat. Contra recte apud Nostrum: *repetentique Baulos* sc. Bajis, ubi Quinquatrus convivio simul celebraverant. Ceterum Müller. interpungi maluit: *confringerent. Protraxit conv.*

nandoque evasisse] *Tac.* c. 5. „Nando, deinde occursu lenunculorum, Lucrinum in lacum vecta, villae suae infertur." *Xiphil.* διελύθη μὲν ἡ ναῦς, καὶ ἡ Ἀγριππίνα ἐς τὸ ὕδωρ ἐξέπεσεν. οὐ μέντοι καὶ ἀπέθανεν, ἀλλὰ (καίτοι καὶ ἐν σκότῳ καὶ διακορὴς μέθης οὖσα, τῶν τε ναυτῶν ταῖς κώπαις ἐπ' αὐτὴν χρωμένων, ὥστε καὶ Ἀκερωνίαν Πῶλλαν τὴν σύμπλουν αὐτῆς ἀποκτεῖναι) διεσώθη.

L. Agerinum] *Xiphil.* τὸν πεμφθέντα, ὡς ἐπὶ τῇ αὐτοῦ σφαγῇ ἥκοντα, ἐκόλασε. *Tac.* l. c. 7. „Ipse, audito, venisse missu Agrippinae nuncium Agerinum, scenam ultro criminis parat, gladiumque, dum mandata perfert, abjicit inter pedes ejus. tum quasi deprehenso vincula injici jubet, ut, exitium Principis mo-

cum gaudio nunciantem, abjecto clam juxta pugione, ut percussorem sibi subornatum arripi constringique jussit, matremque occidi; quasi deprehensum crimen voluntaria morte vitasset. Adduntur his atrociora, nec incertis auctoribus, ad visendum interfectae cadaver accurrisse, contrectasse membra, alia vituperasse, alia laudasse, sitique interim oborta, bibisse. Neque tamen conscientiam sceleris, quamquam et militum, et Senatus populique gratulationibus confirmaretur, aut statim aut unquam postea ferre potuit, saepe confessus, exagitari se materna specie,

---

litam matrem, et pudore deprehensi sceleris sponte mortem sumsisse, confingeret." Pro *abjecto* n. l. vulg. *objecto*.

matremque occidi] per „*Anicetum*, trierarcho Herculeo, et Oloarito, Centurione classiario, comitatum." *Tac.* c. 8. *Xiphil.* ἐπὶ τὴν μητέρα τὸν Ἀνίκητον εὐθὺς μετὰ τῶν ναυτῶν ἀπέστειλε.

nec incertis auctoribus] *Tac.* „Adspexeritne matrem exanimem Nero, et formam corporis ejus laudaverit, sunt, qui tradiderint, sunt, qui abnuant." Ut rem certam narrat *Xiphil.* c. 14. αὐτόπτης ἐπεθύμησε τοῦ πάθους γενέσθαι· καὶ αὐτήν τε πᾶσαν εἶδε γυμνώσας, καὶ τὰ τραύματα αὐτῆς ἐπεσκέψατο. καὶ τέλος πολὺ καὶ τοῦ φόνου ἀνοσιώτερον ἔπος ἐφθέγξατο. εἶπε γὰρ ὅτι, Οὐκ ᾔδειν, ὅτι οὕτω καλὴν μητέρα εἶχον. Servavi autem, in quo omnes libri conspirant, *nec inc. auct.*, mutatum a Graev. et Gronov. in *sed*, ex correctione Lipsii, probata etiam Wolfio. *Non incerti* auctores sunt *fide digni*. Solet Suetonius eos sequi, qui atrociora de Principum crudelitate prodiderant.

et mil. et Sen. pop. gratul.] *Tac.* c. 10. „Atque eum, auctore Burro, prima Centurionum Tribunorumque adulatio ad spem firmavit, prensantium manu gratantiumque, quod discrimen improvisum et matris facinus evasisset." — c. 12. „Miro tamen certamine procerum decernuntur supplicationes apud omnia pulvinaria, utque Quinquatrus, quibus apertae essent insidiae, ludis annuis celebrarentur; aureum Minervae simulacrum in Curia, et juxta Principis imago statueretur; dies natalis Agrippinae inter nefastos esset."

exagitari se] *Xiphil.* c. 14. αὐτὸς δὲ ταῖς τε νυξὶν ἐξεταράττετο, ὥστε καὶ ἐκ τῆς εὐνῆς ἐξαπιναίως ἀναπηδᾷν, καὶ μεθ' ἡμέραν ὑπὸ σαλπίγγων δή τινων πολεμικόν τι καὶ θορυβῶδες ἐκ τοῦ χωρίου, ἐν ᾧ τὰ τῆς Ἀγριππίνης ὀστᾶ ἔκειτο, ἠχουσῶν ἐδειματοῦτο. διὰ καὶ ἄλλοσε ᾔει, καὶ ἐπειδὴ κἀνταῦθα τὰ αὐτὰ αὐτῷ συνέβαινεν, ἄλλοσε ἐμπλήκτως μεθίστατο. *Tac.* c. 10. „Quia tamen non, ut homi-

verberibusque Furiarum ac taedis ardentibus. Quin et, facto per Magos sacro, evocare manes et exorare tentavit. Peregrinatione quidem Graeciae, Eleusiniis sacris, quorum initiatione impii et scelerati voce praeconis summoventur, interesse non ausus est. Junxitque parricidio matris amitae necem. Quam quum ex duritie alvi cubantem visitaret, et illa, tractans lanuginem ejus, ut assolet, jam grandis natu, per blanditias forte dixisset, *Simul hanc excepero, mori volo:* conversus ad proximos, confestim se positurum, velut irridens ait; praecepitque medicis, ut largius purgarent aegram. Necdum defunctae bona invasit, suppresso testamento, ne quid abscederet. [35] Uxores praeter Octaviam duas postea duxit: Poppaeam Sabinam, quaestorio patre natam, et

---

num vultus, ita locorum facies mutantur, obversabaturque maris illius et litorum gravis adspectus, (et erant, qui crederent, sonitum tubae collibus circum editis planctusque tumulo matris audiri,) Neapolim concessit."

Eleusiniis sacris] *Xiphil.* 63, 14. eum Athenas prorsus non adiisse dicit διὰ τὸν περὶ τῶν Ἐριννύων λόγον.

summoventur] Dictum e persona auctoris. Vulg. *summoverentur.*

amitae necem] Excerpt. Peiresc. p. 686., quem locum a Reimaro insertum lege *Xiphil.* 61, 17. καὶ τὴν Δομιτίαν τὴν τηθίδα, ἣν καὶ αὐτὴν ὡς μητέρα τιμᾷν ἔλεγεν, ἐπαπέκτεινε φαρμάκῳ, οὐδ' ἀνέμεινεν ὀλίγας ἡμέρας, ἵν' ἄλλως ὑπὸ τοῦ γήρως ἀποθάνῃ, ἀλλ' ἐπεθύμησε καὶ ἐκείνην ἀπολέσαι· καὶ ἔσπευσέ γε τοῦτο ποιῆσαι διὰ τὰ κτήματα αὐτῆς τὰ ἐν Βαΐαις καὶ ἐν τῇ Ῥαβεννίδι ὄντα. v. de hac *Domitia* Reimar. ad l. c.

Poppaeam Sabinam] *Tac.* 13, 45. „Erat in civitate Sabina Poppaea, *T. Ollio* patre genita, sed nomen avi materni sumserat, illustri memoria Poppaei Sabini, consulari et triumphali decore praefulgentis. nam Ollium, *honoribus nondum functum*, amicitia Sejani pervertit. Huic mulieri cuncta alia fuere, praeter honestum animum. — Agentem eam in matrimonio *Rufii Crispini, Equitis Romani, ex quo filium genuerat*, Otho pellexit, juventa ac luxu, et quia flagrantissimus in amicitia Neronis habebatur. nec mora, quin adulterio matrimonium jungeretur." Otho postea Neroni cessit. v. *Tac.* in sequ. Nostr. Othon. 3. — Quod autem patrem Sabinae Noster *quaestorium*, Tacitus *honoribus non-*

Equiti Romano antea nuptam; deinde Statiliam Messalinam, Tauri bis Consulis ac triumphalis abneptem. Qua ut potiretur, virum ejus, Atticum Vestinum Consulem, in honore ipso trucidavit. Octaviae consuetudinem cito aspernatus, corripientibus amicis, *Sufficere illi debere*, respondit, *uxoria ornamenta*. Eandem mox saepe frustra strangulare meditatus, dimisit ut sterilem: sed improbante divortium populo, nec parcente conviciis, etiam relegavit. Denique occidit sub crimine adulteriorum, adeo

---

dum functum obiisse dicit, vel dissensus, ut saepius, est scriptorum, vel honores Tacitus angustiore sensu curules s. majores dixit.

Statiliam Messalinam] Memorat eandem *Tac.* 15, 68. sequ. ad a. U. 819., ubi *Vestinum* Consulem et ob vetus odium, et ob id ipsum interemtum narrat „quod Statiliam Messalinam matrimonio sibi junxerat, haud nescius, inter adulteros ejus et Caesarem esse." Collega Vestini erat Silius Nerva.

Tauri bis Consulis] Alterum consulatum gessit a. U. 728. cum Augusto VIII. Quum de priori non constet, a. 717. suffectum L. Caninio existimat *Pighius* Annal. T. III. p. 490. et 510. Id saltem probabilius, quam quod *Glandorp.* Onomast. p. 813. a. 728. priorem, et a. 764. s. triennio ante Augusti obitum alterum ejus consulatum adscribit, quum hujus anni Consul illius filius esse videatur. Triumphaverat Taurus ex Africa. v. interpr. ad *Vell.* 2, 127. cf. quae de eodem notavi ad Aug. 29.

dimisit ut sterilem] A. 816. *Tac.* 14, 60. „Exturbat Octaviam, sterilem dictitans. Exin Poppaeae conjungitur." *Xiphil.* 62, 13. Ὀκταουΐαν τὴν Αὐγοῦσταν ἀπεπέμψατο μὲν πρότερον διὰ Σαβῖναν τὴν παλλακίδα, ὕστερον δὲ καὶ ἀπέκτεινε.

relegavit] In Campaniam prius pulsa est, addita militari custodia; inde revocatam ob populi questus insula mox Pandataria clausit. v. *Tac.* c. 60—63.

sub crimine adulter.] *Tac.* 60. „Poppaea — quendam ex ministris Octaviae impulit, servilem ei amorem objicere. destinaturque reus, cognomento Eucerus, natione Alexandrinus, canere tibiis doctus. Actae ob id de ancillis quaestiones, et vi tormentorum victis quibusdam, ut falsa adnuerent, plures perstitere sanctitatem dominae tueri. Ex quibus una instanti Tigellino, castiora esse muliebria Octaviae respondit, quam os ejus." cf. *Xiphil.* l. c.

impudenti falsoque, ut in quaestione pernegantibus cunctis, Anicetum paedagogum suum indicem subjecerit, qui dolo stupratam a se fateretur. Poppaeam, duodecimo die post divortium Octaviae in matrimonium acceptam, dilexit unice. Et tamen ipsam quoque ictu calcis occidit, quod se, ex aurigatione sero reversum, gravida et aegra conviciis incesserat. Ex hac filiam tulit Claudiam Augustam, amisitque admodum infantem. Nullum adeo necessitudinis genus est, quod non scelere perculerit. Antoniam, Claudii filiam, recusantem post Poppaeae mortem nuptias suas, quasi molitricem novarum rerum interemit. Similiter ceteros, aut affinitate aliqua sibi,

---

Anicetum] maternae necis patratorem, classi apud Misenum praefectum. *Tac.* c. 62. „Ille insita vecordia, et facilitate priorum flagitiorum, plura etiam, quam jussum erat, fingit, faterturque apud amicos, quos velut consilio adhibuerat Princeps." Occisa est Octavia vicesimo aetatis anno, auctore *Tac.* c. 64. qui mortem ita describit: „Restringitur vinculis, venaeque ejus per omnes artus exsolvuntur; et, quia pressus pavore sanguis tardius labebatur, praefervidi balnei vapore enecatur." Ceterum n. l. sunt, qui deleant voc. *indicem*. Pro *dolo — fateretur* Memm. *fingeret dolo*.

ictu calcis occidit] *Tac.* 16, 6. „Post finem ludicri (a. 819.) Poppaea mortem obiit, fortuita mariti iracundia, a quo gravida ictu calcis afflicta est. Neque enim venenum crediderim, quamvis quidam scriptores tradant, odio magis, quam ex fide. quippe liberorum cupiens et amori uxoris obnoxius erat." *Xiphil.* 62, 27. καὶ ἡ Σαβίνη ὑπὸ τοῦ Νέρωνος τότε ἀπέθανε. κυούσῃ γὰρ αὐτῇ λάξ, εἴτε ἑκὼν εἴτε ἄκων, ἐνέθορεν.

filiam tulit] *Tac.* 15, 23. „Memmio Regulo et Virginio Rufo Css. (a. 817.) natam sibi ex Poppaea filiam Nero ultra mortale gaudium accepit, appellavitque *Augustam*, dato et Poppaeae eodem cognomento. Locus puerperio colonia Antium fuit, ubi ipse generatus erat sequ."

Antoniam] de qua v. supra Claud. 27.

Similiter ceteros] Ita edidi, ut placuit jam Lipsio, Torrentio et Grutero. Vulg. *similiter interemit ceteros*. Nonnulli codd. dant *similiter, inter ceteros*, sequ. quod recepit Oudend., al. *similiter item ceteros*. Puto, *item* fuisse interpretationem voc. *similiter*, quod h. l. non simile genus mortis, sed in pluribus

aut propinquitate conjunctos; in quibus Aulum Plautium juvenem: quem quum ante mortem per vim conspurcasset, *Eat nunc*, inquit, *mater mea, et successorem meum osculetur;* jactans, dilectum ab ea, et ad spem imperii impulsum. Privignum Rufium Crispinum, Poppaea natum, impuberem adhuc, quia ferebatur ducatus et imperia ludere, mergendum mari, dum piscaretur, servis ipsius demandavit. Tuscum, nutricis filium, relegavit, quod in procuratione Aegypti, balineis in adventum suum exstructis lavisset. Senecam praeceptorem ad necem

---

repetitam caedem significare, aliquis notabat, inde ortum *inter;* mox ad repetendum verbum *interemit* librarii delapsi, quod omnium maxime displicet. Gronov. pater *similiter* repudiat, recipitque *item,* cui illud, ut difficilius, substitutum, parum verisimile, vel suadet utrumque junctim edi: *similiter item,* quod fecit Burm., ex meo sensu durissime. Gronov. filius graviori mutatione: *simili pernicie ceteros.*

Aulum Plautium] Maxima pugna est inter interpretes Taciti et Suetonii, idemne hic sit *Rubellius Plautus*, cujus conjugio imperium affectare Agrippina ferebatur, postea in Asia jussu Neronis interfectus, de quo v. *Tac.* 13, 19. et 14, 22. et 58. sequ., an diversus. His accedendum existimo, nisi, quae Oudend. est sententia, Suetonius utrumque confudit. Reinesius cum aliis illius A. Plautii, qui sub Claudio Britannos devicit (v. Claud. 17. et 24.), filium h. l. intelligit. Ceterum conferas Lips. ad *Tac.* locos cit., Reimar. ad *Xiphil.* 12, 14. Mox cum Ern. et Oudend. ex optimis libris edidi *conspurcasset* pro *constuprasset.*

Rufium Crispinum] v. de hoc nomine varie corrupto Ernest. ad *Tac.* 12, 42. et 13, 45. ubi de patre hujus est sermo.

Tuscum] Caecinam, cui, amoto Burro, praetoriarum cohortium curam destinasse credebatur. v. *Tac.* 13, 20. et ibi Lips. *Xiphil.* 63, 18. Καικίναν Τοῦσκον ὑπερώρισεν, ὅτι τῆς Αἰγύπτου ἄρχων, ἐλούσατο ἐν τῷ βαλανείῳ, ὃ ἐκείνῳ, ὡς καὶ ἐς Ἀλεξάνδρειαν ἥξοντι, ἐποιήθη. Superfuisse eum Neroni, ex *Tac.* Hist. 3, 38. monuit jam Lips. l. c.

Senecam] Orationem, qua bona sua Neroni offert Seneca, habet *Tac.* 14, 53. Ibidem, secessurum se in hortos aut villas, promittit. (Hoc est Nostri: *commeatum petenti, bonisque cedenti.* v. etiam Reimar. ad *Xiphil.* 62, 25.) Tandem, in Pisonis con-

compulit; quamvis saepe commeatum petenti, bonisque cedenti, persancte jurasset, *suspectum se frustra, periturumque potius, quam nociturum ei.* Burro Praefecto remedium ad fauces pollicitus, toxicum misit. Libertos divites et senes, olim adoptionis, mox dominationis suae fautores atque rectores, veneno, partim cibis, partim potionibus indito, intercepit. [36] Nec minore saevitia foris et in exteros grassatus est. Stella crinita, quae summis potesta-

---

juratione et ipse nominatus, mori jussus est. Lege *Tac.* 15, 60. *Xiphil.* l. c. — Periit a. U. 819.

Burro] *Tac.* 14, 51. „Concessit vita Burrus, (a. U. 816.) incertum valetudine, an veneno. Valetudo ex eo conjectabatur, quod in se tumescentibus paulatim faucibus et impedito meatu, spiritum finiebat. Plures, jussu Neronis, quasi remedium adhiberetur, illitum palatum ejus noxio medicamine, asseverabant; et Burrum, intellecto scelere, quum ad visendum eum Princeps venisset, adspectum ejus aversatum, sciscitanti hactenus respondisse: Ego me bene habeo." *Xiphil.* 62, 13. postquam de linguae libertate, quae Burro erat, dixit, diserte addit: τοῦτον μὲν οὖν φαρμάκῳ διώλεσε. Vide, quam caute scripserit Tacitus, ubicunque de pessimis etiam monstris sermo, quam facile rumoribus crediderit Suetonius. Hunc Graeci plerumque sequuntur.

Libertos] *Tac.* 14, 65. „Eodem anno (U. 816.) libertorum potissimos veneno interfecisse creditus est, Doryphorum, quasi adversatum nuptiis Poppaeae, Pallantem, quod immensam pecuniam longa senecta detineret."

Stella crinita] *Tacitus* duo sub Neronis imperio cometas memorat, priorem ad a. 814. l. 14, 22. „Inter quae et *sidus cometes* effulsit, de quo vulgi opinio est, tanquam mutationem regnis portendat. Igitur, quasi jam depulso Nerone, quisnam deligeretur, anquirebant sequ." alterum 15, 47. et a. 818. ubi: „Fine an̄ni vulgantur prodigia, imminentium malorum nuncia. Vis fulgurum non alias crebrior, et *sidus cometes*, sanguine illustri semper Neroni expiatum," quo loco violenta mutatione Ernest. delere vult *Neroni*, aut pro eo legere *tyrannis*, frustra provocans ad h. l., ex quo, quum de altero tantum comete sermo sit, nihil conficias. Contra *Plin.* 2, 25. (23.) „In nostro vero aevo, circa veneficium, quo Claudius Caesar imperium reliquit Domitio Neroni, ac *deinde* principatu ejus *assiduum prope* ac saevum." Igitur saepius quum apparuisset, assiduum prope in coelo, *semper Neroni* illustri sanguine expiatum est. Ceterum de

tibus exitium portendere vulgo putatur, per continuas noctes oriri coeperat. Anxius ea re, ut ex Babilo astrologo didicit, solere reges talia ostenta caede aliqua illustri expiare, atque a semet in capita procerum depellere; nobilissimo cuique exitium destinavit. Enimvero multo magis, et quasi per justam causam, duabus conjurationibus provulgatis: quarum prior majorque Pisoniana, Romae; posterior, Viniciana, Beneventi conflata atque detecta est. Conjurati e vinculis triplicium catenarum dixere causam: quum quidam crimen ultro faterentur, nonnulli etiam imputarent, tanquam aliter illi non possent, nisi morte, succurrere, dedecorato flagitiis omnibus. Damnatorum liberi Urbe pulsi, enectique veneno aut fame. Constat, quosdam cum paedagogis et capsariis uno prandio pariter necatos, alios diurnum victum prohibitos quaerere. [37] Nullus posthac adhibitus dilectus aut modus interimendi, quoscun-

---

priori intellige *Senec.* Nat. Quaest. 7. c. 17. et 21. et *Xiphilin.* 61, 18. τεράτων δέ τινων γεγονότων τότε, οἱ μάντεις ὄλεθρον αὐτῷ ταῦτα φέρειν εἶπον, καὶ συνεβούλευσαν ἐς ἑτέρους τὸ δεινὸν ἀποτρέψασθαι. κἂν συχνοὺς εὐθὺς κατεχρήσατο, εἰ μὴ ὁ Σενέκας ἔφη αὐτῷ ὅτι, Ὅσους ἂν ἀποσφάξῃς, οὐ δύνασαι τὸν διάδοχόν σου ἀποκτεῖναι, ad quem loc. nescio an injuriam Nostro inferat Reimarus.

Pisoniana] C. Pisonis a. 819. de qua v. *Tac.* 15, 48. sequ.

Viniciana] De hac nihil constat. Locum enim *Plutarch.* de garrul. c. 9., quem ad eam refert Lips. ad *Tac.* 15, 54., eo non pertinere, quum Romae ibi mentio fiat, ostenderunt Burmann. ad h. l. et Ernest. ad Tac. l. c. Non magis Plutarchi narrationem ad Pisonianam conjurationem retulerim. Vinicianae descriptio periit sine dubio cum Taciti libris deperditis.

imputarent] h. e. pro beneficio imputarent. v. ind. — *Tac.* 15, 68. „Proximum constantiae exemplum Sulpicius Asper Centurio praebuit, percunctanti Neroni, cur in caedem suam conspiravisset? breviter respondens, *non aliter tot flagitiis ejus subveniri potuisse.*" Ἄλλως σοι βοηθῆσαι οὐκ ἠδυνάμην, ejus verba sunt apud *Xiphil.* 62, 24. ubi Σουλπίκιος Ἄπρος homo nominatur, scriptoris vel librarii errore.

capsariis] *Juvenal.* Sat. 10, 117. „custos angustae vernula capsae."

que libuisset, quacunque de causa. Sed ne de pluribus referam, Salvidieno Orfito objectum est, quod tabernas tres de domo sua circa Forum civitatibus ad stationem locasset: Cassio Longino jurisconsulto, ac luminibus orbato, quod in vetere gentili stemmate C. Cassii, percussoris Caesaris, retinuisset imagines: Paeto Thraseae, tristior et paedagogi vultus. Mori

---

ad stationem] „ubi starent et versarentur, pleni Fori tempore, legati civitatum, ut inveniri a convenire volentibus possent." Ernest. *Plin.* ep. 1, 13, 2. „Plerique *in stationibus* sedent, tempusque audiendi fabulis conterunt" et 2, 9, 5. „ambio domos, stationesque circumeo." *Xiphil.* 62, 27. damnatum aliquem dicit, ὅτι πρὸς τῇ ἀγορᾷ ᾤκει, καὶ ἐργαστήρια ἐξεμίσθου, ἢ καὶ φίλους τινὰς εἰς αὐτὰ ὑπεδέχετο. Videtur incertus fuisse Graecus scriptor in vertendis *stationibus*.

Cassio Longino] v. Lips. ad *Tac.* 6, 15. et ipsum *Tacitum* A. 12, 11, 12. l. 15, 52. et l. 16, 7. *Plin.* ep. 7, 24. cf. *Bachii* Hist. Jur. p. 392. — „Objectavit Nero Cassio, (ita *Tac.* 16, 7.) quod inter imagines majorum etiam C. Cassii effigiem coluisset, ita inscriptam: *Dux Partium.* Quippe semina belli civilis et defectionem a domo Caesarum quaesitam." c. 9. „Deportatus in insulam Sardiniam Cassius et senectus ejus exspectabatur." Expulsum in Sardiniam, et revocatum a Vespasiano, tradit etiam *Pompon.* de orig. jur. 2. §. ult. — Ceterum lectio n. l. varie fuit tentata. Ernest. rescripsit e Mss. *in vetere gentis stemmate,* aversatus duo adjectiva eidem substantivo juncta, contra quem Oudend. et Wolf. recte monuerunt, *stemma gentile* pro uno esse substantivo, s. *gentile* non esse praedicatum, sed ad subjectum pertinere. Deinde pro *retinuisset* vulg. legitur *restituisset.* Illud Ern. ita interpretatur, ut Cassius in conficiendo gentis stemmate (hunc enim morem hoc demum aevo invaluisse contendit, de quo mihi non constat) Cassium, Caesaris percussorem, *non praeterierit.* Equidem levitatem criminis ea majorem puto, si id modo objectum, quod in *vetere*, igitur non ab ipso demum confecto, stemmate percussoris, qui ad majores pertinebat, effigiem *retinuerat* h. e. *non ejecerat.* Denique plur. *imagines* recte defenditur ab Oudend. contra Ernest., qui varie loco subvenire studet (v. ejus not.), quum diversis locis stemma cum imaginibus positum videatur.

Paeto Thraseae] Catoni hujus aevi. v. *Tac.* 16, 21. „Trucidatis tot insignibus viris, ad postremum Nero virtutem ipsam exscindere concupivit, interfecto Thrasea Paeto et Barca Sorano

jussis non amplius, quam horarum spatium, dabat. Ac ne quid morae interveniret, medicos admovebat, *qui cunctantes continuo curarent;* ita enim vocabat, venas mortis gratia incidere. Creditur etiam polyphago cuidam Aegyptii generis, crudam carnem, et quicquid daretur, mandere assueto, concupisse vivos homines laniandos absumendosque objicere. Elatus inflatusque tantis velut successibus, negavit, *quemquam Principum scisse, quid sibi liceret.* Multasque nec dubias significationes saepe jecit, ne reliquis quidem se parsurum Senatoribus; eumque ordinem sublaturum quandoque e Republica, ac provincias et exercitus Equiti Romano ac libertis permissurum. Certe neque adveniens, neque proficiscens, quemquam osculo impertiit, ac ne resalutatione quidem. Et in auspicando opere Isthmi, magna frequentia clare, *Ut sibi ac populo Romano bene res verteret,* optavit, dissimulata Senatus mentione. [38] Sed nec populo, aut moenibus patriae pepercit. Dicente quodam in sermone communi:

---

sequ." (a. 820.) Loca auctorum de *Thrasea Paeto* collegit Reimar. ad *Xiphil.* 61, 15.

horarum spatium] Vulg. *horarium.* Illud codd. et edd. antiquae omnes exhibent, ut Domit. 3. „quotidie *secretum* sibi *horarum* sumere solebat." Supplent *aliquot,* quod non necessarium, quum genitivus nominis sit pro adjectivo. Nostra lingua brevius: *nur Stundenfrist.* Wolfii conjectura: *III horarum* (numeri nota per II extrita) nescio an frigidiorem auctori subjiciat sententiam, et idem Domit. l. c. praefert *horarium.*

polyphago] Attulit jam Casaub. locum *Vopisc.* Aurelian. 50.

signif. saepe jecit] Pessimae sunt mutationes *adjecit* Heinsii, *dedit* Burmanni, et lectio codd. quorundam *ejecit.* Prorsus nostra lingua respondet: *er liefs Winke fallen.* v. etiam Ernest.

osculo impertiit] *Plin.* Panegyr. 23. „Gratum erat cunctis, quod Senatum osculo exciperes, ut dimissus osculo fueras," ubi v. Gierig.

in sermone communi] Oppon. sermoni *secreto,* atque ita sermo *communis* dicitur etiam a *Petron.* c. 115., quem citavit Oudend. — Ernest. e duobus libris dedit *convivii,* cumque secuti sunt Bremius et Bipontini. Ita scriptorem puto potius dedisse

Ἐμοῦ θανόντος γαῖα μιχθήτω πυρί·
immo, inquit, ἐμοῦ ζῶντος. Planeque ita fecit. Nam, quasi offensus deformitate veterum aedificiorum, et angustiis flexurisque vicorum, incendit Urbem tam palam, ut plerique consulares cubicularios ejus, cum stuppa taedaque in praediis suis deprehensos, non attigerint: et quaedam horrea circa domum Auream, quorum spatium maxime desiderabat, [ut] bellicis machinis labefactata atque inflammata sint, quod

---

vel *convivali*, ut Wolfius censet, vel simpliciter: *dicente quodam inter convivium* v. *inter coenam* v. *super coenam*, ut est Caes. 87. — Defendit Ernest. *convivii* etiam ad *Tac.* A. 13, 17.

Ἐμοῦ θανόντος] Hunc versum, quem Tiberium in ore habuisse dicit *Dio* 58, 23., Fabricius ad h. l. Sisyphi vel Bellerophontis Euripidei esse suspicatur, comparatque *Cicer.* de fin. 3, 19. et *Senec.* de clement. 2, 2. cf. Burmann. ad h. l.

incendit Urbem] v. *Tac.* 15, 38. qui caute: „Sequitur clades, forte an dolo Principis, incertum; nam utrumque auctores prodidere sequ." *Xiphil.* 62, 16. prorsus e Nostro: μετὰ δὲ ταῦτα ἐπεθύμησεν, ὅπερ που ἀεὶ ηὔχετο, τήν τε πόλιν ὅλην καὶ τὴν βασιλείαν ζῶν ἀναλῶσαι. *Sulpic. Sev.* Hist. sacr. 2, 29. „Interea, abundante jam Christianorum multitudine, accidit, ut Roma incendio conflagaret, Nerone apud Antium constituto. Sed opinio omnium invidiam incendii in Principem retorquebat, credebaturque Imperator gloriam innovandae Urbis quaesisse. Neque ulla re Nero efficiebat, quin ab eo jussum incendium putaretur." Disputat de ea re Reimar. ad *Xiphil.* l. c. Accidit haec clades, „omnibus, (ita *Tac.* l. c.) quae huic Urbi per violentiam ignium acciderunt, gravior atque atrocior" a. U. 818.

in praediis] urbanis. Burm mallet *aedibus*.

[*ut*] *bellicis machinis*] Plerique proscribendam duxere particulam *ut*, vel post Lipsium mutandam in *vi*, quod tamen frigidam pareret tautologiam, sequentibus *bell. machinis*, vel cum Jac. Gronovio legendum: *desiderabatur*. Wolfius ex male repetita syllaba priore *ut* haesisse existimat. Nisi vera est sententia *Waltheri*, qui Observ. p. 26. post: *et quaedam horrea — desiderabat* ex antecedentibus supplendum censet: *tam palam incendit*, quam tamen repetitionem non possum, quin inutilem frigidamque habeam, postquam semel universe dixerat auctor: *Urbem incendit*, praesertim quum verbum *incendere* non conveniat *horreis*, in quibus difficultatibus removendis ipse laborat vir doctissimus; ex errore librariorum insertum puto *ut*, qui non cepe-

saxeo muro constructa erant. Per sex dies septemque noctes ea clade saevitum est, ad monumentorum bustorumque deversoria plebe compulsa. Tunc, praeter immensum numerum insularum, domus priscorum ducum arserunt, hostilibus adhuc spoliis adornatae, Deorumque aedes, ab regibus, ac deinde Punicis et Gallicis bellis votae dedicataeque, et quicquid visendum atque memorabile ex antiquitate duraverat.

---

rant verba: *quorum spatium mox desiderabat* sc. Nero, et quum nominativum putarent voc. *spatium*, cum sequentibus ea particula jungere voluerunt. Ceterum e Nostro *Oros.* 7, 7. „Denique Urbis Romae incendium voluptatis suae spectaculum fecit. Per sex enim dies septemque noctes ardens civitas regios pavit aspectus. Horrea quadro structa lapide, magnaeque illae veterum insulae, quas discurrens adire flamma non poterat, magnis machinis, quondam ad externa bella praeparatis, labefactatae atque inflammatae sunt, ad monimentorum bustorumque deversoria infelici plebe compulsa."

Per sex dies septemque noctes] *Tac.* 15, 40. „*Sexto* demum *die* apud imas Esquilias finis incendio factus," ubi comparat Lipsius antiquum lapidem, in quo: *quando Urbs per novem dies arsit Neronianis temporibus*, et conciliat cum Tacito, quod hic proxime, " nondum posito metu, *rediisse ignem*" addit. *Xiphil.* 62, 17. tantum ἐπὶ πλείους καὶ ἡμέρας καὶ νύκτας incendium durasse dicit.

plebe compulsa] *Tac.* c. 39. „Solatium populo exturbato et profugo campum Martis ac monumenta Agrippae, hortos quin etiam suos patefecit, et subitaria aedificia exstruxit, quae multitudinem inopem acciperent; subvectaque utensilia ab Ostia et propinquis municipiis; pretiumque frumenti minutum usque ad ternos nummos."

arserunt — duraverat] *Tac.* c. 41. „Domuum et insularum et templorum, quae amissa sunt, numerum inire haud promtum fuerit; sed vetustissima religione, quod Servius Tullius Lunae, et magna ara fanumque, quae praesenti Herculi Arcas Euander sacraverat, aedesque Statoris Jovis, vota Romulo, Numaeque regia et delubrum Vestae cum Penatibus populi Rom. exusta. Jam opes, tot victoriis quaesitae, et Graecarum artium decora, exin monumenta ingeniorum antiqua et incorrupta; quamvis in tanta resurgentis Urbis pulcritudine, multa seniores meminerint, quae reparari nequibant."

Hoc incendium e turre Maecenatiana prospectans, laetusque *flammae*, ut ajebat, *pulcritudine*, ἅλωσιν Ilii in illo suo scenico habitu decantavit. Ac ne non hinc quoque, quantum posset praedae et manubiarum, invaderet, pollicitus cadaverum et ruderum gratuitam egestionem, nemini ad reliquias re-

---

e turre Maecenatiana] de qua v. *Meibomii* Maecen. p. 175. sequ., *Donat.* de Urbe Rom. 3, 23. et *Nardin.* Rom. vet. 4, 2. — Exscripsit more suo Suetonium *Orosius*, qui l. c. „Quod ipse ex altissima illa Maecenatiana turre prospectans, laetusque flammae, ut ajebat, pulcritudine, tragico habitu Iliadem decantabat,“ *Iliadem* per errorem dicens pro diverso carmine. Prope accedit *Xiphil.* 62, 18. ὁ Νέρων ἔς τε τὸ ἄκρον τοῦ Παλατίου, ὅθεν μάλιστα σύνοπτα τὰ πολλὰ τῶν καιομένων ἦν, ἀνῆλθε, καὶ τὴν σκευὴν τὴν κιθαρῳδικὴν λαβὼν, ᾖσεν ἅλωσιν, ὡς μὲν αὐτὸς ἔλεγεν, Ἰλίου, ὡς δὲ ἑωρᾶτο, Ῥώμης. Difficilius concilies cum his *Tacitum*, qui c. 39. „Eo in tempore Nero, Antii agens, non ante in Urbem regressus est, quam domui ejus, qua Palatium et Maecenatis hortos continuaverat, ignis propinquaret; neque tamen sisti potuit, quin *et Palatium et domus et cuncta circum* haurirentur“ et mox: „Pervaserat rumor, ipso tempore flagrantis Urbis, inisse eum *domesticam scenam*, et cecinisse Trojanum excidium, praesentia mala vetustis cladibus assimulantem.“ Usus est hoc loco Taciti ad elevandam rumoris, cui nimis creduli Suetonius ejusque sequaces assensum praebuisse videntur, veritatem etiam Reimarus ad *Xiphil.* l. c.

ἅλωσιν *Ilii*] quod carmen ab ipso Nerone compositum, certo puto colligi ex *Juvenal.* 8, 219. ubi v. Ruperti, et *Xiphil.* 62, 29. qui Τρωϊκά τινα ποιήματα Neronis commemorat, ubi locupletissimus est Reimarus. Reliqua hujus nominis carmina recenset Heynius in excursu 1. ad *Virgil.* Aen. 2.

pollicitus — egestionem] *Tac.* c. 43. „Eas porticus“ (np. quae ex nova aedificiorum ratione frontem insularum protegerent) „Nero, sua pecunia exstructurum, purgatasque areas dominis traditurum, pollicitus est.“ Nihil tamen dicit scriptor, omni ira in historiis major, de rapinis, hic quoque secundum Nostrum a Nerone patratis. Hunc denuo sequitur *Oros.* l. c. „Avaritiae autem tam praeruptae exstitit, ut post hoc incendium Urbis, quam se Augustus ex latericia marmoream reddidisse jactaverat, neminem ad reliquias rerum suarum adire permiserit. cuncta, quae flammae quoquo modo superfuerant, ipse abstulit,“ ubi mallem: *cunctaque, quae — abstulerit.*

rum suarum adire permisit; collationibusque non receptis modo, verum et efflagitatis, provincias privatorumque census prope exhausit. [39] Accesserunt tantis ex Principe malis probrisque quaedam et fortuita: pestilentia unius autumni, quo triginta funerum millia in rationem Libitinae venerunt: clades Britannica, qua duo praecipua oppida, magna civium sociorumque caede, direpta sunt: ignominia ad Orientem, legionibus in Armenia sub jugum missis, aegreque Syria retenta. Mirum, et vel praecipue notabile inter haec fuerit, nihil eum patientius,

---

collationibusque] *Xiphil.* c. 18. χρήματα δὲ ὁ Νέρων παμπληθῆ καὶ παρὰ τῶν ἰδιωτῶν καὶ παρὰ τῶν δήμων, τὰ μὲν βίᾳ ἐπὶ τῇ προφάσει τοῦ ἐμπρησμοῦ, τὰ δὲ παρ' ἑκόντων δῆθεν ἠργυρολόγησε, καὶ τῶν Ῥωμαίων αὐτῶν τὸ σιτηρέσιον παρεσπάσατο. cf. *Tac.* 15, 45. — Ernest., immemor Xiphilini, novum cladis genus, quo Nero imperium Rom. exhauserit, collationes extra ordinem exactas, his verbis Nostrum addere putat, interpretans *que*, quod deest in nonnullis, *praeterea, porro*, ideoque cum aliis post maximam interpunctionem pergit: *Collationibusque* sequ. Satis ei responderunt Oudend. et Wolfius. *Orosius* l. c. ex incerto auctore: „Centies centena millia Sestertiûm annua ad expensas a Senatu sibi conferri imperavit" ubi aeque verba: *ad expensas* sunt *collationes* Suetonii, imperatae ἐπὶ τῇ προφάσει τοῦ ἐμπρησμοῦ.

pestilentia] A. 819. *Tac.* 16, 13. „Tot facinoribus foedum annum etiam Dii tempestatibus et morbis insignivere. Vastata Campania turbine ventorum, qui villas, arbusta, fruges passim disjecit, pertulitque violentiam ad vicina Urbi; in qua omne mortalium genus vis pestilentiae depopulabatur, nulla coeli intemperie, quae occurreret oculis sequ."

clades Britannica] A. 815. v. *Tac.* 14, 29. sequ. *Xiphil.* 62, 1. sequ. qui: πάθος ἐν Βρεττανίᾳ δεινὸν — συνηνέχθη. δύο τε γὰρ πόλεις ἐπορθήθησαν, καὶ μυριάδες ὀκτὼ τῶν τε Ῥωμαίων καὶ τῶν συμμάχων αὐτῶν ἐφθάρησαν, ἥ τε νῆσος ἠλλοτριώθη. *Duo oppida* dicit Camulodunum et Verulamium, omissa Londinii mentione, ubi minor clades, quia maxima negotiatorum pars emigraverat. v. *Tac.* c. 32 et 33.

ignom. ad Orientem] A. 816. Dux Romanorum erat Caesennius Paetus. v. *Tac.* 15, 6. sequ. *Sub jugum missas legiones*, idem c. 15. rumore tantum traditum dicit, Suetonius, ut solet, pro certo narrat. cf. *Xiphil.* 62, 21.

fuerit] Vulg. *fuit.* v. Caes. 63. et ibi not. Galb. 23. Mox

quam maledicta et convicia hominum, tulisse; neque in ullos leniorem, quam qui se dictis aut carminibus lacessissent, exstitisse. Multa Graece Latineque proscripta aut vulgata sunt, sicut illa:

Νέρων, Ὀρέστης, Ἀλκμαίων, μητροκτόνοι.
Νεόνυμφον, Νέρων, ἰδίαν μητέρ', ἀπέκτεινεν.

Quis negat, Aeneae magna de stirpe Neronem?
Sustulit hic matrem, sustulit ille patrem.

Dum tendit citharam noster, dum cornua Parthus,
Noster erit Paean, ille ἑκατηβελέτης.

Roma domus fiet: Vejos migrate, Quirites,
Si non et Vejos occupat ista domus.

Sed neque auctores requisiit: et quosdam per indicem delatos ad Senatum, affici graviore poena prohibuit. Transeuntem Isidorus Cynicus in publico clara voce corripuerat, *quod Nauplii mala bene cantitaret, sua bona male disponeret.* Et Datus, Atellanarum histrio, in cantico quodam, ὑγίαινε πάτερ, ὑγίαινε μῆτερ, ita demonstraverat, ut bibentem na-

pro *proscripta aut vulg.* liber Torrentii *perscripta ac v.* Illud jure repudiat Torrentius, sed male probat *ac*, quum duo verba, diversis modis carmina illa innotuisse, dicant, vel publicis locis inscripta s. affixa, vel ore tantum tradita, atque ita vulgata.

Νέρων — ἀπέκτεινεν] Male disjungunt nonnulli duo versus cohaerentes, qui, id sibi proprium prae aliis matricidis habere Neronem, dicunt, quod νεόνυμφον etiam matrem h. e. recens nuptam occiderit, quo *incestus* (de quo v. c. 28.) salse significatur. Ceterum mallem νεόνυμφος, ut amoveatur duplex epitheton, et, quod metrum postulat, et suasere jam Dorvill., (v. Addend. Burm.), Oudendorp., Ernestius, mutato verborum ordine: Νεόνυμφος ἰδίαν μητέρ' ἀπέκτεινεν Νέρων. Codex Salmas. dat νεόψηφον, quod probavit *Turneb.* Advers. 24, 6. et 27, 18. Reliquam varietatem, ut assolet, e corruptis Graecis ortam, v. apud Burmann. Apollini Pythio hunc versum tribuere videtur *Pseudo-Lucianus* Neron. c. 10. cf. Reimar. ad *Xiphil.* 61, 16.

Sustulit] Lusus in verbo *tollere.*

tantemque faceret, exitum scilicet Claudii Agrippinaeque significans: et in novissima clausula,

Orcus vobis ducit pedes,

Senatum gestu notaret. Histrionem et philosophum Nero nihil amplius, quam Urbe Italiaque summovit, vel contemtu omnis infamiae, vel ne fatendo dolorem irritaret ingenia. [40] Talem Principem paulo minus quatuordecim annos perpessus terrarum orbis, tandem destituit; initium facientibus Gallis, duce Julio Vindice, qui tum eam provinciam Propraetore obtinebat. Praedictum a mathematicis Neroni olim erat, fore, ut quandoque destitueretur: unde illa vox ejus celeberrima, τὸ τεχνίον πᾶσα γαῖα τρέφει·

Orcus vob. ducit pedes] Meam facio post alios Lipsii interpretationem: *Plato vos per pedes ad Manes trahit,* uti Cerberus apud *Lucian.* dial. mort. 21. κἀγὼ ἔτι διαμέλλοντα αὐτὸν δακὼν τῷ κωνείῳ κατέσπασα τοῦ ποδός. In carmine Atellano non magna quaerenda eruditio, sed scurrilis lepos, qualis in vulgi dicteriis proverbiisque esse solet. Nos similiter dicere possemus: *der Tod packt euch bei den Beinen, und zieht euch in das Grab hinab.* Cui multa placent, adeat Burmannum.

paulo minus quatuord. annos] cf. infra c. 51. *Eutrop.* 7, 9. obiisse dicit imperii anno *quarto decimo.* *Xiphil.* 63, 29. ἦρξεν ἔτη δεκατρία, καὶ μῆνας ὀκτώ, nempe a medio Octobri a. U. 807. usque ad medium Junium a. 821. Plura v. apud Oudendorp. ad h. l., et Reimar. ad *Xiphil.* l. c.

Julio Vindice] *Xiphil.* 63, 22. Γάϊος Ἰούλιος Βίνδιξ, ἐκ μὲν προγόνων Ἀκυτανός, τοῦ βασιλικοῦ γένους, κατὰ δὲ τὸν πατέρα βουλευτὴς τῶν Ῥωμαίων· τό τε σῶμα ἰσχυρός, καὶ τὴν ψυχὴν συνετός, τῶν τε πολεμικῶν ἔμπειρος, καὶ πρὸς πᾶν ἔργον μέγα εὔτολμος — ὃς προέστη τῶν Γαλατῶν. cf. *Plutarch.* Galb. 4. ubi Γαλατίας στρατηγός dicitur, et quae collegit Reimar. ad *Xiphil.* l. c. Incepit motum Vindex initio anni 821., et se ipsum, re nondum perfecta, gladio interemit. *Xiphil.* c. 24. Pro *Gallis* Burm. malebat *Galliis.* Sed Xiphilinus c. 22. diserte: οὗτος ὁ Βίνδιξ συναθροίσας τοὺς Γαλάτας, πολλὰ πεπονθότας τε ἐν ταῖς συχναῖς εἰςπράξεσι τῶν χρημάτων, καὶ ἔτι πάσχοντας ὑπὸ Νέρωνος κ. τ. λ.

τὸ τεχνίον — τρέφει] *Xiphil.* c. 27. ἐβουλεύσατο — ἐς τὴν Ἀλεξάνδρειαν πλεῦσαι, ὑπειπὼν ὅτι· Ἂν καὶ τῆς ἀρχῆς ἐκπέσωμεν, ἀλλὰ τό γε τεχνίον ἡμᾶς ἐκεῖ διαθρέψει, proverbio ad se ipsum relato, quod originem dedit lectioni nonnullorum codd.

quo majore scilicet venia meditaretur citharoedicam artem, Principi sibi gratam, privato necessariam. Spoponderant tamen quidam destituto Orientis dominationem, nonnulli nominatim regnum Hierosolymorum, plures omnis pristinae fortunae restitutionem. Cui spei pronior, Britannia Armeniaque amissa, ac rursus utraque recepta, defunctum se fatalibus malis existimabat. Ut vero, consulto Delphis Apolline, septuagesimum ac tertium annum cavendum sibi, audivit, quasi eo demum obiturus, ac nihil conjectans de aetate Galbae, tanta fiducia non modo senectam, sed etiam perpetuam singularemque concepit felicitatem, ut, amissis naufragio pretiosissimis rebus, non dubitaverit inter suos dicere, *pisces eas sibi relaturos.* Neapoli de motu Galliarum cognovit die ipso, quo matrem occiderat: adeoque lente ac secure tulit, ut gaudentis etiam suspicionem praeberet, tanquam occasione nata spoliandarum jure belli opulentissimarum provinciarum. Statimque in

---

Suetonii: τὸ τεχνίον ἡμᾶς διαθρέψει, probatae Turnebo. Sed salva est vulgata, senarii vestigia servans, quem varie restituere viri docti. v. ed. Burmanni.

Spoponderant — Or. domin.] Vulg. *spoponderunt,* et *destituto ci*, et *ordinationem Or.* Edidi optimorum codd. lectionem post Oudend. et Ernestium. *Ordinationem* Gronovius defendit locis, nostro nullo modo convenientibus.

Cui spei pronior] v. Oudend. ad h. l. et Ernest. ad *Tac.* A. 4, 60.

pisces — relaturos] Comparant fabulam de annulo Polycratis Samii, quam refert *Herodotus* 3, 41. sequ.

Neapoli] *Xiphil.* c. 26. ὁ δὲ Νέρων μαθὼν τὰ κατὰ τὸν Βίνδικα, ἐν Νεαπόλει τὸν γυμνικὸν ἀγῶνα ἀπ' ἀρίστου θεωρῶν, οὐκ ἐλυπήθη, ἀλλὰ καταπηδήσας ἐς τῆς ἕδρας, ἀθλητῇ τινι συνεσπούδασεν. cf. *Plutarch.* Galb. 5. ubi: προςποιούμενος ἐκείνου καταφρονεῖν, καὶ παρ' οὐδὲν ἡγεῖσθαι τὰ Γαλατῶν sequ.

die — occiderat] mense igitur Martio, in quem incidebant Quinquatrus. v. Aug. 71. et supra c. 34.

spoliandarum — provinciarum] *Plutarch.* Galb. l. c. οὐ μὴν ἀλλὰ συγκλήτου ψηφισαμένης πολέμιον τὸν Γάλβαν, αὐτός τε παίζειν καὶ θρασύνεσθαι πρὸς τοὺς φίλους βουλόμενος, οὐ φαύλην ἔφη

gymnasium progressus, certantes athletas effusissimo studio spectavit. Coenae quoque tempore interpellatus tumultuosioribus literis, hactenus excanduit, ut malum iis, qui descissent, minaretur. Denique per octo continuos dies non rescribere cuiquam, non mandare quid aut praecipere conatus, rem silentio obliteravit. [41] Edictis tandem Vindicis contumeliosis et frequentibus permotus, Senatum epistola in ultionem sui Reique publicae adhortatus est, excusato languore faucium, propter quem non adesset. Nihil autem aeque doluit, quam ut malum se citharoedum increpitum, ac pro Nerone Aënobarbum appellatum. Et nomen quidem gentile, quod sibi per contumeliam exprobraretur, resumturum se professus est, deposito adoptivo. Cetera convicia, ut falsa, non alio argumento refellebat, quam quod etiam inscitia sibi tanto opere elaboratae perfectaeque a se artis objiceretur; singulos subinde rogitans, *nossentne quemquam praestantiorem.* Sed urgentibus aliis super alios nunciis, Romam praetrepidus rediit. Leviterque modo in itinere frivolo auspicio mente recreata, quum annotasset, insculptum monumento militem Gallum ab Equite Romano oppressum trahi crinibus, ad eam speciem exsiluit gaudio, coelumque

---

πρόῤῥησιν ἐμπεπτωκέναι λογισμοῦ δεομένῳ χρημάτων αὐτῷ· καὶ τὰ μὲν Γαλατῶν, ὅταν ὑποχείριοι γένωνται, λαφυραγωγήσεσθαι sequ. *Xiphil.* c. 26. τά τε ἄλλα ὅσα εἰώθει ὁμοίως ἐποίει, χαίρων τοῖς ἠγγελμένοις, ὅτι ἄλλως τε κατακρατήσειν τοῦ Βίνδικος ἤλπιζε, καὶ ὑπόθεσιν ἀργυρισμοῦ καὶ φόνων εἰληφέναι ἐδόκει, καὶ ἐτρύφα, καὶ τὸ τῆς Σαβίνης ἡρῷον ἐκποιηθὲν καὶ κοσμηθὲν λαμπρῶς ὡσίωσεν sequ.

exc. languore faucium] *Xiphil.* c. 26. οὔτε ἐς τὴν Ῥώμην ἠπείχθη, ἀλλὰ καὶ γράμματα ἁπλῶς τῇ βουλῇ πέμψας, παρῃτήσατο ὅτι οὐκ ἀφίκετο, λέγων βραγχᾷν, καθάπερ τι ᾆσαι καὶ τότε αὐτοῖς δεόμενος.

malum se citharoedum] *Philostrat.* Apollon. 5, 5. ἔφη γάρ, Νέρωνα εἶναι πάντα μᾶλλον ἢ κιθαρῳδόν, καὶ κιθαρῳδὸν μᾶλλον ἢ βασιλέα.

laboratae] Cum Burm. legendum puto *elaboratae.*

adoravit. Ac ne tunc quidem aut Senatu aut populo coram appellato, quosdam e primoribus viris domum evocavit: transactaque raptim consultatione, reliquam diei partem per organa hydraulica novi et ignoti generis circumduxit: ostendensque singula, de ratione ac difficultate cujusque disserens, jam se etiam prolaturum omnia in theatrum affirmavit, si per Vindicem liceat. [42] Postquam deinde etiam Galbam et Hispanias descivisse cognovit, collapsus, animoque male fracto, diu et sine voce, et prope intermortuus jacuit. Utque resipuit, veste discissa, capite converberato, *actum de se*, pronunciavit: consolantique nutriculae, et aliis quoque jam Principibus similia accidisse memoranti, *Se vero praeter ceteros inaudita et incognita pati*, respondit, *qui summum imperium vivus amitteret.* Nec eo secius quicquam ex consuetudine luxus atque desidiae omisit, vel imminuit. Quin immo, quum prosperi quiddam ex provinciis nunciatum esset, super abundantissimam coenam jocularia in defectionis duces carmina, lasciveque modulata, quae vulgo notuerunt, etiam gesticulatus est; ac spectaculis theatri clam illatus, cuidam scenico placenti nuncium misit, *abuti*

---

per organa hydraulica] *Xiphil.* l. c. νύκτωρ ποτὲ τοὺς πρώτους τῶν βουλευτῶν καὶ τῶν ἱππέων ἐξαπίνης σπουδῇ, ὡς καὶ περὶ τῶν παρόντων σφίσι κοινωνήσων, μεταπεμψάμενος, Ἐξεύρηκα, ἔφη, πῶς ἡ ὕδραυλις (αὐτὸ γὰρ τὸ ῥηθὲν γραφήσεται) καὶ μεῖζον καὶ ἐμμελέστερον φθέγξεται, ad qu. l. vide, quae de *organis hydraulicis* scripsit Reimarus, et quos ille citavit.

Galbam et Hisp.] *Xiphil.* c. 27. Ἐπεὶ δὲ περί τε τοῦ Γάλβα ἤκουσεν, ὅτι αὐτοκράτωρ ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν ἀνηγορεύθη, περί τε τοῦ Ῥούφου, ὅτι αὐτοῦ ἀπέστη, ἐν δέει τε μεγάλῳ ἐγένετο, καὶ αὐτός τε ἐν Ῥώμῃ παρεσκευάζετο, καὶ ἐπ' ἐκείνους Ῥούβριον Γάλλον καὶ ἄλλους τινὰς ἔπεμψεν. *Plutarch.* Galb. 5. ἅμα τῷ πυθέσθαι τὰ περὶ Γάλβαν (ἔτυχε δὲ λελουμένος καὶ ἀριστῶν) ἀνέτρεψε τὴν τράπεζαν.

summum imperium] Vulg. *suum*, quod prorsus ineptum.

notuerunt] Ita Oudend. et Wolf. e Memm. aliisque codd. pro *innotuerunt*.

eum occupationibus suis. [43] Initio statim tumultus, multa et immania, verum non abhorrentia a sua natura, creditur destinasse: successores percussoresque summittere exercitus et provincias regentibus, quasi conspiratis, idemque et unum sentientibus: quicquid ubique exsulum, quicquid in Urbe hominum Gallicanorum esset, contrucidare: illos, ne desciscentibus aggregarentur; hos, ut conscios popularium suorum atque fautores: Gallias exercitibus diripiendas permittere: Senatum universum veneno per convivia necare: Urbem incendere, feris in populum immissis, quo difficilius defenderetur. Sed absterritus, non tam poenitentia, quam perficiendi desperatione, credensque expeditionem necessariam, Consules ante tempus privavit honore, atque in utriusque locum solus iniit consulatum, quasi fatale esset, non posse Gallias debellari, nisi a se Consule. Ac susceptis fascibus, quum post epulas triclinio digrederetur, innixus humeris familiarium, affirmavit, simul ac primum provinciam attigisset, inermem se in conspectum exercituum proditurum, nec quic-

---

abuti eum occup. suis] h. e. haud bene eum facere, quod, dum ipse negotiis publicis detentus in scenam prodire atque de palma cum eo certare nequeat, utatur eo tempore ad favorem populi voce comparandum. Ita *Cic.* de nat. D. 2, 60. „Nos elephantorum acutissimis sensibus, nos sagacitate canum *ad utilitatem nostram abutimur.*" Plura exempla quaere in Lexicis.

Senatum — incendere] *Xiphil.* c. 27. ὑπὸ πάντων δὲ ὁμοίως ἐγκαταλειφθεὶς, ἐβουλεύσατο μὲν τούς τε βουλευτὰς ἀποκτεῖναι, καὶ τὴν πόλιν καταπρῆσαι, ἔς τε τὴν Ἀλεξάνδρειαν πλεῦσαι.

defenderetur] sc. populus a feris, si post eas immissas Urbs quoque incenderetur, ut recte explicat Oudendorp. Al. *defenderentur* sc. ferae h. e. arcerentur. Ms. Lyser. *defenderent.*

Consules] C. Silium Italicum, poetam, et M. Galerium Trachalum. Non meminisse videtur nostri loci *Pighius* Ann. T. III. p. 604., qui nihil de consulatu solius Neronis. Mox *a se Consule* lectio est paucorum codd., ab Ernest. et Oudend. recepta pro vulg. *a Consule.*

simul ac primum] v. Burm. et Oudend. ad Caes. 30., Drakenb. ad *Liv.* 6, 1. Vana igitur conjectura Burmanni: *primam.*

quam aliud quam fleturum; revocatisque ad poenitentiam defectoribus, sequenti die laetum inter laetos cantaturum epinicia, quae jam nunc sibi componi oporteret. [44] In praeparanda expeditione primam curam habuit deligendi vehicula portandis scenicis organis, concubinasque, quas secum educeret, tondendi ad virilem modum, et securibus peltisque Amazonicis instruendi. Mox tribus urbanas ad sacramentum citavit; ac nullo idoneo respondente, certum dominis servorum numerum indixit; nec, nisi ex tota cujusque familia probatissimos, ne dispensatoribus quidem aut amanuensibus exceptis, recepit. Partem etiam census omnes ordines conferre jussit: et insuper inquilinos privatarum aedium atque insularum pensionem annuam repraesentare fisco. Exegitque ingenti fastidio et acerbitate nummum asperum, argentum pustulatum, aurum ad obrus-

---

tribus urbanas] *Tribus* ex more hujus aetatis pro *plebe* dici videntur; *tribus urbanae* igitur sunt *plebs urbana*, quam solam citare ad sacramentum adhuc poterat, quum honestioris sortis cives vel amplexi jam essent seditionem, vel crederentur. Sed ex plebe etiam, ob dona atque spectacula monstro unice addicta, *nullus idoneus respondit*, sine dubio quod non venerant, qui arma ferre possent, et citati se subduxerant. Oudend. *urbanas* mutari suadet in *universas*, Ernest. etiam spurium censet vocabulum, quod est ense recidere vulnus. Cautius idem judicat ad *Tac.* II. 3, 58.

dispensatoribus] v. ad Aug. c. 67.

inquilinos — fisco] h. e. eos, qui non proprias aedes haberent ob census exiguitatem, *pensionem* s. *habitationem annuam*, τὸ ἐνοίκιον (v. ad Caes. 38.), non dominis aedium, sed fisco solvere jussit. *Privatae aedes* sunt aedes privatorum, oppositae *publicis*, eaeque majores, ubi distinguuntur ab *insulis*. v. notata ad Caes. 41. *Inquilini* igitur *priv. aedium atque insularum* sunt: *die in grössern oder kleinern Quartieren zur Miethe wohnten.* Ita dupliciter afflixit ditiores Nero, quod censum conferre coegit, et annua habitatione, ipsis debita, privavit.

nummum asperum] h. e. novum, usu nondum detritum. Ridicula Principis in summo discrimine vanitas.

arg. pustulatum] h. e. igne excoctum, purum. Intellige au-

sam: ut plerique omnem collationem palam recusarent, consensu flagitantes, a delatoribus potius revocanda praemia, quaecunque cepissent. [45] Ex annonae quoque caritate [lucrantium] accrevit invidia. Nam et forte accidit, ut in publica fame Alexandrina navis nunciaretur pulverem luctatoribus aulicis advexisse. Quare omnium in se odio incitato, nihil

---

tem argentum non signatum, ne quis cum aliis legendum putet *argenteum*. Diserte distinguitur a *nummo* utriusque generis.

aur. ad obrussam] h. e. ad *obrussam* v. *obryzam* probatum, examinatum igne, purum. *Plin.* H. N. 33, 3. (19.) „Auri experimentum ignis est, ut simili colore rubeat ignescatque; id ipsum obrussum vocant" ubi alii, ut n. l. *obryzum*, forma Graeca, ex qua Latini fecere *obrussam*, male deductum a Grammaticis et ipso Plinio a colore *russo* s. rubro. Imo assentior iis, qui ὄβρυζον derivant a βρύζειν v. βρύειν, *pullulare*, inde *spumare*. Singularis de h. l. est dissertatis Jo. Sam. *Strykii*, quacum conferas, quos citavit Ernest. in Cl. Cic., et interpretes Nostri atque Plinii.

revocanda praemia] v. supra ad c. 32.

[lucrantium]] Sabellicus mutavit *luctantium*, Lipsius *lucranti tum* (ubi *tum* valde est otiosum), Oudend. *lucranti* ex nonnullorum lectione *lucrantia*, vel *lucranti jam*. Illud Ruhnkenio placuit et Wolfio. Malem *lucranti ei*, ut c. 39. erat *transeuntem eum*. v. Oudend. ad Caes. 7. Si sana est vulgata, ita interpretor: Invidia ex annonae caritate lucrantium *ipsi* quoque Neroni *accrevit*, h. e. incidit in eandem invidiam, in quam incurrerant dardanarii, sorte quadam, nempe quum navis Alexandrina pro frumento pulverem afferret. Sic hereditas et similia *accrescere alicui* dicuntur. Sed ingenue fateor, quantumvis a violenta crisi alienus, suspectum mihi videri voc. *lucrantium*, quo abjecto omnia bene se habent. Quid, si scriptor dederat: *ex annonae qu. car. accrevit invidia* sc. Neroni, nonne potuit librarius, offensus hac ellipsi, suam vel annotare, vel inserere interpretationem, addito voc. *lucrantium* v. *lucranti*, unde jam penderet *ex annonae caritate?* an verbis *accrevit invidia* adscripsit glossae loco *luctantium* ob *luctatores aulicos* mox sequentes? Sed ἐπέχω, judicio relicto doctioribus.

pulverem — advexisse] *Plin.* H. N. 35, 13. (47.) „Non multum a pulvere Puteolano distat e *Nilo arena* tenuissima sui parte, non ad sustinenda maria fluctusque frangendos, sed ad debellan-

contumeliarum defuit, quin subiret. Statuae ejus a vertice cirrus appositus est cum inscriptione Graeca, *Nunc demum agona esse*, et *Traderet tandem*. Alterius collo et ascopera deligata, simulque titulus:

---

da corpora palaestrae studiis. Inde certe *Patrobio*, *Neronis Principis liberto*, *advehebatur*." — Mox pro *incitato* al. *concitato*.

nihil — defuit, quin subiret] Ernest. impugnat hunc dicendi modum, Latinitatem postulare dicens: *nihil cont. fuit, quin subiret*. Sed in tota constructione repetitio particularum negantium cum verbo negativo Graecismum olet, a Latinis receptum, nobis crebrum, Gallis communem. Ita *Cic.* ad Qu. Fr. 3, 3, 1. „*nihil praetermisi, quin* enucleate ad te perscriberem" ubi pro simplici *nihil non perscripsi* tres sunt negationes in *nihil*, in *praetermisi* h. e. non scripsi, et in *quin* h. e. quod non. Neque video diversam rationem in exemplis ab Ernest. prolatis. Quod autem ad locum *Cic.* Verr. 5, 2. attinet, ubi *deesse* mutandum in *esse* idem censet, omni correctione abstinendum, docuit jam Oudend.

cirrus — Traderet tandem] Lectio valde incerta. Pro *cirrus* al. *currus*, quod praecipue defendit Casaub., pro *traderet* al. *raderet* et *traheret*. Secutus sum cum Oudend. optimorum codd. auctoritatem, sensumque quum faciliorem, tum Latinitati magis congruum. Jam *cirrus* optime convenit verbis *a vertice appositus est*, et ostendebat vel muliebriter, vel in Apollinis citharoedi morem cultum Neronem. Deinde, quum *radere* cirro non conveniat, sed *tondere*, (v. supra c. 44. „*tondendi* ad virilem modum") porro *traheret* nihili sit, si vel maxime *currus* legatur, quoniam equorum hoc est, non aurigae *agentis*, (ἐλαύνοντος, non ἕλκοντος), quae vere observat Oudend., retinenda codd. lectio: *Traderet tandem* sc. vel cirrum, vel, quod magis puto, agonem h. e. imperium. Cirratus antea carmina ludosque tractaverat Nero; nunc, bello ingruente, inscriptum: *Nunc demum agon* et: *Trade tandem*, cui impar es, mulier, agonem, in quo viri tantum victores et principes.

ascopera] Ita vocab. corruptum primus restituit Politianus Misc. c. 20. — *Xiphil.* 61, 16. μολγόν τινα ἀπ' ἀνδριάντος αὐτοῦ νύκτωρ ἀπεκρέμασαν, ἐνδεικνύμενοι, ὅτι ἐς ἐκεῖνον αὐτὸν δέοι ἐμβεβλῆσθαι. Ceterum verba: *ego quid potui* sequ. diversissime explicuerunt, ut vel eum, qui deligaverat ascoperam, vel populum, vel Agrippinam, vel utrem ipsum loquentem induci putarent. Hoc adoptavit Ernest., supplens: *ego quid potui peccare?*, quod omnium minime placet. Ego verba ita intelligo. Suspenderat ejus statuae homo de plebe ascoperam, qua, abeundum

Ego quid potui? sed tu culeum meruisti. Ascriptum et columnis, *Jam Gallos eum cantando excitasse.* Jam noctibus jurgia cum servis plerique simulantes, crebro *vindicem* poscebant. [46] Terrebatur ad hoc evidentibus portentis somniorum et auspiciorum et ominum, quum veteribus, tum novis. Nunquam antea somniare solitus, occisa demum matre, vidit per quietem, navem sibi regenti extortum gubernaculum: trahique se ab Octavia uxore in artissimas tenebras; et modo pennatarum formicarum mul-

---

jam esse in exsilium et miseriam Neroni, significaret, quoniam mendici gestare eas solebant, addiditque: „ego, cui nulla potestas in civitate, sed justum de te judicium, quid potui, nisi hoc? sed tu, si leges valent, ut matricida culeum meruisti." Ita acumen etiam est in similitudine ascoperae et culei, et in indigitata minore et majore poena. Praeplacet tamen, quae nostrae interpretationi prorsus convenit, conjectura Torrentii: *ego quid potui* sc. feci v. praestiti; *sed tu* sequ.

Jam Gallos] Ita edidi cum Burm. et Ernestio. Vulg. *etiam Gallos*, unde Oudend., mutata interpunctione, *adscriptum et columnis etiam: Gallos* sequ. quod recepit Wolf., non monito lectore. Sed nescio quid duri inferre mihi videbatur h. l. repetitum *et etiam*, alias Suetonio non infrequens. Ceterum in hoc dicto et lusus in *Gallis*, populi et avium nomine, et, nisi fallor, allusio ad excitatos in Capitolii oppugnatione anserum clangore Romanos. Ernestio displicet additum *cantando*. Sed non absonum mihi hoc videtur in vellicando Nerone, tanto artifice cantusque adeo studioso.

vindicem poscebant] Recte respondet *Walther*. Observ. p. 27. Ernestio, frustra formulam aliquam quaerenti, in qua vindicis verbum usurpetur, non cogitandum de formula, sed *vindicem poscere* esse i. q. *auxilium alicujus implorare, ut nox vindicet ab altero* ex Festo: „Vindex ab eo, quod vindicat, quo minus is, qui prensus est ab aliquo, teneatur." Ad Julium Vindicem eos allusisse, notare non opus est.

artissimas tenebras] Lips. suadebat *altissimas*, al. *aterrimas, crassissimas*, quae omnia non necessaria. Recte Cel. *Müller*. Observ. p. 18. in voc. *tenebrae* notionem *loci* tenebricosi, atque carceris s. custodiae tenendam dicit, et prorsus conveniunt, quae comparat *Sallust*. Jug. 14, 15. „*clausi in tenebris*," et *Pomp. Mel.* 1, 19, 10. „vinculisque et *artissima custodia* tenent."

titudine oppleri, modo a simulacris gentium, ad Pompeji theatrum dedicatarum, circumiri, arcerique progressu; Asturconem, quo maxime laetabatur, posteriore corporis parte in simiae speciem transfiguratum, ac tantum capite integro, hinnitus edere canoros. De Mausoleo, sponte foribus patefactis, exaudita vox est, nomine eum ciens. Kalendis Januarii exornati Lares in ipso sacrificii apparatu conciderunt. Auspicanti Sporus anulum muneri obtulit, cujus gemmae sculptura erat *Proserpinae raptus.* Votorum nuncupatione, magna jam ordinum frequentia, vix repertae Capitolii claves. Quum ex oratione ejus, qua in Vindicem perorabat, recitaretur in Senatu, *daturos poenas sceleratos, ac brevi dignum exitum facturos*, conclamatum est ab universis: *Tu facies, Auguste.* Observatum etiam fuerat, novissimam fa-

---

simul. gentium] *Plin.* H. N. 36, 5. (§. 13.) „Idem Varro et a Coponio quatuordecim nationes, quae sunt circa Pompeji, factas auctor est." Argutatur Oudend. in voc. *dedicatarum*, quum *simulacra* dedicata dicit, non *gentes*, in quo tamen frequens est notionum metaphora.

Asturconem] de quo equorum genere, cui ab Asturia nomen, vide *Plin.* 8, 42. (67.) et ibi Harduin. *Martial.* 14, 199.

foribus patefactis] *Xiphil.* 63, 26. αἱ θύραι ἀμφότεραι, αἵ τε τοῦ μνημείου τοῦ Αὐγουστείου καὶ αἱ τοῦ κοιτῶνος τοῦ ἐκείνου, αὐτόμαται ἐν τῇ αὐτῇ νυκτὶ ἀνεῴχθησαν, ubi plura de hoc portento Reimarus. — Pro *cientis* al. *ciens*, quod praetulit Ernest.

Kal. Januarii] De hujus diei solemnitate v. *Rosin.* Ant. R. 4, 5. p. 250. Annulus pro *strena* a Sporo oblatus est. Mox servavi cum Oudend. *sculptura.* Ernest. cum edd. aliquot vet. *scalptura* ex discrimine, quod statuit, utriusque verbi. v. ad Aug. 50. et Galb. 10.

Votorum nuncupatione] solemni, in Capitolio fieri solita. v. Lips. exc. ad *Tac.* A. 16, 22. ubi objectatum Thraseae legitur, „*nuncupationibus votorum* non adesse, quamvis Quindecimvirali sacerdotio praeditum."

Tu facies] *tu efficies, ut dignum exitum faciant*, ex mente conclamantium. Sed quum intelligi etiam posset: *tu facies dignum exitum*, hoc pro omine postea, quum eventus comprobasset, est habitum.

bulam cantasse eum publice *Oedipodem exsulem*, atque in hoc desisse versu:

Θανεῖν μ᾽ ἄνωγε σύγγαμος, μήτηρ, πατήρ.

[47] Nunciata interim etiam ceterorum exercituum defectione, literas prandenti sibi redditas concerpsit, mensam subvertit, duos scyphos gratissimi usus, quos Homerios a caelatura carminum Homeri vocabat, solo illisit, ac sumto a Locusta veneno, et in auream pyxidem condito, transiit in hortos Servilianos. Ubi, praemissis libertorum fidissimis Ostiam ad classem praeparandam, Tribunos Centurionesque praetorii de fugae societate tentavit. Sed partim tergiversantibus, partim aperte detrectantibus, uno vero etiam proclamante,

Usque adeone mori miserum est?

varia agitavit: Parthosne, an Galbam supplex peteret, an atratus prodiret in publicum, proque Rostris, quanta maxima posset miseratione, veniam praeteri-

---

desisse versu] Diverse *Xiphil.* 63, 28. τοιοῦτον δρᾶμα τότε τὸ δαιμόνιον αὐτῷ παρεσκεύασεν, ἵνα μηκέτι τοὺς ἄλλους μητροφόνους καὶ ἀλήτας, ἀλλ᾽ ἤδη καὶ ἑαυτὸν ὑποκρίνηται. καὶ τότε μετεγίνωσκεν ἐφ᾽ οἷς ἐτετολμήκει, καθάπερ ἄπρακτόν τι αὐτῶν ποιῆσαι ὁ νάμενος. Νέρων μὲν δὴ τοιαῦτα ἐτραγῴδει, καὶ τὸ ἔπος ἐκεῖνο συνεχῶς ἐνενόει·

Οἰκτρῶς θανεῖν μ᾽ ἄνωγε σύγγαμος, πατήρ.

tacens de novissima fabula, imo ad vitae fabulam referens, versumque aliter minusque aptum exhibens.

mensam subvertit] v. ad c. 42. citata Plutarchi.

duos scyphos] *Plin.* 37, 2. (10.) „Nero, amissarum rerum nuncio accepto, duos calices crystallinos in suprema ira fregit illisos. Haec fuit ratio saeculum suum punientis, ne quis alius ex his biberet.“ Caelatura an crystallo conveniat, nescio. Monuerunt autem interpretes ex *Salmas.* ad *Solin.* p. 736. ἐκτετυπωμένα fuisse haec pocula, non ἐντετυπωμένα.

hortos Servilianos] qui memorantur etiam *Tac.* A. 15, 55. et Hist. 3, 38. De eorum situ v. *Donat.* de Urbe Roma 3, 23. — *Xiphil.* 63, 27. ἐν κήποις τισὶν ἐτύγχανε καθεύδων.

Usque adeone] Ex *Virgil.* Aen. 12, 646. ad qu. l. per errorem summus Heynius *Neronis voce* celebratum hemistichium dicit.

miseratione] h. e. lamentatione, ut Claud. 36. „lacrimisque

torum precaretur, ac, ni flexisset animos, vel Aegypti praefecturam concedi sibi oraret. Inventus est postea in scrinio ejus hac de re sermo formatus: sed deterritum putant, ne prius, quam in Forum perveniret, discerperetur. Sic cogitatione in posterum diem dilata, ad mediam fere noctem excitatus, ut comperit, stationem militum recessisse, prosiluit e lecto, misitque circum amicos. Et quia nihil a quoquam renunciabatur, ipse cum paucis hospitia singulorum adiit. Verum clausis omnium foribus, respondente nullo, in cubiculum rediit, unde jam et custodes diffugerant, direptis etiam stragulis, amota et pyxide veneni. Ac statim Spiculum mirmillonem, vel quemlibet alium percussorem, cujus manu periret, requisivit: et, nemine reperto, *Ergo ego*, inquit, *nec amicum habeo, nec inimicum?* procurritque, quasi praecipitaturus se in Tiberim. [48] Sed revo-

---

et vociferatione *miseratus est* conditionem suam" quem locum attulit Oudend. contra Burm., praeferentem aliorum *veneratione*, quod non supplicis, sed honorantis et adorantis esse, idem monet cum Ernestio.

vel Aegypti] *Plutarch.* Galb. 2. ἐπεὶ τὰ Νέρωνος ἀπέγνωστο παντάπασι, καὶ δῆλος ἦν ἀποδρασόμενος εἰς Αἴγυπτον. Recte autem notat Ernest., Aegypti provinciam petere voluisse, quod infimus omnium dignitate Aegypti praeses fuisset, ex ordine equestri fere sumtus, et *Praefectus* tantum dictus, quod valere poterat ad movendam vulgi misericordiam.

stationem mil. recessisse] a domo in hortis Servilianis. *Xiphil.* l. c. ἐπεὶ δ' ᾔσθετο, ὅτι καὶ ὑπὸ τῶν σωματοφυλάκων ἐγκαταλέλειπται (ἐν κήποις δέ τισιν ἐτύγχανε καθεύδων), φυγεῖν ἐπεχείρησεν. Oudend. in textu dedit *secessisse*, in nota *recessisse*.

hospitia] i. e. habitacula, conclavia in domo Neronis.

Spiculum] de quo v. c. 30. Eadem n. l. in scribendo nomine varietss.

Ergo ego — inimicum] Secundum *Xiphil.* c. 29. in caverna proxime ante mortem haec dixit, propinquantibus ex Urbe summissis Equitibus. (v. infra c. 49.) ἐκεῖνος προσιόντων αὐτῶν αἰσθόμενος, προσέταξε τοῖς παροῦσιν, αὐτὸν ἀποκτεῖναι. ἐπεὶ δὲ οὐχ ὑπήκουσαν, ἀνεστέναξέ τε καὶ ἔφη· Ἐγὼ μόνος οὔτε φίλον οὔτ' ἐχθρὸν ἔχω.

cato rursus impetu, aliquid secretioris latebrae ad colligendum animum desideravit: et offerente Phaonte liberto suburbanum suum inter Salariam et Nomentanam viam circa quartum milliarium, ut erat nudo pede atque tunicatus, paenulam obsoleti coloris superinduit: adopertoque capite, et ante faciem obtento sudario, equum inscendit, quatuor solis comitantibus, inter quos et Sporus erat. Statimque tremore terrae, et fulgure adverso pavefactus, audiit ex proximis castris clamorem militum, et sibi adversa, et Galbae prospera ominantium: etiam ex obviis viatoribus quendam dicentem, *Hi Neronem persequuntur;* alium sciscitantem, *Ecquid in Urbe novi de Nerone?* Equo autem odore abjecti in via cadaveris consternato, detecta facie agnitus est a quodam missicio praetoriano, et salutatus. Ut ad

---

inter Salariam et Nom.] *Strabo* 5, 3, 1. ἔστρωται διὰ τῶν Σαβίνων ἥ τε Σαλαρία ὁδὸς οὐ πολλὴ οὖσα, εἰς ἣν καὶ ἡ Νωμεντάνη συμπίπτει, κατὰ Ἤρητον τῆς Σαβινῆς κώμην ὑπὲρ τοῦ Τιβέρεως κειμένην, ὑπὲρ τῆς αὐτῆς πύλης ἀρχομένη τῆς Κολλινῆς. Fugam Neronis ita describit *Xiphil.* 63, 27. ἐσθῆτά τε φαύλην ἔλαβε, καὶ ἐπὶ ἵππον οὐδὲν βελτίονα ἀνέβη· καὶ ἐπ' αὐτοῦ κατακεκαλυμμένος, πρὸς χωρίον τι Φάωνος Καισαρείου, μετά τε αὐτοῦ ἐκείνου, καὶ μετὰ Ἐπαφροδίτου τοῦ τε Σπόρου, νυκτὸς ἐπιούσης ἤλασε. Idem c. 28. τρεῖς ἐξελευθέρους nominat. Sed *Joseph.* Bell. Jud. 4, 9, 2. διαδρὰς σὺν τέτρασι τῶν πιστῶν ἀπελευθέρων. cf. *Eutrop.* 7, 9. *Victor* Epit. 5, 7.

tremore terrae] *Xiphil.* c. 28. καὶ αὐτοῦ ταῦτα πράσσοντος, σεισμὸς ἐξαίσιος ἐγένετο, ὥστε καὶ δόκησιν παρασχεῖν, ὅτι ἥ τε γῆ πᾶσα διαῤῥήγνυται, καὶ αἱ τῶν πεφονευμένων ὑπ' αὐτοῦ ψυχαὶ πᾶσαι ἅμα ἐπ' αὐτὸν ἀναθορνύουσι.

ex proximis castris] Oudend. cum *Panvin.* Descript. U. Romae (Th. Graev. T. III. p. 226.) et *Donato* de U. R. 1, 15. *castra* intelligit *praetoria*, quibus accedo, haud satis gravia existimans, quae contra disputavit Ernestius.

missicio] h. e. exauctorato. Al. *Missicio*, ut nomen sit militis. Vix servaverit hoc historia. Contra illud voc. ignoravit librarius. *Xiphil.* c. 28. γνωρισθεὶς οὖν καὶ ὡς ὑπό τινος, ὥς φασι, τῶν ἀπαντησάντων, καὶ αὐτοκράτωρ προσαγορευθείς, ἐκ τῆς ὁδοῦ ἀπετράπη.

deverticulum ventum est, dimissis equis inter fruticeta ac vepres, per arundineti semitam aegre, nec nisi strata sub pedibus veste, ad aversum villae parietem evasit. Ibi hortante eodem Phaonte, ut interim in specum egestae arenae concederet, negavit, *se vivum sub terram iturum:* ac parumper commoratus, dum clandestinus ad villam introitus pararetur, aquam ex subjecta lacuna poturus manu hausit; et, *Haec est*, inquit, *Neronis decocta.* Dein, divulsa sentibus paenula, trajectos surculos rasit: atque ita

---

per arundineti sem.] *Xiphil.* καὶ ἐς καλαμαδίαν τόπον τινὰ κατεκρύφθη, καὶ ἐνταῦθα μέχρι τῆς ἡμέρας ὑπέμεινεν ἐῤῥιμμένος, ὅπως ὡς ἥκιστα διορῷτο.

ad aversum] Constans librorum lectio: *ad adversum* vel sine *ad* modo *adversum* v. *adversus*, eamque defendit etiam *Walther.* Observ. p. 27., ut *adversus* sit paries respectu Neronis, qui eum petebat, quoniam omnia *adversa* dicuntur, quae sunt *ante nos*, ut proxime *fulgure adverso.* Quae licet sint verissima, inutilis tamen eo sensu mihi videtur hujus voc. adjectio, et tota loci ratio, et quae ad describendum addita sunt, ut *deverticulum* h. e. deflexa a publica via semita, et *arundinetum*, et *specus egestae arenae*, paratus denique *clandestinus ad villam introitus*, fecerunt, ut cum Wolfio reciperem correctionem Gronovii et Perizonii: *aversum.* Ita ex mea sententia etiam Caes. 82. *aversum vulnerat* legendum erat pro *adversum.*

concederet] Burm. e cod. Torrent. dedit *se conderet.*

aquam — hausit] *Xiphil.* κἀνταῦθα (in antro) καὶ ἔφαγε πεινήσας ἄρτον, ὁποῖον οὐδεπώποτε ἐβεβρώκει, καὶ ἔπιε διψήσας ὕδωρ, ὁποῖον οὐδεπώποτε πέπωκεν. ἐφ' ᾧ δυσανασχετήσας εἶπε· Τοῦτό ἐστιν ἐκεῖνο τὸ ποτὸν τὸ ἐμὸν τὸ ἄφθονον, ubi v. Reimar. cf. Harduin. ad *Plin.* 31. 3. (23.) „Neronis Principis inventum est, decoquere aquam, vitroque demissam in nives refrigerare.“

trajectos surculos rasit] Int. surculos super viam trajectos h. e. transverse viae injectos, vel ex proximis sentibus ita prominentes, ut super via se implicarent, corpore *rasit* h. e. strinxit, perrepsit. Hanc enim signif. verbi *radere* malo cum Ernest. h. l. admittere, quamvis fere poeticam, quam corrigere cum Burm. *per traj. surc. serpsit* v. *repsit.* Alii *traj. surculos* interpretantur, qui trajecta paenula inhaeserant, vel quos trajiciebat s. transibat. Incertus etiam Oudend. — *Xiphil.* ὀψὲ δ' οὖν ποτε, ἐπειδὴ μηδεὶς αὐτὸν ἀναζητῶν ἑωρᾶτο, μετῆλθεν εἰς τὸ ἄντρον.

quadrupes per angustias effossae cavernae receptus in proximam cellam, decubuit super lectum, modica culcita, vetere pallio strato instructum. Fameque interim et siti interpellante, panem quidem sordidum oblatum aspernatus est, aquae autem tepidae aliquantum bibit. [49] Tunc unoquoque hinc inde instante, ut quam primum se impendentibus contumeliis eriperet, scrobem coram fieri imperavit, dimensus ad corporis sui modulum: componique simul, si qua invenirentur, frusta marmoris, et aquam simul ac ligna conferri, curando mox cadaveri, flens ad singula, atque identidem dictitans: *Qualis artifex pereo!* Inter moras perlatos a cursore Phaontis codicillos praeripuit, legitque, *se hostem a Senatu judicatum, et quaeri, ut puniatur more majorum:* inter-

---

modica culcita] Ita Aug. 73. „*toro — humili et modice instrato.*“

strato instructum] Nullus dubito, quin legendum sit *stratum* simpliciter, vocabulo *instructum* orto ex glossemate *instratum*, quod aliquis simplici *stratum* adscripserat, unde postea utrumque vocabulum in textum venit, sed ad aliquem sensum efformatum.

interim et] Al. *et iterum* v. *et item.* Mox al. *aliquantulum.*

scrobem] in quam corpus post mortem conderetur, subductum, quibus affici solebant scelestorum cadavera, contumeliis. cf. Lips. ad *Tac.* A. 1, 61. et, quem Graevius comparavit, locum *Dion.* 51, 14. ὁ εὐνοῦχος — τοῖς τε ἑρπετοῖς ἑαυτὸν ἐθελοντὴς παρέδωκε, καὶ δηχθεὶς ὑπ' αὐτῶν, ἐς σορὸν προπαρεσκευασμένην οἱ ἐσπεπηδήκει. v. etiam Casaub. ad n. l.

Qual. artifex pereo] *Xiphil.* c. 29. ita: κἀν τούτῳ πελασάντων αὐτῷ τῶν ἱππέων, αὐτὸς ἑαυτὸν ἀπέκτεινε, τὸ θρυλλούμενον ἐκεῖνο εἰπών· Ὦ Ζεῦ, οἷος τεχνίτης παραπόλλυμαι. De interpretatione hujus dicti quomodo aliquis incertus esse potuerit post ea, quae de vanitate Neronis narrata sunt c. 20. sequ. et proxime c. 41., equidem non video. Tamen nonnulli prorsus aliena proposuerunt.

pun. more majorum] v. *Tac.* A. 2, 32. et 16, 11. De jure Senatus, summos magistratus ita puniendi, verissime *Gibbon* Hist. c. 4., ubi de Commodi morte egit: „To censure, to depose, or to punish with death the first magistrate of the republic, who had abused his delegated trust, was the ancient and undoubted

rogavitque, quale id genus esset poenae. Et quum comperisset, nudi hominis cervicem inseri furcae, corpus virgis ad necem caedi; conterritus, duos pugiones, quos secum extulerat, arripuit; tentataque utriusque acie, rursus condidit, causatus, *nondum adesse fatalem horam.* Ac modo Sporum hortabatur, ut lamentari ac plangere inciperet: modo orabat, ut se aliquis ad mortem capessendam exemplo juvaret: interdum segnitiem suam his verbis increpabat: *Vivo deformiter:* οὐ πρέπει Νέρωνι, οὐ πρέπει. νήφειν δεῖ ἐν τοῖς τοιούτοις. ἄγε ἔγειρε σεαυτόν. Jamque equites appropinquabant, quibus praeceptum erat, ut vivum eum attraherent. Quod ut sensit, trepidanter effatus,

Ἵππων μ' ὠκυπόδων ἀμφὶ κτύπος οὔατα βάλλει,

ferrum jugulo adegit, juvante Epaphrodito a libellis. Semianimisque adhuc irrumpenti Centurioni, et, paenula ad vulnus apposita, in auxilium se venisse simulanti, non aliud respondit, quam *Sero*, et, *Haec est fides.* Atque in ea voce defecit, exstantibus rigentibusque oculis usque ad horrorem formidinemque visentium. Nihil prius aut magis a comitibus exege-

prerogative of the Roman senate; but that feeble assembly was obliged to content itself with inflicting on a fallen tyrant that public justice, from which, during his life and reign, he had been shielded by the strong arm of military despotism."

nudi hominis — caedi] *Eutrop.* 7, 9. „quae poena erat talis, ut nudus per publicum ductus, furca capiti ejus inserta, virgis usque ad mortem caederetur, atque ita praecipitaretur de saxo." cf. Claud. 34. et Domitian. 11.

ac turpiter] Desunt haec verba in nonnullis, et jure omisisse videtur Oudendorp. v. etiam Ernest. Mox mallem: Οὐ πρέπει, Νέρων, ut se ipsum appellet.

Ἵππων] *Homer.* Iliad. 10, 535.

juvante Epaphr.] *Xiphil.* c. 29. καὶ αὐτὸν δυσθανατοῦντα ὁ Ἐπαφρόδιτος προσκατειργάσατο. v. Domit. 14.

irrumpenti] Male alii *interrumpenti.*

aut magis] Ita Ern. et Oudend. ex optimis codd. pro *ac magis.* Illud etiam Latinius.

rat, quam ne potestas cuiquam capitis sui fieret; sed ut, quoquo modo, totus cremaretur. Permisit hoc Icelus, Galbae libertus, non multo ante vinculis exsolutus, in quae primo tumultu conjectus fuerat. [50] Funeratus est impensa ducentorum millium, stragulis albis auro intextis, quibus usus Kalendis Januarii fuerat. Reliquias Ecloge et Alexandria nutrices cum Acte concubina gentili Domitiorum monumento condiderunt, quod prospicitur e campo Martio, impositum colli hortorum. In eo monumento solium Porphyretici marmoris, superstante Lunensi ara, circumseptum est lapide Thasio. [51] Statura fuit prope justa, corpore maculoso et foetido, sufflavo capillo, vultu pulcro magis, quam venusto, oculis caesiis et hebetioribus, cervice obesa, ventre projecto, gracillimis cruribus, valetudine prospera. Nam, qui luxuriae immoderatissimae esset, ter omni-

---

Icelus] v. Galb. c. 14.

Alexandria] Lips. corrigebat *Alexandra*.

Acte concubina] v. c. 28. Mox plerique *colle*, aliique *hortulorum*. Utrumque edidit Oudend.

solium] πύελος, receptaculum reliquiarum. *Curt.* 10, 10, 9. „Septimus dies erat, ex quo corpus regis jacebat in *solio*." cf. *Flor.* 4, 11, 11. ubi v. Freinsh. *Plin.* 35, 12. (46.) „quin et defunctos sese multi fictilibus *soliis* condi maluere" ibique Harduin.

Porphyretici marm.] *Plin.* 36, 7. (11.) „Rubet *porphyrites* in eadem Aegypto." v. *Lamprid.* Heliogab. c. 24. et *Vopisc.* Prob. c. 2. *Capitol.* Anton. c. 11.

Lunensi ara] sepulcrali e marmore Lunensi, dicto a *Luna*, Etruriae urbe. v. *Strabon.* 5, 2, 5. ubi post urbis et regionis descriptionem: *μέταλλα δὲ λίθου λευκοῦ τε καὶ ποικίλου γλαυκίζοντος τοσαῦτ' ἐστὶ καὶ τηλικαῦτα, μονολίθους ἐκδιδόντα πλάκας καὶ στήλας, ὥστε τὰ πλεῖστα τῶν ἐκπρεπῶν ἔργων τῶν ἐν τῇ Ῥώμῃ καὶ ταῖς ἄλλαις πόλεσιν ἐντεῦθεν ἔχειν τὴν χορηγίαν.* *Plin.* 36, 5. et 6. *Silius* 8, 482.

Thasio] *Plin.* 36, 5. (6.) „e *Thasio* Cycladum insularum." *Senec.* epistol. 86.

foetido] Ita ex optimis Mss. Oudend. et Wolf. Vulg. *foedo*, quod nimis vagae significationis esse, iidem jam monuerunt. Placuit etiam Ernestio.

no per quatuordecim annos languit, atque ita, ut neque vino, neque consuetudine reliqua abstineret. Circa cultum habitumque adeo pudendus, ut comam semper in gradus formatam, peregrinatione Achaica etiam pone verticem summiserit; ac plerumque synthesinam indutus, ligato circum collum sudario, prodierit in publicum, sine cinctu, et discalciatus. [52] Liberales disciplinas omnes fere puer attigit. Sed a philosophia eum mater avertit, monens, imperaturo contrariam esse: a cognitione veterum oratorum Seneca praeceptor, quo diutius in admiratione sui detineret. Itaque ad poëticam pronus, carmina libenter ac sine labore composuit: nec, ut qui-

---

per quatuordecim annos] v. supra ad c. 40.

synthesinam] h. e. vestem cubitoriam. Alii *synthesin*, quod defendit etiam *Scheller*. in Lexico, lectionem codicum genuinam rationibus impugnans, quas ego non capio. Ceterum *Xiphil.* 63, 13. τοὺς βουλευτὰς χιτώνιόν τι ἐνδεδυκὼς ἄνθινον, καὶ σινδόνιον περὶ τὸν αὐχένα ἔχων, ἠσπάσατο. καὶ γὰρ καὶ ἐν τούτοις ἤδη παρηνόμει, ὥςτε καὶ ἀζώστους χιτῶνας ἐν τῷ δημοσίῳ ἐνδύεσθαι.

carmina — composuit] *Tac.* 13, 3. „aliquando, carminibus pangendis, inesse sibi elementa doctrinae ostendebat.“ Id. 14, 16. „Ne tamen ludicrae tantum Imperatoris artes notescerent, carminum quoque studium affectavit, contractis, quibus aliqua pangendi facultas. Necdum insignia arte conati“ (ita scribo cum Bipont., quum ad crisin loci descendere, non hujus loci sit) „considere simul, et allatos vel ibidem repertos versus connectere, atque ipsius verba, quoquo modo prolata, supplere. quod species ipsa carminum docet, non impetu et instinctu, nec ore uno fluens.“ cf. *Martial.* 8, 70. et 9, 27. et quos alios citavit Reimar. ad *Xiphil.* 62, 29. καὶ ἀνέγνω Τρωϊκά τινα ἑαυτοῦ ποιήματα. — παρεσκευάζετο δὲ ὡς καὶ τὰς τῶν Ῥωμαίων πράξεις ἁπάσας συγγράψων ἐν ἔπεσι· καὶ περί γε τοῦ πλήθους τῶν βιβλίων, πρὶν καὶ ὁτιοῦν αὐτῶν συνθεῖναι, ἐσκέψατο, παραλαβὼν ἄλλους τε καὶ Ἀνναῖον Κορνοῦτον, εὐδοκιμοῦντα τότε γε ἐπὶ παιδείᾳ. Collata ibi vide a Reimaro, quaecunque fere de Neronis poesi tradita sunt. Ceterum nullum hic video Taciti et Suetonii dissensum; imo utrumque vera narrare existimo, et modo suo tantum ingenio, modo aliorum opera adjutum pepigisse carmina Neronem; quamquam alias haec de utroque scriptore mihi est sententia, saepius etiam declarata, ut in rebus ad ipsam historiam spectantibus, Tacito

dam putant, aliena pro suis edidit. Venere in manus meas pugillares libellique cum quibusdam notissimis versibus, ipsius chirographo scriptis: ut facile appareret, non translatos, aut dictante aliquo exceptos, sed plane quasi a cogitante atque generante exaratos; ita multa et deleta, et inducta, et superscripta inerant. [53] Habuit et pingendi, fingendique maxime, non mediocre studium. Maxime autem popularitate efferebatur, omnium aemulus, qui quoquo modo animum vulgi moverent. Exiit opinio, post scenicas coronas proximo lustro descensurum eum ad Olympia inter athletas. Nam et luctabatur assidue: nec aliter certamina gymnica tota Graecia spectaverat, quam brabeutarum more in stadio humi assidens, ac, si qua paria longius recessissent, in medium manibus suis protrahens. Destinaverat etiam, quia Apollinem cantu, Solem aurigando aequiparare existimaretur, imitari et Herculis facta. Praepara-

---

magis credendum putem, in admittendis rumoribus longe difficiliori, in iis, quae literas, eruditionem, genus Principum, Suetonio, ut Grammatico, et in indagandis ejusmodi rebus accuratissimo.

pugillares libellique] Jungit etiam *Plin.* epist. 9, 6. „Omne hoc tempus inter *pugillares ac libellos* jucundissima quiete transmisi," ne quis alterum adulterinum censeat.

translatos] h. e. aliunde petitos, plagio aliis sublatos.

et deleta, et inducta] Illud ad singula verba, hoc ad totas sententias, versiculos, partes carminis refero, aliud discrimen ignorans. Junctim leguntur *deleta et inducta* etiam apud *Ulpian.* in Pandect. 28, 4, 1. Tacuerunt reliqui interpretes.

fingendique maxime] Delendum censet *maxime* post alios Wolfius. Mihi secus videtur. Graece efferrem: ἐσπούδασε καὶ περὶ τὴν γραφικὴν, μάλιστα δὲ περὶ τὴν πλαστικήν. Perit, quod auctor dicit, prae reliquis artibus plasticen eum tractasse, omisso vocabulo. Ceterum hoc punctum cum superiori capite conjungendum puto, et novum incipiendum: *Maxime autem*, ut est in multis pro *maxima*.

Exiit opinio] i. e. fama, ut *opinari*, *sentire*, *existimare* saepe dicuntur pro *sententiam proferre, dicere*. v. ind.

brabeutarum] ἀγωνοθετῶν in ludis gymnicis.

tumque leonem ajunt, quem vel clava, vel brachiorum nexibus, in Amphitheatri arena, spectante populo, nudus elideret. [54] Sub exitu quidem vitae palam voverat, si sibi incolumis status permansisset, proditurum se partae victoriae ludis etiam hydraulam, et choraulam, et utricularium, ac novissimo die histrionem, saltaturumque Virgilii Turnum. Et sunt, qui tradant, Paridem histrionem occisum ab eo, quasi gravem adversarium. [55] Erat illi aeternitatis perpetuaeque famae cupido, sed inconsulta. Ideoque multis rebus ac locis vetere appellatione detracta, novam induxit ex suo nomine. Mensem quoque Aprilem Neroneum appellavit. Destinaverat et Romam Neropolin nuncupare. [56] Religionum usquequaque contemtor, praeter unius Deae Syriae. Hanc mox ita sprevit, ut urina contaminaret; alia superstitione captus, in qua sola pertinacissime haesit. Siquidem icunculam puellarem quum quasi remedium insidiarum a plebejo quodam et igno-

---

permansisset] Recte h. l. plusquamperfectum, quoniam refertur ad *proditurum*, et praecedit *voverat*. Alias imperfectum bene defendi posse, ostendi ad Calig. 5.

hydraulam] v. supra c. 41. *Choraulae* dicti omnes, qui saltantibus pantomimis accinebant, (v. Argol. ad *Panvin.* de lud. Circ. l. 2. Thes. Graev. T. VIIII. p. 406.). *Utricularii*, Gr. ἀσκαυλοι s. ἀσκαῦλαι, (v. *Martial.* 10, 3, 5. Canus *ascaules*) utres inflabant. v. *Bulenger.* de Theatro 2, 35.

salt. Virg. Turnum] pantomimica saltatione.

Paridem] *Xiphil.* 63, 18. τὸν Πάριν τὸν ὀρχηστὴν ἀποθανεῖν ἐκέλευσεν, ὅτι ὀρχεῖσθαι παρ' αὐτῷ μαθεῖν ἐθελήσας, οὐκ ἠδυνήθη. Libertum Domitiae histrionem Paridem dicit *Tac.* A. 13, 19.

Neroneum] Post eversam Pisonis conjurationem inter alia a Senatu decretum, „*ut mensis Aprilis Neronis cognomentum acciperet*," auctor *Tac.* 15, 74. cf. 16, 12.

Neropolin] *Tac.* 15, 40. „Videbaturque Nero condendae urbis novae et cognomento suo appellandae gloriam quaerere." Urbem Artaxata a Tiridate Νερώνεια appellatam, narrat *Xiphil.* 63, 7. ubi alias hujus nominis recenset Reimarus.

icunculam] Lectionem librorum *acunculam* defendit Casaubonus, sed jure exploserunt Burm. et Oudend.

to muneri accepisset, detecta confestim conjuratione, pro summo numine, trinisque in die sacrificiis, colere perseveravit: volebatque credi monitione ejus futura praenoscere. Ante paucos, quam periret, menses attendit et extispicio, nec unquam litavit. [57] Obiit secundo et tricesimo aetatis anno, die, quo quondam Octaviam interemerat: tantumque gaudium publice praebuit, ut plebs pileata tota Urbe discurreret. Et tamen non defuerunt, qui per longum tempus vernis aestivisque floribus tumulum ejus ornarent; ac modo imagines praetextatas in Rostris proferrent, modo edicta, quasi viventis, et brevi magno inimicorum malo reversuri. Quin etiam Vologesus, Parthorum rex, missis ad Senatum legatis

---

nec unquam litavit] οὐκ ἐκαλλιέρησε. v. notata ad Caes. 81. et Aug. 96.

sec. et tricesimo] Etiam *Eutrop.* 7, 9. „*tricesimo et altero* aetatis anno" et *Victor* Epit. 5, 8. Accuratius Graeci, ut *Xiphil.* 63. fin. ἐβίω ἔτη τριάκοντα καὶ μῆνας ἐννέα, unde etiam interpres Graecus Eutropii, nescio an ex propria emendatione eaque vera: τριακοστοῦ καὶ ἑνὸς ἔτους τῆς ἡλικίας ἀπώλετο. Nimirum natus mense Decembri a. U. 790., ut vidimus ad c. 6., obiit mense Junio a. 821., ut adeo, nisi sequi quis maluerit *Dodwell.* Praelect. Cambden. p. 253. et Ryck. ad *Tac.* A. 12, 25., erroris arguentes Suetonium, vel emendantes: *primo et tric.*, cum Oudend. statuendum sit, auctorem a. 790. pro integro posuisse et annumerasse. Plura de anno et mense mortis v. apud Reimar. ad Xiphil. l. c. — Tempus imperii silentio praetermissum, ne mireris cum Casaubono, quum significaverit jam auctor initio cap. 40., ubi vide, quae notavimus.

die — interemerat] v. Reimar. ad *Xiphil.* 62, 13.

plebs pileata] v. *Victor* l. c. *Xiphil.* 63, 29. ὁ δὲ δῆμος τῶν Ῥωμαίων ἐβουθύτει καὶ ὑπερέχαιρε· καί τινες καὶ πιλία ὡς ἠλευθερωμένοι ἔφερον, qui tamen ante ejus mortem hoc factum narrat.

viventis — reversuri] *Tac.* Hist. 2, 8. ad a. 823. „Sub idem tempus Achaja atque Asia falso exterritae, velut Nero adventaret, vario super exitu ejus rumore, eoque pluribus vivere eum fingentibus credentibusque." v. Casaub. ad n. l., qui praeter alios citavit *Augustin.* de civit. Dei 20, 19.

de instauranda societate, hoc etiam magno opere oravit, ut Neronis memoria coleretur. Denique, quum post viginti annos, adolescente me, exstitisset conditionis incertae, qui se Neronem esse jactaret, tam favorabile nomen ejus apud Parthos fuit, ut vehementer adjutus, et vix redditus sit.

---

post viginti annos] Altero post Neronis mortem anno is exstitit, de quo *Tac.* Hist. l. c. De pluribus Pseudo-Neronibus v. Casaub. et Pitiscum ad h. l. et Reimar. ad *Xiphil.* 64, 9.

SERV. SULPICIUS GALBA.

[1] PROGENIES Caesarum in Nerone defecit: quod futurum, compluribus quidem signis, sed vel evidentissimis duobus, apparuit. Liviae olim, post

---

Servius] Dudum ejecerunt viri docti, quod in multis datur Galbae, praenomen *Sergium*, ut nomen gentilicium diversae familiae. Σερούιος Σουλπίκιος Γάλβας dicitur *Dion.* 56, 29. et Γάλβας ὁ Σερούιος 58, 20. et Γάλβας ὁ Σερούιος ὁ Σουλπίκιος *Xiphil.* 65, 23. quamquam illis etiam locis librorum et editionum est inconstantia. v. Reimar. ad l. c. et ad init. *Xiphil.* 64. Quod autem *Plutarch.* Galb. 3. τὸν Σερουΐων οἶκον dicit, monuit jam Xylander, ita usitatum Sulpiciae genti Servium fuisse praenomen, ut prope pro gentili fuerit usurpatum. cf. Oudend. ad h. l., Schweighaeuser. ad *Appian.* Hispan. 58. et Civ. 2, 113., Oberlin. ad *Tac.* H. 2, 48., maxime *Spanhem.* de usu et praest. num. diss. 10. c. 1.

defecit] *Eutrop.* 7, 9. „in Nerone omnis familia Augusti *consumta est*" quod excripsit *Oros.* 7, 7. *Dio* 56, 29. πρῶτος ὁ Γάλβας μετὰ τὸ Αὐγούστου γένος ἐκ τῶν ἄλλων Ῥωμαίων ἐμονάρχησε. cf. *Xiphil.* 62, 18. qui oraculum affert Sibyllinum: Ἔσχατος Αἰνεαδῶν μητροκτόνος ἡγεμονεύσει, et addit: καὶ ἔσχεν οὕτως, εἴτε καὶ ὡς ἀληθῶς θεομαντείᾳ τινὶ προλεχθέν, εἴτε καὶ τότε ὑπὸ τοῦ ὁμίλου πρὸς τὰ παρόντα θειασθέν. τελευταῖος γὰρ τῶν Ἰουλίων τῶν ἀπὸ Αἰνείου γενομένων ἐμονάρχησε (Nero).

Liviae olim] *Plin.* 15, 30. (40.) „Liviae Drusillae, quae postea Augusta matrimonii nomen accepit, quum pacta esset illa Caesari, gallinam conspicui candoris sedenti aquila ex alto abjecit in gremium illaesam; intrepideque miranti accessit miraculum, quoniam teneret rostro laureum ramum onustum suis baccis. Conservari alitem et sobolem jussere aruspices, ramumque eum seri, ac rite custodiri. Quod factum est in villa Caesarum,

Augusti statim nuptias Vejentanum suum revisenti, praetervolans aquila gallinam albam, ramulum lauri rostro tenentem, ita ut rapuerat, demisit in gremium: quumque nutrici alitem, pangi ramulum placuisset, tanta pullorum soboles provenit, ut hodie quoque ea villa *ad Gallinas* vocetur; tale vero lauretum, ut triumphaturi Caesares inde laureas decerperent: fuitque mos triumphantibus, illas confestim eodem loco pangere: et observatum est, sub cujusque obitum arborem ab ipso institutam elanguisse. Ergo novissimo Neronis anno et silva omnis exaruit radicitus, et quicquid ibi gallinarum erat, interiit: ac subinde tacta de coelo Caesarum aede, capita omnibus simul statuis deciderunt; Augusti etiam sceptrum e manibus excussum est. [2] Neroni Galba successit, nullo gradu contingens Caesarum domum:

---

fluvio Tiberi imposita juxta nonum lapidem Flaminia via, quae ob id vocatur *ad Gallinas*, mireque silva provenit. Ex ea triumphans postea Caesar laurum in manu tenuit, coronamque capite gessit, ac deinde Imperatores Caesares cuncti. Traditusque mos est, ramos, quos tenuerunt, serendi, et durant silvae nominibus suis discretae, fortassis ideo mutatis triumphalibus." Idem *Dio* 48, 52. τό τε τῇ Λιουΐᾳ συμβὰν ἐκείνῃ μὲν καθ' ἡδονὴν ἐγένετο, τοῖς δ' ἄλλοις δέος ἐνεποίησε. λευκὴν γὰρ ὄρνιθα, κλώνιον δάφνης ἐγκάρπου φέρουσαν, ἀετὸς εἰς τὸν κόλπον αὐτῆς ἐνέβαλε, καὶ (ἐδόκει γὰρ οὐ σμικρὸν τὸ σημεῖον εἶναι) τήν τε ὄρνιθα ἐν ἐπιμελείᾳ ἦγε, καὶ τὴν δάφνην ἐφύτευσε. καὶ ἡ μὲν ῥιζωθεῖσα ηὔξησεν, ὥστε καὶ τοῖς τὰ ἐπινίκια μετὰ τοῦτο πέμψασιν ἐπὶ πλεῖστον ἐξαρκέσαι· ἥ τε Λιουΐα ἐγκολπώσασθαι καὶ τὴν τοῦ Καίσαρος ἰσχὺν, καὶ ἐν πᾶσιν αὐτοῦ κρατήσειν ἔμελλε. Narrat ad a. 717.

illas] Ita emendandum judicavit Burm., post Lips. qui suaserat *eas*, vulg. *alias*. Edidit ante me Wolfius.

Caesarum aede] Veneris Genitricis templum intelligit Torrent. Id, puto, auctor suo nomine appellasset, ut aliis locis. Pantheon aliquod Caesarum fuisse videtur, de cujus situ et conditore nihil constat, neque multum refert, talia explorasse.

nullo gradu — domum] Contra *Plut*. Galb. 3. ἦν δέ τι καὶ Λιβίᾳ, τῇ Καίσαρος γυναικί, κατὰ γένος προσήκων ὁ Γάλβας, καὶ διὰ τοῦτο, Λιβίας παρασχούσης, ὕπατος ἐκ Παλατίου προῆλθε. Sed eam cognationem, haud dubie a noverca Galbae, Livia Ocelli-

sed haud dubie nobilissimus, magnaque et vetere prosapia, ut qui statuarum titulis PRONEPOTEM se Q. CATULI CAPITOLINI semper adscripserit; Imperator vero etiam stemma in atrio proposuerit, quo paternam originem ad Jovem, maternam ad Pasiphaën Minois uxorem referret. [3] Imagines et elogia universi generis exsequi longum est: familiae breviter attingam. Qui primus Sulpiciorum cognomen Galbae tulit, cur, aut unde traxerit, ambigitur. Quidam putant, quod oppidum Hispaniae, frustra diu oppugnatum, illitis demum galbano facibus succenderit: alii, quod in diuturna valetudine galbeo, id est, remediis lana involutis, assidue uteretur: nonnulli, quod praepinguis fuerit visus, quem *galbam* Galli vocent; vel contra, quod tam exilis,

---

na, deducendam (v. c. 3.) jure Noster *ad Caesarum domum* non refert.

nobilissimus] *Tac.* H. 1, 49. „vetus in familia nobilitas, magnae opes.“ *Plut.* l. c. *μέγα ἔχων εὐγενείας ἀξίωμα, τὸν Σερουΐων οἶκον, αὐτὸς ἐφρόνει μεῖζον ἐπὶ τῇ Κάτλου συγγενείᾳ, πρωτεύσαντος ἀνδρὸς ἀρετῇ καὶ δόξῃ τῶν καθ' ἑαυτόν, εἰ καὶ τὸ δύνασθαι μᾶλλον ἑκὼν ἑτέροις παρῆκεν.* De *Catulo Capitolino* v. supra Caes. 15., de cognationis ratione mox c. 3.

maternam ad Pasiphaën] unde de alio Galba *Silius* 8, 472.

„Huic genus orditur Minos, invisaque tauro
Pasiphaë, clarique dehinc stant ordine patres.“

N. l. Torrentius delendam ducit vocem *maternam*, scribendumque: *pat. originem ad Minoem ac Pasiphaen* sequ., mutatione nescio an arbitraria. Ceterum ad hanc originem a Minois, marium domitoris, uxore recte refert Fabric. sigillum Galbae, de quo *Dio* 51, 3. *οὗτος προγονικῷ τινι σφραγίσματι, κύνα ἐκ πρώρας νεὼς προκύπτοντα ἔχοντι, ἐνόμισεν*, ubi supple χρήσασθαι ex praecedenti ἐχρήσατο, ne offendaris insolentiori usu verbi *νομίζειν*.

cognomen Galbae] Haud juvat, cum Suetonio descendere ad inutilem de cognominis ratione disquisitionem. Maxime probabilis Burmanni est sententia, barbarum nomen censentis, e lingua Celtica in Romanam deductum, quum *Liv.* 23, 26. *Galbum* v. *Galbam*, nobilem Carpesiorum ducem, nominet. Haesisse igitur videtur Sulpicio cuidam ex insigni victoria, in Hispania de aliquo Galba parta.

vocent] Id servandum, quoniam aliorum sententiam refert

quam sunt animalia, quae in aesculis nascuntur, appellanturque *galbae.* Familiam illustravit Servius Galba consularis, temporum suorum et eloquentissimus: quem tradunt, Hispaniam ex praetura obtinentem, XXX Lusitanorum millibus perfidia trucidatis, Viriathini belli causam exstitisse. Ejus nepos, ob repulsam consulatus infensus Julio Caesari, cujus legatus in Gallia fuerat, conspiravit cum Cassio et Bruto: propter quod Pedia lege damnatus est. Ab hoc sunt Imperatoris Galbae avus et pater. Avus clarior studiis, quam dignitate: non enim egressus praeturae gradum, multiplicem nec incuriosam hi-

---

auctor, ipse linguae Gallicae sine dubio ignarus. Alia res est in *nascuntur* et *appellantur,* ubi de re sibi nota loquitur, et vocabulo Latino. Monuerunt hoc jam Oudend. et Wolfius contra Ernest., injuria revocantem *vocant.*

Serv. Galba consularis] Consul cum L. Aurelio Cotta a. U. 610. (609.), non cum M. Aemilio Scauro, ut Ernest. in Clav. Cicer. v. *Pigh.* Annal. T. II. p. 466. — Loca Ciceronis de ejus eloquentia enumerata vide ab Ernest. l. c.

quem tradunt — exstitisse] A. U. 604. v. *Appian.* Hispan. 59, 60., quem, injuria Torrentius ad n. l. dicit, Lucullo factum id tribuere videri, neglectis, quibus a Lucullo ad Galbam transit Appianus, verbis c. 59. ἐπόρθει δὲ καὶ ὁ Γάλβας ἐπὶ θάτερα sequ., ac taxavit jam Schweighaeus. l. c. errorem Torrentii, eundemque Fabricii ad *Oros.* 4, 21. cf. et *Valer. Max.* 9, 6, 2, qui *septem* tantum *millia* a Galba partim trucidata, partim vendita dicit, ut corruptus fere in Suetonio numerus videatur, certe nimius. — Plura v. apud Pitiscum ad n. l. et Duker. ad *Liv.* epit. 49.

ob repulsam consulatus] *Hirtius* B. Gall. 8, 50. *ereptum Serv. Galbae consulatum* dicit, *quod Caesari conjunctus et familiaritate et necessitudine legationis fuisset,* unde duplicem repulsam Galbam tulisse, statuit *Ruhen.* Elect. 1, 27., priorem, de qua Hirtius, inimicis Caesaris tribuendam, alteram Caesare Dictatore, de qua Suetonius n. l. Id confirmari videtur verbis Nostri: „cujus legatus — *fuerat.*" Memoratur autem hic Galba saepius in commentariis Caesaris, ut 3, 1. sequ. et *Dion.* 39, 4.

conspiravit] Nominatur inter conjuratos ab *Appian.* Civ. 2, 113. *Cicero* Phil. 13, 16. *fortissimum et constantissimum civem* dicit. Ejus epistola est ad Ciceronem de proelio Mutinensi, in collectione libri X. trigesima. De *lege Pedia* v. Neron. 3.

storiam edidit. Pater consulatu functus, quamquam brevi corpore, atque etiam gibber, modicaeque in dicendo facultatis, causas industrie actitavit. Uxores habuit Mummiam Achaicam, neptem Catuli, proneptem L. Mummii, qui Corinthum excidit; item Liviam Ocellinam, ditem admodum et pulcram: a qua tamen nobilitatis causa appetitus ultro existimatur, et aliquanto enixius, postquam subinde instanti vitium corporis secreto posita veste detexit, ne quasi ignarum fallere videretur. Ex Achaica liberos, Cajum et Servium, procreavit. Quorum major Cajus attritis facultatibus Urbe cessit: prohibitusque a Tiberio sortiri anno suo proconsulatum, voluntaria morte obiit. [4] Serv. Galba Imperator, M. Valerio Messala, Cn. Lentulo, Consulibus natus est, VIIII.

Pater cons. functus] C. Sulpicium Galbam intelligit Torrentius, Consulem a. U. 775. cum Haterio Agrippa, quem tamen fratrem, non patrem Imperatoris esse putat *Pigh.* Ann. T. III. p. 552. v. proxime notanda.

quamquam — gibber] *Macrob.* 2, 4. „*informe gibbo corpus*" ei fuisse, et c. 6. „*eloquentia clarum*" dicit, „*sed quem habitûs corporis destrueret.*" Idem Augusti et M. Lollii in eum jocos servavit et Orbilii Grammatici. cf. Gramm. c. 9. Pro *quamquam* al. *quam*, e compendio scribendi.

volunt. morte obiit] *Tac.* A. 6, 40. ad a. 789. „*C. Galba consularis* et duo Blaesi voluntario exitu cecidere; Galba, tristibus Caesaris literis provinciam sortiri prohibitus sequ." ubi cum *consularis* dicatur, verior videtur sententia eorum, qui a. 775. hunc, non patrem Imperatoris, Consulem fuisse existimant.

M. Valerio Messala] s. Messalino. v. elench. Consulum ante *Dionis* l. 55. Fuere hi Consules a. U. 751., quem vere annum Galbae natalem fuisse, colligas etiam ex *Dion.* 56, 29. ubi Kal. Janar. a. 767. togam virilem sumsisse dicitur, quibus decimum sextum (non septimum, ut Reimar. ad *Xiphil.* 64. init.) vitae annum agebat. Repugnat autem oraculum Delphicum, (Neron. 40.) quo *septuagesimum tertium* annum Nero cavere jubebatur, ab omnibus de Galba intellectum, qui anno mortis Neronis s. U. 821. nonnisi septuagesimum agere poterat, natus 751., et consensus scriptorum, qui *tertio et septuag.* aetatis anno eum perisse, uno ore affirmant (v. infra ad c. 23.), quum tamen, mense Januario a. 822. interfectum eum esse, constet. Nihil restat ad

Kalendas Januarii, in villa colli superposita, prope Terracinam, sinistrorsus Fundos petentibus. Adoptatus a noverca sua, Livium nomen et Ocellae cognomen assumsit, mutato praenomine. Nam et Lucium mox pro Servio usque ad tempus imperii usurpavit. Constat, Augustum puero adhuc, salutanti

---

removendam difficultatem, nisi ut oraculum ipsum vel, dum ore tradebatur, corruptum, vel violenta interpretatione ad Galbam relatum, occasionem dedisse errori de septuaginta tribus vitae annis dicamus, in quo indagando et refutando magnae etiam diligentiae scriptores, ut Suetonius, fortasse prae nimia religione elaborare noluerint. Ceterum cf. Oudend. ad n. l. et Reimar. ad *Xiphil.* 64, 1. et 6. ubi nobiscum facere videtur.

superposita] Al. *supposita*. Eodem librorum errore Aug. 31. *Jano supposuit* erat pro *superposuit*.

Livium nomen] Ita edidi, quoniam cod. Salon. *Liviam* vitiose exhibet. Al. *Livia*, quod recte Oudend. refert ad praeced. *a noverca sua*, suppleto ad nomen vel *Livii*, vel *Livium*. Al. *Livii*, puto ex emendatione. Pro *Ocellae* al. *Ocellare*, quod praeplacet. Non enim *Ocellam*, sed *Ocellum* cognominatum existimo, et facilis fuit ab adjectivo *Ocellare* ad genit. *Ocellae* lapsus.

Augustum puero adhuc] Si *puero adhuc* praedictum, Augusti vocem fuisse, ob temporis rationem necesse est. Reliqui scriptores omnes Tiberio praesagium illud tribuunt. *Tac.* A. 6, 20. „Non omiserim praesagium *Tiberii* de Serv. Galba, *tum Consule* (a. 786.); quem accitum et diversis sermonibus pertentatum, postremo Graecis verbis in hanc sententiam allocutus: *Et tu, Galba, quandoque degustabis imperium*, seram ac brevem potentiam significans, scientia Chaldaeorum artis sequ.“ *Dio* 57, 19. οὕτω τὸ πεπρωμένον ἑκάστῳ τῶν πρώτων καὶ ἐξήταζε καὶ ἠπίστατο (Tiberius), ὥςτε καὶ τῷ Γάλβᾳ τῷ μετὰ ταῦτα αὐταρχήσαντι ἀπαντήσας, γυναῖκα ἐγγεγυημένῳ, εἰπεῖν ὅτι· Καὶ σύ ποτε τῆς ἡγεμονείας γεύσῃ, et ex eodem *Xiphil.* 64, 1. οὕτω μὲν οὖν ὁ Γάλβας αὐτοκράτωρ ἀπεδείχθη, ὥςπερ που προεῖπε μὲν αὐτῷ καὶ ὁ Τιβέριος, φήσας ὅτι καὶ αὐτὸς τῆς ἡγεμονείας παραγεύσεται. *Joseph.* denique Antiqu. 18, 6, 9. Γάλβαν οὖν ποτε θεασάμενος (Tiberius) ὡς αὐτὸν εἰςιόντα, φησὶ πρὸς τοὺς ἐπιτηδειοτάτους αὐτῷ, ὡς παραγένοιτο ἀνὴρ τῇ Ῥωμαίων ποτὲ τιμησόμενος (an τιμηθησόμενος) ἡγεμονίᾳ. Videtur accuratissimus Suetonius, qui duplex, quod fama ferebat, praesagium, et Augusti de puero, et repetitum a Tiberio de viro et Consule, conjunxit, additis, quae singularia erant Tiberio. Ceterum cf. Lips. et Ern. ad *Tac.* l. c. Pro παρατρώξῃ n. l. alii

se inter aequales, apprehensa buccula dixisse, *καὶ σύ, τέκνον, τῆς ἀρχῆς ἡμῶν παρατρώξῃ.* Sed et Tiberius, quum comperisset, imperaturum eum, verum in senecta: *Vivat sane*, ait, *quando id ad nos nihil pertinet.* Avo quoque ejus fulgur procuranti, quum exta de manibus aquila rapuisset, et in frugiferam quercum contulisset, responsum est, summum, sed serum, imperium portendi familiae. Et ille irridens, *Sane*, inquit, *quum mula pepererit.* Nihil aeque postea Galbam tentantem res novas confirmavit, quam mulae partus: ceterisque ut obscoenum ostentum abhorrentibus, solus pro laetissimo accepit, memor sacrificii, dictique avi. Sumta virili toga, somniavit Fortunam dicentem, *stare se ante fores defessam, et nisi ocius reciperetur, cuicunque obvio praedae futuram.* Utque evigilavit, aperto atrio, simulacrum aeneum Deae, cubitali majus, juxta limen invenit: idque gremio suo Tusculum, ubi aestivare consuerat, avexit, et in parte aedium consecratum, menstruis deinceps supplicationibus et per-

---

παραγεύσῃ, quod e Dione translatum videtur pro glossemate. In plerisque, ut assolet, verbum misere est corruptum.

ad nos nihil pertinet] *Dio* 57, 19. ἐφείσατο αὐτοῦ, ὡς μὲν ἐγὼ δοκῶ, ὅτι καὶ τοῦτ' αὐτῷ εἱμαρμένον ἦν· ὡς δ' αὐτὸς ἔλεγεν, ὅτι καὶ ἐν γήρᾳ καὶ μετὰ πολὺ τῆς τελευτῆς αὐτοῦ ἄρξοι.

fulgur procuranti] v. *Senec.* Nat. Quaest. 2, 33. sequ. qui c. 35. *expiationes procurationesque* conjungit.

postea — mulae partus] in Hispania, ut diserte *Xiphil.* 64, 1. ubi: ἡμίονός τε ἔτεκεν, ὅπερ αὐτῷ σύμβολον τοῦ κράτους ἔσεσθαι ἐτεθέσπιστο. De mulae partu, *obscoeno* h. e. foedo tristive prodigio, v. *Plin.* 8, 44. (69.) et ibi Harduin., et quos excitat Reimarus ad *Xiphil.* l. c.

Sumta vir. toga] Secundum *Dion.* 56, 29. Kal. Januar. a. U. 767.

somn. Fort. dicentem] Non memorato tempore somnii, idem *Xiphil.* 64, 1. τὴν Τύχην ἔδοξεν αὐτῷ λέγειν, ὅτι χρόνον ἤδη συχνὸν αὐτῷ παραμένοι, καὶ ὅτι οὐδεὶς αὐτὴν εἰς τὴν οἰκίαν αὐτοῦ εἰςδέχοιτο· καὶ δὴ ἐὰν ἐπὶ πλεῖον εἰρχθῇ, πρὸς ἕτερόν τινα μεταστήσεται.

vigilio anniversario coluit. Quamquam aetate nondum constanti, veterem civitatis exoletumque morem, ac tantum in domo sua haerentem, obstinatissime retinuit, ut liberti servique bis die frequentes adessent, ac mane salvere, vesperi valere sibi singuli dicerent. [5] Inter liberales disciplinas attendit et juri. Dedit et matrimonio operam: verum, amissa uxore Lepida, duobusque ex ea filiis, remansit in coelibatu, neque sollicitari ulla conditione amplius potuit, ne Agrippinae quidem, viduatae morte Domitii, quae maritum quoque adhuc, necdum coelibem, Galbam adeo omnibus sollicitaverat modis, ut in conventu matronarum correpta jurgio, atque etiam manu pulsata sit a matre Lepidae. Observavit

pervigilio] forte ea ipsa nocte, qua invenerat simulacrum. Müller.

Quamquam aetate] In plerisque est *autem* post *quamquam*, h. l. prorsus ineptum, quum nullus sequentium nexus sit cum superioribus. Auctoritate Mss. omisere Burm. Oudend. Ernest.

Inter — et juri] Assentiri nequeo Cel. Wolfio, cui haec displicent ut abrupte interjecta. Inserit auctor, sed brevius, quoniam nihil scripti reliquit Galba, ut superiores Imperatores, quid egerit inde ab aetate virili s. sumta toga usque ad matrimonium.

Lepida] Patrem quum auctor significare neglexerit, vanae sunt et erunt de hac Lepida virorum doctorum quaestiones.

necdum coelibem] E glossa judicant haec verba intrusa, vel damnant, ut molestam tautologiam. Verum condonanda ea cum *Walthero* Observ. p. 27. puto scriptori, quum optimo cuique talia excidant, maxime ubi novo vocabulo intenditur vis orationis, ut h. l. indignantem vides turpi feminae. Apte etiam comparat Walther. Neron. 7. „*Tener adhuc, necdum matura pueritia.*" Mutatione Oudendorp. *nedum coelibem*, non video, quid proficias.

in conventu] Ita ex Memm. et optimo quoque cod. Oudend. et Ernest. Vulg. *inter conventum*, quod cum Dukero ad *Flor.* 2, 6, 41. defendit Burmann. Sed *inter*, ubi est pro *in*, semper duo vel loca, vel tempora ponit, quae conjunguntur hoc vocabulo, quod valet in sententiis: *inter coenam, inter cerimonias* et similibus, quas voc. *dum* et verbo circumscribi posse, ostendit Oudend. v. etiam, quae notavit Ernestius.

ante omnes Liviam Augustam: cujus et vivae gratia plurimum valuit, et mortuae testamento paene ditatus est: sestertium namque quingenties quum praecipuum inter legatarios habuisset, quia notata, non perscripta erat summa, herede Tiberio legatum ad quingenta revocante, ne haec quidem accepit. [6] Honoribus ante legitimum tempus initis, Praetor commissione ludorum Floralium, novum spectaculi genus, elephantos funambulos, edidit; exin provinciae Aquitaniae anno fere praefuit: mox consulatum

---

sestertium — accepit] Wolf. plura in h. l. mendosa judicat, et bonos codd. prope evidentem facere emendationem, quam in textu posuerit. Sed immemor notulae, reliquit textum, qualem superiores editores et nos reddidimus. Num forte ad cod. Memm. fidem scripturus erat: *Sestertium namque quingenties praecipuum inter legatarios habuit. Sed quia* sequ.? Sed vulgatus textus ob ipsam brevitatem Suetonianus mihi videtur, et omnia clara, modo partic. *revocante* intellexeris ἀοριστικῶς pro: *quum revocasset.* Saepius enim Noster, Graecam brevitatem aemulans, quam impedit in Latinis participiorum penuria, praesentis participio utitur pro perfecto, v. c. Caes. 65. *admonens* pro κελεύσας, et alibi. In reliquis nota: *praecipuum* sc. *legatum* prae reliquis *legatariis*, in quo latet illud vocabulum. Deinde *notata* summa est signo numeri D significata, non literis *perscripta* (*durch das Zahlzeichen ausgedrückt, nicht ausgeschrieben*), in qua re nunc etiam in instrumentis pecuniariis justam cautionem adhibemus ob corruptelae vel falsae interpretationis periculum. Denique minuendam plerique duxere summam, et scribendum *quinquagies* et mox *quinquaginta*, quod non absonum videtur, quamquam cavendum est, ne Romanas divitias ex nostra paupertate aestimemus.

Praetor] Ex instituto Augusti, ut recte notat Ernest., de quo *Dio* 54, 2. τοῖς στρατηγοῖς τὰς πανηγύρεις πάσας προσέταξεν, ἐκ τοῦ δημοσίου δίδοσθαί τι αὐτοῖς κελεύσας. *Florales ludos* a L. Sejano Praetore editos narrat *Dio* 58, 19. Plura de his ludis, IIII. Kal. Maj. quotannis celebrari solitis, v. apud *Rosin.* Ant. R. 5, 15.

eleph. funambulos] quos jam invenimus Neron. 11.

Aquitaniae — praefuit] A. 784. Tiberio V. et L. Aelio Sejano Css., ut statuit *Pigh.* Ann. T. III. p. 559.

consulatum] cum L. Cornelio Sulla a. 786. — *Plut.* Galb. 3. Λιβίας παρασχούσης, ὕπατος ἐκ Παλατίου προῆλθε. *Ordinarii* Con-

per sex menses ordinarium gessit. Evenitque, ut in eo ipse Cn. Domitio, patri Neronis, ipsi Salvius Otho, pater Othonis, succederet, velut praesagium insequentis casus, quo medius inter utriusque filios exstitit Imperator. A Cajo Caesare Gaetulico substitutus, postridie quam ad legiones venit, sollemni forte spectaculo plaudentes inhibuit, data tessera, *ut manus paenulis continerent.* Statimque per castra jactatum est,

Disce, miles, militare, Galba est, non Gaetulicus. Pari severitate interdixit commeatus peti. Veteranum ac tironem militem opere assiduo corroboravit: matureque barbaris, qui jam in Galliam usque proruperant, coërcitis, praesenti quoque Cajo talem et se et exercitum approbavit, ut inter innumeras con-

---

sules erant, qui Kal. Jan. magistratum auspicantes nomen anno dabant. Opponuntur *suffecti.*

Cn. Domitio] *Cnejum* praenomen cum Ernestio e Neron. 1. et Fastis posui pro *Lucio.* Otho in multis vitiose *Silvius* v. *Sylvius* dicitur.

Gaetulico] Restituit hoc nomen *Turneb.* Advers. 5, 2. et 24, 41., quum libri nil nisi corrupta exhibeant. Diximus de *Gaetulico* ad Calig. 8. et Claud. 9. Galbae imperium in Germania memorant *Dio* 60, 8. ad a. 794. τούτῳ τῷ ἔτει ὁ Γάλβας ὁ Σουλπίκιος Χάττους ἐκράτησε. *Plut.* l. c. λέγεται δὲ καὶ στρατεύματος ἐν Γερμανίᾳ καλῶς ἄρξαι. *Tac.* H. 1, 49. „dum vigebat aetas, militari laude apud Germanias floruit." Substitutum Gaetulico a. U. 792. Cajo II. et L. Apronio Css., censet *Pighius* A. T. III. p. 568.

data tessera] Int. per libellum, ut loquitur Tib. c. 18. Wolf.

Disce, miles] Versus, quales legimus Caes. 51. et 80., tam parum metro adstrictos, ut h. etiam l. non admittenda videatur emendatio Dorvillii: *Galba, non Gaetulicu'st*, quae ex parte medetur numeris. Antea *Sext. Aurelius* Epit. c. 6.: „Disce militare, miles sequ."

Veteranum ac tironem] Vanae sunt suspiciones de corruptela loci Burmanni et Oudend. Emolliverat totum exercitum Gaetulicus, „effusae clementiae, modicus severitate" ut *Tac.* A. 6, 30., unde universa medela opus.

praesenti quoque Cajo] v. Calig. 43. *Dio* 59, 21.

tractasque ex omnibus provinciis copias, neque testimonium, neque praemia ampliora ulli perciperent: ipse maxime insignis, quod campestrem decursionem scuto moderatus, etiam ad essedum Imperatoris per viginti passuum millia cucurrit. [7] Caede Caji nunciata, multis ad occasionem stimulantibus, quietem praetulit. Per hoc gratissimus Claudio, receptusque in cohortem amicorum, tantae dignationis est habitus, ut, quum subita ei valetudo, neque adeo gravis, incidisset, dilatus sit expeditionis Britannicae dies. Africam Proconsule biennio obtinuit, extra sortem electus ad ordinandam provinciam, et intestina dissensione et barbarorum tumultu inquietam. Ordinavitque magna severitatis ac justitiae cura, etiam in parvulis rebus. Militi, qui per expeditionem artissima annona residuum cibariorum tritici modium centum denariis vendidisse arguebatur, vetuit, simul atque indigere cibo coepisset, a quoquam opem ferri: et is fame extabuit. At in jure dicendo, quum de proprietate jumenti quaereretur, levibus utrinque argumentis et testibus, ideoque difficili conjectura veritatis, ita decrevit, ut ad lacum, ubi adaquari solebat, duceretur capite involuto, atque ibidem revelato, ejus esset, ad quem sponte se a potu recepisset. [8] Ob res, et tunc in Africa, et olim in Germania gestas, ornamenta triumphalia accepit, et sacerdotium triplex, inter Quindecimviros sodalesque Titios,

---

ad essedum — cucurrit] v. notata ad Calig. 26.

expeditionis Britann.] v. Claud. 17.

Africam] *Tac.* H. 1, 49. „Pro Consule Africam moderate — continuit.“ *Plut.* Galb. 3. λέγεται — καὶ Λιβύης ἀνθύπατος γενόμενος σὺν ὀλίγοις ἐπαινεθῆναι. De forma *Proconsule* v. notata ad Caes. 54. Ad M. Vinicium II. et M. Statilium Corvinum (a. U. 798.) proconsulatum ejus refert *Pighius* Ann. T. III. p. 575.

Quindecimviros] v. ad Caes. 79. De *sodalibus Titiis* v. *Tac.* A. 1, 54. „Idem annus novas cerimonias accepit, addito sodalium Augustalium sacerdotio; ut quondam *T. Tatius* retinendis Sabinorum sacris *sodales Titios instituerat*“ immemor sui, vel

item Augustales, cooptatus: atque ex eo tempore prope ad medium Neronis principatum in secessu plurimum vixit; ne ad gestandum quidem unquam aliter iter ingressus, quam ut secum vehiculo proximo decies sestertium in auro efferret, donec in oppido Fundis moranti Hispania Tarraconensis oblata est. Acciditque, ut, quum provinciam ingressus sacrificaret intra aedem publicam, puero e ministris, acerram tenenti, capillus repente toto capite canesceret.

---

alium, ut videtur, auctorem secutus Hist. 2, 95. ubi: „Augustalium sacerdotium, ut *Romulus Tatio regi*, ita Caesar Tiberius Juliae genti sacravit.“ cf. *Rosini* Ant. Rom. 3, 14. De *sodalibus Augustalibus* praeter *Taciti* loc. cit. v. quae diximus ad Claud. 6.

ad gestandum] passive, ut *Sallust.* Jug. 62. „quum ipse *ad imperandum* Tisidium vocaretur“ ubi v. Cortius, cum magna tamen cautione legendus, quoniam multa exempla more suo attulit, ad rem nihil facientia, diversique prorsus generis, ut omnia primo loco posita usque ad *Cic.* ep. 9, 25., a quo meliora incipiunt. Ceterum Suetonius non insolentiori dicendi modo in eo utitur, quam cum *praetervehens* passive dicit, id quod saepius facit. v. ind. — Mox *aliter* addidi, quod codex Ursin. habebat, cum Rob. Steph., Graev., Oudend., et quod, omisso illo, *nisi* sequi debebat, non *quam*, ut recte monet Oudend., et quod sequens *iter*, cur exciderit ejusdem soni vox, clarissime docet. Alii voc. *iter* ejiciendum censuerunt, ortum existimantes ex *aliter*, et *ingressus* cum Lipsio Misc. cent. III. ep. II. mutandum in *egressus*.

vehiculo proximo] h. e. lecticam, qua gestabatur, proxime sequenti, quod non viderunt, qui cum Torrentio ineptissime scribendum duxere: *e proximo* sc. loco, sensus loci prorsus ignari.

Hispania — oblata est] *Plut.* Galb. 3. ἐπέμφθη δ' ὑπὸ Νέρωνος Ἰβηρίας ἄρχων, οὔπω δεδιδαγμένου φοβεῖσθαι τοὺς ἐν ἀξιώμασι μεγάλοις τῶν πολιτῶν. ἐκείνῳ δὲ καὶ φύσει δοκοῦντι πρᾴῳ γεγονέναι προσετίθει πίστιν εὐλαβείας τὸ γῆρας. *Tac.* Hist. 1, 49. „jam senior citeriorem Hispaniam pari justitia continuit.“ Adiit Hispaniae imperium a. U. 814., ut patet etiam ex initio sequ. cap. cf. *Pigh.* Tom. III. p. 595.

Acciditque — canesceret] *Xiphil.* 64, 1. παῖς λιβανωτὸν αὐτῷ θύοντι προσφέρων, πολιὰς ἐξαίφνης ἔφυσε, καὶ οἱ μάντεις, τὴν τοῦ νεωτέρου ἀρχὴν πρὸς τὸ γῆρας αὐτοῦ μεταστήσεσθαι, ἔφησαν.

Nec defuerunt, qui interpretarentur, significari rerum mutationem, successurumque juveni senem, hoc est, ipsum Neroni. Non multo post in Cantabriae lacum fulmen decidit: repertaeque sunt duodecim secures, haud ambiguum summi imperii signum. [9] Per octo annos varie et inaequabiliter provinciam rexit. Primo acer, vehemens, et in coërcendis quidem delictis vel immodicus. Nam et nummulario, non ex fide versanti pecunias, manus amputavit, mensaeque ejus affixit, et tutorem, quod pupillum, cui substitutus heres erat, veneno necasset, cruce affecit: implorantique leges, et civem Romanum se testificanti, quasi solatio et honore aliquo poenam levaturus, mutari, multoque praeter ceteras altiorem et dealbatam statui crucem jussit. Paulatim in desidiam segnitiemque conversus est, ne quid materiae praeberet Neroni, et, ut dicere solebat, *quod nemo rationem otii sui reddere cogeretur.* Carthagine nova conventum agens, tumultuari Gallias comperit, Legato Aquitaniae auxilia implorante. Supervenerunt et Vindicis literae, hortantis, *ut humano*

Per octo annos] ab a. U. 814. usque ad 821., annumerato more Rom. anno, quo adiit provinciam, et quo decessit. Etiam *Plut.* Galb. 4. καὶ γὰρ ἦν ἤδη συνήθης, ἔτος ὄγδοον ἐκεῖνο τὴν ἀρχὴν ἔχων, ἐν ᾧ Ἰούνιος Οὐίνδιξ ἐπανέστη Νέρωνι.

imploranti — testificanti] cf. *Cicer.* Verr. 5, 57, 62, 65. al.

Superven. et] Interpunxerunt post *implorante*, et e codd. restituerunt *et* post *superv.* Oudend. et Ern., quum in vulg. legas: *comperit. Legato Aquit. auxilia implorante, superv. Vindicis literae* sequ. *Plut.* Galb. 4. λέγεται μὲν οὖν καὶ πρὸ τῆς ἐμφανοῦς ἀποστάσεως γράμματα πρὸς αὐτὸν ἀφικέσθαι παρὰ τοῦ Οὐίνδικος, οἷς μήτε πιστεῦσαι, μήτε μηνῦσαι καὶ κατειπεῖν sequ. Mox: ἀλλ' ἐπειδὴ λαμπρῶς τὸν πόλεμον ἐκφήνας ὁ Οὐίνδιξ ἔγραψε τῷ Γάλβᾳ παρακαλῶν ἀναδέξασθαι τὴν ἡγεμονίαν, καὶ παρασχεῖν ἑαυτὸν ἰσχυρῷ σώματι ζητοῦντι κεφαλὴν ταῖς Γαλατίαις, δέκα μυριάδας ἀνδρῶν ὡπλισμένων ἐχούσαις, ἄλλας τε πλείονας ὁπλίσαι δυναμέναις, προὔθηκε βουλὴν τοῖς φίλοις. *Xiphil.* 63, 23. οὐχ ἑαυτῷ δὲ τὴν ἀρχὴν πράττων ὁ Βίνδιξ, τὸν Γάλβαν τὸν Σερούιον τὸν Σουλπίκιον. ἐπιεικείᾳ τε καὶ ἐμπειρίᾳ πολέμων διαπρέποντα, καὶ τῆς Ἰβηρίας ἄρχοντα, δύναμίν τε οὐ μικρὰν ἔχοντα, εἰς τὴν ἡγεμονίαν προεχειρίσατο. Du

generi assertorem ducemque se accommodaret. Nec diu cunctatus, conditionem, partim metu, partim spe, recepit. Nam et mandata Neronis de nece sua ad procuratores clam missa deprehenderat; et confirmabatur quum secundissimis auspiciis et ominibus, tum virginis honestae vaticinatione; tanto magis, quod eadem illa carmina sacerdos Jovis Cluniae ex penetrali, somnio monitus, eruerat, ante ducentos annos similiter a fatidica puella pronunciata. Quorum carminum sententia erat, *Oriturum quandoque ex Hispania Principem dominumque rerum.* [10] Igitur quum quasi manumissioni vacaturus conscendisset tribunal, propositis ante se damnatorum occisorumque a Nerone quam plurimis imaginibus, et adstante nobili puero, quem exsulantem e proxima Baleari insula ob id ipsum acciverat, deploravit temporum statum, consalutatusque IMPERATOR, *Legatum se Senatus ac populi Romani* professus est. Dein justitio indicto, e plebe quidem provinciae legiones et auxilia conscripsit, super exercitum veterem legio-

---

bitanti gravissimus inter amicos, ut rem susciperet, auctor fuit T. Vinnius, cujus verba vide apud *Plutarchum* l. c.

partim metu, partim spe] Ex more Suetonii *metu* refer ad: „*nam et mandata — deprehenderat*," *spe* ad auspicia, omina, vaticinia, quae proxime enarrantur.

Cluniae] *Plut.* Galb. 6. Κολουνίαν, Ἰβηρικὴν πόλιν, dicit, cujus loci aeque ac nostri immemor fuit *Cellar.* Geogr. A. 2, 1. p. 120.

quasi manum. vacaturus] *Plut.* c. 5. ἐκ τούτου προγράμματι μὲν ἐδήλωσεν ὁ Γάλβας ἡμέραν, ἐν ᾗ τὰς κατὰ μέρος ἐλευθερώσεις ἀποδώσει τοῖς δεομένοις· λαλιὰ δὲ καὶ Φήμη προεκπεσοῦσα πλῆθος ἀνθρώπων ἤθροιζε προθύμων ἐπὶ τὸν νεωτερισμόν. οὐκ ἔφθη γοῦν φανερῶς ἐπὶ τοῦ βήματος γενόμενος, καὶ πάντες αὐτὸν ὁμοφώνως αὐτοκράτορα προςεῖπον. ὁ δὲ ταύτην μὲν εὐθὺς οὐ προςεδέξατο τὴν προςηγορίαν· κατηγορήσας δὲ τοῦ Νέρωνος, καὶ τῶν ἀνῃρημένων ἀνδρῶν ὑπ' αὐτοῦ τοὺς ἐπιφανεστάτους ὀλοφυράμενος, ὡμολόγησεν, ἐπιδώσειν τῇ πατρίδι τὴν ἑαυτοῦ πρόνοιαν, οὔτε Καῖσαρ, οὔτ' αὐτοκράτωρ, στρατηγὸς δὲ συγκλήτου καὶ δήμου Ῥωμαίων ὀνομαζόμενος.

nis unius, duarumque alarum, et cohortium trium: at e primoribus, prudentiaque et aetate praestantibus, velut instar Senatus, ad quos de majore re, quoties opus esset, referretur, instituit. Delegit et equestris ordinis juvenes, qui, manente anulorum aureorum usu, Evocati appellarentur, excubiasque circa cubiculum suum vice militum agerent. Etiam per provincias edicta dimisit, auctor singulis universisque conspirandi simul, et ut, qua posset quisque opera, communem causam juvarent. Per idem fere tempus in munitione oppidi, quod sedem bello delegerat, repertus est anulus opere antiquo, sculptura gemmae Victoriam cum tropaeo exprimente. Ac subinde Alexandrina navis Dertosam appulit, armis onusta,

---

legionis unius] *Tac.* H. 1, 6. „inducta *legione Hispana*“ et apud Eund. c. 16. Galba: „Nero, quem longa Caesarum serie tumentem, non Vindex cum inermi provincia, aut ego *cum una legione*, sed sua immanitas, sua luxuria, cervicibus publicis depulere sequ.“ ubi v. Lips. et Ernest., qui trium, quae antea ibi fuerant, legionum numerum, pacata provincia, ad unam redactum, eamque *sextam* fuisse, ex Hist. 5, 16. docent.

man. anul. aur. usu] h. e. salvo Equitum Rom. jure.

Evocati] *Dio* 45, 12. τὸ τῶν Ἠουοκάτων ἢ Οὐοκάτων σύστημα, οὓς Ἀνακλήτους ἄν τις ἑλληνίσας, ὅτι πεπαυμένοι τῆς στρατείας ἐπ' αὐτὴν αὖθις ἀνεκλήθησαν, ὀνομάσειεν, et Ἀνακλήτους vere eos appellat 55, 24. v. de iis Fabric. ad l. c., et quos ad n. excitavit Pitiscus. Singulare hoc sub Galba fuisse militum genus, vetere tantum et honorifico nomine insignitum, res docet.

sculptura] Ita edidi cum Oudend., quamquam optimi codd. habent *scalptura*, ut mihi constarem, postquam illam formam exhibui Aug. 50. et Neron. 46. ad qu. l. v. notata. cf. Oudend. et Wolf. ad h. l.

Dertosam] Ita restituit corruptam lectionem *Turneb.* Advers. 24, 41. v. de hac urbe *Cellar.* 2, 1. p. 139. Rem narrat *Xiphil.* 64, 1. καὶ πλοῖα ὅπλων μεστὰ πρὸς Ἰβηρίαν ὑπ' αὐτὰς ἐκείνας τὰς ἡμέρας (quibus Imperator designatus est) αὐτόματα, μηδενὸς ἀνθρώπων ἄγοντος αὐτά, προςωρμίσθη. — Ceterum ineptam mutationem *Buleng.* de prod. 1., corrigentis *subinde* in *sub id*, accinente Pitisco ad h. l., jam damnaverunt Duker. ad *Flor.* 2, 10., ubi exponitur de usu hujus particulae, et Oudend. ad n. l. Vide exemplorum copiam, in indice nostro exhibitam.

sine gubernatore, sine nauta ac vectore ullo: ut nemini dubium esset, justum piumque, et faventibus Diis, bellum suscipi; quum repente ex inopinato prope cuncta turbata sunt. Alarum altera castris appropinquantem, poenitentia mutati sacramenti, destituere conata est, aegreque retenta in officio: et servi, quos, a liberto Neronis ad fraudem praeparatos, muneri acceperat, per angiportum in balineas transeuntem paene interemerunt, nisi cohortantibus invicem, ne occasionem omitterent, interrogatisque, de qua occasione loquerentur, expressa cruciatu confessio esset. [11] Accessit ad tanta discrimina mors Vindicis, qua maxime consternatus, destitutoque similis, non multum afuit, quin vitae renunciaret. Sed supervenientibus ab Urbe nunciis, ut occisum Neronem, cunctosque in verba sua jurasse, cognovit; deposita LEGATI, suscepit CAESARIS appellationem. Iterque ingressus est paludatus, ac depen-

---

ex inopinato] Male de glossa et pleonasmo cogitat Ernest. *Repente* tempus significat, et *ex inopinato* rem, quae paene cuncta repente turbasset nemini exspectata.

paene interemerunt, nisi] ἀπεχρήσαντο ἂν, εἰ μὴ sequ. Injuria h. l. de Latinitate dictionis dubitant post exempla Caes. 52. et 58. ubi vide. cf. exempla a Casaubono allata.

mors Vindicis] qui, copiis suis ab exercitu Virginii Rufi ad Vesontionem magna strage afflictis, idque invito duce, se ipsum interemit. *Xiphil.* 63, 24. *Plut.* 6. qui: Οὐίνδικος ἑαυτὸν ἀνελόντος ἐπὶ δισμυρίοις Γαλατῶν πεσοῦσι, διῆλθε λόγος, ὡς βουλομένων πάντων ἐπὶ νίκῃ τοσαύτῃ τὸν Οὐεργίνιον ἀναδέξασθαι τὴν ἡγεμονίαν, ἢ πάλιν μεταβαλλομένων πρὸς Νέρωνα, τότε δὴ παντάπασι περίφοβος γενόμενος ὁ Γάλβας ἔγραψε τῷ Οὐεργινίῳ, παρακαλῶν κοινοπραγεῖν καὶ διαφυλάσσειν ἅμα τὴν ἡγεμονίαν καὶ τὴν ἐλευθερίαν Ῥωμαίοις· αὖθις δὲ μετὰ τῶν φίλων εἰς Κολουνίαν, Ἰβηρικὴν πόλιν, ἀναχωρήσας, ἐν τῷ μετανοεῖν περὶ τῶν γεγονότων, καὶ ποθεῖν τὴν συνήθη καὶ σύντροφον ἀπραγμοσύνην μᾶλλον, ἢ πράττειν τι τῶν ἀναγκαίων, διέτριβεν.

nunciis] *Plut.* 7. prius libertinum quendam Siculum, cui postea *Marciani Iceli* nomen (v. c. 14.), et duobus diebus post T. Vinnium haec Galbae nunciasse, narrat.

Caesaris appell.] Primum Galbam *Caesaris* nomen, quod gen-

dente a cervicibus pugione ante pectus; nec prius usum togae recuperavit, quam oppressis, qui novas res moliebantur, Praefecto praetorii Nymphidio Sabino, Romae; in Germania, Fontejo Capitone; in Africa, Clodio Macro, legatis. [12] Praecesserat de eo fama saevitiae simul atque avaritiae: quod civitates Hispaniarum Galliarumque, quae cunctantius sibi accesserant, gravioribus tributis, quasdam etiam murorum destructione, punisset; et praepositos pro-

---

tilicium usque ad Neronem fuerat, publicum dignitatis et imperii fecisse, Ernest. jam notavit, citato *Joseph.* Ant. Jud 8, 6, 2. qui, postquam de Pharaonibus et Ptolemaeis dixit: καὶ οἱ Ῥωμαίων αὐτοκράτορες, ἐκ γενετῆς ἀπ᾽ ἄλλων χρηματίσαντες ὀνομάτων, Καίσαρες καλοῦνται, τῆς ἡγεμονίας καὶ τῆς τιμῆς τῆς προσηγορίας αὐτοῖς θεμένης, ἀλλ᾽ οὐχ, οἷς ὑπὸ τῶν πατέρων ἐκλήθησαν, τούτοις ἐπιμένοντες.

dependente — pugione] *Xiphil.* 64, 3. ὅτι δὲ ξίφος διὰ πάσης τῆς ὁδοῦ ἐξηρτᾶτο, καὶ γέρων καὶ ἀσθενὴς τὰ νεῦρα ὢν, καὶ πάνυ πολὺν γέλωτα ὤφλισκανε. Scilicet verum Imperatorem ostendere se voluerat.

Nymphidio Sabino] *Tac.* Hist. 1, 5. „Miles urbanus — pronus ad novas res, scelere insuper Nymphidii Sabini Praefecti, imperium sibi molientis, agitatur. Et Nymphidius quidem in ipso conatu oppressus sequ.“ Plurimus de hujus hominis, de quo adeundus etiam *Tac.* Ann. 15, 72., superbia atque donatibus est *Plutarch.* Galb. 8. sequ. usque ad c. 14., quo in ipsis castris occisum narrat. *Xiphil.* 64, 2. vel negligentius in excerpendo Dione est versatus, vel interciderunt quaedam in libris.

Fontejo Capitone] *Tac.* H. 1, 7. „Forte congruerat, ut Clodii Macri et Fonteji Capitonis caedes nunciarentur. Macrum, in Africa haud dubie turbantem, Trebonius Garucianus Procurator jussu Galbae; Capitonem in Germania, quum similia coeptaret, Cornelius Aquinus et Fabius Valens, legati legionum, interfecerant, antequam juberentur.“ cf. *Plut.* 15. et *Xiphil.* l. c. — Ceterum Otho in oratione apud *Tac.* H. 1, 37. plures memorat a Galba occisos, Obultronium Sabinum et Cornelium Marcellum in Hispania, Betuum Chilonem in Gallia, Fontejum Capitonem in Germania, Clodium Macrum in Africa, Cingonium in via, Turpilianum in Urbe, Nymphidium in castris. v. etiam ad c. proximum.

avaritiae] De ea v. Reimar. ad *Xiphil.* 64, 2.

curatoresque supplicio capitis affecisset cum conjugibus ac liberis; quodque oblatam a Tarraconensibus e vetere templo Jovis coronam auream librarum quindecim conflasset, ac tres uncias, quae ponderi deerant, jussisset exigi. Ea fama et confirmata et aucta est, ut primum Urbem introiit. Nam quum classiarios, quos Nero ex remigibus justos milites fecerat,

---

praepositos procuratoresque] Illi militiae praefecti (*Tac.* II. 1, 36. Tribunos et Centuriones *praepositos* dicit, nos: *Officiers*); *procuratores* fiscum Principis in provinciis curabant. v. ad Claud. 12. — *Tac.* 1, 6. „Tardum Galbae iter et cruentum, interfectis Cingonio Varrone, Consule designato (de quo v. etiam *Plut.* Galb. 14.), et Petronio Turpiliano, Consulari. Ille, ut Nymphidii socius, hic, ut dux Neronis, inauditi atque indefensi, tanquam innocentes, perierant.“ cf. Id. c. 37. de quo loco proxime mentionem injeci, ubi occisi a Galba nominantur.

oblatam — coronam] Rejicula est, in qua commendanda valde laborat Ernest., lectio *ablatam*. Non de sacrilegiis rapinisque Galbae sermo est, sed de avaritia, quae sordidissima apparebat in conflando atque ad pondus exigendo dono. Oblata est corona fortasse in memoriam vaticinii, de quo c. 9., et quod Hispani Principem ex patria sua profectum sibi gratulabantur. Pondus autem (nam de hoc etiam quaerunt satis curiosi interpretes) scire poterat Galba vel ex tabula in templo suspensa, quae indicem continebat donariorum et ponderum, ut post Dorvillium censet Ernest., vel ex literis, quod magis credo, a Tarraconensibus dono adjunctis, ne a perferentibus fraus fieret.

classiarios] v. *Plut.* Galb. 15. qui: *οὗτοι δ' ἦσαν, οὓς εἰς ἓν* τάγμα ὁ Νέρων συλλοχίσας ἀπέφηνε στρατιώτας. *Xiphil.* 64, 3. parum accurate in excerpendo Dione versatus esse videtur, dum τοὺς δορυφόρους τοῦ Νέρωνος illos dicit, ut monuit jam Reimar. ad h. l. *Tac.* H. 1, 6. „Introitus in Urbem, *trucidatis tot millibus inermium militum*, infaustus omine, atque ipsis etiam, qui occiderant, formidolosus.“ cf. c. 37. et c. 31. „*Legioni classicae* diffidebatur, infestae ob caedem commilitonum, *quos primo statim introitu trucidaverat Galba.*“ — Tumultuarii hi erant milites, quos Nero in extremo discrimine ex nautis remigibusque collegerat, non confundendi cum justis militibus, Miseni atque Ravennae classibus impositis. Praeterea ex his ipsis a Nerone recens conscriptis magna pars, quae Romae remanserat, Galbae erga Neronianos crudelitatem evasit, (unde *Tac.* 1, 7. „*remanente ea legione, quam e classe Nero conscripserat*“ ubi statim post cae-

redire ad pristinum statum cogeret; recusantes, atque insuper aquilam et signa pertinacius flagitantes, non modo immisso equite disjecit, sed decimavit etiam. Item Germanorum cohortem, a Caesaribus olim ad custodiam corporis institutam, multisque experimentis fidelissimam, dissolvit, ac sine ullo commodo remisit in patriam, quasi Cn. Dolabellae, juxta cujus hortos tendebat, proniorem. Illa quoque, verene an falso, per ludibrium jactabantur, apposita lau-

---

dem illam de militibus Romae congregatis agit) et simul cum residuis ex caede *legionem classicam* efficiebat, quae postea, praetorianis adjuncta, Othonis partes amplectebatur, (*Tac.* 1, 31.) qui (*Tac.* 1, 87.) „reliquos caesorum ad pontem Milvium, et saevitia Galbae in custodia habitos, in numeros legionis composuit, facta et ceteris spe honoratioris in posterum militiae," et a Vitellio in Hispaniam missa dicitur ab Eod. 2, 67. — v. Reimar. ad *Xiphil.* 64, 3., qui plurimas de classiariis difficultates expediit, et Oudend. ad n. l.

aquilam — flagitantes] *Plut.* l. c. τότε παρόντος ἐκβεβαιώσασθαι τὴν στρατιάν, οὔτ' ὀφθῆναι τοῖς ἀπαντῶσιν, οὔτ' ἀκουσθῆναι παρίεσαν τὸν αὐτοκράτορα, ἀλλ' ἐθορύβουν βοῇ, σημεῖα τῷ τάγματι καὶ χώραν αἰτοῦντες. *Xiphil.* l. c. ἠξίουν ἐν τῇ αὐτῇ στρατείᾳ φυλαχθῆναι, quod, manifestum est, non ad τοὺς δορυφόρους ibi nominatos pertinere, sed ad ἐρέτας, Xiphilini vel librarii errore omissos.

disjecit] *Plut.* ἐκείνου δ' ὑπερτιθεμένου, καὶ πάλιν εἰπεῖν (an ἐλθεῖν?) κελεύσαντος, ἀρνήσεως σχῆμα τὴν ἀναβολὴν εἶναι φάσκοντες, ἠγανάκτουν καὶ παρείποντο, μὴ φειδόμενοι βοῆς. ἐνίων δὲ καὶ τὰς μαχαίρας σπασαμένων, ἐκέλευσε τοὺς ἱππεῖς ἐμβαλεῖν αὐτοῖς ὁ Γάλβας. ὑπέστη δ' οὐδεὶς ἐκείνων, ἀλλ' οἱ μὲν εὐθὺς ἀνατραπέντες, οἱ δὲ φεύγοντες διεφθάρησαν, οὐ χρηστόν, οὐδ' αἴσιον ποιοῦντες τῷ Γάλβᾳ τὸν οἰωνόν, εἰσιόντι διὰ πολλοῦ φόνου καὶ νεκρῶν τοσούτων εἰς τὴν πόλιν. *Xiphil.* καὶ ὃς τὰ μὲν πρῶτα ἀνεβάλετο, ὡς καὶ σκεψόμενος περὶ τούτου· ὡς δ' οὐκ ἐπείθοντο, ἀλλ' ἐθορύβουν, ἐφῆκε σφισι τὸ στράτευμα. καὶ οἱ μὲν παραχρῆμα ἐς ἑπτακισχιλίους (qui numerus jure incredibilis videtur Casaubono ad n. l.) ἀπέθανον, οἱ δὲ καὶ μετὰ τοῦτο δεκατευθέντες.

Germanorem cohortem] v. Aug. 49. et Calig. 58.

Cn. Dolabellae] quem simul cum Othone et Pisone adoptionem Galbae ambiisse, auctor *Plutarch.* 23. *Propinquum Galbae* dicit *Tac.* H. 1, 88. et ab Othone custodiae datum, mox Vitellii jussu occisum 2, 63.

tiore coena ingemuisse eum; et ordinario quidem dispensatori, breviarium rationum offerenti, parapsidem leguminis pro sedulitate ac diligentia porrexisse; Cano autem choraulae, mire placenti, denarios quinque donasse, prolatos manu sua e peculiaribus loculis suis. [13] Quare adventus ejus non perinde gratus fuit: idque proximo spectaculo apparuit. Siquidem Atellanis notissimum canticum exorsis, *Venit io! Simus a villa;* cuncti simul spectatores consentiente voce reliquam partem retulerunt; ac saepius versu repetito egerunt. [14] Majore adeo et favore et auctoritate adeptus est, quam gessit, imperium; quam-

---

parapsidem] Al. *paropsidem*, sueta scribendi diversitate.

Cano — donasse] *Plutarch.* 16. Κάνου αὐλήσαντος αὐτῷ παρὰ δεῖπνον (ἀκρόαμα δ' ἦν ὁ Κάνος εὐδοκιμούμενον) ἐπαινέσας καὶ ἀποδεξάμενος, ἐκέλευσεν αὐτῷ κομισθῆναι τὸ γλωσσόκομον, καὶ λαβὼν χρυσοῦς τινας, ἐπέδωκε τῷ Κάνῳ, φήσας, ἐκ τῶν ἰδίων, οὐκ ἐκ τῶν δημοσίων χαρίζεσθαι. *Xiphil.* 64, 2. tantam Galbae avaritiam fuisse dicit, ὥςτε μηδὲ δραχμὰς ἔστιν οἷς, ἀλλ' ὀβολοὺς χαρίζεσθαι.

Atellanis] h. e. auctoribus Atellanarum, de quibus v. ad Tiber. 45. Pro *exorsis* ante Beroaldum legebatur *exorsus*, haud dubie e vitio. Casaub. excidisse putabat *St*, silentii signum apud comicos, ante *venit*.

Venit io! Simus] In loco corrupto dubiaeque lectionis plurimorum secutus sum auctoritatem, atque *io* ita dolorem et indignationem significat, quem usum exemplis comprobant Burm. ad *Ovid.* A. A. 3, 742. Fast. 4, 447., Barth. ad *Stat.* Theb. 3, 211. et Drakenb. ad *Sil.* 5, 654. — Jac. Gronov. legere malebat: *venit ohe simus* sequ. — Mihi etiam praeplacet, quod post Ant. Augustinum commendavit Muretus V. L. 15, 11. et recepit Oudendorp., probante Wolfio, ex lectione optimorum codd. corrupta *venitionesimus* erutum: *Venit io Onesimus a villa*, quoniam *Onesimus*, usitatum villicorum nomen, *parci* et *avari* significationem continet. Quamcunque lectionem receperis, sensus est facilis. Referebant ad Galbam, qui in sec[ess]u, mox in Hispanica militia latuerat, saevum et avarum, quod in fabula dictum fuerat de homine rustico et sordido, cum magno suorum dolore in Urbem revertente; unde et *voce retulerunt* spectatores carmen, et *egerunt* h. e. histrionis, argumentum gestibus exprimentis, actionem (v. Neron. 39. de *Dato*) imitati sunt.

quam multa documenta egregii Principis daret: sed nequaquam tam grata erant, quam invisa, quae secus fierent. Regebatur trium arbitrio, quos una et in-

---

multa documenta egr. Princip.] Ad ea pertinent supplicia Neronianorum, de quibus v. *Plut.* 17. ἀπέκτεινε τοὺς πονηρούς, ἐν οἷς ἦν ὁ Ἠλεῖος, καὶ Πολύκλειτος, καὶ Πατῖνος, καὶ Πατρόβιος. ὁ δὲ δῆμος ἐκρότει, καὶ δι᾽ ἀγορᾶς αὐτῶν ἀγομένων, ἐβόα, καλὴν εἶναι καὶ θεοφιλῆ πομπήν. *Xiphil.* 64, 3. τὸν μέντοι Ἥλιον, καὶ τὸν Νάρκισσον, τόν τε Πατρόβιον, καὶ τὴν Λουκοῦσταν τὴν φαρμακίδα, καὶ ἄλλους τινὰς τῶν ἐπὶ τοῦ Νέρωνος ἐπιπολασάντων, κατά τε τὴν πόλιν πᾶσαν δεδεμένους περιαχθῆναι, καὶ μετὰ τοῦτο κολασθῆναι ἐκέλευσε. καὶ ἐπὶ μὲν τούτοις ἐπῃνεῖτο sequ. Ac plura laude digna refert laudatus jam a Reimaro ad l. c. *Zonaras* p. 571. C. τοὺς συκοφαντήσαντάς τινας ἐπὶ τοῦ Νέρωνος, ἢ ψευδομαρτυρήσαντας ἐκόλασε. καὶ οἱ δοῦλοι, οἱ κατὰ τῶν δεσποτῶν πράξαντές τι ἢ εἰπόντες, αὐτοῖς ἐκείνοις ἐπὶ τιμωρίᾳ παρεδόθησαν. καὶ τὰ χρήματα δὲ καὶ τὰ κτήματα, ὅσα τινὲς παρὰ τοῦ Νέρωνος εἰλήφεσαν, ἀπῃτεῖτο. τούς γε μὴν ὑπ᾽ ἐκείνου φυγαδευθέντας, ὡς ἠσεβηκότας τι εἰς αὐτόν, κατήγαγε, καὶ τὰ ὀστᾶ τῶν ἐκ τοῦ βασιλικοῦ γένους σφαγέντων εἰς τὸ τοῦ Αὐγούστου μνημεῖον μετεκόμισε, καὶ τὰς αὐτῶν εἰκόνας ἀπεκατέστησεν.

trium arbitrio] *Tac.* H. 1, 13. „Potentia principatus divisa inter *T. Vinium*, Consulem, et *Cornelium Laconem*, Praetorii Praefectum. Nec minor gratia *Icelo*, Galbae liberto, quem anulis donatum, equestri nomine Martianum vocitabant.“ *Xiphil.* 64, 2. οἱ ἐξελεύθεροι αὐτοῦ πάμπολλα ἐπλημμέλουν, ὥστε καὶ εἰς ἐκεῖνον αὐτὰ ἀναφέρεσθαι. De *T. Vinio* v. *Vinnio* v. *Plut.* Galb. 7. 10. 12. ubi: ἦν δ᾽ Ὀβίννιος ἀργυρίου μὲν ἐσχάτως καὶ παρ᾽ ὁντινοῦν ἥττων (*cupiditatis immensae*), ἔνοχος δὲ καὶ τοῖς περὶ γυναῖκας ἁμαρτήμασιν sequ. et 16. αὐτὸς μὲν ἠδόξει (Galba), φθόνον δὲ καὶ μῖσος εἶχεν Ὀβίννιος, ὡς τοῖς μὲν ἄλλοις ἅπασιν ἀνελεύθερον παρέχων τὸν ἡγεμόνα καὶ μικρολόγον, αὐτὸς δὲ χρώμενος ἀσώτως, καὶ λαμβάνων πάντα καὶ πιπράσκων sequ. aliisque locis plurimis. v. etiam ad Claud. 32. Brevem vitae hominis historiam dat *Tac.* H. 1, 48. — De *Cornelio Lacone* v. *Plut.* 13. et 29. *Tac.* 1, 6. „Invalidum senem T. Vinius et *Cornelius Laco*, alter deterrimus mortalium, *alter ignavissimus*, odio flagitiorum (Vinii) oneratum, contemtu incertiae (Laconis) destruebant.“ Id. c. 26. „Multa erumpentis seditionis indicia per conscios oppressa; quaedam apud Galbae aures Praefectus Laco elusit, ignarus militarium animorum, consiliique quamvis egregii, quod non ipse afferret, inimicus, et adversus peritos pervicax.“ De *assessoribus* judiciorum lege *Heinecc.* Ant. R. 4, 6, 9. — *Icelus* denique *Plut.* 7. Σικελὸς ἀνὴρ

tra Palatium habitantes, nec unquam non adhaerentes, paedagogos vulgo vocabant. Hi erant T. Vinius, legatus ejus in Hispania, cupiditatis immensae: Cornelius Laco, ex assessore Praefectus praetorii, arrogantia socordiaque intolerabilis: libertus Icelus, paulo ante anulis aureis et Marciani cognomine ornatus, ac jam summae equestris gradus candidatus. His, diverso vitiorum genere grassantibus, adeo se abutendum permisit et tradidit, ut vix sibi ipse constaret: modo acerbior parciorque, modo remissior ac negligentior, quam conveniret Principi electo, atque illud aetatis. Quosdam claros ex utroque ordine viros, suspicione minima, inauditos condemnavit. Civitatem Romanam raro dedit: jura trium liberorum vix uni atque alteri; ac ne his quidem, nisi ad certum

---

ἀπελεύθερος dicitur, qui primus Galbae, periisse Neronem, ipsumque Imperatorem electum, nunciarit; quamobrem, ut Id. fin. cap. *τῷ ἀπελευθέρῳ δακτυλίους τε χρυσοῦς ἔδωκε, καὶ Μαρκιανὸς Οὐίκελλος ἤδη καλούμενος εἶχε τὴν πρώτην ἐν τοῖς ἀπελευθέροις δύναμιν.* v. *Tac.* 1, 13. quem locum supra excitavi, et c. 33. et 37. Quod autem *summae* (ita omnes Mss., primusque Casaub. ex uno Viterb. dedit *summi*) *equestris gradus* n. l. dicitur *candidatus*, id cum Ernestio aliisque de *praefectura praetorii* intelligo, non de *procuratione* cum Lipsio ad *Tac.* II. 1, 12., neque universe cum Casaub. de principatu inter Equites, cui obstat voc. *candidatus*, certum aliquem honorem significans. — De morte trium paedagogorum Galbae v. *Tac.* 1, 42. „*Tit.* inde *Vinium* invasere. — Ante aedem D. Julii jacuit, primo ictu in poplitem, mox ab Julio Caro, legionario milite, utrumque latus transverberatus.“ et c. 46. „*Laco Praefectus*, tanquam in insulam seponeretur, ab evocato, quem ad caedem ejus Otho praemiserat, confossus; in *Marcianum Icelum*, ut in libertinum, palam animadversum.“

Quosdam — condemnavit] post oppressum Nymphidium. *Plut.* 15. *οὕτω τοῦ Νυμφιδίου καταστρέψαντος, ὁ Γάλβας πυθόμενος, καὶ τῶν συνωμοτῶν αὐτοῦ κελεύσας ἀποθανεῖν, ὅσοι μὴ δι' αὐτὸν εὐθὺς ἀπέθανον, ἐν οἷς ἦν καὶ Κιγγώνιος, ὁ τὸν λόγον γράψας, καὶ Μιθριδάτης ὁ Ποντικός, ἔδοξε μὴ νομίμως, εἰ καὶ δικαίως, μηδὲ δημοτικῶς, ἀνῃρηκέναι πρὸ κρίσεως ἄνδρας οὐκ ἀσήμους. ἕτερον γὰρ ἡγεμονίας σχῆμα προσεδέχοντο πάντες, ἐξαπατώμενοι συνήθως ὑπὸ τῶν ἐν ἀρχῇ λεγομένων.*

jura trium liberorum] v. ad Claud. 19.

praefinitumque tempus. Judicibus, sextam decuriam adjici precantibus, non modo negavit, sed etiam concessum a Claudio beneficium, ne hieme initioque anni ad judicandum evocarentur, eripuit. [15] Existimabatur etiam senatoria et equestria officia bienni spatio determinaturus, nec daturus, nisi invitis ac recusantibus. Liberalitates Neronis, non plus deci-

---

sextam decuriam] v. ad Aug. 32.

concessum a Claudio benef.] v. ad Claud. 23. init.

senatoria et equestria officia] h. e. munera, a senatorio et equestri ordine administrari solita, maxime *militaria* et *provincialia*, ut mihi videtur, quoniam de *invitis* ac *recusantibus* sermo. Ad *equestria* officia maxime referendum munus *Procuratorum* Caesaris in provinciis, quae, ut *Tac.* Agric. 4., *equestris nobilitas* erat. Repressurus autem erat Galba, qui per ambitionem vel avaritiam munera expetebant. Tacent omnes interpretes de loco haud prorsus expedito.

Liberal. Neronis] *Plutarch.* 16. τὰς δωρεάς, ἃς Νέρων ἔδωκε τοῖς περὶ σκηνὴν καὶ παλαίστραν, ἀπαιτεῖσθαι συντόνως κελεύσας, πλὴν τοῦ δεκάτου μέρους, εἶτα μικρὰ καὶ γλίσχρα κομιζόμενος (ἀνηλώκεσαν γὰρ οἱ πλεῖστοι τῶν λαβόντων, ἐφήμεροι καὶ σατυρικοὶ τοῖς βίοις ἄνθρωποι) τοὺς πριαμένους παρ᾽ αὐτῶν ἢ λαβόντας ὁτιοῦν ἀνεζήτει, καὶ παρ᾽ ἐκείνων ἐξέπραττε. *Tac.* 1, 20. „Proxima pecuniae cura, et cuncta scrutantibus justissimum visum est, inde repeti, unde inopiae causa erat. Bis et vicies millies Sestertiûm donationibus Nero effuderat. Appellari singulos jussit, decuma parte liberalitatis apud quemque eorum relicta. At illis vix decumae super portiones erant, iisdem erga aliena sumtibus, quibus sua prodegerant, quum rapacissimo cuique ac perditissimo non agri, aut fenus, sed sola instrumenta vitiorum manerent. Exactioni *triginta* Equites Romani praepositi, novum officii genus, et ambitu ac numero onerosum. ubique hasta et sector, et inquieta Urbs auctionibus. Attamen grande gaudium, quod tam pauperes forent, quibus donasset Nero, quam quibus abstulisset." Diversitatem numeri Equitum, quos Tacitus *triginta*, Suetonius *quinquaginta* exactioni praepositos dicunt, minus moror, praesertim quum facilis sit conciliatio, a Casaubono data, ut, difficiliori negotio, triginta prioribus *viginti* additos dicamus. Alia mihi est dubitatio de *decimis*. Nempe singulare liberalitatis genus h. etiam l. dici, notavi ad Calig. 26., atque stat mihi sententia, quoniam Suetonius, accuratissimus in talibus, et plerumque instrumenta publica secutus, ita scripsit, uti legi-

mis concessis, per quinquaginta Equites Romanos ea conditione revocandas curavit exigendasque, ut et, si quid scenici aut xystici donatum olim vendidissent, auferretur emtoribus, quando illi, absumto pretio, solvere nequirent. At contra, nihil non per comites atque libertos pretio addici, aut donari gratia passus est, vectigalia, immunitates, poenas innocentium, impunitates noxiorum. Quin etiam, populo Romano deposcente supplicium Haloti et Tigellini, solos ex omnibus Neronis emissariis vel maleficentissimos incolumes praestitit: atque insuper Halotum procuratione amplissima ornavit. Pro Tigellino etiam saevitiae populum increpuit edicto. [16] Per haec pro-

---

mus, non: *non plus decima parte concessa.* Quod enim Tacitus diserte de *decimis portionibus* et *decima parte liberalitatis* loquitur, nonne fallere eum potuit ambiguum in verbis edicti vocabulum? Plutarchi τὸ δέκατον μέρος, ut Graeci scriptoris, minus curo. Nam si error in Latino, quidni Graeco? Scio, audaciam esse in corrigendo Tacito, atque erro fortasse. Tamen reprehendi, quam scrupulum, qui mihi haeret, tacere malui.

addici] Al. *adipisci.* Illud optimorum interpretum judicio jure praelatum est. De sequentibus: *vectigalia — noxiorum* v. notata ad Claud. 29.

Haloti] De hoc v. ad Claud. 44.

Tigellini] De *Sofonio Tigellino*, Praefecto Praetorio sub Nerone, vide *Tacitum* Ann. l. 14. et 15. passim. Hist. 1, 72. cf. Lips. ad Ann. 14, 51. Schol. ad *Juvenal.* 1, 155. Mortem ejus describit etiam *Plutarch.* Oth. 2.

Pro Tig. — edicto] *Xiphil.* 64, 3. τῷ δήμῳ σφόδρα ἀξιοῦντι, τὸν Τιγελλῖνον καὶ ἄλλους τινὰς τῶν πρότερον ὑβρισάντων ἀποθανεῖν, οὐχ ὑπεῖξε, τάχα ἂν ἀποκτείνας αὐτούς, εἰ μὴ ἐκεῖνοι τοῦτ' ᾐτήκεισαν. Causam nobis aperit *Plutarch.* Galb. 17. ἔφθάκει ὁ γενναῖος (Tigellinus) προειληφὼς ἀῤῥαβῶσι μεγάλοις τὸν Ὀβίνιον, narrataque morte innocenti Tertulliani, pergit: ὁ δὲ καὶ ποιήσας ἄξιον θανάτου Νέρωνα, καὶ γενόμενον τοιοῦτον ἐγκαταλιπὼν καὶ προδούς, περιῆν μέγα δίδαγμα τοῦ μηδὲν ἄπρακτον εἶναι παρ' Ὀβινίῳ, μηδ' ἀνέλπιστον τοῖς διδοῦσιν. οὐδενὸς γὰρ οὕτω θεάματος ἐρασθεὶς ὁ Ῥωμαίων δῆμος, ὡς τοῦ Τιγελλῖνον ἰδεῖν ἀπαγόμενον, οὐδὲ παυσάμενος ἐν πᾶσι θεάτροις καὶ σταδίοις αἰτούμενος ἐκεῖνον, ἐπεπλήχθη διαγράμματι τοῦ αὐτοκράτορος, Τιγελλῖνον μὲν οὐ πολὺν ἔτι βιώσεσθαι φάσκοντος χρόνον, ὑπὸ φθινάδος νόσου δαπανώμενον, ἐκείνους δὲ παραι-

pe universis ordinibus offensis, vel praecipua flagrabat invidia apud milites. Nam quum in verba ejus absentis jurantibus donativum grandius solito praepositi pronunciassent, neque ratam rem habuit, et subinde jactavit, *legere se militem, non emere consuesse.* Atque eo quidem nomine omnes, qui ubique

---

τουμένου, μὴ διαγριαίνειν, μηδὲ τυραννικὴν ποιεῖν τὴν ἡγεμονίαν sequ., quemadmodum constituendum locum puto.

prope — offensis] *Prope* edidi, non *propere,* et ob elegantiam, quae est in illo modeste addito, quod monuit jam Wolf., et quod *universi ordines,* ut saepe, esse possunt homines universorum ordinum, denique, quod non placet *propere* ita dictum pro *brevi,* ubi non, quid Galba *fecerit* cum festinatione et impetu aliquo, sed quid ei *acciderit,* significatur. Ingeniosam conjecturam mecum communicavit Cel. Müller: *per haec probra.* Deinde *offensis* cum Oudend. et Wolfio (in nota) praetuli vulg. *offensus,* quoniam hoc Suetonio est i. q. *infensus,* nunquam *invisus* (v. ind.), quamquam usus hujus exempla Casaubonus et Ernestius attulerunt Ciceroniana. — Mox *flagrabat* e Memm. aliisque codd., et more Suetonii cum Burm. atque Ernest. edidi pro *flagravit.* Hoc per incuriam in textu reliquit Oudendorp., quum illud in nota comprobasset, et reposuisse se scripsisset.

donativum — pronunciassent] Interpres *Plutarch.* Galb. 2. Νυμφίδιος Σαβῖνος, ὢν ἔπαρχος — μετὰ Τιγελλίνου τῆς αὐλῆς, ἐπεὶ τὰ Νέρωνος ἀπέγνωστο παντάπασι, καὶ δῆλος ἦν ἀποδρασόμενος εἰς Αἴγυπτον, ἔπεισε τὸ στρατιωτικόν, ὡς μηκέτι παρόντος, ἀλλ' ἤδη πεφευγότος, αὐτοκράτορα Γάλβαν ἀναγορεῦσαι, καὶ δωρεὰν ὑπέσχετο κατ' ἄνδρα τοῖς αὐλικοῖς καὶ στρατηγικοῖς προσαγορευομένοις δραχμὰς ἑπτακισχιλίας πεντακοσίας, τοῖς δ' ἐκτὸς στρατευομένοις πεντήκοντα καὶ διακοσίας ἐπὶ χιλίαις, ὅσον ἀμήχανον ἦν συναγαγεῖν μὴ πλείονα μυριάκις κακὰ παρασχόντα πᾶσιν ἀνθρώποις, ὧν Νέρων παρέσχε. τοῦτο γὰρ εὐθὺς μὲν ἀπώλεσε Νέρωνα, μετ' ὀλίγον δὲ καὶ Γάλβαν sequ. *Praepositi* igitur sunt Nymphidius, Praefectus Praetorio, et reliqui duces, qui ejus imperium et exemplum sequebantur.

neque ratam — consuesse] *Plutarch.* c. 18. τοὺς στρατιώτας, τὴν δωρεὰν μὴ κομιζομένους, ἐν ἀρχῇ μὲν ἐλπὶς παρῆγεν, ὡς, εἰ καὶ μὴ τοσοῦτον, ἀλλ' ὅσον Νέρων ἔδωκεν, ἀποδώσοντος. ἐπεὶ δὲ μεμφομένους ἀκούσας, ἀφῆκε φωνὴν ἡγεμόνι μεγάλῳ πρέπουσαν, εἰπών, εἰωθέναι καταλέγειν στρατιώτας, οὐκ ἀγοράζειν, πυθομένοις τοῦτο δεινὸν εἰσῆλθε μῖσος καὶ ἄγριον πρὸς αὐτόν. *Xiphil.* 64, 3. εἰ καὶ τῇ ἡλικίᾳ τῇ τε νόσῳ ἐκεκμήκει, ἀλλὰ τῇ διανοίᾳ ἤκμαζεν, οὐδ' ἠξίου τὸν αὐτοκράτορα ἀναγκαζόμενόν τι ποιεῖν. ἀμέλει καὶ τοῖς δορυφόροις

erant, exacerbavit. Ceterum praetorianos etiam metu et indignitate commovit, removens subinde plerosque, ut suspectos, et Nymphidii socios. Sed maxime fremebat superioris Germaniae exercitus, fraudari se praemiis navatae adversus Gallos et Vindicem operae. Ergo primi obsequium rumpere ausi, Kalendis Januariis adigi sacramento, nisi in nomen Senatus, recusarunt: statimque legationem ad praetoria-

---

αἰτοῦσι χρήματα οὐκ ἔδωκε, καὶ ἔφη γε ὅτι· Καταλέγειν στρατιώτας, ἀλλ' οὐκ ἀγοράζειν εἴωθα. cf. *Tac.* Hist. 1, 5. „Miles urbanus, longo Caesarum sacramento imbutus, et ad destituendum Neronem arte magis et impulsu, quam suo ingenio, traductus, postquam neque dari donativum, sub nomine Galbae promissum, neque magnis meritis ac praemiis eundem in pace, quam in bello, locum, praeventamque gratiam intelligit apud Principem, a legionibus factum; pronus ad novas res sequ. — Accessit Galbae vox, pro Republica honesta, ipsi anceps, *legi a se militem, non emi.*"

Nymphidii socios] v. supra ad c. 11. et 12. *Plerosque* est i. q. *multos*, ut assolet. v. ad Caes. 83. et ind.

super. Germaniae exercitus] *Plut.* c. 18. τὸ μὲν ἐν Ῥώμῃ τυφλὸν ἦν ἔτι κίνημα, καί τις αἰδὼς ἅμα πρὸς παρόντα τὸν Γάλβαν ἀμβλύτητα καὶ μέλλησιν ἐνεποίει τῶν νεωτερισμῶν, καὶ τὸ μηδεμίαν ἀρχὴν ἐμφανῆ μεταβολῆς ὁρᾶσθαι, συνέστελλε καὶ συνέκρυπτεν ἀμωσγέπως τὴν δυσμένειαν αὐτῶν. οἱ δὲ πρότερον ὑπὸ Οὐεργινίῳ γενόμενοι, τότε δ' ὄντες ὑπὸ Φλάκκῳ περὶ Γερμανίαν, μεγάλων μὲν ἀξιοῦντες αὑτοὺς διὰ τὴν μάχην, ἣν ἐμαχέσαντο πρὸς Οὐΐνδικα, μηδενὸς δὲ τυγχάνοντες, ἀπαρηγόρητοι τοῖς ἄρχουσιν ἦσαν sequ. *Xiphil.* 64, 4. οἱ ἐν ταῖς Γερμανίαις στρατιῶται, οὓς εἶχε Ῥοῦφος, μηδεμίαν εὐεργεσίαν ὑπὸ τοῦ Γάλβα εὑράμενοι, ἐπὶ πλεῖον ἐφλέγμηναν. τοῦ δὲ δὴ τέλους τῆς ἐπιθυμίας σφῶν ἁμαρτόντες ἐπὶ τοῦ Ῥούφου, ἐζήτουν αὐτὴν ἐφ' ἑτέρου τινος ἀποπληρῶσαι. καὶ ἐποίησαν τοῦτο. προστησάμενοι γὰρ Αὖλον Βιτέλλιον τῆς κάτω Γερμανίας ἄρχοντα, ἐπανέστησαν. Maxime v. *Tac.* 1, 8, 9. et 12.

Kal. Jan. — recusarunt] *Tac.* 1, 12. „Paucis post Kal. Januarias diebus Pompeji Propinqui, Procuratoris, e Belgica literae afferuntur: *superioris Germaniae legiones, rupta sacramenti reverentia, Imperatorem alium flagitare, et Senatui ac Pop. Rom. arbitrium eligendi permittere;* quo seditio mollius acciperetur." cf. Id. c. 50. sequ., maxime c. 55. *Plut.* c. 22. seditionis praetextum iis fuisse narrat: Οὐεργίνιόν τε Ῥοῦφον ἀπερριμμένον ἀτίμως, καὶ Γαλατῶν τοὺς πολεμήσαντας αὐτοῖς δωρεῶν τυγχάνοντας, ὅσοι

nos cum mandatis destinaverunt, *displicere Imperatorem in Hispania factum: eligerent ipsi, quem cuncti exercitus comprobarent.* [17] Quod ut nunciatum est, despectui esse non tam senectam suam, quam orbitatem ratus, Pisonem Frugi Licinianum, nobilem egregiumque juvenem, ac sibi olim probatissimum, testamentoque semper in bona et nomen ascitum, repente e media salutantium turba apprehendit;

δὲ μὴ προςέθεντο Οὐΐνδικι, κολαζομένους, ᾧ μόνῳ τὸν Γάλβαν χάριν εἰδέναι, καὶ τιμᾷν τεθνηκότα καὶ γεραίρειν δημοσίοις ἐναγισμοῖς, ὡς ὑπ' ἐκείνου Ῥωμαίων ἀποδεδειγμένον αὐτοκράτορα. Deinde pergit: τοιούτων ἀναφανδὸν ἤδη λόγων ἐν τῷ στρατοπέδῳ περιφερομένων, ἐπῆλθεν ἡ νουμηνία τοῦ πρώτου μηνός, ἣν Καλάνδας Ἰανουαρίας καλοῦσι· τοῦ δὲ Φλάκκου (*Hordeonium Flaccum* dicit, de quo v. *Tac.* c. 9.) συναγαγόντος αὐτοὺς ἐπὶ τὸν ὅρκον, ὃν ἔθος ἐστὶν ὀμνύειν ὑπὲρ τοῦ αὐτοκράτορος, τὰς μὲν εἰκόνας τοῦ Γάλβα προςελθόντες ἀνέτρεψαν καὶ κατέσπασαν· αὐτοὶ δ' ὀμόσαντες ὑπὲρ συγκλήτου καὶ δήμου Ῥωμαίων διελύθησαν. sequ.

Imper. in Hispania factum] Apud *Plutarchum* l. c. unus ex militibus, ut Vitellium, τὸν τῆς ἑτέρας Γερμανίας ἡγούμενον, Imperatorem dicant, suadet hisce verbis: φέρε, τοῦτον ἑλόμενοι, δείξωμεν ἀνθρώποις πᾶσιν, ὡς Ἰβήρων καὶ Λυσιτανῶν ἀμείνους ἐσμὲν αὐτοκράτορα αἱρεῖσθαι. Quem cum inferioris Germaniae legiones elegissent, εὐθὺς καὶ τὸ μετὰ Φλάκκου στράτευμα τοὺς καλοὺς ἐκείνους καὶ δημοκρατικοὺς εἰς σύγκλητον ὅρκους ἀφέντες, ὤμοσαν Οὐϊτελλίῳ τῷ αὐτοκράτορι ποιήσειν τὸ προςτασσόμενον.

despectui esse — ratus] *Plut.* c. 19. φοβηθείς, ὡς μὴ μόνον διὰ τὸ γῆρας, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἀπαιδίαν, καταφρονούμενος, ἐβουλεύετο παῖδα θέσθαι τῶν ἐπιφανῶν τινα νεανίσκον, καὶ διάδοχον ἀποδεῖξαι τῆς ἀρχῆς. Adspirabant ad eundem honorem, amicis Galbae vel huic, vel illi faventibus, praeter Pisonem Otho et Dolabella. v. *Plut.* 19. et 23. *Tac.* 1, 13.

Pisonem Frugi] De genere *Pisonis* v. Lips. et Ern. ad *Tac.* 1, 14., Reimar. ad *Xiphil.* 64, 5. De ejus moribus *Tac.* l. c. „Piso, M. Crasso et Scribonia genitus, nobilis utrimque, vultu habituque moris antiqui, et aestimatione recta severus, deterius interpretantibus tristior habebatur. ea pars morum ejus, quo suspectior sollicitis, adoptanti placebat.“ *Plut.* c. 23. νεανίαν dicit ἐν τῇ πρὸς πᾶσαν ἀρετὴν εὐφυΐᾳ τὸ κόσμιον καὶ αὐστηρὸν ἐμφανέστατα ἔχοντα, *Xiphil.* l. c. νεανίσκον εὐγενῆ, ἐπιεικῆ, φρόνιμον.

filiumque appellans, perduxit in castra, ac pro concione adoptavit; ne tunc quidem donativi ulla mentione facta. Quo faciliorem occasionem M. Salvio Othoni praebuit perficiendi conata, intra sextum adoptionis diem. [18] Magna et assidua monstra jam inde a principio exitum ei, qualis evenit, portenderant. Quum per omne iter dextra sinistraque oppidatim victimae caederentur, taurus, securis ictu consternatus, rupto vinculo essedum ejus invasit, elatisque pedibus totum cruore perfudit; ac descendentem speculator impulsu turbae lancea prope vulneravit. Urbem quoque, et deinde Palatium ingressum excepit terrae tremor, et assimilis quidam mugitui sonus. Secuta sunt aliquanto manifestiora et tristiora. Monile, margaritis gemmisque consertum, ad ornandam

---

repente — adoptavit] *Plut.* l. c. ἄφνω μηδὲν προειπὼν μετεπέμψατο Πείσωνα — καὶ κατέβαινεν εἰς τὸ στρατόπεδον, ἐκεῖνον ἀποδείξων Καίσαρα καὶ διάδοχον. cf. *Tac.* 14 — 18. ubi: „Apud frequentem militum concionem, Imperatoria brevitate, adoptari a se Pisonem, more D. Augusti et exemplo militari, quo vir virum legeret, pronunciat."

ne tunc qu. — facta] *Plut.* c. c. ἦν δὲ καὶ τὰ τῶν στρατιωτῶν ὕπουλα καὶ σκυθρωπά, μηδὲ τότε δωρεᾶς αὐτοῖς δοθείσης.

intra sextum adopt. diem] Adoptatus est Piso IIII. Id. Jan. (*Tac.* 1, 18.) s. die 10. Januar., Galba interfectus XVIII. Kal. Febr. (*Tac.* c. 27.) s. die 15. Januar., ut adeo more Romano adoptionis et caedis dies annumerentur. Quod Casaubonus, Plutarchum aliter numerare et *quartum diem* appellare, dicit, in eo errat, festinantius lecto Plutarcho. Is enim, facilius milites a conjuratis ad seditionem flecti potuisse, narrat, ἤδη σαθροὺς ὄντας καὶ δεομένους προφάσεως, additque: οὐ γὰρ ἦν ἡμερῶν τεσσάρων ἔργον, ὑγιαίνοντος στρατοπέδου, μεταστῆσαι πᾶσιν (quod vel referendum ad auctores seditionis, vel legendum πασῶν, ut nos: *ganzer vier Tage*, vel πάντας), ὅσαι μεταξὺ τῆς εἰσποιήσεως ἐγένοντο καὶ τῆς σφαγῆς. ἕκτῃ γὰρ ἀνῃρέθησαν, ἣν ἄγουσι Ῥωμαῖοι πρὸ δεκαοκτὼ Καλανδῶν Φευρουαρίων. Diserte igitur *sexto die* interfectum, et *quatuor dies* inter adoptionem et caedem interjectos fuisse, accuratissime dicit. Ceterum cf. Oth. 6. et ibi not.

manifestiora] Ita Memm. aliique. Vulg. *majora*. Alii injuria omiserunt verba: *et tristiora*.

Fortunam suam Tusculanam, ex omni gaza secreverat: id repente, quasi augustiore dignius loco, Capitolinae Veneri dedicavit: ac proxima nocte somniavit speciem Fortunae querentis, fraudatam se dono destinato, minantisque, erepturam et ipsam, quae dedisset. Quumque exterritus, luce prima ad expiandum somnium, praemissis, qui rem divinam appararent, Tusculum excucurrisset, nihil invenit praeter tepidam in ara favillam, atratumque juxta senem in catino vitreo thus tenentem, et in calice fictili merum. Observatum etiam est, Kalendis Januariis sacrificanti coronam de capite excidisse: auspicanti pullos avolasse: adoptionis die, neque milites allocuturo castrensem sellam de more positam pro tribunali, oblitis ministris, et in Senatu curulem perverse collocatam. [19] Prius vero, quam occideretur, sacrificantem mane haruspex identidem monuit, caveret periculum: non longe percussores

---

Fortunam suam Tusc.] v. supra c. 4. Mox voc. *repente* dubium videbatur Müllero, conjicienti: *rei poenitens* vel *re reputata*.

avolasse] i. e. aufugisse. Ita Memm. et optimus quisque codicum. Al. *evolasse*, quod temere defendit Burm. *Evolare* enim est *in altum volare*, in quo nullum prodigium. — Ceterum de *adoptionis die Tac.* c. 18. „Quartum Idus Januar., foedum imbribus diem, tonitrua et fulgura et coelestes minae ultra solitum turbaverant. Observatum id antiquitus comitiis dirimendis non terruit Galbam, quo minus in castra pergeret, contemtorem talium, ut fortuitorum, seu, quae fato manent, quamvis significata, non vitantur." Etiam *Plut.* c. 23. ἀρξαμένου δὲ τὰ μὲν λέγειν ἐν τῷ στρατοπέδῳ, τὰ δ' ἀναγινώσκειν, τοσαυτάκις ἐβρόντησε καὶ κατήστραψε, καὶ τοσοῦτος ὄμβρος καὶ ζόφος ἐξεχύθη εἰς τὸ στρατόπεδον καὶ τὴν πόλιν, ὡς κατάδηλον εἶναι μὴ προσιέμενον, μηδ' ἐπαινοῦν τὸ δαιμόνιον γινομένην οὐκ ἐπ' ἀγαθῷ τὴν εἰσποίησιν.

sacrificantem — monuit] *Tac.* c. 27. „XVIII. Kal. Februar. sacrificanti pro aede Apollinis Galbae haruspex Umbricius *tristia exta et instantes insidias ac domesticum hostem* praedicit; audiente Othone (nam proximus adstiterat) idque ut laetum e contrario, et suis cogitationibus prosperum interpretante." *Plutarch.* c. 24. ἐκείνῃ (ἡμέρᾳ, sexta sc. post adoptionem) ἕωθεν εὐθὺς ὁ μὲν Γάλ-

abesse. Haud multo post cognoscit, teneri castra ab Othone: ac plerisque, ut eodem quamprimum pergeret, suadentibus, (posse enim auctoritate et praesentia praevalere,) nihil amplius, quam continere se, statuit, et legionariorum firmare praesidiis, qui multifariam diverseque tendebant. Loricam tamen induit linteam, quamquam haud dissimulans, parum adversus tot mucrones profuturam. Sed extractus rumoribus falsis, quos conspirati, ut eum in publi-

---

βας ἔθυεν ἐν Παλατίῳ, τῶν Φίλων παρόντων· ὁ δὲ θύτης, Ὀμβρίκιος, ἅμα τῷ λαβεῖν εἰς τὰς χεῖρας τοῦ ἱερείου τὰ σπλάγχνα, καὶ προσιδών, οὐ δι' αἰνιγμῶν, ἀλλ' ἄντικρυς ἔφη σημεῖα μεγάλης ταραχῆς, καὶ μετὰ δόλου κίνδυνον ἐκ κεφαλῆς ἐπικείμενον τῷ αὐτοκράτορι, μονονουχὶ τὸν Ὄθωνα τοῦ θεοῦ χειρὶ ληπτὸν παραδιδόντος. παρῆν γὰρ ὄπισθεν τοῦ Γάλβα, καὶ προσεῖχε τοῖς λεγομένοις καὶ δεικνυμένοις ὑπὸ τοῦ Ὀμβρικίου. cf. Oth. 6.

Haud multo post] *Plut.* c. 25. εἰς δὲ τὸ Παλάτιον εὐθὺς ἀπηγγέλη τῷ Γάλβᾳ (τὰ πραττόμενα), παρόντος ἔτι τοῦ θύτου, καὶ τῶν ἱερῶν ἐν χερσὶν ὄντων, ὥστε καὶ τοὺς πάνυ πρὸς τὰ τοιαῦτα δυσπειθῶς καὶ ἀγεννῶς ἔχοντας ἐκπλήττεσθαι καὶ θαυμάζειν τὸ θεῖον. *Tac.* c. 29. „Ignarus interim Galba et sacris intentus, fatigabat alieni jam imperii Deos, quum affertur rumor, *rapi in castra, incertum quem Senatorem*, mox, *Othonem esse, qui raperetur;* simul ex tota Urbe, ut quisque obvius fuerat, alii formidinem augentes, quidam minora vero, ne tum quidem obliti adulationis sequ."

plerisque — suadentibus] *Tac.* c. 32. „Galbam duae sententiae distinebant. T. Vinius, *manendum intra domum, opponenda servitia, firmandos aditus, non eundum ad iratos*, censebat. — *Festinandum* ceteris videbatur, *antequam cresceret invalida adhuc conjuratio paucorum.* — Repugnantem huic sententiae Vinium Laco minaciter invasit, stimulante Icelo, privati odii pertinacia, in publicum exitium. Nec diutius Galba cunctatus, speciosiora suadentibus accessit. Praemissus tamen in castra Piso sequ." cf. *Plut.* c. 26.

Loricam — linteam] *Tac.* c. 35. Galbam, *sumto thorace*, sella levatum, et *Plutarch.* quoque c. 27. τεθωρακισμένον dicunt. De *lintea* lorica v. Torrent. et Casaub. ad h. l., et quos citavit Pitiscus.

rumoribus falsis] *Tac.* c. 34. „Vix dum egresso Pisone, occisum in castris Othonem, vagus primum et incertus rumor; mox, ut in magnis mendaciis, interfuisse se quidam et vidisse,

cum elicerent, de industria dissiparant, paucis temere affirmantibus, transactum negotium, oppressos qui tumultuarentur, advenire frequentes ceteros gratulabundos, et in omne obsequium paratos; his ut occurreret, prodiit tanta fiducia, ut militi cuidam, occisum a se Othonem glorianti, *Quo auctore?* responderit: atque in Forum usque processit. Ibi equites, quibus mandata caedes erat, quum per publicum, dimota paganorum turba, equos adegissent, viso procul eo, parumper restiterunt: dein rursum incitati, desertum a suis contrucidarunt. [20] Sunt,

---

affirmabant, credula fama inter gaudentes et incuriosos. Multi arbitrabantur, *compositum auctumque rumorem, mixtis jam Othonianis, qui ad evocandum Galbam laeta falso vulgaverint.*"

Quo auctore? responderit] *Tac.* c. 35. „Obvius in Palatio Julius Atticus, speculator, cruentum gladium ostentans, occisum a se Othonem, exclamavit; et Galba, *Commilito*, inquit, *quis jussit?* insigni animo ad coercendam militarem licentiam, minantibus intrepidus, adversus blandientes incorruptus." *Plut.* 26. Ἰούλιον Ἀττίκιον hominem dicit, τῶν οὐκ ἀσήμων ἐν τοῖς δορυφόροις στρατευόμενον. *Xiphil.* 64, 6. στρατιώτης τις. Verba Galbae *Plut.* ita effert: Τίς σε ἐκέλευσε; *Xiphilinus:* Καὶ τίς σοι τοῦτο ποιῆσαι ἐκέλευσεν; Idem: αὐτὸς δὲ ἐς τὸ Καπιτώλιον, ὡς καὶ θύσων, ὥρμησε· καὶ αὐτῷ ἐν μέσῃ τῇ Ῥωμαίων ἀγορᾷ ἀπαντήσαντες ἱππεῖς καὶ πεζοί, ἐνταῦθα — κατέκοψαν. Ita etiam *Plutarch.* ἐμβὰς εἰς τὸ φορεῖον ἐκομίζετο, τῷ τε Διῒ (Capitolino) θῦσαι καὶ φανῆναι τοῖς πολίταις βουλόμενος. ἐμβαλόντος δ' εἰς τὴν ἀγοράν sequ. Scilicet petens ex Palatio Capitolium, in ipsa via in medio Foro oppressus est. cf. *Tac.* 39. et 40. et quos Reimarus ad *Xiphil.* citavit.

equites] *Tac.* c. 40. „Milites Romani — disjecta plebe, proculcato Senatu, truces armis, rapidis equis, Forum irrumpunt sequ." cf. *Plut.* l. c. De *paganis*, qui opponuntur *militibus*, v. ad Aug. 27.

desertum a suis contruc.] *Plut.* c. c. unum *Sempronium Indistrum*, (uti nomen vitiose legitur) et *Xiphil.* 64, 6. *Sempr. Densum*, Centurionem, dum posset, defendisse eum narrant. *Tacitus*, cui major fides, c. 43. hunc Densum *Pisoni* effugium forti defensione dedisse dicit. v. interpr. ad *Tac.* Idem c. 41. „*De percussore* non satis constat. quidam Terentium Evocatum, alii Lecanium, crebrior fama tradidit Camurium, XV. legionis mi-

qui tradant, ad primum tumultum proclamasse eum, *Quid agitis, commilitones? ego vester sum, et vos mei;* donativum etiam pollicitum. Plures autem prodiderunt, obtulisse ultro jugulum, et, *ut hoc agerent, ac ferirent, quando ita videretur*, hortatum. Illud mirum admodum fuerit, neque praesentium quemquam opem Imperatori ferre conatum; et omnes, qui arcesserentur, sprevisse nuncium, excepta Germanicianorum vexillatione. Hi, ob recens

---

litem, impresso gladio jugulum ejus hausisse." cf. *Plutarch.* c. 27.

proclamasse eum] *Tac.* c. 41. „Extremam ejus vocem, ut cuique odium aut admiratio fuit, varie prodidere. Alii, suppliciter interrogasse, *quid mali meruisset? paucos dies exsolvendo donativo* deprecatum; plures, obtulisse ultro percussoribus jugulum, *agerent ac ferirent, si ita e Rep. videretur.* Non interfuit occidentium, quid diceret." Etiam *Plutarch.* c. 27. ὁ δὲ τὴν σφαγὴν προτείνας· Δρᾶτε, εἶπεν, εἰ τοῦτο τῷ δήμῳ Ῥωμαίων ἄμεινόν ἐστι. *Xiphil.* 64, 6. ὁ μὲν οὕτως ἀκοντισθεὶς ἐς αὐτὸν τὸν δίφρον, ἐν ᾧ ἐφέρετο, καὶ προκύψας ἐξ αὐτοῦ, ἐτρώθη, τοῦτο μόνον εἰπών· Καὶ τί κακὸν ἐποίησα; De verbis *ut hoc agerent* v. dicta ad Calig. 58.

fuerit] v. Caes. 63. et Neron. 39., ne quis cum Boxhorn. suadeat *fuit*.

neque praesentium — conatum] Hoc confirmat Taciti narrationem, Sempronium Densum Pisoni, non Galbae opem tulisse, contra Plutarchum et Xiphilinum. v. ad cap. super. fin.

Germanicianorum] Ita edidi cum Bipontinis et Wolfio; idem suaserat Oudend., coll. Tiber. 25. Othon. 8. Vesp. 6., quamquam cum Memm. aliisque codd. edidit *Germaniciorum.* Damnandae sunt lectiones *Germanicorum* et *Germanorum.* Non enim *Germanicos* eos dicit Tacitus loco mox citando, ut Torrent. dicit ad n. l., sed *Germanica vexilla*, in quo magnum est discrimen, ut n. l. ferri etiam posset: *Germanica vexillatione*, nisi in Tacito etiam legendum *Germanicia.* Erant enim non magis Germani hi vexillarii, quam Illyri, qui *Illyrici exercitus electi* a Tacito dicuntur. Locus est Hist. 1, 31. ubi de variis copiis Romanis auctor, Romae illo tempore, quo seditio exstitit contra Galbam, congregatis, de nostris autem ita exponit: „*Germanica vexilla* diu nutavere, invalidis adhuc corporibus et placatis animis, *quod eos, a Nerone Alexandriam praemissos, atque inde rursus longa navigatione aegros, impensiore cura Galba refovebat.*" De *vexillatione*

meritum, quod se aegros et invalidos magno opere fovisset, in auxilium advolaverunt: sed serius, itinere devio per ignorantiam locorum retardati. Jugulatus est ad lacum Curtii, ac relictus ita uti erat, donec gregarius miles, a frumentatione rediens, abjecto onere caput ei amputavit. Et quoniam capillo prae calvitie arripere non poterat, in gremium abdidit: mox, inserto per os pollice, ad Othonem detulit. Ille lixis calonibusque donavit: qui hasta suffixum, non sine ludibrio circum castra portarunt, acclamantes identidem, *Galba cupide fruaris aetate tua;* maxime irritati ad talem jocorum petulantiam,

---

v. *Scheller.* in Lexico, ubi et ipse *Germanicianorum* exhibet, in eo tamen errat, quod auxilia, Germanorum puto, intelligit.

ad lacum Curtii] *Tac.* c. 41. „*Juxta Curtii lacum*, trepidatione ferentium Galba projectus e sella ac provolutus est.“ *Plut.* c. 27. Τὸν δὲ Γάλβαν, ἀποκλινθέντος τοῦ φορείου περὶ τὸν Κουρτίου καλούμενον λάκκον, ἐκκυλισθέντα τεθωρακισμένον ἔτυπτον ἐπιδραμόντες. Ita etiam *Victor* Caes. 6. et Epit. 6. cf. Reimar. ad *Xiphil.* 64, 6. De *lacu Curtii* v. ad Aug. 57.

donec gregarius — amputavit] *Plut.* c. 27. ἀπέσφαξε δ' αὐτόν, ὡς οἱ πλεῖστοι λέγουσι, Καμούριός τις ἐκ τοῦ πεντεκαιδεκάτου τάγματος. ἔνιοι δὲ Τερέντιον, οἱ δ' Ἀρκάδιον ἱστοροῦσιν, οἱ δὲ Φάβιον Φάβουλον· ὃν καὶ φασὶν ἀποκόψαντα τὴν κεφαλήν, κομίζειν τῷ ἱματίῳ συλλαβόντα, διὰ τὴν ψιλότητα δυςπερίληπτον οὖσαν. N. l. Ernest. damnat ut spurium: *prae calvitie,* quod etiam abest a Memmiano, Oudend. *capillo.* Taxat hanc crisin *Walther.* Observ. p. 28.

hasta suffixum] *Tac.* H. 1, 41. „Ceteri crura brachiaque, nam pectus tegebatur, foede laniavere; pleraque vulnera feritate et saevitia trunco jam corpori adjecta.“ c. 49. „caput per lixas calonesque suffixum laceratumque.“ *Xiphil.* l. c. καὶ τά τε ἄλλα τῷ σώματι αὐτοῦ ἐλυμήναντο, καὶ τὴν κεφαλὴν ἀποκόψαντες περὶ κοντὸν ἐνέπειραν. *Plutarch.* l. c. de Fabio Fabulo pergit: ἔπειτα τῶν σὺν αὐτῷ κρύπτειν οὐκ ἐώντων, ἀλλ' ἐκφανῆ πᾶσι ποιεῖν τὴν ἀνδραγαθίαν, περιπείραντα περὶ λόγχην καὶ ἀναπήλαντα πρεσβύτου πρόςωπον, ἄρχοντός τε κοσμίου, καὶ ἀρχιερέως, καὶ ὑπάτου, δρόμῳ χωρεῖν, ὥςπερ αἱ βάκχαι, πολλάκις μεταστρεφόμενον, καὶ κραδαίνοντα τὴν λόγχην αἵματι καταῤῥεομένην.

cupide — aetate tua] Memm. *Cupido,* ut Galbae nomen Cupidinis per jocum addiderint. Commendarunt eam lectionem

quod ante paucos dies exierat in vulgus, laudanti cuidam formam suam, ut adhuc floridam et vegetam, respondisse eum, *ἔτι μοι μένος ἔμπεδόν ἐστιν.* Ab his Patrobii Neroniani libertus centum aureis redemtum, eo loco, ubi jussu Galbae animadversum in patronum suum fuerat, abjecit. Sero tandem dispensator Argius, et hoc et ceterum truncum in privatis ejus hortis Aureliae viae sepulturae dedit. [21] Statura fuit justa, capite praecalvo, oculis caeruleis, adunco

---

post *Turneb.* Advers. 31, 41. Casaubonus et Wolfius. Equidem acquiesco in *cupide*, quod sensum satis commodum praebet. Ceterum cum Wolfio, turpem significationem in *aetatis* vocabulo esse, persuasum habeo.

ἔτι μοι] Ex *Homer.* Iliad. 5, 254.

Patrobii Neroniani] De hoc v. *Xiphil.* 63, 3. cf. ad Neron. 45. Jussu Galbae interemtum narrant *Plutarch.* c. 17. et *Xiphil.* 64, 3. — *Tac.* c. 49. „Caput, per lixas calonesque suffixum laceratumque, ante Patrobii tumulum (libertus is Neronis, punitus a Galba fuerat) postera demum die repertum, et cremato jam corpori admixtum est." *Plutarch.* c. 28. τὴν δὲ Γάλβα κεφαλὴν τοῖς Πατροβίου καὶ Οὐϊτελλίου δούλοις ἐδωρήσαντο. λαβόντες δ' ἐκεῖνοι καὶ πάντα τρόπον αἰκισάμενοι καὶ καθυβρίσαντες ἔῤῥιψαν, ἣ τοὺς ἀπὸ τῶν Καισάρων κολαζομένους θανατοῦσιν. ὁ δὲ τόπος Σηστέρτιον καλεῖται.

dispensator Argius] *Tac.* c. 49. „Galbae corpus diu neglectum et licentia tenebrarum plurimis ludibriis vexatum, dispensator Argius, e prioribus servis, humili sepultura in privatis ejus hortis contexit." *Plutarch.* l. c. τὸ δὲ σῶμα τοῦ Γάλβα Πρίσκος Ἑλβίδιος ἀνείλετο, τοῦ Ὄθωνος ἐπιτρέψαντος. ἔθαψε δὲ νυκτὸς Ἀργεῖος ἀπελεύθερος (h. e. Taciti *e prioribus servis*, ut monuit jam ad illum Ernestius contra eos, qui corrigebant: *e primoribus s.*, quod tautologiam inferret, quum jam *dispensatorem* dixisset.)

Aureliae viae] Cum Torrentio Oudend. et Ernest. malebant: *Aurelia via.* Ita *Eutrop.* 7, 10. „jugulatus in Foro Romae, sepultusque in hortis suis, qui sunt *Aurelia via* non longe ab Urbe Roma."

praecalvo] Ita Memm. aliique. Vulg. *calvo.* — *Plut.* Galb. c. 13. Μιθριδάτης ὁ Ποντικός, ἐπισκώπτων τὴν φαλακρότητα καὶ ῥυσσότητα τοῦ Γάλβα sequ. v. etiam caput superius.

naso, manibus pedibusque articulari morbo distortissimis, ut neque calceum perpeti, neque libellos evolvere, aut tenere omnino valeret. Excreverat etiam in dexteriore latere ejus caro, praependebatque adeo, ut aegre fascia substringeretur. [22] Cibi plurimi traditur, quem tempore hiberno etiam ante lucem capere consuerat: inter coenam vero usque eo abundantis, ut congestas super manus reliquias circumferri juberet, spargique ad pedes stantibus: li-

---

artic. morbo] *Xiphil.* 64, 3. τῇ ἡλικίᾳ τῇ τε νόσῳ ἐκεκμήκει, et mox: καὶ γέρων καὶ ἀσθενὴς τὰ νεῦρα ὤν, ubi v. Reimar.

latere ejus] Posset abesse *ejus*, sed non pro glossa damnandum erat ab Ernestio, qui modo recepisset cap. sup. *in patronum suum*, ubi multi omittunt *suum*. Amat etiam Suetonius, addere praeter necessitatem pronomina. Mox Ernestio praeplacebat lectio editionum antiquiorum: *propendebat* contra Memm. et Mss. fere omnes, exhibentes: *praepend.* Nonnulli proxime: *in dextro latere ejus gibbus vel caro.* Verum *dexterius latus* servandum ob usum scriptoris (v. ind.), et *gibbus* e glossa intrusus videtur.

ante lucem] Cibo *tempestivo*, de quo v. ad Calig. 45., opponitur *coena*.

usque eo abundantis — stantibus] Scripsit super h. l., in quo constituendo et interpretando nimia levitate versati sunt interpretes, quem ut desperatum transmisit, a quo plurima et optima exspectasses, Wolfius, singularem dissertationem David. Christian. *Grimm*, Lyc. Annaemont. Rector, Lips. 1798., doctam quidem, sed ad nauseam fere verbosam, cujus argumentum huc redit. Ostendit, in altero membro non de liberalitate aliqua Galbae sermonem esse, quam somniarunt interpretes, sed adhuc, ut in priori, de nimia edacitate, adeoque particulam *vero* non transitum facere ad rem diversam, sed continuare, de quo prius dicere coeperat auctor, ut opponat *cibum ante lucem captum* et *coenam*, atque respondeat nostro: *vollends;* id quod verissimum puto et adstruendum Graeco δέ, quod continuationi inservire solet. Locum igitur ita constituit: „Cibi plurimi traditur. Quem tempore hiberno etiam ante lucem capere consuerat; inter coenam vero usque eo *abundantem* (sc. capere solebat), ut congestas super manus reliquias *circum se ferri* juberet, spargique ad pedes stantibus" (Dissert. p. 31.), vertitque p. 33. „*Er soll ein sehr starker Esser gewesen seyn; wie er denn im Winter schon vor Tags zu essen gewohnt war, und uber der Tafel vollends dermassen* m e h r a l s a n d e r e z u s i c h n a h m, *dass er* j e d e s m a l, *um*

bidinis in mares pronioris, et eos, non nisi praedu-

---

sich völlig zu sättigen, das Uebriggebliebene sich von Hand zu Hand durch die Tischgesellschafter zulangen, und noch erst vor sich herum setzen liefs, ehe er endlich den Rest davon den Bedienten Preis gāb." Quam multa in hac interpretatione mutati sint, vel falso reddita, ut *super manus*, quasi esset: *per manus*, neque pertineret ad *congestas*, sed ad *circumferri*, vel, ut ille legit, *circum se ferri*, ut alia taceam, quisque videt. Non magis placent, quae Bremius: „*Er lies die Ueberbleibsel in den Händeu herum bieten, und unter die Sclaven vertheilen. Es blieb von der ganzen Mahlzeit so wenig übrig, dafs man es mit zwo Händen fassen konnte.*" Restat igitur, ut meam sententiam promam. Ut ante omnia de lectione dicam, maxime se commendat: *abundantem*, quod edd. antiquae, ut Ald. Basil. Gryph. Plant. exhibent, Burmann. Oudend. et Ernest. (ed. prior.) reddiderunt, Grimmins recte interpretatus est. Sed codd. contradicunt Mss., qui dant *abundanti* vel *abundans*. Illud *Walther*. Observ. p. 28. servandum censuit, ut *abundanti* sc. *cibo* ablativus sit absolutus, durissima ratione, quum praecedat *cibi plurimi*, cui succurrere studet ficto anacolutho. Dedi igitur cum Ernest. (ed. altera) et Bipont. Wolfioque, quod Graevio et Oudendorpio dudum placuerat, *abundantis*, cujus facilis mutatio fuit in *abundanti*, et quod vere fuit in codice, cujus collatio est in ed. Plant., a Müllero mecum communicata. Explico autem locum ita: Inter coenam usque eo (ita, an cum aliis *usque adeo* legas, ex usu Suetonii promiscuum est) abundantis cibi fuit, ut congestas *super manus* h. e. ante se, ante locum, ubi sumserat cibum, reliquias (nos: *die Ueberbleibsel der Speisen, die vor seinem Teller aufgehäuft lagen*) *circumferri* juberet sc. circum mensam et convivas, ostentandi causa, quantum fauces et venter valerent, *spargique* (quod dicitur de rebus solidis, ut *fundi* de fluidis) s. in unum locum colligi, ad admirationem convivarum, et ut ipse acto labore delectaretur, *ad pedes stantibus* h. e. *a* servis, ad lectum s. pedes ministrantibus, dativo, ut saepius, (v. Oudend. ad Caes. 19.) posito pro ablativo cum praepos. *a*, ac h. l. quidem, ne auris offenderetur excipientibus se: *ab ad pedes stantibus*. Haec hactenus. Invitus longior fui h. l., quem difficillimis accenseo, quoniam reliqui interpretes fere omnes ut facillimum silentio praetermiserunt.

libidinis — pronioris] Ita Rob. Steph., probavit Casaub., dedit Ernest., et optime cohaeret cum antecedentibus, si retuleris ad *cibi plurimi*. Sed omnes libri dant: *pronior*. Jam *libidinis pronior*, ut genitivus regatur a *pronior*, cujus usus exemplum

ros, exoletosque. Ferebant, in Hispania Icelum e veteribus concubinis, de Neronis exitu nunciantem, non modo artissimis osculis palam exceptum ab eo, sed, ut sine mora velleretur, oratum, atque seductum. [23] Periit tertio et septuagesimo aetatis anno, imperii mense septimo. Senatus, ut primum

---

frustra quaeritur in soluta oratione, equidem non defenderim. *Waltheri* rationem (Observ. l. c.) non capio. Unice veram puto emendationem Torrentii *libidini pronior*, ita servatur lectio codd., conspirans in *pronior*, et dativus exemplis nititur Ner. 40. et Galb. 12.

Icelum — nunciantem] De *Icelo* v. ad c. 14. Primum de Neronis morte nuncium eum ad Galbam venisse, narrat *Plut.* c. 7. βραχὺ πρὸ δείλης ἧκεν ἀπὸ Ῥώμης Σικελὸς ἀνὴρ ἀπελεύθερος, ἑβδομαῖος. πυθόμενος δέ, τὸν Γάλβαν ἀναπαύεσθαι καθ' ἑαυτόν, ἐβάδιζε συντόνως ἐπὶ τὸ δωμάτιον αὐτοῦ, καὶ βίᾳ τῶν θαλαμηπόλων ἀνοίξας καὶ παρελθών, ἀπήγγειλεν, ὅτι καὶ ζῶντος ἔτι τοῦ Νέρωνος, οὐκ ὄντος δὲ φανεροῦ, τὸ στράτευμα πρῶτον, εἶτα ὁ δῆμος καὶ ἡ σύγκλητος, αὐτοκράτορα τὸν Γάλβαν ἀναγορεύσειεν, ὀλίγον δ' ὕστερον ἀπαγγελθείη τεθνηκὼς ἐκεῖνος.

tertio et sept. aet. anno] Ita *Tac.* H. 1, 49. „Hunc exitum habuit Serv. Galba, *tribus et septuaginta* annis quinque Principes prospera fortuna emensus, et alieno imperio felicior, quam suo." cf. *Aurel. Victor* Epit. c. 6. qui: „Quum *septuagesimum tertium* aetatis annum *ageret* — caesus est." Accuratiores videntur Graeci, ut *Xiphil.* 64, 6. ἔζησε δὲ Γάλβας ἔτη δύο καὶ ἑβδομήκοντα, et *Zonaras:* Γάλβα μὲν ζήσαντι ἔτη δύο καὶ ἑβδομήκοντα, καὶ ἡμέρας τρεῖς καὶ εἴκοσιν — οὕτως τέλος ἐγένετο. Sed ita etiam non convenit ratio cum anno natali. v. dicta ad c. 4. et Reimar. ad *Xiphil.* 64, 1. et 6.

imp. mense septimo] Ita *Eutrop.* 7, 10. et apud *Tac.* 1, 37. Otho in oratione ad milites: „*Septem* a Neronis fine *menses* sunt." *Victor* Caes. 6. „caesus est *mense* imperii *ac die septimo*," et Epit. 6. „imperavit *menses septem diesque totidem.*" Cum hoc consentit *Joseph.* B. Jud. 4, 9, 2. φθάνει Γάλβας ἀναιρεθεὶς μετὰ μῆνας ἑπτὰ καὶ ἴσας ἡμέρας. Contra *Xiphil.* l. c. ἦρξε μῆνας ἐννέα καὶ ἡμέρας δεκατρεῖς, et cum eo faciunt *Zonaras* et *Cedrenus*. Recte eos conciliat Reimar. ad *Xiphil.* l. c. ita, ut a die VIIII. Jun. a. U. 821., quo Nero exstinctus, usque ad XV. Januar. a. 822., quo Galba, *menses septem totidemque dies*, contra a die III. April. a. 821., quo Galba Imperator nunciatus fuerit

licitum fuit, statuam ei decreverat, rostratae columnae superstantem, in parte Fori, qua trucidatus est. Sed decretum Vespasianus abolevit, percussores sibi ex Hispania in Judaeam summisisse opinatus.

---

a militibus, *novem menses diesque tredecim* fuisse, doceat. Eandem viam praeiverat Oudend. ad h. l.

statuam] Alios honores post Othonis mortem ei a populo tributos narrat *Tac.* H. 2, 55. „Populus cum lauru ac floribus Galbae imagines circum templa tulit, congestis in modum tumuli coronis, juxta lacum Curtii, quem locum Galba moriens sanguine infecerat." cf. quae Id. 3, 7.

M. SALVIUS OTHO.

[1] MAJORES Othonis orti sunt oppido Ferentino, familia vetere et honorata, atque ex principibus Etruriae. Avus M. Salvius Otho, patre Equite Romano, matre humili, incertum an ingenua, per gratiam Liviae Augustae, in cujus domo creverat, Senator est factus, nec praeturae gradum excessit. Pater L. Otho, materno genere praeclaro, multarumque et magnarum propinquitatum, tam carus, tamque non absimilis facie Tiberio Principi fuit, ut ple-

Salvius] Memm. aliique h. l. *Silvius* v. *Sylvius*. Eadem varietas Galb. 6. et 17. unde *Glandorp*. Onomast. p. 825. totam Othonis familiam ad *Sylvium* nomen retulit, duosque fecit Titianos, alterum *Sylvium Titianum*, fratrem Othonis (p. 826.), alterum *Salvium*, Proconsulem Asiae sub Nerone (p. 760.), de quo *Tac*. Agric. 6., qui tamen et ipse frater ille Othonis. *Salvium* nomen, numis lapidibusque confirmatum, nostro et Galbae locis citatis restituerunt Burm. et Oudend., quos vide.

opp. Ferentino] *Tac*. H. 2, 50. „Origo illi e municipio Ferentino." Etruriae intellige oppidum, et ob ea, quae sequuntur apud Nostrum, et locum *Plin*. 3, 5. (8.), qui *Ferentinum* nominat inter Fesulas et Fescenniam. v. *Cellar*. Geogr. A. 2, 9. p. 725. Aliud est *Ferentinum* Latii in Hernicis, de quo *Cellar*. p. 807., et *Forentum* v. *Ferentum* in Apulia, de quo *Cellar*. p. 892.

Avus] *Tac*. l. c. „avus praetorius."

Pater L. Otho] *Tac*. „pater consularis." Consul fuit a. U. 786. ex Kal. Jul., suffectus Galbae, v. Galb. 6. — Eundem ordinarium consulatum gessisse puto cum Fausta Sulla a. 805. (v. *Tac*. A. 12, 52.), quamquam *Pighius* Annal. T. III. p. 585. fratrem Imperatoris, non patrem, hoc anno Consulem fuisse existimat ob Titiani cognomen, quod ei tribuitur a *Frontino*.

rique procreatum ex eo crederent. Urbanos honores, proconsulatum Africae, et extraordinaria imperia, severissime administravit. Ausus etiam est in Illyrico milites quosdam, quod motu Camilli ex poenitentia praepositos suos, quasi defectionis adversus Claudium auctores, occiderant, capite punire, et quidem ante Principia, se coram; quamvis ob id ipsum promotos in ampliorem gradum a Claudio sciret. Quo facto, sicut gloriam auxit, ita gratiam minuit: quam tamen mature recuperavit, detecta Equitis Romani fraude, quem, prodentibus servis, necem Claudio parare, compererat. Namque et Senatus honore rarissimo, statua in Palatio posita, prosecutus est eum: et Claudius allectum inter patricios collandans amplissimis verbis, hoc quoque adjecit: *Vir, quo meliores liberos habere, ne opto quidem.* Ex Albia Terentia,

---

motu Camilli] Scriboniani. v. Claud. 13. De *praepositis* v. ad Galb. 12.

ante Principia] *Plut.* Galb. 12. ἀρχεῖα vocat, addens: ἃ Πριγκίπια καλοῦσι Ῥωμαῖοι. *Sigon.* de ant. jur. prov. 2, 6. „Erant *Principia* locus in castris post Praetorium et Quaestorium nobilissimus, nempe in quo Legati, Tribuni mil., ac primorum maxime ordinum ductores non aliter, ac Imperator in Praetorio, Quaestor in Quaestorio, tendebant ac jus dicebant, unde *mulctae plerumque de militibus in Principiis sumtae leguntur* sequ." cf. *Lips.* de mil. Rom. 5, 4. Id. ad *Tac.* A. 15, 16., *apud Principia* s., quod idem, *apud signa* plerosque castrorum solemnes actus celebratos fuisse, docet, ut jus dictum, edicta proposita, literas lectas habitasque allocutiones, castigationes et interdum animadversiones institutas, signum pugnae propositum. Poenae ibi sumtae praeter n. l. excitat exemplum e *Frontin.* Strateg. 4, 1, 15.

statua in Pal.] Summum hunc honorem fuisse, patet etiam e *Tac.* A. 15, 72. ubi: „Tigellinum et Nervam ita extollens, ut, super triumphales in Foro imagines, *apud Palatium* quoque *effigies eorum sisteret.*"

allect. inter patricios] quod jus Imperatores sibi sumserant inde a Caesare. v. Caes. 41, et ibi notata. De voc. *allegere* v. ind.

splendida femina, duos tulit filios, L. Titianum, et minorem Marcum cognominem sibi. Tulit et filiam, quam, vixdum nubilem Druso, Germanici filio, despondit. [2] Otho Imperator IIII. Kalendas Majas natus est, Camillo Arruntio, Domitio Aënobarbo, Consulibus. A prima adolescentia prodigus ac procax, adeo ut saepe flagris objurgaretur a patre. Fere-

---

splendida femina] *Tac.* H. 2, 50. „Maternum genus (Othoni) *impar, nec tamen indecorum*" sc. quod equestri genere orta erat Terentia, cui convenit voc. *splendidus*. Inde etiam patet, praeferendam n. l. Memmiani aliorumque codd. lectionem *splendida* vulgatae *splendidissima*. Illam jam commendaverat Lips. ad *Tac.* l. c., Torrent. et Casaub. ad n., receperant Burm. Oudend. Wolfius.

L. Titianum] cujus crebra mentio apud *Tac.* Hist. 2. *Titianum* appellatum Oudend. putat a matris patre *Titio;* sed eum *Terentium,* non *Titium* fuisse, crediderim. Ceterum id verum, illo tempore, quum plures essent liberi, nomina indi iis consuevisse ex matribus. Ita *Petronianus* (Vitell. 6.) a Petronia matre, *Vespasianus* a Vespasia (Vesp. 2.), *Domitianus* a Domitia s. Domitilla (Vesp. 3.) al. v. Ernest. ad *Tac.* Agric. 6.

vixdum] Ita Memm. ut Aug. 62. Vulg. *nondum.*

Camillo Arruntio, Domitio Aënobarbo] A. U. 785. Sed Camillo Scribonianum cognomen fuit. Ita *Dio* 58, 17. ἔτει, ᾧ Γναῖος Δομίτιος καὶ Κάμιλλος Σκριβωνιανὸς ὑπάτευσαν, et *Tac.* Ann. 6, 1. „Cn. Domitius et *Camillus Scribonianus* Consulatum inierant." Nisi igitur Camillo duplex cognomen fuit, quod vix credibile, error est Suetonii, quod plerisque visum, ex ipsis Fastis profectus, ubi ordinarius Consul Camillus suffectusque aliquis Arruntius erant confusi, vel male sedulus librarius seriorem corruptelam e Fastis in auctorem intulit. Ego quidem, Suetonium, accuratissimum scriptorem, in nomine celeberrimae gentis vix errare potuisse, existimo. Certi aliquid de origine vitii non potest definiri. Vide praeter interpretes ad n. l. *Pighii* Ann. T. III. p. 560.

flagris objurgaretur] Ita supra Cal. 20. *ferulis objurgari*, ubi v. Torrent. et Boxhorn. *Tac.* Ann. 5, 9. *verbere moneri.* Idem H. 1, 13. de Othone: „Pueritiam incuriose, adolescentiam petulanter egerat." *Plut.* Galb. 19. Μάρκος Ὄθων, ἀνὴρ γένει μὲν οὐκ ἀφανής, τρυφῇ δὲ καὶ φιληδονίαις εὐθὺς ἐκ παίδων ἐν ὀλίγοις Ῥωμαίων διεφθαρμένος. — Petulantiam similem Neronis Noster descripsit c. 26.

batur et vagari noctibus solitus, atque invalidum quemque obviorum vel potulentum corripere, ac distento sago impositum in sublime jactare. Post patris deinde mortem, libertinam aulicam gratiosam, quo efficacius coleret, etiam diligere simulavit, quamvis anum ac paene decrepitam. Per hanc insinuatus Neroni, facile summum inter amicos locum tenuit congruentia morum, ut vero quidam tradunt, et consuetudine mutui stupri: ac tantum potentia valuit, ut damnatum repetundis consularem virum, ingens praemium pactus, prius quam plane restitutionem ei impetrasset, non dubitarit in Senatum ad agendas gratias introducere. [3] Omnium autem consiliorum secretorumque particeps, die, quem necandae matri Nero destinaverat, ad avertendas suspiciones coenam

---

sago — jactare] *Martial.* Epigr. 1, 4, 8. „ibis ab excusso missus in astra sago.“ Plura de *sagatione*, quod nomen datum huic petulantiae generi, dixit Casaub. ad n. l.

insinuatus Neroni] *Tac.* H. 1, 13. „gratus Neroni aemulatione luxus.“ Ann. 13, 46. „flagrantissimus in amicitia Neronis.“ *Plut.* l. c. φίλῳ τῷ Ὄθωνι καὶ συμβιωτῇ διὰ τὴν ἀσωτίαν ἐχρῆτο (ὁ Νέρων), καὶ σκωπτόμενος ὑπ' αὐτοῦ πολλάκις εἰς μικρολογίαν καὶ ἀνελευθερίαν ἔχαιρε. *Xiphil.* 61, 11. οὕτως ἐκ τε τῆς ὁμοιότητος τῶν τρόπων καὶ τῆς κοινωνίας τῶν ἁμαρτημάτων τῷ Νέρωνι ᾠκείωτο, ὥστε καὶ εἰπών ποτε πρὸς αὐτόν· Οὕτω με Καίσαρα ἴδοις, οὐδὲν διὰ τοῦτο κακὸν ἔπαθεν.

damn. repetundis] Ursin. ex vet. cod. legendum censet *de repetundis*, displicuitque omissio praepositionis *Vossio* de construct. c. 26. At saepius legitur *damnari crimine*, ut *Cic.* Verr. 4, 45., et *repetundis* est i. q. *repetundarum crimine*, (locus *Cornel.* Them. 8. „*hoc crimine* absens *proditionis est damnatus*,“ a Schellero in Lex. excitatus, huc non pertinet, quoniam verbum *damnare* ibi suum regit genitivum *proditionis*, additumque *hoc crimine* est i. q. *per hanc accusationem*), unde praepos. *de* in cod. etiam Ursini ab aliena manu profecta videtur.

restitutionem] in Senatum, quo motus fuerat vir consularis ob repet. crimen e lege Julia, de qua Noster Caes. 43. „Repetundarum convictos etiam ordine senatorio movit.“ v. notata ad illum locum, in primis Lips. ad *Tac.* A. 14, 28.

dubitarit] Recepi conjecturam, a Salmasio adscriptam, prorsus Suetonianam, probatam antea a Wolfio.

utrique exquisitissimae comitatis dedit. Item Poppaeam Sabinam, tunc adhuc amicam ejus, abductam marito, demandatamque interim sibi, nuptiarum specie recepit. Nec corrupisse contentus, adeo dilexit, ut ne rivalem quidem Neronem aequo tulerit animo. Creditur certe non modo missos ad arcessendam non recepisse, sed ipsum etiam exclusisse quondam pro foribus adstantem, miscentemque frustra minas et preces, ac depositum reposcentem. Quare, diducto matrimonio, sepositus est per causam legationis in Lusitaniam. Id satis visum, ne poena acrior

---

Poppaeam — recepit] Consentiunt *Xiphil.* 61, 11. τούτῳ (τῷ Ὄθωνι) τὴν Σαβίναν, ἐξ εὐπατριδῶν οὖσαν, ἀπὸ τοῦ ἀνδρὸς ἀποσπάσας, ἔδωκε (ὁ Νέρων), καὶ αὐτῇ ἀμφότεροι ἅμα ἐχρῶντο, et fere *Plutarch.* l. c. τὴν Ποππαίαν προμοιχεύσας τῷ Νέρωνι, καὶ διαφθείρας ταῖς εἰς ἐκεῖνον ἐλπίσιν, ἔπεισεν ἀποστῆναι τοῦ ἀνδρός, et ipse *Tac.* Hist. 1, 13. „*eo* (apud Othonem) Poppaeam Sabinam, principale scortum, ut apud conscium libidinum, *deposuerat*, donec Octaviam uxorem amoliretur." Sed Annal. 13, 45. diverse rem narrat idem, et haud dubie verius, quoniam, ut monuit jam ibi Lipsius, serius hos libros conscripsit, nimirum „agentem eam in matrimonio Rufii Crispini, Equitis Romani, ex quo filium genuisset, ab Othone pellectam, nec moram fuisse, quin adulterio matrimonium jungeretur, mox laudes formae elegantiaeque uxoris, a novo conjuge saepius apud Principem praedicatas, ad videndam prius, inde amandam hunc accendisse." cf. Neron. 35.

Nec corrupisse — animo] *Plut.* l. c. ἐλθούσης δὲ παρ' αὐτόν, ὡς γαμετῆς, οὐκ ἠγάπα μετέχων, ἀλλ' ἤσχαλλε μεταδιδούς, οὐδ' αὐτῆς ἀχθομένης, ὥς φασι, τῇ ζηλοτυπίᾳ τῆς Ποππαίας. N. I. vulg. corrupte *corripuisse*.

Creditur — adstantem] *Plut.* de Sabina: καὶ γὰρ ἀποκλεῖσαι τὸν Νέρωνα λέγεται, μὴ παρόντος τοῦ Ὄθωνος, εἴτε τῆς ἡδονῆς ἀφαιροῦσα τὸ πλήσμιον, εἴπε, ὥς φασιν ἔνιοι, βαρυνομένη τὸν Καίσαρος γάμον, ἐραστῇ δὲ μὴ φεύγουσα χρῆσθαι διὰ τὸ φιλακόλαστον. Vera et ingenio callidae feminae maxime congrua *Tac.* Ann. l. c.

sepositus est — in Lusitaniam] tanquam honestum exsilium, de quo Noster uti solet verbo *seponere*. *Tac.* H. 1, 13. „Mox suspectum in eadem Poppaea in provinciam Lusitaniam, specie legationis, seposuit." Ann. l. c. „Dejicitur familiaritate sueta, post congressu et comitatu, Otho; et postremo, ne in Urbe

mimum omnem divulgaret; qui tamen sic quoque hoc disticho enotuit:

Cur Otho mentito sit, quaeritis, exsul honore?
Uxoris moechus coeperat esse suae.

Provinciam administravit quaestoribus per decem annos, moderatione atque abstinentia singulari. [4] Ut tandem ultionis occasio data est, conatibus Galbae primus accessit: eodemque momento et ipse spem imperii cepit, magnam quidem ex conditione temporum, sed aliquanto majorem ex affirmatione Seleuci

---

aemulatus (vel, ut Grotius: *aemulus*) ageret, provinciae Lusitaniae praeficitur." *Plutarch.* ἐκινδύνευσεν οὖν ὁ Ὄθων ἀποθανεῖν· καὶ παράλογον ἦν, ὅτι τὴν γυναῖκα καὶ ἀδελφὴν ἀποκτείνας διὰ τὸν Ποππαίας γάμον ἐφείσατο τοῦ Ὄθωνος. Σενέκαν δ' εἶχεν εὔνουν. κἀκείνου τὸν Νέρωνα πείσαντος καὶ παραινέσαντος, ἐξεπέμφθη Λυσιτανῶν στρατηγὸς ἐπὶ τὸν Ὠκεανόν. De *Lusitaniae* et reliquae Hispaniae praefecturis v. Lips. ad *Tac.* Hist. l. c.

enotuit] Al. *innotuit.* Illud praeferendum, ut *Plin.* epist. 2, 10. „*enotuerunt* quidam tui versus" et *Tac.* Hist. 3, 34. „quod ubi *enotuit.*"

Uxoris moechus — suae] Hic etiam versus probat, veriorem esse narrationem, a Tacito in Annalibus datam.

per decem annos] ab a. U. 811., ad quem *Xiphilin.* 61, 11. de Sabina refert, usque ad mortem Neronis a. 821.

moderatione — singulari] *Tac.* Ann. l. c. „ubi usque ad civilia arma non ex priore infamia, sed integre sancteque egit, procax otii et potestatis temperantior." Hist. l. c. „comiter administrata provincia." *Plutarch.* l. c. καὶ παρέσχεν ἑαυτὸν οὐκ ἄχαριν, οὐδ' ἐπαχθῆ τοῖς ὑπηκόοις, εἰδὼς φυγῆς ὑποκόρισμα καὶ παρακάλυμμα τὴν ἀρχὴν αὐτῷ δεδομένην.

primus accessit] *Tac.* Hist. l. c. „primus in partes transgressus, nec segnis, et, donec bellum fuit, inter praesentes splendidissimus." *Plut.* 20. ἀποστάντος δὲ Γάλβα, πρῶτος αὐτὸς προσεχώρησε τῶν ἡγεμόνων, καὶ φέρων, ὅσον εἶχεν ἐν ἐκπώμασι καὶ τραπέζαις, ἄργυρον καὶ χρυσόν, ἔδωκε κατακόψαι ποιουμένῳ νόμισμα· καὶ τῶν οἰκετῶν ἐδωρήσατο τοὺς εἰθισμένους περὶ δίαιταν ἡγεμόνι ἐμμελῶς ὑπουργεῖν. καὶ τὰ ἄλλα πιστὸς ἦν αὐτῷ, καὶ διδοὺς πεῖραν, οὐδενὸς ἧττον ἐδόκει πραγμάτων ἔμπειρος εἶναι· καὶ βαδίζοντι τὴν ὁδὸν ἅπασαν ἐφ' ἡμέρας πολλὰς συνοχούμενος διετέλεσεν.

Seleuci] *Ptolemaeum* Tacitus vocat et Plutarchus. Ille Hist. 1, 22. „Multos secreta Poppaeae mathematicos, pessimum principalis matrimonii instrumentum, habuerant; e quibus Ptole-

mathematici; qui, quum eum olim superstitem Neroni fore spopondisset, tunc ultro inopinatus advenerat, imperaturum quoque brevi repromittens. Nullo igitur officii aut ambitionis in quemquam genere omisso, quoties coena Principem acciperet, aureos excubanti cohorti viritim dividebat: nec eo minus alium alia via militem demerebatur. Cuidam etiam de parte finium cum vicino litiganti, adhibitus arbiter, totum agrum redemit emancipavitque; ut jam

---

maeus, Othoni in Hispania comes, quum *superfuturum eum Neroni* promisisset, postquam ex eventu fides, conjectura jam et rumore senium Galbae et juventam Othonis computantium, persuaserat, *fore, ut in imperium adscisceretur.*" Hic Galb. 23. οὐδὲ γὰρ τὸ ἐλπίζον ἐκλιπεῖν, οὐδ' ἀπαγορεῦσαι παντάπασιν, εἰων οἱ περὶ αὐτὸν ὄντες ἀεὶ μάντεις καὶ Χαλδαῖοι, εἰς τὰ μάλιστα δὲ Πτολεμαῖος, ἰσχυριζόμενος τῷ προειπεῖν πολλάκις, ὡς οὐκ ἀποκτενεῖ Νέρων αὐτόν, ἀλλὰ τεθνήξεται πρότερος, αὐτὸς δὲ περιέσται καὶ ἄρξει Ῥωμαίων. ἐκεῖνο γὰρ ἀληθὲς ἀποδείξας, ἠξίου μηδὲ ταῦτα ἀπελπίζειν. Duplex homini nomen fuerit, quod difficillime credo, an confuderit auctor *Seleucum,* Vespasiani mathematicum, quem *Tac.* 2, 78. memorat, cum *Ptolemaeo,* Neronis vel potius Poppaeae, an Tacito denique tribuendus potius error, quod Burm. fecit, quis definierit?

aureos — dividebat] *Tac.* 1, 24. „Flagrantibus jam militum animis velut faces addiderat Maevius Pudens, e proximis Tigellini. is mobilissimum quemque ingenio, aut pecuniae indigum, et in novas cupiditates praecipitem alliciendo, eo paulatim progressus est, ut per speciem convivii, quotiens Galba apud Othonem epularetur, cohorti excubias agenti viritim centenos numos divideret; quam velut publicam largitionem Otho secretioribus apud singulos praemiis intendebat." *Plut.* 20. ὁσάκις τὸν Γάλβαν εἱστία, τὴν παραφυλάττουσαν ἀεὶ σπεῖραν ἐδέκαζε, χρυσοῦν ἑκάστῳ διανέμων, οἷς τιμᾶν αὐτὸν ἐδόκει, καταπολιτευόμενος καὶ δημαγωγῶν τὸ στρατιωτικόν. Quibus locis comparatis, alii jam *aureum*, χρυσοῦν, *centum numos* s. *viginti quinque drachmas* valuisse, ostenderunt.

militem] Hanc unice veram habeo scripturam, exhibitam jam a Burm. et Ern. Wolfioque. Oudendorpius, ut puto, religiosius servavit codd. lectionem plerorumque: *militum;* idem taxavit Burmanni conjecturam *milites,* huic saltem verborum ordini haud congruam.

Cuidam — emancipavitque] *Tac.* l. c. „adeo animosus corruptor, ut Coccejo Proculo speculatori, de parte finium cum

vix ullus esset, qui non et sentiret et praedicaret, solum successione imperii dignum. [5] Speraverat autem fore, ut adoptaretur a Galba; idque in dies exspectabat. Sed postquam, Pisone praelato, spe decidit, ad vim conversus est; instigante super animi dolorem etiam magnitudine aeris alieni. Neque enim dissimulabat, *nisi Principem, se stare non posse: nihilque referre, ab hoste in acie, an in Foro sub creditoribus, caderet.* Ante paucos dies servo Caesaris pro impetrata dispensatione decies sestertium expresserat. Hoc subsidium tanti coepti fuit. Ac primo quinque speculatoribus commissa res est, de-

---

vicino ambigenti, universum vicini agrum, *sua pecunia emtum, dono dederit.*" Correctione Torrentii et Gujeti: *eique mancipavit* non opus esse, Oudend. jam et Ernest. docuerunt.

successione] Burm. revocavit librorum *successionis*, contra usum scriptoris, qui unice observandus.

adoptaretur a Galba] *Tac.* 1, 13. „Spem adoptionis, statim conceptam, acrius in dies rapiebat, faventibus plerisque militum, prona in eum aula Neronis, ut similem." *Plut.* c. 21. ἀλλ' οὖν βουλευομένου γε τοῦ Γάλβα περὶ διαδόχου, τὸν Ὄθωνα παρεισῆγεν ὁ Οὐίνιος· οὐδὲ τοῦτο προῖκα πράσσων, ἀλλ' ἐπὶ γάμῳ τῆς θυγατρός, ὁμολογίας γενομένης, γαμεῖν αὐτὴν τὸν Ὄθωνα, παῖδα τοῦ Γάλβα καὶ διάδοχον ἀποδειχθέντα τῆς ἡγεμονίας. Idem *Tac.* c. c.

magn. aeris alieni] *Plut.* l. c. πεντακισχιλίων μυριάδων ὀφλήμασι βεβαπτισμένον dicit. *Tac.* c. 21. „Interea Othonem, cui, compositis rebus, nulla spes, omne in turbido consilium, multa simul exstimulabant, luxuria etiam Principi onerosa, inopia vix privato toleranda, in Galbam ira, in Pisonem invidia."

dispensatione] h. e. dispensatoris officio, de quo v. ad Aug. 67.

quinque speculatoribus] Diversus de numero *Tac.* c. 25. „Sed tum e libertis Onomastum futuro sceleri praefecit, a quo Barbium Proculum, tesserarium speculatorum, et Veturium, optionem eorundem, perductos, postquam vario sermone callidos audacesque cognovit, pretio et promissis onerat, data pecunia ad pertentandos plurium animos. Suscepere *duo manipulares* Imperium Pop. Rom. transferendum, et transtulerunt. In conscientiam facinoris pauci adsciti. suspensos ceterorum animos diversis artibus stimulant sequ." Ex eo *Plutarch.* c. 23. et 24.

inde decem aliis, quos singuli binos produxerant: omnibus dena sestertia repraesentata, et quinquagena promissa. Per hos sollicitati reliqui, nec adeo multi; haud dubia fiducia, in ipso negotio plures affuturos. [6] Tulerat animus, post adoptionem statim castra occupare, coenantemque in Palatio Galbam

---

πλεῖστοι δὲ τῶν περὶ Τιγελλῖνον καὶ Νυμφίδιον ἐν τιμῇ γεγονότων, ἀπεῤῥιμμένοι τότε καὶ ταπεινὰ πράττοντες, ἐφθείροντο πρὸς αὐτόν, καὶ συνηγανάκτουν καὶ παρώξυνον. ἐν δὲ τούτοις Ἰτούριος καὶ Βάρβιος, ὁ μὲν ὀπτίων, ὁ δὲ τεσσεράριος. οὕτω γὰρ καλοῦνται οἱ διαγγέλων καὶ διοπτήρων ὑπηρεσίας τελοῦντες. μεθ' ὧν Ὄθωνος ἀπελεύθερος, Ὀνομαστός, ἐπιφοιτῶν τοὺς μὲν ἀργυρίῳ, τοὺς δ' ἐλπίσι διέφθειρεν, ἤδη σαθροὺς ὄντας καὶ δεομένους προφάσεως. *Xiphil.* 64, 5. ὑπό τινων στρατιωτῶν ὀλίγων, οἳ συνωμόκεσαν αὐτῷ, ἐς τὸ τεῖχος ἐσήχθη — τοὺς ἄλλους, ἅτε καὶ ἀχθομένους τῷ Γάλβᾳ, προσαναπείσας, μᾶλλον δὲ ἐκπριάμενος. *Zonaras:* ἐπανέστη αὐτῷ τριάκοντα μόνους στρατιώτας ἑτοιμασάμενος.

plures affuturos] Non displicet plurium codd. lectio: *pluribus affuturis*, quam e Graeco usu, suppleto *ut* aut *quasi* (ὡς cum genitivo) explicandam, notavit jam Casaubonus. Sed quum cod. Salmas. corrupte exhibeat: *plures affuturi*, acquievi cum plerisque editoribus in faciliori lectione. Conjectura Burmanni *plures affluxuros* non necessaria est.

Tulerat animus] Ita Memm. cum pluribus codd. Al. *erat*. Oudendorp. Ursini conjecturam: *fuerat* ob praecedens *affuturos* probat.

post adopt. statim] Unde Ernest. apud *Tac.* c. 26. „adeoque parata apud malos seditio etiam apud integros *dissimulata* (ita lego pro vulg. *dissimulatio*) fuit, ut *postero Iduum die* redeuntem a coena Othonem rapturi fuerint" corrigendum existimat: *postero statim* (sc. ab adoptione) *die*. Mendum esse in Tacito, liquit, minus, an haec vera sit medela. De tempore adoptionis Pisonis et caedis Galbae dixi ad Galb. 17., *mediumque tempus* quatuor dierum fuisse ostendi, non *sex*, ut Ernest. ad h. l., nisi is Romano more ipsos adoptionis caedisque dies annumerat. — *Exemtum* autem h. e. patrando facinori ereptum (v. *Ern.* Clav. Cic.) Noster dicit hoc tempus et *religione* h. e. religionibus, ostentis, prodigiis, vel quod hi dies publice privatimve Othoni erant religiosi, et a *Seleuco*, de quo dixi ad c. 4., triste illud et adversum e mathematicis rationibus dicente. Suspicionem enim *Fabri* Semestr. 3, 23. *religio et ipse locus exemit*, satis refutavit Casaubonus.

aggredi: sed obstitit respectus cohortis, quae tunc excubabat, ne oneraretur invidia; quod ejusdem statione et Cajus fuerat occisus, et desertus Nero. Medium quoque tempus religio et Seleucus exemit. Ergo destinata die, praemonitis consciis, ut se in Foro sub aede Saturni ad Milliarium aureum opperirentur, mane Galbam salutavit; utque consuerat, osculo exceptus, etiam sacrificanti interfuit, audivitque praedicta haruspicis. Deinde liberto, adesse architectos, nunciante, quod signum convenerat, quasi venalem

---

ad Milliarium aureum] *Tac.* c. 27. „Otho — innixus liberto, per Tiberianam domum in Velabrum, inde ad *Milliarium aureum* sub aedem Saturni pergit.“ *Plutarch.* c. 24. ἐβάδιζεν εἰς ἀγοράν, οὗ χρυσοῦς εἱστήκει κίων, εἰς ὃν αἱ τετμημέναι τῆς Ἰταλίας ὁδοὶ πᾶσαι τελευτῶσιν. *Plin.* 3, 5. (9.) *in capite Romani Fori statutum, Dio* 54, 8. τὸ χρυσοῦν μίλιον, et ab Augusto a. U. 734. factum dicit. v. interpr. ad *Tac.*, Fabric. ad *Dionis* l. c., *Donat.* Rom. vet. 2, 14. *Nardin.* de Rom. vet. 5, 6. et quos plures Pitiscus ad n. l. excitavit.

osculo exceptus] quod signum comitatis et amicitiae Imperatoris. cf. Tiber. 10. et Neron. 37.

sacrificanti interfuit] Verum est, quod Burm. dicit, *interesse* aliquem rebus et locis, non homini aliquid agenti. Sed et linguae usus saepius a primaria significatione ad similem atque affinem descendit, et scriptores omnium aetatum linguarumque subinde a solito propriove alicujus vocis usu recedunt, minus ejus memores, quam qui docte eum excutiunt. Ita pro *sacrificio ab eo facto interfuit* vel *sacrificanti affuit* brevius, et, quum utrique dicendi modo alieni quid adhaereat, exactius auctor scripsit: *sacrificanti interfuit.* Minus id urserim, quod Wolfius dicit, dativum in hoc genere quasi casum commodi esse. Conjecturam Ernestii *superfuit* pro *affuit* ex Aug. 56. nullo modo ferendam existimo, et quod usus tantum forensis haec verbi est significatio, et quod ea ipsa a viris doctis taxabatur. v. *Gell.* 1, 22.

aud. praed. haruspicis] v. Galb. 19.

liberto — nunciante] Onomasto. *Tac.* 1, 27. „Nec multo post libertus Onomastus nunciat, *exspectari eum ab architecto et redemtoribus;* quae significatio coeuntium jam militum et paratae conjurationis convenerat. Otho, causam digressus requirentibus, quum, emi sibi praedia vetustate suspecta, eoque prius exploranda, finxisset, innixus liberto — pergit.“ *Plut.* c. 24. παρα-

domum inspecturus abscessit: proripuitque se postica parte Palatii ad constitutum. Alii, febrem simulasse, ajunt, eamque excusationem proximis mandasse, si quaereretur. Tunc abditus propere muliebri sella, in castra contendit: ac deficientibus lecticariis, quum descendisset, cursumque cepisset, laxato calcio restitit, donec omissa mora succollatus, et a praesente comitatu IMPERATOR consalutatus, inter faustas acclamationes strictosque gladios ad Principia devenit, obvio quoque non aliter, ac si conscius et particeps foret, adhaerente. Ibi missis, qui Galbam et Pisonem trucidarent, ad conciliandos pollicitationi-

---

στὰς Ὀνομαστὸς ἀπελεύθερος ἥκειν ἔφη καὶ περιμένειν αὐτῷ οἴκοι τοὺς ἀρχιτέκτονας ἦν δὲ σύμβολον καιροῦ, πρὸς ὃν ἔδει ἀπαντῆσαι τὸν Ὄθωνα τοῖς στρατιώταις. εἰπὼν οὖν, ὅτι παλαιὰν ἐωνημένος οἰκίαν βούλεται τὰ ὕποπτα δεῖξαι τοῖς πωληταῖς, ἀπῆλθε, quo loco cum Solano existimo, deceptum Plutarchum Latino voc. *rebus deminoribus*, improprie πωληταῖς reddidisse. - Mox *ad constitutum* est neutrum, sive de loco, sive de die sermo sit, ne quis de ellipsi cogitet. Constitutum autem erat locus, de quo proxime dictum, Milliarium aureum.

muliebri sella] *Plut.* c. 25. τὸ φορεῖον dicit, et *lecticarios* φορειοφόρους vel, ut vulgo legitur, φορεαφόρους, *Tac.* c. 27. *sellam* et ipse. Est i. q. σκιμπόδιον κατάστεγον *Dionis* 57, 15. ubi v. Fabric. cf. *Lips.* Elect. 1, 19. *Scheffer.* de re vehic. 2, 5.

Imperator consalutatus] *Tac.* c. 27. „Ibi tres et viginti speculatores consalutatum Imperatorem, ac paucitate salutantium trepidum, et sellae festinanter impositum, strictis mucronibus rapiunt. Totidem ferme milites in itinere aggregantur, alii conscientia, plerique miraculo, pars clamore et gaudio, pars silentio, animum ex eventu sumturi.“ *Plut.* c. 25. ἐνταῦθα τοὺς πρώτους ἐκδεξαμένους αὐτὸν καὶ προσειπόντας αὐτοκράτορα φασὶ μὴ πλείους τριῶν καὶ εἴκοσι γενέσθαι. διὸ — ἀπεδειλίασεν. οἱ δὲ παρόντες οὐκ εἴων, ἀλλὰ τοῖς ξίφεσι γυμνοῖς περιϊόντες αὐτοῦ τὸ φορεῖον, ἐκέλευον αἴρεσθαι, παραφθεγγομένου πολλάκις ἀπολωλέναι, καὶ τοὺς φορειοφόρους ἐπιταχύνοντος. ἐξήκουον γὰρ ἔνιοι θαυμάζοντες μᾶλλον, ἢ ταραττόμενοι, διὰ τὴν ὀλιγότητα τῶν ἀποτετολμημένων. φερομένῳ δὲ οὕτω δι' ἀγορᾶς ἀπήντησαν ἕτεροι τοσοῦτοι, καὶ πάλιν κατὰ τρεῖς καὶ τέτταρας ἄλλοι προσεπέλαζον. εἶτα συνανέστρεφον ἅπαντες ἀνακαλούμενοι Καίσαρα, καὶ γυμνὰ τὰ ξίφη προϊσχόμενοι.

qui Galbam et Pisonem truc.] De morte Galbae v. Galb. 19.

bus militum animos nihil magis pro concione testatus est, quam *id demum se habiturum, quod sibi ipsi reliquissent.* [7] Deinde vergente jam die ingressus Senatum, positaque brevi ratione, quasi raptus de

---

et 20. Caedem Pisonis describunt *Tac.* c. 43. „Piso in aedem Vestae pervasit, exceptusque misericordia publici servi et contubernio ejus abditus, non religione nec cerimoniis, sed latebra imminens exitium differebat; quum advenere, missu Othonis, nominatim in caedem ejus ardentes Sulpicius Florus e Britannicis cohortibus, nuper a Galba civitate donatus, et Statius Murcus speculator; a quibus protractus Piso in foribus Templi trucidatur" et *Plutarch.* c. 27.

pro concione] Aliam orationem dat *Tac.* c. 37.

ingressus Senatum] *Tac.* c. 47. „Exacto per scelera die, novissimum malorum fuit laetitia. Vocat Senatum Praetor urbanus, certant adulationibus ceteri magistratus. Accurrunt Patres; decernitur Othoni tribunicia potestas et nomen Augusti et omnes Principum honores, annitentibus cunctis abolere convicia ac probra, quae promiscue jacta haesisse animo ejus, nemo sensit sequ." cf. *Plut.* c. 28.

positaque brevi ratione] Memm. et plerique codd. et antiquae edd. dant *oratione.* Recepit id Ernest., sed *ponere orationem* dici posse pro *habere,* probare frustra conatus est. Burm. conjecit: *expositoque brevi oratione,* ut *exposito* ablativus sit absolutus, et simili ac leniore etiam medela *Walther.* Observ. p. 29. *positoque brevi oratione,* interpretatus: *postquam posuerat* i. e. commemoraverat, dixerat *brevi oratione, quasi* sequ., quem usum verbi *ponere* illustravit exemplis *Ciceronis* Orat. 4. „*positum sit* igitur in primis" Coel. 7. „*posuistis* enim" Verr. 2, 38. „tantum verbo *posuit,*" laudato etiam Ernest. in Clav. Cic. Unice placeret mihi haec ratio, ob librorum maxime auctoritatem, legi jubentium *oratione,* si Suetonius aeque uti soleret ablativo illo absoluto, atque Livius et Tacitus, apud quos sexcenties occurrit, et persuaderi mihi posset, illam significationem verbi *ponere* (τιθέναι, ὑποτιθέναι, unde θέσις, ὑπόθεσις) non minus historicae orationi convenire, quam rhetoricae. E schola enim petita est philosophorum et rhetorum, neque verba sunt Othonis n. l. sermonem habentis, sed auctoris adhuc, argumentum referentis. Denique vexat me sequens *quasi,* quod *rationi* magis convenit, quam *orationi,* quum post ablativum *posito* accusativum exspectasses cum infinitivo. Nescio igitur, an verior sententia sit Wolfii, servantis *posita ratione,* simplici verbo pro composito, nisi quis hoc ipsum (*proposita*) legere malit cum Ou-

publico, et suscipere imperium vi coactus, gesturusque communi omnium arbitrio, Palatium petit. Ac super ceteras gratulantium adulantiumque blanditias, ab infima plebe appellatus NERO, nullum indicium recusantis dedit: immo, ut quidam tradiderunt, etiam diplomatibus primisque epistolis suis ad quosdam provinciarum praesides, Neronis cognomen adjecit. Certe et imagines statuasque ejus reponi passus est, et procuratores atque libertos ad eadem officia revocavit. Nec quicquam prius pro potestate subscripsit,

---

dendorpio. Locum quidem, a Wolfio comparatum, Calig. 16., nostro non accommodaverim, quum sermo ibi sit de *rationibus* propositis, non de *ratione*. Ibi enim de literis vere aliorum oculis propositis alia verbi vis est et magis propria. Licuit, puto, profiteri dubitationem de virorum doctissimorum sententiis, quamquam melior mihi non suppetit. Müller. conjecit: *postquam brevem orationem* v. *post habita brevi oratione.*

quasi — coactus] *Xiphil.* 64, 8. βεβιάσθαι μὲν γάρ, καὶ ἐς τὸ τεῖχος ἄκων ἐσῆχθαι, κἀνταῦθα ἀντιλέγων κεκινδυνευκέναι ἔλεγε. καὶ τά τε ἄλλα ἐπιεικῶς ἐφθέγγετο, καὶ τῇ ὑποκρίσει τοῦ σχήματος ἐμετρίαζε· φιλήματά τε ὡς ἑκάστοις διὰ τῶν δακτύλων ἔπεμπε, καὶ ὑπισχνεῖτο πολλά.

Palatium petit] *Tac.* l. c. „Otho, cruento adhuc Foro, per stragem jacentium in Capitolium atque inde in Palatium vectus, concedi corpora sepulturae cremarique permisit.“

appellatu. Nero] *Plutarch.* Oth. 3. τοῖς δὲ πολλοῖς χαριζόμενος οὐκ ἔφευγε τὸ πρῶτον ἐν τοῖς θεάτροις Νέρων προσαγορεύεσθαι καὶ τινων εἰκόνας Νέρωνος εἰς τοὐμφανὲς προθεμένων, οὐκ ἐκώλυσε. Κλαύδιος δὲ Ῥοῦφος εἰς Ἰβηρίαν φησὶ κομισθῆναι διπλώματα, οἷς ἐκπέμπουσι τοὺς γραμματοφόρους, τὸ τοῦ Νέρωνος θετὸν ὄνομα προσγεγραμμένον ἔχοντα τῷ τοῦ Ὄθωνος. οὐ μὴν ἀλλὰ τοὺς πρώτους καὶ κρατίστους αἰσθόμενος ἐπὶ τούτῳ δυσχεραίνοντας, ἐπαύσατο. *Tac.* H. 1, 78. „Ne tum quidem immemor amorum, statuas Poppaeae per Senatusconsultum reposuit. Creditus est etiam de celebranda Neronis memoria agitavisse, spe vulgum alliciendi. et fuere, qui imagines Neronis proponerent; atque etiam Othoni quibusdam diebus populus et miles, tanquam nobilitatem ac decus adstruerent, *Neroni Othoni* acclamavit. Ipse in suspenso tenuit, vetandi metu, vel agnoscendi pudore.“ *Xiphil.* denique l. c. οὐκ ἐλάνθανε δέ, ὡς καὶ ἀσελγέστερον καὶ πικρότερον τοῦ Νέρωνος ἄρξειν ἔμελλε. τό γ᾽ οὖν ὄνομα αὐτοῦ αὐτῷ εὐθὺς ἐπέθετο.

quam quingenties sestertium ad peragendam Auream domum. Dicitur ea nocte per quietem pavefactus gemitus maximos edidisse: repertusque a concursantibus humi ante lectum jacens, per omnia piaculorum genera manes Galbae, a quo deturbari expellique se viderat, propitiare tentasse: postridie quoque in augurando tempestate orta graviter prolapsum, identidem obmurmurasse:

Τί γάρ μοι καὶ μακροῖς αὐλοῖς;

---

ad peragendam] Al. *peragendum*, ut Galb. 18. nonnulli *ad ornandum fortunam suam*, de quo usu Gerundii cum accus. v. *Heusinger*. ad *Cic.* de Off. 1, 31, 7. et 3, 5, 13., et quos ille laudavit, Ald. *Manut.* ad Cat. maj. c. 2. et *Perizon*. ad *Sanct*. 1, 15, 1.

prolapsum] Negligentia scriptoris notanda, non mutanda in *prolapsus* ob praecedens *pavefactus*, contra Mss. et edd. omnes. Ita c. 12. *fuisse traditur — consuetum*. Scilicet longior periodus fecit, ut sui immemor finiret eam, ut si a *tradunt* v. *dicunt* incepisset, quamquam et *dicitur*, *traditur*, *videtur*, al. saepissime absolute praeponuntur, sequente accusativo cum infin., more Graeco, de quo usu v. *Duker*. ad *Flor*. 2, 6, 45. et *Liv*. 4, 41, 7. Plurimis exemplis, ab eo collatis, addo *Tac*. H. 4, 52. „*Titum* — multo apud patrem sermone *orasse dicebatur*.“ Variavit igitur n. l. auctor orationem duplici constructione, quod non Latinae elegantiae est, sed Graecae ἀφελείας. Ita *Plato* Charm. in. καὶ μὴν ἤγγελταί γε ἡ μάχη ἰσχυρὰ γεγονέναι καὶ πολλοὺς τεθνάναι. v. *Matthiae* Gr. Gr. §. 536. p. 772. sequ.

μακροῖς αὐλοῖς] *Xiphil*. 64, 7. ἔμελλε δὲ ἄρα καὶ τὸν Ὄθωνα ἡ δίκη οὐκ ἐς μακρὰν μετιήξειν, ὥς που παραχρῆμα ἔμαθε. θύοντί τε γάρ αὐτῷ τὴν θυσίαν πρώτην τὰ ἱερὰ πονηρὰ ὤφθη, ὥστ' αὐτὸν μεταγνόντα ἐπὶ τοῖς πεπραγμένοις εἰπεῖν· Τί γάρ με ἔδει μακροῖς αὐλοῖς αὐλεῖν; ἔστι δὲ τοῦτο δημῶδες ἐς παροιμίαν φέρον ἐπὶ τῶν ἔξω τι τοῦ προσφόρου σφίσι ποιούντων. καὶ μετὰ τοῦτο τῆς νυκτὸς οὕτω δή τι ἐν τοῖς ὕπνοις ἐταράχθη, ὥστε καὶ ἐκ τῆς εὐνῆς ἐκπεσεῖν, τούς τε προκοιτοῦντας ἐκπλῆξαι. ἐσπηδήσαντες οὖν εὗρον αὐτὸν χαμαὶ κείμενον, ad qu. l. Reimar. *Cedrenum* comparat, diversa et prorsus falsa narrantem, sed eodem versiculo ita addito: τί γάρ με ἔδει μακροῖς αὐλοῖς ᾄδειν καὶ αὐλεῖν. Non meminerunt interpretes loci paralleli *Cicer*. ad Att. 2, 16. „Cnejus quidem noster, jam plane, quid cogitet, nescio.

φυσᾷ γὰρ οὐ σμικροῖσιν αὐλίσκοις ἔτι,
ἀλλ' ἀγρίαις φύσαισι φορβείας ἄτερ.“

[8] Sub idem vero tempus, Germaniciani exercitus in Vitellii verba jurarant. Quod ut comperit, auctor Senatui fuit mittendae legationis, quae doceret, electum jam Principem: quietem et concordiam suaderet. Et tamen per internuncios ac literas, consortem imperii generumque se Vitellio obtulit. Verum haud dubio bello, jamque ducibus et copiis, quas Vitellius praemiserat, appropinquantibus, animum fidemque praetorianorum erga se paene internecione amplissimi ordinis expertus est. Placuerat per clas-

---

ubi v. Graevium. Versatus est nimio fere labore in prona proverbii interpretatione *Turneb.* Advers. 5, 1. et 17, 20. Corruptelas n. l. nihil moror.

in Vitellii verba] v. Galb. 16. Vitell. 9. *Tac.* H. 1, 50. sequ.

mittendae legationis] *Tac.* c. 74. „Otho, revocatis, quos Galba miserat, legatis, rursus alios ad utrumque Germanicum exercitum et ad legionem Italicam easque, quae Lugduni agebant, copias *specie Senatus* misit. Legati apud Vitellium remansere, promtius, quam ut retenti viderentur. Praetoriani, quos, per simulationem officii, legatis Otho adjunxerat, remissi, antequam legionibus miscerentur.“ *Plutarch.* Oth. 4. ὑφ᾽ ὧν (np. literis Muciani et Vespasiani) ἐπαιρόμενος ἔγραψεν Οὐϊτελλίῳ, παραινῶν στρατιωτικὰ φρονεῖν, ὡς χρήματα πολλὰ δώσοντος αὐτοῦ, καὶ πόλιν, ἐν ᾗ βιώσεται ῥᾷστον καὶ ἥδιστον βίον μεθ᾽ ἡσυχίας, ubi comprobare nequeo, qui corrigunt verba στρατιωτικὰ φρονεῖν, h. e. qualia militi dicto audienti conveniunt s. disciplinae militari congrua, in οὐ στασιωτικὰ φρ. cum Casaub. ad n. l., vel στασιωτικὰ μὴ φρονεῖν cum Solano ad Plut., et quae sunt alia.

per internuncios — obtulit] *Tac.* c. 74. „Crebrae interim et muliebribus blanditiis infectae ab Othone ad Vitellium epistolae offerebant pecuniam et gratiam, et quemcunque quietis locum prodigae vitae legisset. Paria Vitellius ostentabat, primo mollius, stulta utrimque et indecora simulatione; mox, quasi rixantes, stupra et flagitia invicem objectavere, neuter falso.“ *Xiphil.* 64, 10. ὁ δὲ Ὄθων, ἐπειδὴ καὶ μὴ ἔπειθε τὸν Βιτέλλιον, ἐς κοινωνίαν αὐτὸν τῆς ἀρχῆς πολλάκις παρακαλῶν, εἰς πόλεμον λοιπὸν φανερὸν καθίστατο.

jamque ducibus — appropinquantibus] *Plut.* Oth. 5. ἐπεὶ τὰς Ἄλπεις κατέχοντες ἤδη προςηγγέλλοντο Κεκίνας καὶ Οὐάλης, Οὐϊτελλίῳ στρατηγοῦντες. v. *Tac.* H. 1, 70.

et placuerat] Omittere aliis placuit *et* contra libros, aliis

siarios arma transferri, remittique navibus. Ea quum in castris sub noctem promerentur, insidias quidam suspicati, tumultum excitaverunt: ac repente omnes,

---

mutare, ut Lipsio in *etenim*, Glareano in *quando*. Oudend. conjecit: *Ostiam placuerat*. Mihi genuinum videtur, et inducere narrationem, superiora explicantem, pro *et quidem, etenim, namque*. Ita *Tac.* A. 3, 38. „non accusatores fatiscebant. *Et* Ancharius Priscus sequ."

per classiarios — navibus] Lux petenda e *Tacito* 1, 80. sequ. et *Plut.* Oth. 3., coll. *Xiphil.* 64, 9., qui accuratius rem narrant, eosque haud satis compararint necesse est Burmannus, magisque adhuc Ernestius, qui ad l. n. disputavit prorsus ἀπροςδιόνυσα. *Arma* illa erant septimae decimae cohortis (auctore *Tac.* l. c.), quam e colonia Ostiensi in Urbem acciri Otho jusserat, armandae ejus cura Vario Crispino, Tribuno e Praetorianis, data. Qui cum, aperto armamentario, vehicula cohortis, incipiente nocte, onerari his armis jussisset, miles, ad perniciem Othonis familiam Senatorum armari, temere existimans, raptis armis Urbem ac Palatium petit, et a convivantium ibi primorum civitatis caede vix ab ipso Othone retinetur. Omnia ea cum Suetonio consentiunt, nisi quod *navibus per classiarios* (h. e. remiges, classi Ostiensi impositos, ne cum Ernestio de milite classiario cogites, de quo dictum ad Galb. 12.) *arma Romam translata*, Suetonius, Tacitus autem, *vehicula cohortis* iis onerata, dicit. Putabam aliquando, haec ipsa *vehicula* Taciti, ut saepius, de *navigiis* intelligenda esse, et per errorem Plutarchum l. c. vertisse: τὰ ὅπλα ταῖς ἁμάξαις ἐπιτιθέντος. Sed levior haec res est, et in qua dissensum scriptorum facile feras. Alia difficultas, quam quaerunt in verbo *remitti* (quod Burm. in *praemitti* mutandum duxit, Ernest. contra usum linguae explicuit *mitti*, Oudendorp. mutare maluit in *demitti* i. e. secundo fluvio deferri s. devehi Ostiam), mihi nulla videtur. Oudendorpii emendatio etiam falsum praebere sensum. Scilicet cum redire deberet cohors Ostia Romam, *remittenda* etiam erant arma in Urbem, unde translata fuerant ad tempus simul cum milite in coloniam Ostiensem. Si legas cum Oudend. *demitti*, quod, miror, placuisse etiam Wolfio, contrarius efficitur sensus, quasi nunc demum Ostiam cohors descenderit, quae contra inde revocabatur. Ceterum, quam infelices fuerint in explicanda hac historia viri docti, inde etiam patet, quod Selanus ad *Plutarchi* l. c., *Romae et in castris urbanis, non Ostiae* ortam esse hanc seditionem, notavit, immemor verborum *Taciti:* „*Urbem ac Palatium petunt.*"

nullo certo duce, in Palatium cucurrerunt, caedem Senatus flagitantes: repulsisque Tribunorum, qui inhibere tentabant, nonnullis et occisis, sicut erant cruenti, ubinam Imperator esset, requirentes, perruperunt in triclinium usque, nec nisi viso destiterunt. Expeditionem autem impigre atque etiam praepropere inchoavit, nulla, ne religionum quidem, cura, sed et motis necdum conditis ancilibus, quod antiquitus infaustum habetur; et die, quo cultores Deûm matris lamentari et plangere incipiunt; praeterea adversissimis auspiciis. Nam et victima Diti

---

nonnullis et occisis] *Tac.* l. c. „Resistentem seditioni Tribunum et severissimos Centurionum obtruncant."

perruperunt — destiterunt] *Tac.* c. 82. „Militum impetus ne foribus quidem Palatii coercitus, quo minus convivium irrumperent, ostendi sibi Othonem expostulantes, vulnerato Julio Martiale, Tribuno, et Vitellio Saturnino, Praefecto legionis, dum ruentibus obsistunt. Undique arma et minae, modo in Centuriones Tribunosque, modo in Senatum universum, lymphatis caeco pavore animis, et, quia neminem unum destinare irae poterant, licentiam in omnes poscentibus; donec Otho, contra decus imperii, thoro insistens, precibus et lacrymis aegre cohibuit; redieruntque in castra inviti neque innocentes."

motis — ancilibus] *Tac.* c. 89. „Fuere, qui proficiscenti Othoni moras religionemque nondum conditorum ancilium afferrent. Adspernatus est omnem cunctationem, ut Neroni quoque exitiosam, et Caecina, jam Alpes transgressus, exstimulabat." *Movebantur* ancilia h. e. promebantur e templo Martis ad solemnem Saliorum saltationem Kal. Martiis, duravitque ea solemnitas *triginta dies*, auctore *Polybio* exc. legat. c. 23., Otho autem profectus est ante finem mensis Martii, ut mox videbimus, ancilibus adeo nondum conditis. v. interpretes ad h. et *Taciti* l. c., maxime Graevium, qui allegat *Liv.* 37, 33. „Stativa deinde ad Hellespontum aliquamdiu habuerunt, quia dies forte, quibus ancilia moventur, religiosi ad iter, inciderant."

die — plangere incipiunt] *Dies* hic erat *sanguinis*, quo celebrabant *cultores matris Deûm* s. Galli, sacerdotes Cybeles, memoriam Attidis pueri, VIIII. Kal. April. Conjuncta erant *Hilaria* quae usque ad prid. Kal. April. durabant.

adversissimis auspiciis] *Tac.* H. 1, 86. „Prodigia insuper terrebant, diversis auctoribus vulgata. In vestibulo C...

patri caesa litavit; quum tali sacrificio contraria exta potiora sint. Et primo egressu inundationibus Tiberis retardatus, ad vicesimum etiam lapidem ruina aedificiorum praeclusam viam offendit. [9] Simili temeritate, quamvis dubium nemini esset, quin trahi bellum oporteret, quando et fame et angustiis locorum urgeretur hostis, quam primum tamen decertare statuit: sive impatiens longioris sollicitudinis, speransque, ante Vitellii adventum profligari pluri-

omissas habenas bigae, cui Victoria institerat; erupisse cella Junonis majorem humana speciem; statuam D. Julii in insula Tiberini amnis, sereno et immoto die, ab Occidente in Orientem conversam; prolocutum in Etruria bovem; insolitos animalium partus; et plura alia, rudibus seculis etiam in pace observata, quae nunc tantum in metu audiuntur." cf. *Plutarch.* Oth. 4.

Tiberis — offendit] *Tac.* l. c. „Sed praecipuus et cum praesenti exitio etiam futuri pavor, subita inundatione Tiberis, qui immenso auctu, proruto ponte sublicio, ac strage obstantis molis refusus, non modo jacentia et plana Urbis loca, sed secura ejusmodi casuum implevit. Rapti e publico plerique, plures in tabernis et cubilibus intercepti. Fames in vulgus, inopia quaestus, et penuria alimentorum. Corrupta stagnantibus aquis insularum fundamenta, dein, remeante flumine, dilapsa. Utque primum vacuus a periculo animus fuit, id ipsum, quod paranti expeditionem Othoni, campus Martius et via Flaminia, iter belli esset, obstructum a fortuitis vel naturalibus causis, in prodigium et omen imminentium cladium vertebatur."

quin trahi bellum op.] *Tac.* 2, 31. „Otho consultavit, *trahi bellum*, an fortunam experiri placeret. Tum Suetonius Paullinus, dignum fama sua ratus, qua nemo illa tempestate militaris rei callidior habebatur, de toto genere belli censere, *festinationem hostibus, moram ipsis utilem* disseruit." — c. 33. „Accedebat sententiae Paullini Marius Celsus; idem placere Annio Gallo, paucos ante dies lapsu equi afflicto, missi, qui consilium ejus sciscitarentur, retulerant. Otho pronus ad decertandum; frater ejus Titianus, et Praefectus Praetorii Proculus, imperitia properantes, Fortunam et Deos et numen Othonis adesse consiliis, affore conatibus, testabantur. neu quis obviam ire sententiae auderet, in adulationem concesserant." cf. c. 40. et *Plutarch.* Oth. 8. sequ.

mum posse; sive impar militum ardori, pugnam deposcentium. Nec ulli pugnae affuit, substititque Brixelli. Et tribus quidem, verum mediocribus proeliis, apud Alpes, circaque Placentiam, et ad Castoris, quod loco nomen est, vicit: novissimo maximoque apud Betriacum fraude superatus est; quum, spe colloquii facta, quasi ad conditionem pacis militibus eductis, ex improviso, atque in ipsa consalutatione, dimicandum fuisset. Ac statim moriendi

---

Nec ulli] Inepte vulg. *illi*. Cod. Ursin. *ille*.

subst. Brixelli] *Tac.* c. 33. „Postquam pugnari placitum, interesse pugnae Imperatorem, an seponi melius foret, dubitavere. Paullino et Celso jam non adversantibus, ne Principem objectare periculis viderentur, iidem illi deterioris consilii auctores perpulere, *ut Brixellum concederet, ac dubiis proeliorum exemtus, summae rerum et imperii se ipsum reservaret.*" *Plutarch.* Oth. 5. αὐτὸς μὲν οὖν ἐν Βριξίλλῳ, πόλει τῆς Ἰταλίας περὶ τὸν Ἠριδανόν, ἀπελείφθη. v. de hoc oppido *Cellar.* Geogr. A. 2, 9. p. 668.

apud Alpes] v. *Tac.* 2, 12—15. Alpes intellige maritimas.

circaque Placentiam] *Tac.* c. 18—22. *Plutarch.* c. 6.

ad Castoris] *Tac.* c. 24. „Ad duodecimum a Cremona, *locus Castorum* vocatur." *Oros.* 7, 8. „circa locum, quem *Castoris* vocant." v. Oudend. ad n. l.

apud Betriacum] *Tac.* c. 23. *Bedriaci*, additque: „inter Veronam Cremonamque situs est vicus, duabus jam Romanis cladibus notus infaustusque." v. interpr. ad h. l. *Plutarch.* c. 8. ἔστι πολίχνη πλησίον Κρεμώνης τὸ Βητριακόν. Apud *Joseph.* B. Jud. 4, 9, 9. Φρηγδιακὸν τῆς Γαλατίας, quod tamen Hudson. et Havercamp. mutaverunt in Βηδριακόν. Scribitur etiam a multis *Bebriacum* n. l. et *Eutrop.* 7, 11. et *Oros.* l. c. — *Xiphil.* 64, 10. regionem, non oppidum indicat. Scribit enim: ἔπεσον δὲ τέσσαρες μυριάδες ἀνδρῶν ἑκατέρωθεν ἐν ταῖς μάχαις πρὸς τῇ Κρεμώνῃ γενομέναις. De proelio ipso v. *Tac.* c. 40—44. *Plut.* 11. sequ.

fraude — dimic. fuisset] *Tac.* c. 42. „Attonitas subito terrore mentes falsum gaudium in languorem vertit, repertis, qui, *descivisse a Vitellio*, ementirentur. Is rumor, ab exploratoribus Vitellii dispersus, an in ipsa Othonis parte, *seu dolo, seu forte* surrexerit, parum compertum. Omisso pugnae ardore, Othoniani ultro salutavere, et hostili murmure excepti, plerisque suorum ignaris, quae causa salutandi, metum proditionis fecere.

impetum cepit: ut multi, nec frustra, opinantur, magis pudore, ne tanto rerum hominumque periculo dominationem sibi asserere perseveraret, quam desperatione ulla, aut diffidentia copiarum: quippe residuis, integrisque etiam nunc, quas secum ad secundos casus detinuerat, et supervenientibus aliis e Dalmatia, Pannoniaque et Moesia: ne victis quidem adeo afflictis, ut non in ultionem ignominiae quidvis discriminis ultro, et vel solae subirent. [10] Interfuit hoc bello pater meus Suetonius Lenis, tertiae decimae legionis Tribunus angusticlavius. Is mox

---

Tum incubuit hostium acies, integris ordinibus, robore et numero praestantior sequ.“ cf. *Plutarch.* c. 12. — Pro *consalutatione* (quod vocab. de eadem re occurrit *Tac.* A. 15, 16. et Hist. 4, 72.) Memm. aliique vitiose *consultatione*, quod placebat Graevio. In editione Oudend. haesit vitium *consalutione*.

pudore — perseveraret] Vide egregiam Othonis orationem apud *Tac.* c. 47. *Plutarch.* c. 15. et *Xiphil.* c. 13. ubi: δικαιότερόν ἐστιν, ἕνα ὑπὲρ πάντων, ἢ πολλοὺς ὑπὲρ ἑνὸς ἀπολέσθαι. *Eutrop.* 7, 11. „quum tanti se non esse dixisset, ut propter eum civile bellum commoveretur.“

quam desperatione — copiarum] *Tac.* c. 44. „Praetorianus miles, non virtute se, sed proditione victum, fremebat. Ne Vitellianis quidem incruentam fuisse victoriam, pulso equite, rapta legionis aquila; superesse cum ipso Othone, militum quod trans Padum fuerit; venire Moesicas legiones; magnam exercitus partem Bedriaci remansisse; hos certe nondum victos; et, si ita ferret, honestius in acie perituros.“ c. 46. „Nec Praetoriani tantum, proprius Othonis miles, sed praemissi e Moesia, eandem obstinationem adventantis exercitus, legiones Aquilejam ingressas, nunciabant. ut nemo dubitet, potuisse renovari bellum atrox, lugubre, incertum victis et victoribus.“

Tribunus angusticlavius] „Tribunatus erat tum militia equestris, ut Suetonius docet ipse in Aug. c. 38. Sed interdum etiam non Equites ad hunc gradum fortitudine venere, et propterea in Equitum numerum relati, ut hic Suetonius Lenis. Sed hi usi sunt veteri Equitum insigni, *angusto clavo*, quum ii, qui clara equestri gente essent, *illustres* dicerentur, uterenturque *lato clavo*.“ Ernest. — Conferas, quae de *Equitibus illustribus* s. *laticlaviis* Lips. et Ernest. ad *Tac.* A. 11, 4., et *Ruben.* de re vestiar. 1, 8. et 14. v. etiam ad Aug. 38.

referre crebro solebat, Othonem etiam privatum usque adeo detestatum civilia arma, ut, memorante quodam inter epulas de Cassii Brutique exitu, cohorruerit: nec concursurum cum Galba fuisse, nisi confideret, sine bello rem transigi posse: tunc ad despiciendam vitam exemplo manipularis militis concitatum, qui, quum cladem exercitus nunciaret, nec cuiquam fidem faceret, ac nunc mendacii, nunc timoris, quasi fugisset ex acie, argueretur, gladio ante pedes ejus incubuerit. Hoc viso, proclamasse eum, ajebat, *Non amplius se in periculum tales tamque bene meritos conjecturum.* Fratrem igitur, fratrisque filium, et singulos amicorum cohortatus, ut sibi

---

concursurum — fuisse] h. e. certamen de imperio suscepturum fuisse. Ita *συνίστασθαί τινι* et *σύστασις* apud Graecos de quovis certamine et seditione.

exemplo manip. militis] *Xiphil.* 64, 11. ἐπεὶ δὲ οἱ τοῦ Ὄθωνες ἐκρατήθησαν, ἤγγειλε μὲν ἱππεύς τις τὸ πάθος τῷ Ὄθωνι· καὶ ἐπειδή γε ἠπιστεῖτο πρὸς τῶν παρόντων, (ἔτυχον γὰρ πολλοὶ κατὰ τύχην ἠθροισμένοι,) καὶ οἱ μὲν δραπέτην, οἱ δὲ καὶ πολέμιον αὐτὸν ἀπεκάλουν· Εἴθε γάρ, ἔφη, ψευδῆ ταῦτα, Καῖσαρ, ἦν· ἥδιστα γὰρ ἂν νικῶντός σου ἐτελεύτησα. νῦν δὲ ἐγὼ μὲν πάντως οἰχήσομαι, ἵνα μή μέ τις ἐπὶ σωτηρίᾳ καταπεφευγέναι δόξῃ. σὺ δὲ βουλεύου, ὡς τῶν πολεμίων οὐκ ἐς μακρὰν ἡξόντων, ὅ, τι χρὴ πρᾶξαι. καὶ ὁ μέν, ταῦτ' εἰπών, ἑαυτὸν διεχρήσατο. unde Othonem c. 14. dixisse narrat: ἐγὼ μὲν οὐκ ἔστιν ὅπως χείρων τοῦ στρατιώτου τούτου γενήσομαι, ὃν αὐτοὶ ἑωράκατε, ὅπως ἑαυτὸν διὰ τοῦτο μόνον ἀπέσφαξεν, ὅτι τὴν ἧτταν τῷ ἑαυτοῦ αὐτοκράτορι ἤγγειλεν. ἀλλ' ἀκολουθήσω πάντως αὐτῷ, ἵνα μηδὲν ἔτι τοιοῦτον μήτε ἴδω μήτε ἀκούσω. cf. *Plutarch.* c. 15., diverse tamen rem narrantem. Similem fortitudinem Julii Agrestis, Centurionis sub Vitellio, narrat *Tac.* H. 3, 54. Nam eandem rem cum nostra haud crediderim cum Ernest. ad l. c.

Non amplius — conjecturum] *Tac.* c. 47. „Hunc, inquit, animum, hanc virtutem vestram ultra periculis objicere, nimis grande vitae meae pretium puto." cf. ejus oratio apud Plut. et Xiphil.

fratrisque filium] Hunc solum memorant *Tac.* c. 48. „Mox *Salvium Coccejanum, fratris filium*, prima juventa, trepidum et moerentem, ultro solatus est, laudando pietatem ejus, castigando

quisque pro facultate consuleret, ab amplexu et osculo suo dimisit omnes, secretoque capto, binos codicillos exaravit: ad sororem consolatorios, sed et ad Messalinam Neronis, quam matrimonio destinarat, commendans reliquias suas et memoriam. Quicquid deinde epistolarum erat, ne cui periculo aut noxae apud victorem forent, concremavit. Divisit et pecunias domesticis ex copia praesenti. [11] Atque ita paratus, intentusque jam morti, tumultu inter moras exorto, ut eos, qui discedere et abire coeptabant,

---

formidinem sequ.“ et *Plutarch.* c. 16. προσαγόμενος δὲ τὸν ἀδελφιδοῦν, Κοκκήϊον, ἔτι μειράκιον ὄντα, θαῤῥεῖν παρεκάλει, καὶ μὴ δεδιέναι Οὐιτέλλιον sequ. Interemtum hunc Salvium Coccejanum a Domitiano, Noster narrat Dom. 10. — *Fratrem, Salvium Titianum,* nocte juvante, discrimen pugnae effugisse, Tacitus auctor est c. 44., et Vitellium vitae ejus pepercisse, pietate et ignavia excusati, Id. c. 60.

cohortatus — consuleret] *Tac.* c. 48. „Ut cuique aetas aut dignitas, comiter appellatos, irent propere, neu remanendo iram victoris asperarent, juvenes auctoritate, senes precibus movebat, placidus ore, intrepidus verbis, intempestivas suorum lacrimas coercens. Dari naves ac vehicula abeuntibus jubet.“

capto] Ita jure e Memm. restituerunt Ernest. et Oudendorp. pro vulg. *captato,* quod alienum sensum infert, nisi, contra usum linguae auctorem *captare* dixisse pro *capere,* statueris, quod vix admittendum, ubi frequentativo sua significatio singularis perpetua dicendi consuetudine adhaesit.

ad Messal. Neronis] sc. uxorem. v. Neron. 35. — Ceterum assentior iis, qui proximum *sed* expunctum mallent, quum hi codicilli ad Messalinam non a binis illis diversi, sed ipsi alteri sint, codd. autem optimi fere *et* omittant.

Quicquid — concremavit] *Tac.* l. c. „Libellos epistolasque, studio erga se aut in Vitellium contumeliis insignes, abolet.“

Divisit — praesenti] *Tac.* „Pecunias distribuit, parce, nec ut periturus.“ *Plut.* c. 17. τοὺς οἰκέτας προσεκαλεῖτο, καὶ φιλοφρονούμενος διένεμε τῶν χρημάτων, τῷ μὲν πλέον, τῷ δ' ἔλαττον, οὐχ ὥσπερ ἀλλοτρίων ἀφειδῶν, ἀλλὰ τὸ κατ' ἀξίαν καὶ τὸ μέτριον ἐπιμελῶς φυλάττων, serius tamen id factum memorans, quam scriptores Latini.

tumultu — exorto] *Tac.* c. 49. „Post quae, dimotis omnibus, paulum requievit. atque illum, supremas jam curas animo

corripi quasi desertores, detinerique sensit: *Adjiciamus*, inquit, *vitae et hanc noctem*, his ipsis totidemque verbis: vetuitque, vim cuiquam fieri: et in serum usque patente cubiculo, si quis adire vellet, potestatem sui praebuit. Post hoc sedata siti gelidae aquae potione, arripuit duos pugiones, et explorata utriusque acie, quum alterum pulvino subdidisset, foribus adopertis artissimo somno quievit. Et circa lucem demum expergefactus, uno se trajecit ictu infra laevam papillam: irrumpentibusque ad primum ge-

---

volutantem, repens tumultus avertit, nunciata consternatione ac licentia militum. namque abeuntibus exitium minitabantur, atrocissima in Verginium vi, quem clausa domo obsidebant. Increpitis seditionis auctoribus, regressus vacavit adeuntium alloquiis, donec omnes inviolati digrederentur." cf. *Plutarch.* c. 16. — N. l. pro *coeptabant* al. male *captabant.*

sedata — potione] *Tac.* „Vesperascente die, sitim haustu gelidae aquae sedavit." *Plut.* c. 17. ἤδη δ' ἑσπέρας οὔσης, ἐδίψησε, καὶ πιὼν ὀλίγον ὕδατος sequ.

arripuit — quievit] *Tac.* „Tum allatis pugionibus duobus, quum utrumque pertentasset, alterum capiti subdidit. et explorato, jam profectos amicos, noctem quietam, utque affirmatur, non insomnem egit." *Plut.* l. c. δυεῖν ὄντων αὐτῷ ξιφῶν, ἑκατέρου κατεμάνθανε τὸ στόμα πολὺν χρόνον, καὶ τὸ ἕτερον ἀπέδωκε, θάτερον δ' εἰς τὰς ἀγκάλας ἀναλαβὼν, τοὺς οἰκέτας προσεκαλεῖτο. — ἀποπέμψας δὲ τούτους, ἤδη τὸ λοιπὸν ἀνεπαύετο τῆς νυκτός, ὥστε τοὺς κατευναστὰς αἰσθάνεσθαι βαρέως αὐτοῦ καθεύδοντος. Vide, quam caute Tacitus de somno memoret, comparatus cum reliquis. Ceterum solenni varietate alii n. l. exhibent: *adapertis.* Vindicarunt Ernest. et Oudend. *adopertis,* codicibus reique ratione satis confirmatum.

circa lucem — papillam] *Tac.* „Luce prima in ferrum pectore incubuit. ad gemitum morientis ingressi liberti servique et Plotius Firmus, Praetorii Praefectus, unum vulnus invenere." *Plutarch.* ὄρθρου δὲ καλέσας ἀπελεύθερον, ᾧ συνδιῴκησε τὰ περὶ τοὺς συγκλητικούς, μαθεῖν προσέταξε, καὶ πυθόμενος, γεγονέναι τοῖς ἀπερχομένοις, ὧν ἕκαστος ἔχρῃζεν· Ἴθι τοίνυν, ἔφη, σύ, καὶ ποίει τοῖς στρατιώταις ἐμφανῆ σεαυτόν, εἰ μὴ θέλεις κακῶς ὑπ' αὐτῶν ἀποθανεῖν, ὡς ἐμοὶ συμπράξας τὸν θάνατον. ἐξελθόντος δὲ τοῦ ἀνθρώπου, τὸ ξίφος ὑποστήσας ὀρθὸν ἀμφοτέραις ταῖς χερσί, καὶ περιπε-

mitum, modo celans, modo detegens plagam, exanimatus est, et celeriter (nam ita praeceperat) funeratus, tricesimo et octavo aetatis anno, et nonagesimo et quinto imperii die. [12] Tanto Othonis animo ne-

---

σὼν ἄνωθεν, ὅσον ἅπαξ στενάξαι μόνον, ᾔσθετο τοῦ πόνου, καὶ τοῖς ἐκτος αἴσθησιν παρέσχεν sequ.

celeriter — funeratus] *Tac.* „Funus maturatum. ambitiosis id precibus petierat, ne amputaretur caput, ludibrio futurum. Tulere corpus praetoriae cohortes, cum laudibus et lacrimis, vulnus manusque ejus exosculantes." *Plutarch.* ἀπέστη δ' οὐδεὶς τῶν καθ' ἑαυτὸν (quod verto: *nemo se officiis, ad se pertinentibus in curando mortuo, subduxit*; nimium enim, quod Reiskius deesse suspicatur κηδόμενος), ἐγγὺς ὄντων τῶν πολεμίων, ἀλλὰ κοσμήσαντες τὸ σῶμα, καὶ πυρὰν κατασκευάσαντες, ἐξεκόμιζον ἐν τοῖς ὅπλοις οἱ φθάσαντες ὑποδῦναι καὶ βαστάσαι τὸ λέχος ἐπιγαυρούμενοι. τῶν δ' ἄλλων οἱ μὲν τὸ τραῦμα τοῦ νεκροῦ κατεφίλουν προςπίπτοντες, οἱ δ' ἥπτοντο τῶν χειρῶν, οἱ δὲ προςεκύνουν πόῤῥωθεν. Idem c. 18. vidisse se dicit *Brixelli* monumentum Othonis mediocre, inscriptum: *Memoriae Marci Othonis.* Nihili igitur est, ut dudum censuere viri docti, quod n. l. alii addunt: *apud Culiternam* v. *Culciternam* v. *Veliternam* rel., ex quo fuere, qui facerent: *ac parvo cultu.*

trices. et octavo aet. anno] Ita et *Eutropius* 7, 11., qui sequi solet Suetonium, et interpres ejus Graecus, *Paeanius:* ὀγδόῳ καὶ τριακοστῷ τῆς ἡλικίας ἔτει. Verum *Tac.* c. 50. „Hunc vitae finem habuit *septimo et tricesimo* aetatis anno." Ita et *Aurel. Victor* Epit. c. 7., *Plutarch.* c. 18. ἀπέθανε δ' Ὄθων ἔτη ἑπτὰ καὶ τριάκοντα βιώσας, et accuratissime *Xiphil.* 64, 15. τοῦτο τὸ τέλος τῷ Ὄθωνι ἐγένετο, ζήσαντι ἑπτὰ καὶ τριάκοντα ἔτη, ἕνδεκα ἡμερῶν δέοντα. Natus enim d. 28. April. a. U. 785. (v. c. 2.) periit d. 17. April. a. 822. Assentior autem Oudendorpio, qui, non corrigendum Suetonium censet e Tacito, ut aliis placuerat, maxime Ryckio ad *Tac.* l. c., quod vetat quoque Eutropii et Paeanii auctoritas, sed respiciendum morem Nostri, annum nativitatis mortisque calculo comprehendere soliti. v. etiam Reimar. ad *Xiphil.* l. c.

nonag. et quinto imp. die] *Xiphil.* l. c. ἄρξαντι δὲ ἡμέρας ἐνενήκοντα, assentiente *Zonara.* *Plutarch.* ἄρξας δὲ τρεῖς μῆνας. *Joseph.* B. Jud. 4, 9, 9. ἡμέρας δύο καὶ τρεῖς μῆνας. Aliorum vide recensum apud Reimar. ad *Xiphil.* l. c. Quomodo constituendi sint imperii dies e *Tac.* 2, 55., ubi auditum Romae de morte Othonis legimus, quum *Cereales* ludi forte agerentur, idem

quaquam corpus aut habitus competiit. Fuisse enim traditur et modicae staturae, et male pedatus scambusque: munditiarum vero paene muliebrium, vulso corpore, galericulo capiti propter raritatem capillorum adaptato et annexo, ut nemo dinosceret: quin et faciem quotidie rasitare, ac pane madido linere consuetum: idque instituisse a prima lanugine, ne barbatus unquam esset: sacra etiam Isidis saepe in lintea religiosaque veste propalam celebrasse. Per quae factum putem, ut mors ejus, minime congruens vitae, majori miraculo fuerit. Multi praesentium militum cum plurimo fletu manus ac pedes jacentis exosculati, *fortissimum virum*, *unicum Imperatorem* praedicantes, ibidem statim nec procul a rogo vim suae vitae attulerunt. Multi et absentium, accepto

---

docet, discedens a Lipsii sententia ad *Tac.* l. c., et Graevii ad h. l.

scambusque] Ita *Turneb.* Advers. 5, 1. legi jussit e libris, exhibentibus: *cambusque.* Vulg. *calvusque.*

vulso corpore] v. notata ad Caes. 45.

dinosceret] Ita optimi codd. pro *dignosceret.*

lintea — *veste*] v. Pitiscum ad h. l., de cultu Isidis linteisque sacerdotum vestibus plurimis exponentem.

exosculati] v. *Tac.* et *Plut.* loca, ad c. 11. excitata.

ibidem — *attulerunt*] *Tac.* c. 49. „Quidam militum juxta rogum interfecere se, non noxa, neque ob metum, sed aemulatione decoris et caritate Principis. ac postea promiscue Bedriaci, Placentiae, aliisque in castris celebratum id genus mortis." *Plutarch.* c. 17. ἔνιοι δὲ τῇ πυρᾷ λαμπάδας ὑφέντες (ita lego cum Solano pro ἀφέντες), ἑαυτοὺς ἀπέσφαξαν, οὐδὲν ἐκδήλως οὔτε πεπονθότες χρηστὸν ὑπὸ τοῦ τεθνηκότος, οὔτε πείσεσθαι δεινὸν ὑπὸ τοῦ κρατοῦντος δεδιότες, ἀλλ' ἔοικε μηδενὶ τῶν πώποτε τυράννων ἢ βασιλέων δεινὸς οὕτως ἔρως ἐγγενέσθαι καὶ περιμανὴς τοῦ ἄρχειν, ὡς ἐκεῖνοι τοῦ ἄρχεσθαι καὶ ὑπακούειν Ὄθωνος ἠράσθησαν, qui locus quum interpretationem exhibeat Taciti, puto egregie defendi posse sententiam eorum, qui apud hunc *non noxa* mutant in *non nexu*, verbis scriptoris Graeci: οὐδὲν — πεπονθότες χρηστὸν ὑπὸ τοῦ τεθνηκότος, nisi hunc fefellit vocabulum Latinum, et affinitas adjectivi *obnoxius.*

nuncio, prae dolore armis inter se ad internecionem concurrerunt. Denique magna pars hominum, incolumem gravissime detestata, mortuum laudibus tulit: ut vulgo jactatum sit etiam, *Galbam ab eo non tam dominandi, quam Reipublicae ac libertatis restituendae causa, interemtum.*

---

magna pars — tulit] *Plutarch.* c. 18. ἀπολιπὼν μὴ χείρονας, μηδ' ἐλάττους τῶν τὸν βίον αὐτοῦ ψεγόντων τοὺς ἐπαινοῦντας τὸν θάνατον.

A. VITELLIUS.

[1] VITELLIORUM originem alii aliam, et quidem diversissimam, tradunt: partim veterem et nobilem, partim vero novam et obscuram, atque etiam sordidam: quod ego per adulatores obtrectatoresque Imperatoris Vitellii evenisse opinarer, nisi aliquanto prius de familiae conditione variatum esset. Exstat Q. Eulogii ad Q. Vitellium, Divi Augusti Quaestorem, libellus, quo continetur, Vitellios Fauno, Aboriginum rege, et Vitellia, quae multis locis pro numine coleretur, ortos, toto Latio imperasse: horum residuam stirpem ex Sabinis transisse Romam, atque inter patricios allectam: indicia stirpis mansisse diu, viam Vitelliam ab Janiculo ad mare usque; item coloniam ejusdem nominis, quam gentili copia adversus Aequiculos tutandam olim depoposcissent:

Q. Eulogii] Haec Casauboni est conjectura, plerisque probata, ut Q. Vitellius Eulogius v. Eclogius libertus fuerit Q. Vitellii. Vulg. *exstatque elogii* v. *elogi* — *libellus*, quod vix cum Latinitate conciliaris. Alii alia suasere, ut *Lips.* ad *Tac.* A. 3, 57. *Q. Longini*, *Muret.* Var. Lect. 2, 15. *Q. Clodii.*

Fauno] qui tertio loco post Saturnum regnavit, si fides *Justino* 43, 1. De *Vitellia* nihil compertum. Mox al. *imperitasse.*

transisse — allectam] Idem legimus de Claudia gente Tiber. 1.

coloniam ej. nominis] *Liv.* 5, 29. „*Vitellium coloniam* Romanam in suo agro Aequi expugnant." v. *Sigon.* de ant. jur. Ital. 2, 5. et *Cellar.* Geogr. Ant. 2, 9. p. 785. Eundem de *Aequis*, qui iidem *Aequiculi*, *Aequicolae*, *Aequiculani*, v. p. 782. de *Nuceria* s. *Luceria*, Apuliae urbe, p. 882.

tempore deinde Samnitici belli, praesidio in Apuliam misso, quosdam ex Vitelliis subsedisse Nuceriae; eorumque progeniem longo post intervallo repetisse Urbem atque ordinem senatorium. [2] Contra plures auctorem generis libertinum prodiderunt. Cassius Severus, nec minus alii, eundem et sutorem veteramentarium: cujus filius, sectionibus et cognituris uberius compendium nactus, ex muliere vulgari, Antiochi cujusdam furnariam exercentis filia, Equitem Romanum genuerit. Sed quod discrepat, sit in medio. Ceterum P. Vitellius, domo Nuceria, sive ille stirpis antiquae, sive pudendis parentibus atque avis, Eques certe Romanus, et rerum Augusti procurator, quatuor filios amplissimae dignitatis cognomines, ac tantum praenominibus distinctos, reliquit, Aulum, Quintum, Publium, Lucium. AULUS in consulatu obiit, quem cum Domitio, Neronis Caesaris patre,

---

Cassius Severus] v. ad Calig. 16. de hoc oratore notata.

cognituris] Ita optimi libri. Al. *consuturis* et *suturis*, inepte. *Cognitores* sunt delatores, *cogniturae* praemia delationum. v. *Gronov.* de pec. vet. 4, 3. *Sectiones* esse emtionem bonorum hastae subjectorum, satis notum. cf. *Ernest.* Cl. Cic. sub h. v.

ex muliere vulgari] Intelligo, quae vulgo corpus prostituebat, cum Torrentio, Ernestio aliisque. Citavit ille *Ovid.* Fast. 4, 865. „Numina, *vulgares*, Veneris celebrate, *puellae.*" Ita *Domit.* 22. cum codd. legendum *vulgarissimas meretrices*, non *vulgatissimas.* Ita denique *vulgaris liberalitas Cicer.* Offic. 1, 16, 9. est, quae ad omnes pertinet. Alii *unam ex vulgo, ex humili plebe*, interpretantur, quibuscum faciunt Oudend. et Wolfius. At otiosum hoc esse additamentum, quum obscurum patris nomen sordidusque quaestus proxime commemoretur, negari non potest, quamvis obloquatur Wolfius.

furnariam exercentis] non *pistoris*, sed ex furnis vulgo locandis quaestum facientis, quomodo recte interpretatur Wolfius.

rerum Aug. procurator] χρημάτων διοικητής. Violentior est crisis Ernestii, ut spurium damnantis vocabulum *rerum.*

consulatu, quem — inierat] h. e. quem eodem anno inierat, quo Domitius et Camillus Consules fuerunt, U. C. 785. v. Othon. 2. Vitellium suffectum esse Kal. *Jul.* patet ex inscriptione:

inierat: praelautus alioqui, famosusque coenarum magnificentia. QUINTUS caruit ordine, quum auctore Tiberio secerni minus idoneos Senatores removerique placuisset. PUBLIUS, Germanici comes, Cn. Pisonem, inimicum et interfectorem ejus, accusavit condemnavitque: ac post praeturae honorem inter Sejani conscios arreptus, et in custodiam fratri datus, scalpro librario venas sibi incidit: nec tam mortis poenitentia, quam suorum obtestatione, obligari curarique se passus, in eadem custodia morbo periit. LUCIUS ex consulatu Syriae praepositus, Artaba-

---

Cn. Domitius Ahenobarbus Cos.
Suf. Kal. Jul. A. Vitellius Cos.

v. *Noris*. ep. consular. (*Graev*. Thes. T. XI. p. 405.) et Burmann. atque Oudendorp. ad n. l.

praelautus alioqui] Al. *praelatus* et *eloquio*, unde Burm. latere putat nomen viri, cui in consulatu praelatus Vitellius, conjicitque: *praelatus Claudio*. Sed salva est lectio, quam cum superioribus editoribus exhibeo. Et *alioqui* h. e. in reliquis *praelautus* fuit, quo sensu Ner. 30. legimus, et famosus praecipue coenarum magnificentia.

Quintus caruit ordine] h. e. Senatu motus est. *Tac.* A. 2, 48. „Tiberius prodigos et ob flagitia egentes, Vibidium Varronem, Marium Nepotem, Appium Appianum, Cornelium Sullam, *Q. Vitellium* movit Senatu, aut sponte cedere passus est."

Publius — condemnavitque] h. e. ut condemnaretur, effecit. v. Tiber. 8. De re v. *Tac.* A. 3, 10 — 15. et *Plin.* H. N. 11, 37. (71.) ubi ne credas, quae Harduinus de Germanici cognomine, Vitellio hereditario, fuse disputat, imo vide infra ad c. 8.

arreptus] Caes. 23. „et statim Quaestor ejus — aliquot criminibus *arreptus est*." — *Tac.* A. 5, 8. „Relatum inde de P. Vitellio et Pomponio Secundo. illum indices arguebant, claustra aerarii, cui praefectus erat, et militarem pecuniam rebus novis obtulisse. — neque aliud periclitantibus auxilii, quam in fratrum constantia fuit, *qui vades exstitere*. mox, crebris prolationibus, spem ac metum juxta gravatus Vitellius, petito per speciem studiorum scalpro, levem ictum venis intulit, vitamque aegritudine animi finivit." Docet hic locus, quomodo in fratris custodiam venerit P. Vitellius.

Lucius ex consulatu] quem gessit a. U. 787. cum Fabio Persico. *Tac.* A. 6, 28. *Dio* 58, 24. — Praefectum Syriae dicit *Tac.* A. 6, 32., ubi plura de ejus ingenio.

num Parthorum regem summis artibus, non modo ad colloquium suum, sed etiam ad veneranda legionum signa pellexit. Mox cum Claudio Principe, duos insuper ordinarios consulatus, censuramque gessit. Curam quoque imperii sustinuit, absente eo, expeditione Britannica: vir innocens, et industrius, sed amore libertinae perinfamis, cujus etiam salivis melle commixtis, ne clam quidem aut raro, sed quotidie ac palam, arterias et fauces pro remedio fovebat. Idem miri in adulando ingenii, primus C. Caesarem adorare ut Deum instituit; quum reversus ex

---

Artabanum — pellexit] v. Calig. 14. *Dio* 59, 27. ὁ Βιτέλλιος ὁ Λούκιος, οὔτ' ἀγεννὴς οὔτ' ἄφρων ὤν, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς ἐν τῇ Συρίᾳ ἀρχῆς ὀνομαστὸς γενόμενος· τά τε γὰρ ἄλλα λαμπρῶς ἡγεμόνευσε, καὶ τὸν Ἀρτάβανον καὶ ἐκείνῃ ἐπιβουλεύοντα, ἐπειδὴ μηδεμίαν τιμωρίαν ἐπὶ τῇ Ἀρμενίᾳ ἐδεδώκει, κατέπληξέ τε ἀπαντήσας αὐτῷ ἐξαπιναίως περὶ τὸν Εὐφράτην ἤδη ὄντι, καὶ ἔς τε λόγους αὐτὸν ὑπηγάγετο, καὶ θῦσαι ταῖς τοῦ Αὐγούστου τοῦ τε Γαΐου εἰκόσιν ἠνάγκασε· σπονδάς τε αὐτῷ πρὸς το τῶν Ῥωμαίων σύμφορον δούς, καὶ προσέτι καὶ παῖδας αὐτοῦ ὁμήρους λαβών. Ibidem Dio vix Caligulae saevitiam humillima adulatione Vitellium narrat evasisse. v. infra.

duos insuper ord. consulatus] alterum a. U. 796. cum Imperatore Claudio (v. *Dion.* 60, 17. et 21. et ad Claud. 14.), et tertium a. 800. et ipsum cum Claudio (v. *Dion.* 60, 29.). — *Censuram* L. Vitellii, de qua v. *Tac.* A. 12, 4., numis illustravit *Patin.* tab. 28. cf. *Spanhem.* de praestantia et usu numism. T. II. diss. 12. p. 475. — *Tac.* H. 1, 9. „A. Vitellius, *Censoris Vitellii ac ter Consulis* filius." 1, 52. „Vitellio *tres patris, consulatus, censuram, collegium Caesaris*, imponere jampridem Imperatoris dignationem." cf. Id. 3, 66. — Censurae honor ut omnino reliquos praecellebat, ita illustrior exstitit, ex quo Imperatores sibi addere eum coeperant.

expeditione Britannica] v. Claud. 17.

amore libertinae] unde *os Vitellii impudicum Tac.* A. 11, 3. secundum Lipsium.

C. Caesarem — instituit] i. e. coepit. Quis enim non praeferat Memmiani *adorare* vulgato *adorari.* v. Burm. Graev. Oudend. De se *Tac.* A. 6, 32. „Unde (Oriente) regressus, et formidine C. Caesaris, familiaritate Claudii, turpe in servitium mutatus, exemplar apud posteros adulatorii dedecoris habetur; cesseruntque prima postremis, et bona juventae senectus flagi-

Syria non aliter adire ausus esset, quam capite velato, circumvertensque se, deinde procumbens. Claudium, uxoribus libertisque addictum, ne qua non arte demereretur, pro maximo munere a Messalina petiit, ut sibi pedes praeberet excalciandos: detractumque socculum dextrum, inter togam tunicasque gestavit assidue, nonnunquam osculabundus. Narcissi quoque et Pallantis imagines aureas inter Lares coluit. Hujus et illa vox est, *Saepe facias*; quum seculares ludos edenti Claudio gratularetur. [3] Decessit paralysi, altero die quam correptus est, duobus filiis superstitibus, quos ex Sextilia, probatissima nec ignobili femina, editos Consules vidit, et quidem eodem ambos totoque anno, quum majori minor in sex menses successisset. Defunctum Senatus publico funere honoravit: item statua pro Rostris,

---

tiosa obliteravit." Fecit id, ut vitae discrimen effugeret. *Dio* 59, 27. ἐσώθη σχηματίσας πως ἑαυτόν, ὥςτε καὶ ἐλάττων αὐτῷ τῆς δόξης φανῆναι, καὶ πρός τε τοὺς πόδας αὐτοῦ προςπεσών, καὶ δάκρυσι κλαύσας, κἀν τούτῳ καὶ θειάσας αὐτὸν πολλὰ καὶ προςκυνήσας, καὶ τέλος εὐξάμενος, ἂν περισωθῇ, θύσειν αὐτῷ ἐκείνῳ. Idem, narrato alio turpis adulationis exemplo, addit: Βιτέλλιος μὲν οὖν, ἐκεῖθεν ἀρξάμενος, πάντας καὶ μετὰ τοῦτο τοὺς ἄλλους κολακείᾳ ὑπερεβάλετο. Usque adeone hominibus, vilem animam servare, cordi est?

capite velato, circumvertensque se] v. Torrent. et Pitiscum ad h. l., et qui a Pitisco laudantur.

a Messalina] cui quanto opere inservierit, docet *Tac.* A. 11, 3. et 33. Tamen nuptias Claudii et Agrippinae idem mox conciliavit. *Tac.* 12, 5.

inter Lares] Hic etiam locus confirmare videtur conjecturam Lipsii Aug. 7. *inter cubiculi Lares*. In cubiculo autem erant statuae, quibus praecipuus cultus exhibebatur. Ita *Xiphil.* 67, 16. τὴν Ἀθηνᾶν, ἣν ἐν τῷ κοιτῶνι ἱδρυμένην εἶχε.

seculares ludos] v. ad Claud. 21. De formula *Saepe facias*, in auspiciis sollemni, in secularibus ludis stultissimae adulationis, v. *Brisson.* de formulis l. 8. p. 721.

Sextilia] *Antiqui moris* feminam dicit *Tac.* H. 2, 64. Vide eundem 2, 89. et 3, 67. ubi ejus mortem memorat.

Consules vidit] A. U. 801. v. *Pigh.* Ann. T. III. p. 578.

publico funere] v. *Tac.* 3, 48. et 6, 11. cf. *Guther.* de jur. Man.

cum hac inscriptione, PIETATIS IMMOBILIS ERGA PRINCIPEM. Aulus Vitellius L. filius IMP. natus est octavo Kalendas Octobris, vel, ut quidam, septimo Idus Septembris, Druso Caesare, Norbano Flacco, Consulibus. Genituram ejus, praedictam a mathematicis, ita parentes exhorruerunt, ut pater magno opere semper contenderit, ne qua ei provincia vivo se committeretur; mater et missum ad legiones, et appellatum Imperatorem, pro afflicto statim lamentata sit. Pueritiam primamque adolescentiam Capreis egit inter Tiberiana scorta, et ipse perpetuo Spintriae cognomine notatus, existimatusque corporis gratia initium et causa incrementorum patri fuisse. [4] Sequenti quoque aetate omnibus probris contaminatus, praecipuum in aula locum tenuit; Cajo per aurigandi, Claudio per aleae studium familiaris; sed aliquanto Neroni acceptior, quum propter

---

2, 1. et *Kirchmann.* de fun. Rom. p. 20. sequ. Mox vitiose in ed. Wolf. *idem* pro *item.*

Pietatis — Principem] Scilicet postquam majestas prius populi Romani, mox etiam Deorum in Principes collata fuerat, *pii* erant servi Principum, *impii*, qui majestatem eorum laesisse videbantur. Ita Domit. 10. *impie locutus.* *Tac.* A. 6, 47. „Albucilla — defertur *impietatis in Principem.*" Ita saepissime Dio ἀσεβεῖν, ἀσεβείας ἔγκλημα, ἀσεβές τι ποιεῖν v. εἰπεῖν, et his contraria. v. Fabric. ad *Dion.* 57, 9. et Vales. ad Exc. Peiresc., inserta *Xiphil.* 66, 9., aliosque aliis locis.

Druso Caes., Norbano Flacco, Cons.] A. U. 768. De annis vitae Vitellii v. ad c. 18.

Spintriae cognomine] v. Tiber. 43. De Vitellio etiam *Xiphil.* 64, 4. παιδικὰ τοῦ Τιβερίου ἐγεγόνει, καὶ ἀκολούθως τῇ ἀσελγείᾳ ταύτῃ ἔζη.

omnibus probris cont.] *Xiphil.* 65, 2. ἦν μὲν γὰρ καὶ ἀπ' ἀρχῆς τοιοῦτος, οἷος περί τε τὰ καπηλεῖα καὶ περὶ τὰ κυβευτήρια, τούς τε ὀρχηστὰς καὶ τοὺς ἁρματηλάτας ἐσπουδακέναι· καὶ ἀμύθητα εἰς τὰ τοιαῦτα ἀνήλισκε, καὶ διὰ τοῦτο καὶ δανειστὰς πολλοὺς εἶχε.

Neroni acceptior] *Tac.* H. 2, 71. „namque et Neronem ipsum Vitellius admiratione celebrabat, sectari cantantem solitus, non necessitate, qua honestissimus quisque, sed luxu et saginae mancipatus emtusque."

eadem haec, tum peculiari merito, quod praesidens certamini Neroneo, cupientem inter citharoedos contendere, nec, quamvis flagitantibus cunctis, promittere audentem, ideoque egressum theatro, revocaverat, quasi perseverantis populi legatione suscepta, exorandumque praebuerat. [5] Trium itaque Principum indulgentia, non solum honoribus, verum et sacerdotiis amplissimis auctus, proconsulatum Africae post haec, curamque operum publicorum administravit, et voluntate dispari, et existimatione. In provincia singularem innocentiam praestitit biennio continuato, quum succedenti fratri legatus substitisset. At in urbano officio dona atque ornamenta templorum surripuisse, et commutasse quaedam ferebatur, proque auro et argento stannum et aurichalcum supposuisse. [6] Uxorem habuit Petroniam, consularis viri filiam, et ex ea filium Petronianum, captum altero oculo.

---

certamini Neroneo] v. Neron. 12. et 21. — Ceterum *Müller*. in schedis conjiciebat: *Neronem cupientem*.

exorandumque praebuerat] Haec optimorum codd. et edd. est lectio. Al. *praebuerit*, ut proxime *revocaverit*, quod est contra Latinitatem in re, quam pro certa narrat auctor; al. omittunt copulam *que*, quo distorquetur oratio. Argutantur Ernestius et Oudendorp., ille suadens *exoratum* v. *quasi* — *exoratum praebuerit*, hic deleri jubens vocem *praebuerat* v. *praebuerit* cum *que* in voce proxima.

proconsulatum Africae] Memorat *Tac.* H. 1, 70. et 2, 97. cf. *Pigh.* Annal. T. III. p. 594., qui ad Consules Neronem IIII. et Cornelium Lentulum Cossum (a. U. 813.) refert.

In provincia — praestitit] *Tac.* H. 2, 97. „*integrum illic ac favorabilem* proconsulatum Vitellius egerat."

substitisset] Aliorum lectio *substitutus esset* ferri nequit. Ita enim Proconsul post fratrem fuisset. Imo remansit, exacto proconsulatus anno, in provincia, et submisit se sponte fratri ut legatus. Recte autem monent, jungenda *fratri legatus*. v. Tiber. 12. Antea mallem *biennio continuo*.

Petroniam] filiam P. Petronii Turpiliani, Consulis a. U. 814., vel sororem. v. Reimar. ad *Xiphil.* 65, 4. et Ryck. ad *Tac.* H. 2, 64., ubi Dolabella postea in matrimonium accepisse dicitur hanc

Hunc, heredem a matre sub conditione institutum, si de potestate patris exisset, manu emisit; brevique, ut creditum est, interemit, insimulatum insuper parricidii, et quasi paratum ad scelus venenum ex conscientia hausisset. Duxit mox Galeriam Fundanam praetorio patre. Ac de hac quoque liberos utriusque sexus tulit; sed marem titubantia oris prope mutum et elinguem. [7] A Galba in inferiorem Germaniam contra opinionem missus est. Adjutum putant T. Vinii suffragio, tunc potentissimi, et cui jam pridem per communem factionis venetae favorem conciliatus esset: nisi quod Galba prae se tulit, nullos minus metuendos, quam qui de solo victu cogitarent, ac posse provincialibus copiis profundam ejus expleri gulam; ut cuivis evidens sit, contemtu magis, quam gratia, electum. Satis constat, exituro viaticum defuisse, tanta egestate rei familiaris, ut, uxore et liberis, quos Romae relinquebat, meritorio coenaculo abdi-

---

Petroniam. De nomine, filio *Petroniano* a matre indito, v. notata ad Othon. 1. et Pitisc. ad h. l.

si de potestate patris exisset] De *patria potestate* v. *Heinecc.* Ant. R. 1, 9., de *emancipatione* Eund. 1, 12, 5. sequ. cf. 2, 9, 2.

hausisset] Hoc confirmatur lectione plerorumque *hausisse.* Certe *hauserit* probare noluerim cum Ernest. et Oudend. Illum miror h. l. desiderare tempus, quod alibi contra usum Suetonii temere impugnat, neque hic respiciendum praecedens *quasi*, sed omnis ordo narrationis, et consecutio temporum, legitimae narrationi consentanea.

Galeriam] Bene de ea sentit *Tac.* H. 2, 60. et 64. contra *Xiphil.* 65, 4. ubi v. Reimar.

marem] quem, auctore *Tac.* H. 2, 59. „*Germanicum* appellavit, cinxitque cunctis fortunae principalis insignibus." Interfectus est post patrem. v. infra c. 18. et *Tac.* H. 4, 80.

T. Vinii] v. Galb. 14. et quae ibi notavi.

factionis venetae] Ita e Memm. Oudend. et Wolf. pro *suae*, quos sequi me jubet et linguae ratio, qua *factionem suam* pro *eam, cui favebant*, dici posse, recte negat Oudendorp., et locus *Xiphil.* 65, 5., ubi multi risisse dicuntur Vitellium Imperatorem, ὃν ἠπίσταντο τοὺς ἀγωνιστὰς ἵππους ἐν τῇ οὐενετίῳ ἐσθῆτι ψήχοντα. cf. Nostri c. 14. De aurigarum factionibus dixi ad Calig. 55.

tis, domum in reliquam partem anni ablocaret; utque ex aure matris detractum unionem pigneraverit ad itineris impensas. Creditorum quidem praestolantium ac detinentium turbam, et in his Sinuessanos Formianosque, quorum publica vectigalia interverterat, non nisi terrore calumniae amovit; quum libertino cuidam, acerbius debitum reposcenti, injuriarum formulam, quasi calce ab eo percussus, intendisset, nec aliter, quam extortis quinquaginta sestertiis, remisisset. Advenientem male animatus erga Principem exercitus, pronusque ad res novas, libens ac supinis manibus excepit, velut dono Deum oblatum, ter Consulis filium, aetate integra, facili ac prodigo animo. Quam veterem de se persuasionem Vitellius recentibus etiam experimentis auxerat, tota via caligatorum quoque militum obvios exosculans, perque stabula ac deversoria mulionibus ac viatoribus praeter modum comis; ut mane singulos, anne jentassent, sciscitaretur, seque fecisse, ructu quoque ostenderet. [8] Castra vero ingressus nihil cuiquam poscenti negavit: atque etiam ultro ignominiosis notas, reis sordes, damnatis supplicia demsit. Quare,

---

pigneraverit] Legendum puto *pignerarit*, quam formam optimi libri alias exhibent, et Vindob. pr. vitiose *pigneravit*. Antea mallem *ablocarit*.

Creditorum] *Xiphil.* 65, 2. δανειστὰς πολλοὺς εἶχε, et c. 5. οὐδεὶς οὐδὲ ἐν τῇ ἀγορᾷ πρότερον διὰ τὸ τῶν δανειστῶν πλῆθος ἰδεῖν ἐδύνατο. Ibid. οἵ γε μὴν δεδανεικότες τι αὐτῷ, ἐξορμῶντος μὲν αὐτοῦ ἐς τὴν Γερμανίαν, ἐπελάβοντο, καὶ μόλις ποτὲ κατεγγυηθέντα αὐτὸν ἀπέλυσαν. cf. infra c. 14.

injuriarum formulam] v. *Heinecc.* Ant. R. 4, 4.

caligatorum quoque mil.] Unice vera haec est lectio. Vulg. *quosque*. *Caligati* h. e. manipulares opponuntur *ducibus* s. iis, qui gradum aliquem militiae habebant. Aug. 25. „ac saepe *etiam caligatis* tribuit." De ambitione Vitellii v. *Tac.* H. 1, 52.

stabula] i. e. cauponas, πανδοχεῖα.

Castra vero — demsit] *Tac.* 1, 52. „Sub ipsas superioris anni (U. 821.) Kal. Decembres A. Vitellius, inferiorem Germaniam ingressus, hiberna legionum cum cura adierat. redditi ple-

vixdum mense transacto, neque diei, neque temporis habita ratione, ac jam vespere, subito a militibus e cubiculo raptus, ita ut erat, in veste domestica, Imperator est consalutatus, circumlatusque per celeberrimos vicos, strictum Divi Julii gladium tenens, detractum delubro Martis, atque in prima gratulatione porrectum sibi a quodam: nec ante in Praetorium rediit, quam flagrante triclinio ex conceptu camini: quum quidem consternatis, et quasi omine adverso anxiis omnibus, *Bono*, inquit, *animo estote, nobis alluxit;* nullo sermone alio apud milites usus. Consentiente deinde etiam superioris provinciae exercitu, qui prius a Galba ad Senatum defecerat, cognomen *Germanici*, delatum ab universis, cupide recepit: *Augusti* distulit: *Caesaris* in perpetuum recu-

---

risque ordines, remissa ignominia, allevatae notae; plura ambitione, quaedam judicio; in quibus sordem et avaritiam Fonteji Capitonis, adimendis assignandisque militiae ordinibus, integre mutaverat."

vixdum mense transacto] initio mensis Januarii a. 822. v. *Tac.* 1, 56. sequ.

neque diei, neque temporis] „an dies faustus, et *tempus* s. hora diei auspicata esset. v. Neron. 8." Ern.

in veste domestica] v. Aug. 73. et ibi notata.

Imperator est consalutatus] *Tac.* 1, 57. „Proxima legionis primae hiberna erant, et promtissimus e legatis Fabius Valens. Is die postero coloniam Agrippinensem cum equitibus legionis auxiliariorumque ingressus, Imperatorem Vitellium consalutavit. Secutae ingenti certamine ejusdem provinciae legiones; et superior exercitus, speciosis Senatus Populique Rom. nominibus relictis, III. Non. Januar. Vitellio accessit." cf. Galb. 16.

quum quidem] Male al. novam periodum incipiunt ita: *Tum qu.*

superioris prov. exercitu] v. Galb. 16. *Plut.* Galb. 22. *Tac.* 1, 55.

cogn. Germanici — recepit] *Tac.* 1, 62. „Nomen *Germanici* Vitellio statim additum; *Caesarem* se appellari etiam victor prohibuit." Id. 2, 62. „Praemisit in Urbem edictum, quo vocabulum *Augusti* differret, *Caesaris* non reciperet, quum de potestate nihil detraheret." Auctore tamen Eodem 3, 58., in summa desperatione „*et Caesarem se dici voluit*, adspernatus antea;

savit. [9] Ac subinde caede Galbae annunciata, compositis Germanicis rebus, partitus est copias, quas adversus Othonem praemitteret, quasque ipse perduceret. Praemisso agmine, laetum evenit auspicium: siquidem a parte dextra repente aquila advolavit, lustratisque signis, ingressus viam sensim antecessit. At contra, ipso movente, statuae equestres, quum plurifariam ei ponerentur, fractis repente cruribus pariter corruerunt: et laurea, quam religiosissime circumdederat, in profluentem excidit. Mox Viennae pro tribunali jura reddenti gallinaceus supra humerum, ac deinde in capite adstitit. Quibus ostentis par respondit exitus: nam confirmatum per

---

sed tunc, superstitione nominis, et quia in metu consilia prudentium et vulgi rumor juxta audiuntur." cf. *Plutarch.* Galb. 22. v. Reimar. ad *Xiphil.* 65, 1.

caede Galbae annunciata] *Tac.* 1, 64. „Nuncium de caede Galbae et imperio Othonis Fabius Valens in civitate Leucorum accepit. Nec militum animus in gaudium aut formidinem permotus; bellum volvebat."

partitus est copias] *Tac.* 1, 61. „Adjuncto Britannico exercitu, ingens viribus opibusque Vitellius, duos duces, duo itinera bello destinavit. Fabius Valens allicere, vel, si abnuerent, vastare Gallias, et Cottianis Alpibus Italiam irrumpere; Caecina propiore transitu, Peninis jugis degredi jussus. Valenti inferioris exercitus delecti, cum aquila quintae legionis et cohortibus alisque, ad XXXX. millia armatorum data. XXX. millia Caecina e superiore Germania ducebat, quorum robur legio una, prima et vicesima, fuit. addita utrique Germanorum auxilia, e quibus Vitellius suas quoque copias supplevit, tota mole belli secuturus."

Praemisso agmine] Ita edidi e Memm. aliisque optimae notae codd. pro *agmini.* Sequitur enim: *at contra ipso movente.*

aquila advolavit] *Tac.* 1, 62. „Laetum augurium Fabio Valenti exercituique, quem in bellum agebat, ipso profectionis die, aquila leni meatu, prout agmen incederet, velut dux viae, praevolavit; longumque per spatium is gaudentium militum clamor, ea quies interritae alitis fuit, ut haud dubium magnae et prosperae rei omen acciperetur." — *lustratis s.* i. q. circumitis. v. Pitisc.

gallinaceus] Interpretationem ostenti dat auctor c. 18.

legatos suos imperium, per se retinere non potuit. [10] De Betriacensi victoria et Othonis exitu, quum adhuc in Gallia esset, audiit: nihilque cunctatus, quicquid praetorianarum cohortium fuit, ut pessimi exempli, uno exauctoravit edicto, jussas Tribunis tradere arma. Centum autem atque viginti, quorum libellos Othoni datos invenerat, exposcentium praemia ob editam in caede Galbae operam, conquiri, et supplicio affici imperavit: egregie prorsus atque magnifice, et ut summi Principis spem ostenderet, nisi cetera magis ex natura, et priore vita sua, quam ex imperii majestate gessisset. Namque itinere inchoato, per medias civitates ritu triumphantium vectus

---

per se] αὐτὸς δι' ἑαυτοῦ. v. Caes. 58.

Betriac. victoria] v. ad Othon. 9. — *Tac.* 2, 57. „paucorum dierum iter progressus, prosperas apud Betriacum res, ac morte Othonis concidisse bellum, accepit sequ."

quicqu. praetor. cohort.] *Tac.* 2, 67. „Proximus Vitellio e praetoriis cohortibus metus erat. Separati primum, deinde, addito honestae missionis lenimento, arma ad Tribunos suos deferebant; donec motum a Vespasiano bellum crebresceret; tum, resumta militia, robur Flavianarum partium fuere."

exposcentium praemia] *Tac.* 1, 44. „Plures quam CXX. libellos praemia exposcentium, ob aliquam notabilem illa die (caedis Galbae) operam, Vitellius postea invenit; omnesque conquiri et interfici jussit, non honore Galbae, sed tradito Principibus more, munimentum ad praesens, in posterum ultionem." *Plutarch.* Galb. c. 27. τότε πολλοί, τοῦ φόνου μὴ συνεφαψάμενοι, χεῖρας δὲ καὶ ξίφη καθαιμάσσοντες ἐπεδείκνυντο, καὶ τὰς δωρεὰς ᾔτουν, βιβλία διδόντες τῷ Ὄθωνι. εἴκοσι γοῦν καὶ ἑκατὸν εὑρέθησαν ὕστερον ἐκ τῶν γραμματείων, οὓς ὁ Οὐϊτέλλιος ἀναζητήσας ἅπαντας ἀπέκτεινεν. Idem accidit post Julii Caesaris caedem. v. *Appian.* Civ. 2, 119.

itinere inchoato] Saepius Tacitus de hoc Vitellii itinere, luxuriae licentiaeque pleno, ut 2, 62. „Epularum foeda et inexplebilis libido; ex Urbe atque Italia irritamenta gulae gestabantur, strepentibus ab utroque mari itineribus; exhausti conviviorum apparatibus principes civitatum; vastabantur ipsae civitates; degenerabat a labore ac virtute miles, adsuetudine voluptatum et contemtu ducis." c. 68. „Apud Vitellium omnia indisposita, temulenta, pervigiliis ac Bacchanalibus, quam disciplinae et

est: perque flumina delicatissimis navigiis, et variarum coronarum genere redimitis, inter profusissimos opsoniorum apparatus, nulla familiae aut militis disciplina, rapinas ac petulantiam omnium in jocum vertens, qui non contenti epulo ubique publice praebito, quoscumque libuisset, in libertatem asserebant, verbera et plagas, saepe vulnera, nonnunquam necem, repraesentantes adversantibus. Utque campos, in quibus pugnatum est, adiit, abhorrentes quosdam cadaverum tabem, detestabili voce confirmare ausus est: *Optime olere occisum hostem, et melius civem.* Nec eo secius ad leniendam gravitatem odoris plurimum meri propalam hausit, passimque divisit. Pari vanitate atque insolentia lapidem, „*Memoriae Othonis*" inscriptum, intuens, *dignum eo Mausoleo* ait: pugionemque, quo is se occiderat, in Agrippinensem coloniam misit, Marti dedicandum. In Apennini quidem jugis etiam pervigilium egit. [11] Ur-

---

castris, propiora." c. 71. „Quanto magis propinquabat (Urbi), tanto corruptius iter, immixtis histrionibus et spadonum gregibus et cetero Neronianae aulae ingenio." c. 87. „Vitellius contemtior in dies segniorque, ad omnes municipiorum villarumque amoenitates resistens, gravi Urbem agmine petebat sequ."

rapinas ac petulantiam] v. *Tac.* 2, 56. et 87.

Utque campos — adiit] *Tac.* 2, 70. „Inde Vitellius Cremonam flexit, et, spectato munere Caecinae, insistere Betriacensibus campis, ac vestigia recentis victoriae lustrare oculis concupivit. Foedum atque atrox spectaculum. — Et erant, quos varia fors rerum, lacrimaeque et misericordia subiret. At non Vitellius flexit oculos, nec tot millia insepultorum civium exhorruit. laetus ultro, et tam propinquae sortis ignarus, instaurabat sacrum Diis loci." *Xiphil.* 65, 1. διεξῆλθε διὰ παντὸς τοῦ χωρίου ἐν ᾧ ἔκειντο, ἐμπιμπλάμενος τῆς θέας, ὥςπερ τότε νικῶν, καὶ οὐκ ἐκέλευσε σφᾶς οὐδ' ὣς ταφῆναι.

lap., „*Memoriae Othonis*" *inscr.*] Hoc est monumentum, de quo *Plutarch.* Oth. 18. εἶδον δ' ἐν Βριξιάλῳ γενόμενος καὶ μνῆμα μέτριον, καὶ τὴν ἐπιγραφὴν οὕτως ἔχουσαν, εἰ μεταφρασθείη· Δηλώσει Μάρκου Ὄθωνος, ubi non corrigendum cum Bryano Δήλωσις, collato n. l. recte contendit Solanus.

bem denique ad classicum introiit paludatus, ferroque succinctus, inter signa atque vexilla, sagulatis comitibus, ac detectis commilitonum armis. Magis deinde ac magis omni divino humanoque jure neglecto, Alliensi die pontificatum maximum cepit: comitia in decem annos ordinavit, seque perpetuum Consulem. Et ne cui dubium foret, quod exemplar regendae Reipublicae eligeret, medio Martio campo, adhibita publicorum sacerdotum frequentia, inferias Neroni dedit: ac sollemni convivio citharoedum pla-

---

ad classicum] Contra *Tac.* 2, 89. „Ipse Vitellius, a ponte Milvio, insigni equo, paludatus accinctusque, Senatum et Populum ante se agens, quo minus ut captam Urbem ingrederetur, amicorum consilio deterritus, sumta praetexta et composito agmine incessit." v. ad hunc l. Taciti Oberlin.

Alliensi die] XV. Kal. Sextil. (a. 18. Jul.), quo fusi fuerant Romani ad flumen Alliam, de qua clade v. *Liv.* 5, 37. sequ. — De *die atra Alliensi* v. *Rosin.* Ant. R. 4, 2. p. 285. quem miror cum aliis, qui de institutis Romanorum scripserunt, diem Alliensem ponere XVII. Kal. Sextil., cum etiam *Liv.* 6, 1. „Tum de diebus religiosis agitari coeptum, diemque a. d. XV. Kal. Sext., duplici clade insignem, (quo die ad Cremeram Fabii caesi, quo deinde ad Alliam cum exitio Urbis foede pugnatum,) a posteriore clade Alliensem appellarunt, insignemque rei nulli publice privatimque agendae fecerunt." — *Tac.* 2, 91. „Apud civitatem, cuncta interpretantem, funesti ominis loco acceptum est, quod, maximum pontificatum adeptus, Vitellius de cerimoniis publicis XV. Kal. Aug. edixisset, antiquitus infausto die Cremerensi Alliensique cladibus. adeo omnis humani divinique juris expers, pari libertorum amicorumque socordia, velut inter temulentos agebat." *Xiphil.* 65, 2. simpliciter: οὔτε τῶν ἀνθρωπίνων οὔτε τῶν θείων ἐφρόντιζεν.

comitia — ordinavit] De consulatibus, cum maxima licentia ab eo datis, v. *Tac.* 2, 71. Id. 3, 55. „festinare comitia, quibus Consules in multos annos destinabat." — Veterem inscriptionem, in qua *A. Vitellius L. F. Imperator. Cs. Perp.*, attulit Casaubonus. cf. *Pighius* Ann. T. III. p. 609.

inferias Neroni dedit] *Tac.* 2, 95. „Laetum foedissimo cuique, apud bonos invidiae fuit, quod, exstructis in campo Martio aris, inferias Neroni fecisset. caesae publice victimae cremataeque; facem Augustales subdidere." *Xiphil.* 65, 7. (ex Exc.

centem palam admonuit, ut aliquid et de Dominico diceret; inchoantique Neroniana cantica, primus exsultans etiam plausit. [12] Talibus principiis, magnam imperii partem non nisi consilio et arbitrio vilissimi cujusque histrionum et aurigarum administravit, et maxime Asiatici liberti. Hunc adolescentulum, mutua libidine constupratum, mox taedio profugum, quum Puteolis poscam vendentem reprehendisset, conjecit in compedes, statimque solvit, et rursus in deliciis habuit: iterum deinde, ob nimiam contumaciam et ferocitatem gravatus, circumforaneo lanistae vendidit, dilatumque ad finem muneris repente surripuit, et provincia demum accepta manu-

---

Peiresc.) ὅτι μέντοι τὸν Νέρωνα μιμεῖσθαι ἤθελε, καὶ ἐνήγισέ τε αὐτῷ, καὶ ὅτι τοσαῦτα ἐς τὰ δεῖπνα ἀνήλισκεν, οἱ μὲν ἄλλοι κατὰ τοῦτ' ἔχαιρον, οἱ δὲ δὴ νοῦν ἔχοντες ἤχθοντο. v. ibi Reimar.

de Dominico] Ita optimi codd., et receperunt fere omnes, qui recentius in edendo Suetonio sunt versati, pro vulg. *de Domitio*, quod nomen, Neroni ipsi post adoptionem odiosum (v. Neron. 7. et 41.), vix credas usurpasse foedum Neronis admiratorem. Contra *Dominicum carmen* est canticum Neronis, et *de Dominico* i. q. de collectione canticorum Neronianorum, de quibus v. ad Neron. 58. *Domini* appellationem primum quidem Domitianum publice assumsisse, superioribus tamen Principibus per assentationem datam, monuerunt jam interpretes.

histrionum et aurigarum] *Tac.* 2, 87. „Aggregabantur e plebe flagitiosa per obsequia Vitellio cogniti, scurrae, histriones, aurigae, quibus ille amicitiarum dehonestamentis mire gaudebat."

Asiatici liberti] *Tac.* c. 95. „Nondum quartus a victoria mensis, et libertus Vitellii, Asiaticus, Polycletos, Patrobios et vetera odiorum nomina aequabat." De ejus morte Id. 4, 11. „Asiaticus (is libertus) malam potentiam servili supplicio expiavit."

reprehendisset] Haec lectio lectissimorum librorum, ut Calig. 45. „veluti profugos ac *reprehensos*." Vulg. *deprehendisset*, quae est emendatio eorum, qui propriam verbi *reprehendere* (pro ἀναλαβεῖν h. e. πάλιν λαβεῖν) significationem non ceperunt.

solvit] Ita edidi cum Steph. Casaub. aliisque. Libri plerique: *coluit*.

misit: ac primo imperii die aureis donavit anulis super coenam, quum mane, rogantibus pro eo cunctis, detestatus esset severissime talem equestris ordinis maculam. [13] Sed vel praecipue luxuriae saevitiaeque deditus, epulas trifariam semper, interdum quadrifariam dispertiebat, in jentacula, et prandia, et coenas, comissationesque; facile omnibus sufficiens, vomitandi consuetudine. Indicebat autem aliud alii eadem die: nec cuiquam minus singuli apparatus quadringenis millibus nummûm constiterunt. Famo-

---

aur. donavit anulis] *Tac.* 2, 58. „Postulante exercitu, ut libertum suum, Asiaticum, equestri dignitate donaret, inhonestam adulationem compescit. Dein, mobilitate ingenii, quod palam abnuerat, inter secreta convivii largitur; honoravitque Asiaticum anulis, foedum mancipium et malis artibus ambitiosum."

luxuriae saev. deditus] *Eutrop.* 7, 12. „Cum multo dedecore imperavit, et gravi saevitia notabilis, praecipue ingluvie et voracitate, quippe cum de die saepe quarto vel quinto feratur epulatus." *Tac.* 2, 95. „Nemo in illa aula probitate aut industria certavit. Unum ad potentiam iter, prodigis epulis et sumtu ganeaque satiare inexplebiles Vitellii libidines. Ipse abunde ratus, si praesentibus frueretur, nec in longius consultans, novies millies Sestertiûm paucissimis mensibus intervertisse creditur." *Xiphil.* 65, 2. τὸ πλεῖστον καὶ τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτὸς ἐδαπάνα, ἀπλήστως τε ἐμφορούμενος, καὶ συνεχῶς πάντα ἐξεμῶν, ὡς μόνῃ τῇ παρόδῳ τῶν σιτίων τρέφεσθαι. ἀφ' οὗπερ καὶ ἀνταρκεῖν ἠδύνατο· ἐπεὶ οἵ γε συνδειπνοῦντες αὐτῷ πάντες κακῶς ἀπήλλασσον. c. 3. καὶ ἐγένετο ὁ χρόνος ὁ τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ σύμπας οὐδὲν ἄλλο ἢ μέθαι τε καὶ κῶμοι. πάντα τε γὰρ τὰ τιμιώτατα καὶ ἀπ' αὐτοῦ τοῦ Ὠκεανοῦ, ἵνα μηδὲν εἴπω πλέον, καὶ ἐκ τῆς γῆς καὶ ἐκ τῆς θαλάσσης συνηγετο, καὶ πολυτελῶς οὕτως ἐσκευάζετο, ὥςτε Βιτελλιανὰ καὶ νῦν ἐξ ἐκείνου καὶ πέμματα καὶ τἄλλα τινὰ βρώματα ὀνομάζεσθαι. καὶ τί ἂν τις καθ' ἕκαστον αὐτῶν καταλέγοι; ὁπότε πρὸς πάντων ὁμοίως ὡμολόγηται, δύο τε αὐτὸν μυριάδας μυριάδων καὶ δισχιλίας πεντακοσίας ἐν τῷ τῆς ἀρχῆς χρόνῳ ἐς τὰ δεῖπνα δεδαπανηκέναι. Id. c. 4. καὶ ἑκατόν γε αὐτόν φασι μυριάδας ἐς δεῖπνον ἀναλῶσαι. v. Lips. ad *Tac.*, et Reimar. ad *Xiphil.* l. c.

Indicebat — constiterunt] *Xiphil.* c. 4. οἱ δὲ δειπνίζοντες σφᾶς (Vitellium, ejusque uxorem Galeriam, et reliquos amicos) ἐν μεγάλῳ κακῷ ἐγίγνοντο, πλὴν ὀλίγων, οἷς τι ἀνταπεδίδου. καίπερ οὐδ' ὅλης τῆς ἡμέρας οἱ αὐτοὶ εἱστίων αὐτόν· ἀλλ' ἄλλοι μὲν ἀκρατι-

sissima super ceteras fuit coena data ei adventicia a fratre, in qua duo millia lectissimorum piscium, septem avium, apposita traduntur. Hanc quoque exsuperavit ipse dedicatione patinae, quam ob immensam magnitudinem *clypeum Minervae* Πολιούχου dictitabat. In hac scarorum jocinora, phasianorum et pavonum cerebella, linguas phoenicopterum, muraenarum lactes, a Parthia usque fretoque Hispanico per navarchos ac triremes petitarum, commiscuit. Ut autem homo non profundae modo, sed intempestivae quoque ac sordidae gulae, ne in sacrificio quidem unquam, aut itinere ullo temperavit, quin inter altaria ibidem statim viscus et farra, paene rapta e foco, manderet, circaque viarum popinas fumantia opsonia, vel pridiana, atque semesa. [14] Pronus

σασθαι (*jentaculum*) παρεῖχον, ἄλλοι δὲ ἀριστῆσαι (*prandium*), ἕτεροι δὲ δεῖπνον (*coenam*) ἕτεροι μεταδόρπιά τινα (*commissationes*) πλησμονῆς παραμύθια. παντες γὰρ οἱ δυναμενοι ἑστιᾶν αὐτὸν ἐσπούδαζον. v. Vales et Reimar. ad h. l.

coena — traduntur] Haec ita sua fecit *Eutrop.* 7, 12. „Notissima certe coena memoriae mandata est, quam ei Vitellius frater exhibuit, in qua, super ceteros sumtus, duo millia piscium, septem avium millia apposita traduntur."

patinae] *Xiphil.* c. 3. μίαν γοῦν ποτε λοπάδα πέντε καὶ εἴκοσι μυριάδων ἐσκεύασε, γλώττας τε καὶ ἐγκεφάλους καὶ ἥπατα καὶ ἰχθύων καὶ ὀρνίθων τινῶν εμβαλών. καὶ ἐπειδὴ ἀδύνατον ἦν κεραμέαν τηλικαύτην γενέσθαι, ἀργύρου τε ἐποιήθη, καὶ ἔμεινε πολὺν χρόνον, ὥςπερ τι ἀναθημα, μεχρὶς οὗ Ἀδριανὸς αὐτὴν ἰδὼν συνεχώνευσεν. *Plin.* H. N. 35, 12. (46.) „Vitellius in principatu suo decies HS. condidit patinam, cui faciendae fornax in campis exaedificata erat, quoniam eo pervenit luxuria, ut etiam fictilia pluris constent, quam murrhina. Propter hanc Mucianus altero consulatu suo in concione exprobravit *patinarum paludes* Vitellii memoriae." v. interpretes ad loca citata. De materia patinae, argentea vel fictili, quum dissentiant Xiphilinus et Plinius, frustra laboraris.

a Parthia usque] Ita optimi libri. Al. *a Carpathio usque* sequ. Oudend. conjicit: *a Carteja usque*, quod probavit Wolfius. Si stat *a Parthia*, extremi orbis Romani fines ab auctore nominantur, et *petitarum* nón ad muraenas solum, sed aves etiam referendum, quae patinam compleverunt.

vero ad cujusque, et quacunque de causa, necem atque supplicium, nobiles viros, condiscipulos et aequales suos, omnibus blanditiis tantum non ad societatem imperii allicefactos, vario genere fraudis occidit: etiam unum veneno, manu sua porrecto in aquae frigidae potione, quam is affectus febre poposcerat. Tum feneratorum et stipulatorum, publicanorumque, qui unquam se aut Romae debitum, aut in via portorium flagitassent, vix ulli pepercit. Ex quibus quendam in ipsa salutatione supplicio traditum, statimque revocatum, cunctis clementiam laudantibus, coram interfici jussit, *velle se*, dicens, *pascere oculos:* alterius poenae duos filios adjecit, deprecari pro patre conatos. Sed et Equitem Romanum proclamantem, quum raperetur ad poenam, *Heres meus es*, exhibere testamenti tabulas coëgit: utque legit, coheredem sibi libertum ejus ascriptum, jugulari cum liberto imperavit. Quosdam et de plebe ob id ipsum, quod venetae factioni clare maledixerant, interemit; contemtu sui, et nova spe id ausos, opina-

---

stipulatorum] De *stipulatione*, quae omnibus pactis et contractibus, adeoque etiam de pecunia mutuo data, subjici solebat, v. *Brisson.* de form. l. 6. p. 559. sequ., *Heinecc.* Ant. R. l. 3. tit. 16 — 20. p. 93. sequ. — *Xiphil.* 65, 5. οἵ γε μὴν δεδανεικότες τι αὐτῷ, ἐξορμῶντος μὲν αὐτοῦ ἐς τὴν Γερμανίαν, ἐπελάβοντο, καὶ μόλις ποτὲ κατεγγυηθέντα αὐτὸν ἀπέλυσαν· τότε δὲ οὐχ ὅσον οὐ κατεγέλων, ἀλλὰ καὶ ἐθρήνουν καὶ κατεκρύπτοντο. καὶ αὐτοὺς ἀναζητῶν, τήν τε σωτηρίαν σφίσιν ἐς τὸ ὀφειλόμενον ἀποδιδόναι ἔλεγε, καὶ τὰ συμβόλαια ἀπῄτει.

velle — pascere oculos] De morte Junii Blaesi hoc narrat *Tac.* 3, 39. „Trepidanti inter scelus metumque, ne dilata Blaesi mors maturam perniciem, palam jussa atrocem invidiam ferret, placuit veneno grassari. Addidit facinori fidem nobili gaudio, Blaesum visendo. quin et audita est saevissima Vitellii vox, qua se (ipsa enim verba referam) *pavisse oculos, spectata inimici morte*, jactavit."

venetae factioni] v. ad c. 7. Mox *nova spe* i. q. *spe novarum rerum.* De usu verborum *opinari*, *sentire*, *existimare* pro *opinionem*, *sententiam prae se ferre*, *dicere*, saepius diximus.

tus. Nullis tamen infensior, quam vernaculis et mathematicis, ut quisque deferretur, inauditum capite puniebat; exacerbatus, quod post edictum suum, quo jubebat, intra Kalendas Octobris Urbe Italiaque mathematici excederent, statim libellus propositus est, *et Chaldaeos edicere, bonum factum, ne Vitellius Germanicus intra eundem Kalendarum diem usquam esset.* Suspectus et in morte matris fuit, quasi

---

vernaculis] i. e. scurris, quos et ocius odisse oportebat Vitellium, quo uberiorem eorum dicteriis materiem suppeditabat vitae morumque foeditate. Ita *Martial.* 1. 42, 1. „*Urbanus* tibi, Caecili, videris. Non es, crede mihi. Quid ergo? *verna es.*" Id. 10, 3, 1. „*Vernaculorum* dicta, sordidum dentem, Et foeda linguae probra circulatricis sequ." Merae igitur hallucinationes sunt conjecturae interpretum: *oraculis, veraculis* aut *vericulis, divinaculis*, vel quod jungunt *vernaculis mathematicis.*

mathematicis] *Tac.* 2, 62. „Pulsi Italia mathematici." *Xiphil.* 65. 1. ἐπεὶ δὲ ἐν τῇ Ῥώμῃ ἐγένετο, τἄλλα τε διῴκει, ὥς που καὶ ἐδόκει αὐτῷ, καὶ πρόγραμμα ἔθετο, δι' οὗ τοὺς ἀστρολόγους ἐξήλασε, προειπὼν σφίσιν, ἐντὸς τῆσδε τῆς ἡμέρας (ῥητήν τινα τάξας) ἐξ ἁπάσης τῆς Ἰταλίας χωρῆσαι. καὶ αὐτῷ ἐκεῖνοι νυκτὸς ἀντιπροθέντες γράμματα, ἀντιπαρήγγειλαν ἀπαλλαγῆναι ἐκ τοῦ βίου ἐντὸς τῆς ἡμέρας, ἐν ᾗ ἐτελεύτησε. καὶ οἱ μὲν οὕτως ἀκριβῶς τὸ γενησόμενον προέγνωσαν. *Zonaras* Ann. 2. p. 142. Φιλόμαντις δὲ ὑπάρχων, καὶ μηδὲ τὸ βραχὺ πράσσων ἄνευ αὐτῶν, τότε μὲν τοὺς ἀστρονόμους, ὕστερον δὲ καὶ τοὺς γόητας ἐξήλασε, προειπὼν σφίσιν, ἐντὸς τῆσδε τῆς ἡμέρας ἐξ ἁπάσης ἐκχωρῆσαι τῆς Ἰταλίας.

propositus est] Al. *est propositus.* Ernest. legendum judicat *prop. erat* v. *esset.* Mox *et* h. e. *etiam* deleri jusserunt Gujet. et Burm. *Edicere* scripsi pro *dicere* cum Ms. Ursin., probantibus Gujeto, Burmanno, Oudend., Wolfio. Sequitur enim edicti formula *bonum factum*, de qua vide ad Caes. 80.

in morte matris] Alii vitiose *in mortem.* Memorat mortem Sextiliae *Tac.* 3, 67. „Erat illi et fessa aetate parens, quae tamen, paucis ante diebus, *opportuna morte* excidium domus praevenit, nihil principatu filii assecuta, nisi luctum et bonam famam." Saepius monui, Tacitum, ut accuratum historicum, nihil unquam vulgi dare rumoribus, incertissimis et tamen creberrimis de illustrium hominum morte, ejusque causis. Mox in ed. Wolf. per typothetae errorem *aegre* pro *aegrae*, nisi vere secutus est doctus editor quosdam Ms., qui idem exhibent scripturae compendio. Ita vitiose nonnulli Caes. 74. *aegre* pro *aeger.*

aegrae praeberi cibum prohibuisset; vaticinante Catta muliere, cui velut oraculo acquiescebat, *ita demum firmiter ac diutissime imperaturum, si superstes parenti exstitisset.* Alii tradunt, ipsam taedio praesentium, et imminentium metu, venenum a filio impetrasse, haud sane difficulter. [15] Octavo imperii mense desciverunt ab eo exercitus Moesiarum atque Pannoniae; item ex transmarinis Judaicus et Syriacus: ac pars in absentis, pars in praesentis Vespasiani verba jurarunt. Ad retinendum ergo ceterorum hominum studium ac favorem, nihil non publice privatimque, nullo adhibito modo, largitus est. Dilectum quoque ea conditione in Urbe egit, ut voluntariis non modo missionem post victoriam, sed etiam veteranorum justaeque militiae commoda polliceretur. Urgenti deinde terra marique hosti, hinc fratrem cum classe ac tironibus et gladiatorum manu oppo-

---

Catta muliere] h. e. de Cattis, Germanorum natione. Colere enim solebant mulieres vaticinas majores nostri. v. *Tac.* German. 8. ubi v. interpr.

Alii tradunt] Omisi *et* ante *alii* cum Ernest. et Oudendorpio.

exercitus — Syriacus] v. *Tac.* 2, 73. sequ. de Judaico et Syriaco, c. 85. sequ. de Illyrico, Moesiae denique et Pannoniae exercitibus. cf. Vespas. 6.

Dilectum] *Tac.* 3, 58. „Hortantibus libertis (nam amicorum ejus quanto quis clarior, minus fidus), vocari tribus jubet. Dantes nomina sacramento adigit. superfluente multitudine, curam dilectus in Consules partitur. Servorum numerum et pondus argenti Senatoribus indicit." — Verba *justaeque militiae* interpretationis loco addidit auctor, et sunt i. q. *veteranorum commoda* v. *commoda emeritorum*, ut Aug. 24., quae tribuit Vitellius *voluntariis* s. *extraordinario militi*, cui opponitur *justus*. Lipsius praeter necessitatem emendabat: *justaque mil. commoda.*

hinc fratrem — opposuit] *Xiphil.* 65, 16. τὸν μὲν ἀδελφὸν διὰ ταχέων εἰς Ταρακίναν ἔπεμψε, καὶ δι' αὐτοῦ τὴν πόλιν κατέσχεν ὀχυρὰν οὖσαν. *Tac.* 3, 57. „Vitellius Claudium Julianum (is nuper classem Misenensem molli imperio rexerat) permulcendis militum animis delegit. *data in auxilium urbana cohors et gladiatores*, quibus Julianus praeerat. Ut collata utrimque castra, haud magna cunctatione Juliano in partes Vespasiani transgresso,

suit; hinc et Betriacenses copias et duces. Atque ubique aut superatus aut proditus, salutem sibi et millies sestertium a Flavio Sabino, Vespasiani fratre, pepigit: statimque pro gradibus Palatii apud frequentes milites, *cedere se imperio, quod invitus recepisset*, professus, cunctis reclamantibus, rem distulit; ac nocte interposita, primo diluculo sordidatus de-

---

Tarracinam occupavere, moenibus situque magis, quam ipsorum ingenio tutam. Quae ubi Vitellio cognita, parte copiarum Narniae cum Praefectis Praetorii relicta, *L. Vitellium fratrem cum sex cohortibus et quingentis equitibus* ingruenti per Campaniam bello opposuit." Falso igitur Suetonium Lucio Vitellio *classem et gladiatorum manum* tribuere, monuit jam Reimar. ad *Xiphil.* l. c.

Betriacenses copias et duces] Caecinam et Valentem. *Tac.* 2, 99.

aut superatus] apud Cremonam ab Antonio Primo. *Tac.* 3, 22. sequ.

aut proditus] a Lucilio Basso, classis Ravennatis Praefecto *Tac.* 3, 12., Caecina c. 13., classe Misenensi et Claudio Juliano 3, 57., totoque exercitu in subjectis Narniae campis. 3, 63.

salutem sibi — pepigit] *Tac.* 3, 65. „Saepe domi congressi, postremo in aede Apollinis, ut fama fuit, pepigere. Verba vocesque duos testes habebant, Cluvium Rufum et Silium Italicum. Vultus procul visentibus notabantur, Vitellii projectus et degener; Sabinus non insultans et miseranti propior." Jam antea, auctore Eod. c. 63., Antonius Primus ac Varus, crebris nunciis, *salutem et pecuniam et secreta Campaniae* obtulerant Vitellio, *si, positis armis, seque ac liberos suos Vespasiano permisisset.*

cedere se imperio] v. *Tac.* 3, 67. sequ. „In sua concione Vitellius, inter suos milites, prospectantibus etiam feminis, pauca et praesenti maestitiae congruentia locutus: *cedere se pacis et Reip. causa;* retinerent tantum memoriam sui, fratremque et conjugem et innoxiam liberorum aetatem miserarentur." c. 68. Fluctuantem inter diversa consilia Vitellium egregie describit *Xiphil.* 65, 16. Suetonii narratio, quamquam reliquis brevior, accuratissima videtur; discrepat enim passim a Tacito, maxime in temporis ordine, quo singula acciderunt.

sordidatus] *Tac.* 65. „*pullo amictu* Palatio degreditur, moesta circum familia." *Xiphil.* l. c. ἔστι μὲν ὅτε τὴν χλαμύδα τὴν πορφυρᾶν ἐφόρει, καὶ ξίφος παρεζώννυτο· ἔστι δ' ὅτε ἐσθῆτα φαιὰν ἀνελάμβανεν. ἐδημηγόρει τε καὶ ἐν τῷ Παλατίῳ καὶ ἐν τῇ

scendit ad Rostra, multisque cum lacrimis eadem illa, verum e libello, testatus est. Rursus interpellante milite ac populo, et, ne deficeret, hortante, omnemque operam suam certatim pollicente, animum resumsit; Sabinumque et reliquos Flavianos, nihil jam metuentes, vi subita in Capitolium compulit, succensoque templo Jovis Optimi Maximi oppressit; quum et proelium, et incendium e Tiberiana prospiceret domo inter epulas. Non multo post poenitens facti, et in alios culpam conferens, vocata

---

ἀγορᾷ ἄλλοτε ἄλλα, ἐπί τε μάχην καὶ ἐπὶ διαλλαγὰς αὐτοὺς προτρεπόμενος.

animum resumsit — compulit] Invaserunt Sabinum circa lacum Fundani milites Vitelliani, inscio invitoque Vitellio, cui nullum prorsus consilium, nulla auctoritas. „Sabinus, re trepida (ita pergit *Tac.* c. 69.), quod tutissimum e praesentibus, arcem Capitolii insedit milite et quibusdam Senatorum Equitumque.“ Ipse Vitellius (c. 70.) culpam in militem conferebat, „cujus nimio ardori imparem esse *modestiam suam.*“ Pro *metuentes* vulg. *metuens*, quod jure repudiarunt Burm., Oudend., Ernestius.

succensoque templo Jovis] quum Vitelliani obsessum ibi Sabinum cum suis oppugnarent. *Tac.* c. 70. „Ambigitur, ignem tectis oppugnatores injecerint, an obsessi, quae crebrior fama est, quo nitentes ac progressos depellerent. Inde lapsus ignis in porticus appositas aedibus; mox sustinentes fastigium aquilae vetere ligno traxerunt flammam alueruntque. Sic Capitolium, clausis foribus, indefensum et indireptum, conflagravit.“ cf. *Xiphil.* 65, 17.

oppressit] Singulos, qui periere, nominat *Tac.* c. 73. Sabini corpus confossum collaceratumque, et capite truncum, in Gemonias traxere Vitelliani.

prospiceret] Nullum interpretem offendit hoc tempus, quum desiderares potius: *prospexisset* ob sequ. *non multo post — juravit,* nec ipse de mutatione cogito, sed id modo monendum existimo, auctorem h. l. non successionem temporis in variis, quae egit Vitellius, spectare, sed in describendo hominis animo versari, tam dispari intra brevissimum temporis intervallum, ut *quum prospiceret* sit i. q. *idem ille, qui modo — prospiciebat, non multo post — juravit.* Scriptor Graecus participium aoristi posuisset. Ceterum omnis difficultas tollitur, si totum hoc comma: *quum — epulas* superioribus annectitur, atque ita etiam interpunxi.

concione juravit, coëgitque jurare ceteros, *nihil sibi antiquius quiete publica fore.* Tunc solutum a latere pugionem, Consuli primum, deinde, illo recusante, magistratibus, ac mox Senatoribus singulis porrigens, nullo recipiente, quasi in aede Concordiae positurus, abscessit. Sed quibusdam acclamantibus, *ipsum esse Concordiam*, rediit: nec solum retinere se ferrum affirmavit, verum etiam Concordiae recipere cognomen. [16] Suasitque Senatui, ut legatos cum virginibus Vestalibus mitterent, pacem, aut certe tempus ad consultandum, petituros. Postridie responsa op-

---

solutum — porrigens] Post orationem statim, quam in Foro habuit, hoc factum est secundum *Tac.* c. 68., qui: „simul filium protendens, modo singulis, modo universis commendans, postremo fletu praepediente, adsistenti Consuli (Caecilius Simplex erat) exsolutum a latere pugionem, velut jus necis vitaeque civium, reddebat. Adspernante Consule, reclamantibus, qui in concione adstiterant, ut in aede Concordiae positurus insignia imperii, domumque fratris petiturus, discessit." sequ. *Xiphil.* c. 16. τά τε ἄλλα αὐτὸν ἐκερτόμουν, καὶ μάλιστα ὁπότε τὸ ξίφος ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τοῖς τε ὑπάτοις καὶ τοῖς ἄλλοις βουλευταῖς ὤρεγεν, ὡς καὶ τὴν αὐτοκράτορα ἀρχὴν δι' αὐτοῦ ἀποτεθειμένος. οὔτε γὰρ ἐκείνων τις λαβεῖν αὐτὸ ἐτόλμα, καὶ οἱ προσεστηκότες ἐχλεύαζον. Hanc quidem rem, vereor, ne alieno loco narraverit Suetonius, quum veri longe similior ratio sit Taciti et Xiphilini. Iidem nihil prorsus de *cognomine Concordiae*, quo tamen silentio temere utaris ad fidem rei negandam Suetonio.

legatos cum virg. Vest.] *Xiphil.* c. 18. τὴν βουλὴν συναγαγών, πρέσβεις παρ' αὐτῶν μετὰ τῶν ἀειπαρθένων πρὸς τὸν Κερεάλιον ἔπεμψεν. *Tac.* 3, 80. „Mox, vocato Senatu, deliguntur legati ad exercitus, ut praetexto Reip. concordiam pacemque suaderent. Varia legatorum sors fuit. Qui Petilio Cereali occurrerant, extremum discrimen adiere, adspernante milite conditionis pacis. — Aequioribus animis accepti sunt, qui ad Antonium venerant, non quia modestior miles, sed duci plus auctoritatis." — De *virginibus Vestalibus* ad deprecandum missis v. ad Caes. c. 1. *Tac.* c. 81. „Obviae fuere et virgines Vestales cum epistolis Vitellii ad Antonium scriptis. eximi supremo certamini unum diem, postulabat; si moram interjecissent, facilius omnia conventura. Virgines cum honore dimissae; Vitellio rescriptum, Sabini caede et incendio Capitolii diremta belli commercia."

perienti nunciatum est per exploratorem, hostem appropinquare. Continuo igitur abstrusus gestatoria sella, duobus solis comitibus, pistore et coquo, Aventinum et paternam domum clam petiit, ut inde in Campaniam fugeret. Mox, levi rumore et incerto, tanquam pax impetrata esset, referri se in Palatium passus est: ubi quum deserta omnia reperisset, dilabentibus etiam, qui simul erant, zona se aureorum plena circumdedit; confugitque in cellulam janitoris, religato pro foribus cane, lectoque et culcita objectis. [17] Irruperant jam agminis antecessores, ac nemine obvio rimabantur, ut fit, singula. Ab his extractus e latebra, sciscitantes, *quis esset*, (nam ignorabatur) et *ubi esse Vitellium sciret*, mendacio elusit: deinde agnitus, rogare non destitit, quasi quaedam de salute Vespasiani dicturus, ut custodiretur interim vel in carcere: donec religatis post terga manibus, injecto

---

abstrusus gestatoria sella] *Tac.* c. 85. „Vitellius, capta Urbe, per aversam Palatii partem, *Aventinum in domum uxoris sellula defertur*, ut, si diem latebra vitavisset, Tarracinam ad cohortes fratremque perfugeret. Dein, mobilitate ingenii, et quae natura pavoris est, quum omnia metuenti praesentia maxime displicerent, *in Palatium regreditur*, vastum desertumque, dilapsis etiam infimis servitiorum, aut occursum ejus declinantibus. Terret solitudo et tacentes loci; tentat clausa; inhorrescit vacuis; fessusque misero errore, et *pudenda latebra* semet occultans, ab Julio Placido, Tribuno cohortis, protrahitur.“ *Xiphil.* c. 20. φοβηθείς, χιτωνίσκον τε ῥακώδη καὶ ῥυπαρὸν ἐνέδυ, καὶ ἐς οἴκημα σκοτεινόν, ἐν ᾧ ἐτρέφοντο κύνες, ἐκρύφθη, γνώμην ἔχων τῆς νυκτὸς ἐς τὴν Ταρακίναν πρὸς τὸν ἀδελφὸν ἀποδράναι. καὶ αὐτὸν ἀναζητήσαντες οἱ στρατιῶται καὶ ἐξευρόντες, (οὐ γάρ που καὶ ἐπὶ πολὺ λαθεῖν ἀκριβῶς ἠδύνατο, ἅτε αὐτοκράτωρ γεγονώς) συνέλαβον φορυτοῦ (ita Zon. pro ὑφαντοῦ, quod est in Xiphil.) καὶ αἵματος ἀναπεπλησμένον· (ὑπὸ γὰρ τῶν κυνῶν ἐλελύματο). *Aur. Victor* Caes. 8. „*e tugurio*, quo se abdiderat, *janitoris*“ productum dicit, rectius sane et Suetonio atque veritati convenientius, quam quae Xiphilinus de οἰκήματι σκοτεινῷ, ἐν ᾧ ἐτρέφοντο κύνες, ex male intellecto scriptore Latino. v. Casaub. ad h. l. et Reimar. ad *Xiphil.* l. c.

Irruperant jam] Vulg. *irruperant autem jam.*

cervicibus laqueo, veste discissa, seminudus in Forum tractus est, inter magna rerum verborumque ludibria, per totum viae Sacrae spatium, reducto coma capite, ceu noxii solent, atque etiam mento mucrone gladii subrecto, ut visendam praeberet fa-

---

donec religatis — tractus est] *Tac.* l. c. „Vinctae pone tergum manus; laniata veste, foedum spectaculum, ducebatur, multis increpantibus, nullo illacrimante. deformitas exitus misericordiam abstulerat.“ *Xiphil.* l. c. κὰκ τούτου τὴν μὲν ἐσθῆτα αὐτοῦ περιῤῥήξαντες, καὶ τὼ χεῖρε εἰς τοὐπίσω δήσαντες, τῷ τε αὐχένι σχοινίον περιθέντες, κατήγαγον ἐκ τοῦ Παλατίου τὸν Καίσαρα, τὸν ἐν αὐτῷ ἐντρυφήσαντα· καὶ διὰ τῆς ἱερᾶς ὁδοῦ ἔσυραν τὸν αὐτοκράτορα, τὸν ἐν τῷ βασιλικῷ δίφρῳ πολλάκις σοβήσαντα· ἔς τε τὴν ἀγορὰν ἐξεκόμισαν τὸν Αὔγουστον, ἐν ᾗ πολλάκις ἐδημηγόρησε. καὶ οἱ μὲν ἐῤῥάπιζόν αὐτόν, οἱ δὲ τοῦ γενείου ἔτιλλον, παντες δὲ ἔσκωπτον, καὶ πάντες ὕβριζον, τά τε ἄλλα καὶ τὴν ἀσωτίαν αὐτοῦ ἐπιλέγοντες, ἐπειδὴ καὶ γαστροπίων ἦν. cf. *Aurel. Victor* Caes. 8. et Epit. 8. *Eutrop.* 7, 12. *Joseph.* B. Jud. 4, 11, 4. συρεὶς διὰ τοῦ πλήθους, καὶ παντοδαπαῖς αἰκίαις ἐξυβρισθείς, ἐπὶ μέσης τῆς Ῥώμης ἀποσφάττεται.

reducto coma capite] Apte comparat Casaub. locum *Plin.* Panegyr. 34. „Nihil tamen gratius, nihil seculo dignius, quam quod contigit desuper intueri delatorum *supina ora retortasque cervices.*“ N. l. alii: *reducta coma a capite,* quod quum commodum sensum non praeberet, erant, qui mallent: *a fronte, facie,* vel tale quid, nullo in scriptore vel libro aliquo ejusmodi mutationis dicam vel corruptelae vestigio. Ernestius, quod saltem probabilius, suspectum censebat vocab. *coma.* Sed lectio bene se habet, confirmata etiam ab *Eutropio,* qui exscribere solitus Nostrum, l. c. *erecto coma capite.* Haec enim, ut Torrent. jam monuit ad n. l., genuina est lectio, corrupta in libris in: *erecta coma et capite.*

ceu noxii solent] sc. trahi, ne quis cum Casaub. conjiciat: *ceu noxiis solet.* *Victor* Caes. l. c. *parricidarum more.*

mento — subrecto] Junge cum Oudend. et Wolfio *mento subrecto* v. *suberecto* per mucronem. Al. vitiose *subjecto.* Ita apud *Victor.* Epit. l. c. „Ac ne homo impudens, in extremis saltem, malorum, quae gesserat, rubore faciem demitteret, *subjecto* (lege *subrecto*) in mentum gladio, seminudus — trahitur.“ *Tac.* l. c. „Vitellium, infestis mucronibus coactum, modo erigere os et offerre contumeliis, nunc cadentes statuas suas, plerumque Rostra, aut Galbae occisi locum contueri, postremo ad Gemonias, ubi corpus Flavii Sabini jacuerat, propulere. Vox una

ciem, neve summitteret; quibusdam stercore et coeno incessentibus, aliis *incendiarium* et *patinarium* vociferantibus, parte vulgi etiam corporis vitia exprobrante, (erat enim in eo enormis proceritas, facies rubida plerumque ex vinolentia, venter obesus, alterum femur subdebile, impulsu olim quadrigae, quum auriganti Cajo ministratorem exhiberet,) tandem apud Gemonias minutissimis ictibus excarnificatus atque confectus est, et inde unco tractus in Tiberim. [18] Periit cum fratre et filio, anno vitae septi-

---

non degeneris animi excepta, quum Tribuno insultanti, se tamen Imperatorem ejus fuisse, respondit. " *Xiphil.* c. 21. αἰσχυνομένου ἐπὶ τούτοις αὐτοῦ, καὶ κάτω βλέποντος, οἱ στρατιῶται ξιφιδίοις αὐτὸν ὑπὸ τὸ γένειον ὑπεκέντουν, ἵνα καὶ ἄκων ἄνω βλέπῃ. sequ. Deinde discedit paullum a Tacito in iis, quae de milite Germano narrat, a Suetonio praetermissa.

quibusdam — incessentibus] *Eutrop.* l. c. „stercore in vultum et pectus ab omnibus obviis appetitus." *Victor* Epit. l. c. „multis coeno, fimo, et ceteris turpioribus dictu purgamentis vultum ejus incessentibus." *Oros.* 7, 8. „passim cunctis fimum in os ejus conjectantibus."

femur subdebile] Vesp. 7. *debili crure.* v. ad Aug. 43. Mox ante *exhiberet* addunt al. *se.* v. Oudend.

tandem apud Gem. — in Tiberim] *Tac.* l. c. „postremo ad Gemonias, ubi corpus Flavii Sabini jacuerat, propulere. — Ac deinde ingestis vulneribus concidit. Et vulgus eadem pravitate insectabatur interfectum, qua foverat viventem." *Eutrop.* „postremo jugulatus et in Tiberim dejectus, etiam communi caruit sepultura." *Victor* Caes. l. c. „injecto laqueo parricidarum more ad scalas Gemonias perque eas pertractus, simul ictibus, quantum quisque valuerat, confosso corpore, in Tiberim dejicitur." *Oros.* „apud Gemonias scalas minutissimorum ictuum crebris compunctionibus excarnificatus, atque inde unco tractus, et in Tiberim mersus, etiam communi caruit sepultura." *Xiphilin.* c. 21. πρός τε τοὺς ἀναβαθμοὺς αὐτὸν ἤγαγον, κἀνταῦθα κατέκοψαν, τήν τε κεφαλὴν αὐτοῦ ἀποτεμόντες, κατὰ πᾶσαν τὴν πόλιν περιήγαγον. καὶ τοῦτον μὲν ὕστερον ἡ γυνὴ ἔθαψε. v. ibi Reimar.

Periit] post imperium vel annuum, vel octo mensium, (diversi enim scriptores) sive a seditione legionum, quae mense Januario a. U. 822. Imperatorem eum salutavere, sive a morte Othonis, quae mense Aprili ejusdem anni accidit, computare

mo et quinquagesimo: nec fefellit conjectura eorum, qui augurio, quod factum ei Viennae ostendimus, non aliud portendi praedixerant, quam venturum in alicujus Gallicani hominis potestatem: siquidem ab Antonio Primo, adversarum partium duce, oppressus est, cui Tolosae nato cognomen in pueritia *Becco* fuerat. Id valet gallinacei rostrum.

---

illud institueris. Vitellium enim periisse constat sub finem Decembris.

cum fratre et filio] De *fratre* v. *Tac.* 4, 2. „Dein L. Vitellius interficitur, par vitiis fratris, in principatu ejus vigilantior, nec perinde prosperis socius, quam adversis abstractus." *Xiphil.* c. 22. ὁ δὲ ἀδελφὸς αὐτοῦ ὥρμησε μὲν ἐκ τῆς Ταρακίνης, ὡς καὶ βοηθήσων αὐτῷ· μαθὼν δὲ κατὰ τὴν ὁδόν, ὅτι τέθνηκε, καὶ περιπεσὼν ἅμα τοῖς ἐπ' αὐτὸν πεμφθεῖσιν, ὡμολόγησε μὲν σφίσιν ὡς καὶ συνθησόμενος, ἐσφάγη δ' οὐ πολλῷ ὕστερον. De *filio Tac.* 4, 80. „Iisdem diebus Mucianus Vitellii filium interfici jubet, mansuram discordiam obtendens, ni semina belli restinxisset." *Xiphil.* l. c. καὶ αὐτῷ καὶ ὁ τοῦ Βιτελλίου παῖς ἐπαπώλετο, καίτοι τοῦ Βιτελλίου μηδένα μήτε τῶν τοῦ Ὄθωνος, μήτε τῶν τοῦ Οὐεσπασιανοῦ συγγενῶν ἀποκτείναντος. De filia Vitellii v. ad Vespas. 14.

sept. et quinquagesimo] Ita etiam *Tac.* 3, 86. „septimum et quinquagesimum aetatis annum explebat." Adde *Eutrop.* 7, 12. et *Victor.* Caes. 8. Sed *Xiphil.* l. c. τέσσαρα ἔτη καὶ πεντήκοντα vitae ejus tribuit, quibus Zonaras addit ἡμέρας ἐννέα καὶ ὀγδοήκοντα, idque rectius, si vere natus est mense Septembri a. U. 768., uti Noster perhibet c. 3., et periit Decembri exeunte a. 822. Verissime Reimar. ad *Xiphil.* l. c. novum hoc documentum dicit, Suetonium ex diversis auctoribus nativitatis et vitae tempora petiisse, nec tamen de conciliandis rationibus laborasse, unde secum pugnantem saepius deprehendimus.

augurio] v. c. 9.

Becco] Adhuc Gall. *bec*, Brit. *beak*. De *Antonio Primo* v. *Tac.* H. 2, 86. et quae collegit Reim. ad *Xiphil.* 65, 9.

T. FLAVIUS VESPASIANUS

AUGUSTUS.

[1] Rebellione trium Principum et caede incertum diu et quasi vagum imperium suscepit firmavitque tandem gens Flavia: obscura illa quidem, ac sine ullis majorum imaginibus, sed tamen Reipublicae nequaquam poenitenda; constet licet, Domitianum cupiditatis ac saevitiae merito poenas luisse. Titus Flavius Petro, municeps Reatinus, bello civili Pompejanarum partium Centurio an Evocatus, profugit ex Pharsalica acie, domumque se contulit: ubi de-

cupiditatis] Quomodo intelligenda sit, docet locus Domit. 9., ubi jungitur cum *avaritia*, et opponitur *abstinentia*. v. ad Caes. 54. init.

Petro] Male al. *Petronius*, quod non cognomen est, sed nomen. De *Reate*, oppido Sabinorum, v. *Cellar.* Geogr. A. 2, 9. p. 778.

Centurio an Evocatus] Al., sine dubio ex ignorantia, quid valeret voc. *Evocatus*, dederunt: *Centurio, incertum sponte, an evocatus.* Optimi codd. omiserunt ineptum glossema, vel in margine tantum servarunt. *Evocati*, de quibus v. ad Galb. 10., iisdem honoribus insignibusque utebantur, et omnino eadem dignitate erant, qua Centuriones, ut adeo, quo nomine locum illum in militia tenuisset Flavius, seriori scriptori incertum esse posset.

inde, venia et missione impetrata, coactiones argentarias factitavit. Hujus filius, cognomine Sabinus, expers militiae (etsi quidam eum primipilarem; nonnulli, quum adhuc ordines duceret, sacramento solutum per causam valetudinis, tradunt,) publicum quadragesimae in Asia egit; manebantque imagines a civitatibus ei positae sub hoc titulo, ΚΑΛΩΣ ΤΕΛΩΝΗΣΑΝΤΙ. Postea fenus apud Helvetios exer-

---

coactiones argentarias] v. interpr. ad *Horat.* Sat. 1, 6, 86. ubi patrem suum *coactorem* fuisse dicit. Argentarios auctionibus praefuisse, vidimus Neron. 5. Habebant illi, qui rerum sub hasta venditarum mercedem sibi *cogerent* s. colligerent (*Cassirer*).

Sabinus] a matre Sabina. v. ad Othon. 1. et Vitell. 6., Ernest. ad *Tac.* Agric. 6., ubi de hoc more, filiis nomina imponendi, dictum.

publicum quadr. — egit] Quod alii exhibuerunt *publicanum*, id factum ob verbum *egit*, quoniam *Principem, mimum agere*, etc. saepe dicitur, vel quod *publicum* h. e. vectigal non ceperunt. Ita apud *Tac.* A. 13, 51. sunt *leges cujusque publici*, ubi v. interpr. Ad eundem locum Lipsius agit de *portorio quadragesimae et quinquagesimae*, quod sub Nerone abolitum postea rediit. Denique *egit* publicum h. e. procuravit nomine societatis publicanorum, optime explicuit Oudend., qui quum inscriptionem protulerit, in qua: *Jucundus Aug. Lib. Actor XXXX. Gal.* h. e. Quadragesimae Galliarum, acta res est, et abstinendum ab omni conjectura, qualis *exegit* aliquando in mentem mihi venit. — Mox *manebantque*, quamquam incertum relinquat, quod tempus sit intelligendum, tamen cum Ernestio mutandum nego, quum ab omnibus libris confirmetur, et id ipsum Suetonius dicere videatur, fuisse per aliquod tempus tales imagines Sabini, atque ita in commentariis, quibus utatur, se invenire, nescire tamen, an adhuc suo tempore exstent. Mutandum autem censuerunt Lips. ad *Tac.* l. c. in *manantque* v. *monebantque*, Casaub. in *manent hodieque*, quod probavit Oudendorp., ego, ut modo dixi, sententiae Suetonii prorsus contrarium existimo. Ceterum statuam cum titulo: ΚΑΛΩΣ ΤΕΛΩΝΗΣΑΝΤΙ, quam dat *Boissard.* in topogr. urb. P. 3. T. I. fol. 51., citatus ab Oberlin. ad *Tac.* l. c., quidni censeas ad Sabinum nostrum referendam, sicut fragmentum veteris lapidis, quod Casaub. commemorat, eandem inscriptionem ferens, addito AN., quod nihil aliud est, quam: ἀνέστησαν v. ἀνέθηκαν, deperdito nomine eorum, qui posuerunt

cuit, ibique diem obiit, superstitibus uxore Vespasia Polla, et duobus ex ea liberis: quorum major Sabinus ad praefecturam Urbis, minor Vespasianus ad principatum usque processit. Polla, Nursiae honesto genere orta, patrem habuit Vespasium Pollionem, ter Tribunum militum, Praefectumque castrorum; fratrem Senatorem praetoriae dignitatis. Locus etiam nunc ad sextum milliarium a Nursia Spoletium euntibus in monte summo appellatur Vespasiae: ubi Vespasiorum complura monumenta exstant, magnum indicium splendoris familiae et vetustatis. Non negaverim, jactatum a quibusdam, Petronis patrem e regione Transpadana fuisse mancipem operarum, quae ex Umbria in Sabinos ad culturam agrorum quotannis commeare soleant; subsedisse autem in oppido Reatino, uxore ibidem ducta. Ipse ne vestigium quidem de hoc, quamvis satis curiose inquire-

---

Sabinus ad praef. Urbis] sub Nerone, motusque dignitate a Galba, iterum sub Othone. *Tac.* H. 1, 46. „Urbi Flavium Sabinum praefecere (milites), judicium Neronis secuti, sub quo eandem curam obtinuerat; plerisque Vespasianum fratrem in eo respicientibus." Ipsi Othoni, quod ejus nomine factum a militibus, tribuit *Plutarch.* Oth. 5. τῆς δὲ Ῥώμης φύλακα Φλαούϊον Σαβῖνον, ἀδελφὸν Οὐεσπασιανοῦ, κατέστησεν, εἴτε καὶ τοῦτο πράξας ἐπὶ τιμῇ Νέρωνος, (παρ' ἐκείνου γὰρ εἰλήφει τὴν ἀρχὴν ὁ Σαβῖνος, ἀφείλετο δὲ Γάλβας αὐτόν,) εἴτε μᾶλλον εὔνοιαν ἐνεδείκνυτο Οὐεσπασιανῷ καὶ πίστιν, αὔξων Σαβῖνον. Commemoratur iterum ut Praefectus Urbis a *Tac.* 2, 63.

Praef. castrorum] v. Lips. exc. ad *Tac.* Ann. 1, 20.

Spoletium] Ita optimi libri. Vulg. *Spoletum*, ex seriori scribendi consuetudine. v. *Cluver.* Ital. Ant. c. 6. p. 632. et Burmann. ad h. l.

mancipem operarum] h. e. qui conducebat operas illas, et majori mercede, quam ipse dederat, possessoribus agrorum elocabat. De voc. *manceps* v. Clav. Cic.

soleant] Ita Memm. aliique codd. Vulg. *solerent*, quod unice verum censet Ernest. ob praecedentia *jactatum*, *fuisse*, quae imperfectum requirere dicit. Sed bene se habet *soleant*, si idem mos fuit operis illis tempore adhuc Suetonii. Imo imperfectum ex correctione videtur, ut Budaei *solent*.

rem, inveni. [2] Vespasianus natus est in Sabinis ultra Reate, vico modico, cui nomen est Phalacrine, quintodecimo Kalendas Decembris, vesperi, Q. Sulpicio Camerino, C. Poppaeo Sabino, Consulibus, quinquennio ante, quam Augustus excederet: educatus sub paterna avia Tertulla, in praediis Cosanis. Quare Princeps quoque et locum incunabulorum assidue frequentavit, manente villa, qualis fuerat olim, ne quid scilicet oculorum consuetudini deperiret: et aviae memoriam tanto opere dilexit, ut sollemnibus ac festis diebus pocillo quoque ejus argenteo potare perseveraverit. Sumta virili toga, latum clavum, quamquam fratre adepto, diu aversatus est; nec, ut tandem appeteret, compelli, nisi a matre, potuit. Ea demum extudit, magis convicio, quam precibus vel auctoritate, dum eum identidem per contumeliam anteambulonem fratris appellat. Tribunus militum

---

Phalacrine] v. *Falacrine* et *Phalacrinum*. v. *Cluver*. Ital. Ant. p. 687., Wesseling. ad *Antonin*. Itiner. p. 307., *Cellar*. Geogr. A. 2, 9. p. 779.

Q. Sulpicio — Consulibus] A. U. 762. Augustus excessit a. 767.

in praediis Cosanis] in Etruria. v. *Cellar*. p. 719., Tzschuck. ad *Mel*. 2, 4, 9. Scribitur *Cosa* et *Cossa*, (unde n. alii *Consanis*,) Gr. Κόσσα et Κόσσαι, et sic *Virgil*. Aen. 10, 168. „quique urbem liquere *Cosas*", ubi v. Servium. cf. Oudendorp. ad n. l.

sollemnibus ac festis d.] h. e. privatim vel publice sollemnibus.

latum clavum — aversatus est] v. interpr. ad *Tac*. A. 11, 4. et 16, 17., *Ruben*. de re vestiar. 1, 14. Nimirum frater beneficio Principis acceperat latum clavum, quamvis e gente senatoria non ortus. Senatorum enim filiis simul cum toga virili lati clavi honorem concesserat Augustus. v. Aug. 38.

anteambulonem] v. *Martial*. 2, 18, 5. et 10, 74, 3., *Lips*. Elect. 1, 15.

Tribunus militum] Ita, auctore Glareano, nonnulli codd., comprobarunt Torrent., Dukerus, Oudend., recepit ante me Wolfius. Tiber. 9. „*stipendia prima* expeditione Cantabrica *Tribunus mil. fecit*." Tit. 4. „*Tribunus mil.* et in Germania et in Britannia *meruit*." Vit. Horat. 1. „Bello Philippensi — *Tribunus mil. meruit*." Al. n. l. *Tribunatum*, ubi *meruit*

in Thracia meruit. Quaestor Cretam et Cyrenas provinciam sorte cepit. Aedilitatis ac mox praeturae candidatus, illam non sine repulsa sextoque loco vix adeptus est: hanc prima statim petitione, et in primis.

---

esset i. q. nactus est. Sed latum clavum adepti militiam a tribunatu incipere solebant. v. Aug. 38. Al. *Tribunatu*, ablativo absoluto, quem Ernest. defendit, sed h. l. conjunctum cum *meruit* stare posse, jure negat Bremius. Originem vitii vere ostendit Oudendorp. ex scripturae compendio *Trib. mil.*, male reddito a librariis.

Cretam et Cyrenas provinciam] non *provincias*. Una enim erat provincia sub eodem Proconsule, quamquam e diversis terris composita. v. Gronov. ad h. l. et Lips. ad *Tac.* A. 3, 70.

Aedilitatis — candidatus, illam — adeptus est: hanc — in primis] Recepi emendationem Dukeri, quam Wolfius, Bremius, et quis non probaret? Vulg. *Aedilitatis ac mox praeturae candidatus, etiam non sine repulsa, sextoque loco vix adeptus est. Ac prima statim petitione et in primis Praetor, infensus Senatui* sequ., quae manifeste corrupta esse, et verbum *adeptus est* requirere accusativum *illam*, eoque invento, respondere debere *hanc*, luce est clarius, idque ipsum egregiae emendationis est documentum, quod tanta est facilitate, ut inspectam quilibet ipse divinare eam debuisse sibi videatur, quod accidere etiam solet in orationibus carminibusque singularis elegantiae, ut, suo ingenio praerepta esse, omnes existiment. Parum aberat a vero Ernestius, qui in excursu ad h. l. ita corrigebat: *Quaestor — sorte cepit; aedilitatis mox ac praeturae candidatus. Et illam non sine repulsa sextoque loco vix adeptus est; at prima statim petitione et in primis Praetor, infensus Senatui* sequ. Dukerum fere secutus est Oudend., nisi quod transpositis verbis: *illam non sine repulsa, sextoque vix adeptus est loco,* plurium codd. fide, et, ex meo sensu, suaviori ad aurem ordine. Quem Burm. movit scrupulum, *Aedilem Cerealem* esse debuisse Vespasianum, si sextus aedilitatis locus ei obvenisset, quum tamen *viarum verrendarum* curam impositam ei, c. 5. doceat, satis removisse videntur iidem viri docti, dum, locum electionis non ipsam muneris partem constituisse, sed recens electos de hac sortitos esse, ostenderunt. Quod ad annos denique attinet, quibus Vespasianus hos magistratus gessit, aedilitas pertinet ad a. U. 791. (v. *Dion.* 59, 12.), ut adeo repulsam superiori anno tulerit, praetura ad a. 792. (unde *mox praeturae cand.* apud Nostrum), quo anno Cajus Germanici belli ludibrium egit, et detecta est Gaetulici conjuratio (v. ad Claud. 9.),

Praetor, infensum Senatui Cajum ne quo non genere demereretur, ludos extraordinarios pro victoria ejus Germanica depoposcit, poenaeque conjuratorum addendum censuit, ut insepulti projicerentur. Egit et gratias ei apud amplissimum ordinem, quod se honore coenae dignatus esset. [3] Inter haec Flaviam Domitillam duxit uxorem, Statilii Capellae, Equitis Romani, Sabratensis ex Africa, delicatam olim, Latinaeque conditionis, sed mox ingenuam et civem Romanam recuperatorio judicio pronunciatam, patre asserente Flavio Liberali, Ferenti genito, nec quicquam amplius quam quaestorio scriba. Ex hac liberos tulit Titum, et Domitianum, et Domitillam.

---

quamquam Oudend., qui egregie in constituendis his temporibus versatus est, anno 793. eam tribuit.

infensum Sen. Cajum] Ita legendum esse pro vulg. *infensus Senatui, Cajum,* monuerunt *Lips.*, *Pighius* Annal. T. III. p. 569., comprobantibus post alios Dukero et Oudend. ad h. l. v. Calig. 48. et 49 Claud. 9. Ea ipsa, quae fecisse Vespasianum, auctor narrat, non tam odium ejus in Senatum, sed permulcendae Caji in ordinem, ad quem ipse ut Praetor pertinebat, irae studium ostendunt, etiam cum humilitate animi conjunctum.

conjuratorum] Lepidi et Gaetulici. v. Claud. 9.

Sabratensis] *Plin.* 5, 3. (4.) „*Sabrata* contingens Syrtim minorem." Sed Torrent. conjicit *Tabracensis* ex eodem *Plin.* c. 2. (3.) „Oppidum *Tabraca* civium Romanorum." v. Drakenb. ad *Sil.* 3, 256.

delicatam] h. e. amicam, concubinam, et ita restituit *Turneb.* Adv. 22, 16. Al. *deligatam* et *delegatam*. Torrent. conj. *libertam delegatam olim* v. *Statilio* — *delegatam,* omisso voc. *libertam.*

Latinaeque cond.] h. e. libertam per manumissionem minus justam, qua ad *Latinas Junianas* pertinebat, de quibus v. *Heinecc.* Ant. R. 1, 5, 12. Ceterum haec ipsa verba ostendunt, supervacuum esse, de quo modo dixi, Torrentii additamentum *libertam.*

recuperatorio judicio] quod habitum in provincia Africa, non Romae, vere disputat Ernest. De *recuperatoribus* v. quos citavi ad Neron. 17., et *Heinecc.* Ant. 4, 6, 39., *Sigon.* de judiciis 1, 24.

Domitillam] a Domitiano Imper. postea inter Divas relatam, nisi haec *Diva Domitilla* mater est Vespasiani. Aliam, filiam

Uxori ac filiae superstes fuit, atque utramque adhuc privatus amisit. Post uxoris excessum, Caenidem, Antoniae libertam et a manu, dilectam quondam sibi, revocavit in contubernium, habuitque etiam Imperator paene justae uxoris loco. [4] Claudio Principe, Narcissi gratia Legatus legionis in Germaniam missus est: inde in Britanniam translatus, tricies cum hoste

---

sine dubio ejus, de qua Sueton. h. l., nuptam Flavio Clementi, quem Domitianus interfecit (v. Domit. 15.), memorat *Xiphil.* 67, 14., eamque falso *Philostrat.* Apoll. 8, 25. ἀδελφήν Domitiani dicit; errorem enim, quales plurimi aliis et huic maxime scriptori, esse puto Philostrati, non corrigendum cum Oleario ἀδελφιδῆν, quamquam ἀδελφούς et ἀδελφάς latiori saepe sensu dici, notum est. v. de variis feminis, quibus Domitillae nomen, Reimar. ad *Xiphil.* l. c., et quos ille excitavit.

Caenidem] Ejus elogium v. apud *Xiphil.* 66, 14., qui mortuam a. 824. ita praedicat: τότε δὲ καὶ Καινὶς ἡ τοῦ Οὐεσπασιανοῦ παλλακὴ μετήλλαξεν. ἐμνημόνευσα δὲ αὐτῆς, ὅτι τε πιστοτάτη ἦν, καὶ ὅτι μνήμης ἄριστα ἐπεφύκει. v. etiam Domit. 12.

Antoniae] matris Claudii. v. Claud. 1.

et a manu] h. e. librariam. Corrupta haec verba in libris sunt in *adamavit*, aliique inepto huic verbo, sequente *dilectam*, annexerunt adhuc genuina: *et a manu.* v. Torrent. et Oudend.

contubernium] quod opponitur justo matrimonio.

Legatus legionis] v. ad Tiber. 19.

in Germaniam] De Vespasiano *Silius* 3, 599. „compescet ripis Rhenum." *Joseph.* B. J. 3, 1, 2. dicitur προειρηνεύσας πάλαι Ῥωμαίοις τὴν ἑσπέραν ὑπὸ Γερμανῶν ταρασσομένην.

in Britanniam translatus] E Nostro *Eutrop.* 7, 13. „privata vita illustris, ut qui a Claudio in Germaniam, deinde in Britanniam missus, *tricies et bis* cum hoste conflixerit," ubi aeque atque h. l. a nonnullis omittitur praep. *in* ante *Brit.* — De *Claudii* expeditione in Britanniam dictum ad Claud. 17. ibidem de *A. Plautio.* v. *Dio* 60, 29. qui de *Vespasiano* c. 20. ἐπιδιέπεμψε τόν τε Οὐεσπασιανὸν τὸν Φλάβιον, τὸν καὶ τὴν μετὰ ταῦτα αὐτοκράτορα ἀρχὴν λαβόντα, καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Σαβῖνον ὑποστρατηγοῦντά οἱ. cf. *Tac.* Agric. 13. et 14. „Divus Claudius auctor operis, transvectis legionibus auxiliisque, et *assumto in partem rerum Vespasiano*, quod initium venturae mox fortunae fuit. domitae gentes, capti reges, et *monstratus fatis Vespasianus.*" Id. Hist. 3, 44. „Britanniam *inclitus erga Vespasianum favor, quod illic secundae*

conflixit. Duas validissimas gentes, superque viginti oppida, et insulam Vectem, Britanniae proximam, in ditionem redegit, partim Auli Plautii Legati consularis, partim Claudii ipsius ductu. Quare triumphalia ornamenta, et in brevi spatio duplex sacerdotium accepit: praeterea consulatum, quem gessit per duos novissimos anni menses: medium tempus, ad proconsulatum usque, in otio secessuque egit, Agrippinam timens, potentem adhuc apud filium, et defuncti quoque Narcissi amicos perosam. Exin sortitus Africam, integerrime nec sine magna dignatione administravit; nisi quod Adrumeti, seditione

---

legioni a Claudio praepositus et bello clarus egerat, non sine motu adjunxit ceterarum" sequ. — A. U. 796.

Duas valid. — redegit] Eadem *Eutrop.* l. c., nisi quod *imperio Romano adjecerit* pro *in ditionem redegit*, ut aliquid certe mutasse videretur. Ineptum paraphrasten Graecum, qui: τήν τε Γερμανῶν καὶ Βρεττανῶν ἅπασαν γῆν συνῆψε Ῥωμαίοις, satis arguit Casaubonus. Ceterum h. l. *in ditionem* exhibui cod. Memm. aliorumque auctoritate, cum Burm., Oudend., aliis. Vulg. *in deditionem*, quod quidem omnino damnandum, negavi ad Caes. 34., in quo stat sententia, sed h. l. minus valet, quoniam de expugnatis regionibus sermo, et Eutropius cum paraphraste *in ditionem red.* quamquam diversis verbis reddiderunt. — *Vectem* (*Eutrop. Vectam*) *Plin.* 4, 1. (30) *inter Hiberniam ac Britanniam* ponit. Sed diversa illa est a nostra, Galliae obversa, ut Harduin. etiam monuit; huic hodie nomen *Wight.*

triumph. ornamenta] v. ad Aug. 38. *Senex triumphalis* Vespasianus dicitur in oratione apud *Tac.* Hist. 4, 8.

in brevi spatio] v. ind. sub *in.* cf. Cort. ad *Sallust.* B. Jug. c. 87.

consulatum] A. U. 804., unde Consul erat designatus mense Octobri ejusdem anni. v. Domit. 1. — cf. *Pigh.* Ann. T. III. p. 584.

defuncti qu. Narcissi] quem Agrippina ad mortem adegit a. U 807. v. *Tac.* A. 13, 1. *Dio* 60, 34.

sortitus Africam] A. U. 816. C. Memmio Regulo, L. Verginio Rufo Coss., cui anno saltem tribuit ejus proconsulatum *Pigh.* T. III. p. 597.

integerrime nec sine m. d.] Contra *Tac.* H. 2, 97. „*famosum invisumque*" illic proconsulatum Vespasianum egisse dicit, sed

quadam, rapa in eum jacta sunt. Rediit certe nihilo opulentior, ut qui, prope labefacta jam fide, omnia praedia fratri obligarit, necessarioque ad mangonicos quaestus sustinendae dignitatis causa descenderit: propter quod vulgo Mulio vocabatur. Convictus quoque dicitur, ducenta sestertia expressisse juveni, cui latum clavum adversus patris voluntatem impetrarat, eoque nomine graviter increpitus. Peregrinatione Achaica inter comites Neronis, quum, cantante eo, aut discederet saepius, aut praesens obdormisceret, gravissimam contraxit offensam: prohibi-

---

Vitellium *integrum ac favorabilem.* Tam diversa de praesidibus subditorum sunt judicia, ut in historiam etiam prorsus contraria transeant. Nempe Vespasianus, integer alias et probus, in provincia abstinentiam, qua Imperator etiam caruit, parum probasse videtur: homines omnia perdere malunt, quam pecuniam. *Silius* 3, 599. de Vespasiano: *reget impiger Afros.* Sed poetarum laudes nihil faciunt ad historiam.

omnia praedia fratri obligarit] *Tac.* H. 3, 65. „Flavius Sabinus, aetate prior, privatis utriusque rebus, auctoritate pecuniaque Vespasianum anteibat. Et credebatur affectam ejus fidem praejuvisse, *domo agrisque pignori acceptis.*" Ceterum *obligarit* omnino praeferendum al. *obligaret, obligarat* et *obligavit.* Unice enim convenit usui Suetonii. Alia res erat Vitell. 6. in *hausisset,* ubi res erat incerta, et ut incerta ab auctore commemorata. Ibi *hauserit* non magis stare poterat, quam h. l. *obligarat* v. *obligasset.*

Mulio] Ita *Ventidius Mulio* dicitur a *Cic.* ad Div. 10, 18. h. e. qui victum comparandis mulis farreque in castra convehendo adolescens sibi comparaverat, ut interpretatur Manutius, idemque a *Plinio* H. N. 7, 43. (44.) *mulio castrensis suffarraneus. Gellius* 15, 4. fusius narrat, eum „victum sibi aegre quaesivisse, eumque sordide invenisse *comparandis mulis et vehiculis,* quae magistratibus, qui sortiti provincias forent, praebenda publice conduxisset." Studiosa juventus nostra *Philistaeos* tales homines vocat.

obdormisceret] *Tac.* A. 16, 5. „Ferebantque Vespasianum, tanquam somno conniveret, a Phoebo liberto increpitum, aegreque meliorum precibus obtectum, mox imminentem perniciem majore fato effugisse" quod tamen Romae factum secundum Tacitum. Fuisse quidem in Achaja cum Nerone Vespasia-

tusque non contubernio modo, sed etiam publica salutatione, secessit in parvam ac deviam civitatem, quoad latenti etiamque extrema metuenti provincia cum exercitu oblata est. Percrebruerat Oriente toto vetus et constans opinio, esse in fatis, ut eo tempore Judaea profecti rerum potirentur. Id de Imperatore Romano, quantum postea eventu paruit, praedictum, Judaei ad se trahentes, rebellarunt: caesoque Prae-

---

num, quum iter in Orientem institueret, auctor etiam *Joseph.* B. J. 3, 1, 3.

publica salutatione] Ita Thrasea a Nerone *occursu prohibitus* *Tac.* A. 16, 24. ubi v. Lips.

Percrebruerat — potirentur] Idem *Tacitus,* ubi de eversione Hierosolymorum exponit, Hist. 5, 13. „Pluribus persuasio inerat, antiquis sacerdotum literis contineri, eo ipso tempore fore, ut valesceret Oriens, profectique Judaea rerum potirentur. quae ambages Vespasianum ac Titum praedixerat. Sed vulgus, more humanae cupidinis, sibi tantam fatorum magnitudinem interpretati, ne adversis quidem ad vera mutabantur." *Joseph.* B. Jud. 6, 5, 4. *τὸ ἐπάραν αὐτοὺς μάλιστα πρὸς τὸν πόλεμον, ἦν χρησμὸς ἀμφίβολος ἐν τοῖς ἱεροῖς εὑρημένος γράμμασιν, ὡς κατὰ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον ἀπὸ τῆς χώρας τις αὐτῶν ἄρξει τῆς οἰκουμένης. τοῦτο οἱ μὲν ὡς οἰκεῖον ἐξέλαβον, καὶ πολλοὶ τῶν σοφῶν ἐπλανήθησαν περὶ τὴν κρίσιν· ἐδήλου δ' ἄρα περὶ τοῦ Οὐεσπασιανοῦ τὸ λόγιον ἡγεμονίαν, ἀποδειχθέντος ἐπὶ Ἰουδαίας αὐτοκράτορος.* Nos quamquam contumaciam scriptoris Judaei miramur, qui Imperatori Romano, quam Messiae, quem Christiani credebant, talem honorem tribuere maluit, in interpretationem illius oraculi, ut ab h. l. alienam, non descendimus.

caesoque Praeposito] *Gessio Floro,* cujus saevitia bellum Judaicum incendit. *Tac.* H. 5, 10. „Duravit tamen patientia Judaeis usque ad Gessium Florum, Procuratorem. Sub eo bellum ortum. et comprimere coeptantem Cestium Gallum, Syriae Legatum, varia proelia ac saepius adversa excepere." *Oros.* 7, 9. (non Eutropius, ut Lips. ad Tac.) „*Extinctisque Romanis praesidiis,* Legatum quoque Syriae suppetias ferentem, rapta aquila et caesis copiis, fugaverunt." Inde viri docti, in primis Lips. ad *Tac.* l. c., emendandum censuerunt n. l. *Gessiumque Praepositum,* v. *caesoque praesidio,* quod non necessarium sine libris. Maxima difficultas in re ipsa. Non enim *occisus* est Florus, si *Josepho* fides, qui Vit. c. 6. *ὁ δ' ἐπελθὼν καὶ συμβαλὼν μάχῃ ἐνικήθη, πολλῶν τῶν μετ' αὐτοῦ πεσόντων,* quo loco quanto opere

posito, Legatum insuper Syriae consularem suppetias ferentem, rapta aquila, fugaverunt. Ad hunc motum comprimendum quum exercitu ampliore, et non instrenuo duce, cui tamen tuto tanta res committeretur, opus esset, ipse potissimum delectus est, ut et industriae expertae, nec metuendus ullo modo ob humilitatem generis ac nominis. Additis igitur ad copias duabus legionibus, octo alis, cohortibus decem, atque inter Legatos majore filio assumto, ut primum provinciam attigit, proximas quoque convertit in se, correcta statim castrorum disciplina, unoque et altero proelio tam constanter inito, ut in oppugnatione castelli lapidis ictum genu, scutoque sagittas aliquot exceperit. [5] Post Neronem Galbamque, Othone atque Vitellio de principatu certanti-

abusi fuerint viri docti, alii satis ostenderunt. *Caesus* autem *Praepositus* vere est occisus, non fugatus. Alia enim res est, ubi de uno homine sermo, et ubi de toto exercitu, qui ubi *caesus* dicitur, fuga fuit cum plurium caede. v. quae Oudend. et Wolf. contra Ernestium notaverunt. Est igitur dissensus Nostri a Josepho, quales plurimi in historicis, nulla correctione eliminandi.

Legatum ins. Syriae] *Cestium Gallum.* v. *Tac.* l. c.

industriae expertae] Al. *industriae expertus*, quod edidit Casaub., probavit praeter alios Perizon. ad *Sanct.* Minerv. p. 169., neque improbandum *industria expertus*, quod et ipsum sunt, qui exhibeant. Corrupta est lectio Memm. *industria experti.*

alis, cohortibus] h. e. copiis equestribus et pedestribus sociorum. v. *Joseph.* B. Jud. 3, 1, 3. et c. 4, 2. cf. *Tac.* H. 1, 10. Apud hunc II. 2, 76. eodem modo *alarum, cohortium robora*, h. e. copiae sociorum, distinguuntur a *legionibus.*

proximas] subint. *provincias.* Libri nonnulli addunt *civitates.*

in oppugn. castell.] cui nomen *Jotapata.* v. *Joseph.* 3, 6. ubi §. 22. περὶ δὲ δείλην — προςῆγον τὸν κριὸν πάλιν, ᾗ προπεπονήκει τυπτόμενον τὸ τεῖχος. ἔνθα τις τῶν ἀμυνομένων ἀπ' αὐτοῦ βάλλει τὸν Οὐεσπασιανὸν βέλει κατὰ τὸν ταρσὸν τοῦ ποδός, καὶ τιτρώσκει μὲν ἐπιπολαίως, προεκλύσαντος τὸ βληθὲν τοῦ διαστήματος. Ernestius tamen de diversis rebus et temporibus sermonem esse putat ob dissensum utriusque scriptoris in nonnullis, quae leviora mihi videntur.

bus, in spem imperii venit, jam pridem sibi per haec ostenta conceptam. In suburbano Flaviorum quercus antiqua, quae erat Marti sacra, per tres Vespasiae partus, singulos repente ramos a frutice dedit, haud dubia signa futuri cujusque fati: primum, exilem et cito arefactum; ideoque puella nata non perannavit: secundum, praevalidum ac prolixum, et qui magnam felicitatem portenderet: tertium vero, instar arboris. Quare patrem Sabinum ferunt, haruspicio insuper confirmatum, renunciasse matri, *nepotem ei Caesarem genitum:* nec illam quicquam aliud, quam cachinnasse, mirantem, *quod adhuc se mentis compote deliraret jam filius suus.* Mox, quum Aedilem eum C. Caesar, succensens curam ver-

---

in spem imp. venit — conceptam] Tiber. 14. „*magna nec incerta spe futurorum, quam* et ostentis et praedictionibus ab initio aetatis *conceperat,*" quo loco jure usi sunt Oudend. et Wolf. contra Ernestium, conjicientem *concitam* v. *concitatam* v. *commotam.* Ceterum *Tac.* H. 1, 10. „Occulta lege fati et ostentis ac responsis destinatum Vespasiano liberisque ejus imperium, *post fortunam credidimus.*"

quae erat Marti sacra] Vulg. *sacrata.* Cod. Salm. *quercus antiqua erat, Marti sacra.* Ita interpungendum post *sacra.* Auctore Torrentio, codex nescio quis delet verba *quae erat.*

a frutice] Innumeras hoc vocabulum peperit emendationes. Lips. *ramos et frutices* v. *ramos an frutices,* Gujet. *a fomite,* Burm. *a radice,* alii alia. Acquiesco in interpretatione Oudendorpii: ab ea parte, qua frutex, qui e radice annosae quercus circum trunci infima pullularat, ex ipsa arbore enatus erat, dedit arbor singulos ramos. Eadem fere sententia *Grimmii,* qui sub calcem disputationis super loco Galb. 22. de nostro quoque egit. *Fruticem* dicit esse surculos, circa stipitem arboris excrescentes, et verissime addit, si in codice aliquo *a radice,* quod Ernestio mire placebat, inveniretur, id pro glossemate potius esse habendum.

quum Aedilem] De aedilitate Vespasiani dictum ad c. 2. — Rem narrat *Dio* 59, 12. πηλὸν πολὺν ἐν στενωπῷ τινι ἰδὼν (Caligula), ἐκέλευσεν αὐτὸν ἐς τὸ τοῦ Οὐεσπασιανοῦ τοῦ Φλαβίου ἱμάτιον, ἀγορανομοῦντός τε τότε καὶ τῆς τῶν στενωπῶν καθαριότητος ἐπιμελουμένου, ἐμβληθῆναι, καὶ τοῦτο οὕτω πραχθὲν παραχρῆμα μὲν ἐν οὐδενὶ λόγῳ ὤφθη· ὕστερον δέ, τοῦ Οὐεσπασιανοῦ τὰ πράγματα τετα-

rendis viis non adhibitam, luto jussisset oppleri, congesto per milites in praetextae sinum, non defuerunt, qui interpretarentur, quandoque proculcatam desertamque Rempublicam civili aliqua perturbatione in tutelam ejus, ac velut in gremium, deventuram. Prandente eo quondam, canis extrarius e trivio manum humanam intulit, mensaeque subjecit. Coenante rursus, bos arator, decusso jugo, triclinium irrupit, ac fugatis ministris, quasi repente defessus, procidit ad ipsos accumbentis pedes, cervicemque summisit. Arbor quoque cupressus in agro avito sine ulla vi tempestatis evulsa radicitus atque prostrata, insequenti die viridior ac firmior resurrexit.

ραγμένα καὶ πεφυρμένα παραλαβόντος τε καὶ καταστησαμένου, ἔδοξεν οὐκ ἀθεεὶ γεγονέναι, ἀλλ' ἄντικρυς αὐτῷ τὴν πόλιν ὁ Γάϊος πρὸς ἐπανόρθωσιν ἐγκεχειρικέναι. Burmannus displicet n. l. *desertam*, ut luto, cui comparatur Respublica, minus conveniens, et conjicit *deformatam* v. *dejectam* v. *despectam*. Addit Oudend., quamvis improbans mutationem, *defectam*. Si cogitandum esset de emendatione, ob Dionis πράγματα τεταραγμένα καὶ πεφυρμένα suaderem: *perturbatam despectamque*. Sed nota res est, in comparationibus non singula vocabula urgenda esse. Saepissime miscet Cicero in dilectu vocabulorum duo membra comparationis, ut comparato addatur, quod comparanti conveniebat, vel contra. Ita h. l. *desertam* egregie respondet iis, quae sequuntur: *in tutelam ejus — deventuram.*

Prandente eo — subjecit] *Xiphil.* 66, 1. κύων, σῖτον αὐτοῦ — αἱρουμένου, χεῖρα ἀνθρωπίνην ὑπὸ τὴν τράπεζαν ὑπέβαλε.

bos arator — irrupit] *Xiphil.* l. c. βοῦς ἐν τῷ ἀγρῷ, ἐν ᾧ τὴν δίαιταν ὡς πλήθει ἐποιεῖτο, δειπνοῦντι προσελθὼν ὤκλασε, καὶ τὴν κεφαλὴν ὑπὸ τοὺς πόδας ὑπέθηκε.

cupressus] *Tac.* H. 2, 78. „Recursabant animo vetera omina. Cupressus arbor in agris ejus, conspicua altitudine, repente prociderat; ac postera die, eodem vestigio resurgens, procera et latior (laetior) virebat. grande id prosperumque, consensu haruspicum; et summa claritudo juveni admodum Vespasiano promissa." *Xiphil.* κυπάρισσος περιφανὴς πρόῤῥιζος ὑπὸ σφοδροῦ πνεύματος ἀνατραπεῖσα, ἔπειτα τῇ ὑστεραίᾳ ὑφ' ἑαυτῆς ἀνέστη, καὶ ἀκμάζουσα διετέλεσε, ubi levis denuo dissensus, quod Suet. *sine ulla vi tempestatis*, Xiphil. ὑπὸ σφοδροῦ πνεύματος concidisse arborem, dicunt, Tac. simpliciter *repente*.

At in Achaja somniavit, initium sibi suisque felicitatis futurum, simul ac dens Neroni exemtus esset: evenitque, ut sequenti die progressus in atrium medicus dentem ei ostenderet, tantum quod exemtum. Apud Judaeam Carmeli Dei oraculum consulentem ita confirmavere sortes, ut, quicquid cogitaret volveretque animo, quamlibet magnum, id esse proventurum, pollicerentur. Et unus ex nobilibus captivis, Josephus, quum conjiceretur in vincula, constantis-

---

in Achaja somniavit] *Xiphil.* καὶ παρ' ὀνείρατος ἔμαθεν, ὅτι, ὅταν ὁ Καῖσαρ Νέρων ὀδόντα ἀποβάλῃ, αὐταρχήσει· καὶ τοῦτο τὸ κατὰ τὸν ὀδόντα τῇ ἐπιούσῃ ἡμέρᾳ συνηνέχθη. — Mox *atrium* est aedis Neronis, e cujus cubiculo veniebat medicus. Pro *tantum quod* plerique libri *recenter* e glossemate.

Carmeli Dei] *Tac.* H. 2, 78. „Est Judaeam inter Syriamque Carmelus, ita vocant montem Deumque, nec simulacrum Deo aut templum situm tradidere majores, aram tantum et reverentiam. Illic sacrificanti Vespasiano, quum spes occultas versaret animo, Basilides sacerdos, inspectis identidem extis, Quicquid est, inquit, Vespasiane, quod paras, seu domum exstruere, seu prolatare agros, sive ampliare servitia, datur tibi magna sedes, ingentes termini, multum hominum.“ *Oros.* 7, 9. hoc oraculum cum superiori (c. 4.) de terrae dominis e Judaea profecturis confundit, seductosque dicit Judaeos ad rebellionem *quibusdam in Carmelo monte sortibus* h. e. oraculis. Hoc enim sensu *sors* et *sortes* a Nostro et h. l. et aliis dicuntur. cf. *Curt.* 3, 1, 16. „*editam esse oraculo sortem*,“ et: „cupido incessit animo *sortis ejus implendae.*“ Id. 6, 9, 18. „*qualis sors edita esset Jovis Ammonis oraculo.*“ — De *Carmelo monte et Deo* varia disputarunt viri docti ad n. l. et ad Tacitum, et singularibus libellis, inter quos eminet, quem edidit Caspar de *Mendoza*, Antwerp. 1698. quum vel verum Deum putarent, quae opinio haeret Carmelitis monachis, vel fictum aliquem gentilium. Maxime mihi arridet, quod Jo. Jac. *Bosius* in epistola super h. l., cultum Dei Carmeli fuisse superstitiosum Judaeorum, ad imitationem sacrorum in templo Hierosolymitano institutum, et corrupto tempore reip. Judaicae sancte observatum. Ita conciliari posset cum reliquis scriptoribus error Orosii, si tali scriptori ulla esset auctoritas.

proventurum] successurum, προχωρήσειν. v. Lex. Xenoph. sub h. v., et quae de voc. Lat. Oudend. ad h. l.

Josephus] *Xiphil.* l. c. Ἰώσηπος δὲ ἀνὴρ Ἰουδαῖος, ἀχθείς τε ὑπ' αὐτοῦ πρότερον καὶ δεθείς, ἐγέλασε καὶ ἔφη· Νῦν μέν με δήσεις,

sime asseveravit, fore ut ab eodem brevi solveretur, verum jam Imperatore. Nunciabantur et ex Urbe praesagia, Neronem diebus ultimis monitum per quietem, ut tensam Jovis Optimi Maximi e sacrario in domum Vespasiani, et inde in Circum deduceret: ac non multo post, comitia secundi consulatus ineunte Galba, statuam Divi Julii ad Orientem sponte conversam: acieque Betriacensi, priusquam committe-

---

μετ' ἐνιαυτὸν δὲ λύσεις αὐτοκράτωρ γενόμενος. Lege ipsum *Josephum* B. Jud. 3, 8, 9. ubi inter alia haec se dixisse narrat Vespasiano: Νέρωνί με πέμπεις; τί γάρ; οἱ μετὰ Νέρωνα μέχρι σοῦ διάδοχοι μένουσι; σὺ Καῖσαρ, Οὐεσπασιανέ, καὶ αὐτοκράτωρ σὺ καὶ παῖς ὁ σὸς οὗτος. δέσμει δέ με νῦν ἀσφαλέστερον, καὶ τήρει σαυτῷ. δεσπότης μὲν γὰρ οὐ μόνον ἐμοῦ σύ, Καῖσαρ, ἀλλὰ καὶ γῆς καὶ θαλάσσης καὶ παντὸς ἀνθρώπων γένους. sequ. cf. Reimar. ad *Xiphil.* l. c., ubi plura de hoc Josephi oraculo vel commento. Varie enim de eo, uti assolet, a recentioribus est judicatum.

Neronem — deduceret] *Xiphil.* καὶ αὐτὸς ὁ Νέρων ἔδοξέ ποτε ἐν τοῖς ὕπνοις τὸν τοῦ Διὸς ὄχον ἐς τὴν τοῦ Οὐεσπασιανοῦ οἰκίαν εἰςαγαγεῖν. *Inde* ante *in Circum* abest a vulgatis, sed ex optimis codd. restituendum jam censuerant Casaub. et Gruterus. Exempla v. apud Oudend. — Ernestius suadet: *et in Circum inde duceret*, bello semel indicto verbo *deducere* in hac oratione Aug. 43. ubi v. n. Recte etiam Oudend. monet, tensas *duxisse* tracto fune promoventes, *deduxisse* honoris et officii causa prosequentes.

comitia — sponte conversam] Et verba, et tempus prodigii difficultates pepererunt. Sub Othone, bellum Vitellio movente, id accidisse, narrant *Tac.* H. 1, 86. „statuam D. Julii in insula Tiberini amnis, sereno et immoto die, ab Occidente in Orientem conversam" et *Plutarch.* Othon. 4. καὶ τὸν ἐν Μεσοποταμίᾳ νήσῳ Γαΐου Καίσαρος ἀνδριάντα, μήτε σεισμοῦ γεγονότος, μήτε πνεύματος, ἀφ' ἑσπέρας μεταστραφέντα πρὸς τὰς ἀνατολάς· ὅ φασι συμβῆναι περὶ τὰς ἡμέρας ἐκείνας, ἐν αἷς οἱ περὶ Οὐεσπασιανὸν ἐμφανῶς ἤδη τῶν πραγμάτων ἀντελαμβάνοντο. Sed levius hoc videtur, quum ad eundem annum, U. 822., et secundus Galbae consulatus, et Othonis imperium, et Vitellii Vespasianique motus pertineant, et Tacitus errare potuerit in tempore prodigii, eoque auctore Plutarchus, quamquam is diserte ad Vespasianum refert cum Suetonio. Talis quidem dissensus scriptorum, qualem saepissime deprehendimus, nulla mutationis instituendae erit auctoritas. Restat igitur altera dubitatio, an dici possit *comitia inire*, quod plerique negant, equidem puto esse i. q. *comitia auspicari*,

retur, duas aquilas in conspectu omnium conflixisse; victaque altera, supervenisse tertiam ab solis exortu, ac victricem abegisse. [6] Nec tamen quicquam ante tentavit, promtissimis atque etiam instantibus suis, quam sollicitatus quorundam et ignotorum et absentium fortuito favore. Moesiaci exercitus bina e tri-

---

quemadmodum *bellum, proelium, militiam inire* et *auspicari* promiscue dicuntur; quod si minus alicui placuerit, suadeo *instituente* v. *obeunte*, quamquam non opus esse mutatione existimo. Plurimae tamen exstiterunt. Ut enim lectionem codicis taceam, ab Ursino prolatam: *in Comitio secundum consulatum ineunte*, Burmann. suasit: *non multo post com. sec. cons., ineunte Capitolium Galba*, v. *post comitia secundum cons. ineunte Galba*, v. *non multo post, comitia secunda cons. habente Galba*, v. *Senatum habente*, quae violenta fere sunt et contorta, Oudend. *non multo post initia secundi consul., intereunte Galba*, quod miror in mentem venisse viro doctissimo, quum talem usum participii praesentis de re futura incertique temporis Latinitas nullo modo ferat, neque ad rem faciat significatio mortis Galbae. Ceterum verba *comitia — Galba* Wolfio etiam glossema sapere videntur, cui meum judicium opponere nolo. In plerisque denique *statua — conversa*, quod jure repudiavit Ernest., quoniam accusativi cum infin. et praecedunt, et, quod gravissimum est, sequuntur.

duas aquilas — conflixisse] Diversum est, quod *Tac.* H. 2, 50. „Die, quo Bedriaci certabatur, avem invisitata specie apud Regium Lepidum celebri loco consedisse, incolae memorant, nec deinde coetu hominum, aut circumvolitantium alitum, territam pulsamve, donec Otho se ipse interficeret; tum ablatam ex oculis; et tempora reputantibus, initium finemque miraculi cum Othonis exitu competisse.“ cf. *Xiphil.* 64, 10.

Moesiaci exercitus] *Tac.* H. 2, 46. „praemissi e Moesia, eandem obstinationem *adventantis exercitus, legiones Aquilejam ingressas*, nunciabant.“ c. 85. „*Tertia* legio exemplum ceteris Moesiae legionibus praebuit. *Octava* erat ac *septima Claudiana*, imbutae favore Othonis, quamvis proelio non interfuissent. Aquilejam progressae, proturbatis, qui de Othone nunciabant, laceratisque vexillis, nomen Vitellii praeferentibus, rapta postremo pecunia et inter se divisa, hostiliter egerant. Unde metus, et ex metu consilium: posse imputari Vespasiano, quae apud Vitellium excusanda erant. Ita *tres Moesiae legiones* per epistolas alliciebant Pannonicum exercitum, aut abnuenti vim parabant.“ Ex his locis recte colligere videtur Lips. ad *Tac.* 2, 46., hallucinatum Suetonium, de *duobus millibus* narrantem, quod *tres le-*

bus legionibus millia, missa auxilio Othoni, postquam ingressis iter nunciatum est, victum eum, ac vim vitae suae attulisse, nihilo secius Aquilejam usque perseveraverunt, quasi rumori minus crederent. Ibi per occasionem ac licentiam omni rapinarum genere grassati, quum timerent, ne sibi reversis reddenda ratio, ac subeunda poena esset, consilium inierunt eligendi creandique Imperatoris: *Neque enim deteriores esse aut Hispaniensi exercitu, qui Galbam, aut praetoriano, qui Othonem, aut Germaniciano, qui Vitellium fecissent.* Propositis itaque nominibus Legatorum consularium, quot ubique tunc erant, quum ceteros, alium alia de causa, improbarent, et quidam e legione tertia, quae sub exitu Neronis translata ex Syria in Moesiam fuerat, Vespasianum laudibus ferrent; assensere cuncti, nomenque ejus vexillis omnibus sine mora inscripserunt. Et tunc quidem compressa res est, revocatis ad officium numeris parumper. Ceterum, divulgato facto, Tiberius Alexander, Praefectus Aegypti, primus in

---

giones fecerunt, et confudisse, quod *Tac.* 2, 11. „Laeta interim Othoni principia belli, motis ad imperium ejus e Dalmatia Pannoniaque exercitibus. fuere quatuor legiones; e quibus *bina millia* praemissa; ipsae modicis intervallis sequebantur." cf. etiam *Xiphil.* 65, 9.

Germaniciano] v. ad Galb. 20.

e legione tertia] *Tac.* 2, 74. „Tertiam legionem, quod e Syria in Moesiam transisset, suam numerabat."

numeris] i. e. cohortibus, vel potius, numeris militum, quot sub uno Tribuno erant, Gr. ἀριθμοῖς. *Sozomen.* Hist. eccl. 1, 8. τὰ Ῥωμαίων τάγματα, ἃ νῦν ἀριθμοὺς καλοῦσι. v. Torrent. ad h. l., *Turneb.* Advers. 24, 36. et *Ernest.* Clav. Cic. sub h. v. Alii inepta tautologia *ad officium muneris.*

Tiberius Alexander] *Tac.* H. 2, 74. „Praefectus Aegypti, Tiberius Alexander, consilia sociaverat." c. 79. „Initium ferendi ad Vespasianum imperii Alexandriae coeptum, festinante Tiberio Alexandro, qui Kal. Jul. sacramento ejus legiones adegit." Hunc Tiberium Alexandrum filium fuisse Alexandri, Alebarchae Alexandriae, et a Judaica religione descivisse, narrat *Joseph.* Ant. Jud. 20, 5, 2.

verba Vespasiani legiones adegit Kalendis Juliis: qui principatus dies in posterum observatus est. Judaicus deinde exercitus quinto Idus Julias apud ipsum juravit. Plurimum coeptis contulerunt, jactatum exemplar epistolae, verae, sive falsae, defuncti Othonis ad Vespasianum, extrema obtestatione ultionem mandantis, et, ut Reipublicae subveniret, hortantis: simul rumor dissipatus, destinasse victorem Vitellium permutare hiberna legionum, et Germanicas transferre in Orientem ad securiorem molilioremque militiam: praeterea ex praesidibus provinciarum Licinius Mucianus, et e regibus Vologesus Parthus;

Judaicus — V. Idus Jul. juravit] *Tac.* l. c. pergit: „isque (nempe Kal. Jul.) primus principatus dies in posterum celebratus, quamvis Judaicus exercitus *V. Non. Jul.* apud ipsum jurasset, eo ardore, ut ne Titus quidem filius exspectaretur, Syria remeans, et consiliorum inter Mucianum ac patrem nuncius." Veriorem Taciti de die rationem esse, omnes consentiunt, et demonstravit *Pagius* Crit. Baron. ad A. C. 79., Ernestius etiam in textum recepit *Nonas.* Sed error videtur Suetonii esse, non librariorum, profectus fortasse ex iis, quae *Tacitus* dicit c. 81. „*Ante Idus Jul.* Syria omnis in eodem sacramento fuit." Ceterum de re ipsa cf. *Joseph.* B. Jud. 4, 10, 4.

defuncti] Addidit hoc vocabulum ad tempus accuratius designandum. Est i. q. illo tempore jam defuncti. Obierat Otho mense Aprili. v. ad Othon. 11. — Pro *optantis* pauci *hortantis,* quod recepit Ernest.

simul rumor dissipatus] *Tac.* 2, 80. „Nihil aeque provinciam exercitumque accendit, quam quod asseverabat Mucianus, statuisse Vitellium, ut Germanicas legiones in Syriam ad militiam opulentam quietamque transferret; contra Syriacis legionibus Germanica hiberna, coelo ac laboribus dura, mutarentur. Quippe et provinciales sueto militum contubernio gaudebant, plerique necessitudinibus et propinquitatibus mixti, et militibus vetustate stipendiorum nota et familiaria castra in modum Penatium diligebantur." N. l. Ernest. cum libris aliquot suadet *meliorem-que mil.* pro *molliorem.* Jure id improbant Oudend. et Wolf. Opponuntur Taciti *hiberna, coelo ac laboribus dura.*

Licin. Mucianus] v. de hoc *Tac.* H. 1, 10. et l. 2, 4. et 5. ubi post comparationem Vespasiani et Muciani ita pergit: „Ceterum hic Syriae, ille Judaeae praepositus, vicinis provinciarum admi-

ille, deposita simultate, quam in id tempus ex aemulatione non obscure gerebat, Syriacum promisit exercitum; hic quadraginta millia sagittariorum. [7] Suscepto igitur civili bello, ac ducibus copiisque in Italiam praemissis, interim Alexandriam transiit, ut claustra Aegypti obtineret. Hic quum de firmitate imperii capturus auspicium, aedem Serapidis, summotis omnibus, solus intrasset, ac, propitiato multum Deo, tandem se convertisset, verbenas co-

---

nistrationibus, invidia discordes, exitu demum Neronis, positis odiis, in medium consuluere, primum per amicos; dein praecipua concordiae fides Titus prava certamina communi utilitate aboleverat, natura atque arte compositus alliciendis etiam Muciani moribus." Orationem, qua dubitantem Vespasianum ad capessendum imperium Mucianus incendit, lege apud *Tac.* 2, 76. sequ.

Syr. promisit exercitum] *Tac.* c. 76. „Tibi e Judaea et Syria et Aegypto *novem legiones integrae,* nulla acie exhaustae, non discordia corruptae, sed firmatus usu miles, et belli domitor externi; classium, alarum, cohortium robora; et fidissimi reges; et tua ante omnes experientia."

hic quadr. m. sagitt.] *Tac.* 4, 51. „Aderant legati regis Vologesi, quadraginta Parthorum equitum (hippotoxotarum) millia offerentes. Magnificum laetumque, tantis sociorum auxiliis ambiri, neque indigere. Gratiae Vologeso actae, mandatumque, ut legatos ad Senatum mitteret, et pacem esse sciret." Aliis *Vologaesus* scribitur.

claustra Aegypti] *Tac.* 2, 82. „Titum instare Judaeae, Vespasianum obtinere *claustra Aegypti* placuit. sufficere videbantur adversus Vitellium pars copiarum et dux Mucianus et Vespasiani nomen, ac nihil arduum fatis." cf. 3, 48. *Xiphil.* 65, 9. τὸν μὲν Μουκιανὸν ἐς τὴν Ἰταλίαν ἐπὶ τὸν Βιτέλλιον ἔπεμψεν· αὐτὸς δέ, τά τε ἐν τῇ Συρίᾳ ἐπιδών, καὶ τὸν πόλεμον τὸν πρὸς Ἰουδαίους ἄλλοις τισὶ προςτάξας, ἐς τὴν Αἴγυπτον ἐκομίσθη· καὶ συνέλεγε χρήματα, ὧν που καὶ τὰ μάλιστα ἔχρῃζε, καὶ σῖτον, ἵν᾽ ὅτι πλεῖστον ἐς τὴν Ῥώμην ἀποστείλῃ, imo, ut „*urbem externae opis indigam fame urgeret*" *Tac.* 3, 48., victor commeatu adjutae gratiam sibi pararet. cf. Id. 4, 52.

aedem Serapidis] De hoc Deo ejusque cultu lege *Tac.* 4, 83.

tand. se convertisset] De adorationis ritu vel de abitu de templo capiunt, melius Ernest. de ritu omnis v. auspicii capiundi, cui assentitur Oudendorp.

ronasque et panificia, ut illic assolet, Basilides libertus obtulisse ei visus est: quem neque admissum a quoquam, et jam pridem propter nervorum valetudinem vix ingredi, longeque abesse, constabat. Ac statim advenere literae, fusas apud Cremonam Vitellii copias, ipsum in Urbe interemtum, nunciantes. Auctoritas et quasi majestas quaedam, ut scilicet in-

---

Basilides libertus] Diverse rem narrat *Tac.* 4, 82. „Altior inde (post miraculum, de quo Suetonius proxime) Vespasiano cupido adeundi sacram sedem, ut super rebus imperii consuleret. Arceri templo cunctos jubet. atque ingressus intentusque numini, respexit pone tergum *e primoribus Aegyptiorum nomine Basiliden;* quem procul Alexandria plurium dierum itinere et aegro corpore detineri haud ignorabat. Percunctatur sacerdotes, num illo die Basilides templum inisset? percunctatur obvios, num in urbe visus sit? denique, missis equitibus, explorat, illo temporis momento octoginta millibus passuum afuisse. Tunc divinam speciem et vim responsi ex nomine *Basilidis* interpretatus est." — Qui accuratius locos comparaverit, dissensum scriptorum invenerit necesse est nulla emendatione conciliandum, neque mirandum iis, qui turbulentis temporibus, ut nostris, rumorum et narrationis diversitatem cognoverit, qualem in interpretando etiam Suetonio subinde demonstravimus, exemplis illustravit *Walther.* Observ. p. 29. Vanae igitur emendationes Heinsii *liberatus* v. *liberandus* (a nervorum nempe valetudine), Oudendorpii *liberius* (nimirum quia contra vetitum Vespasiani ingressus erat), Torrentii denique et Burmanni sententia, qui ejiciendum voc. *libertus* censuerunt. Utrius autem scriptoris verior narratio sit, quis dixerit, quum dubitatio supersit de veritate utriusque? Ernestii, Suetonianam praeferentis, quoniam notum hominem, *libertum* adeo, offerri Vespasiano necesse fuerit ad intelligendum augurium, nulla est ratio, quum *primorem* etiam *Basiliden* notissimum ei fuisse, Tacitus perhibeat. Nescio, an plus tribuendum commento *Cannegieteri* de mut. Rom. nom. sub Princ. ratione p. 70. de servis et libertis Deorum, qualem Basiliden, eundem gentis suae primorem, fuisse putat. Difficiles hae sunt nugae, et improbus in iis labor, a quo abstinere satius est, quum nihil efficiat. Ceterum haec omnia e rumoribus in historias venisse, inde quoque patere videtur, quod *Tacito* 2, 78. Carmeli etiam montis sacerdos *Basilides* dicitur.

ut scilicet] Jejuna geminatio particularum, cui medetur codex Torrentii, qui, salva auctoritate viri, dat: *ut solet.*

opinato et adhuc novo Principi, deerat: haec quoque accessit. E plebe quidam luminibus orbatus, item alius debili crure, sedentem pro tribunali pariter adierunt, orantes opem valetudini, demonstratam a Serapide per quietem: restituturum oculos, si inspuisset; confirmaturum crus, si dignaretur calce contingere. Quum vix fides esset, rem ullo modo successuram, ideoque ne experiri quidem auderet; extremo, hortantibus amicis, palam pro concione utrumque tentavit, nec eventus defuit. Per idem tempus Tegeae in Arcadia, instinctu vaticinantium, effossa sunt sacrato loco vasa operis antiqui, atque in iis assimilis Vespasiano imago. [8] Talis tantaque cum fama in Urbem reversus, acto de Judaeis triumpho, consu-

---

quid. luminibus orbatus] *Tac.* 4, 81. „Ex plebe Alexandrina quidam, oculorum tabe notus, genua ejus advolvitur, remedium caecitatis exposcens gemitu, monitu Serapidis Dei, quem dedita superstitionibus gens ante alios colit, precabaturque Principem, ut genas et oculorum orbes dignaretur respergere oris excremento. Alius *manum aeger*, eodem Deo auctore, ut pede ac vestigio Caesaris calcaretur, orabat.“ De alterius valetudine cum Tacito consentit *Xiphil.* 66, 8. qui: τυφλόν τέ τινα, καὶ ἕτερον οὐκ ἀρτίχειρα, προσελθόντας οἱ ἐξ ὄψεως ὀνειράτων, τοῦ μὲν τὴν χεῖρα πατήσας, τοῦ δὲ τοῖν ὀφθαλμοῖν προσπτύσας, ὑγιεῖς ἀπέφηνε.

valetudini] Vulg. *valetudinis.* v. Oudendorp.

palam — tentavit] *Tac.* l. c. „Vespasianus, cuncta fortunae suae patere ratus, nec quicquam ultra incredibile, laeto ipse vultu, erecta, quae adstabat, multitudine, jussa exsequitur. Statim conversa ad usum manus, ac coeco reluxit dies. Utrumque, qui interfuere, nunc quoque memorant, postquam nullum mendacio pretium.“ De miraculo quaerere non vacat. v. interpr. ad h. l. et Reim. ad Xiphil.

in Urbem reversus] Paravit iter λήξαντος τοῦ χειμῶνος (a. U. 823.), ut *Joseph.* B. Jud. 4, 11, 5. Adventus in Italiam, quem describit *Joseph.* 7, 4, 1., exeunti demum aestati tribuendus, ut ostendit Reim. ad *Xiphil.* 66, 9. De itinere v. *Joseph.* 7, 2, 1.

acto de Judaeis triumpho] v. *Joseph.* 7, 5, 4. sequ., unde patet, post Titi demum reditum a. 824. actum esse; is enim cum patre triumphavit. v. Tit. 6. cf. Reim. ad *Xiphil.* 66, 7. ubi: ἐπ' αὐτοῖς τὸ μὲν τοῦ αὐτοκράτορος ὄνομα ἀμφότεροι ἔλαβον, τὸ δὲ δὴ

latus octo veteri addidit. Suscepit et censuram: ac per totum imperii tempus nihil habuit antiquius, quam prope afflictam nutantemque Rempublicam stabilire primo, deinde et ornare. Milites, pars victoriae fiducia, pars ignominiae dolore, ad omnem licentiam audaciamque processerant. Sed et provinciae, civitatesque liberae, nec non et regna quaedam tumultuosius inter se agebant. Quare Vitellianorum quidem et exauctoravit plurimos, et coërcuit: participibus autem victoriae adeo nihil extra ordinem indulsit, ut etiam legitima praemia non nisi sero persolverit. Ac, ne quam occasionem corrigendi disciplinam praetermitteret, adolescentulum, fragrantem unguento, quum sibi pro impetrata praefectura gratias ageret, nutu aspernatus, voce etiam gravissima increpuit, *Maluissem, allium oboluisses;* literasque revocavit. Classiarios vero, qui ab Ostia et Puteolis Romam pedibus per vices commeant, petentes, *con-*

τοῦ Ἰουδαϊκοῦ οὐδέτερος ἔσχε, καίτοι τά τε ἄλλα αὐτοῖς, ὅσα ἐπὶ τηλικαύτῃ νίκῃ εἰκὸς ἦν, καὶ ἀψῖδες τροπαιοφόροι ἐψηφίσθησαν.

consul. octo veteri addidit] *veteri*, de quo dictum ad c. 4. Secundum, tertium et quartum continuavit annis U. C. 823. 824. et 825., post unius anni intervallum quintum, sextum, septimum et octavum annis 827. usque ad 830., et denuo interjecto anno nonum a. 832. gessit.

censuram] secundo consulatu, collega Tito. v. Tit. 6. Lustrum condidit quinto consulatu. v. *Censorin.* c. 18. *Plin.* H. N. 7, 49. (50.)

ignominiae dolore] Pertinet ad devictos Vitellianos, ut *victoriae fiducia* ad milites Vespasiani, ut recte monuit Ernestius, idque patet etiam ex sequentibus, ubi exponit auctor, quid de Vitellianis, et de suis militibus statuerit Vespasianus. Transit deinde ad civitates hactenus liberas, et regna, quae tumultuosius agebant. Mox de ornata Urbe agit.

non nisi sero] Omittunt multi *non nisi*, probante Oudendorpio.

Classiarios] h. e. cohortes remigum, quae Puteolis et Ostiae ad arcendos incendiorum casus erant collocatae (v. Claud. 25.), et eundem ad usum Romam per vices commeabant. Non confundendos puto cum *legione classica*, de qua dictum ad Galb. 12.

stitui aliquid sibi calciarii nomine, quasi parum esset, sine responso abegisse, jussit posthaec excalciatos cursitare: et ex eo ita cursitant. Achajam, Lyciam, Rhodum, Byzantium, Samum, libertate ademta, item Thraciam, Ciliciam, et Commagenen, ditionis regiae usque ad id tempus, in provinciarum formam redegit. Cappadociae propter assiduos barbarorum incursus legiones addidit, consularemque rectorem imposuit pro Equite Romano. Deformis Urbs veteribus incendiis ac ruinis erat: vacuas areas occupare, et aedificare, si possessores cessarent, cuicunque permisit. Ipse restitutionem Capitolii aggressus, ruderibus purgandis manus primus admovit,

---

calciarii] Ita *clavarium* flagitant milites apud *Tac.* H. 3, 50. ubi v. interpr.

Achajam] Nempe datam a Nerone libertatem ademit. v. *Philostr.* 5, 14.

Thraciam] Corrigunt *Tracheam Ciliciam* (Κιλικίαν τραχεῖαν), auctore *Turneb.* Advers. 24, 36., quoniam *Thraciam* jam sub Claudio Imperatore provinciam factam, Eusebius narrat in Chronico. Eadem varietas in *Eutropio* 7, 9. Nam pro *Thraciam*, *Ciliciam* nunc legunt *Ciliciam Tracheam.* Confirmat *Aurel. Victor* Epit. 9. qui: „Syria seu Palaestina, nec non *Cilicia Trachea*, et Commagene, quam hodie Augustophratensem nominamus, provinciis accessere." Sed quum distinguat auctor, *quae liberae ante hoc tempus fuerant*, et *quae ditionis regiae*, provincias, et in sex diversas provincias distinctam a Vespasiano Thraciam, probaverit Scaliger, cum Oudendorp. aliquam Thraciae partem, sub regulo hactenus constitutam, nunc ad provinciae jus eandemque cum reliquis ejusdem regionis sortem redactam, intelligere malo.

Commagenen] de qua provincia modo, modo regulis Antiochis subjecta dixi ad Calig. 16. cf. tamen Oudendorp. ad h. l.

Cappad. — legiones addidit] unde de priori tempore *Tac.* H. 2, 81. „sed inermes Legati regebant, nondum additis Cappadociae legionibus." v. *Dion.* 55, 23. — De *Equite Rom.*, ejus rectore, *Dio* 57, 17. ad a. 770. καὶ ἡ Καππαδοκία τῶν τε Ῥωμαίων ἐγένετο, καὶ ἱππεῖ ἐπετράπη. v. Fabr. ad h. l.

restitut. Capitolii aggr.] *Xiphil.* 66, 10. τὸν νεὼν τὸν ἐν Καπιτωλίῳ εὐθὺς οἰκοδομεῖν ἤρξατο, αὐτός τι τοῦ χοῦ πρῶτος ἐκφορήσας, καὶ δηλονότι καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς ἐπιφανεστάτοις τὸ αὐτὸ τοῦτο

ac suo collo quaedam extulit: aerearumque tabularum tria millia, quae simul conflagraverant, restituenda suscepit, undique investigatis exemplaribus; instrumentum imperii pulcerrimum ac vetustissimum, quo continebantur paene ab exordio Urbis Senatusconsulta, plebiscita, de societate, et foedere ac privilegio, cuicunque concessis [9] Fecit et nova opera, templum Pacis Foro proximum; Divique Claudii in Coelio monte, coeptum quidem ab Agrippina, sed a Nerone prope funditus destructum: item Amphitheatrum Urbe media, ut destinasse compererat Au-

---

ποιῆσαι κελεύσας, ἵνα καὶ τῷ λοιπῷ πλήθει ἀπαραίτητον τὸ διακόνημα γένηται. Ab his longissime recedit *Tac.* H. 4, 53. qui, absente Vespasiano, fundamenta Capitolii jacta narrat. Ita enim l. c. „Curam restituendi Capitolii *in L. Vestinum* confert, equestris ordinis virum, sed auctoritate famaque inter proceres. — *Undecimo Kal. Julias* serena luce spatium omne, quod templo dicabatur, evinctum vittis coronisque sequ." Conciliare studuit scriptores *Phil. a Turre* ad Monum. veteris Antii P. 1. c. 7., cui quae regessit Reimar. ad *Xiphil.* l. c., verissima sunt. cf. Ernest. ad *Tac.* l. c. Nos, ut in re incerta, judicio abstinemus, quod pro eo plerumque ferri solet, in quo interpretando cura forte versatur, cupidius, quam verius.

vetustissimum] Quod sequitur in vulg. *confecit*, optimorum codd. auctoritate Ernest. et Oudend. ejecerunt. Mox vitiose multi *concessit.*

templum Pacis] *Xiphil.* 66, 19. ἐπὶ τοῦ Οὐεσπασιανοῦ ἕκτον καὶ ἐπὶ τοῦ Τίτου τέταρτον ἀρχόντων (a. U. 828.) τὸ τῆς Εἰρήνης τέμενος καθιερώθη. *Joseph.* B. Jud. 7, 5, 7. μετὰ τοὺς θριάμβους καὶ τὴν βεβαιοτάτην τῆς Ῥωμαίων ἡγεμονίας κατάστασιν Οὐεσπασιανὸς ἔγνω τέμενος Εἰρήνης κατασκευάσαι· ταχὺ δὲ δὴ μάλα, καὶ πάσης ἀνθρωπίνης κρεῖττον ἐπινοίας ἐτετελείωτο, descriptisque reliquis ejus ornamentis addit: ἀνέθηκε δ' ἐνταῦθα καὶ τὰ ἐκ τοῦ ἱεροῦ τῶν Ἰουδαίων χρυσᾶ κατασκευάσματα, σεμνυνόμενος ἐπ' αὐτοῖς. Locupletissimus de hoc templo ejusque historia Reimarus ad *Xiphil.* l. c.

Divique Claudii] v. Claud. 45. cf. *Donat.* de U. Roma 3, 12.

Amphitheatrum] quod inceptum a Vespasiano dedicavit Titus. v. Tit. 7. *Xiphil.* 66, 25. τὸ θέατρον τὸ κυνηγετικόν, τό τε βαλανεῖον τὸν ἐπώνυμον αὐτοῦ ἱερώσας, πολλὰ καὶ θαυμαστὰ ἐποίησε. A. U. 833. v. 834. v. Reimar. ad l. c. et *Donat.* l. c. 3, 7., ubi situm loci accuratissime indagat.

gustum. Amplissimos ordines, et exhaustos caede varia, et contaminatos veteri negligentia, purgavit, supplevitque, recenso Senatu et Equite; summotis indignissimis, et honestissimo quoque Italicorum ac provincialium allecto. Atque, uti notum esset, utrumque ordinem non tam libertate inter se, quam dignitate differre, de jurgio quodam Senatoris Equitisque Romani ita pronunciavit: *Non oportere maledici Senatoribus, remaledici civile fasque esse.* [10] Litium series ubique majorem in modum excreverant, manentibus antiquis, intercapedine jurisdictionis; accedentibus novis, ex conditione tumultuque temporum. Sorte elegit, per quos rapta bello restituerentur, quique judicia centumviralia, quibus peragendis vix suffectura litigatorum aetas videbatur, extra ordinem dijudicarent, redigerentque ad brevissimum numerum. [11] Libido atque luxuria, coërcente nullo, invalueral. Auctor Senatui fuit decernendi, ut, quae se alieno servo junxisset, ancilla haberetur: neve filiorum familiarum feneratoribus

---

Amplissimos ordines] h. e. utrumque, senatorium et equestrem. Nam hunc etiam saepius *amplissimorum ordinum* nomine contineri, exemplis demonstravit Gronov. ad *Gell.* 4, 1. init. contra Lipsium, corrigentem n. l.: *ut destin. compererat Augustum amplissimum. Ordines* sequ. — *Aurel. Victor* Epit. 9. „Mille gentes compositae, quum ducentas aegerrime reperisset, extinctis saevitia tyrannorum plerisque.“

libertate] quae omnibus civibus communis eademque est, unde postea *civile* h. e. civi permissum v. ex jure civis dicitur, remaledici Senatoribus, qui priores contra dignitatem personae ordinisque sui civi maledixissent.

intercap. jurisd.] h. e. omissa ob turbas civiles jurisdictione.

judicia centumviralia] h. e. causas a Centumvirorum judicio dijudicandas, quae quales fuerint, docet *Cic.* de Orat. 1, 38. v. ad Aug. 36. — Pro *dijudicarent* aliquot Mss. *judicarent.*

Auctor Sen. — ancilla haberetur] Nempe retulit, quod temporum licentia observari desierat, *Senatusconsultum Claudianum,* de quo *Tac.* A. 12, 53. „Refertur ad Patres *de poena feminarum, quae servis conjungerentur,* statuiturque, ut ignaro domino ad id prolapsae in servitute, sin consensisset, pro libertis haberentur.“

exigendi crediti jus unquam esset, hoc est, ne post patrum quidem mortem. [12] Ceteris in rebus statim ab initio principatus usque ad exitum civilis et clemens, mediocritatem pristinam neque dissimulavit unquam, ac frequenter etiam prae se tulit. Quin et conantes quosdam, originem Flavii generis ad conditores Reatinos comitemque Herculis, cujus monumentum exstat via Salaria, referre, irrisit ultro. Adeoque nihil ornamentorum extrinsecus cupide appetivit, ut triumphi die, fatigatus tarditate et taedio pompae, non reticuerit, *merito se plecti, qui triumphum, quasi aut debitum majoribus suis, aut speratum unquam sibi, tam inepte senex concupisset.* Ac ne tribuniciam quidem potestatem, et Patris patriae appellationem, nisi sero recepit. Nam consuetudinem, scrutandi salutantes, manente adhuc bello civili, omiserat. [13] Amicorum libertatem, cau-

---

ubi v. Lips. et reliquos interpr. cf. *Bachii* Hist. Jurispr. R. p. 351. et 360.

néve fil. fam. — jus unquam esset] De hac re etiam ante cautum fuerat *lege Laetoria* de circumscriptionibus adolescentum, et SCto Macedoniano, facto a. U. 800. Imperatore Claudio. *Tac.* A. 11, 13. „Lege lata saevitiam creditorum coercuit, *ne in mortem parentum pecunias filiisfamiliarum senori darent.*" v. ibi Lips., et *Bach.* l. c. p. 349. Id renovatum a Vespasiano.

hoc est — mortem] Haec verba semper pro glossa habui vocabuli *unquam*, priusquam, Burmannum et Oudendorp. idem judicare, scirem. Lipsius etiam ad *Tac.* l. c., ubi excitat haec verba, suo sine dubio judicio omisit saltem vocabula: *hoc est.* v. Oudendorp. ad Aug. 32.

Ceteris in rebus] Ab his verbis, quae novum argumentum incipiunt, caput exorsus sum cum Pitisco. In reliquis edd. superiori annectuntur. — *Xiphil.* 66, 10. τοὺς ἄλλους πάντας οὐχ ὡς αὐτοκράτωρ, ἀλλ' ὡς ἰδιώτης, μνήμῃ τῆς προτέρας αὐτοῦ τύχης, ἐδεξιοῦτο.

consuetud. — omiserat] v. Claud. 35. et quem ibi excitavi, *Dion.* 60, 3. cf. *Xiphil.* 66, 10. αἱ θύραι τῶν βασιλείων ἠνεῳγμέναι διὰ πάσης τῆς ἡμέρας ἦσαν, καὶ φρουρὸς οὐδεὶς ἐν αὐταῖς ἐγκαθεστήκει.

sidicorum figuras, ac philosophorum contumaciam lenissime tulit. Licinium Mucianum, notae impudicitiae, sed meritorum fiducia minus sui reverentem, nunquam, nisi clam, et hactenus retaxare sustinuit, ut apud communem aliquem amicum querens, adderet clausulae: *Ego tamen vir sum.* Salvium Liberalem, in defensione divitis rei ausum dicere: *Quid ad Caesarem, si Hipparchus sestertium millies habet?* et ipse laudavit. Demetrium Cynicum, in itinere obvium sibi post damnationem, ac neque assurgere,

---

causidicorum figuras] *Eutrop.* 7, 13. „*Convicia* a causidicis et philosophis in se dicta leniter tulit." *Victor* Epit. 9. causidicorum *obliqua dicta* interpretatur. *Figurata dicere Spartian.* Sever. 14. *Macrob.* Saturn. 7, 3. „Scomma paene dixerim *morsum figuratum*, quia saepe fraude vel urbanitate tegitur, *ut aliud sonet, aliud intelligas.*" v. *Quinctilian.* Inst. 9, 2, 65. sequ.

lenissime] *Eutrop.* l. c. *leniter tulit.* Al. n. l. *levissime.* *Xiphil.* 66, 11. καὶ γὰρ ἔσκωπτε δημοτικῶς, καὶ ἀντεσκώπτετο ἡδέως· εἴ τέ τινα γράμματα, οἷα εἴωθεν ἀνώνυμα εἰς τοὺς αὐτοκράτορας, προπηλακισμὸν αὐτῷ φέροντα ἐξετέθη ποτέ, ἀντεξετίθει τὰ πρόσφορα, μηδὲν ταραττόμενος. *Philosophos* tamen, Stoicos maxime et Cynicos, Muciani consilio Urbe eum ejecisse, narrat Idem c. 13.

Licin. Mucianum] de quo dictum ad c. 6. *Tac.* H. 1, 10. „Luxuria, industria, comitate, arrogantia, malis bonisque artibus mixtus. nimiae voluptates, quum vacaret; quoties expedierat, magnae virtutes; palam laudes; secreta male audiebant." Idem 4, 4. jactasse eum narrat, „*in manu sua fuisse imperium, donatumque Vespasiano.*" cf. *Xiphil.* 66, 2.

clausulae] sc. querelarum, nisi corrigendum cum Dukero *claus m*, quod probaverunt Ernest. et Oudendorp.

Ego tam. vir sum] non femina, ut Mucianus, muliebria passus. Notae enim erat *impudicitiae.* v. ad Caes. 49. — *Victor* Epit. 9. „*Nosti me virum esse.*"

Demetrium Cynicum] qui cum Apollonio Romam venerat Corintho. v. de eo Reimar. ad *Xiphil.* 66, 13.

post damnationem] Ita Memm. et boni codd. omnes. Al. *post dominationem*, quod, vix credas, Suetonium dixisse pro: *post susceptum imperium*, et si vel maxime ferret Latinitas, addi non opus erat, ubi de *Principe* Vespasiano continuus sermo. — Ceterum rem ita narrat *Xiphil.* l. c. τὸν Δημήτριον καὶ τὸν Ὀστί-

neque salutare se dignantem, oblatrantem etiam nescio quid, satis habuit *Canem* appellare. [14] Offensarum inimicitiarumque minime memor exsecutorve, Vitellii hostis sui filiam splendidissime maritavit, dotavitque etiam et instruxit. Trepidum eum interdicta aula sub Nerone, quaerentemque, quidnam ageret, aut quo abiret, quidam ex officio admissionis simul expellens, *abire Morboniam* jusserat. In hunc postea deprecantem haud ultra verba excanduit, et quidem totidem fere atque eadem.

λιον καὶ ἐς νήσους κατέκλεισε. καὶ ὁ μὲν Ὀστίλιος, εἰ καὶ τὰ μάλιστα μὴ ἐπαύσατο, περὶ τῆς φυγῆς ἀκούσας, (ἔτυχε γὰρ διαλεγόμενός τινι) ἀλλὰ καὶ πολλῷ πλείω κατὰ τῆς μοναρχίας κατέδραμεν, ὅμως παραχρῆμα μετέστη· τῷ δὲ Δημητρίῳ μηδ᾽ ὣς ὑπείκοντι ἐκέλευσεν ὁ Οὐεσπασιανὸς λεχθῆναι ὅτι· Σὺ μὲν πάντα ποιεῖς, ἵνα σε ἀποκτείνω, ἐγὼ δὲ κύνα ὑλακτοῦντα οὐ φονεύω.

Vitellii — maritavit] *Victor* Epit. 9. „Hujus inter cetera bona illud singulare fuit, inimicitias oblivisci, adeo, ut Vitellii hostis sui filiam locupletissime dotatam, splendidissimo conjungeret viro.“ Desponsata fuerat a patre Vitellio *Valerio Asiatico*, Belgicae provinciae Legato, ut narrat *Tac.* 1, 59., qui Asiaticum ut Consulem designatum iterum memorat 4, 4. An huic marito eam dederit Vespasianus, incertum; e genere equestri maritum fuisse, e Victore apparet.

dotavitque — instruxit] Illud ad pecuniam, dotis loco datam, hoc ad suppellectilem et *instrumentum* domesticum pertinet.

abire Morboniam jusserat] *Xiphil.* 66, 11. τοῦ τε Φοίβου προςελθόντος αὐτῷ καὶ ἀπολογουμένου, ὅτι ἐπὶ τοῦ Νέρωνος ἐσκυθρωπακότα ποτὲ αὐτὸν ἐπὶ τοῦ θεάτρου ἐν τῇ Ἑλλάδι, ἐφ᾽ οἷς ἀσχημονοῦντα ἑώρα τὸν αὐτοκράτορα, ἐκέλευσε πρὸς ὀργὴν ἀπελθεῖν, τοῦ δὲ ἐρομένου· ὅποι; ἐς κόρακας, εἶπεν· ὑπὲρ τούτου οὖν ἀπολογουμένου τοῦ Φοίβου, οὔτε τι κακὸν αὐτὸν εἰργάσατο, οὔτε ἀπεκρίνατο αὐτῷ ἄλλο οὐδέν, πλὴν αὐτὸ τοῦτο ὅτι· Ἐς κόρακας ἄπελθε. Hoc loco comparato, persuasum fere habeo, nostro etiam pro *Morboniam* v. *Morboviam*, quod Marcil. et alii in *Macariam* (ex Graeco εἰς Μακαρίαν) mutandum censuerunt, ut nullius interpretationis vocabulo, legendum esse εἰς κόρακας. Quantopere Graeca corrupta semper sint in scriptoribus Latinis, maxime Nostro, quum literis Latinis plerumque redderentur, satis notum. Quid si *Morboniam* ortum est ex interpretatione margini adscripta: *Corvorum escam* v. *Corvis escam?* Fingere enim nomen *Corviniam* non audeo.

Nam, ut suspicione aliqua vel metu ad perniciem cujusquam compelleretur, tantum afuit, ut, monentibus amicis, cavendum esse Metium Pomposianum, quod vulgo crederetur genesin habere imperatoriam, insuper Consulem fecerit, spondens, quandoque beneficii memorem futurum. [15] Non temere quis punitus insons reperietur, nisi absente eo et ignaro, aut certe invito atque decepto. Helvidio Prisco, qui et reversum se ex Syria solus privato nomine *Vespasianum* salutaverat, et in praetura omnibus edictis sine honore ac mentione ulla transmiserat, non ante succensuit, quam altercationibus insolentissimis paene in ordinem redactus. Hunc quoque, quamvis relegatum primo, deinde et interfici jussum, magni aestimavit servare quoquo modo, missis, qui per-

---

Metium Pomposianum] *Pompusianum* Memm. aliique codd. scribunt, et Μετιὸν Πομπουσιανόν etiam *Xiphil.* 67, 12. ubi: ὃν ὁ Οὐεσπασιανὸς μαθὼν ἐκ Φήμης τινὸς ὅτι μοναρχήσει, οὐδὲν κακὸν εἰργάσατο, ἔτι δὲ καὶ ἐτίμα, λέγων ὅτι· Πάντως μου μνημονεύσει, καὶ πάντως με ἀντιτιμήσει. cf. *Victor* Epit. 9. Relegavit hunc postea et interfecit Domitianus. v. Domit. 10.

genesin] *Genituram* Latine dixit Aug. 94. fin. et Cal. 57.

absente eo] h. e. ante adventum ex Aegypto, quo tempore Domitianus et Mucianus Romae omnem licentiam et crudelitatem exercebant. Lege *Tac.* l. 4. et *Xiphil.* 66, 2. *Reperietur* est ex conjectura Salmasii, adscripta codici, qui habet *reperiretur.* Vulg. *reperitur.* Eadem varietas est Caes. 75. in verbis: „nec ulli perisse nisi in proelio *reperientur*“ ubi al. *reperirentur* ex corruptela, vulg. *reperiuntur.*

Helvidio Prisco] v. de vita moribusque hujus viri *Tac.* H. 4, 5. *Xiphil.* 66, 12. Πρίσκος Ἑλουΐδιος ὁ τοῦ Θρασέου γαμβρός, τοῖς τε Στωϊκοῖς δόγμασιν ἐντραφείς, καὶ τὴν τοῦ Θρασέου παῤῥησίαν οὐ σὺν καιρῷ μιμούμενος, στρατηγῶν δὲ τηνικαῦτα, οὔτε τι πρὸς τιμὴν αὐτοκράτορος ἔδρα, καὶ προςέτι καὶ βλασφημῶν αὐτὸν οὐκ ἐπαύετο sequ. cf. *Arrian.* Epictet. 1, 2.

reversum] Vitiose al. *reversus.* Verba *privato nomine* frustra a nonnullis urgentur, jure defenduntur a Dukero, qui servasse quidem Principem etiam Vespasianum privatum hoc nomen dicit, salutandum tamen fuisse *Principis* v. *Imperatoris* appellatione.

in praetura] quam gessit a. 823. v. *Tac.* H. 4, 53.

cussores revocarent; et servasset, nisi, jam perisse, falso renuntiatum esset. Ceterum neque caede cujusquam unquam laetatus, justis suppliciis illacrimavit etiam et ingemuit. [16] Sola est, in qua merito culpetur, pecuniae cupiditas. Non enim contentus, omissa sub Galba vectigalia revocasse, nova et gravia addidisse, auxisse tributa provinciis, nonnullis et duplicasse; negotiationes quoque, vel privato pudendas, propalam exercuit, coëmendo quaedam tantum, ut pluris postea distraheret. Ne candidatis quidem honores, reisve, tam innoxiis, quam nocentibus, absolutiones venditare cunctatus est. Creditur etiam procuratorum rapacissimum quemque ad ampliora officia ex industria solitus promovere, quo locupletiores mox condemnaret: quibus quidem vulgo *pro spongiis* dicebatur *uti*, quod quasi et siccos madefaceret, et exprimeret humentes. Quidam natura cupidissimum tradunt, idque exprobratum ei a sene bubulco, qui, negata sibi gratuita libertate, quam imperium adeptum suppliciter orabat, proclamaverit,

---

omissa — vectig. revocasse] *Xiphil.* 66, 8. πολλὰ δὲ καὶ τέλη, τὰ μέν τινα ἐκλελειμμένα ἀνενεώσατο, τὰ δὲ καὶ νομιζόμενα προςεπηύξησε, καινά τε ἕτερα προςκατεστήσατο. *Omittere vectigalia* dicit etiam *Tac.* A. 13, 50., ubi v. Ernestium, jure reprehendentem, qui illo vel nostro loco verbum *remittere* substituere voluerunt. Prorsus respondent Xiphilini τέλη ἐκλελειμμένα. v. Duker. ad h. l.

Ne candidatis qu. — cunctatus est] Caenidi pellici, de qua dictum ad c. 3., hoc tribuit *Xiphil.* 66, 14. ubi: πάμπολλα παρὰ πολλῶν ἐλάμβανε, τοῖς μὲν ἀρχάς, τοῖς δὲ ἐπιτροπείας, στρατείας, ἱερωσύνας, ἤδη δέ τισι καὶ ἀποφάσεις αὐτοῦ πιπράσκουσα. ἀπέκτεινε μὲν γὰρ ὁ Οὐεσπασιανὸς χρημάτων ἕνεκα οὐδένα, ἔσωσε δὲ πολλοὺς τῶν διδόντων· καὶ ἡ μὲν λαμβάνουσα ἐκείνη ἦν, ὑπωπτεύετο δὲ ὁ Οὐεσπασιανὸς ἑκὼν αὐτῇ ἐπιτρέπειν τοῦτο ποιεῖν, ἐκ τῶν ἄλλων ὧν ἔπραττεν.

negata s. gratuita libertate] Non dubito, servum fuisse Vespasiani. Flagitabat is libertatem s. manumissionem sine pretio, quod e peculio solvere pro ea solebant, *gratuitam* adeo. Ita *Tac.* A. 14, 42. „*negata libertate, cui pretium pepigerat*", ubi v. Lips. cf. *Brisson.* de form. l. 6. p. 559.

Vulpem pilum mutare, non mores. Sunt contra, qui opinentur, ad manubias et rapinas necessitate compulsum, summa aerarii fiscique inopia: de qua testificatus sit initio statim principatus, professus, *quadringenties millies opus esse, ut Respublica stare posset.* Quod et verisimilius videtur, quando et male partis optime usus est. [17] In omne hominum genus liberalissimus, explevit censum Senatorum: consulares inopes quingenis sestertiis annuis sustentavit: plurimas per totum orbem civitates, terrae motu aut incendio afflictas, restituit in melius. [18] Ingenia et artes vel maxime fovit: primus e fisco Latinis Graecisque rhetoribus annua centena constituit: praestantes poëtas, nec non et artifices, Coae Veneris, item

---

summa aer. fiscique inopia] *Xiphil.* 66, 10. κἀκ τούτου καὶ τὰ μάλιστα διέδειξεν, ὅτι τὰς συλλογὰς τῶν χρημάτων οὐκ εἰς τὰς ἑαυτοῦ ἡδονάς, ἀλλ' ἐς τὰς τοῦ δήμου χρείας ἐποιεῖτο. *Aurel. Victor* Epit. 9. et Caes. 9. „Infirmus tamen, uti quidam prave putant, adversus pecuniam, quum satis constet, aerarii inopia et clade urbium novas eum neque postea habitas vectigalium pensiones exquisivisse."

quadringenties millies] Correxere *quadragies*, divitias et impensas Romanorum ex nostris temporibus aestumare soliti. Certe non favet locus *Tac.* H. 4, 47. „Ceterum verane pauperie, an uti videretur, actum in Senatu, ut *sexcenties* Sestertiûm a privatis mutuum acciperetur."

In omne hom. gen. liberalissimus] Haud placuit, cum Salmasio aliisque haec verba superiori capiti annectere, novumque incipere ab: *Explevit* sequ., quum *omne genus hominum* proxime memoretur, morisque sit Suetoniani, universae sententiae singula exempla subjungere.

explevit cens. Senatorum] Ita edidi cum Oudendorp. pro *Senatorium.* De re v. ad Aug. 41.

Coae Veneris] Vulg. *et artifices coemit, item* sequ. Lips. conjiciebat: *artifices scenae* v. *art. comicos.* Quam edidi, Graevius protulit emendationem e corrupto vocabulo cod. Memm. *coeveneris* v. *coevenerit*, eaque commendatur cum mira inventoris sagacitate, tum loco *Plinii* 36, 5. (Franz. 4. §. 8.) „Ignoratur artifex ejus quoque Veneris, quam Vespasianus Imperator in operibus Pacis suae dicavit, antiquorum dignam fama." Apellis enim Venerem Coam, de qua *Plin.* 35, 10. (9. §. 15.), intelligi non

Colossi refectorem, insigni congiario magnaque mercede donavit: mechanico quoque, grandes columnas exigua impensa perducturum in Capitolium pollicenti, praemium pro commento non mediocre obtulit, operam remisit, praefatus, *Sineret se plebeculam pascere.* [19] Ludis, per quos scena Marcelliani theatri restituta dedicabatur, vetera quoque acroamata revocaverat. Apollinari tragoedo quadringenta, Terpno Diodoroque citharoedis ducena, nonnullis centena, quibus minimum, quadragena sestertia super plurimas coronas aureas dedit. Sed et convivabatur assidue, ac saepius recta et dapsile, ut macellarios adjuvaret. Dabat sicut Saturnalibus viris

---

posse, satis ostendit Oudend. Statua igitur fuit Veneris, itaque jungenda: *Coae Ven.* — *refectorem*, quod patet etiam ex inserta particula *item* Eundem autem Veneris et Colossi refectorem fuisse, nego. Ita enim scripsisset auctor *eundemque*. Alias conjecturas v. apud Burm. et Oudend.

Colossi] quem Nero in vestibulo domus aureae constituerat. v. Neron. 31. — *Xiphil.* 66, 15. ἐπὶ τοῦ Οὐεσπασιανοῦ ἕκτου καὶ ἐπὶ τοῦ Τίτου τέταρτον ἀρχόντων (a. U. 828.), τὸ τῆς Εἰρήνης τέμενος καθιερώθη, ὅ τε Κολοσσὸς ὠνομασμένος ἐν τῇ ἱερᾷ ὁδῷ ἱδρύθη. v. ibi Reimar.

Sin. se plebec. pascere] Inventio enim machinarum victum eripit operariis, quod multi patriae etiam nostrae incolae sunt experti. — Al. male addunt *pane.*

Marcell. theatri] v. ad Aug. 29. *Acroamata* sunt scenici et musici. v. ad Aug. 74.

Apollinari] Al. *Apellari*, unde fuere, qui suaderent *Apelli* ex Calig. 33. Hunc, vix credas, Vespasiani tempore adhuc placuisse. Mox *quadringenta*, et mox *ducena* et *centena* legendum esse, (confunduntur enim ea in libris) docuit Ernest., quoniam prius de uno, mox de duobus pluribusque sermo. cf. Oudendorp.

Terpno Diodoroque] v. Neron. 20. *Xiphil.* 63, 8. et 20.

convivabatur] *Xiphil.* 66, 10. συσσίτους ἔκ τε αὐτῶν ἐκείνων (np. τῶν βουλευτῶν,) καὶ ἐκ τῶν ἄλλων καθ' ἑκάστην ἡμέραν (h. e. *assidue* i. q. saepissime) συχνοὺς ἐποιεῖτο, καὶ πολλάκις καὶ αὐτὸς παρὰ τοῖς πάνυ φίλοις ἐδείπνει. De *recta* coena (al. n. l. *recte* vitiose) v. Aug. 74. De adverbio *dapsile* v. Perizon. ad *Sanctii* Min. 2, 7, 6.

apophoreta, ita per Kalendas Martias feminis: et tamen ne sic quidem pristinae cupiditatis infamia caruit. Alexandrini *Cybiosacten* eum vocare perseveraverunt, cognomine unius e regibus suis turpissimarum sordium. Sed et in funere Favor archimimus personam ejus ferens, imitansque, ut est mos, facta ac dicta vivi, interrogatis palam procuratoribus, *quanti funus et pompa constaret?* ut audiit, *sestertio centies*, exclamavit, *Centum sibi sestertia darent, ac se vel in Tiberim projicerent.* [20] Statura fuit quadrata, compactis firmisque membris, vultu veluti nitentis. De quo quidam urbanorum non infacete: siquidem petenti, *ut et in se aliquid diceret: Dicam*, inquit, *quum ventrem exonerare desieris.* Valetudine prosperrima usus est, quamvis ad tuen-

---

apophoreta] v. Calig. 55. — *Kal. Martiis* Matronalia celebrabantur. v. Pitisc. ad h. l., *Rosin.* Ant. R. 4, 7. p. 257.

Alexandrini] De conviviis eorum in Vespasianum v. *Xiphil.* 66, 8. Plura ibi de dicacitate Aegyptiorum, maxime Alexandrinorum, Reimarus.

Cybiosacten] i. q. ταριχέμπορον, salsamentarium. v. Casaub. ad h. l. et ad *Strabon.* 17, 1, 11., ubi de rege ejusdem cognominis ita exponitur: τὸν Αὐλήτην μὲν οὖν οἱ Ἀλεξανδρεῖς ἐξέβαλον· τριῶν δ' αὐτῷ θυγατέρων οὐσῶν, ὧν μία γνησία ἡ πρεσβυτάτη, ταύτην ἀνέδειξαν βασίλισσαν· υἱοὶ δ' αὐτοῦ δύο νήπιοι τῆς τότε χρείας ἐξέπιπτον τελέως. Τῇ δὲ κατασταθείσῃ μετεπέμψαντο ἄνδρα ἐκ τῆς Συρίας Κυβιοσάκτην τινά, προσποιησάμενον τοῦ γένους εἶναι τῶν Συριακῶν βασιλέων· τοῦτον μὲν οὖν ὀλίγων ἡμερῶν ἀπεστραγγάλισεν ἡ βασίλισσα, οὐ φέρουσα τὸ βάναυσον αὐτοῦ καὶ τὸ ἀνελεύθερον. *Turpissimae sordes* Nostri, h. e. avaritia, respondent ἀνελευθερίᾳ Graeci. v. ad Neron. 30.

Centum sibi sestertia] h. e. vel centesimam summae in funus impensae partem. Miri fuerunt in interpretando h. l. interpretes. Ceterum, quum *centies HS.* in funus impenderent Romani, minus dubitandum c. 16. de *quadringenties millies*, ubi sermo de totius Reipublicae necessitate.

Statura f. quadrata] *Cels.* 2, 1. „Corpus habilissimum *quadratum* est, neque gracile neque obesum" sequ. Inde τετράγωνος Graecis etiam dicitur metaphorice vir, in quo omnia quadrant, h. e. in quo sensuum affectuumque summa est aequabilitas et constantia.

dam eam nihil amplius quam fauces ceteraque membra sibimet ad numerum in sphaeristerio defricaret, inediamque unius diei per singulos menses interponeret. [21] Ordinem vitae fere hunc tenuit. In principatu maturius semper, ac de nocte evigilabat: dein perlectis epistolis, officiorumque omnium breviariis, amicos admittebat: ac dum salutabatur, et calciabat ipse sese, et amiciebat: postque decisa, quaecunque obvenissent, negotia, gestationi, et inde quieti vacabat, accubante aliqua pallacarum, quas in locum defunctae Caenidis plurimas constituerat: a secreto in balineum tricliniumque transibat. Nec ullo tempore facilior, aut indulgentior traditur: eaque momenta domestici ad aliquid petendum magno opere captabant. [22] Et super coenam autem, et semper alias communissimus, multa joco transigebat. Erat enim

---

ad numerum — defricaret] *Cels.* 2, 14. „Neque audiendi sunt, qui *numero* finiunt, quoties aliquis perfricandus sit. Id enim ex viribus hominis colligendum est. Ut si quis perinfirmus est, potest satis esse quinquagies; si robustior, potest ducenties esse faciendum; inter utrumque deinde, prout vires sunt." — *Sphaeristerium* locus erat balinei, ubi variis exercitiis, pilae maxime lusu, unde nomen, corpus post balneum agitabant. v. *Plin.* epist. 2, 17, 12. et 5, 6, 27. „Apodyterio superpositum est sphaeristerium, quod plura genera exercitationis, pluresque circulos capit."

Ordinem — tenuit] *Xiphil.* 66, 10. καταστάσει δὲ τοῦ βίου τοιᾷδε ἐχρῆτο. v. Eundem de Severo 76, 17.

evigilabat] Libri *vigilabat*, sed non audiendi contra loci sententiam. v. ad Aug. 78.

officiorum] h. e. ministrorum Palatii (*Behörden*). *Victor* Epit. 9. „Vigilare (leg. *evigilare*) de nocte, publicisque actibus absolutis caros admittere, dum salutatur, calceamenta sumens et regium vestitum. Post autem negotiis, quaecunque advenissent, auditis, exerceri vectatione, deinde requiescere; postremo ubi lavisset, remissiore animo convivium curabat."

a secreto] h. e. a quiete, quam cum pallaca egerat.

communissimus] *Xiphil.* 66, 11. κοινὸς καὶ ἰσοδίαιτος σφίσιν ἦν. καὶ γὰρ ἔσκωπτε δημοτικῶς, καὶ ἀντεσκώπτετο ἡδέως. Pro *communissimus* al. *comissimus*, sueta depravatione (v. Claud. 21.),

dicacitatis plurimae, et sic scurrilis ac sordidae, ut ne praetextatis quidem verbis abstineret. Et tamen nonnulla ejus facetissima exstant: in quibus et haec. Mestrium Florum Consularem, admonitus ab eo, *plaustra* potius, quam *plostra* dicenda, postero die *Flaurum* salutavit. Expugnatus autem a quadam, quasi amore sui deperiret, quum perductae pro concubitu sestertia quadringenta donasset; admonente dispensatore, quemadmodum summam rationibus vellet inferri, *Vespasiano*, inquit, *adamato.* [23] Utebatur et versibus Graecis tempestive satis, ut de quodam procerae staturae, improbiusque nato:

---

pro *semper alias* Viterb. *super aleas*, quod placuit Casaubono, recepit Burmann.

praetextatis — verbis] *Impudica et praetextata verba* junguntur a *Macrob.* Saturn. 2, 1., *pura et honesta verba* opponit *praetextatis Gell.* 9, 10., et *praetextati mores* dicuntur *Juvenal.* Sat. 2, 170. Absonae plerorumque de origine dictionis sunt sententiae. *Praetextata* verba puto esse, qualia sunt *praetextatorum* h. e. puerorum, qui togam virilem nondum induerunt, alieni adhuc a severitate et gravitate virili.

plostra] Nimirum scribebant *plaustra, Claudius, claustrum* al., et pronunciabant *plostra, Clodius, clostrum,* quod, ut multa alia, e quotidiano vulgarique sermone in Gallicam linguam transiit. Sed illis jam temporibus, ut nostris, fuisse videmus, qui disputarent, scripturamne sermo, an sermonem scriptura sequi deberet. Inde in libris quoque in scribendis his vocabulis diversitas. Risit putidum talem hominem Vespasianus.

perductae] ad stuprum, ut Tiber. 45. Al. *productae.* Casaub. et Burm. legi voluerunt *perducta*, ut femina Vespasiano illam pecuniam dederit quasi *μίσθωμα τῆς συνουσίας*, quod sano sensui non minus, quam legitimae verborum structurae repugnare, satis disputarunt Dukerus, Ernest. in excursu, et Oudendorp. Mox *quadringenta* cum Oudendorp. edidi e Memm. aliisque pro *quadraginta*, et *inferri* pro *referri*, jubente codd. auctoritate sermonisque Latini ratione. Verba denique *Vespasiano adamato,* in quibus pariter hallucinatur Burm., non dativos esse puto cum viris doctis, quos supra laudavi, sed ablativos, Gr. Οὐεσπασιανοῦ ἐρασθέντος, sc. summa haec expensa est.

improbiusque nato] h. e. cui *natura* (sensu obscoeno) impro-

Μακρὰ βιβὰς, κραδάων δολιχόσκιον ἔγχος·
et de Cerulo liberto, qui dives admodum ob subterfugiendum quandoque jus fisci, ingenuum se et Lachetem mutato nomine coeperat ferre, ὦ Λάχης, Λάχης, ἐπὰν ἀποθάνῃς, αὖθις ἐξαρχῆς ἔσῃ Κήρυλος. Maxime tamen dicacitatem affectabat in deformibus lucris, ut invidiam aliqua cavillatione dilueret, transferretque ad sales. Quendam e caris ministris, dispensationem cuidam, quasi fratri, petentem quum distulisset, ipsum candidatum ad se vocavit; exactaque pecunia, quantam is cum suffragatore suo pepigerat, sine mora ordinavit. Interpellanti mox ministro, *Alium tibi*, ait, *quaere fratrem: hic, quem tuum putas, meus est.* Mulionem in itinere quodam suspicatus ad calciandas mulas desiluisse, ut ad-

---

ba s. magna erat. Hic sensus unice verus. v. Wolf. — Vanae sunt emendationes: *irato, pedato, vasato, mutoniato, nasato.*

Μακρὰ βιβάς] Versus *Homeri* Il. 7, 213. de Ajace.

de Cerulo liberto] Corrigit Ernest. *libertino*, quoniam non credibile videatur, Vespasiani libertum fuisse Cerulum. *Walther.* Observ. p. 30. totum discrimen, quod statuunt inter *libertinum* et *libertum* respectu domini, acute quidem impugnat, ita tamen, ut usum dicendi, a scriptoribus alias accuratissime observatum, evertisse disputatione non videatur. Ego quidem, Vespasiani libertum fuisse, persuasum mihi habeo, cujus defuncti bona ex parte ad fiscum Vespasiani redibant, ut patroni. Nam quod Ernest. objicit, nullum ibi jus fisci fuisse, quum pecunia ea ad Vespasianum ut patronum, non ut Imperatorem, pervenisset, id in argutatione de *fisci* significatione versatur, ad quem pertinuisse credo, quae privato etiam nomine Princeps accipiebat. Jam quum Cerulus ingenuum se tulisset, (vera enim lectio est *ferre*, non aliorum *efferre*) Lachetis sumto nomine, Vespasianus, mortui bona, ut liberti Ceruli, quamvis Laches vivus fuisset, ad se perventura, artemque illam parum profuturam homini, dicebat, accommodato versu *Menandri* (Collect. Clerici p. 248.) ἐπὰν ἀποθάνῃς, αὖθις ἐξ ἀρχῆς ἔσῃ, ita ut Lachetis Cerulique nomina adderet. Ipsa joci festivitas et comitas, propiorem cum Principe consuetudinem Cerulo fuisse, in alieno liberto vix credibilem, satis ostendit.

dispensationem] h. e. dispensatoris munus. Mox *ordinavit* i. q. fecit, instituit dispensatorem. v. ind.

eunti litigatori spatium moramque praeberet, interrogavit, *Quanti calciasset?* pactusque est lucri partem. Reprehendenti filio Tito, quod etiam urinae vectigal commentus esset, pecuniam ex prima pensione admovit ad nares, sciscitans, *num odore offenderetur;* et illo negante, *Atqui*, inquit, *e lotio est.* Nunciantes legatos, *decretam ei publice non mediocris summae statuam colosseam*, jussit, vel continuo ponerent, cavam manum ostentans, et *paratam basin* dicens. Ac ne in metu quidem ac periculo mortis extremo abstinuit jocis. Nam quum inter cetera

---

urinae vectigal] *Xiphil.* 66, 14. πρὸς τὸν Τίτον ἀγανακτοῦντα τῷ τοῦ οὔρου τέλει, ὃ καὶ αὐτὸ μετὰ τῶν ἄλλων κατεδεδείχθη, εἶπε λαβὼν ἐξ αὐτοῦ χρυσοῦς πεπορισμένους, καὶ δείξας αὐτῷ· Ἰδού, τέκνον, εἴ τι ὄζουσιν. An fullones urina illa usi fuerint, an certum vectigal datum iis, qui in amphoris publice collocatis vesicam exonerare vellent, incertum. v. Casaub. ad h. l., et Reimar. ad *Xiphil.* l. c.

Nunciantes legatos] Ita codd. antiqui omnes. Al. *nunciantibus legatis*, qui non dativi essent, jungendi verbo *jussit*, sed ablativi absoluti, more Graeco praemissi, ut: ἡκόντων πρεσβευτῶν — ἐκέλευσε. Post *jussit* al. *ut* pro *vel*, quod, nisi meliores libri ex usu Suetonii exhiberent *vel*, non improbandum esset, quum optimorum scriptorum exemplis ea constructio defendatur. v. Ern. ad *Tac.* A. 11, 32. „*jussitque, ut* Britannicus et Octavia in complexum patris *pergerent.*" cf. Drakenb. et Duker. ad *Liv.* 23, 21. et 32, 16. Noster etiam Tiber. 22. „codicillis, quibus, *ut id faceret, jubebatur.*" Atque idem prorsus est, quod h. l. *jussit — ponerent*, omisso *ut*. Violenta enim est crisis Ernestii, qui cum Burmanno sine libris dedit *ponere*, ut vulgaris Grammaticae leges servarentur. v. *Tac.* A. 13, 15. „ubi *Britannico jussit, exsurgeret*, progressusque in medium, cantum aliquem *inciperet*", ubi eadem ellipsis partic. *ut*, junctus etiam dativus verbo *jubere*, quod tamen Suetonio praeter necessitatem inferre nolim, quum codd. accusativum exhibeant. Alias difficultates quaerit Oudendorp., quas ego non moror. Rem ita narrat *Xiphil.* 66, 14. ἀνδριάντα πέντε καὶ εἴκοσι μυριάδων στῆσαί οἱ ψηφισαμένων τινῶν, προέτεινε τὴν χεῖρα καὶ ἔφη· Δότε μοι τὸ ἀργύριον· ἡ γὰρ βάσις αὐτοῦ αὕτη ἐστί.

peric. mortis extremo] Hoc ad caput sequens, ut *metu* ad priora exempla pertinet, proxime narrata, quod monuit jam Oudend.

prodigia Mausoleum derepente patuisset, et stella crinita in coelo apparuisset: alterum ad Juniam Calvinam e gente Augusti pertinere, dicebat; alterum ad Parthorum regem, qui capillatus esset. Prima quoque morbi accessione, *Vae*, inquit, *puto, Deus fio.* [24] Consulatu suo nono tentatus in Campania motiunculis levibus, protinusque Urbe repetita, Cutilias ac Reatina rura, ubi aestivare

---

Mausoleum] Addunt al. *Caesar m* quod omisi cum Oudend. librorum principum auctoritate. *Xiphil.* 66, 17. ἐνεγεγόνει δὲ σημεῖα φέροντα εἰς τοῦτο, ὅ τε ἀστὴρ κομήτης ἐπὶ πολὺ φαντασθεὶς, καὶ το μνημεῖον το τοῦ Αὐγούστου αὐτόματον ἀνοιχθέν.

Juniam Calvinam] Scribendum cum libris *Juniam*, non *Juliam*. Soror enim erat Junii Silani, cui desponsata Octavia, Claudii Caesaris filia. *Tac.* A. 12, 4. „cui (Silano) decora et procax soror, *Junia Calvina*, haud multum ante Vitellii nurus fuerat.“ Id. c. 8., narrata Silani morte: „Calvina, soror ejus, Italia pulsa est,“ ad qu. l., eandem cum nostra esse, statuit etiam Lipsius, quem de *Silanis* v. ad Ann. 13, 1. cf. *Glandorp.* Onomast. p. 504. sequ.

alt. ad Parthorum regem] *Xiphil.* l. c. καὶ πρὸς τοὺς περὶ τοῦ κομήτου τι διαλαλοῦντας· Οὐκ ἔμοιγε, εἶπεν, ἀλλὰ τῷ τῶν Πάρθων βασιλεῖ προσημαίνει. εκεῖνος γαρ κομᾷ, ἐγὼ δε φαλακρος εἰμι.

Vae, — puto, Deus fio] *Vae* Memm. aliique. Vulg. *ut — puto.* Cur Ernestio subfrigidum videatur verbum *puto*, non perspicio. Dixit hoc Vespasianus *prima morbi accessione*, incertus adeo, an ad mortem, vel, ut ipse jocose, ad ἀποθέωσιν res vergeret. *Xiphil.* l. c. ἐπειδὴ δε ἐπίστευσεν, ὅτι τελευτήσει, ἔφη· Θεος ἤδη γενήσομαι, quem locum haud satis accurate comparavit Ernestius.

Cons. suo nono] A. U. 832. Contra Ernestium, damnantem *suo*, comparat Wolf. Aug. 100. fin. „sexto *suo* consulatu“ et Dom. 3. „in secundo *suo* consulatu,“ et est pro addito genitivo nominis. De morbo Vesp. *Xiphil.* 66, 17. haec: Οὐεσπασιανὸς δέ, ὡς μὲν ἡ ἀλήθεια ἔχει, νοσήσας οὐ τῇ ποδαγρᾳ τῇ συνήθει, ἀλλὰ πυρετοῖς, μετήλλαξεν ἐν τοῖς ὕδασι τῶν Σαβίνων τοῖς Κουτιλίοις ὠνομασμένοις· ὡς δὲ τινες καταψευδόμενοι τοῦ Τίτου, ἄλλοι τε, καὶ ὁ Ἀδριανὸς ὁ αὐτοκρατωρ, ἐφήμισαν, φαρμακον ἐν συμποσίῳ τινὶ λαβών.

Cutilias] urbem Sabinorum, septuagesimo a Reate stadio

quotannis solebat, petiit. Hic, quum super urgentem valetudinem creberrimo frigidae aquae usu etiam intestina vitiasset, nec eo minus muneribus imperatoriis ex consuetudine fungeretur, ut etiam legationes audiret cubans, alvo repente usque ad defectionem soluta, *Imperatorem*, ait, *stantem mori oportere.* Dumque consurgit, ac nititur, inter manus sublevantium exstinctus est VIIII. Kalendas Jul., annum gerens aetatis sexagesimum ac nonum, superque mensem ac diem septimum. [25] Convenit inter omnes, tam certum eum de sua suorumque genitura semper fuisse, ut post assiduas in se conjurationes ausus sit affirmare Senatui, *aut filios sibi successuros, aut neminem.* Dicitur etiam vidisse quondam

---

remotam. Nomen servat lacus proximus, qui hod. *Lago di Contigliano.* v. *Cellar.* 2, 9. p. 779., Reimar. ad *Xiphil.* l. c.

frigidae aquae] *Plin.* 31, 2. „Cutiliae in Sabinis *gelidissimae* suctu quodam corpora invadunt, ut prope morsus videri possit, aptissimae stomacho, nervis, universo corpori.“ cf. *Vitruv.* 8, 3.

Imper. — stantem mori oportere] *Xiphil.* l. c. τῶν δὲ ἰατρῶν ἐπιτιμώντων αὐτῷ, ὅτι τῇ τε ἄλλῃ διαίτῃ ὁμοίᾳ νοσῶν ἐχρῆτο, καὶ πάντα τὰ προςήκοντα τῇ ἀρχῇ ἔπραττε, Τὸν αὐτοκράτορα δεῖ, ἔφη, ἑστῶτα ἀποθνήσκειν. *Victor* Epit. 9. „Deinde ventris eluvie fessus, et assurgens: Stantem, ait, Imperatorem excedere terris decet.“

annum gerens] Al. *agens*, quod Ern. recepit cum aliis. Servavi illud cum Burm. et Oudend., quos vide, ut rarius, et quod sequentia: *superque* (h. e. et insuper) *mensem ac diem septimum*, verbo *agens* minus conveniunt. *Agebat* enim annum *septuagesimum*, natus d. 17. Novembr. a. U. 762. (v. c. 2.), mortuus d. 23. Jun. 832. Quod enim *Eutrop.* 7, 13. „annum aetatis *agens sexagesimum nonum*“ et *Victor* Epit. 9. „annum *agens* vitae *absque uno septuagesimum*“, id ob futilitatem horum scriptorum nullamque in computandis annis diligentiam non curandum. *Xiphil.* l. c. ἔζησε ἔτη ἐννέα καὶ ἑξήκοντα, καὶ μῆνας ὀκτώ, numero mensium rotundo. *Zonaras* octo mensibus dies etiam octo per errorem addit. v. Oudend. et Reimar. suis locis.

aut filios — aut neminem] *Eutrop.* l. c. „Genituram filiorum ita cognitam habuit, ut, quum multae contra eum conjurationes fierent, quas patefactas ingenti dissimulatione contemsit, in Se-

per quietem stateram in media parte vestibuli Palatinae domus positam examine aequo; quum in altera lance Claudius et Nero starent, in altera ipse ac filii. Nec res fefellit: quando totidem annis, parique temporis spatio utrique imperaverunt.

---

natu dixerit, *aut filios sibi successuros, aut neminem.*" Secundum *Xiphil.* 66, 12. Vespasianus, quum Helvidius Priscus ob crebra in ipsum convicia a Tribunis pl. captu lictoribusque traditus esset, συνεχύθη τε, καὶ δακρύσας ἐκ τοῦ βουλευτηρίου ἐξῆλθε, τοσοῦτον μόνον εἰπὼν ὅτι· Ἐμὲ μὲν υἱὸς διαδέξεται, ἢ οὐδεὶς ἄλλος.

quando — imperaverunt] Nempe Claudius et Nero annos *viginti septem*, et quod excurrit, imperaverant (v. Claud. 45. et Neron. 40.), Vespasianus *decem* (*Xiphil.* l. c. ἐμονάρχησε δὲ ἔτη δέκα, ἡμερῶν ἓξ δέοντα, inito calculo a Kal. Jul. a. U. 822. v. supra c. 6.), Titus *duo*, Domitianus *quindecim* (v. Dom. 17.), quibus computatis par temporis spatium efficitur.

TITUS FLAVIUS

VESPASIANUS AUGUSTUS.

[1] Titus, cognomine paterno, amor ac deliciae generis humani, (tantum illi ad promerendam omnium voluntatem vel ingenii, vel artis, vel fortunae superfuit, et, quod difficillimum est, in imperio, quando privatus, atque etiam sub patre Principe, ne odio quidem, nedum vituperatione publica caruit,) natus est tertio Kalendas Januarias, insigni anno Cajana nece, prope Septizonium, sordidis aedibus, cubiculo vero perparvo et obscuro: nam manet adhuc et ostenditur. [2] Educatus in aula cum Britannico simul, ac paribus disciplinis, et apud eosdem magistros institutus. Quo quidem tempore, ajunt,

---

cognom. paterno] Frater enim a matre Domitilla cognomen duxit. *Eutrop.* 7, 14. „Hinc Titus filius successit, *qui et ipse Vespasianus est dictus*, vir omnium virtutum genere mirabilis adeo, ut amor et deliciae humani generis diceretur." Ineptam paraphrasin Paeanii, qui: ὁμώνυμος μετὰ τὴν τοῦ πατρὸς τελευτὴν γενόμενος τῷ πατρί, arguit jam Casaubonus.

superfuit] non simpliciter *affuit*, sed *abunde affuit*, Gr. οὕτως ὑπερεῖχε ταῖς ἀρεταῖς. *Gell.* 1, 22. „Qui integre locuti sunt, magnam partem (h. e. plerumque, τὸ πλεῖστον) *superesse* ita dixerunt, ut eo verbo significarent *superfluere et supervacare atque esse supra necessarium modum.*"

III. Kal. Jan.] Al. *IIII. Kal.* Annus fuit U. 794. v. Calig. 59.

prope Septizonium] quod non confundendum cum magnifico monumento Septimii Severi, cui idem a figura nomen. v. Ern. ad h. l., *Marlian.* Topogr. U. R. 4, 6. et *Donat.* de U. R. 3, 13.

metoposcopum, a Narcisso, Claudii liberto, adhibitum, ut Britannicum inspiceret, constantissime affirmasse, illum quidem nullo modo, ceterum Titum, qui tunc prope adstabat, utique imperaturum. Erant autem adeo familiares, ut de potione, qua Britannicus hausta periit, Titus quoque juxta cubans gustasse credatur, gravique morbo afflictatus diu. Quorum omnium mox memor, statuam ei auream in Palatio posuit, et alteram ex ebore equestrem, quae Circensi pompa hodieque praefertur, dedicavit, prosecutusque est. [3] In puero statim corporis animique dotes exsplenduerunt, magisque ac magis deinceps per aetatis gradus: forma egregia, et cui non minus auctoritatis inesset, quam gratiae, quamquam neque procera statura, et ventre paulo projectiore; praecipuum robur, memoria singularis, docilitas ad

---

metoposcopum] *Plin.* 35, 10. (9. §. 14.) „quendam ex facie hominum addivinantem, quos *metoposcopos* vocant." *Tac.* H. 2, 1. „Augebat famam ipsius Titi ingenium, quantaecunque fortunae capax, *decor oris cum quadam majestate*, prosperae Vespasiani res, *praesaga responsa*, et, inclinatis ad credendum animis, loco ominum erant fortuita."

juxta cubans] Impugnant Suetonium, quoniam *Tac.* A. 13, 16. „Mos habebatur, Principum liberos cum ceteris idem aetatis nobilibus *sedentes* vesci, in adspectu propinquorum, propria et parciore mensa." Verum haud dubie viderunt, qui proprio Romanorum de coena vocabulo usum Suetonium dicunt, morem, quem accuratius Tacitus exponit, in narratione haud curantem.

afflictatus] Al. *afflictus.* Argutatur Oudendorp., dum, excidisse verbum *sit* vel simile, existimat. *Credebatur* Titus morbum, quo afflictatum omnes sciebant, ex veneno contraxisse.

praecipuum robur] Transposuerunt haec voc. Ernest. et Oudend. post *projectiore*, scilicet, ut exilitatem corporis et obesitatem neque auctoritati, neque gratiae offecisse, auctor dicat. Cum Wolfio, sine libris hoc faciendum, nego, quum *praecipuum robur* aeque impediatur tali corporis forma. Praeterea offendit *praec. robur* ita ante *memoriam* positum, quum de animi dotibus inde dicere incipiat, postquam de corpore exposuit usque ad *projectiore.*

docilitas] celeritas in discendo, εὐμάθεια.

omnes fere tum belli, tum pacis artes. Armorum et equitandi peritissimus: Latine Graeceque vel in orando, vel in fingendis poëmatibus, promtus et facilis, ad extemporalitatem usque: sed ne musicae quidem rudis, ut qui cantaret et psalleret jucunde scienterque. E pluribus comperi, notis quoque excipere velocissime solitum, cum amanuensibus suis per ludum jocumque certantem, imitarique chirographa, quaecunque vidisset, ac saepe profiteri, *se maximum falsarium esse potuisse.* [4] Tribunus militum et in Germania et in Britannia meruit, summa industriae, nec minore modestiae fama; sicut apparet et statua-

---

Arm. et equ. per.] ut Caesar. v. Caes. 57.

Latine Graeceque — promtus] Ita e Memm. aliisque Ern. et Oudend. ediderunt. Vulg. *Latinae Graecaeque linguae*, pro quo Burm. recepit Lipsii emendationem: *Latina Graecaque lingua.* v. Oudend., cum quo adverbia ad *vel in orando* sequ. referenda potius puto, quam ad *promtus.* Constructio enim verborum prorsus est Graeca

ad extemp. usque] *Extemporalis facultas* dicitur Aug. 84. Omisere haec verba, ut Oudend. vere monet, quos offendit vox singularis *extemporalitas.*

cantaret et psalleret] *Psallere* est ad instrumentum canere. Hic locus facit, ut apud *Sallustium* etiam Catil. 25. legendum existimem: *psallere et cantare, saltare el.* sequ., ubi *cantare* in nonnullis libris comparet, pro glossa ejectum etiam a Cortio, quem v. ad ill. l.

imitarique] Qui non viderunt, *imitarique* et *profiteri* pendere adhuc a *solitum*, dederunt *certantem imitari.*

in Germania] Mucianus in oratione ad Vespasianum apud *Tac.* H. 2, 77. „Tuae domui triumphale nomen, duo juvenes, capax jam imperii alter, et primis militiae annis apud Germanicos quoque exercitus clarus."

summa industriae, nec min. modestiae fama] Ita dedi cum Ernest. et Oudend. pro vulg. *summa industria, nec minore modestia et fama*, quum genitivum *industriae* plures codd. exhibeant, atque inde jure colligatur, librariorum lapsu *modestia et fama* ortum ex *modestiae fama*, quod facillime accidere potuit, quum verba singula in scribendo parum disjungerentur, diphthongus *ae* plerumque per *e*, et copula *et* per compendium exprimeretur. Ceterum, quod *famam* simpliciter ita dici negant, qui vulgatam

rum et imaginum ejus multitudine, ac titulis per utramque provinciam. Post stipendia Foro operam dedit, honestam magis, quam assiduam. Eodemque tempore Arricidiam Tertullam, patre Equite Romano, sed Praefecto quondam praetorianarum cohortium, duxit uxorem: et in defunctae locum Marciam Furnillam splendidi generis; cum qua, sublata filia, divortium fecit. Ex quaesturae deinde honore legioni praepositus, Tarichaeas et Gamalam, urbes Ju-

---

impugnant, id refutavit, in tuenda illa alias morosior, *Walther.* Observ. p. 31. exemplo *Taciti* A. 14, 47. „Eo anno mortem obiit Memmius Regulus, auctoritate, constantia, *fama*, in quantum, praeumbrante Imperatoris fastigio, datur, clarus." — *Industria* est in administranda re militari (*Cornel.* Ages. 3. „*magna industria* bellum apparavit," unde *Caes.* B. G. 7, 60. „ut ea, quae imperasset, diligenter *industrieque* administrarent." cf. B. C. 3, 95.) Gr. προθυμία et προθύμως; *modestia* in tractandis provincialibus, Gr. ἐγκράτεια, eamque opponi avaritiae, rapacitati et insolentiae, recte notavit Ernest. ad h. l.

imaginum] *Imagines* quum jungantur *statuis*, cur de clypeis intelligas cum Ernestio, neque sensu proprio, non video. v. Oudend. ad Vesp. 1. — *Tituli* sunt inscriptiones operum, in memoriam Titi per provinciam constitutorum, ἐπιγραφαί.

Arricidiam Tertullam] Al. *Tertullo.* Praefecturam praetorii summam fuisse equestris gradus, vidimus ad Galb. 14.

Marciam Furnillam] v. *Furvillam.* Al. *Fulviam* v. *Fulvillam*, ut *Livia* et *Livilla* promiscue dicuntur. Favere huic lectioni videtur nummus, quem exhibet Patinus tab. 31., in quo Φουλβια Σεβαστη, referens non conjugis Titi, sed filiae imaginem, si genuinus est, de quo tamen dubitant periti ejus rei judices. v. quae Ernest. ad h. l. de Christii sententia. Secutus igitur sum reliquos editores.

filia] de qua v. ad Domit. c. 22.

legioni praepositus] v. Ernest. ad *Tac.* H. 1, 82., ubi docet, eundem esse cum *Praefecto* v. *Legato legionis.*

Tarichaeas] Vulg. *Trachias*, *Thraciam*, *Thracias*, et quae aliae sunt corruptelae. v. *Joseph.* B. Jud. 3, 10. ubi agit de expugnata hac urbe, ita incipiens: συνέρρει εἰς τὰς Ταριχαίας πᾶν τὸ νεωτερίζον, τῇ τε τῆς πόλεως ὀχυρότητι, καὶ τῇ λίμνῃ πεποιθότες, ἣ καλεῖται Γεννησὰρ πρὸς τῶν ἐπιχωρίων. De urbe *Gamala* v. Eund. 4, 1. ubi: Γάμαλα πόλις Ταριχαιῶν ἄντικρυς ὑπὲρ τὴν λίμνην κειμένη.

daeae validissimas, in potestatem redegit; equo quadam acie sub feminibus amisso, alteroque inscenso, cujus rector circa se dimicans occubuerat. [5] Galba mox tenente Rempublicam, missus ad gratulandum, quaqua iret, convertit homines, quasi adoptionis gratia arcesseretur. Sed ubi turbari rursus cuncta sensit, rediit ex itinere: aditoque Paphiae Veneris oraculo,

---

circa se] Hoc recepit Oudend. e Memm. pro *contra se.* Puto tamen, quum de uno sermo sit, esse debuisse *juxta se.* Nescio igitur, an verius *contra se.*

missus ad gratulandum] *Tac.* H. 2, 1. „Titus Vespasianus e Judaea, incolumi adhuc Galba, missus a patre, causam profectionis officium erga Principem et maturam petendis honoribus juventam ferebat. Sed vulgus fingendi avidum disperserat, accitum in adoptionem.“ *Joseph.* B. J. 4, 9, 2. Γάλβαν ἀκούσας αὐτοκράτορα (Vespasianus), πρὶν ἐπιστεῖλαί τι περὶ τοῦ πολέμου κἀκεῖνον, οὐκ ἐπεχείρει. πέμπει δὲ πρὸς αὐτὸν τὸν υἱὸν Τῖτον, ἀσπασόμενον καὶ ληψόμενον τὰς περὶ Ἰουδαίων ἐντολάς. τῆς αὐτῆς δὲ αἰτίας ἅμα Τίτῳ καὶ Ἀγρίππας ὁ βασιλεὺς πρὸς Γάλβαν ἔπλει, καὶ διὰ τῆς Ἀχαΐας, χειμῶνος γὰρ ἦν ὥρα, μακραῖς ναυσὶ πλεόντων, φθάνει Γάλβας ἀναιρεθείς. cf. *Xiphil.* 65, 8.

ubi turbari — sensit] *Tac.* l. c. „Corinthi, Achajae urbe, certos nuncios accepit de interitu Galbae, et aderant, qui arma Vitellii bellumque affirmarent.“

rediit] *Joseph.* l. c. ὁ μὲν οὖν Ἀγρίππας εἰς τὴν Ῥώμην ἀφικέσθαι διέγνω, μηδὲν ἐῤῥωδήσας πρὸς τὴν μεταβολήν. Τῖτος δὲ κατὰ δαιμόνιον ὁρμὴν ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν Συρίαν ἔπλει, καὶ κατὰ τάχος εἰς Καισάρειαν ἀφικνεῖται πρὸς τὸν πατέρα. *Tac.* 2, 2. „Igitur oram Achajae et Asiae, ac laeva maris praevectus, Rhodum et Cyprum insulas, inde Syriam, audentioribus spatiis petebat.“

ad. Paphiae Ven. oraculo] *Tac.* „Atque illum cupido incessit, adeundi visendique templum Paphiae Veneris, inclytum per indigenas advenasque.“ — c. 4. „Titus, spectata opulentia donisque regum, quaeque alia laetum antiquitatibus Graecorum genus incertae vetustati affingit, *de navigatione primum consuluit.* Postquam *pandi viam et mare prosperum* accepit, *de se per ambages interrogat*, caesis compluribus hostiis. Sostratus (sacerdotis id nomen erat) ubi laeta et congruentia exta, magnisque consultis annuere Deam, videt, pauca in praesens et solita respondens, petito secreto, futura aperit. Titus, aucto animo, ad patrem pervectus, suspensis provinciarum et exercituum mentibus, ingens rerum fiducia accessit.“

dum de navigatione consulit, etiam de imperii spe confirmatus est. Cujus brevi compos, et ad perdomandam Judaeam relictus, novissima Hierosolymorum oppugnatione, XII propugnatores totidem sagittarum confecit ictibus: cepitque eam natali filiae suae, tanto militum gaudio ac favore, ut in gratulatione Imperatorem eum consalutaverint, et subinde decedentem provincia detinuerint, suppliciter, nec non et minaciter efflagitantes, *aut remaneret, aut secum omne pariter abduceret.* Unde nata suspicio est, quasi desciscere a patre, Orientisque regnum sibi vindicare tentasset. Quam suspicionem auxit, postquam Alexandriam petens, in consecrando apud Memphim bove Api diadema gestavit: de more quidem rituque priscae religionis; sed non deerant, qui

---

Cujus brevi compos] non *imperii*, sed *spei*, evecto ad imperium patre. Vanas Ernest. movet dubitationes.

relictus] *Joseph.* 4, 11, 5. αὐτὸς μέντοι (Vespasianus) εἰς τὴν Ῥώμην ὥρμητο λήξαντος τοῦ χειμῶνος ἀνάγεσθαι — τὸν δὲ υἱὸν Τῖτον μετὰ τῆς ἐκκρίτου δυνάμεως ἀπέστειλεν ἐξαιρήσοντα τὰ Ἱεροσόλυμα. *Tac.* 2, 82. „Titum instare Judaeae, Vespasianum obtinere claustra Aegypti placuit.“

duod. propugnatores] *Joseph.* 5, 6, 6. Καῖσαρ, τοὺς τῶν ἱππέων δυνατωτάτους ἀναλαβών, ἐμβάλλει τοῖς πολεμίοις. καὶ δώδεκα μὲν αὐτὸς τῶν προμάχων ἀναιρεῖ. cf. *Eutrop.* 7, 14.

natali filiae suae] De die, quo Hierosolyma capta sunt, locupletissimus Reimar. ad *Xiphil.* 66, 7. — Pro *eam* sc. urbem Hierosolymitanam (per synesin) cod. Salm. *ea*, ex correctione sine dubio.

Imperatorem] *Joseph.* 6, 6, 1. Ῥωμαῖοι δέ, τῶν μὲν στασιαστῶν καταπεφευγότων εἰς τὴν πόλιν, καιομένου δὲ αὐτοῦ τε τοῦ ναοῦ, καὶ τῶν πέριξ ἁπάντων, κομίσαντες τὰς σημαίας εἰς τὸ ἱερόν, καὶ θέμενοι τῆς ἀνατολικῆς πύλης ἀντικρύς, ἔθυσάν τε αὐταῖς αὐτόθι, καὶ τὸν Τῖτον μετὰ μεγίστων εὐφημιῶν ἀπέφηναν αὐτοκράτορα, sensu nempe antiquo ob victoriam reportatam, ubi *Imperator* cognominis loco addebatur, non praeponebatur, ut in Principibus. v. ad Caes. 76. Nunquam vivo patre sensu augustiori hoc nomen Titum tulisse, contra *Pagium* (Crit. Baron. ad a. Chr. 71.) docet Reimar. ad *Xiphil.* 66, 1.

Api] Al. *Apide*. Sed *Apin* Noster etiam Aug. 93.

secus interpretarentur. Quare festinans in Italiam, quum Rhegium, dein Puteolos, oneraria nave appulisset, Romam inde contendit expeditissimus; inopinantique patri, velut arguens rumorum de se temeritatem, *Veni*, inquit, *pater*, *veni.* [6] Neque ex eo destitit, participem atque etiam tutorem imperii agere. Triumphavit cum patre, censuramque gessit una. Eidem collega et in tribunicia potestate, et in septem consulatibus fuit. Receptaque ad se prope omnium officiorum cura, quum patris nomine et epistolas ipse dictaret, et edicta conscriberet, orationesque in Senatu recitaret etiam Quaestoris vice, praefecturam quoque praetorii suscepit, nunquam ad id tempus, nisi ab Equite Romano administratam; ègit-

---

Veni] Graev. suadebat *venio*, quod non merebat notam *male* ab Ernestio et Oudendorpio, quum constet, Graecos etiam ἥκειν semper dicere pro ἐλθεῖν, et diserte *Thomas M.* Ἀττικοὶ τῷ ἐνεστῶτι ἀντὶ παρῳχημένου χρῶνται. Idem valet de Lat. *venire*, et causa est in ipsa verbi significatione. Sine libris tamen nihil mutandum.

Triumphavit] v. ad Vespasian. c. 8. — *Oros.* 7, 9. „Pulcrum et ignotum antea cunctis mortalibus inter trecentos viginti triumphos, qui a conditione Urbis usque ad id tempus acti erant, hoc spectaculum fuit, patrem et filium uno triumphali curru vectos, gloriosissimam ab his, qui patrem et filium offenderant, victoriam reportasse."

censuramque] v. Vespas. 8. *Plin.* in praefat. Hist. Nat. ad Titum: „Triumphalis et Censorius tu, sexiesque Consul, ac tribuniciae potestatis particeps." v. ibi Harduin.

in septem consulatibus] A. 823. et 825, mox quadriennio continuo ab a. 827. usque ad 830., septimum 832.

in Sen. recitaret] *Xiphil.* 66, 10. ὅσα μὴ ἐδύνατο αὐτὸς (Vespasianus) ὑπὸ τοῦ γήρως ἀναλέγεσθαι, ἢ καὶ ὅσα ἀπὼν ἐπέστελλε τῇ βουλῇ, διὰ τῶν υἱέων αὐτοῦ ὡς τὸ πολὺ ἐκέλευεν ἀναγινώσκεσθαι, τιμῶν κἀν τούτῳ αὐτήν. De hoc *Quaestorum* sub Imperatoribus officio dictum ad Aug. 65.

nisi ab Equ. Rom. admin.] *Plin.* l. c. „et quod his nobilius fecisti, dum illud patri pariter, et equestri ordini praestas, Praefectus Praetorio ejus." *Administratam* autem esse i. q. administrari solitam, neque accusandum erroris vel oblivionis Suetonium cum Lipsio ad *Tac.* A. 4, 40. et Hist. 4, 68., quoniam Se-

que aliquanto incivilius et violentius. Siquidem suspectissimum quemque sibi, summissis, qui per theatra et castra quasi consensu ad poenam deposcerent, haud cunctanter oppressit. In his A. Caecinam consularem virum, vocatum ad coenam, ac vixdum triclinio egressum, confodi jussit: sane urgente discrimine, quum etiam chirographum ejus praeparatae apud milites concionis deprehendisset. Quibus rebus sicut in posterum securitati satis cavit, ita ad praesens plurimum contraxit invidiae: ut non temere quis tam adverso rumore, magisque invitis omnibus,

---

janus, Praefectus Praetorio, praeturam et consulatum adeptus, in Senatum venerit, Clemens Arretinus Praetorianis praepositus fuerit, *quamquam Senatorii ordinis*, jure inde contendunt Ernest. et Oudend., quod Sejanus serius demum Senator factus est, praefecturam Praetorii Eques adhuc acceperat, in Clemente per turbas militares licentius actum est a Muciano. cf. *Guther.* de off. dom. Aug. 2, 4.

incivilius et viol.] quod tamen necessarium fere fuit, turbida adhuc post bellum civile republica, et assiduis in patrem conjurationibus. v. Vesp. 25. Id fatetur mox ipse Suetonius verbis: „*Quibus rebus — cavit.*"

summissis, qui — deposcerent] *Victor* Epit. 10. „immissis, qui per Theatra et castra *invidiosa jactantes* ad poenam poscerent, *quasi criminis convictos* oppressit." Nimirum pauci summissi a Tito, qui illorum poenam poscerent, eorumque emtae voces pro *consensu* totius multitudinis habitae. Tales artes nostris temporibus quotidie adhibitas vidimus.

A. Caecinam] Vitellii ducem, qui ad Flavianum exercitum desciverat. v. *Tac.* 3, 13. et 31. De nomine ejus *Allieno*, quod h. etiam l. sunt, qui ei asserant, v. interpr. ad *Tac.* H. 1. 52. et Reimar. ad *Xiphil.* 65, 10. De morte ejusdem *Xiphil.* 66, 16. Ἀλιηνὸς μὲν αὐτοῦ ἐν τῷ βασιλείῳ, ἐξαναστὰς ἐκ τοῦ συσσιτίου, εὐθὺς ἀπεσφάγη, τοῦ Τίτου κελεύσαντος, μὴ καὶ φθάσῃ τι τῆς νυκτὸς νεοχμῶσαι· τῶν γὰρ στρατιωτῶν συχνοὺς προπαρεσκεύαστο. Discedit *Victor* l. c., qui: „Caecinam consularem adhibitum coenae, vix dum triclinio egressum, *ob suspicionem stupratae Berenices uxoris suae*, jugulari jussit."

concionis] Ita pro vulg. *conjurationis* e codd. rescribendum censuerunt Gujet., Casaub., Perizon., Dukerus, rescripserunt Ernest. et Oudendorp. v. etiam Ern. ad *Tac.* H. 2, 79.

transierit ad principatum. [7] Praeter saevitiam suspecta in eo etiam luxuria erat, quod ad mediam noctem comissationes cum profusissimo quoque familiarium extenderet. Nec minus libido, propter exoletorum et spadonum greges, propterque insignem reginae Berenices amorem, cui etiam nuptias pollicitus ferebatur. Suspecta et rapacitas; quod constabat, in cognitionibus patris nundinari praemiarique solitum. Denique propalam alium Neronem et opinabantur, et praedicabant. At illi ea fama pro bono cessit, con-

---

spadonum greges] *Xiphil.* 67, 2. καὶ ὁ Τίτος ἰσχυρῶς περὶ τοὺς ἐκτομίας ἐσπουδάκει. v. ad Domitian. 7.

Berenices] v. *Tac.* H. 2, 2. „Fuere, qui accensum desiderio Berenices reginae vertisse iter crederent. Neque abhorrebat a Berenice juvenilis animus; sed gerendis rebus nullum ex eo impedimentum. laetam voluptatibus adolescentiam egit, suo quam patris imperio moderatior.“ *Xiphil.* 66, 15. Βερενίκη ἰσχυρῶς τε ἤνθει, καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἐς τὴν Ῥώμην μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Ἀγρίππα ἦλθε· καὶ ὁ μὲν στρατηγικῶν τιμῶν ἠξιώθη, ἡ δὲ ἐν τῷ Παλατίῳ ᾤκησε, καὶ τῷ Τίτῳ συνεγίγνετο. προσεδόκατο δὲ γαμηθήσεσθαι αὐτῷ, καὶ πάντα ἤδη ὡς καὶ γυνὴ αὐτοῦ οὖσα ἐποίει· ὥστ' ἐκεῖνον, δυσχεραίνοντας τοὺς Ῥωμαίους ἐπὶ τουτοις ἠσθημένον, ἀποπέμψασθαι αὐτήν. v. de famosa hac femina *Joseph.* Ant. 18, 5, 4. l. 19, 5, 1. et 20, 7, 3. Plura dedit Reimar. ad *Xiphil.* l. c.

in cognitionibus patris] Vulg. *in concionibus patriis.* Ita vicissim *Tac.* H. 2, 79. vulg. *non paratu cognitione* pro *concione.* Cod. Ursin. *in negotiationibus patris*, quae correctio esse videtur, inepte inducta ex Vespas. 16., ubi de *negotiationibus* Vespasiani sermo, quibus convenire videbatur verbum *nundinari,* h. l. de vendita justitia usurpatum. Non tacenda autem conjectura, quam singulari de h. l. libello protulit Benj. Gottl. Laurent. *Boden.* Suadet ille *cocionibus. Cociones* sunt Gr. κάπηλοι, μεταβόλοι, ἀγοραῖοι, et *cociatura* i. q. μεταβλητική, ut adeo *cociones patrii,* inter quos Titus negotia sua exercuerit, ii fuerint, quos Vesp. subornaverat ad res venales undique comparandas, unde majores postea quaestus facerent. Verum nimis quaesita videtur ista correctio. *Praemiari* est praemia pacisci, suffragationis nempe apud patrem. *Praemia* omnino de quovis lucro vel praeda saepius dicuntur, unde *praemiatores* nocturni sunt praedones apud Nonium. v. Ernest. ad *Tac.* H. 1, 51. Ceterum Caenidi, pellici Vespasiani, idem tribui ad *Xiphil.* 66, 14., quod h. l. Tito, notavimus ad Vesp. 16.

versaque est in maximas laudes, neque vitio ullo reperto, et contra virtutibus summis. Convivia instituit jucunda magis, quam profusa. Amicos elegit, quibus etiam post eum Principes, ut et sibi et Reipublicae necessariis, acquieverunt, praecipueque sunt usi. Berenicen statim ab Urbe dimisit, invitus invitam. Quosdam e gratissimis delicatorum, quamquam tam artifices saltationis, ut mox scenam tenuerint, non modo fovere prolixius, sed spectare omnino in publico coetu supersedit. Nulli civium quidquam ademit: abstinuit alieno, ut si quis unquam: ac ne concessas quidem ac solitas collationes recepit. Et tamen nemine ante se munificentia minor. Amphitheatro dedicato, thermisque juxta celeriter exstructis, munus edidit apparatissimum largissimum-

---

praec. sunt usi] Vulg. *praecipueque sumtam* v. *sponsam sibi Berenicen* sequ., quae manifeste sunt corrupta. Verior lectio optimis codd. confirmatur. Ingenue tamen fateor, totum additamentum ortum mihi videri ex interpretatione verbi *acquieverunt*.

Berenicen — invitam] v. *Xiphil.* l. supra cit. *Victor* Epit. 10. „Denique, ut subiit pondus regium, Berenicen, nuptias suas sperantem, regredi domum, et enervatorum greges abire praecepit." *Enervati* Victoris Nostro supra erant *exoleti*, mox *delicati*, *παθικοί*.

omnino in publico coetu] Al. *in publico omni coetu*. Fuere etiam, qui abjicere mallent *coetu*, quod rectius defenditur ab Oudend. et Wolfio. — *Prolixius* non est *amplius* de tempore, sed *liberalius*. — *Supersedit* i. q. omisit, noluit, ut Aug. 93.

Amphitheatro dedicato] quod inceperat pater Vespasianus. v. ad Vesp. 9. et *Xiphil.* 66, 25. ibi cit., ubi etiam de tempore dictum. Parum accurate *Eutrop.* 7, 14. „Hic (Titus) Romae Amphitheatrum *aedificavit*."

celeriter exstr.] Al. *celebriter*. Illud confirmatur loco *Martial.* de spectac. 2. „Hic, ubi miramur *velocia munera*, thermas" sequ.

munus edidit] *Xiphil.* l. c. πολλὰ καὶ θαυμαστὰ ἐποίησε. γέρανοί τε γὰρ ἀλλήλοις ἐμαχέσαντο (Casaubonum, qui Gallum h. l. exseruit, γεράνοις h. e. *gruibus* Γερμανοὺς substituens, satis refutavit Reimarus), καὶ ἐλέφαντες τέσσαρες, ἄλλα τε ἐς ἐννακισχίλια καὶ βοτὰ καὶ θηρία ἐπεσφάγη (*quinque millia* Noster et *Eutr* p. l. c., sed *ferarum*, Xiphil. βοτὰ καὶ θηρία) καὶ αὐτὰ καὶ γυναῖκες, οὐ

que. Dedit et navale proelium in veteri naumachia: ibidem et gladiatores: atque uno die quinque millia omne genus ferarum. [8] Natura autem benevolentissimus, quum ex instituto Tiberii omnes dehinc Caesares beneficia, a superioribus concessa Principibus, aliter rata non haberent, quam si eadem iisdem et ipsi dedissent, primus praeterita omnia uno confirmavit edicto; nec a se peti passus est. In ceteris vero desideriis hominum obstinatissime tenuit, ne quem sine spe dimitteret. Quin et admonentibus domesticis, *quasi plura polliceretur, quam praestare posset: Non oportere*, ait, *quemquam a sermone Principis tristem discedere.* Atque etiam recordatus quondam super coenam, quod nihil cuiquam toto die praestitisset, memorabilem illam, meritoque laudatam vocem edidit: *Amici, diem perdidi.* Populum in primis universum tanta per omnes occasiones comitate tractavit, ut, proposito gladiatorio munere,

---

μέντοι ἐπιφανεῖς, συγκατειργάσαντο. ἄνδρες τε πολλοὶ μὲν ἐμονομάχησαν, πολλοὶ δὲ καὶ ἀθρόοι ἔν τε πεζομαχίαις καὶ ἐν ναυμαχίαις ἠγωνίσαντο. τὸ γὰρ θέατρον αὐτὸ ἐκεῖνο ὕδατος ἐξαίφνης πληρώσας, εἰσήγαγε μὲν καὶ ἵππους καὶ ταύρους καὶ ἄλλα τινὰ χειροήθη, δεδιδαγμένα πάνθ', ὅσα ἐπὶ τῆς γῆς, πράττειν καὶ ἐν τῷ ὑγρῷ· ἐσήγαγε δὲ καὶ ἀνθρώπους ἐπὶ πλοίων. καὶ οὗτοι μὲν ἐκεῖ, ὡς οἱ μὲν Κερκυραῖοι, οἱ δὲ Κορίνθιοι ὄντες, ἐναυμάχησαν. ἄλλοι δὲ ἔξω ἐν τῷ ἄλσει τῷ τοῦ Γαΐου τοῦ τε Λουκίου, ὅ ποτε ὁ Αὔγουστος ἐπ' αὐτὸ τοῦτ' ὠρύξατο. (*in veteri naumachia*, de qua v. ad Aug. 43. et Neron. 27.) καὶ γὰρ ἐνταῦθα τῇ μὲν πρώτῃ ἡμέρᾳ μονομαχία καὶ θηρίων σφαγή — τῇ δὲ δευτέρᾳ ἱπποδρομία, καὶ τῇ τρίτῃ ναυμαχία τρισχιλίων ἀνδρῶν, καὶ μετὰ τοῦτο καὶ πεζομαχία ἐγένετο sequ. Hunc locum non comparaverit necesse est Burmannus, quum pro *ibidem* n. l. *itidem* v. *item* suadeat.

omnia uno conf. edicto] *Xiphil.* 66, 19. γράμματα ἐξέθηκε, βεβαιῶν πάντα τὰ ὑπὸ τῶν προτέρων αὐτοκρατόρων δοθέντα τισίν, ὥστε μὴ καθ' ἑκάστους σφῶν αἰτοῦντας αὐτὸν πράγματα ἔχειν. cf. *Victor* Epit. 10. — In superioribus multi male omittunt voc. *rata.*

hominum] al. *animum*, al. *omnium*, vel etiam *omnium hominum*, quod Casaub. edidit.

diem perdidi] v. *Eutrop.* 7, 14. *Victor* Epit. 10. cf. quae de hoc dicto Casaub. ad n. l.

non ad suum, sed ad spectantium arbitrium editurum se, professus sit. Et plane ita fecit. Nam neque negavit quicquam petentibus; et ut, quae vellent, peterent, ultro adhortatus est. Quin et studium armaturae Threcum prae se ferens, saepe cum populo et voce et gestu, ut fautor, cavillatus est; verum majestate salva, nec minus aequitate. Ne quid popularitatis praetermitteret, nonnunquam in thermis suis, admissa plebe, lavit. Quaedam sub eo fortuita ac tristia acciderunt: ut conflagratio Vesevi montis in Campania; et incendium Romae, per tri-

---

neque negavit qu. pet.] Idem de Trajani spectaculo *Plin.* Panegyr. 33. „Impetratum est, quod postulabatur; oblatum, quod non postulabatur. Institit ultro, et, ut concupisceremus, admonuit, ac sic quoque plura inopinata, plura subita. Jam quam libera spectantium studia, quam securus favor! Nemini impietas, ut solebat, objecta, quod odisset gladiatorem; nemo e spectatore spectaculum factus, miseras voluptates unco et ignibus expiavit."

cavillatus est] h. e. cum populo, diversae factioni favente, jocose altercatus est ut fautor Threcum. Ita *Cic.* ad Att. 2, 1. „Itaque jam *familiariter cum ipso* etiam *cavillor ac jocor.*" In miras conjecturas inciderunt, qui, quod non minus mirandum, sensum loci non ceperunt, in his Ernestius.

majestate] h. e. dignitate Principis, *aequitate* erga gladiatores eosque, qui illis studebant.

adm. plebe, lavit] Idem de Alexandro Severo *Lamprid.* c. 42.

Vesevi montis] v. *Xiphil.* 66, 22. sequ., qui Βέσβιον ὄρος dicit. *Plin.* Epist. 6, 16., qua de avunculi exitu exponit. *Oros.* 7, 9. *Victor* Epit. 10. Eversae sunt per illam conflagrationem urbes Herculaneum et Pompeji (v. *Xiphil.* c. 23.). Accidit autem a. U. 832. De die v. Reimar. ad l. c. §. 135. et 152.

incendium Romae] A. U. 833. *Xiphil.* c. 24. πῦρ δὲ δὴ ἕτερον ἐπίγειον τῷ ἑξῆς ἔτει πολλὰ πάνυ τῆς Ῥώμης, τοῦ Τίτου πρὸς τὸ πάθημα τὸ ἐν τῇ Καμπανίᾳ γενόμενον ἐκδημήσαντος, ἐπενείματο. καὶ γὰρ τὸ Σεραπεῖον, καὶ τὸ Ἰσεῖον, τά τε Σεπτά, καὶ τὸ Ποσειδώνειον, τό τε βαλανεῖον τὸ τοῦ Ἀγρίππου, καὶ τὸ Πάνθειον, τό τε Δειριβιτώριον, καὶ τὸ τοῦ Βάλβου θέατρον, καὶ τὴν τοῦ Πομπηΐου σκηνήν, καὶ τὰ Ὀκταουΐα οἰκήματα καὶ μετὰ τῶν βιβλίων, τόν τε νεὼν τοῦ Διὸς τοῦ Καπιτωλίνου μετὰ τῶν συννάων αὐτοῦ κατέκαυσεν. cf. *Victor* l. c.

duum, totidemque noctes; item pestilentia, quanta non temere alias. In his tot adversis ac talibus, non modo Principis sollicitudinem, sed et parentis affectum unicum praestitit: nunc consolando per edicta, nunc opitulando, quatenus suppeteret facultas. Curatores restituendae Campaniae e consularium numero sorte duxit. Bona oppressorum in Vesevo, quorum heredes non exstabant, restitutioni afflictarum civitatum attribuit. Urbis incendio nihil, nisi sibi, publice perisse testatus, cuncta praetoriorum suorum ornamenta operibus ac templis destinavit; praeposuitque complures ex equestri ordine, quo quaeque maturius peragerentur. Medendae valetudini, leniendisque morbis, nullam divinam humanamque opem non adhibuit, inquisito omni sacrificiorum remediorumque genere. Inter adversa temporum et delato-

---

pestilentia] Cineri e Vesuvio ejecto eam tribuit *Xiphil.* c. 23. ἡ μὲν οὖν τέφρα αὕτη οὐδὲν μέγα τότε κακὸν αὐτοὺς εἰργάσατο· ὕστερον γὰρ νόσον σφίσι λοιμώδη δεινὴν ἐνέβαλε. Accidisse eam sub Vespasiano patre, et per multos dies decem millia hominum singulis diebus periisse, auctor *Eusebius* in Chronicis.

affectum unicum] Lipsium, qui corrigebat *unici*, refutarunt Ernest. et Oudend. similibus: *ingenium unicum*, *scelus unicum*, *unica cura*, *gratia*, *luxuria*, *liberalitas*, *fides*.

Curatores — duxit] *Xiphil.* c. 24. ὁ δ' οὖν Τίτος τοῖς μὲν Καμπανοῖς δύο ἄνδρας ἐκ τῶν ὑπατευκότων οἰκιστὰς ἔπεμψε, καὶ χρήματα ἄλλα τε, καὶ τὰ τῶν ἄνευ κληρονόμων τεθνηκότων ἐδωρήσατο· αὐτὸς δὲ οὐδὲν οὔτε παρ' ἰδιώτου, οὔτε παρὰ πόλεως, οὔτε παρὰ βασιλέως, καίτοι πολλῶν πολλὰ διδόντων αὐτῷ καὶ ὑπισχνουμένων, ἔλαβεν· ἀνέστησε μέντοι καὶ ἐκ τῶν ὑπαρχόντων πάντα. *Restituere* n. l. est Gr. οἰκίζειν v. ἀνοικίζειν.

nihil, nisi sibi, publice perisse] Foede corruptus est locus in libris. Causa fuit in voc. *publice*, quod male intellectum retulerunt ad *testatus*. *Publice perisse* dicuntur aedificia et ornamenta publica, de quibus v. locum Xiphilini supra cit., et opponuntur, quae *privatim* h. e. hominibus privatis de bonis suis incendio perierant. Illa *sibi* perisse Titus dicebat, quum damnum in se reciperet, non vectigalibus novis et extraordinariis resarciendum curaret.

res mandatoresque erant, ex licentia veteri. Hos assidue in Foro flagellis ac fustibus caesos, ac novissime traductos per Amphitheatri arenam, partim subjici, ac venire imperavit, partim in asperrimas insularum avehi. Utque etiam similia quandoque ausuros perpetuo coërceret, vetuit inter cetera, de eadem re pluribus legibus agi, quaerive de cujusquam defunctorum statu, ultra certos annos. [9] Pontificatum maximum ideo se professus accipere, ut puras servaret manus, fidem praestitit: nec auctor posthac cujusquam necis, nec conscius, quamvis interdum ulciscendi causa non deesset; sed *periturum se potius, quam perditurum*, adjurans. Duos patricii generis convictos in affectatione imperii, nihil am-

---

mandatoresque] qui accusatores subornabant et instruebant, et in exilium homines hac ratione calumnia oppressos pellebant, ut recte *Turneb.* Advers. 22, 15. cf. *Callistrat.* Digest. 49, 14, 2. Vulg. *amandatores.*

subjici] sc. hastae v. praeconi. Vulg. addunt *in servos*, quod Ernest. mutare voluit in: *in servis*, Oudend. ut glossema delevit, quod omittitur etiam in Memm. De verbo *subjicere* v. Duker. ad *Flor.* 2, 6, 48.

in asp. insularum avehi] v. ad Caes. 66. — *Xiphil.* 66, 19. simpliciter: τοὺς μηνυτὰς ἐξήλασεν ἐκ τῆς πόλεως. cf. *Martial.* de spectac. 4.

pluribus legibus] h. e. ita, ut accusator, cum una formula excidisset, ad aliam transiret, quae maxima calumniarum omnisque in reum iniquitatis materia.

statu] h. e. ingenuusne ille, an libertinus, an servus fuerit, quod maximi momenti in quaestionibus de haereditate. Illustrat h. l. Nervae edictum, quod Titi esse videtur, a Nerva repetitum, apud *Callistrat.* Digest. 40, 15, 4. „Primus omnium D. Nerva edicto vetuit, *post quinquennium* (*ultra certos annos* n. l.) mortis cujusque de statu quaeri."

Pontificatum max.] mortuo patre, quo vivo Pontifex tantum fuerat Titus, non Pontifex Maximus. v. Oudend. Idem docuit, in sequ. servandum esse *cujusquam*, cui praeferunt Burm. et Ernest. aliorum *cuiquam*, quum dativus alienum sensum inferat.

Duos patricii generis] Haec *Victor* Epit. 10. ita: „Clementiam vero usque eo perduxit, ut amplissimi ordinis duo quum adversus eum conjurassent, neque abnuere cogitatum scelus qui-

plius, quam ut desisterent, monuit, docens, *principatum fato dari*; si quid praeterea desiderarent, promittens se tributurum: et confestim quidem ad alterius matrem, quae procul aberat, cursores suos misit, qui anxiae salvum filium nunciarent. Ceterum ipsos non solum familiari coenae adhibuit, sed et insequenti die gladiatorum spectaculo circa se ex industria collocatis, oblata sibi ferramenta pugnantium inspicienda porrexit. Dicitur etiam, cognita utriusque genitura, *imminere ambobus periculum*, affirmasse: *verum quandoque, et ab alio*: sicut evenit. Fratrem, insidiari sibi non desinentem, sed paene ex professo sollicitantem exercitus, meditantem fugam, nec occidere, neque seponere, ac ne in minore quidem honore habere sustinuit: sed, ut a primo imperii die, consortem successoremque testari perseveravit; nonnunquam secreto precibus et lacri-

---

rent, monuerit primo; post deductos in spectaculum secum, utrimque assidere jusserit; petitoque ex industria mirmillonum, quorum pugnae visebantur, gladio, quasi ad explorandam aciem, uni atque alteri commiserit; quibus perculsis et constantiam mirantibus diceret: Videtisne, potestates fato dari, frustraque tentari facinus potiundi spe, vel amittendi metu?"

ferramenta] Dicuntur *ferramenta* de gladiis ac sicis a *Cicer.* Catil. 3, 5., et diserte *Victor* l. c. de mirmillonum gladio exponit. Recepi igitur h. l. cum Oudend. et Ernest., quos vide, optimis libris annuentibus. Vulg. *ornamenta*, quae simpliciter de armis ἀμυντηρίοις intelligi posse, viri docti exemplis ideo citatis non probarunt. De verbo enim *ornare*, κοσμεῖν, armisque σκεπαστηρίοις eo nomine insignitis nemo dubitaverit. Ceterum vocabulum *ferramenta* hoc sensu non ita promtum librariis fuisse videtur, ut pro glossa inseruerint.

verum quandoque, et ab alio] Vulg. *venturum quandoque*, Cod. Ursin. *venturum quoque, sed ab alio.* Ernest. suasit: *venturumque quandoque.* Omnino si staret *venturum*, legendum esset *sed* v. *at ab alio.* Sed jure praetulerunt Oudend. et Wolfius *verum*; quod Casaub. restituerat. De voc. *quandoque* h. e. *aliquando* v. ind. Causa quidem corruptelae in eo male intellecto fuisse videtur et in sequente *evenit.*

Fratrem] cf. *Victor* Epit. 10.

mis orans, *ut tandem mutuo erga se animo vellet esse.* [10] Inter haec morte praeventus est, majore hominum damno, quam suo. Spectaculis absolutis, in quorum fine populo coram ubertim fleverat, Sabinos petit aliquanto tristior, quod sacrificanti hostia aufugerat, quodque tempestate serena tonuerat. Deinde ad primam statim mansionem febrim nactus, quum inde lectica transferretur, suspexisse dicitur dimotis plagulis coelum, multumque conquestus, *eripi sibi vitam immerenti. Neque enim extare ullum suum factum poenitendum, excepto duntaxat uno.* Id

---

morte praeventus est] *Xiphil.* 66, 26. Διατελέσας δὲ ταῦτα, καὶ τῇ γε τελευταίᾳ ἡμέρᾳ καταδακρύσας, ὥστε πάντα τὸν δῆμον ἰδεῖν, οὐδὲν ἔτι μέγα ἔπραξεν, ἀλλὰ τῷ ἐπιγιγνομένῳ ἔτει, ἐπί τε τοῦ Φλαβίου καὶ ἐπὶ τοῦ Πωλίωνος τῶν ὑπάτων (a. U. 834), καθιερώσας ὅσα εἴρηται, μετήλλαξεν ἐν τοῖς ὕδασιν, ἐν οἷς καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ· ὡς μὲν ἡ Φήμη λέγει, πρὸς τοῦ ἀδελφοῦ, ἄλλως θ' ὅτι καὶ πρότερον ἐπεβεβούλευτο ὑπ' αὐτοῦ· ὡς δέ τινες γράφουσι, νοσήσας. Alter *Victor* Caes. 10. et 11. *veneno*, a Domitiano accepto, alter Epit. 10. *febri* interiisse Titum dicit. cf. Domit. 2. Plures mortis causas, a diversis auctoribus memoratas, recenset Reimar. ad *Xiphil.* l. c.

mansionem] μονήν, locum, ubi pernoctaturus erat. *Manere* enim est *pernoctare*. A voc. *mansio* descendit Gall. *maison*. v. etiam *Cellar*. Geogr. A. p. 60. sequ.

febrim nactus] *Cornel.* Attic. 21. *nactus est morbum*. v. Gronov. ad *Gell.* 1, 24., ubi nostrum quoque locum citavit.

plagulis] h. e. velis lecticae. Al. *pellibus*, Memm. *pallulis*. Oudend. conjicit *palliolis*, ut *palliolatus* Titus dicatur, ut Claudius c. 2.

excepto duntaxat uno] *Xiphil.* l. c. ὁ δ' οὖν Τίτος ἀποψύχων εἶπε μὲν ὅτι· "Ἓν μόνον ἐπλημμέλησα· τί δὲ δὴ τοῦτο εἴη, οὐ διεσάφησεν, ἀλλ' οὐδ' ἄλλος οὐδεὶς ἀκριβῶς ἂν ἔγνω. οἱ μὲν γὰρ τό, οἱ δὲ τὸ κατεικάσαν. κρατεῖ δ' οὖν, ὡς μέν τινες λέγουσιν, ὅτι τὴν Δομιτίαν τὴν τοῦ ἀδελφοῦ γυναῖκα ἔσχεν· οἱ δ' ἕτεροι, οἷς ἐγὼ πείθομαι, ὅτι τὸν Δομιτιανὸν σαφῶς ἐπιβουλεύσαντά οἱ λαβὼν οὐκ ἀπέκτεινεν, ἀλλ' αὐτός τε ὑπ' ἐκείνου παθεῖν τοῦτο μᾶλλον εἵλετο, καὶ τὴν τῶν Ῥωμαίων ἀρχὴν ἀνδρὶ τοιούτῳ ἐξέδωκεν. Ego quidem Xiphilini vel potius Dionis sententiae accedo, quum Domitianum suo non minus, quam Reipublicae exitio Titus servasset, *facto* vere *poenitendo*. *Reinesius* ad marginem *de Hierosolymorum excisione* co-

quale fuerit, neque ipse tunc prodidit, neque cuiquam facile succurrat. Quidam opinantur, consuetudinem recordatum, quam cum fratris uxore habuerit. Sed nullam habuisse, persancte Domitia jurabat: haud negatura, si qua omnino fuisset; immo etiam gloriatura, quod illi promtissimum erat in omnibus probris. [11] Excessit in eadem, qua pater, villa, Idibus Septembris, post biennium ac menses duos, diesque viginti, quam successerat patri, altero et quadragesimo aetatis anno. Quod ut palam factum est, non secus atque in domestico luctu moerentibus publice cunctis, Senatus, prius quam edicto convocaretur, ad Curiam concurrit, obseratisque adhuc foribus; deinde apertis, tantas mortuo gratias egit,

---

gitavit. Sed nunquam poenituisset ducem et Principem Romanum, compescuisse gentem insanam et rebellem.

post biennium — patri] *Xiphil.* ἦρξε δὲ δύο ἔτη, καὶ μῆνας δύο, ἡμέρας τε εἴκοσιν. 66, 18. et 26., eaque vera est ratio, quum Vespasianus d. 23. Jun. 832., Titus d. 13. Septembr. 834. obierit. Ita etiam *Victor* Epit. 10, 1. Alter autem *Victor* Caes. 10. *menses fere novem*, et *Eutrop.* 7, 14. menses *octo* biennio imperii ejus addunt. v. Reimar. ad *Xiphil.* 66, 18.

altero et quadrag.] Ita etiam *Eutrop.* l. c. Sed *Victor* Caes. 10. *anno aevi quadragesimo*, alter Epit. 10. *vixit annos quadraginta unum. Xiphil.* 66, 18. imperii tempus modo memoratum accessisse dicit ἐννέα καὶ τριάκοντα ἔτεσι, καὶ μησὶ πέντε, καὶ ἡμέραις πέντε καὶ εἴκοσι, quam aetatem haberet, quum capesseret rem publicam; itaque, *altero et quadragesimo vitae anno* eum obiisse, et ipse significat. Non convenit autem hic numerus die natali, a Nostro c. 1. tradito, quem fuisse vidimus 30. Decembr. a. 794. Si enim ille verus, de quo non dubitandum, etiam *quadragesimum* annum non implevit, atque ita *Victor*, qui de Caesaribus scripsit. Novum igitur incuriae Suetonii in computandis vitae annis exemplum cum Reimaro agnosco, idque ipsum, quod proprium hoc videtur scriptori hac in re vitium, prohibet me a conciliandi periculis, qualibus favit ad h. l. Oudendorpius.

Senatus, prius qu. — conv.] ut post mortem Germanici. v. *Tac.* A. 2, 82.

obseratisque adhuc foribus] Haec, mutata interpunctione, superioribus addidi, quo pertinent, quum in omnibus edd. interpunctum invenissem post *concurrit. Obseratae* erant *fores*

laudesque congessit, quantas ne vivo quidem unquam atque praesenti.

---

quoniam *nocte* et ante edictum magistratuum *ad* Curiam concurrerant. *Eutrop.* l. c. „ Senatus, obitu ipsius circa vesperam nunciato, *nocte irrupit in Curiam,* et tantas ei mortuo laudes gratiasque congessit, quantas nec vivo unquam egerat, nec praesenti. Inter Divos relatus est. "

gratias egit, laudesque congessit] Ita Memm. aliique libri, quos laudat Oudend.; favet Eutropius. Al. *gratias egit laudesque, quantas congessit ne vivo quidem* sequ. Junguntur quidem per zeugma, quod dicitur, *laudes et gratias agere,* (simpliciter enim *laudes agere* nemo dixerit, neque Gronov. ostendit exemplis ad *Liv.* 26, 48. collectis, ut Ernestio videtur), sed major hic librorum auctoritas et concinnitas orationis.

T. FLAV. DOMITIANUS
AUGUSTUS.

[1] DOMITIANUS natus est nono Kalendas Novembris, patre Consule designato, inituroque mense insequenti honorem, regione urbis sexta, ad Malum Punicum, domo, quam postea in templum gentis Flaviae convertit. Pubertatis ac primae adolescentiae tempus, tanta inopia tantaque infamia gessisse fertur, ut nullum argenteum vas in usu haberet: satisque constat, Clodium Pollionem praetorium virum, in quem est poëma Neronis, quod inscribitur *Luscio*, chirographum ejus conservasse, et nonnunquam pro-

patre Consule designato] A. U. 804., quo Vespasianus consulatum gessit per duos novissimos menses. v. Vespas. 4.

ad Malum Punicum] quod vico nomen vel a malo Punico ibi effícto, quod nostris in urbibus frequentissimum, vel ab arbore tali ibi plantata, quod Latinitas non ferre videtur. v. *Pancirull.* descript. U. R. (Thes. Graev. T. III. p. 345.), *Donat.* de U. R. 3, 15. et *Nardin.* Rom. vet. 4, 7.

tempus — gessisse fertur] Jure defendit Wolf. *gessisse*, ut Vesp. 24. *annum gerens*, contra Casaub. et Ernestium, corrigentes *egisse*. Ita *aetatem gerere cum aliquo* Sulpic. ad Cicer. (ad Div. 4, 5.). Mox cum Lipsio, Burm., Oudend. malim *constet*, quoniam hoc comma annectitur praemissae *de inopia et infamia* sententiae ut *infamiae* exemplum, ut praecedens *inopiae*. Sed ita etiam male se excipiunt *fertur — ut satis constet*, quod regessit Wolfius. Utut legeris, oratio claudicat. Müller. conj. *constaret*.

Luscio] An *Lusco*, vel, quod Beroaldo etiam in mentem venit, *lusio* h. e. ludicrum, *παιδιά*.

tulisse, noctem sibi pollicentis: nec defuerunt, qui affirmarent, corruptum Domitianum et a Nerva, successore mox suo. Bello Vitelliano confugit in Capitolium cum patruo Sabino, ac parte praesentium copiarum: sed irrumpentibus adversariis, et ardente templo, apud aedituum clam pernoctavit: ac mane Isiaci celatus habitu, interque sacrificulos vanae superstitionis, quum se trans Tiberim ad condiscipuli sui matrem comite uno contulisset, ita latuit, ut scrutantibus, qui vestigia subsecuti erant, deprehendi non potuerit. Post victoriam demum progressus, et Caesar consalutatus, honorem praeturae urbanae cum

---

conf. in Capitolium] Secundum *Tac.* H. 3, 69. Sabinus liberos suos et Domitianum, fratris filium, concubia nocte in Capitolium accivit.

apud aedituum clam pern.] *Tac.* 3, 74. „Domitianus, prima irruptione apud aedituum occultatus, sollertia liberti, *lineo amictu* turbae sacricolarum immixtus ignoratusque, apud Cornelium Primum, paternum clientem, juxta Velabrum delituit. Ac potiente rerum patre, disjecto editui contubernio, modicum sacellum Jovi Conservatori, aramque posuit, casusque suos in marmore expressit (ita legendum, quum cod. Bud. *expressit*, et constructio Graeca: *ara casus expressa* h. l. non valeat ob *que* post *casus.*)“ De *Isiaci habitu* h. e. linteo v. Torrent. et Ernest., qui laudavit *Appian.* Civ. 4, 74. cf. Othon. 12. „*sacra* etiam *Isidis* saepe *in lintea religiosaque veste* propalam celebrasse traditur.“ Ceterum v. numum, in memoriam hujus rei factum, quem exhibet *Patinus* tab. 32, 1. et illustravit dissertatione *Obrecht.* Argentor. 1675.

vanae superst.] Al. *variae,* quod probavit etiam *Turneb.* Advers. 22, 16., quum manifestum scripturae sit vitium. Docta, sed aliena ab historico, est conjectura Gronovii: *Phariae.*

Caesar consalutatus] *Tac.* 3, 86. „Domitianum, postquam nihil hostile metuebatur, ad duces partium progressum, et Caesarem consalutatum, miles frequens, utque erat in armis, in paternos Penates deduxit.“

praeturae urb.] *Tac.* 4. c. 3. „Ipsi (Vespasiano) consulatus cum Tito filio, praetura Domitiano et consulare imperium decernuntur“ et c. 39. „Mox, ejurante Frontino, Caesar Domitianus praeturam cepit. Ejus nomen epistolis edictisque praeponebatur, vis penes Mucianum erat; nisi quod pleraque Domitianus,

consulari potestate suscepit titulo tenus: nam jurisdictionem ad collegam proximum transtulit. Ceterum omnem vim dominationis tam licenter exercuit, ut jam tum, qualis futurus esset, ostenderet. Ne exsequar singula, contrectatis multorum uxoribus, Domitiam Longinam, Aelio Lamiae nuptam, etiam in matrimonium abduxit: atque uno die super viginti officia urbana aut peregrina distribuit; *mirari se*, Vespasiano dictitante, *quod successorem non et sibi mitteret.* [2] Expeditionem quoque in Galliam Germaniasque, neque necessariam, et dissuadentibus pa-

---

instigantibus amicis, aut propria libidine, audebat." Praetor autem *consulari potestate* (praepositio enim *cum* ab optimis libris omittitur, praeter necessitatem restituta ab Ernestio) dicitur ob absentiam Consulum hujus anni, (U. 823.) patris fratrisque. cf. Oudend. ad h. l. Quae Graevius de *Legatis consulari imperio* v. *cons. potestate* disputat, nescio an minus huc pertineant.

nam] Haec Jac. Gronovii est correctio, a plerisque recepta, pro *quam*. J. Fr. Gronov. conjecit: *quum — transtulisset*, correctione nimia eaque non Latina, ut Oudend. et Ernestius ostenderunt. Oudend. suadet etiam *quoniam*. Quidni *quum — transtulit* pro *quando*, ut saepius apud Ciceronem. *Collega proximus* sc. ordine erat Praetor peregrinus, Mucianus.

Domitiam Longinam] *Xiphil.* 66, 3. τῷ ἔρωτι τῆς Δομιτίας τῆς Κορβούλωνος θυγατρὸς προσέχων ἐτύγχανε. ταύτην γὰρ Λουκίου Λαμίου Αἰμιλιανοῦ τοῦ ταύτης ἀνδρὸς ἀποσπάσας, τότε μὲν ἐν ταῖς ἐρωμέναις ἐποιήσατο, ὕστερον δὲ καὶ ἔγημεν. v. Reimar. ad h. l. — *Aelium Lamiam* interemtum Noster narrat c. 10.

officia urb. aut peregrina] *Xiphil.* 66, 2. (ubi inseruit Reim. ex Excerpt. Peiresc.) πολλοῖς ἀρχάς τε καὶ ἐπιτροπείας (*magistratus et imperia* s. *officia urbana aut peregrina*) αὐτὸς (Mucianus) καὶ ὁ Δομιτιανὸς ἔδοσαν, καὶ ἐπάρχους ἄλλους ἐπ' ἄλλοις καὶ ὑπάτους ἀπέδειξαν.

mirari se — mitteret] Literis ea ad Domitianum mandavit Vespasianus secundum *Xiphil.* l. c. τό τε σύμπαν, οὕτω πάντα αὐτοὶ ὡς αὐταρχοῦντες ἐποίουν, ὥστε τὸν Οὐεσπασιανὸν ἐπιστεῖλαί ποτε τῷ Δομιτιανῷ ὅτι· Χάριν ἔχω σοι, τέκνον, ὅτι με ἐᾷς ἄρχειν, καὶ οὐδέπω με καταλέλυκας.

Exped. — in Galliam Germaniasque] cum Muciano a. 823. v. *Tac.* 4, 68. substititque Lugduni, suadente eodem Muciano. *Tac.* 4, 85. et 86. Confundit hanc expeditionem Pitiscus cum seriore, de qua Noster c. 6. et *Xiphil.* 67, 4., ubi v. Reimar.

ternis amicis, inchoavit, tantum ut fratri se et operibus et dignatione adaequaret. Ob haec correptus, quo magis et aetatis et conditionis admoneretur, habitabat cum patre una, sellamque ejus ac fratris, quoties prodirent, lectica sequebatur: ac triumphum utriusque Judaicum equo albo comitatus est. In sex consulatibus non nisi unum ordinarium gessit, eumque cedente et suffragante fratre. Simulavit et ipse mire modestiam; inprimisque poëticae studium, tam insuetum antea sibi, quam postea spretum et abjectum: recitavitque etiam publice. Nec tamen eo se-

---

ut fratri se — adaequaret] *Tac.* 4, 86. „Unde creditur Domitianus occultis ad Cerialem nunciis fidem ejus tentavisse, an praesenti sibi exercitum imperiumque traditurus foret. qua cogitatione, bellum adversus patrem agitaverit, an opes viresque adversus fratrem, in incerto fuit. nam Cerialis salubri temperamento elusit, ut vana pueriliter cupientem."

equo albo] *Zonaras* Ann. 2. p. 194. τὰ ἐπινίκια αὐτός τε καὶ ὁ πατὴρ ἐφ᾽ ἅρματος ἔπεμψαν. συνέπεμπε δὲ σφίσιν αὐτὰ καὶ ὁ Δομιτιανὸς ὑπατεύων ἐπὶ κέλητος.

unum ordinarium] A. U. 826. cum M. Valerio Messalino. De reliquis consulatibus Domitiani Principis infra dicetur ad c. 13.

Simul. et ipse] Hactenus narravit auctor, depressos fuisse a patre hujusque amicis nimios Domitiani spiritus, admonitumque eum aetatis et conditionis. Jam pergit: non ab aliis modo adactus est ad modestiam h. e. vitam moresque, aetati juvenili et privatae conditioni congruos, sed *et ipse* proprio consilio mire eam simulavit, ideoque privatas artes, ut poeticam, tractare coepit. Concidunt igitur conjecturae Ernestii, cui legendum videtur: *simulavit inde mod.* aut *simulavit inde mire mod.*, et Oudendorpii, qui excidisse putat verbum: *et prae se tulit.*

poëticae studium] *Tac.* 4, 86. „Domitianus sperni a senioribus juventam suam cernens, modica quoque et usurpata antea munia imperii omittebat, simplicitatis ac modestiae imagine, in altitudinem conditus, studiumque literarum et amorem carminum simulans, quo velaret animum et fratris aemulationi subduceretur, cujus disparem mitioremque naturam contra interpretabatur." cf. *Quinctil.* Inst. 10, 1, 91., *Plin.* praef. Hist. Nat., ut poetarum locos taceam, in quibus laudatur Domitiani eruditio.

cius, quum Vologesus Parthorum rex auxilia adversus Alanos, ducemque alterum ex Vespasiani liberis, depoposcisset, omni ope contendit, ut ipse potissimum mitteretur. Et quia discussa res est, alios Orientis reges, ut idem postularent, donis ac pollicitationibus sollicitare tentavit. Patre defuncto, diu cunctatus, an duplum donativum militi offerret, nunquam jactare dubitavit, *relictum se participem imperii, sed fraudem testamento adhibitam.* Neque cessavit ex eo, insidias struere fratri clam palamque: quoad correptum gravi valetudine, prius quam plane efflaret animam, pro mortuo deseri jussit: defunctumque nullo, praeterquam consecrationis, honore

Vologesus] De incursione *Alanorum* in Parthiam v. *Joseph.* B. Jud. 7, 7, 4., qui τὸ τῶν Ἀλανῶν ἔθνος dicit esse Σκύθας περὶ τὸν Τάναϊν καὶ τὴν Μαιῶτιν λίμνην κατοικοῦντας. *Discussam* rem esse, narrat *Xiphil.* 66, 15. τοῖς Πάρθοις πολεμωθεῖσι πρός τινας, καὶ τῆς παρ' αὐτοῦ (a Vespasiano) συμμαχίας δεηθεῖσιν οὐκ ἐβοήθησεν, εἰπὼν ὅτι οὐ προςήκει αὐτῷ τὰ ἀλλότρια πολυπραγμονεῖν. Refert ad a. U. 828.

offerret] Ita edidi cum Oudend. et Ernest. e Mss. pro *donaret.*

participem imperii] Vulg. *principem imperii,* quod parum feliciter defendit Ernest. in excursu. *Participem,* quod reponendum censuerat *Turneb.* Advers. 5, 10., libris confirmatur. *Princeps imperii* neque Latine dicitur, sed simpliciter *Princeps,* (de quo nomine v. Lips. ad *Tac.* A. 1, 1.) neque relictum se Principem, jactare poterat Domitianus, quum successorem Titum destinatum, omnes scirent, et ex ipsis honoribus appareret, quos Vespasianus in eum congesserat. Sed *consortium imperii,* quod benignitas Titi ei tribuit (v. Tit. 9.), jure et testamento sibi arrogabat. v. Oudendorp. ad h. l.

pro mortuo deseri jussit] *Xiphil.* 66, 26. ἔμπνουν αὐτὸν ὄντα, καὶ τάχα περιγενέσθαι δυνάμενον, ἐς λάρνακα χιόνος πολλῆς γέμουσαν ὁ Δομιτιανὸς ἐνέβαλεν, ἵνα θᾶσσον ἀποθάνῃ. ἔτι γοῦν ζῶντος αὐτοῦ ἔς τε τὴν Ῥώμην ἀφίππευσε, καὶ ἐς τὸ στρατόπεδον εἰςῆλθε, τήν τε ἐπίκλησιν καὶ τὴν ἐξουσίαν τοῦ αὐτοκράτορος ἔλαβε, δοὺς αὐτοῖς ὅσον περ καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ ἐδεδώκει. v. Reimar. ad h. l. cf. Tit. 10.

consecrationis, honore] *Xiphil.* 67, 2. αὐτός τε γὰρ καὶ φιλεῖν τὸν ἀδελφὸν καὶ πενθεῖν προςεποιεῖτο, καὶ τούς τε ἐπαίνους τοὺς ἐπ'

dignatus, saepe etiam carpsit obliquis orationibus et edictis. [3] Inter initia principatus, quotidie secretum sibi horarum sumere solebat; nec quicquam amplius, quam muscas captare, ac stilo praeacuto configere: ut cuidam interroganti, *essetne quis intus cum Caesare*, non absurde responsum sit a Vibio Crispo: *ne musca quidem.* Deinde uxorem Domi-

---

αὐτῷ μετὰ δακρύων ἔλεξε, καὶ ἐς τοὺς ἥρωας αὐτὸν σπουδῇ ἐξέγραψε, πάντα τὰ ἐναντιώτατα, ὧν ἠβούλετο, σκηπτόμενος. *Inter Divos relatum* Titum h. e. *consecratum* narrat etiam *Eutrop.* 7, 14. cf. *Plin.* Panegyr. c. 11.

carpsit — edictis] Pluribus exemplis illustrat *Xiphil.* l. c.

secretum sibi horarum] Non magis h. l. admittendum puto *horarium*, quam Neron. 37. spatium *horarium* pro *horarum*. *Horarum* est genitivus quasi Graecus sine articulo, significans *aliquot horarum*. Ita neque audiendi, qui hoc et Neronis loco numeri notam excidisse putant. Ceterum abutuntur etiam nonnulli ad corrigendum Suetonium loco *Plin.* Panegyr. 48. „Non adire quisquam, non alloqui audebat, tenebras *semper* secretumque captantem, nec unquam ex solitudine sua prodeuntem, nisi ut solitudinem faceret.“ Descriptio oratoris non comparanda cum narratione historici, qui saevum hominem secessu minutaque crudelitate ad majora facinora progredientem et quasi se parantem ostendit. Pro *inter initia* al. *vitia*, mero vitio.

muscas — configere] Delectatum hoc ludibrio tempusque fefellisse etiam ante principatum, auctor *Xiphil.* 66, 9. ἐν τῷ Ἀλβανῷ χωρίῳ τὰ πλεῖστα διάγων, ἄλλα τε πολλὰ καὶ γελοῖα ἔπραττε, καὶ τὰς μυίας γραφείοις κατεκέντα. τοῦτο γὰρ εἰ καὶ ἀνάξιον τοῦ τῆς ἱστορίας ὄγκου ἐστίν, ἀλλ' ὅτι γε ἱκανῶς τὸν τρόπον αὐτοῦ ἐνδείκνυται, ἀναγκαίως ἔγραψα· καὶ μάλισθ' ὅτι καὶ μοναρχήσας ὁμοίως αὐτὸ ἐποίει. ὅθεν οὐκ ἀχαρίτως τις εἶπε πρὸς τὸν ἐρωτῶντα, τί πράττει Δομιτιανός; ὅτι ἰδιάζει τι, καὶ οὐδὲ μυῖα αὐτῷ παρακάθηται. cf. *Victor* Epit. 11.

Vibio Crispo] de quo *Quinctil.* Inst. 10, 1, 119. „Vibius Crispus compositus et jucundus, et delectationi natus, privatis tamen causis quam publicis melior.“ cf. *Juvenal.* 4, 81. *Tac.* A. 14, 28. et Hist. 2, 10. et 4, 41. v. Reimar. ad *Xiphil.* 65, 2.

uxorem Domitiam] *Xiphil.* 67, 3. τὴν δὲ γυναῖκα τὴν Δομιτίαν ἐβουλεύσατο μὲν σφάξαι ἐπὶ μοιχείᾳ· παρακληθεὶς δὲ ὑπὸ τοῦ Οὐρσου ἀπεπέμψατο, τὸν Πάριν τὸν ὀρχηστὴν ἐν μέσῃ τῇ ὁδῷ δι' αὐτὴν φονεύσας. ἐπειδὴ δὲ πολλοὶ καὶ ἄνθεσι καὶ μύροις τὸν τόπον ἐκεῖνον ἐτίμων, ἐκέλευσε τούτους σφάττεσθαι. κἀκ τούτου τῇ ἀδελφιδῇ τῇ

tiam, ex qua in secundo suo consulatu filium tulerat, alteroque anno consalutaverat ut Augustam, eandem, Paridis histrionis amore deperditam, repudiavit; intraque breve tempus impatiens discidii, quasi efflagitante populo, reduxit. Circa administrationem autem imperii aliquamdiu se varium praestitit, mixturaque aequabili vitiorum atque virtutum: donec

---

ἰδίᾳ, ἤγουν τῇ Ἰουλίᾳ, ἀπαρακαλυπτότερον ὡς γαμετῇ συνῴκει. εἶτα δεηθέντος τοῦ δήμου κατηλλάγη μὲν τῇ Δομιτίᾳ, ἐχρῆτο δ' οὐδὲν ἧττον τῇ Ἰουλίᾳ. v. Reimar. ad h. l. Pertinet res ad a. U. 836.

in secundo suo consulatu] Quum numerare soleat Suetonius non *ordinarios* modo consulatus, sed etiam *suffectos*, (v. c. 13.) intelligi non potest, nisi primus ordinarius, (*secundus* idem, si primum suffectum annumeraris,) quem, ad c. 2., gessisse Domitianum, vidimus, a. U. 826. Jam quum, Imperatore jam Domitiano natum hunc filium, doceat et epigramma *Martialis* 6, 3., et comprobent numi, qui brevi post mortuum consecratumque puerum *Divum Augusti filium* nominant, quum porro omnes libri manifestae corruptelae vestigia ferant, ingeniose Oudendorp. ex his vestigiis hanc emendationem composuit: *Deinde ux. Domit., ex qua in secundo suo consulatu filiam tulerat, alteroque anno filium, ac consalutaverat Augustam, eandem* sequ. Deinde *alteroque anno*, sive vulgaris lectio servetur, sive recipiatur Oudendorpii emendatio, neutiquam esse potest i. q. *insequenti* s. *proximo* post secundum consulatum, (privatus enim adhuc quomodo *Augustam* uxorem salutare potuit?) sed *altero imperii anno*, id quod elucet ex capitis exordio: *inter initia principatus*, unde neque opus est inserto vocab. *imperii* v. *principatus*, neque Ernestii conjectura: *alteroque anno suo*, qua, si vel maxime admittatur, parum ad sensum proficitur. Probat autem eam interpretationem *Eusebius*, qui diserte in Chronicis, *altero imperii anno a Domitiano uxorem Augustam appellatam*, dicit. Ut de constituenda denique lectione loci dicam, *in secundo suo cons.* tenendum est contra Ernest., ut Aug. 100. et Vespas. 24.; mox otiosum *ut* ante *Augustam* perit Oudend. emendatione, et adhaesisse videtur ex ultima syllaba verbi *consalutaverat;* denique *eandem* h. e. *eam tamen*, ταύτην οὖν, stare debet ob oppositi cum antecedentibus rationem, neque impugnandum erat a Torrentio Ernestioque. Qui plura cupit de loco vexatissimo, ipsum Oudendorpium adeat et Wolfium, quibus hactenus disputata unice debentur.

mixturaque aequabili] Ita Lipsius et Wolfius. Vulg. *mixtura*

virtutes quoque in vitia deflexit: quantum conjectare licet, super ingenii naturam, inopia rapax, metu saevus. [4] Spectacula assidue magnifica et sumtuosa edidit, non in Amphitheatro modo, verum et in Circo: ubi praeter sollemnes bigarum quadrigarumque cursus, proelium etiam duplex, equestre ac pedestre, commisit: at in Amphitheatro navale quoque. Nam venationes gladiatoresque, et noctibus ad lychnos: nec virorum modo pugnas, sed et feminarum. Praeterea quaestoriis muneribus, quae olim omissa revocaverat, ita semper interfuit, ut populo potestatem faceret, bina paria e suo ludo postulandi, eaque novissima aulico apparatu induceret. Ac per omne gladiatorum spectaculum ante pedes ei stabat puerulus coccinatus, parvo portentosoque capite, cum quo plurimum fabulabatur, nonnunquam serio. Auditus est certe, dum ex eo quaerit, *ecquid sciret, cur sibi visum esset, ordinatione proxima Aegypto praeficere*

---

quoque aequ. Oudendorpio placuit aliorum *mixtura prope aequ.*, jure improbante Wolfio.

proelium — commisit] *Xiphil.* 67, 8. ἐποίησε δὲ καὶ θέαν πολυτελῆ, ἐν ᾗ ἄλλο μὲν οὐδὲν ἐς ἱστορίαν ἐπίσημον παρελάβομεν, πλὴν ὅτι καὶ παρθένοι τῷ δρομικῷ ἠγωνίσαντο· μετὰ δὲ ταῦτα ἑορτάς τινας νικητηρίους δῆθεν ἐπιτελῶν, ἀγῶνας συχνοὺς ἐποίησε. τοῦτο μὲν γάρ, ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ μάχας καὶ πεζῶν πρὸς ἀλλήλους καὶ ἱππέων αὖ συνέβαλε, τοῦτο δέ, καὶ ἐν καινῷ τινι χωρίῳ ναυμαχίαν ἐπετέλεσε. De hac v. infra. De navali proelio in Amphitheatro v. Tit. 7.

et noctibus] *Xiphil.* c. c. πολλάκις δὲ καὶ τοὺς ἀγῶνας νύκτωρ ἐποίει. De *lychnuchis*, quibus h. etiam l. *lychnos* substituerunt, v. ad Caes. 37.

sed et feminarum] *Xiphil.* c. c. καὶ ἔστιν ὅτε καὶ νάνους (vulg. νόννας) καὶ γυναῖκας συνέβαλλε. De *feminarum pugnis* v. Lips. ad *Tac.* A. 15, 32.

quaestoriis muneribus] v. Claud. 24.

e suo ludo] gladiatorio, ubi instituebantur gladiatores.

parvo portentosoque capite] Hunc ordinem e libris restituit Oudend. Vulg. *port. parvoque.* Ernestius suadet *pravo*, et intelligit *acutum*, φοξόν.

cur sibi visum esset] Ita legendum censuit *Turneb.* Advers. 22, 16., annuunt codd. v. Oudendorp. Vulg. *et quid sibi v. e.* —

Maecium Rufum. Edidit navales pugnas paene justarum classium, effosso et circumstructo juxta Tiberim lacu: atque inter maximos imbres perspectavit. Fecit et ludos seculares, computata ratione temporum ab anno, non quo Claudius proxime, sed quo olim Augustus ediderat. In his, Circensium die, quo facilius centum missus peragerentur, singulos a septenis spatiis ad quina corripuit. Instituit et quinquennale certamen Capitolino Jovi triplex, musicum,

---

Mox *ordinatio* est electio et constitutio praesidum provinciarum (*Anstellung, Bestallung*). v. Vespas. 23.

effosso — lacu] *Xiphil.* l. c. καὶ ἐν καινῷ τινι χωρίῳ ναυμαχίαν ἐπετέλεσε. Nempe opponit *veteri naumachiae*, de qua v. Tit. 7.

atque — perspectavit] ad finem usque spectare perseveravit, θεώμενος διετέλεσε. *Xiphil.* καὶ ἀπέθανον ἐν αὐτῇ πάντες μὲν ὀλίγου δεῖν οἱ ναυμαχήσαντες, συχνοὶ δὲ καὶ ἐκ τῶν θεωμένων. ὑετοῦ γὰρ πολλοῦ καὶ χειμῶνος σφοδροῦ ἐξαίφνης γενομένου, οὐδενὶ ἐπέτρεψεν ἐκ τῆς θέας ἀπαλλαγῆναι, ἀλλ' αὐτὸς μανδύας ἀλλασσόμενος, ἐκείνους οὐδὲν εἴασε μεταβαλεῖν· καὶ ἐκ τούτου ἐνόσησαν οὐκ ὀλίγοι καὶ ἐτελεύτησαν. ἐφ' ᾧ που παραμυθούμενος αὐτούς, δεῖπνον σφίσι δημοσίᾳ διὰ πάσης τῆς νυκτὸς παρέσχε.

ludos seculares] Augustus eos fecerat a. U. 737., Claudius a. 800. (v. ad Aug. 31. et Claud. 21.) Domitianus edidit, auctore *Censorin.* c. 17., quum ipse Consul esset XIIII. cum L. Minucio Rufo, h. e. a. 841. Jam quum post singulos centum et decem annos (*Horat.* Carm. sec. v. 17. *undenos decies per annos*) repeti deberent hi ludi ex instituto Augusti, Domitianus sex annis edere eos maturavit, quod per meram libidinem Principis factum, existimant *Scaliger* de emend. temp. p. 486. et Graev. ad h. l. — Ceterum conferas, quae de Domitiani etiam ludis secularibus *Tac.* A. 11, 11., qui Quindecimvirum Praetoremque iis se interfuisse, narrat.

centum missus] h. e. centum curricula deinceps e carceribus emitterentur ob centum seculi annos, quum viginti quinque missus alias de more essent. v. *Bulenger.* de Circo c. 15.

singulos — corripuit] ut quinquies tantum singula curricula circum metam agerentur, non septies, quo tempus diei sufficeret ad centum missus. Ita *impensas corripuit* Tiber. 34.

quinquennale cert.] non primus quidem Romae, quod Nero jam fecerat (v. Neron. 12.), sed primus, fortasse ob vitam olim in Capitolio mire servatam, *Jovi Capitolino*, in cujus laudibus

equestre, gymnicum, et aliquanto plurium, quam nunc est, coronarum. Certabant enim et prosa oratione Graece Latineque: ac praeter citharoedos chorocitharistae quoque et psilocitharistae: in stadio vero cursu etiam virgines. Certamini praesedit crepidatus, purpureaque amictus toga Graecanica, capite gestans

---

Principisque certamina poetarum et oratorum versabantur, unde *Capitolini agones* s. τὰ Καπιτώλια dici coeperunt. Primum horum agonum Domitianum instituisse duodecimo suo et Serv. Cornelii Dolabellae consulatu (a. U. 839.), auctor *Censorin.* c. 18. Plura, maxime de poeta Statio, in hoc agone devicto, v. apud Burm. — Mox *coronarum*, quod conjecerat Torrent. (ex Neron. 22. *ampliare numerum palmarum*) pro vulg. *coronatorum*, edideratque Casaub., confirmatum cod. Ursin. aliisque, reddidi cum Ernest. et Oudend.

psilocitharistae] h. e. ψιλοὶ κιθαρισταί, qui cithara sine voce canerent. Opponuntur κιθαρῳδοῖς, qui vocem citharae adjungunt. v. Reimar. ad *Xiphil.* 61, 19., *Turneb.* Advers. 20, 16., qui lectionem nostram, quae etiam est Msstorum omnium, defendit contra vulg. *psallocitharistae*. *Chorocitharistae* erant, qui voces citharasque ad concentum jungebant, chorus citharistarum.

cursu etiam virgines] Ita emendavit locum Lips. ad *Tac.* A. 14, 21. Vulg. erat: *in stadio vero cursu etiam virginis certamini praes.* sequ., cui nulla plane medela contigit distinctione, quam Burm. suasit: *in stadio vero cursu. Virginis etiam certamini* sequ. Acquiescendum erat in Lipsii sententia, qua verius nihil esse potest. Confirmat eam *Xiphil.* l. supra cit. καὶ παρθένοι τῷ δρομικῷ ἠγωνίσαντο. cf. Ern. et Duker. apud Oudend.

toga Graecanica] Ita praestantissimi libri, et probaverunt praeter plerosque interpr. Suetonii Lips. ad *Tac.* 14, 21., Salmas. ad *Tertull.* Pall. p. 126., et *Ferrar.* de re vest. 2, 11., qui fere de *chlamyde* interpretantur, ut Nero gessisse dicitur c. 25. *vestem purpuream, distinctamque stellis aureis chlamydem.* Al. *Germanica*, quod placuit *Bimardo* ad *Murator.* Inscript. T. I. p. 16. ob triumphum, quem eodem anno Domit. de Germanis egit. Verum vix credibile videtur, eam Germanorum luxuriam fuisse in vestitu, ut Princeps Romanorum imitatus fuerit in ludis publicis, eademque restat difficultas, quam Ernest. maxime urget in excursu ad h. l., in voc. *toga*, de externo, non Romano habitu usurpato. Occurrit ei Oudendorp., dum *cyclada* intelligit, togam muliebrem, rotundam et talarem, quam togis accenset Serv. ad *Virgil.* Aen. 1, 282. Ego quidem nullo modo haerendum existimo in

coronam auream cum effigie Jovis ac Junonis Minervaeque; assidentibus Diali sacerdote, et collegio Flavialium, pari habitu: nisi quod illorum coronis inerat et ipsius imago. Celebrabat et in Albano quotannis Quinquatria Minervae, cui collegium instituerat, ex quo sorte ducti magisterio fungerentur, ederentque eximias venationes et scenicos ludos, superque oratorum ac poëtarum certamina. Congiarium populo nummorum trecenorum ter dedit: atque inter spectacula muneris largissimum epulum. Septimon-

---

togae nomine, quum constet, a poetis *togas* feminis etiam atque meretricibus adeo tribui, ut facile dici potuerit de amictu Graeco, eoque luxuriae fere muliebris.

Flavialium] sacerdotum, quos genti suae Domitianus simul cum templo constituerat. v. *Stat.* Silv. 5, 1, 239.

in Albano] *in Albano secessu*, ut c. 19., villa sub monte Albano, ubi degere amabat Domitianus. *Xiphil.* 66, 3. τὸ Ἀλβανὸν ὄρος, c. 9. τὸ Ἀλβανὸν χωρίον, et 67, 1. et 14. τὸ Ἀλβανόν simpliciter appellat. v. Reim. ad 66, 3. De *Quinquatribus Minervae* ille 67, 1. θεὸν τὴν Ἀθηνᾶν ἐς τὰ μάλιστα ἤγαλλε, καὶ διὰ τοῦτο καὶ τὰ Παναθήναια μεγαλως ἑώρταζε· καὶ ἐν αὐτοῖς ἀγῶνας καὶ ποιητῶν καὶ λογογράφων, μονομάχων τε κατ' ἔτος, ὡς εἰπεῖν, ἐν τῷ Ἀλβανῷ ἐποίει. τοῦτο γὰρ τὸ χωρίον ὑπὸ τὸ ὄρος τὸ Ἀλβανόν, ἀφ' οὗπερ οὕτως ὠνομάσθη, ὅν, ὥςπερ τινὰ ἀκρόπολιν ἐξείλετο. Scilicet cum Graeci Παναθήναια μεγάλα quinto quoque anno, μικρά quotannis celebrarent, Xiphilinus majorem Domitiani splendorem fuisse ostendit, quum *quotannis fere* (κατ' ἔτος, ὡς εἰπεῖν) *majorum* magnificentiam exhiberet (μεγάλως ἑώρταζε). Neque in eo dissensus est Suetonii et Xiphilini. Nam vere *quotannis* celebrare potuit illud festum, sed non eodem semper sumtu, ut cum *magnis Panathenaeis* comparari posset.

magisterio] v. ad Calig. c. 22. notam Wolfii.

ederentque] Ita dedi Torrentio, Casaubono, Dukero et Oudendorpio obsecutus, qui ad formulam *ludos edere* quasi propriam provocant. Vulg. *redderent*, cui adhaesisse literam, Dukerus censet, e praecedenti *fungerentur*. Defendit tamen Clar. *Mullerus* Observ. p. 18. *redderent* eo, quod non semel, sed quotannis hi ludi edebantur. — Ceterum de his venationibus in Albano v. *Juvenal.* 4, 99. *Xiphil.* 67, 14.

inter spectacula — epulum] *Xiphil.* 67, 4. τοῖς θεωμένοις συχνὰ διὰ τῶν σφαιρίων ἐδίδου. καί ποτε καὶ ἐδείπνισεν αὐτοὺς κατὰ χώραν

tiali sacro quidem, Senatui Equitique panariis, plebei sportellis cum obsonio distributis, initium vescendi primus fecit: dieque proximo omne genus rerum missilia sparsit: et quia pars major intra popularia deciderat, quinquagenas tesseras in singulos cuneos equestris ac senatorii ordinis pronunciavit. [5] Plurima et amplissima opera incendio absumta restituit: in quis et Capitolium, quod rursus arserat: sed omnia sub titulo tantum suo, ac sine ulla pristini auctoris memoria. Novam autem excitavit aedem in Capitolio Custodi Jovi, et Forum, quod nunc *Nervae*

καθημένους (*inter* spect.), οἶνόν τε σφίσι πολλαχῇ ῥέοντα νυκτὸς παρέσχεν. cf. c. 8., quem l. supra citavimus.

Septimontiali sacro] Vulg. *Sept. sacrorum quidem die.* Sed quum absit *die* a Mss. omnibus, quorum auctoritatem sequi solemus, et glossematis loco additum videatur vocabulo *sacro*, maxime quum sequatur *dieque proximo*, ejiciendum duxi cum aliis. *Sacrorum* serius mutatum ex *sacro*, postquam insertum jam *die*. Eandem glossam confirmare magis, quam loco mederi videntur conjecturae Ernestii: *Sept. sacro, primo quidem die, Sen.* sequ. *dieque proximo* etc., et Oudendorpii: *Sept. sacro, primoque die.* Alias emendationes vide apud Burm. Ceterum *quidem* positum malim post *Senatui*, ut exprimat Gr. μὲν — δέ, in disjungendis membris *Senatui Equitique*, et *plebei.* De *sacro Septimontiali*, ob additum Urbi montem septimum circa finem Decembris fieri solito, v. *Rosin.* Ant. Rom. 4, 16. p. 296.

intra popularia] sc. subsellia.

Plurima et ampl. opera] v. *Martial.* 9, 4.

Capitolium, quod r. arserat] *Plutarch.* Poplic. 15. ἅμα τῷ τελευτῆσαι Οὐεσπασιανόν, ἐνεπρήσθη τὸ Καπιτώλιον. ὁ δὲ τέταρτος οὗτος (νεώς) ὑπὸ Δομιτιανοῦ καὶ συνετελέσθη καὶ καθιερώθη. *Victor* Caes. 11. „multaque opera inchoata per patrem, vel fratris studio, atque in primis Capitolium absolvit." *Eutrop.* 7, 15. „Romae quoque multa opera fecit; in his Capitolium, et Forum transitorium, Odeum, Divorum porticus, Iseum, Serapeum, ac stadium."

Custodi Jovi] ob vitam in oppugnatione Capitolii a Vitellianis suscepta mire servatam. *Tac.* H. 3, 74. „Ac potiente rerum patre, disjecto aeditui contubernio, modicum sacellum *Jovi Conservatori*, aramque posuit, casusque suos in marmore expressit. Mox, imperium adeptus, *Jovi Custodi* templum ingens, seque

vocatur: item Flaviae templum gentis, et stadium, et Odeum, et naumachiam; e cujus postea lapide maximus Circus, deustis utrinque lateribus, exstructus est. [6] Expeditiones partim sponte suscepit, partim necessario; sponte, in Cattos: necessario, unam in Sarmatas, legione cum Legato simul caesa; in Dacos duas, primam Oppio Sabino consulari oppresso, secundam Cornelio Fusco, Praefecto cohor-

---

in sinu Dei sacravit." Ceterum verbum *excitavit* etiam ad Forum refertur per zeugma, et ob aedificia, quae cingunt Forum.

Forum, quod nunc Nervae voc.] a quo perfectum et dedicatum est. v. *Victor* Caes. 12. *Lamprid.* Alex. 28. Dictum est et *pervium* v. *transitorium* a Jano quadrifronte ibi posito, vel a basilica transitoria. v. praeter alios *Donat.* de U. R. 2, 23. et *Nardin.* Rom. vet. 3, 14., qui de origine nominis disputant.

Flaviae templ. gentis] unde *collegium Flavialium* c. 4.

Odeum] ad imitationem ejus, quod Athenis fuit. Destinatum erat certaminibus musicis. Egit de quatuor Urbis Romae Odeis *Fabric.* descript. U. R. c. 12. *Xiphil.* 69, 4. inter Trajani opera, ab architecto Apollodoro exstructa, Odeum memorat.

maximus Circus — exstructus est] a Trajano. v. *Plin.* Panegyr. 51. *Xiphil.* 68, 7. διαφθαρέτα πῃ (τὸν ἱπποδρόμον) καὶ μείζω καὶ περικαλλέστερον ἐξειργάσατο. *Deusta* erant *latera* incendio Neronis (v. *Tac.* A. 15, 38.). Praefert tamen vulgato *deustis* Ernest. in exc. ad h. l. codd. nonnullorum lectionem *decisis*, quod interpretatur *dejectis ac destructis*, improbantibus Oudend. et Wolfio. Saltem *Tacitus* etiam A. 6, 45. „*deusta parte Circi.*"

Expeditiones] v. Reimar. ad *Xiphil.* 67, 4. et 6.

in Cattos] A. U. 837. *Xiphil.* 67, 4. ἐκστρατεύσας δὲ εἰς τὴν Γερμανίαν, καὶ μὴ ἑωρακώς που πόλεμον, ἐπανῆκε. Id. c. 5. causam belli fuisse ostendit Chariomerum, Cheruscorum regem, ob amicitiam Romanorum regno ejectum a Cattis.

in Sarmatas] Numos de bello Sarmatico ad a. U. 829. allegat Reimar. l. c., sed hic annus imperio Domitiani prior. *Eutrop.* 7, 15. „in Sarmatia legio ejus cum duce interfecta."

Oppio Sabino] *Eutrop.* l. c. *Appium Sabinum* vocat, atque ita ex aliquot codd. n. etiam l. reponendum quidam censuere.

Cornelio Fusco] Describit hominem *Tac.* H. 2, 86. Ejus epitaphium v. apud *Martial.* 6, 76. De bello cum Dacis *Oros.* 7, 10. „Bellum adversum Germanos et Dacos per Legatos gessit pari Reip. pernicie, quum et in Urbe ipse Senatum populumque laniaret, et foris male circumactum exercitum assidua hostes caede

tium praetorianarum, cui belli summam commiserat. De Cattis Dacisque, post varia proelia, duplicem triumphum egit. De Sarmatis lauream modo Capitolino Jovi retulit. Bellum civile, motum a L. Antonio, superioris Germaniae Praeside, confecit ab-

conficerent. Nam quanta fuerint Diurpanei, Dacorum regis, cum Fusco duce proelia, quantaeque Romanorum clades, longo textu evolverem, nisi Cornelius Tacitus, qui hanc historiam diligentissime contexuit, (v. *Tac.* A. 11, 11.) de reticendo interfectorum numero et Sallustium Crispum et alios auctores quam plurimos sanxisse, et se ipsum idem potissimum elegisse, dixisset." *Xiphilinus* denique 67, 6. ad a. U. 839. μέγιστος δὲ δὴ πόλεμος Ῥωμαίοις τότε πρὸς τοὺς Δακοὺς ἐγένετο, ὧν τότε Δεκέβαλος (qui *Diurpaneus* Orosii. v. Reimar.) ἐβασίλευε, ὅτι Δοῦρας, οὗ ἡγεμονία ἐγίγνετο, ἑκὼν αὐτῆς παρεχώρησε τῷ Δεκεβάλῳ sequ. Mox: ὁ Δομιτιανὸς μεν οὖν ἐξεστρατεύσατο μὲν ἐπ' αὐτούς, οὐ μέντοι καὶ τοῦ πολέμου προςήψατο, ἀλλ' ἐν πόλει τινὶ Μυσίας ὑπομείνας ὕβριζεν, ὥςπερ εἰώθει. Idem 68, 9. Trajanum, narrat, captis Dacorum castellis, recepisse captivos et signum, quod sub Fusco Romani perdiderant.

duplicem triumphum egit] Victus turpem pacem cum Decebalo fecerat. v. *Xiphil.* 67, 7. qui de triumpho haec: τοῖς στρατιώταις καὶ τιμάς, καὶ ἀργύριον ἐχαρίσατο, καὶ ἐς τὴν Ῥώμην, ὡς νενικηκώς, ἀπέστειλε τά τε ἄλλα, καὶ πρέσβεις παρὰ τοῦ Δεκεβάλου, ἐπιστολήν τε, ὥς γε ἔφασκεν, ἣν ἐλέγετο πεπλακέναι· καὶ πολλοῖς τὴν ἑορτὴν πομπείοις ἐκόσμησεν, οὐκ ἐξ ὧν εἷλε, (πάντα γὰρ τοὐναντίον), καὶ προςανάλωσε ταῖς σπονδαῖς, συχνὰ μὲν καὶ αὐτίκα χρήματα, καὶ δημιουργοὺς παντοίας τέχνης, καὶ εἰρηνικῆς, καὶ πολεμικῆς, τῷ Δεκεβάλῳ δούς, συχνὰ δὲ καὶ ἀεὶ δώσειν ὑποσχόμενος, ἀλλ' ἐκ τῶν βασιλικῶν ἐπίπλων. Inde *Tac.* Agric. 39. dicit, „*derisui fuisse falsum e Germania triumphum*" (qui conjunctus erat cum Dacico.) cf. *Plin.* Panegyr. 16. „Accipiet ergo aliquando Capitolium non *mimicos currus, nec falsae simulacra victoriae,*" et c. 17. „Videor jam cernere *non spoliis provinciarum, et extorto sociis auro,* sed hostilibus armis, captorumque regum catenis *triumphum gravem.*" Tamen hic triumphus poetarum adulationi largam suppeditavit materiam. v. *Martial.* 8, 65. *Stat.* Silv. 1, 1. et 4. l. 3, 3. l. 4, 1. et 2. Dictusque inde est Domitianus *Germanicus* et *Dacicus. Stat.* loc. cit. *Juvenal.* 6, 205. ubi v. interpr.

lauream — retulit] v. ad Neron. 13., interpr. ad *Plin.* Panegyr. 8. et ad h. l.

a L. Antonio] A. U. 844., ut docet Reimar. ad *Xiphil.* 67, 11. not. 62. *Antonium Saturninum* integro nomine appellatum

sens, felicitate mira, quum ipsa dimicationis hora resolutus repente Rhenus transituras ad Antonium copias barbarorum inhibuisset. De qua victoria praesagiis prius, quam nunciis, comperit. Siquidem ipso, quo dimicatum erat, die, statuam ejus Romae insignis aquila circumplexa pennis, clangores laetissimos edidit: pauloque post, occisum Antonium, adeo vulgatum est, ut caput quoque ejus apportatum vidisse se, plerique contenderent. [7] Multa etiam in communi rerum usu novavit. Sportulas publicas sustulit, revocata rectarum coenarum consuetudine.

---

fuisse, videmus ex *Martial.* 4, 11. — *Victor* Epit. 11. „His ejus saevitiis, ac maxime injuria verborum, qua se scortum vocari dolebat, accensus Antonius, curans Germaniam superiorem, imperium corripuit. Quo per Norbanum Appium acie strato, Domitianus longe deterior, in omne hominum genus, etiam in suos, ferarum more grassabatur." *Xiphil.* cap. cit. init. Ἀντώνιος δέ τις ἐν Γερμανίᾳ ἄρχων κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον, τῷ Δομιτιανῷ ἐπανέστη, ὃν Λούκιος Μάξιμος κατηγωνίσατο καὶ καθεῖλεν· ὃς ἐπὶ μὲν τῇ νίκῃ οὐδὲν μέγα ἄξιός ἐστιν ἐπαινεῖσθαι. — ὅτι δὲ τὰ γράμματα, ὅσα ἐν τοῖς τοῦ Ἀντωνίου κιβωτίοις εὑρέθη, παρὰ βραχὺ τὴν ἑαυτοῦ ἀσφάλειαν, πρὸς τὸ μηδένα ἐξ αὐτῶν συκοφαντηθῆναι, θέμενος, ἔκαυσεν, οὐχ ὁρῶ πῶς ἂν αὐτον ἀξίως ὑμνήσαιμι. De *Maximo Norbano* v. etiam *Martial.* 9, 85. cf. *Glandorp.* Onomast. p. 107. et Reimar. ad l. c.

occisum Ant., adeo vulgatum est] *Plutarch.* Aemil. 25. ὅτε Ἀντώνιος ἀπέστη Δομετιανοῦ, καὶ πολὺς πόλεμος ἀπὸ Γερμανίας προςεδοκᾶτο, τῆς Ῥώμης ταραττομένης, ἄφνω καὶ αὐτομάτως ὁ δῆμος ἐξ αὐτοῦ φήμην ἀνέδωκε νίκης, καὶ τὴν Ῥώμην ἐπέδραμε λόγος, αὐτόν τε τὸν Ἀντώνιον ἀνῃρῆσθαι, καὶ τοῦ σὺν αὐτῷ στρατεύματος ἡττημένου μηδὲν μέρος λελεῖφθαι. τοσαύτην δὲ λαμπρότητα καὶ ῥύμην ἡ πίστις ἔσχεν, ὥςτε καὶ θῦσαι τῶν ἐν τέλει πολλούς. ζητουμένου δὲ τοῦ πρώτου φράσαντος, ὡς οὐδεὶς ἦν, ἀλλ᾽ ὁ λόγος εἰς ἄλλον ἐξ ἄλλου διωκόμενος ἀνέφευγε, καὶ τέλος καταδύς, ὥςπερ εἰς πέλαγος ἀχανές, τον ἄπειρον ὄχλον, ἐφάνη μηδεμίαν ἀρχὴν ἔχων βέβαιον, αὕτη μὲν ἡ φήμη ταχὺ τῆς πόλεως ἐξερρύη. πορευομένῳ δε τῷ Δομετιανῷ μετὰ δυνάμεως ἐπὶ τον πόλεμον ἤδη καθ᾽ ὁδὸν ἀγγελία καὶ γράμματα φράζοντα τὴν νίκην ἀπήντησεν. ἡ δ᾽ αὐτοῦ τοῦ κατορθώματος ἡμέρα καὶ τῆς φήμης ἐγίγνετο, ἐπὶ πλέον, ἢ δισμυρίους σταδίους, τῶν τοπων διεστώτων.

Sportulas — consuetudine] A Nerone enim *publicae coenae ad sportulas* fuerant *redactae.* v. Neron. 16. cf. *Martial.* 3, 14.

Duas Circensibus gregum factiones aurati purpureique panni ad quatuor pristinas addidit. Interdixit histrionibus scenam, intra domum quidem exercendi artem jure concesso. Castrari mares vetuit. Spadonum, qui residui apud mangones erant, pretia moderatus est. Ad summam quondam ubertatem vini, frumenti vero inopiam, existimans nimio vinearum studio negligi arva, edixit: Ne quis in Italia novellaret, utque in provinciis vineta succiderentur, relicta, ubi plurimum, dimidia parte: nec exsequi rem perseveravit. Quaedam ex maximis officiis inter

---

Duas — addidit] *Xiphil.* 67, 4. τοῖς ἁρματηλάταις δύο γένη ἕτερα, τὸ μὲν χρυσοῦν, τὸ δὲ ἀργυροῦν (leg. πορφυροῦν, ut post *Ruben.* Elect. 2, 27. censuit etiam Reimar.) ὀνομάσας, προσκατέστησε. v. ad Calig. 55.

Castrari mares vetuit] *Xiphil.* 67, 2. καίπερ καὶ αὐτὸς Ἐαρίνου τινὸς εὐνούχου ἐρῶν, ὅμως, ἐπειδὴ καὶ Τίτος ἰσχυρῶς περὶ τοὺς ἐκτομίας ἐσπουδάκει, ἀπηγόρευσεν ἐπὶ ἐκείνου ὕβρει, μηδένα ἔτι ἐν τῇ τῷ Ῥωμαίων ἀρχῇ ἐκτέμνεσθαι. v. *Philostr.* 6, 17. *Stat.* Silv. 4, 3, 13. „qui fortem vetat interire sexum," et *Martial.* 6, 2. „nec spado jam, nec moechus erit, te praeside, quisquam"; coll. 2, 60.

Spadonum — pretia moderatus est] ne magnitudine pretii, quod capiebant ex venditis spadonibus, ad alios pueros castrandos mangones invitarentur. *Martial.* 9, 7. „Non puer avari sectus arte mangonis Virilitatis damna moeret ereptae." cf. *Quinctil.* Inst. 5, 12, 17. „Mancipiorum negotiatores formae puerorum, virilitate excisa, lenocinantur."

Ad summam quondam ubert.] Al. *quandam.* Sed eodem modo Aug. 42. *magna quondam sterilitate.* Ceterum non necessaria est correctio, quam Duker. ex Aug. l. c. et Claud. 18 *artiore annona* induxit: *ac summa quondam ubertate vini, frumenti vero inopia.* Promiscua enim Latinis utraque ratio, ut Graecis vel genitivi absoluti, vel genitivus aut dativus cum praepositionibus ἐπί vel ἐν. Exempla usus praepos. *ad* Suetoniani suppeditat index sub hac voce.

Ne quis — novellaret] h. e. novas vineas plantaret. Aliam causam hujus edicti, seditionum nimirum materiam ex vini abundantia, successumque sophistae Scopeliani, ea de re ad Domitianum missi, narrat *Philostr.* Apollon. 6, 17. et Vit. Sophist. p. 521.

libertinos Equitesque Romanos communicavit. Geminari legionum castra prohibuit: nec plus quam mille nummos a quoquam ad signa deponi; quod L. Antonius apud duarum legionum hiberna, res novas moliens, fiduciam cepisse etiam ex depositorum summa videbatur. Addidit et quartum stipendium militi, aureos ternos. [8] Jus diligenter et industrie dixit, plerumque et in Foro pro tribunali extra ordinem. Ambitiosas Centumvirorum sententias rescidit. Recuperatores, ne se perfusoriis assertionibus accommodarent, identidem admonuit. Nummarios judices

---

communicavit] i. e. communia fecit, ἐκοίνωσε, ut libertinis aeque atque Equitibus Rom. accipere et administrare illa munera liceret, quae proprie Senatorum fuerant. Insulsa est lectio vulg. *militesque Romanos*, in qua delere maluit Torrent. *Romanos*, quam recipere ex optimis Mss. *Equites*.

Gemin. leg. castra proh.] h. e. vetuit, in hibernis duas legiones in eadem castra coire, seditionum metu. Hunc enim refer sequentia: *apud duarum legionum hiberna*.

ad signa deponi] *Ad signa* v. *apud signa*, h. e. *in Principiis* (v. ad Othon. 1.) milites certam partem stipendii et pecuniae e donativis acceptae deponere solebant, quae reddebatur iis finita militia. cf. *Veget.* 2, 20.

quartum stipendium — aureos ternos] Quum a Caesaris inde temporibus milites *novem aureos* quotannis, eosque tribus pensionibus accepissent, Domitianus ad *duodecim aureos*, tribus additis, stipendium auxit. *Quartum stipendium* auctor quartam pensionem *ternorum aureorum* dicit, pro militia datam. Ita recte locum explicuerunt *Schelius* in Hygin. c. 5. et *Gronov.* de pecun. vet. c. 2. Ernestius, dum voc. *aureos ternos* pro glossemate damnat, locum difficillimum reddit, et verissime Oudendorp., nimis doctum pro glossatoris eruditione additamentum hoc fuisse, monet.

Jus — extra ordinem] v. de jurisdictione Imperatorum ad Caes. 43 init. cf. *Perizon.* de praetor. p. 748. Male vulg. distinguitur n. l.: *dixit. Plerumque — extra ordinem ambitiosas* sequ. — *Victor* Epit. 11. „jus aequissime dixit."

Amb. Centumv. sententias] De *Centumviris* saepius dictum, maxime ad Aug. 36. *Ambitiosae sententiae* sunt studiosius dictae ad comparandum favorem eorum, quibus consulebatur judicio. v. ind. et ad Aug. 25.

ne se perfusoriis assert. accommod.] De *recuperatoribus* v. ad

cum suo quemque consilio notavit. Auctor et Tribunis plebis fuit, Aedilem sordidum repetundarum accusandi, judicesque in eum a Senatu petendi. Magistratibus quoque urbicis, provinciarumque praesidibus coërcendis tantum curae adhibuit, ut neque modestiores unquam, neque justiores exstiterint: e quibus plerosque post illum reos omnium criminum vidimus. Suscepta morum correctione, licentiam theatralem promiscue in Equite spectandi inhibuit. Scripta famosa, vulgoque edita, quibus primores viri

---

Neron. 17. N. l. vulg. *ne se semper* sequ., sed ineptum *semper* optimi codd. omittunt. Deinde *perfusoriis* (vulg. *persuasoriis*) post *Cujac.* ad Pandect. tit. de excusat. leg. 13. ut veram lectionem uno ore interpretes agnoverunt. Verissima autem videtur interpretatio Ernestii in exc. ad h. l., qui *perfusoriam assertionem* esse dicit, qua dominus justus *per calumniam litis* (ita *Cic.* pro Rosc. Amer. 29. *perfundere aliquem judicio*) adducitur in periculum servi amittendi. *Assertio* enim est vindicatio in libertatem, *perfusoria*, qua perfunditur, *συγχύεται*, dominus servi. Sensus igitur nostra lingua: *die Richter sollten sich nicht mit Processen befassen, in denen durch Chicane den Herren das Eigenthumsrecht an ihre Sklaven streitig gemacht würde.* Huc refero, quod *Xiphil.* 67, 13. Κλαύδιον Πακάτον τῷ δεσπότῃ καίπερ ἑκατονταρχηκότα ἀπέδωκεν, ὅτι ἠλέγχθη δοῦλος ὤν. Haec enim perfusoria erat assertio, quam ipse censurae potestate dirimebat.

Nummarios judices — notavit] h. e. judices numis corruptos, quemque *cum toto consilio judicum*, qui in eadem causa sedissent, ut ejusdem culpae reos, vel parum circumspectos in eligendis et observandis collegis, nota censoria affecit. v. Ernest. exc. ad h. l.

Aedilem sordidum] h. e. avarum (v. ad Ner. 30.), qui per avaritiam pecuniam aliqua de causa accepisset. *Repetundarum* autem crimen, ut ipsa etymologia vocis ostendit, ob quamvis pecuniam contra leges, injuste adeo, acceptam intenditur.

modestiores] h. e. qui majorem abstinentiam ostenderent. Opponuntur *avaris.* v. ad Tit. 4.

morum correctione] s. censura. Teste enim *Xiphil.* 67, 4. τιμητὴς διὰ βίου πρῶτος καὶ μόνος καὶ ἰδιωτῶν καὶ αὐτοκρατόρων ἐχειροτονήθη. (a. U. 837.) cf. *Martial.* 6, 4.

in Equite] inter Equites, in quatuordecim ordinibus. v. *Martial.* 5, 8. „edictum Domini Deique nostri, Quo subsellia certiora fiunt, Et puros Eques ordines recepit" et 5, 23.

ac feminae notabantur, abolevit, non sine auctorum ignominia. Quaestorium virum, quod gesticulandi saltandique studio teneretur, movit Senatu. Probrosis feminis lecticae usum ademit, jusque capiendi legata hereditatesque. Equitem Romanum, ob reductam in matrimonium uxorem, cui dimissae adulterii crimen intenderat, erasit judicum albo. Quosdam ex utroque ordine lege Scantinia condemnavit. Incesta Vestalium virginum, a patre quoque suo et fratre neglecta, varie ac severe coërcuit: priora, capitali supplicio; posteriora, more veteri. Nam quum

---

Quaestorium virum] *Xiphil.* 67, 13. ἔπραξε δέ τι καὶ ὡς τιμητὴς ἀξιόλογον. Καικίλιον γὰρ Ῥουφῖνον ἀπήλασεν ἐκ τοῦ συνεδρίου, ὅτι ὠρχεῖτο.

Probrosis feminis] h. e. adulterii convictis. *Xiphil.* 67, 12. συχνοὶ δὲ καὶ ἄνδρες καὶ γυναῖκες τῶν πλουσίων ἐπὶ μοιχείᾳ ἐκολάσθησαν, ὧν ἔνιαι καὶ ὑπ' αὐτοῦ ἐμοιχεύθησαν.

lege Scantinia] v. *Scatinia* (utraque enim scriptura omnibus locis, ubi occurit, obtinet, *Scatiniam* autem veriorem esse, post alios contendit *Bach.* Hist. Jur. R. p. 144.) *de nefanda Venere,* quam Scatinium quendam Aricinum tulisse existimant a. U. 526., poena vel decem millium, vel mortis secundum alios stupratori irrogata. v. Jo. Fr. *Christii* Hist. Leg. Scat. Hal. 1727., *Ernest.* Cl. Cic. Ind. leg., et quos alios laudavit *Bachius* l. c.

incesta Vestalium] *Xiphil.* 67, 3. οὐδὲ τῶν ἀειπαρθένων ἐφείσατο, ἀλλ' ὡς καὶ ἠνδρωμένας ἐτιμωρήσατο. ὅτε καὶ λέγεται, σκληρᾶς καὶ τραχείας τῆς περὶ αὐτὰς ἐξετάσεως γενομένης, καὶ πολλῶν αἰτιαθέντων καὶ κολαζομένων, οὐκ ἐνεγκὼν εἷς τῶν ποντιφίκων Ἑλούϊος Ἀγρίππας, ἀλλ' ἐκπλαγείς, αὐτοῦ ἐν τῷ συνεδρίῳ, ὥςπερ εἶχεν, ἀποψύξαι. αὐτὸς δὲ καὶ ἐπὶ τούτῳ ἠγάλλετο, ὅτι τὰς ἀειπαρθένους ὡς ἠνδρωμένας οὐ κατώρυξεν, ἀλλὰ ἄλλως ἀποθνήσκειν ἐκέλευσε, quae ultima ex Exc. Peiresc. addita sunt. v. ibi Reimar.

priora — posteriora] *Priora* Burm. intelligit a patre, *posteriora* a fratre neglecta, Ernestius *priora* ante principatum suum, *posteriora* post edictum suum commissa, quae Marcilii etiam sententia fuit. Mihi ex sequentibus satis patere videtur, *priora* et *posteriora* ad Domitiani principatum pariter referenda esse, ita ut *prius capitale* modo *supplicium* statueret, *Ocellatis sororibus et Varronillae libero mortis arbitrio permisso, relegatis corruptoribus, postea,* quum parum profecisse se ea clementia vidisset, *more veteri* in convictas animadverteret, h. e. *virginem defodi, stupra-*

Ocellatis sororibus, item Varronillae, liberum mortis permisisset arbitrium, corruptoresque earum relegasset: mox Corneliam, maximam Virginem, absolutam olim, dehinc longo intervallo repetitam, atque convictam, defodi imperavit; stupratoresque virgis in Comitio ad necem caedi, excepto praetorio viro,

---

tores virgis ad necem caedi juberet. Denuo monendum de more Suetonii, universe praemittendi, quae mox exemplis illustrantur.

Corneliam, max. Virginem] h. e. *vetustissimam*, ut *Tac.* A. 11, 32., τὴν πρεσβεύουσαν τῶν ἀειπαρθένων, (v. ad Caes. 83.), ne quis cum aliis *Corneliam Maximam* pro nomine scribat. *Repetitam* dicit iterum accusatam; *petere* enim i. q. accusare. Prius crimen an sub Domitiani imperio et de eodem incestu aliove impactum ei fuerit, incertum. Puto, parum prospere priorem calumniam cessisse. Diserte enim a culpa liberat virginem *Plin.* epist. 4, 11. „Nam quum Corneliam, maximam Vestalem, defodere vivam *concupisset, ut qui illustrari seculum suum ejusmodi exemplo arbitraretur*, Pontificis maximi jure, seu potius immanitate tyranni, licentia domini, reliquos Pontifices non in regiam, sed in Albanam villam convocavit. Nec minore scelere, quam quod ulcisci videbatur, *absentem inauditamque damnavit incesti*, quum ipse fratris filiam incesto non polluisset solum, verum etiam occidisset; nam vidua abortu periit. Missi statim Pontifices, qui defodiendam necandamque curarent sequ." Nolim tamen cum Dukero ob Plinii locum corrigere nostro: *repetitam neque convictam.* Manifeste enim in contraria discedunt Suetonius et Plinius, dum ille salubris severitatis exemplum, hic tyranni licentiam in hoc Corneliae supplicio proponunt. Cum Suetonio facere videtur *Philostr.* 7, 3. qui: καὶ μὴν καὶ λόγου ἀφικομένου, ὡς λαμπρὰν κάθαρσιν εἴη Δομετιανὸς πεποιημένος τῆς Ῥωμαίων Ἑστίας, ἐπειδὴ τρεῖς τῶν Ἑστιάδων ἀπέκτεινεν ἐπ' αἰτίᾳ τῆς ζώνης, καὶ τῷ μὴ καθαρεῦσαι γάμων sequ. cf. Reimar. ad *Xphil.* 67, 3.

defodi imperavit, stupr. — caedi] *more veteri.* Defodi solebant in *campo scelerato* prope portam Collinam. v. *Dionys.* 1, 78. l. 2, 67., qui classicus est locus; l. 8, 89. et l. 9, 40. al. Stupratorem Corneliae vel accusatum potius stupri memorat *Plin.* ep. cit. *Celerem.* Is §. 10. „Praeterea Celer, Eques Romanus, cui Cornelia objiciebatur, quum in Comitio virgis caederetur, in hac voce persititerat: Quid feci? Nihil feci." Idem magnitudinem animi Corneliae in ferendo supplicio narrat §. 7. sequ.

exc. praetorio viro] *Valerio Luciano*, de quo agit Plinii epistola, ubi haec: „Confessus est quidem incestum, sed incertum,

cui, dubia etiam tum causa, et incertis quaestionibus atque tormentis, de semet professo exsilium indulsit. Ac ne qua religio Deûm impune contaminaretur, monumentum, quod libertus ejus e lapidibus, templo Capitolini Jovis destinatis, filio exstruxerat, diruit per milites, ossaque et reliquias, quae inerant, mari mersit. [9] Inter initia usque adeo ab omni caede abhorrebat, ut, absente adhuc patre, recordatus Virgilii versum,

Impia quam caesis gens est epulata juvencis,

edicere destinarit, *ne boves immolarentur.* Cupiditatis quoque atque avaritiae vix suspicionem ullam, aut privatus unquam, aut Princeps aliquamdiu dedit; immo e diverso magna saepe non abstinentiae modo, sed etiam liberalitatis, experimenta. Omnes circa se largissime prosecutus, nihil prius aut acrius monuit, quam ne quid sordide facerent. Relictas sibi hereditates ab iis, quibus liberi erant, non recepit. Legatum etiam ex testamento Rusci Caepionis, qui caverat, *ut quotannis ingredientibus Curiam Se-*

---

utrum quia verum erat, an quia graviora metuebat, si negasset. Tremebat enim Domitianus, aestuabatque ingenti invidia, destitutus." Mox §. 11. „Ardebat Domitianus et crudelitatis et inignitatis infamia. Arripit Licinianum, quod in agris suis occultasset Corneliae libertam; ille ab iis, quibus erat curae, praemonetur, si Comitium et virgas pati nollet, ad confessionem confugeret, quasi ad veniam; fecit." Postea permisisse ei dicitur Domitianus, „si qua posset, ex rebus suis raperet, antequam bona publicarentur, et exsilium molle, velut praemium, dedisse."

Impia — juvencis] ex *Virgil.* Georg. 2, 537. cf. *Arat.* Phaen. 132. Sermo est de regno Saturni s. aurea aetate.

Cupiditatis — avaritiae] *Cupiditati* opponitur *abstinentia* v. Caes. 54., *avaritiae liberalitas.* Eidem respondet voc. *sordide.* Post *immo* damnat Ernest. *e diverso*, et sane est idem. Sed condonandum hoc mori Suetonii, de quo saepius dictum.

Rusci Caep.] Al. *Ruscii* v. *Rusti*, fortasse *Rustii.*

quot. ingred. Curiam] Kal. Januar. strenae loco hanc summam datam suspicatur Burm. Ego novos Senatores intelligere malim, qui quotannis vel ob generis nobilitatem simul cum

natoribus certam summam viritim praestaret heres suus, irritum fecit. Reos, qui ante quinquennium proximum apud aerarium pependissent, universos discrimine liberavit; nec repeti, nisi intra annum, eaque conditione, permisit, ut accusatori, qui causam non teneret, exsilium poena esset. Scribas quaestorios, negotiantes ex consuetudine, sed contra Clodiam legem, venia in praeteritum donavit. Subsiciva, quae, divisis per veteranos agris, carptim superfuerunt, veteribus possessoribus, ut usucapta, con-

---

virili toga latum clavum induebant (v. Aug. 38.), vel ob munera suscepta in Curiam admittebantur. Impensis cum ea dignitate conjunctis subvenisse videtur legatum Caepionis.

Reos — pependissent] h. e. quorum nomina ante quinquennium ob aes alienum ad judices delata, proposita adhuc in aerario penderent, re nondum dijudicata. Dicendi formula est eadem, quae Claud. 9. (ubi v. not. coll. Harduin. ad *Plin.* H. N. 13, 15. (29.)), quamquam h. l. non de aerarii tantum debitoribus, sed diuturnis omnino reis, in quos similis Principum liberalitas Aug. 32. et Cal. 15. memoratur, sermonem esse, Casaubono concedo et Ernestio. In eo tamen stat sententia, quod de *aeris alieni* reis dici, eorumque, si damnati essent, ex bonis aliquam partem ad aerarium pervenisse, ideoque nomina ibi pependisse, existimo.

Scribas quaest. — donavit] Ernest. in exc. ad h. l. scribas Quaestorum *provincialium* intelligit, quum urbani illo tempore pecunias publicas non tractarent, (v. ad Claud. 24.) nullaque adeo causa esset, quare iis negotiationibus interdiceretur. Exemisse igitur putat Domitianum scribas legibus, quibus Praesides provinciarum fenus exercere et negotiari vetabantur, quum illi perpetuo in provincia manerent. De *lege Clodia* ejusque auctore nihil constat. v. *Augustin.* de legibus (Thes. Graev. T. II. p. 1190.). Plerique caput legis *Qu. Claudii* Tr. pl., de qua *Liv.* 21, 63., fuisse putant de *scribis quaestoriis*, idque probabile, quod *de indecoro Patrum quaestu* illa cavebat. Alii tamen, in quibus *Stockmann.* ad *Bach.* Hist. Jur. R. p. 181., ad *P. Clodium*, Tr. pl. Pisone et Gabinio Css., referunt.

Subsiciva — concessit] h. e. eas partes agrorum, quae in dimensione restitissent, et de quarum possessione controversiae intercedere solebant, iis concessit, qui per biennium vel diutius eas possedissent, *ut usucapta* (v. de *usucapione Heinecc.* Ant. Rom. 2, 6.), *veteribus* adeo h. e. diuturnis *possessoribus*, idque in invi-

cessit. Fiscales calumnias magna calumniantium poena repressit: ferebaturque vox ejus: *Princeps, qui delatores non castigat, irritat.* [10] Sed neque in clementiae, neque in abstinentiae tenore permansit: et tamen aliquanto celerius ad saevitiam descivit, quam ad cupiditatem. Discipulum Paridis pantomimi impuberem adhuc, et quum maxime aegrum, quod arte formaque non absimilis magistro videbatur, occidit: item Hermogenem Tarsensem, propter quasdam in historia figuras; librariis etiam, qui eam descripserant, cruci fixis. Patremfamilias, quod *Threcem mirmilloni parem, munerario imparem* dixerat, detractum spectaculis in arenam, canibus objecit, cum hoc titulo: *Impie locutus parmularius.*

---

diam patris fecit fratrisque, qui multos subsicivos agros, tanquam fiscales, vendiderant. v. *Aggen. Urbic.* de controv. agr. p. 68., *Loens.* Misc. 3, 2., Ernest. et Oudend. ad h. l., qui arguit conjecturam Burmanni *utut usucapta*, ut verae loci sententiae prorsus contrariam.

Fiscales calumnias] h. e. calumniosas delationes, ad commodum fisci Principis factas. — Dictum Domitiani memorat quoque *Xiphil.* 67, 1. (ex Exc. Peiresc.) ὅτι αὐτοκράτωρ, ὅταν μὴ κολάζῃ τοὺς συκοφάντας, αὐτὸς σφᾶς ποιεῖ τοιούτους. Idem tamen, injurias illos homines Domitiani prius auctoritate fecisse, postea necatos fuisse dicit, ἵνα δὴ καὶ τὰ ἀδικήματα ὑπ᾽ αὐτῶν μόνων γεγονέναι δοκῇ.

Discipulum Paridis] *Paridem* histrionem ob adulterium cum Domitia interfectum, e *Xiphil.* 67, 3. memoravi ad c. 3. cf. *Martial.* 11, 13., interpr. ad *Juvenal.* 6, 87. Mox pro *impuberem*, quod ad misericordiam additum, inepte vulg. *puberem.*

figuras] h. e. oblique in se dicta (*hämische Anspielungen*). v. ad Vesp. 13.

munerario imparem] h. e. Domitiano, qui munus edebat, et mirmilloni favens Threcem opprimi jusserat.

Impie locutus parmularius] v. *palmularius,* παλμουλάριος, *Threx,* invidiose pro *fautore Threcis*, maxime in *patrefamilias* h. e. cive honesto. — *Impie locutus* est ἀσεβές τι εἰρηκὼς ἐς τὸν αὐτοκράτορα, qui verbis laesit verecundiam, majestati Principis debitam. v. ad Vitell. 3. et interpr. ad *Plin.* Panegyr. 11. et 33., ubi: „Jam quam libera spectantium studia, quam securus favor! Nemini *impietas*, ut solebat, *objecta*, quod odisset gladiatorem;

Complures Senatores, in his aliquot consulares, interemit: ex quibus Civicum Cerialem in ipso Asiae Proconsulatu; Salvidienum Orfitum, Acilium Glabrionem in exsilio, quasi molitores novarum rerum:

---

nemo e spectatore spectaculum factus, miseras voluptates unco et ignibus expiarit. Demens ille, verique honoris ignarus, *qui crimina majestatis in arena colligebat*, ac se despici et contemni, nisi etiam gladiatores ejus veneraremur, *sibi maledici in illis, suam divinitatem, suum numen violari*, interpretabatur; quum *se idem quod Deos*, idem gladiatores quod se putabat."

Complures — interemit] *Xiphil.* 67, 3. συχνοὺς δὲ καὶ μεθιστάς που κατεχρήσατο. καὶ οὐκ ὀλίγους γε αὐτοὺς ὑφ' ἑαυτῶν παρεσκεύαζε τρόπον τινὰ ἀποθνήσκειν, ἵνα ἐθελοντηδόν, ἀλλ' οὐχ ὑπ' ἀνάγκης δοκῶσι τοῦτο πάσχειν. πολλοὺς δὲ τῶν πρώτων ἀνδρῶν κατὰ πολλὰς προφάσεις φόνοις τε καὶ ὑπερορίαις ἐκποδὼν ποιούμενος sequ. Idem c. 11., Antonii bellum civile plurimis caedibus occasionem ansamque dedisse, narrat. v. Eund. c. 12.

Civicum Cerialem] Ita scripsi, auctore etiam Torrentio, pro vulg. *Civicam Cerealem*. *Cerialis* et in numis, et in Taciti libris, ubi frequentissimum hoc nomen, scribitur. *Civicam* autem nullo modo concoquere potui, quamquam, substantiva pro nominibus addita, evincunt e Vitell. 15., ubi Vitellius *Concordiae* cognomen recepisse dicitur. Ibi enim res singularis vereque ridicula, et alias substantiva in nominum formam flectebantur, ut *Cicero, Naso, Lentulus* al. Regnat tamen *Civica* cognomen etiam in edd. *Taciti*, qui Agric. 42. „Aderat jam annus, quo proconsulatum Asiae et Africae sortiretur, et *occiso Civica nuper*, nec Agricolae consilium deerat, nec Domitiano exemplum."

Salvid. Orfitum] v. *Philostrat.* Apoll. 7, 14. et 8, 3.

Acilium Glabrionem] Consulem a. U. 844. cum Trajano. *Xiphil.* 67, 12. Τραϊανῷ δὲ δὴ τῷ Οὐλπίῳ καὶ Ἀκιλίῳ Γλαβρίωνι, ὑπατεύσασι τότε, τὰ αὐτὰ σημεῖα λέγεται γενέσθαι· καὶ ἀπ' αὐτῶν τῷ μὲν Γλαβρίωνι ὄλεθρος, τῷ δὲ Τραϊανῷ ἡ τῆς αὐτοκρατορίας ἀρχὴ προεῤῥέθη. c. 14. τὸν δὲ δὴ Γλαβρίωνα τὸν μετὰ τοῦ Τραϊανοῦ ἄρξαντα, κατηγορηθέντα τά τε ἄλλα, καὶ οἷα οἱ πολλοί, καὶ ὅτι καὶ θηρίοις ἐμάχετο, ἀπέκτεινεν. ἐφ' ᾧ που καὶ τὰ μάλιστα ὀργὴν αὐτῷ ὑπὸ φθόνου ἔσχεν, ὅτι ὑπατεύοντα αὐτὸν ἐς τὸ Ἀλβανὸν ἐπὶ τὰ νεανισκεύματα ὠνομασμένα καλέσας, λέοντα ἀποκτεῖναι μέγαν ἠνάγκασεν. καὶ ὃς οὐ μόνον οὐδὲν ἐλυμάνθη, ἀλλὰ καὶ εὐστοχώτατα αὐτὸν κατειργάσατο. cf. *Juvenal.* 4, 99. Illo tempore in exsilium actum, et a. 848. interfectum, putat Reimar. ad l. c.

ceteros levissima quemque de causa: Aelium Lamiam, ob suspiciosos quidem, verum et veteres et innoxios jocos; quod post abductam uxorem laudanti vocem suam, εὐτακτῶ dixerat; quodque Tito, hortanti se ad alterum matrimonium, responderat, μὴ καὶ σὺ γαμῆσαι θέλεις; Salvium Coccejanum, quod Othonis Imperatoris, patrui sui, diem natalem celebraverat: Metium Pomposianum, quod habere imperatoriam genesin vulgo ferebatur, et quod depictum orbem terrae in membrana, concionesque regum ac ducum ex Tito Livio circumferret, quodque servis

---

Aelium Lamiam] v. c. 1. *Juvenal.* 4, 154. — Mox εὐτακτῶ e corrupto *heu taceo*, quod ortum erat e Graeco Latinis literis scripto *eutacto*, nullumque joci vestigium exhibebat, eruerat jam, Turonensi cod. adjutus, Scaliger, (v. not. Casaub.) sed in sensu erraverat, quem vidit J. F. Gronovius, collatis *Aelian.* V. H. 3, 30. et Nostr. Neron. 20., quibus addit Oudend. *Epictet.* 35. Dicebantur enim εὐτακτεῖν, qui conservandae vocis causa omni libidine abstinebant, id quod, se quoque facere, per jocum Lamia dicebat, cui Domitianus uxoris usum eripuisset.

μὴ καὶ σὺ γαμ. θέλεις] Interpretatur Marcilius: „*Num et tu aliam uxorem ducere vis, ex qua filiam suscipias, quam frater tuus violet?*" coll. c. 22., redditque hanc interpretationem Pitiscus, quasi melior non superesset. Imo sensus est: Num tibi etiam cupiditas, uxorem ducendi? h. e. num tu etiam ad matrimonium me hortaris, ut fratris tui exemplo uxorem mihi abducas? Nisi praecederet *ad alterum matrimonium*, explicarem: Quin ipse duc uxorem, ut filii tibi nascantur, imperii heredes; quod sane invidiosissimum fuisset Domitiano. Sed illud rectius, placuitque etiam Müllero, ut ex ejus schedis cognovi.

Salv. Coccejanum] filium Salvii Titiani, fratris Othonis. v. Lips. ad *Tac.* H. 2, 48. et supra ad Othon. 10.

Metium Pomposianum] v. Vespas. 14., ubi, pepercisse ei Vespasianum, legimus, citato *Xiphil.* 67, 12. Is ita pergit: ἐκεῖνος δὲ (Domitianus) πρότερον μὲν ἐς Κύρνον ἐξώρισε, τότε δὲ καὶ ἐφόνευσεν, ἐγκληθέντα ἄλλα τε, καὶ ὅτι τὴν οἰκουμένην ἐν τοῖς τοῦ κοιτῶνος τοίχοις εἶχεν ἐγγεγραμμένην, καὶ τὰς δημηγορίας τὰς τῶν βασιλέων, τῶν τε ἄλλων ἀνδρῶν τῶν πρώτων, τὰς παρὰ τῷ Λιβίῳ γεγραμμένας, ἐξειλόχει τε καὶ ἀνεγίνωσκε. De eodem v. c. 20. Ceterum libri fere *membranas* v. *membranis*. Promiscuum est. v. tamen Duker. apud Oudend.

nomina Magonis et Hannibalis indidisset: Sallustium Lucullum, Britanniae Legatum, quod lanceas novae formae appellari *Lucullеas* passus esset: Junium Rusticum, quod Paeti Thraseae et Helvidii Prisci laudes edidisset, appellassetque eos *sanctissimos viros;* cujus criminis occasione philosophos omnes Urbe Italiaque summovit. Occidit et Helvidium filium, quasi scenico exodio sub persona Paridis et Oenones divortium suum cum uxore taxasset: Flavium Sabinum, alterum e patruelibus, quod eum comitiorum consularium die destinatum, perperam praeco non *Con-*

Junium Rusticum] *L. Junium Arulenum Rusticum.* v. Lips. ad *Tac.* Agric. 2. et 45., Reimar. ad *Xiphil.* 67, 13. — Ille c. 2. ita: „Legimus, quum Aruleno Rustico Paetus Thrasea, Herennio Senecioni Priscus Helvidius laudati essent, capitale fuisse; neque in ipsos modo auctores, sed in libros quoque eorum saevitum, delegato Triumviris ministerio, ut monumenta clarissimorum ingeniorum in Comitio ac Foro urerentur sequ.", quae, quum nostris temporibus scripta videantur, vix mihi tempero, quin transscribam. *Xiphil.* l. c. τὸν Ῥούστικον τὸν Ἀρουλῖνον ἀπέκτεινεν, ὅτι ἐφιλοσόφει, καὶ ὅτι τὸν Θρασέαν ἱερὸν ὠνόμαζε, καὶ Ἑρέννιον Σενεκίωνα, ὅτι τε οὐδεμίαν ἀρχὴν ἐν πολλῷ βίῳ μετὰ τὴν ταμείαν ᾐτήκει, καὶ ὅτι τοῦ Πρίσκου τοῦ Ἑλουϊδίου τὸν βίον συνέγραψεν. ἄλλοι τε ἐκ τῆς αὐτῆς ταύτης τῆς κατὰ τὴν φιλοσοφίαν αἰτίας συχνοὶ διώλοντο· καὶ οἱ λοιποὶ πάντες ἐξηλάσθησαν αὖθις ἐκ τῆς Ῥώμης. v. etiam *Plin.* Epist. 3, 11, 3. aliisque locis.

philosophos — summovit] *Xiphil.* l. c., qui ἐξηλάσθησαν αὖθις ob simile Vespasiani edictum, de quo v. ad Vesp. 13. — *Tac.* Agr. 2. „Scilicet illo igne vocem populi Rom. et libertatem Senatus et conscientiam generis humani aboleri arbitrabantur, *expulsis insuper sapientiae professoribus, atque omni bona arte in exsilium acta, ne quid usquam honestum occurreret.*" *Plin.* Ep. 3, 11, 2. Panegyr. 47. *Gell.* 15, 11. v. Reimar. ad Xiph. l. c.

Helvidium filium] De patre v. ad Vesp. 15., de filio *Tac.* Agr. 45. et ibi Lips., *Plin.* Ep. 7, 30. et 9, 13.

scenico exodio] v. ad Tiber. 45.

Flavium Sabinum] filium Flavii Sabini, fratris Vespasiani, fratrem Flavii Clementis, de quo v. ad c. 15. Uxor hujus Sabini erat Julia, Titi filia. *Philostr.* 7, 3. Σαβῖνον ἀπεκτονώς, ἕνα τῶν ἑαυτοῦ ξυγγενῶν, Ἰουλίαν ἤγετο. ἡ δὲ Ἰουλία γυνὴ μὲν ἦν τοῦ πεφονευμένου, Δομετιανοῦ δὲ ἀδελφιδῆ, μία τῶν Τίτου θυγατέρων. v. de *Julia* ad c. 22.

sulem ad populum, sed *Imperatorem* pronunciasset. Verum aliquanto post civilis belli victoriam saevior, plerosque partis adversae, dum etiam latentes conscios investigat, novo quaestionis genere distorsit, immisso per obscoena igne: nonnullis et manus amputavit. Satisque constat, duos solos e notioribus venia donatos, Tribunum laticlavium, et Centurionem: qui se, quo facilius expertes culpae ostenderent, impudicos probaverant; et ob id neque apud ducem, neque apud milites, ullius momenti esse potuisse. [11] Erat autem non solum magnae, sed etiam callidae inopinataeque saevitiae. Actorem summarum, pridie quam cruci figeret, in cubiculum voca-

---

post civ. belli victoriam] *Xiphil.* 67, 11. ὁ Δομιτιανὸς ἀφορμῆς ἐντεῦθεν εὐπορήσας, ἐπὶ τοὺς φόνους καὶ τῶν γραμμάτων χωρὶς ὁρμήσας, οὐδ' ἂν εἴποι τις, ὅσους ἀπέκτεινεν. οὕτω γὰρ δὴ καὶ αὐτὸς ἑαυτοῦ ἐπὶ τούτῳ κατέγνω, ὥςθ', ἵνα μηδεμία μνήμη τῶν θανατουμένων ὑπολειφθῇ, ἐκώλυσε σφᾶς ἐς τὰ ὑπομνήματα ἐςγραφῆναι. οὐ μὴν οὐδὲ περὶ τῶν ἀναιρεθέντων τῇ βουλῇ τι ἐπέστειλε, καίπερ τὰς κεφαλὰς αὐτῶν, ὥςπερ τὴν τοῦ Ἀντωνίου, πέμψας ἐς τὴν Ῥώμην, καὶ ἐς τὴν ἀγορὰν ἐκθείς.

e notioribus] h. e. nobilioribus, *noti* enim opponuntur *obscuris*. Ita *patresfamiliarum noti* Calig. 26. Injuria impugnat Ernest.

Tribun. laticlavium] v. ad Aug. 38. et Othon. 10. *Xiphil.* l. c. εἷς δ' οὖν τις νεανίσκος Ἰούλιος Καλούαστρος κεχιλιαρχηκὼς ἐς βουλείας ἐλπίδα (h. e. laticlavius, v. Reimar.), παραδοξότατα ἐσώθη. ἐπειδὴ γὰρ πολλάκις κατὰ μόνας συμμεμιχὼς (Antonio) ἠλέγχετο, καὶ οὐκ εἶχεν ὅπως ἄλλως τὴν αἰτίαν τῆς συνωμοσίας ἀπολύσηται, ἔφη κατ' ἐρωτικὴν χρείαν αὐτῷ συγγεγονέναι· καὶ γὰρ ἦν οἷος ἐρᾶσθαι δύνασθαι. καὶ ὁ μὲν οὕτως ἀφείθη. Ceterum ita etiam apud *Tac.* Ann. 11, 36. „Caesoninus vitiis protectus est, *tanquam — passus muliebria*", ubi v. Lips.

call. inopin. saevitiae] *Xiphil.* 67, 1. ἦν μὲν καὶ θρασὺς καὶ ὀργίλος, ἦν δὲ καὶ ἐπίβουλος καὶ κρυψίνους· ὥςτε ἀφ' ἑκατέρων, τῶν μὲν τὸ προπετές, τῶν δὲ τὸ δόλιον ἔχων, πολλὰ μὲν ὡς σκηπτὸς ὀξέως ἐμπίπτων τισὶν ἐλυμαίνετο, πολλὰ δὲ καὶ ἐκ παρασκευῆς ἐκακούργει. *Plin.* Panegyr. 66.

Actorem summarum] h. e. exigendis pecuniis, administrandis et in rationem referendis praepositum. *Plin.* Ep. 3, 19. *procuratorem* et *actores* conjungit. Id. Panegyr. 36. *actorem* et *procura-*

vit, assidere in toro juxta coëgit, securum hilaremque dimisit, partibus etiam de coena dignatus est. Arretinum Clementem consularem, unum e familiaribus et emissariis suis, capitis condemnaturus, in eadem, vel etiam in majore gratia habuit, quoad novissime simul gestanti, conspecto delatore ejus, *Vis*, inquit, *hunc nequissimum servum cras audiamus?* Et quo contemtius abuteretur patientia hominum, nunquam tristiorem sententiam sine praefatione clementiae pronunciavit: ut non aliud jam certius atrocis exitus signum esset, quam Principis lenitas. Quosdam majestatis reos in Curiam induxerat: et quum praedixisset, *experturum se illa die, quam carus Senatui esset*, facile perfecerat, ut etiam more majorum puniendi condemnarentur: deinde, atrocitate poenae conterritus, ad leniendam invidiam in-

---

torem Principis ita distinguit, ut huic majorem dignitatem fuisse pateat. Plura v. apud Lips. exc. ad *Tac.* A. 2, 30. Non dubitandum igitur de voc. *actorem* substituendo vulgato *auctorem*, idque primi fecerunt Ernest. et Oudendorp.

Arretinum Clementem] De hoc *Tac.* H. 4, 68. „Arretinum Clementem, domui Vespasiani per affinitatem innexum et gratissimum Domitiano, Praetorianis praeposuit (Mucianus), patrem ejus sub Cajo Caesare egregie functum ea cura, dictitans; laetum militibus idem nomen, atque ipsum, quamquam senatorii ordinis, ad utraque munia sufficere." *Arricinum* scribi voluit Ursin. ex inscriptione, quam ad nostrum retulit, cui vide, quae regesserit Graevius. Ceterum Consul fuit cum L. Nonnio Aspernate a. U. 847.

emissariis] *Emissarii* erant exploratores Principum, ὦτα καὶ ὀφθαλμοὶ βασιλέως, ut Graecis audiebant, h. e., interprete Polluce, οἱ τὰ λεγόμενα διαγγέλλοντες καὶ τὰ ἐρώμενα (malim δρώμενα). v. interpr. ad *Xenoph.* Cyrop. 8, 2, 10. et Lex. Xenoph. sub v. ὀφθαλμός. — cf. etiam Clav. Cic. sub voc. *emissarius*.

gestanti] Novum hoc exemplum participii praesentis passivi. v. ind. in *praetervehens* et ad Galb. 8., ubi *ad gestandum*.

Principis lenitas] Miror, ad unum omnes editores tolerasse merum vitium: *principii lenitas*. Restitui lectionem, de cujus veritate nescio, an dubitari nequeat.

more majorum] v. ad Neron. 49.

tercessit, his verbis: neque enim ab re fuerit ipsa cognoscere: *Permittite, Patres Conscripti, a pietate vestra impetrari, quod scio me difficulter impetraturum, ut damnatis liberum mortis arbitrium indulgeatis. Nam et parcetis oculis vestris, et intelligent me omnes Senatui interfuisse.* [12] Exhaustus operum ac munerum impensis, stipendioque, quod adjecerat, tentavit quidem, ad relevandos castrenses sumtus, militum numerum deminuere: sed quum et obnoxium se barbaris per hoc animadverteret, neque eo secius in explicandis oneribus haereret, nihil pensi habuit, quin praedaretur omni modo. Bona vivorum ac mortuorum usquequaque, quolibet et accusatore et crimine, corripiebantur. Satis erat, objici qualecunque factum dictumve adversus majestatem Principis. Confiscabantur alienissimae hereditates, vel uno exsistente, qui diceret, audisse se ex defuncto, quum viveret, *heredem sibi Caesarem esse.* Praeter ceteros Judaicus fiscus acerbissime actus est: ad quem deferebantur, qui vel

---

stipendioque] v. supra c. 7. — De *minuto militum numero* *Zonar.* Ann. 2. p. 196. μεταμεληθεὶς δὲ τὴν μὲν ποσότητα (stipendii) οὐκ ἐμείωσε, τὸ δὲ πλῆθος τῶν στρατευομένων συνέστειλε· καὶ ἑκατέρωθεν μεγαλα τὸ δημόσιον ἔβλαψε, μήθ' ἱκανοὺς τοὺς ἀμύνοντας αὐτῷ, καὶ τούτους μεγαλομίσθους ποιήσας.

nihil pensi habuit] v. Cort. ad *Sallust.* Catil. 5, 6.

Judaicus fiscus] h. e. tributum duarum drachmarum, singulis Judaeis pro libero religionis exercitio impositum a Tito. *Joseph.* B. J. 7, 6, 6. φόρον δὲ τοῖς ὅπου δήποτ' οὖσιν Ἰουδαίοις ἐπέβαλε, δύο δραχμὰς ἕκαστον κελεύσας ἀνὰ πᾶν ἔτος εἰς τὸ Καπετώλιον φέρειν, ὥσπερ πρότερον εἰς τὸν ἐν Ἱεροσολύμοις νεὼν συνετέλουν. *Xiphil.* 66, 7. καὶ ἀπ' ἐκείνου (post excisa Hierosolyma) δέδραχμον ἐτάχθη, τοὺς τὰ πάτρια αὐτῶν ἔθη περιστέλλοντας τῷ Καπιτωλίῳ Διῒ κατ' ἔτος ἀποφέρειν. cf. *Appian.* Syriac. 50. τὸν φόρον τῶν σωμάτων dicit. Plura v. apud Reimar. ad *Xiphil.* l. c., et Tollium ad *Appianum.* Oudendorp., dum hoc tributum ad Quirini ἀπογραφὴν refert ex *Joseph.* Archaeol. 18, 1., nescio an diversas res confundat. Certe Josephus ipse hoc tributum devictis demum Judaeis impositum, narrat B. Jud. l. c.

improfessi Judaicam viverent vitam, vel, dissimulata origine, imposita genti tributa non pependissent. Interfuisse me adolescentulum memini, quum a procuratore, frequentissimoque consilio, inspiceretur nonagenarius senex, an circumsectus esset. Ab juventa minime civilis animi, confidens etiam, et quum verbis, tum rebus immodicus. Caenidi, patris concubinae, ex Istria reversae, osculumque, ut assuerat, offerenti, manum praebuit. Generum fratris, indigne ferens, albatos et ipsum ministros habere, proclamavit: Οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη. [13] Principatum vero adeptus, neque in Senatu jactare dubitavit, *et patri se et fratri imperium dedisse; illos sibi reddidisse:* neque in reducenda post divortium uxore edicere, *revocatam eam in pulvinar suum.* Acclamari etiam in Amphitheatro epuli die libenter audiit: *Domino et Dominae feliciter.* Sed et Capitoline cer-

---

vel improfessi Jud. viv. vitam] Ita Ernest. cum Burm. et Oudend. Al. *veluti professi* et *vel ut professi*, Gronov. *vel ut improfessi.* v. Burm. et Oudend. Intelligo cum aliis *proselytos*, ut sequentia: *vel dissim. origine* sequ. de Christianis, quos sub Domitiano gravi persecutione vexatos, et plerumque cum Judaeis illo tempore confusos, constat. Verba *intra Urbem*, quae vulg. leguntur ante *viverent*, Mss. auctoritate cum Oudend. omisi.

Caenidi] v. ad Vesp. 3. *Xiphil.* 66, 14.

Generum fratris] Flavium Sabinum. v. ad c. 10. De *albatis* ministrorum aulicorum *vestibus* v. Salmas. ad *Lamprid.* Sever. 67.

in pulvinar suum] *Pulvinar* erat Deorum. v. Caes. 76. — Quod pro *vocatam* multi ex Salmasii conjectura receperunt *revocatam*, id nullo modo probandum. Non enim referendum est dictum Domitiani ad occasionem *reductae uxoris*, ubi illud edidit, sed unice consideranda arrogantia, quae est in vocabulo *pulvinar*, de lecto suo usurpato.

epuli die] de quo v. ad c. 4. — De *Domini* appellatione dixi ad Aug. 53. Plura de usu nominum *Domini* et *Dei*, a Domitiano primum arrogato, quum superioribus Principibus per adulationem tantum indita, ab ipsis recusata illa fuissent, Reimar. ad *Xiphil.* 67, 13.

tamine cunctos ingenti consensu precantes, ut Palfurium Suram restitueret, pulsum olim Senatu, ac tunc de oratoribus coronatum, nullo responso dignatus, *tacere* tantummodo jussit, voce praeconis. Pari arrogantia, quum procuratorum suorum nomine formalem dictaret epistolam, sic coepit: *Dominus et Deus noster hoc fieri jubet.* Unde institutum posthac, ut ne scripto quidem ac sermone cujusquam appellaretur aliter. Statuas sibi in Capitolio non nisi aureas et argenteas poni permisit, ac ponderis certi. Janos arcusque cum quadrigis et insignibus triumphorum per regiones Urbis tantos ac tot exstruxit, ut cuidam Graece inscriptum sit: ΑΡΚΕΙ. Consulatus septemdecim cepit, quot ante eum nemo. Ex

---

Capitolino certamine] Int. *quinquennale*, quod memoravit c. 4., Capitolino Jovi institutum. Id inde etiam patet, quod Palfurius coronatus dicitur *de oratoribus* h. e. *ex oratoribus* s. *ut unus de oratoribus*, quibuscum certabat. De *Palfurio* v. Schol. ad *Juvenal.* 4, 53., interpr. ad *Martial.* 6, 44, 13.

formalem — epistolam] i. e. forma sollemni conscriptam, cum formulis titulisque sollemnibus.

Dominus et Deus] v. Reimar. ad *Xiphil.* 67, 13., modo cit. *Plin.* Paneg. 52. „Tu delubra non nisi adoraturus intras, tibi maximus honor excubare pro templis, postibusque praetexi. Sic sit, ut Dei summum inter homines fastigium servent, *quum Deorum ipse non appetas.*" cf. *Victor* Caes. 11. et Epit. 11., *Oros.* 7, 10.

Statuas] *Xiphil.* 67, 8. τοσαῦτα δὲ αὐτῷ ἐψηφίσθη, ὥστε πᾶσαν ὀλίγου δεῖν τὴν οἰκουμένην, τὴν ὑπ' αὐτὸν οὖσαν, εἰκόνων αὐτοῦ καὶ ἀνδριάντων καὶ ἀργυρῶν καὶ χρυσῶν ἐμπλησθῆναι. v. ibi Reimar. cf. *Eutrop.* 7, 15. *Plin.* Panegyr. 52. „Itaque tuam statuam in vestibulo Jovis Opt. Max. unam alteramve, et hanc aeneam, cernimus. *At paulo ante aditus omnes, omnes gradus, totaque area hinc auro, hinc argento relucebat*, seu potius polluebatur; quum incesti Principis statuis permixta Deorum simulacra sorderent." v. etiam *Lips.* de magn. Rom. 3, 9., qui, *certum pondus* fuisse *centenum*, efficit e *Stat* Silv. 5, 1, 190.

inscr. sit: ΑΡΚΕΙ] Ita *Turneb.* Adv. 5, 10. et 22, 16. Locus in libris misere est corruptus ex ignorantia vocis Graecae. v. Burm. et Oudend.

Consul. septemdecim] nempe additis *sex* illis, quos privatus

quibus septem medios continuavit: omnes autem paene titulo tenus gessit: nec quemquam ultra Kalendas Maji: plures ad Idus usque Januarias. Post autem duos triumphos, Germanici cognomine assumto, Septembrem mensem et Octobrem ex appellationibus suis, Germanicum Domitianumque transnominavit; quod altero suscepisset imperium, altero natus esset. [14] Per haec terribilis cunctis et invisus, tandem oppressus est amicorum libertorumque intimorum conspiratione, simul et uxoris. Annum diemque ul-

---

gessit. v. c. 2. Continuavit autem octavum usque ad quartum decimum ab a. U. 835. ad 841., h. e. *septem medios*. Postea Consul fuit XV. a. 843., XVI. a. 845., et XVII. a. 848. Ex Nostro igitur interpretandus *Xiphil.* 67, 4. qui: ὕπατος ἔτη δέκα ἐφεξῆς — ἐχειροτονήθη. Nimirum post triumphum Germanicum idem honos ei tributus est a Senatu, qui Caesari. v. ad Caes. 76. init., sed non confundendum hoc decretum Patrum cum ordine consulatuum, quos revera gessit. Neque audiendus *Auson.* grat. act. ad Gratian. §. 27., qui pleniore ore, Domitianum *septem ac decem consulatus invidia alteros provehendi continuando conseruisse*, dicit. Verius *Plinius* Panegyr. 58. „Non te ad exemplar ejus voco, *qui continuis consulatibus fecerat longum quendam et sine discrimine annum.*" Ceterum cum Burm., Oudend., Wolfio edidi: *quot ante eum nemo* sc. *cepit*, non, ut vulg. *quod a. e. n.* sc. *fecit.*

duos triumphos] v. c. 6., ubi dictum etiam de *Germanici* et *Dacici*, quae Domitianus assumsit, cognominibus.

Septembrem — transnominavit] Susceperat imperium d. 13. Sept. 834., quo obierat Titus (v. ad Tit. 11.), natus erat d. 24. Octbr. (v. Domit. c. 1.) — *Xiphil.* 67, 4. τὸν 'Οκτώβριον Δομιτιανὸν ἀντωνόμασεν, ὅτι ἐν αὐτῷ ἐγεγέννητο. *Macrob.* Saturn. 1, 12. „Mensis *September* principalem sui retinet appellationem, quem *Germanici* appellatione, *Octobrem* vero *suo nomine* Domitianus invaserat." cf. *Plutarch.* Num. 19., *Martial.* 9, 2., *Stat.* Silv. 4, 1, 42., *Plin.* Paneg. 54. al.

amicorum — uxoris] *Xiphil.* 67, 15. ἐπέθεντο δὲ αὐτῷ, καὶ συνεσκευάσαντο τὴν πρᾶξιν Παρθένιός τε ὁ πρόκοιτος αὐτοῦ, καίπερ οὕτω τιμώμενος παρ' αὐτοῦ, ὥς καὶ ξιφηφορεῖν, καὶ Σιγηρὸς ἐν τῇ προκοιτίᾳ καὶ αὐτὸς ὤν, Ἔντελλός τε ὁ τὰ τῆς ἀρχῆς βιβλία διέπων, μετὰ Στεφάνου ἀπελευθέρου. καὶ αὐτὸ οὔτε ἡ Δομιτία ἡ γυνὴ αὐτοῦ, οὔτε δὲ ὁ Νωρβανὸς ὁ ἔπαρχος, οὐδ' ὁ σύναρχος Πετρώνιος Σεκοῦνδος ἠγνόησαν, ὥς γε καὶ λέγονται. ἥ τε γὰρ Δομιτία ἀεί ποτε ὑπ'

timum vitae jam pridem suspectum habebat: horam etiam, nec non et genus mortis. Adolescentulo Chaldaei cuncta praedixerant. Pater quoque super coenam quondam fungis abstinentem palam irriserat, ut ignarum sortis suae, quod non ferrum potius timeret. Quare pavidus semper atque anxius, minimis etiam suspicionibus praeter modum commovebatur; ut edicti, de excidendis vineis propositi, gratiam facere non alia magis re compulsus credatur, quam quod sparsi libelli cum his versibus erant:

Κἦν με φάγῃς ἐπὶ ῥίζαν, ὅμως ἔτι καρποφορήσω,
Ὅσσον ἐπισπεῖσαι Καίσαρι θυομένῳ.

Eadem formidine oblatum a Senatu novum et excogitatum honorem, quamquam omnium talium appetentissimus, recusavit: quo decretum erat, *ut, quoties gereret consulatum, Equites Romani, quibus sors ob-*

αὐτοῦ ἐμισεῖτο, καὶ διὰ τοῦτ' ἐφοβεῖτο, μὴ καὶ ἀποθάνῃ· καὶ οἱ ἄλλοι οὐκέτ' αὐτὸν ἐφίλουν, οἱ μέν, ὅτι ἐνεκαλοῦντό τινα, οἱ δ', ὅτι προσεδέχοντο. cf. *Victor* Epit. 11., qui: „adscita etiam in consilium tyranni uxore Domitia, ob amorem Paridis histrionis a Principe cruciatus formidante."

Chaldaei c. praed.] *Xiphil.* l. c., Nervam etiam in vitae discrimine fuisse, narrat, διαβληθέντα ὑπ' ἀστρολόγων, et addit: πάντως γὰρ καὶ ὁ Δομιτιανὸς τῶν πρώτων τάς τε ἡμέρας καὶ τὰς ὥρας, ἐν αἷς ἐγεγέννηντο, διασκοπῶν, οὐκ ὀλίγους οὐδὲ ἐκ τούτων ἐλπιζόντων ἐν δυνάμει τινὶ ἔσεσθαι, προανήλισκε· καὶ τόν γε Νερούαν ἀπέσφαξεν ἄν, εἰ μή τις τῶν ἀστρολόγων, εὔνοιαν αὐτῷ ἔχων, ἔφη, ὅτι ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν τελευτήσει.

ed. de excid. vineis] v. ad c. 7. De phrasi: *gratiam facere rei* pro *remittere* v. ind.

Κἦν με φάγῃς] Distichon est *Eueni* (v. *Jacobs*. Anthol. Vol. I. p. 97. et Animadv. T. I. P. I. p. 322.), quod integrum ita se habet:

Κἦν με φάγῃς ἐπὶ ῥίζαν, ὅμως ἔτι καρποφορήσω,
Ὅσσον ἐπισπεῖσαί σοι, τράγε, θυομένῳ.

Reddidit *Ovid*. Fast. 1, 357.

„Rode, caper, vitem: tamen huic, cum stabis ad aram,
In tua quod spargi cornua possit, erit."

excogitatum] Male al. *inexcogitatum*. *Excog*. est i. q. *exquisitum*. Ernest. conjicit *excogitatissimum*.

tigisset, trabeati et cum hastis militaribus praecederent eum, inter lictores apparitoresque. Tempore vero suspecti periculi appropinquante, sollicitior in dies, porticuum, in quibus spatiari consuerat, parietes phengite lapide distinxit, e cujus splendore per imagines, quicquid a tergo fieret, provideret. Nec nisi secreto atque solus plerasque custodias, receptis quoque in manum catenis, audiebat. Utque domesticis persuaderet, ne bono quidem exemplo audendam esse patroni necem, Epaphroditum a libellis capitali poena condemnavit, quod post destitutionem Nero in adipiscenda morte manu ejus adjutus existimabatur. [15] Denique Flavium Clementem patruelem suum, contemtissimae inertiae, cujus

---

trabeati] v. Lips. ad *Tac.* Ann. 3, 2.

Tempore vero] Ita libri praestantissimi. Vulg. *temp. quoque.*

phengite lapide] cui nomen a splendore, ἀπὸ τοῦ φέγγους. *Plin.* H. N. 36, 22. (45.) „Nerone Principe in Cappadocia repertus est lapis duritia marmoris, candidus atque translucens, etiam qua parte fulvae inciderant venae, ex argumento *phengites* appellatus.“

custodias — audiebat] *Xiphil.* 67, 12. συνεγίνετο δὲ καὶ αὐτὸς τοῖς κατηγορήσουσι καὶ τοῖς καταμαρτυρήσουσι· καὶ συνέπλαττε καὶ συνετίθει πάνθ᾽ ὅσα λεχθῆναι ἔδει· καὶ πολλάκις καὶ τοῖς δεσμώτοις κατὰ μόνας ἐλάλει, τὰ δεσμὰ αὐτῶν ἐν ταῖς χερσὶ κατέχων, (οὔτε γὰρ ἄλλοις τὰ λεχθησόμενα ἐπίστευε) καὶ ἐκείνους καὶ δεδεμένους ἐδεδίει. *Custodiae* igitur sunt i. q. custodiae dati, δεσμῶται, ut Neron. 31. „quod ubique esset *custodiae.*“ v. Lips. exc. ad *Tac.* A. 3, 22. Mox *receptis quoque* dedi cum Ernest., non abnuentibus libris. Non video tamen, quod idem vir doctus contendit, alienissimum esse vulg. *receptis quidem*, quod post vocabula *secreto* et *solus* valet *et quidem* v. *eosque*, καὶ τούτους. Casaubonus scripsit *receptisque*, quod eodem redit.

Epaphroditum] v. Neron. 49. — *Xiphil.* 67, 14. καὶ τὸν Ἐπαφρόδιτον δὲ τοῦ Νέρωνος πρότερον μὲν ἐξεδίωξε, τότε δὲ καὶ ἔσφαξεν, ἐπικαλέσας αὐτῷ, ὅτι μὴ ἤμυνε τῷ Νέρωνι, ἵν᾽ ἐκ τῆς τιμωρίας, ἣν ὑπὲρ ἐκείνου ἐποιεῖτο, πόῤῥωθεν τοὺς ἰδίους ἐλευθέρους ἐκφοβήσῃ μηδὲν τοιοῦτον τολμῆσαι.

Flavium Clementem] Flavii Sabini, fratris Vespasiani, filium, fratrem Flavii Sabini, de quo dictum ad c. 10. *Xiphil.* 67, 14. κἀν τῷ αὐτῷ ἔτει (U. 848.) ἄλλους τε πολλοὺς καὶ τὸν Φλάβιον

filios, etiam tum parvulos, successores palam destinaverat, et abolito priore nomine, alterum *Vespasianum* appellari jusserat, alterum *Domitianum*, repente ex tenuissima suspicione tantum non in ipso ejus consulatu interemit. Quo maxime facto maturavit sibi exitium. Continuis octo mensibus tot fulgura facta nunciataque sunt, ut exclamaverit, *Feriat jam, quem volet.* Tactum de coelo Capitolium, templumque Flaviae gentis: item domus Palatina, et cubiculum ipsius: atque etiam e basi statuae triumphalis titulus excussus vi procellae in monumentum proximum decidit. Arbor, quae privato adhuc Vespasiano eversa surrexerat, tunc rursus repente corruit. Praenestina Fortuna, toto imperii spatio annum novum commendanti laetam eandemque semper sortem

---

Κλήμεντα ὑπατεύοντα, καίπερ ἀνεψιὸν ὄντα, καὶ γυναῖκα καὶ αὐτὴν συγγενῆ ἑαυτοῦ (v. Vesp. 3.) Φλαβίαν Δομιτίλλαν ἔχοντα, κατέσφαξεν ὁ Δομιτιανός. ἐπηνέχθη δὲ ἀμφοῖν ἔγκλημα ἀθεότητος, ὑφ' ἧς καὶ ἄλλοι ἐς τὰ τῶν Ἰουδαίων ἤθη ἐξοκέλλοντες πολλοὶ κατεδικάσθησαν. καὶ οἱ μὲν ἀπέθανον, οἱ δὲ τῶν γοῦν οὐσιῶν ἐστερήθησαν· ἡ δὲ Δομιτίλλα ὑπερωρίσθη μόνον εἰς Πανδατέρειαν. Christianae religionis cultorem fuisse Clementem, et aliunde constat, et hic locus Xiphilini docet. Nullo tamen modo hoc colligendum ex verbis *contemtissimae inertiae*, recte contendit Ernestius, quum ea non criminis v. calumniae rationem, sed contrarium, alienissimum fuisse ab omni graviori molimine Clementem, ut ignavissimum hominem, ex auctoris mente significent; quamquam id quoque concedendum, abstinere a rebus publicis imperiique cupiditate, et negligere vanorum contemtum hominum, esse ex ingenio nostrae religionis, iisque adeo verbis prodi Christianum. Ceterum v. Reimar. ad *Xiphil.* l. c. Celebravit Clementem etiam *Klopstock* Messiad. 10, 310. sequ.

tantum non in ipso ej. conf.] *Xiphil.* l. c. ὑπατεύοντα. Puto, accusatum Clementem adhuc Consulem, interemtum deposito magistratu. cf. *Philostr.* 8, 10.

exitium] Al. *exitum.* v. Duker. et Oudend.

quem volet] Certum mihi est, legendum esse: *quum volet.* Sunt enim verba quasi desperantis. Ceterum cum aliis acquiesco in lectione: *fulg. facta*, quam fuere, qui mutarent in *jacta.*

Arbor, quae — surrexerat] v. Vesp. 5.

Praenestina Fortuna] v. Tiber. 63.

dare assueta, extremo tristissimam reddidit, nec sine sanguinis mentione. Minervam, quam superstitiose colebat, somniavit excedere sacrario, negantem, ultra se tueri eum posse, quod exarmata esset a Jove. Nulla tamen re perinde commotus est, quam responso casuque Ascletarionis mathematici. Hunc delatum, nec infitiantem jactasse se, quae providisset ex arte, sciscitatus est, quis ipsum maneret exitus? et affirmantem, *fore, ut brevi laceraretur a canibus*, interfici quidem sine mora, sed ad coarguendam temeritatem artis, sepeliri quoque accuratissime imperavit. Quod quum fieret, evenit, ut, repentina tempestate dejecto funere, semiustum cadaver discerperent canes, idque ei coenanti a mimo Latino, qui praeteriens forte animadverterat, inter ceteras diei fabulas referretur. [16] Pridie quam periret, quum oblatos tuberes servari jussisset in crasti-

---

Minervam] *Xiphil.* 67, 16. ἄλλα τε αὐτῷ σημεῖα ἐγένετο, καὶ αὐτὸς ἐν τῷ ὕπνῳ τόν τε Ῥούστικον ξίφει προςιέναι οἱ, καὶ τὴν Ἀθηνᾶν, ἣν ἐν τῷ κοιτῶνι ἱδρυμένην εἶχε, τὰ ὅπλα ἀποβεβληκέναι, καὶ ἐπὶ ἅρματος ἵππων μελάνων ἐς χάσμα ἐςπίπτειν ἔδοξεν. Minervam prae reliquis Diis eum coluisse, vidimus etiam ad c. 4.

Ascletarionis math.] *Xiphil.* c. c. ἕτερός τέ τις πρότερόν ποτε εἰπὼν αὐτῷ, καὶ ὁπότε καὶ ὅπως φθαρήσεται, ἔπειτα ἐρωτηθεὶς, ὁποίῳ αὐτὸς τέλει τοῦ βίου χρήσεται, καὶ ἀποκρινάμενος, ὅτι ὑπὸ κυνῶν ἀναλωθήσεται, ἐκελεύσθη μὲν ζῶν κατακαυσθῆναι, καὶ τὸ πῦρ αὐτῷ προςήχθη· ὑετοῦ δὲ ἐν τούτῳ πολλοῦ καταῤῥυέντος, ἥ τε πυρὰ ἐσβέσθη, καὶ ἐκεῖνον κύνες ὀπίσω τὼ χεῖρε δεδεμένον, καὶ ἐπικείμενον ἐπ᾽ αὐτῆς εὑρόντες, διεσπάραξαν. Pro *dejecto funere* Oudend. suadet *disjecto*, malle tamen se amplecti fatetur Ernestii conjecturas: *derelicto* vel potius *deserto*, quod verum censet. Verum, quum *funus* saepius dicatur de cadavere simul cum toto apparatu funebri, h. etiam l. rogum simul cum cadavere, et quae reliqua ad instruendum funus pertinebant, intelligo, et acquiesco in vulgata. Quod enim Graeci, mansisse cadaver in rogo, dicunt, id haud satis grave existimo ad textum sine libris immutandum.

a mimo Latino] Hic *Latinus* (nomen enim est mimi) memoratur *Juvenal.* Sat. 1, 36. (cf. Schol. ad Sat. 4, 53.) *Martial.* 1 5. et 9, 29. ubi ejus epitaphium legitur.

num, adjecit, *si modo uti licuerit:* et conversus ad proximos affirmavit, *fore, ut sequenti die Luna se in Aquario cruentaret, factumque aliquod exsisteret, de quo loquerentur homines per terrarum orbem.* Ad mediam noctem ita est exterritus, ut ex strato prosiliret. Dehinc mane haruspicem, ex Germania missum, qui consultus de fulgure mutationem rerum praedixerat, audiit condemnavitque. Ac dum exulceratam in fronte verrucam vehementius scalpit, profluente sanguine, *Utinam*, inquit, *hactenus.* Tunc horas requirenti, pro quinta, quam metuebat, sexta ex industria nunciata est. His, velut transacto jam periculo, laetum, festinantemque ad corporis curam, Parthenius cubiculo praepositus convertit, nuncians esse, qui magnum nescio quid afferret, nec differendum. Itaque, summotis omnibus, in cubiculum se recepit, atque ibi occisus est. [17] De insidiarum caedisque genere haec fere divulgata sunt. Cunctantibus conspiratis, quando et quomodo, [id est,] lavantemne, an coenantem aggrederentur; Ste-

---

haruspicem, ex Germ. missum] Larginum Proculum dicit *Xiphil.* c. c. ὅ δὲ δὴ μάλιστα διὰ πάντων ἄξιον θαυμάσαι ἐστί, Λαργῖνός τις Πρόκλος, δημοσίᾳ προειπὼν ἐν Γερμανίᾳ, ὅτι τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, ἐν ᾗ ἀπέθανε, τελευτήσει, ἀνεπέμφθη τε ἐς τὴν Ῥώμην ὑπὸ τοῦ ἄρχοντος· καὶ ἐσαχθεὶς πρὸς τὸν Δομιτιανόν, ἔφη καὶ τότε τοῦθ' οὕτως ἕξειν. καὶ καταδικασθεὶς τὴν ἐπὶ θάνατον, ἀνεβλήθη τε, ὅπως, διαφυγόντος αὐτοῦ τὸν κίνδυνον, ἀποθάνῃ, κἀν τούτῳ τοῦ Δομιτιανοῦ σφαγέντος, ἐσώθη, καὶ δέκα μυριάδας δραχμῶν παρὰ τοῦ Νερούα ἔλαβεν.

sexta — nunciata est] „sc. ab eo, ut opinor, qui missus erat in Forum ad solarium, ut videret, quota hora diei esset." Ernest.

Parthenius] *Victor* Epit. 11. *procurantem cubiculum*, *Xiphil.* 67, 15. τὸν πρόκοιτον αὐτοῦ dicit, οὕτω τιμώμενον παρ' αὐτοῦ, ὡς καὶ ξιφηφορεῖν.

id est] Pro glossemate habere haec verba malim cum Burm., quam mutare cum Ernestio in *item*, quod novam consultandi materiam inferret, quum tamen verba *lavantem* et *coenantem* saltem ad τὸ *quando* respiciant, quodammodo etiam pro loco diverso τὸ *quomodo* suppeditent.

phanus, Domitillae procurator, et tunc interceptarum pecuniarum reus, consilium operamque obtulit. Ac sinisteriore brachio, velut aegro, lanis fasciisque per aliquot dies ad avertendam suspicionem obvoluto, ad ipsam horam dolonem interjecit: professusque conspirationis indicium, et ob hoc admissus, legenti traditum a se libellum, et attonito, suffodit inguina. Saucium ac repugnantem adorti Clodianus cornicularius, et Maximus, Parthenii libertus, et Saturius,

---

Stephanus] *Philostr.* 8, 10. ἀπελεύθερον τῆς γυναικός (Domitiani) dicit. *Domitillam* autem, filiam Domitillae, sororis Domitiani, uxorem Flavii Clementis fuisse, vidimus ad Vesp. 3. et supra ad c. 15.

ad ipsam horam dolonem interjecit] h. e. ea ipsa hora, qua facinus perpetrandum erat, pugionem fasciis interposuit. *Dolonem* ex conjectura Ferrarii pro vulg. *dolum* receperunt Ernest. et Oudend., confirmante *Philostrato*, qui: ξίφος ὑφόρας τῷ τῆς ἀριστερᾶς πήχει, καὶ τὴν χεῖρα ἐπιδεσμίοις ἀναλαβών, οἷον κατεαγυῖαν sequ., ubi pro ὑφόρας Casaub. ad h. l. suadet ὑφαρμόσας, Ernest. in exc. ad h. l. ὑπείρας aut παρείρας, ego legendum existimo ὑφήκας v. ὑφείκας, vel, quod verissimum duco, ὑφεώκας, de qua forma, etiam in N. T. obvia, v. *Fischer.* Anim. ad Well. P. I. p. 107.

suffodit inguina] *Xiphil.* 67, 17. ἔπληξε μὲν τὸν Δομιτιανόν, οὐ μὴν καιρίαν. *Philostr.* τεταραγμένῳ προςπεσὼν ὁ Στέφανος, καὶ ξίφος ἐσκευασμένης χειρὸς ἀνασπάσας, διῆκε τοῦ μηροῦ, πρὸς μὲν τὸν αὐτίκα θάνατον οὐ καιρίαν, πρὸς δὲ τὸν μετὰ ταῦτα οὐκ ἄκαιρον.

cornicularius] *Corniculis* equites ob virtutem insignitos, legimus apud *Liv.* 10, 44. Inde altiorem militiae gradum habebant *cornicularii*, et erant fere accensi Centurionum, unde cornicularius Centurionis apud *Valer. M.* 6, 1, 11. Fuisse autem cornicularios etiam vigilum, et cohortium urbanarum, et Praefecti adeo Praetorio, docet Oudendorp. contra Ernestium, conjicientem h. l. *cubicularius*, quum parum convenire ei putaret cornicularium, legionariae militiae hominem.

Saturius] Corruptum haud dubie nomen. Idem enim est homo, qui *Xiphil.* 67, 15. Σιγηρός v. Σιγήριος dicitur, ἐν τῇ προνοιτίᾳ καὶ αὐτὸς ὤν, *Sigerius Martial.* 4, 79. et *Tertullian.* Apolog. c. 35., et *Victor.* Epit. 12, 14. *Casperius.* v. Reimar. ad l. c. — *Decurio cubiculariorum* nominatur, ut *Decurio lecticariorum* in inscriptione, quam comparavit Torrent., et *Decurio Palatii* apud *Ammian.* 20, 4.

Decurio cubiculariorum, et quidam e gladiatorio ludo, vulneribus septem contrucidarunt. Puer, qui arae Larium cubiculi ex consuetudine assistens, interfuit caedi, hoc amplius narrabat, jussum se a Domitiano ad primum statim vulnus pugionem pulvino subditum porrigere, ac ministros vocare; neque ad caput quicquam, excepto capulo, et praeterea clausa omnia reperisse: atque illum interim, correpto de-

---

contrucidarunt] *Xiphil.* 67, 17. (Παρθένιος) τὸν Στέφανον ἐῤῥωμενέστερον τῶν ἄλλων ὄντα ἐςέπεμψε καὶ ἐκεῖνος ἔπληξε μὲν τὸν Δομιτιανὸν, οὐ μὴν καιρίαν, ἀλλὰ καταβληθεὶς ὑπ' αὐτοῦ ἔκειτο. οὕτω δὲ δείσας μὴ διαφύγῃ, ἐπειςεπήδησεν, ἢ, ὥς γέ τισι δοκεῖ, Μάξιμον ἐξελεύθερον ἐπειςέπεμψε. καὶ ὅ τε Δομιτιανὸς οὕτω κατεσφάγη, καὶ ὁ Στέφανος, παραχρῆμα συνδραμόντων ἐπ' αὐτὸν τῶν οὐ συμμετεσχηκότων τῆς συνωμοσίας, προςαπώλετο.

qui arae Larium — assistens] Recepi cum Wolfio emendationem Ernestii, Oudendorpio etiam probatam. Vulg. *qui curae — assistens.* Burm. minus feliciter: *cui cura Lar. cub.* Ingeniosa est conjectura *Mülleri* Observ. p. 19. *qui cura Larium — interfuit*, ut *cura* sit pro *curatore*, collatis *Ovid.* Heroid. 1, 104. „Tertius immundae *cura* fidelis harae," et *Trebell. Poll.* Claud. 14., ubi inter officia domus Augustae *cura Praetorii* gen. masc. memoratur. v. ibi Salmas. *Assistens* ita absolute dicitur, vel supplendum e proximo *Laribus*. Pace tamen viri doctissimi id regero, Ovidii locum, ut poetae, minus valere in historico, et *curae* nomen apud Trebellium partim recentioris videri usus, partim non convenire servo in diverso officio. Ut ingenue dicam de mea sententia, genuinum puto *curae* h. e. θεραπεία, *cultui*, sacro, quod Laribus fiebat.

neque — reperisse] Ademerat ferrum Parthenius, auctore *Xiphil.* 67, 17. πρῶτον μὲν τοῦ ξίφους, ὃ ἀεί ποτε ὑπὸ τῷ προςκεφαλαίῳ αὐτοῦ ἔκειτο, τὸ σιδήριον ὁ Παρθένιος ἐξεῖλεν, ὅπως μὴ χρήσηται. — *Clausa omnia* sc. cubicula ministrorum. Pertinet enim ad: *jussum se — ministros vocare.*

correpto] Oudend. edidit cum aliquot libris *arrepto.* Mox *conatur* est ex emendatione Salmasii pro vulg. *conatum*, quod ferri tantum potest omisso *dum*, idque vere abest in plerisque libris, fortasse ex medela librariorum. Correctio Ernestii: *dum — conaretur* ne Latina quidem est. De lucta Domitiani v. *Xiphil.* l. supra cit. et *Philostr.* 8, 10. ὁ δ' ἐῤῥωμένος μὲν καὶ ἄλλως τὸ σῶμα, γεγονὼς δὲ περὶ τὰ πέντε καὶ τετταράκοντα ἔτη, ξυνεπλάκη τρωθείς, καὶ καταλαβὼν τὸν Στέφανον ἐπέκειτο τοὺς ὀφθαλ-

ductoque ad terram Stephano, colluctatum diu, dum modo ferrum extorquere, modo, quamquam laniatis digitis, oculos effodere conatur. Occisus est quarto decimo Kalendas Octobris, anno aetatis quinto et quadragesimo, imperii quinto decimo. Cadaver ejus, populari sandapila per vespillones exportatum, Phyllis nutrix in suburbano suo Latina via funeravit; sed reliquias templo Flaviae gentis clam intulit, cineribusque Juliae, Titi filiae, quam et ipsa educarat, commiscuit. [18] Statura fuit procera, vultu modesto, ruborisque pleno, grandibus oculis, verum acie hebetiore: praeterea pulcer ac decens, maxime in juventa, et quidem toto corpore, exceptis pedibus, quorum digitos restrictiores habebat; postea calvitio quoque deformis, et obesitate ventris, et crurum gracilitate: quae tamen ei valetudine longa remacruerant. Commendari se verecundia oris adeo sentiebat, ut apud Senatum sic quondam jactaverit: *Usque adhuc certe animum meum probastis, et vultum.* Calvitio ita offendebatur, ut in contumeliam suam traheret, si cui alii joco vel jurgio objectaretur; quamvis libello, quem *de cura capillorum* ad ami-

---

μοὺς ὀρύττων, καὶ τὰς παρειὰς ξυντρίβων πυθμένι χρυσῆς κύλικος, αὐτοῦ κειμένης περὶ τὰ ἱερά (ob curam s. sacra Larium).

XIIII. Kal. Octobr.] A. U. 849., natus d. 24. Sept. a. 804., ut adeo accuratissime *Xiphil.* 67, 18. ἔζησε ἔτη τέσσαρα καὶ τεσσαράκοντα, μῆνας δέκα, καὶ ἡμέρας ἓξ καὶ εἴκοσιν. v. Reimar. ad h. l.

imperii quinto decimo] *Xiphil.* ἐμονάρχησε ἔτη πεντεκαίδεκα καὶ ἡμέρας πέντε (a 13. Sept. a. 834. ad 18. Sept. a. 849.).

Phyllis — funeravit] *Xiphil.* l. c. καὶ αὐτοῦ τὸ σῶμα Φυλλὶς ἡ τροφὸς κλέψασα ἔθαψεν.

Juliae, Titi filiae] de qua v. c. 22.

calvitio qu. deformis] unde *calvus Nero* dictus *Juvenal.* 4, 37.

remacruerant] h. e. ad priorem maciem redierant. Neque enim pro simplici *macruerant* positum existimo cum Ern., neque cum Burm. corrigendum *emacruerant*, quod placuit tamen Dukero et Oudendorpio.

verecundia oris] h. e. *vultu modesto*, ut antea. Pro *sentiebat* Heinsius malebat *gestiebat*.

cum edidit, haec etiam, simul illum seque consolans, inseruerit:

Οὐκ ὁράας, οἷος κἀγὼ καλός τε μέγας τε;

Eadem me tamen manent capillorum fata, et forti animo fero comam in adolescentia senescentem. Scias, nec gratius quicquam decore, nec brevius. [19] Laboris impatiens, pedibus per Urbem non temere ambulavit: in expeditione et agmine equo rarius, lectica assidue vectus est. Armorum nullo, sagittarum vel praecipuo studio tenebatur. Centenas varii generis feras saepe in Albano secessu conficientem spectavere plerique; atque etiam ex industria ita quarundam capita figentem, ut duobus ictibus quasi cornua efficeret. Nonnunquam in pueri procul stantis, praebentisque pro scopo dispansam dextrae manus palmam, sagittas tanta arte direxit, ut omnes per intervalla digitorum innocuae evaderent. [20] Liberalia studia imperii initio neglexit, quamquam bibliothecas incendio absumtas impensissime reparare curasset, exemplaribus undique petitis, missisque Ale-

---

Οὐχ ὁράας] Ex *Homer.* Iliad. 21, 108.

Lab. impatiens] *Xiphil.* 67, 6. τό τε σῶμα ἄπονος, καὶ τὴν ψυχὴν ἄτολμος dicitur.

in Albano secessu] v. supra ad c. 4. Mox pro *efficeret* al. *effingeret.* Nimis quaesitum hoc videtur, tamen, nisi ortum est ex corrupto *effigeret*, ut Oudend. putat, vix pro glossa habendum.

sagittas — direxit] *Victor* Epit. 11. „Sagittarum tam doctus fuit, ut inter patentes digitos extentae manus viri procul positi spicula ejus transvolarent." *Puerum*, ut assolet, *servum* intellige.

innocuae] Al. *innocue*, quod ex antiquo scribendi modo idem est, quod *innocuae.*

bibliothecas] Idem *Victor* l. c. „Bibliothecas incendio consumtas, petitis undique, praesertim Alexandria exemplis, reparavit." — Quum, maximam Ptolemaei Philadelphi bibliothecam bello Caesaris Alexandrino combustam, constet, vera sine dubio Burmanni ratio, qui Pergamenam h. l. intelligit, ab Antonio Cleopatrae donatam et Alexandriam translatam.

xandriam, qui describerent emendarentque. Nunquam tamen aut historiae, carminibusve noscendis, operam ullam, aut stilo vel necessario dedit. Praeter commentarios et acta Tiberii Caesaris nihil lectitabat: epistolas, orationesque, et edicta alieno formabat ingenio: sermonis tamen nec inelegantis, dictorum interdum etiam notabilium. *Vellem*, inquit, *tam formosus esse, quam Metius sibi videtur.* Et cujusdam caput, varietate capilli subrutilum et incanum, *perfusam nivem mulso* dixit. [21] *Conditionem Principum miserrimam* ajebat, *quibus de conjuratione comperta non crederetur, nisi occisis.* Quoties otium esset, alea se oblectabat, etiam profestis diebus, matutinisque horis: ac lavabat de die, prandebatque ad satietatem; ut non temere super coenam, praeter Matianum malum, et modicam in ampulla potiunculam sumeret. Convivabatur frequenter ac large, sed paene raptim: certe non ultra

---

Nunquam — dedit] Privatus enim simulavit tantum poeticae studium (v. c. 2.). Poetarum, qui extollunt laudibus ejus eruditionem, neminem movebit adulatio.

noscendis] Recepi hoc cum Oudend. optimorum librorum fide. Al. *cognoscendis*, atque ita *cognoscere libros* legitur Gram. 24. Utrumque est ἀναγνῶναι, *legere*, idque cum studio.

commentarios et acta Tib.] *Commentarius* est, *quem de vita sua summatim breviterque composuit Tiberius.* v. Tiber. 61. *Acta* autem ὑπομνήματα, *acta publica.* v. Lips. ad *Tac.* Ann. 5, 4., et Vales. ad Exc. Peiresc., inserta *Xiphil.* 67, 11.

Metius] de quo v. Vespas. 14. et Dom. 10.

quibus — non crederetur] Eadem sententia *Dionis* 54, 15. πολλὰ ὧν ἂν ὁ κρατῶν πρὸς τιμωρίαν, ὡς καὶ ἐπιβεβουλευμένος, ἤτοι δι' ἑαυτοῦ ἢ καὶ διὰ τῆς γερουσίας πράξῃ, ὑποπτεύεται, κατ' ἐπήρειαν, κἂν ὅτι μάλιστα δικαιότατα συμβῇ, γεγονέναι. Repetiit Domitiani dictum Hadrianus, auctore *Vulcat. Gall.* in vita Avidii Cassii c. 2.

prof. diebus, mat. horis] tempore, negotiis alias dato.

Matianum malum] C. Matius, Augusti amicus, invenerat nemora tonsilia (*Plin.* H. N. 12, 2. (6.)), scripserat etiam de arte coquinaria (*Colum.* 12, 44.). Ab eo conditore nomen accepit *malum Matianum.* *Plin.* 15, 14. (15.) *Macrob.* Sat. 2, 15. *Colum.* 5, 10. v. Harduin. ad Plin. locc. cit.

solis occasum, nec ut postea comissaretur. Nam ad horam somni nihil aliud, quam solus secreto deambulabat. [22] Libidinis nimiae, assiduitatem concubitus, velut exercitationis genus, *clinopalen* vocabat. Eratque fama, quasi concubinas ipse develleret, nataretque inter vulgatissimas meretrices. Fratris filiam adhuc virginem, oblatam in matrimonium sibi, quum devinctus Domitiae nuptiis pertinacissime recusasset, non multo post alii collocatam, corrupit ultro, et quidem vivo etiam tum Tito: mox patre ac viro orbatam, ardentissime palamque dilexit, ut etiam causa mortis exstiterit, coactae conceptum a se abigere. [23] Occisum eum populus indifferenter, miles gravissime tulit, statimque *Divum* appellare conatus est; paratus et ulcisci, nisi duces defuissent: quod quidem paulo post fecit, expostulatis

---

comissaretur] v. ad Vitell. 13.

Libid. nimiae] *Xiphil.* 67, 6. καὶ ἀσωτότατος καὶ ἀσελγέστατος καὶ πρὸς γυναῖκας καὶ πρὸς μειράκια ἦν.

develleret] h. e. velleret, depilaret. Inepte al. *divelleret.*

Fratris filiam] Juliam. Collocata fuerat Flavio Sabino, (v. ad c. 10.) interemto a Domitiano. *Xiphil.* 67, 3. κἀκ τούτου (repudiata uxore Domitia) τῇ ἀδελφιδῇ τῇ ἰδίᾳ, ἤγουν τῇ Ἰουλίᾳ, ἀπαρακαλυπτότερον ὡς γαμετῇ συνῴκει. εἶτα δεηθέντος τοῦ δήμου κατηλλάγη μὲν τῇ Δομιτίᾳ, ἐχρῆτο δ' οὐδὲν ἧττον τῇ Ἰουλίᾳ. v. Reimar. ad h. l., erroris arguentem *Philostratum*, qui 7, 7., post necem Sabini, ductam esse Juliam a Domitiano, nuptiasque ab Ephesiis celebratas, tradit.

conceptum] i. e. foetum, substantive. v. Duker. et Oudend. — *Plin.* epist. 4, 11, 6. „quum ipse fratris filiam incesto non polluisset solum, verum etiam occidisset; nam vidua abortu periit," ubi nullo modo admittenda emendatio Heinsii: *nam biduo ab abortu periit.* Maxima enim vis est in verbo *vidua.* Ne gravida quidem esse debebat vidua. v. etiam Gesner. ad h. l. Ceterum non dissentit *Juvenal.* 2, 32.

„Quum *tot abortivis* fecundam Julia vulvam
Solveret, et patruo similes effunderet offas."

Tot abortiva enim sunt medicamenta, quae effecerunt abortum, non plures abortus. v. ibi Rupert.

ad poenam pertinacissime caedis auctoribus. Contra Senatus adeo laetatus est, ut, repleta certatim Curia, non temperaret, quin mortuum contumeliosissimo atque acerbissimo acclamationum genere laceraret: scalas etiam inferri, clypeosque et imagines ejus coram detrahi, et ibidem solo affligi juberet; novissime, eradendos ubique titulos, abolendamque omnem memoriam decerneret. Ante paucos, quam occideretur, menses, cornix in Capitolio elocuta est, *ἔσται*

---

expostulatis — auctoribus] *Victor* Epit. 12, 14. „Milites, neglecto Principe, requisitos, Petronium (*Petron. Secundum*, Praefectum Praetorio, *Eutrop.* 8, 1.) uno ictu, Parthenium vero, demtis prius genitalibus et in os conjectis, jugulavere, redemto magnis sumtibus Casperio."

scalas et. inferri] Absona Casauboni est conjectura: *Scalis* sc. Gemoniis. — De *clypeis* s. imaginibus, tabulisque aeneis, in quibus honorificae inscriptiones, v. Lips. exc. et Oberlin. ad *Tac.* A. 2, 83. cf. Calig. 16.

solo affligi] *Plin.* Paneg. 52. „Ergo istae quidem aereae et paucae (Trajani) manent, manebuntque, quamdiu templum ipsum; illae autem aureae et innumerabiles (Domitiani) strage et ruina publico gaudio litaverunt. Juvabat illidere solo superbissimos vultus, instare ferro, saevire securibus, ut si singulos ictus sanguis dolorque sequeretur. Nemo tam temperans gaudii seraeque laetitiae, quin instar ultionis videretur, cernere laceros artus, truncata membra; postremo truces horrendasque imagines abjectas, excoctasque flammis; ut ex illo terrore et minis in usum hominum ac voluptates ignibus mutarentur." *Xiphil.* 68, 1. *μίσει δὲ τοῦ Δομιτιανοῦ αἱ εἰκόνες αὐτοῦ, πολλαὶ μὲν ἀργυραῖ, πολλαὶ δὲ καὶ χρυσαῖ οὖσαι, συνεχωνεύθησαν, καὶ ἐξ αὐτῶν μεγάλα χρήματα συνελέγη· καὶ αἱ ἁψῖδες, πλεῖσται δὴ ἑνὶ ἀνδρὶ ποιούμεναι, καθῃρέθησαν*, ad qu. l. vide Reimarum de inscriptionibus exponentem, in quibus *erasum* Domitiani nomen. *Macrob.* Sat. 1, 12. „Sed ubi infaustum vocabulum (Domitiani) ex omni aere vel saxo placuit *eradi;* menses quoque (v. ad c. 13.) usurpatione tyrannicae appellationis exuti sunt."

cornix] *Victor* Epit. 13, 10. de Trajano: „Quae omnia eo majora visebantur, quod, per multos atque atroces tyrannos perdito atque prostrato statu Romano, in remedium tantorum malorum divinitus credebatur opportune datus; usque eo, ut ad-

πάντα καλῶς. Nec defuit, qui ostentum sic interpretaretur:

Nuper Tarpejo quae sedit culmine cornix,
Est bene, *non potuit dicere: dixit*, erit.

Ipsum etiam Domitianum ferunt somniasse, gibbam sibi, pone cervicem, auream enatam, pro certoque habuisse, beatiorem post se laetioremque portendi Reipublicae statum. Sicut sane brevi evenit, abstinentia et moderatione insequentium Principum.

---

veniens imperium ejus pleraque mirifica denunciaverint. In quibus praecipuum cornix, e fastigio Capitolii Atticis sermonibus effata: καλῶς ἔσται."

C. SUETONII TRANQUILLI

DE

ILLUSTRIBUS GRAMMATICIS

ET

DE CLARIS RHETORIBUS

LIBRI

TERENTII, HORATII, LUCANI, PLINII, JUVENALIS, PERSII

VITAE

ET

FRAGMENTA.

C. SUETONII TRANQUILLI
DE
ILLUSTRIBUS GRAMMATICIS
L I B E R.

[1] GRAMMATICA Romae ne in usu quidem olim, nedum in honore ullo erat: rudi scilicet ac bellicosa etiam tum civitate, necdum magno opere liberalibus disciplinis vacante. Initium quoque ejus mediocre exstitit: siquidem antiquissimi doctorum, qui iidem et poëtae et oratores semigraeci erant, (Livium et Ennium dico: quos utraque lingua domi forisque docuisse, adnotum est) nihil amplius quam Graeca interpretabantur: ac si quid Latine ipsi composuissent, praelegebant. Nam, quod nonnulli tradunt, duos libros *de literis syllabisque*, item *de metris*, ab eodem Ennio editos, jure arguit Lucius Cotta, non poëtae, sed posterioris Ennii esse: cujus etiam *de augurandi disciplina* volumina feruntur.

[2] Primus igitur, quantum opinamur, studium grammaticae in Urbem intulit *Crates Mallotes*, Aristarchi aequalis, qui missus ad Senatum ab Attalo rege, inter secundum ac tertium bellum Punicum, sub ipsam Ennii mortem, quum regione Palatii, prolapsus in cloacae foramen, crus fregisset, per omne legationis simul et valetudinis tempus, plurimas *ἀκροάσεις* subinde fecit, assidueque disseruit, ac nostris exemplo fuit ad imitandum. Hactenus tamen imitati, ut carmina parum adhuc divulgata, vel defun-

---

adnotum est] Gronov. correxit *adnotatum est*, probantibus Oudend. et Wolfio.

ctorum amicorum, vel si quorum aliorum probassent, diligentius retractarent, ac legendo commentandoque etiam ceteris nota facerent: ut *Cajus Octavius Lampadio* Naevii Punicum bellum, quod uno volumine et continenti scriptura expositum, divisit in septem libros: ut postea *Quintus Varguntejus* annales Ennii, quos certis diebus in magna frequentia pronunciabat: ut *Laelius Archelaus*, *Vectius*, *Quintus Philocomus* Lucilii satiras, familiaris sui; quas legisse se apud Archelaum Pompejus Lenaeus, apud Philocomum Valerius Cato, praedicant. Instruxerunt auxeruntque ab omni parte Grammaticam, *Lucius Aelius Lanuvinus,* gener Quinti Aelii, *Servius Clodius,* uterque Eques Romanus, multique ac varii et in doctrina et in Republica usus.

[3] *L. Aelius* cognomine duplici fuit: nam et *Praeconinus*, quod pater ejus praeconium fecerat, vocabatur, et *Stilo*, quod orationes nobilissimo cuique scribere solebat: tantus optimatum fautor, ut Quintum Metellum Numidicum in exsilium comitatus sit. *Servius*, quum librum soceri nondum editum fraude intercepisset, et ob hoc repudiatus, pudore ac taedio secessisset ab Urbe, in podagrae morbum incidit: cujus impatiens veneno sibi perunxit pedes, et enecuit ita, ut parte ea corporis quasi praemortua vixerit. Post hoc magis ac magis et gratia et cura artis increvit, ut ne clarissimi quidem viri abstinuerint, quo minus et ipsi aliquid de ea scriberent, utque temporibus quibusdam super viginti celebres scholae fuisse in Urbe tradantur; pretia Grammaticorum tanta, mercedesque tam magnae, ut constet, *Lutatium Daphnidem*, quem *Lenaeus Melissus* per

---

Vectius, Qu. Philocomus] Probabilis emendatio Gronovii: *Vectiusque Philocomus*. De duobus tantum, Archelao et Philocomo, proxime est sermo. Idem mox suadet: *L. Aelius Lanuvinus, generque Aelii, Serv. Clodius.*

pretia] Bene codd. nonnulli addunt *vero*.

cavillationem nominis Πανὸς ἀγάπημα dicit, ducentis millibus nummûm Quinto Catulo emtum, ac brevi manumissum: *Lucium Appulejum* ab Eficio Calvino, Equite Romano praedivite, quadringenis annuis conductum, multos edocuisse. Nam in provincias quoque Grammatica penetraverat, ac nonnulli de notissimis doctoribus peregre docuerunt, maxime in Gallia Togata: inter quos *Octavius Teucer*, et *Siscennius Iacchus*, et *Oppius Chares*: hic quidem ad ultimam aetatem, et quum jam non gressu modo deficeretur, sed et visu.

[4] Appellatio *Grammaticorum* Graeca consuetudine invaluit; sed initio *Literati* vocabantur. Cornelius quoque Nepos in libello, quo distinguit *literatum* ab *erudito*, *literatos quidem vulgo appellari* ait *eos*, *qui aliquid diligenter et acute scienterque possint aut dicere, aut scribere: ceterum proprie sic appellandos poëtarum interpretes, qui a Graecis γραμματικοὶ nominentur.* Eosdem *Literatores* vocitatos, Messala Corvinus in quadam epistola ostendit, *non esse sibi*, dicens, *rem cum Furio Bibaculo, nec cum Sigida quidem, aut literatore Catone:* significat enim haud dubie Valerium Catonem, poëtam simul Grammaticumque notissimum. Sunt, qui literatum a literatore distinguant, ut Graeci Grammaticum a Grammatista; et illum quidem absolute, hunc mediocriter doctum existiment: quorum opinionem *Orbilius* etiam exemplis confirmat. Nam, *apud majores*, ait, *quum familia alicujus venalis produceretur, non temere quem literatum in titulo, sed literatorem inscribi solitum esse: quasi non perfunctum literis, sed imbutum.* Veteres Grammatici

---

Πανὸς ἀγάπημα] Ita edidi cum Bipont. Reliqui omnes ἄγημα. An forte ἄγασμα?

Eosd. Lit. vocitatos] Vulg. haec verba ad praecedentia referuntur, distinctione ante *Messala* posita, omissoque verbo *ostendit*. Correxerant jam Oudend. et Wolfius.

et Rhetoricam docebant: ac multorum de utraque arte commentarii feruntur. Secundum quam consuetudinem posteriores quoque existimo, quamquam jam discretis professionibus, nihilominus vel retinuisse, vel instituisse et ipsos quaedam genera institutionum ad eloquentiam praeparandam, ut problemata, paraphrases, allocutiones, ethologias, atque alia hoc genus: ne scilicet sicci omnino atque aridi pueri Rhetoribus traderentur: quae quidem omitti jam video, desidia quorundam et infantia; non enim fastidio putem. Me quidem adolescentulo, repeto, quendam, Principem nomine, alternis diebus declamare, alternis disputare, nonnullis vero mane disserere, post meridiem, remoto pulpito, declamare solitum. Audiebam etiam memoria patrum, quosdam e Grammatici statim ludo transisse in Forum, atque in numerum praestantissimorum patronorum receptos. Clari professores, et de quibus prodi possit aliquid duntaxat a nobis, fere hi fuerunt.

[5] *Saevius Nicanor* primus ad famam dignationemque docendo pervenit: fecitque praeter commentarios, quorum tamen pars maxima intercepta dicitur, satiram quoque; in qua libertinum se, ac duplici cognomine esse, per hoc indicat:

Saevius Nicanor Marci libertus negabit,
Saevius Postumius idem; at Marcus docebit.

---

allocutiones] vulg. *elocutiones*.

Saevius Postumius] Ut metro consulerent, emendarunt Casaub. *Postumejus*, Gronov. *Postumianus*, Oudend. *Postulenus* v. *Postumulejus*. Omnes igitur *idem* neutrum habuerunt. Ego *idem* masculinum esse puto, ideoque mutavi interpunctionem, hoc sensu: *Saevius Nicanor, qui idem Saevius Postumius*, quo ipso, duplici cognomine se esse, indicat. Ita ultima syllaba vocis *Postumius* producitur ob caesuram in tertio pede. Mox cum Oudend. et Wolf. e libris dedi *at*, cui substituerant *sed*, qui neglectam ecthlipsin ferre non potuerunt.

Sunt, qui tradant, ob infamiam quandam eum in Sardiniam secessisse, ibique diem obiisse.

[6] *Aurelius Opilius*, Epicurei cujusdam libertus, Philosophiam primo, deinde Rhetoricam, novissime Grammaticam docuit. Dimissa autem schola, Rutilium Rufum damnatum in Asiam secutus, ibidem Smyrnae simulque consenuit; composuitque variae eruditionis aliquot volumina, ex quibus novem unius corporis: qui, quia scriptores ac poetas sub clientela Musarum judicaret, non absurde et scripsisse et fecisse se ait ex numero Divarum et appellatione. Hujus cognomen in plerisque indicibus et titulis per unam literam scriptum animadverto: verum ipse id per duas effert in parastichide libelli, qui inscribitur *Pinax*.

[7] *M. Antonius Gnipho*, ingenuus, in Gallia natus, sed expositus; a nutritore suo manumissus, institutusque Alexandriae quidem, ut aliqui tradant, in contubernio Dionysii Scytobrachionis; (quod equidem non temere crediderim, quum temporum ratio vix congruat) fuisse dicitur ingenii magni, memoriae singularis, nec minus Graece, quam Latine doctus: praeterea comi facilique natura, nec unquam de mercedibus pactus, eoque plura ex liberalitate discentium consecutus. Docuit primum in Divi Julii domo, pueri adhuc: deinde in sua privata. Docuit autem et Rhetoricam, ita ut quotidie praecepta eloquentiae traderet, declamaret vero non nisi nundinis. Scholam ejus claros quoque viros frequentasse ajunt: in his Marcum Ciceronem, etiam quum praetura fungeretur. Scripsit multa, quamvis annum aetatis

---

qui, quia] h. e. *ut qui, quippe qui*. Vanae sunt emendationes vel falsae *quos quia* et *quae quia*. Melius tamen oratio fluit, deleto *qui*, ut verba: *novem unius corporis* referantur ad *scripsisse*.

per unam literam] Gronov. conjecit: *per unam L literam*. Sed geminari etiam potuit litera *p* in nomine Opilii. v. *Turneb.* Adv. 13, 2.

quinquagesimum non excesserit: etsi Attejus Philologus duo tantum volumina *de Latino sermone* reliquisse eum tradit: nam cetera scripta discipulorum ejus esse, non ipsius: in quibus et suum alicubi reperiri nomen.

[8] *M. Pompilius Andronicus*, natione Syrus, studio Epicureae sectae desidiosior in professione Grammaticae habebatur, minusque idoneus ad tuendam scholam. Itaque, quum se in Urbe non solum Antonio Gniphoni, sed ceteris etiam deterioribus postponi videret, Cumas transiit, ibique in otio vixit, et multa composuit: verum adeo inops atque egens, ut coactus sit, praecipuum illud opusculum suum annalium Ennii elenchorum sedecim millibus nummûm cuidam vendere: quos libros Orbilius suppressos redemisse se dixit, vulgandosque curasse nomine auctoris.

[9] *Orbilius Pupillus* Beneventanus, morte parentum, una atque eadem die inimicorum dolo interemtorum, destitutus, primo apparituram magistratibus fecit: deinde in Macedonia corniculo, mox equo meruit: functusque militia, studia repetiit, quae jam inde a puero non leviter attigerat: ac professus diu in patria, quinquagesimo demum anno Romam, Consule Cicerone, transiit; docuitque majore fama, quam emolumento. Namque jam per-

---

Attejus] v. c. 10., ex quo loco patet, male confundi *Attejum Philologum* cum *Attejo Capitone* a Fabricio ad *Dion.* 57, 17. Mox *suum* np. Atteji male Burm. cepit pro *ejus*.

annal. Ennii elenchorum] Voc. *Ennii* non est in libris, sed intrusum ab editoribus, ut crisin operis Ennii scripsisse dicatur Andronicus. Equidem abesse malim, quum *annales elenchi* aeque dici possint *indices annales*, atque Plinius hoc vocabulum usurpavit initio historiae naturalis, vel continuerit opus Andronici crisin grammaticam aut historicam annalium Romanorum Ennii aliorumque.

repetiit] Ita scribere non dubitavi pro *repetit*. Antecedunt perfecta et sequuntur.

senex, pauperem se, et habitare sub tegulis, quodam scripto fatetur. Librum etiam, cui est titulus Perialogos, edidit, continentem querelas de injuriis, quas professores negligentia et ambitione parentum acciperent. Fuit autem naturae acerbae, non modo in antisophistas, quos omni sermone laceravit, sed etiam in discipulos, ut Horatius significat, *plagosum* eum appellans, et Domitius Marsus scribens,

Si quos Orbilius ferula scuticaque cecidit.

Ac ne principum quidem virorum insectatione abstinuit: siquidem ignotus adhuc, quum judicio frequenti testimonium diceret, interrogatus a Varrone, diversae partis advocato, *quidnam ageret, et quo artificio uteretur? Gibberosos se de sole in umbram transferre,* respondit; quod Murena gibber erat. Vixit prope ad centesimum aetatis annum, amissa jam pridem memoria, ut versus Bibaculi docet,

Orbilius ubinam est, literarum oblivio?

Statua ejus Beneventi ostenditur in Capitolio, ad si-

Perialogos] Non veram quidem puto hanc lectionem librorum, veriorem tamen omnibus conjecturis: αἰτιαλόγος, περὶ ἀγωγῆς, περιαυτολόγος, παιδαγωγός. Ceterum mihi est, vocem Latinam corruptam esse ex περὶ ἀλόγων v. περὶ ἀλογίας; nam vocem περιάλογος formare non audeo. Suspicatus etiam sum: περὶ αὐτοῦ λόγος. Bipontini dederunt περιαλγής.

negligentia et amb.] Ita scripsi cum Wolfio, auctoribus libris. Vulg. *negligenter ab amb.* nihili est.

plagosum eum app.] Epist. 2, 1, 70.

Varrone] *Macrob.* Sat. 2, 6. „In eundem *Galbam* Orbilius Grammaticus acerbius irrisit. Prodierat Orbilius in reum testis; quem Galba ut confunderet, dissimulata professione ejus, interrogavit: *Quod artificium facis?* Respondit: *In sole gibbos soleo fricare.*" cf. Galb. 3. — *Varronem Murenam*, de quo v. Aug. 19. et 56. Tiber. 8., non errore librariorum vel scriptoris, sed dissensu hic nominari, existimo. Quod desunt in antiqua editione *Varrone* et postea *Murena*, id emendatione fieri potuit. Necessario enim addere debuit scriptor nomen advocati, quod quum diversum in alio scriptore reperisset vir quidam eruditus, ut nostro fit tempore, delere maluit, quam mutare.

nistrum latus, marmorea, habitu sedentis ac palliati, appositis duobus scriniis. Reliquit filium *Orbilium*, et ipsum Grammaticum professorem.

[10] *Attejus Philologus* libertinus, Athenis natus. Hunc Capito Attejus, notus jurisconsultus, inter Grammaticos Rhetorem, inter Rhetores Grammaticum fuisse ait. De eodem *Asinius Pollio* in libro, quo Sallustii scripta reprehendit, ut nimia priscorum verborum affectatione oblita, ita tradit: *In eam rem adjutorium ei fecit maxime quidam Attejus Praetextatus, nobilis Grammaticus Latinus, declamantium deinde adjutor atque praeceptor, ad summam Philologus ab semet nominatus.* Ipse ad Laelium Hermam scripsit, *se in Graecis literis magnum processum habere, et in Latinis nonnullum: audisse Antonium Gniphonem, ejusque Hermam: postea docuisse. Praecepisse autem multis et claris juvenibus: in quibus Appio quoque et Pulcro Claudiis, fratribus, quorum etiam comes in provincia fuerit. Philologi* appellationem assumsisse videtur, quia, sicut Eratosthenes, qui primus hoc cognomen sibi vindicavit, multiplici variaque doctrina censebatur; quod sane ex commentariis ejus apparet, quamquam paucissimi exstent: de quorum tamen copia sic altera ad eundem Hermam epistola significat: *Hylen nostram aliis memento commendare: quam omnis generis coëgimus, uti scis, octingentos in libros.* Coluit postea familiarissime Cajum Sallustium, et eo defuncto, Asinium Pollionem: quos historiam componere aggressos, alterum breviario rerum omnium Romanarum, ex quibus, quas vellet, eligeret, instruxit; alterum praeceptis de ratione scribendi. Quo magis miror, Asinium Pollionem credidisse, antiqua eum verba et figuras solitum esse colligere Sallustio: quum sibi sciat nil aliud suadere, quam ut noto civilique et proprio sermone utatur, vitet-

que maxime obscuritatem Sallustii, et audaciam in translationibus.

[11] *Valerius Cato*, ut nonnulli tradiderunt, Burseni cujusdam libertus, ex Gallia: ipse libello, cui est titulus *Indignatio*, ingenuum se natum ait, et pupillum relictum, eoque facilius licentia Sullani temporis exutum patrimonio. Docuit multos, et nobiles: visusque est peridoneus praeceptor, maxime ad poëticam tendentibus, ut quidem apparere vel his versiculis potest:

Cato Grammaticus, Latina Siren,
Qui solus legit, ac facit poëtas.

Scripsit praeter grammaticos libellos etiam poëmata, ex quibus praecipue probantur *Lydia* et *Diana*. *Lydiae* Ticida meminit:

Lydia doctorum maxima cura liber.

Dianae Cinna:

Secula permaneat nostri Diana Catonis.

Vixit ad extremam senectam, sed in summa pauperie, et paene inopia, abditus modico gurgustio, postquam Tusculana villa creditoribus cesserat, ut auctor est Bibaculus:

Si quis forte mei domum Catonis,
Depictas minio assulas, et illos
Custodis videt hortulos Priapi,
Miretur, quibus ille disciplinis
Tantam sit sapientiam assecutus,
Quem tres cauliculi, et sëlibra farris,

Custodis v. hortulos Pr.] Corrigunt: *Custodes videt hortuli* v. *hortulo Priapos*, quo nescio an pereat aliqua pars leporis carminis. In plurali saltem *hortulos* non erat haerendum, quum plurali promiscue uti soleant poetae pro singulari, et in hoc vocabulo frequentior etiam apud prosaicos pluralis sit usus. v. Heusinger. ad *Cicer.* Offic. 3, 14, 2. *Custodis Priapi* autem dicitur pro: *custode Priapo*, et in ipso hoc genitivo est lepos.

Racemi duo, tegula sub una
Ad summam prope nutriant senectam.

Et idem rursus:

Catonis modo, Galle, Tusculanum,
Tota creditor urbe venditabat.
Mirati sumus, unicum magistrum,
Summum grammaticum, optimum poëtam,
Omnes solvere posse quaestiones,
Unum difficile expedire nomen.
En cor Zenodoti, en jecur Cratetis.

[12] *Cornelius Epicadus*, Lucii Cornelii Sullae Dictatoris libertus, Calatorque in sacerdotio augurali, filioque ejus Fausto gratissimus fuit: quare nunquam non utriusque se libertum edidit. Librum autem, quem Sulla novissimum de rebus suis imperfectum reliquerat, ipse supplevit.

[13] *Staberius Eros* hero suo emtus de catasta, et propter literarum studium manumissus, docuit inter ceteros Brutum et Cassium. Sunt, qui tradant, tanta eum honestate praeditum, ut temporibus Sullanis proscriptorum liberos gratis, et sine mercede ulla, in disciplinam receperit.

[14] *Curtius Nicia* haesit Cneo Pompejo et Cajo Memmio: sed quum codicillos Memmii ad Pompeji uxorem de stupro pertulisset, proditus ab ea, Pompejum offendit, domoque ei interdictum est. Fuit et Marci Ciceronis familiaris; in cujus epistola ad Dolabellam haec de eo legimus: *Omnino mihi literae magis sunt expetendae a te, quam a me tibi. Nihil enim Romae geritur, quod te putem scire curare, nisi forte scire vis, me inter Niciam nostrum et Vidium judicem esse. Profert alter, opinor, duobus*

---

sub una] Conjecerunt *sub ima*, *sub uda*, *sub ipsa*, quae vix praetulerim genuino *sub una*.

in cujus epistola] ad Div. 9, 10.

expetendae] Apud Cicer. legitur: „*Omnino mihi* magis literae sunt *exspectandae* a te, quam a me tibi."

versiculis expensum Niciae: alter Aristarchus hos ὀβελίζει. Ego tanquam criticus antiquus judicaturus sum, utrum sint τοῦ ποιητοῦ, an παρεμβεβλημένοι. Item ad Atticum: *De Nicia quod scribis, si ita me haberem, ut ejus humanitate frui possem, in primis vellem illum mecum habere; sed mihi solitudo et recessus provincia est: quod quia facile ferebat Sica, eo magis illum desidero. Praeterea nosti Niciae nostri imbecillitatem, mollitiem, consuetudinem victus. Cur ergo illi molestus esse velim, quum mihi ille jucundus esse non possit? Voluntas tamen ejus mihi grata est.* Hujus de Lucilio libros etiam satira comprobat.

[15] *Lenaeus*, Pompeji Magni libertus, et paene omnium expeditionum comes, defuncto eo filiisque ejus, schola se sustentavit: docuitque in Carinis, ad Telluris aedem, in qua regione Pompejorum domus fuerat: ac tanto amore erga patroni memoriam exstitit, ut Sallustium historicum, quod eum *oris improbi, animo inverecundo*, scripsisset, acerbissima satira laceraverit, *lastaurum* et *lurconem*, et *nebulonem, popinonem*que appellans, et *vita scriptisque monstrosum; praeterea priscorum Catonisque verborum ineruditissimum furem.* Traditur autem puer adhuc Athenis subreptus, refugisse in patriam; perceptisque liberalibus disciplinis, pretium suum domino retulisse, verum ob ingenium et doctrinam gratis manumissus.

[16] *Q. Caecilius Epirota*, Tusculi natus, libertus Attici, Equitis Romani, ad quem sunt Cice-

---

ad Atticum] l. 12, 26. Schützius, apud quem est T. V. ep. 544., pro *recessus provincia est*, conjicit *recessus pro victu est*, quod, non credo, Ciceronem aequo animo obtrudi sibi passum esse pro dicto acuto, quo vitam otiosam, pro administratione Reipublicae temporum injuria sibi impositam, salse ridet.

Athenis subreptus] Haec Heinsii est emendatio. Vulg. *catenis*, quod nullum vel impeditum sensum praebet. Gronov. conj. *Catinae*.

ronis epistolae, quum filiam patroni, nuptam Marco Agrippae, doceret, suspectus in ea, et ob hoc remotus, ad Cornelium Gallum se contulit: vixitque una familiarissime, quod ipsi Gallo inter gravissima crimina ab Augusto objicitur. Post deinde damnationem mortemque Galli, scholam aperuit; sed ita, ut paucis, et tantum adolescentibus praeciperet, praetextato nemini, nisi si cujus parenti hoc officium negare non posset. Primus dicitur Latine ex tempore disputasse, primusque Virgilium et alios poetas novos praelegere coepisse, quod etiam Domitii Marsi versiculus indicat,

Epirota, tenellorum nutricula vatum.

[17] *Verrius Flaccus,* libertinus, docendi genere maxime inclaruit. Namque ad exercitanda discentium ingenia aequales inter se committere solebat, proposita non solum materia, quam scriberent, sed et praemio, quod victor auferret. Id erat liber aliquis antiquus, pulcer, aut rarior. Quare ab Augusto quoque nepotibus ejus praeceptor electus, transiit in Palatium cum tota schola; verum, ut ne quem amplius posthac discipulum reciperet: docuitque in atrio Catilinae domus, quae pars Palatii tunc erat, et sestertia centena in annum accepit. Decessit aetatis exactae, sub Tiberio. Statuam habet Praeneste, in inferiore Fori parte, contra hemicyclium: in quo fastos, a se ordinatos, et marmoreo parieti incisos, publicarat.

[18] *L. Crassitius*, genere Tarentinus, ordinis libertini, cognomine *Pasicles,* mox *Pansam* se transnominavit. Hic initio circa scenam versatus est, dum mimographos adjuvat: deinde in pergula docuit, do-

---

in infer. Fori p. — incisos] Fogginius, qui illustravit fastos Praenestinos, ex tribus codd. Vatic. hanc varietatem attulit: *in superiore Fori parte circa hemicyclium marmori perite incisos.* Hoc probat Wolfius.

nec commentario Smyrnae edito adeo inclaruit, ut haec de eo scriberentur:

Uni Crassitio se credere Smyrna probavit:
Desinite indocti conjugio hanc petere.
Soli Crassitio se dixit nubere velle:
Intima cui soli nota sua exstiterint.

Sed quum edoceret jam multos ac nobiles, in his Julium Antonium, Triumviri filium, ut Verrio quoque Flacco compararetur, dimissa repente schola, transiit ad Q. Sextii philosophi sectam.

[19] *Scribonius Aphrodisius*, Orbilii servus atque discipulus, mox a Scribonia, Libonis filia, quae prior Augusti uxor fuerat, redemtus et manumissus, docuit, quo Verrius, tempore, cujus etiam libris *de Orthographia* rescripsit, non sine insectatione studiorum morumque ejus.

[20] *C. Julius Hyginus*, Augusti libertus, natione Hispanus, (etsi nonnulli Alexandrinum putant, et a Caesare puerum Romam advectum, Alexandria capta) studiose et audiit et imitatus est Cornelium Alexandrum, Grammaticum Graecum: quem propter antiquitatis notitiam *Polyhistorem* multi, quidam *Historiam* vocabant. Praefuit Palatinae bibliothecae: nec eo secius plurimos docuit: fuitque familiarissimus Ovidio poëtae et Cajo Licinio consulari, historico; qui eum admodum pauperem decessisse tradit, et liberalitate sua, quoad vixerit, sustentatum. Hujus libertus fuit Julius Modestus, in studiis atque doctrina vestigia patroni secutus.

[21] *C. Melissus*, Spoleti natus, ingenuus, sed ob discordiam parentum expositus, cura et industria educatoris sui altiora studia percepit, ac Maecenati pro Grammatico muneri datus est. Cui quum se gratum et acceptum in modum amici videret, quamquam asserente matre, permansit tamen in statu servitutis,

---

commentario Smyrnae] h. e. ὑπομνήμασι de urbe Smyrna rebusque Smyrnaeorum, quod patet ex ultimo versu poematii.

praesentemque conditionem verae origini anteposuit. Quare cito manumissus, Augusto etiam insinuatus est; quo delegante, curam ordinandarum bibliothecarum in Octaviae porticu suscepit. Atque, ut ipse tradit, sexagesimum aetatis annum agens, libellos *Ineptiarum*, qui nunc *Jocorum* inscribuntur, componere instituit: absolvitque centum et quinquaginta, quibus et alios diversi operis postea addidit. Fecit et novum genus Togatarum, inscripsitque *Trabeatas.*

[22] *M Pomponius Marcellus*, sermonis Latini exactor molestissimus, in advocatione quadam (nam interdum et causas agebat) soloecismum ab adversario factum usque adeo arguere perseveravit, quoad Cassius Severus, interpellatis judicibus, dilationem petiit: *ut litigator suus alium Grammaticum adhiberet; quando non putat is, cum adversario de jure sibi, sed de soloecismo, controversiam futuram.* Hic idem, quum ex oratione Tiberium reprehendisset, affirmante Attejo Capitone, *et esse illud Latinum, et, si non esset, futurum certe jam inde: Mentitur*, inquit, *Capito. Tu enim, Caesar, civitatem dare potes hominibus, verbo non potes.* Pugilem olim fuisse, Asinius Gallus hoc in eum epigrammate ostendit:

Qui caput ad laevam didicit, glossemata nobis
Praecipit: os nullum, vel potius pugilis!

Togatarum] sc. fabularum. *Trabeae* ab Equitibus, et in luctu etiam gestabantur (v. Dom. 14. Lips. ad *Tac.* A. 3, 2.), quod facere potest ad indagandam nominis novi fabularum generis causam.

quando non putat] Transitus ab oratione obliqua ad rectam fere Graecus.

Qui cap. ad laevam didicit] Praeceptum fuisse videtur gladiatorium *caput ad laevam*, quod nos ignoramus, unde verbum *didicit*, cui opponitur *praecipit*. Wolfius tamen praefert *dejicit* v. *rejicit*. *Os nullum* idem interpretatur *indisertum*, quod unice verum.

[23] *Remmius Palaemon*, Vicentinus, mulieris verna, primo, ut ferunt, textrinum, deinde herilem filium dum comitatur in scholas, literas didicit: postea manumissus, docuit Romae: ac principem locum inter Grammaticos tenuit, quamquam infamis omnibus vitiis, palamque et Tiberio, et mox Claudio, praedicantibus, nemini minus institutionem puerorum vel juvenum committendam: sed capiebat homines quum memoria rerum, tum facilitate sermonis: nec non etiam poëmata faciebat ex tempore. Scripsit et variis, nec vulgaribus metris. Arrogantia fuit tanta, ut Marcum Varronem *porcum* appellaret; secum et natas, et morituras literas, jactaret; nomen suum in Bucolicis non temere positum, sed praesagiente Virgilio, fore quandoque omnium poëtarum ac poëmatum Palaemonem judicem. Gloriabatur etiam, latrones quondam sibi propter nominis celebritatem parsisse. Luxuriae ita indulsit, ut saepius in die lavaret; nec sufficeret sumtibus, quamquam ex schola quadragena annua caperet, ac non multo minus ex re familiari, cujus diligentissimus erat, quum et officinas promercalium vestium exerceret, et agros adeo coleret, ut vitem, manu ejus institutem, satis constet trecenta sexaginta quinque vasa edidisse. Sed maxime flagrabat libidinibus in mulieres, usque ad infamiam oris: dictoque non infaceto notatum ferunt cujusdam, qui, quum in turba osculum sibi ingerentem, quamquam refugiens, devitare non posset, *Vis tu*, inquit, *magister, quoties festinantem aliquem vides, abligurire?*

[24] *M. Valerius Probus*, Berytius, diu centuriatum petiit, donec taedio ad studia se contulit. Legerat in provincia quosdam veteres libellos apud Grammatistam, durante adhuc ibi antiquorum me-

---

in Bucolicis] ecloga tertia.

saepius in die] An *in dies*, καθ' ἡμέραν.

vasa] Wolf. probat Ursini conjecturam *uvas*.

moria, necdum omnino abolita, sicut Romae. Hos quum diligentius repetere, atque alios deinceps cognoscere cuperet, quamvis, omnes contemni, magisque opprobrio legentibus, quam gloriae et fructui esse, animadverteret, nihilominus in proposito mansit: multaque exemplaria contracta emendare, ac distinguere, et annotare curavit, soli huic, nec ulli praeterea Grammatices parti, deditus. Hic non tam discipulos, quam sectatores aliquot, habuit. Nunquam enim ita docuit, ut magistri personam sustineret. Unum vel alterum, vel, quum plurimos, tres aut quatuor, postmeridianis horis admittere solebat, cubansque, inter longos ac vulgares sermones, legere quaedam, idque perraro. Nimis pauca et exigua de quibusdam minutis quaestiunculis edidit. Reliquit autem non mediocrem silvam observationum sermonis antiqui.

C. SUETONII TRANQUILLI
DE
CLARIS RHETORIBUS
LIBER.

[1] RHETORICA quoque apud nos, perinde atque Grammatica, sero recepta est, paulo etiam difficilius, quippe quam constet nonnunquam etiam prohibitam exerceri. Quod ne cui dubium sit, vetus Senatusconsultum, item Censorium edictum, subjiciam: *Cajo Fannio Strabone, M. Valerio Messala, Consulibus, Marcus Pomponius Praetor Senatum consuluit. Quod verba facta sunt de Philosophis et de Rhetoribus, de ea re ita censuerunt: Ut M. Pomponius Praetor animadverteret, curaretque, uti ei e Republica fideque sua videretur, ut Romae ne es-*

Aliquot libri hunc indicem rhetorum, de quibus liber egit, praefigunt: *L. Plotius Gallus. L. Otacilius Pilitus. Epidius. Sex. Clodius. C. Albutius Silus. L. Caestius Pius. M. Porcius Latro. Q. Curtius Rufus. L. Valerius Primanus. Virginius Flavus. L. Statius Ursulus. P. Clodius Quirinalis. M. Antonius Liberalis. Sex. Julius Gabinianus. M. Fabius Quintilianus. Julius Tiro.* Apparet, et maximam partem libri periisse, et satis magno nostrum detrimento, quantum colligere licet ex nonnullis nominibus, quorum historiam tempus nobis invidit.

vetus Senatusconsultum] Memorat etiam *Gell.* N. A. 15, 11., qui quum de philosophis et rhetoribus *Latinis* factum dicit, gravem adversarium nactus est *Pighium* Ann. T. II. p. 410. ad a. U. 592., conjicientem, *Latinis* ibi corruptum ex *inquilinis*. De *Graecis* illud agere, censent etiam Casaub. et Wolf. ad n. l., praesertim quum edicto censorio, mox citato, *novum* dicatur *genus* rhetorum Latinorum, septuagesimo anno post illud SCtum.

sent. De iisdem, interjecto tempore, Cneus Domitius Aënobarbus, et Lucius Licinius Crassus, Censores, ita edixerunt: *Renunciatum est nobis, esse homines, qui novum genus disciplinae instituerunt: ad quos juventus in ludum conveniat: eos sibi nomen imposuisse Latinos Rhetoras: ibi homines adulescentulos totos dies desidere. Majores nostri, quae liberos suos discere, et quos in ludos itare vellent, instituerunt. Haec nova, quae praeter consuetudinem ac morem majorum fiunt, neque placent, neque recta videntur. Quapropter et iis, qui eos ludos habent, et iis, qui eo venire consuerunt, videtur faciendum, ut ostendamus nostram sententiam, nobis non placere.* Paulatim et ipsa utilis honestaque apparuit: multique eam praesidii causa et gloriae appetiverunt. *Cicero* ad praeturam usque Graece declamavit: Latine vero senior quoque, et quidem Consulibus Hirtio et Pansa; quos discipulos, et grandes praetextatos, vocabat. *Cneum Pompejum* quidam historici tradiderunt, sub ipsum civile bellum, quo facilius Cajo Curioni, promtissimo juveni, causam Caesaris defendenti, contradiceret, repetisse declamandi consuetudinem; *Marcum Antonium*, item *Augustum*, ne Mutinensi quidem bello omisisse. *Nero Caesar* et primo imperii anno, publice quoque bis antea, declamavit: plerique autem oratorum etiam declamationes ediderunt. Quare magno studio hominibus injecto, magna etiam professorum ac doctorum profluxit copia, adeoque floruit, ut nonnulli ex infima fortuna in ordinem senatorium, atque ad sum-

---

De iisdem] *De coercendis rhetoribus Latinis Gell.* l. c. v. *Pigh.* T. III. p. 212. ad a. U. 661.

Consulibus] Al. *cum Consulibus.* Wolf. recepit *cum*, et uncinis inclusit vocem *Consulibus*, et per errorem Suetonium *Pansam* nominasse pro *Dolabella*, censet ex *Cic.* ad Div. 9, 16. „*Hirtium* ego et *Dolabellam* dicendi discipulos habeo." Mihi ipsum Pansae nomen ostendere videtur, veram esse lectionem: *Consulibus Hirtio et Pansa.*

mos honores processerint. Sed ratio docendi nec una omnibus, nec singulis eadem semper fuit; quando vario modo quisque discipulos exercuerunt. Nam et dicta praeclare, per omnes figuras, per casus, et apologos, aliter atque aliter exponere, et narrationes tum breviter et presse, tum latius et uberius explicare consuerant: interdum Graecorum scripta convertere, ac viros illustres laudare, vel vituperare: quaedam etiam ad usum communis vitae instituta, tum utilia et necessaria, tum perniciosa et supervacanea ostendere: saepe fabulis fidem firmare, aut historiis demere; quod genus *θέσεις* et *ἀνασκευὰς* et *κατασκευὰς* Graeci vocant: donec sensim haec exoleverunt, et ad controversiam ventum est. Veteres *Controversiae* aut ex historiis trahebantur; sicut sane nonnullae usque adhuc: aut ex veritate ac re, si qua forte recens accidisset. Itaque, locorum etiam appellationibus adjectis, proponi solebant. Sic certe collectae editaeque se habent: ex quibus non alienum fuerit, unam et alteram, exempli causa, ad verbum referre. *Aestivo tempore adolescentes urbani quum Ostiam venissent, litus ingressi, piscatores trahentes rete adierunt, et pepigerunt, bolum quanti emerent: nummos solverunt: diu exspectaverunt, dum retia extraherentur: aliquando extractis, piscis nullus infuit, sed sporta auri obsuta. Tum emtores bolum suum ajunt, piscatores suum. — Venalicii quum Brundisii gregem venalium e navi educerent, formoso et pretioso puero, quod portitores verebantur, bullam et praetextam togam imposuere: facile fallaciam celarunt. Romam venitur: res cognita est: petitur puer, quod domini voluntate fuerit liber, in libertatem.* Olim autem eas appellatione Graeca *συνθέσεις* vocabant: mox *controversias* qui-

---

portitores] Accus. Sc. *vénalicii* s. mangones verebantur portitores, eosque defraudare studebant vectigali, de formoso puero solvendo.

dam, sed aut *fictas*, aut *judiciales*. Illustres professores, et quorum memoria aliqua exstet, non temere alii reperientur, quam de quibus tradam.

[2] *L. Plotius Gallus.* De hoc Cicero ad M. Titinium sic refert: *Equidem memoria teneo, pueris nobis, primum Latine docere coepisse L. Plotium quendam: ad quem quum fieret concursus, quod studiosissimus quisque apud eum exerceretur, dolebam, mihi idem non licere. Continebar autem doctissimorum hominum auctoritate, qui existimabant, Graecis exercitationibus ali melius ingenia posse.* Hunc eundem (nam diutissime vixit) M. Coelius in oratione, quam pro se de vi habuit, significabat dictasse Atratino, accusatori suo, actionem: subtractoque nomine, *hordearium* eum *rhetorem* appellat, deridens, ut inflatum ac levem et sordidum.

[3] *L. Otacilius Pilitus* servisse dicitur, atque etiam ostiarius veteri more in catena fuisse; donec ob ingenium ac studium literarum manumissus, accusanti patrono subscripsit Deinde Rhetoricam professus, Cn. Pompejum Magnum docuit, patrisque ejus res gestas, nec minus ipsius, compluribus libris exposuit; primus omnium libertinorum, ut Cornelius Nepos opinatur, scribere historiam orsus, non nisi ab honestissimo quoque scribi solitam.

[4] Ad id tempus *Epidius*, calumnia notatus, ludum dicendi aperuit: docuitque inter ceteros M. Antonium, et Augustum. Quibus quondam C. Canutius, objicientibus sibi, quod in Republica administranda potissimum consularis Isaurici sectam sequeretur, *Malle*, respondit, *Isaurici esse discipulum, quam Epidii calumniatoris.* Hic Epidius ortum se ab Epidio *Nunciono* praedicabat: quem ferunt olim praecipitatum in fontem fluminis Sarni,

---

Cicero] in deperditis epistolis.

Ad id tempus] Al. *ad idem t.*, ex emendatione.

Nunciono] Conjecere *Nursino* et *Nucerino*.

paullo post cum cornibus exstitisse, ac statim non comparuisse, in numeroque Deorum habitum.

[5] *Sextus Clodius*, e Sicilia, Latinae simul Graecaeque eloquentiae professor, male oculatus, et dicax, *par oculorum in amicitia M. Antonii Triumviri exstitisse se*, ajebat. Ejusdem uxorem Fulviam, cui altera bucca inflatior erat, *acumen stili tentare* dixit, nec eo minus, immo vel magis, ob hoc Antonio gratus. A quo mox Consule ingens etiam congiarium accepit, ut ei in Philippicis Cicero objicit: *Adhibes joci causa magistrum suffragio tuo, et compotorum tuorum, Rhetorem; cui concessisti, ut, in quem vellet, diceret: salsum omnino hominem! sed materia facilis, in te et in tuos dicere. At quanta merces Rhetori est data? Audite, audite, Patres Conscripti, et cognoscite Reipublicae vulnera. Duo millia jugerum campi Leontini Sexto Clodio Rhetori assignasti, et quidem immunia: ut tanta mercede nihil sapere disceres.*

[6] *C. Albutius Silus*, Novariensis, quum aedilitate in patria fungeretur, quum forte jus diceret, ab iis, contra quos pronunciabat, pedibus e tribunali detractus est. Quod indigne ferens, statim contendit ad portam, et inde Romam: receptusque in Planci oratoris contubernium, cui declamaturo mos erat, prius aliquem, qui ante diceret, excitare, suscepit eas partes, atque ita implevit, ut Planco silentium imponeret, non audenti in comparationem se

---

acumen stili tentare] „Apposite ad *Petron.* c. 70. *ut mucronem ad buccam probaremus*, citavit Cel. Burm. in ed. sec. haec *Luciani* de mercede conductis T. I. p. 656. (ed. Bipont. T. III. p. 217.) τῆς τριαίνης τὰς ἀκμὰς εἰς τὰς χεῖρας λαβών, καὶ πρὸς τὴν γνάθον πεφυσημένην ἀποπειρώμενος. Tecte hic ad alium stilum respici, certum est." Oudend.

in Phil. Cicero] Phil. 2, 17.

ut, in quem vellet] *Cic.* „*ut in te, quae vellet, diceret.*"

dicere] H. l. et apud *Cic.* vulg. *dicta dicere.*

tanta mercede] Apud *Cic.* vulg. *pro tanta mercede.*

demittere. Sed ex eo clarus, propria auditoria instituit, solitus proposita controversia sedens incipere, et calore demum provectus consurgere ac perorare. Declamabat autem genere vario: modo splendide atque adornate: tum, ne usquequaque scholasticus existimaretur, circumcise ac sordide, et tantummodo trivialibus verbis. Egit et causas, verum rarius, dum amplissimam quamque sectatur; nec alium in ulla locum, quam perorandi. Postea renunciavit Foro, partim pudore, partim metu. Nam quum in lite quadam centumvirali, adversario, quem ut impium erga parentes incessebat, jusjurandum, quasi per figuram sic obtulisset: *Jura per patris matrisque cineres, qui inconditi jacent:* et alia in hunc modum: arripiente eo conditionem, nec judicibus aspernantibus, non sine magna sui invidia negotium afflixit. Et rursus in cognitione caedis, Mediolani, apud L. Pisonem Proconsulem defendens reum, quum, cohibente lictore nimias laudantium voces, ita excanduisset, ut et, deplorato Italiae statu, quasi iterum in formam provinciae redigeretur, Marcum insuper Brutum, cujus statua in conspectu erat, invocaret, legum ac libertatis auctorem et vindicem, paene poenas luit. Jam autem senior ob vitium vomicae Novariam rediit: convocataque plebe, causis, propter quas mori destinasset, diu, ac more concionantis, redditis, abstinuit cibo.

---

laudantium] sc. auditorum, maxime ex discipulis, quorum corona perorantem magistrum cingebat.

PUBLII TERENTII AFRI CARTHAGINIENSIS VITA.

[1] Publius Terentius Afer, Carthagine natus, servivit Romae Terentio Lucano Senatori: a quo ob ingenium et formam non institutus modo liberaliter, sed et mature manumissus est. Quidam captum esse existimant: quod fieri nullo modo potuisse, Fenestella docet; quum inter finem secundi belli Punici, et initium tertii natus sit et mortuus, nec, si a Numidis aut Getulis captus sit, ad ducem Romanum pervenire potuisset, nullo commercio inter Italicos et Afros, nisi post deletam Carthaginem, coepto. Hic cum multis nobilibus familiariter vixit, sed maxime cum Scipione Africano et C. Laelio, quibus etiam corporis gratia conciliatus existimatur, quod et ipsum Fenestella arguit, contendens, utroque majorem natu fuisse; quamvis et Cornelius Nepos aequales omnes fuisse tradat, et Porcius suspicionem de consuetudine per haec faciat:

Dum lasciviam nobilium, et fucosas laudes petit:

Dum lasc.] Hos versus Wolfius ita refinxit:
Dum lasciviam nobilium et laudes fucosas petit:
Dum Africani vocem divinam inhiat avidis auribus:
Dum se ad Furium coenare et Laelium, pulchrum putat:
Dum se amari ab hisce credit, crebro in Albanum rapi
Ob florem aetatis suae . . . ipsus . . . .
Suis ablatis rebus ad summam inopiam redactus est.
Itaque e conspectu omnium abiit Graeciam (an *Graeciae*) in terram ultimam:
Mortuus est in Stymphalo Arcadiae oppido; nil Publicus
Scipio illi profuit, nil Laelius, nil Furius,
Tres per id tempus qui agitabant nobiles facillume:
Eorum ille opera ne domum quidem habuit conducticiam,
Saltem ut esset, quo referret obitum domini servolus.

Dum Africani vocem divinam inhiat avidis auribus:
Dum ad Furium se coenitare et Laelium, pulcrum putat:
Dum se amari ab hisce credit, crebro in Albanum rapi
Ob florem aetatis suae: ipsus sublatis rebus ad summam
Inopiam redactus est.
Itaque e conspectu omnium abiit Graeciam in terram ultimam.
Mortuus est in Stymphalo, Arcadiae oppido: nihil Publius
Scipio profuit, nihil ei Laelius, nihil Furius:
Tres per idem tempus qui agitabant nobiles facillume,
Eorum ille opera ne domum quidem habuit conducticiam,
Saltem ut esset, quo referret obitum domini servulus.

[2] Scripsit comoedias sex: ex quibus primam Andriam quum Aedilibus daret, jussus ante Caerio recitare, ad coenantem quum venisset, dictus est, initium quidem fabulae, quod erat contemtiore vestitu, subsellio juxta lectulum residens legisse; post paucos vero versus invitatus, ut accumberet, coenasse una, deinde cetera percurrisse, non sine magna Caerii admiratione. Et hanc autem, et quinque reliquas aequaliter populo probavit. Quamvis Volcatius de enumeratione omnium ita scribat:

Sumetur Hecyra sexta ex his fabula.

Eunuchus quidem bis die acta est, meruitque pretium, quantum nulla antea cujusquam comoedia, id est, octo millia nummûm: propterea summa quoque titulo adscribitur. Nam Adelphorum principium Varro etiam praefert principio Menandri. Non obscura fama est, adjutum Terentium in scriptis a Lae-

lio et Scipione, quibuscum familiariter vixit. Eandem ipse auxit: nunquam enim, nisi leviter, se tutari conatur, ut in prologo Adelphorum:

Nam quod isti dicunt malevoli, homines nobiles
Hunc adjutare, assidueque una scribere:
Quod illi maledictum vehemens existimant,
Eam laudem hic ducit maximam, quum illis placet,
Qui vobis universis et populo placent:
Quorum opera in bello, in otio, in negotio,
Suo quisque tempore usus est sine superbia.

Videtur autem se levius defendisse, quia sciebat, Laelio et Scipioni non ingratam esse hanc opinionem: quae tamen magis et usque ad posteriora tempora valuit. [3] Q. Memmius in oratione pro se ait: *P. Africanus, qui a Terentio personam mutuatus, quae domi luserat ipse, nomine illius in scenam detulit.* Nepos auctore certo comperisse se ait, C. Laelium quondam in Puteolano Kalendis Martiis admonitum ab uxore, temporius ut discumberet, petiisse ab ea, ne interpellaretur: serius tandem ingressum triclinium dixisse, non saepe in scribendo magis successisse sibi: deinde rogatum, ut scripta illa proferret, pronunciasse versus, qui sunt in Heautontimorumeno:

Satis pol proterve me Syri promissa huc induxerunt.

[4] Santra Terentium existimat, si modo in scribendo adjutoribus indiguerit, non tam Scipione et Laelio uti potuisse, qui tunc adolescentuli fuere, quam Sulpicio Gallo, homine docto, et qui consularibus ludis initium fecerit fabularum dandarum: vel Q. Fabio Labeone, et M. Popillio, consulari utroque, ac poëta. Ideo ipsum non juvenes designasse, qui se adjuvisse dicerentur; sed viros, quorum operam et in bello, et in otio, et in negotio populus sit expertus. Post editas comoedias, nondum quintum atque

tricesimum egressus annum, causa evitandae opinionis, quia videbatur aliena pro suis edere, seu percipiendi Graecorum instituta, moresque, quos perinde exprimeret in scriptis, egressus Urbem est, neque amplius rediit. De morte ejus Volcatius tradit:

Sed ut Afer sex populo edidit comoedias,
Iter hinc in Asiam fecit. Navim quum semel
Conscendit, visus nunquam est. Sic vita vacat.

[5] Q. Cosconius redeuntem e Graecia perisse in mari dicit cum centum et octo fabulis, conversis e Menandro. Ceteri, mortuum esse in Arcadiae Stymphalo, sive Leucadia, tradunt, Cn. Cornelio Dolabella, Marco Fulvio Nobiliore, Consulibus, morbo implicitum acri, dolore ac taedio amissarum sarcinarum, quas in navi praemiserat, ac simul fabularum, quas novas fecerat. Fuisse dicitur mediocri statura, gracili corpore, colore fusco. Reliquit filiam, quae post equiti Romano nupsit: item hortulos viginti jugerum in via Appia ad Martis villam. Quo magis miror, Porcium scribere,

——— nihil Publius
Scipio profuit, nihil ei Laelius, nihil Furius:
Tres per idem tempus, qui agitabant nobiles facillume:
Eorum ille opera ne domum quidem habuit conducticiam:
Saltem ut esset, quo referret obitum domini servulus.

Hunc Afranius quidem omnibus Comicis praefert, scribens in Compitalibus:

Terentio non similem dices quempiam.

Volcatius autem non solum Naevio et Plauto et Caecilio, sed Licinio quoque et Attilio postponit. Cicero in Limone hactenus laudat:

Tu quoque, qui solus lecto sermone, Terenti,
Conversum expressumque Latina voce Menandrum
In medio populi sedatis vocibus effers,
Quicquid come loquens, atque omnia dulcia dicens.

Item C. Caesar:

Tu quoque, tu in summis, o dimidiate Menander,
Poneris, et merito, puri sermonis amator.
Lenibus atque utinam scriptis adjuncta foret vis,
Comica ut aequato virtus polleret honore
Cum Graecis; neque in hac despectus parte jaceres!
Unum hoc maceror, et doleo tibi deesse, Terenti.

---

adjuncta foret vis] δύναμις v. δεινότης, ut recte interpretatur Wolfius, quem etiam in interpunctione sum secutus.

HORATII POETAE VITA.

Horatius Flaccus, Venusinus, patre, ut ipse tradit, libertino, et exactionum coactore; ut vero creditum est, salsamentario; quum illi quidam in altercatione exprobrasset, *Quotiens ego vidi patrem tuum cubito se emungentem?* Bello Philippensi, excitus a Marco Bruto imperatore, Tribunus militum meruit: victisque partibus, venia impetrata, scriptum quaestorium comparavit. Ac primo Maecenati, deinde Augusto insinuatus, non mediocrem in amborum amicitia locum tenuit. Maecenas quantopere eum dilexerit, satis monstratur illo epigrammate, ubi inquit:

Ni te visceribus meis, Horati,
Plus jam diligo, tu tuum sodalem
Hinnulo videas strigosiorem.

Sed multo magis extremis, tali ad Augustum elogio: *Horati Flacci, ut mei, memor esto.* Augustus ei Epistolarum officium obtulit, ut hoc ad Maecenatem scripto significat: *Ante ipse scribendis epistolis amicorum sufficiebam: nunc occupatissimus, et infirmus, Horatium nostrum a te cupio abducere. Veniet ergo ab ista parasitica mensa ad hanc regiam, et nos in scribendis epistolis juvabit.* Ac ne recusanti quidem aut succensuit quicquam, aut amicitiam suam ingerere desiit. Exstant epistolae, ex quibus,

---

insinuatus] Omisi *in gratiam* cum Oudend. et Bipont.

dilexerit] Sic scripsi pro *dilexit*, jubente linguae lege.

Hinnulo] Ita edidi cum Oudend. et Wolfio. Vulg. *Titium sodalem Mimo tu vid. strigosiorem.* Nisi nomen hominis latet in *hinnulo* v. *mimo*, malim: *Mulo me vid. str.*

extremis] Sunt, qui addant *judiciis*.

argumenti gratia, pauca subjeci: *Sume tibi aliquid juris apud me, tanquam si convictor mihi fueris: recte enim, et non temere feceris; quoniam id usus mihi tecum esse volui, si per valetudinem tuam fieri possit.* Et rursus: *Tui qualem habeam memoriam, poteris ex Septimio quoque nostro audire: nam incidit, ut illo coram fieret a me tui mentio. Neque si tu superbus amicitiam nostram sprevisti, ideo nos quoque ἀνθυπερηφανοῦμεν.* Praeterea saepe inter alios jocos *purissimum penem*, et *homuncionem lepidissimum* appellat: unaque et altera liberalitate locupletavit. Scripta quidem ejus usque adeo probavit, mansuraque perpetuo opinatus est, ut non modo Seculare carmen componendum injunxerit, sed et Vindelicam victoriam Tiberii Drusique privignorum: eumque coëgerit propter hoc, tribus carminum libris ex longo intervallo quartum addere: post Sermones quoque lectos, nullam sui mentionem habitam ita sit questus: *Irasci me tibi scito, quod non in plerisque ejusmodi scriptis mecum potissimum loquaris. An vereris, ne apud posteros tibi infame sit, quod videaris familiaris nobis esse?* expressitque eclogam, cujus initium est:

Cum tot sustineas et tanta negotia solus,
Res Italas armis tuteris, moribus ornes,
Legibus emendes: in publica commoda peccem,
Si longo sermone morer tua tempora, Caesar.

Horatius habitu corporis brevis fuit, atque obesus: qualis a se ipso et in Satiris describitur, et ab Augusto hac epistola: *Pertulit ad me Dionysius libellum tuum, quem ego, ut accusem te, quantuluscunque*

---

purissimum] Wolfius post Bentlejum dedit Scaligeri conjecturam: *putissimum*, idque reliquis convenientius.

opinatus est] Addidit hoc verbum Rutgers. Venus. lect. c. 30. ex uno Ms. Al. suppleverunt: *credidit*, Oudend. *ominatus est*.

eclogam] Ita post alios Oudend. et Wolf. Vulg. *elogium*.

Horatius] Vulg. *Idem Horatius.*

est, boni consulo. Vereri autem mihi videris, ne majores libelli tui sint, quam ipse es. Sed si tibi statura deest, corpusculum non deest. Itaque licebit in sextariolo scribas: quum circuitus voluminis tui sit ὀγκωδέστατος, sicut est ventriculi tui. Ad res Venereas intemperantior traditur. [Nam speculato cubiculo scorta dicitur habuisse disposita, ut, quocunque respexisset, ibi ei imago coitus referretur.] Vixit plurimum in secessu ruris sui Sabini aut Tiburtini: domusque ejus ostenditur circa Tiburni luculum. Venerunt in manus meas et Elegi sub ejus titulo, et Epistola prosa oratione, quasi commendantis se Maecenati: sed utraque falsa puto. Nam Elegi vulgares, Epistola etiam obscura: quo vitio minime tenebatur. Natus est sexto Idus Decembres, Lucio Cotta, et Lucio Torquato, Consulibus. Decessit quinto Kalendas Decembres, Cajo Marcio Censorino, et Cajo Asinio Gallo, Consulibus, post septimum et quinquagesimum annum, herede Augusto palam nuncupato, quum, urgente vi valetudinis, non sufficeret ad obsignandas testamenti tabulas. Humatus et conditus est extremis Esquiliis, juxta Maecenatis tumulum.

---

in sextariolo] *Salmas.* de modo usur. p. 408. conjecit: Itaque licebit in *Sextario illos* scribere, *quo* circ. sequ. Illud minus necessarium; sed verissima mutatio inepti *quum* in *quo.*

Nam specul. — referretur] Eadem *Seneca* N. Q. 1, 16. de Hostio quodam, unde huc turpiter intrusa, dudum viri docti, qui scriptori nostro aeque ac Horatio consuluerunt, judicavere.

L. Cotta et L. Torqu. Css.] A. U. 689. decessit a. 746., unde scripsi cum Wolfio: *post septimum et qu. a.* pro vulg. *post nonum* sequ. Nimirum nota LVII. corrupta est in LVIIII, ut veteres scripserunt pro seriore more LIX.

LUCANI VITA.

M. Annaeus Lucanus, Cordubensis, prima ingenii experimenta in Neronis laudibus dedit quinquennali certamine. Dein civile bellum, quod a Pompejo et Caesare gestum est, recitavit. Qui tantae levitatis et tam immoderatae linguae fuit, ut in praefatione quadam aetatem et initia sua cum Virgilio comparans, ausus sit dicere: *et quantum mihi restat ad Culicem?* Hic, initio adolescentiae, quum ob infestum matrimonium patrem suum ruri agere longe cognovisset, revocatus Athenis a Nerone, cohortique amicorum additus, atque etiam quaestura honoratus, non tamen permansit in gratia. Siquidem aegre ferens, recitante se, subito, ac nulla nisi refrigerandi sui causa, indicto Senatu, Neronem recessisse; neque verbis adversus Principem, neque factis exstantibus post haec temperavit: adeo ut quondam in Latrinis publicis, clariore strepitu ventris emisso, hemistichium Neronis magna consessorum fuga pronunciarit: *Sub terris tonuisse putes.* Sed et famoso carmine quum ipsum, tum potentissimos amicorum, gravissime proscidit. Ad extremum paene signifer Pisonianae conjurationis exstitit: multus in gloria tyrannicidarum palam praedicanda, ac plenus minarum; usque eo intemperans, ut Caesaris caput proximo cuique jactaret. Verum, detecta conjuratione, nequaquam animi constantiam praestitit. Facile enim

---

a Pomp.] Vulg. *cum Pomp. et Caesare.* Libri nonnulli *cum Pomp. a Caesare.* Puto, alieno loco positam fuisse veram emendationem *a.*

clariore strepitu] Delevi cum Graevio *cum* post *clariore*, et scripsi *consessorum* pro *cum sessorum.*

confessus, et ad humillimas devolutus preces, matrem quoque innoxiam inter socios nominavit; sperans, impietatem sibi apud parricidam Principem profuturam. Impetrato autem mortis libero arbitrio, codicillos ad patrem de corrigendis quibusdam versibus suis exaravit: epulatusque largiter, brachia ad secandas venas medico praebuit. Poëmata ejus etiam praelegi memini; confici vero, ac venalia proponi, non tantum operose et diligenter, sed inepte quoque.

---

confici] h. e. conscribi, confingi. Conjecerunt etiam *comi* et *conquiri*.

CAJI PLINII VITA.

Plinius Secundus, Novocomensis, equestribus militiis industrie functus, procurationes quoque splendidissimas, atque continuas, summa integritate administravit, et tamen liberalibus studiis tantam operam dedit, ut non temere quis plura in otio scripserit. Itaque bella omnia, quae unquam cum Germanis gesta sunt, viginti voluminibus comprehendit. Item naturalis historiae triginta septem libros absolvit. Periit clade Campaniae. Nam quum Misenensi classi praeesset, et flagrante Vesevo ad explorandas propius causas Liburnica pertendisset, neque adversantibus ventis remeare posset, vi pulveris ac favillae oppressus est; vel, ut quidam existimant, a servo suo occisus, quem, deficiens aestu, ut necem sibi maturaret, oraverit.

Novocomensis] Imo *Veronensis*. Confunditur cum juniore Plinio, qui Novocomensis fuit. Idem error est *Hieronymi* Chron. Euseb. n. 2125.

D. JUNII JUVENALIS VITA.

Junius Juvenalis, libertini locupletis incertum filius, an alumnus, ad mediam fere aetatem declamavit, animi magis causa, quam quod scholae se aut Foro praepararet. Deinde paucorum versuum Satira non absurde composita in Paridem pantomimum poëtamque [Claudii Neronis, ejus semestribus militiolis tumentem,] genus scripturae industrie excoluit. Et tamen bene diu ne modico quidem auditorio quicquam committere est ausus. Mox magna frequentia, magnoque successu bis ac ter auditus est, ut ea quoque, quae prima fecerat, inferciret novis scriptis:

Quod non dant proceres, dabit histrio: tu Camerinos,
Et Bareas, tu nobilium magna atria curas.
Praefectos Pelopea facit, Philomela Tribunos.

Erat tum in deliciis aulae histrio: multique fautorum ejus quotidie provehebantur. Venit ergo Juvenalis in suspicionem, quasi tempora figurate notasset: ac statim per honorem militiae, quamquam octogenarius, Urbe summotus, missusque ad praefecturam cohortis, in extrema Aegypti parte tendentis. Id supplici genus placuit, ut levi atque joculari dilecto par esset. Verum intra brevissimum tempus angore et taedio periit.

---

scholae se] Addidi *se* cum Wolfio.

Claudii — tumentem] Uncis haec inclusi cum Oudend. Plura de loco corrupto Rupert. in edit. Juven., quem conferas etiam de auctore hujus vitae disputantem.

bene diu] bien longtems.

Quod non dant] Sat. 7, 90.

histrio] non Neronis vel Domitiani, sed Hadriani quidam. v. Oudend.

AULI PERSII
VITA.

Aulus Persius Flaccus natus est pridie Nonas Decembris, Fabio Persico, L. Vitellio, Consulibus. Decessit octavum Kalendas Decemb. Publio Mario, Asinio Gallo, Consulibus. Natus in Etruria Volaterris, Eques Romanus, sanguine et affinitate primi ordinis viris conjunctus, decessit ad octavum milliarium via Appia in praediis suis. Pater ejus Flaccus pupillum reliquit moriens, annorum fere sex. Fulvia Sisennia mater nupsit postea Fusio, Equiti Romano: et eum quoque extulit intra paucos annos. Studuit Flaccus usque ad annum duodecimum Volaterris: inde Romae apud Grammaticum Remmium Palaemonem, et apud Rhetorem Virginium Flavum. Quum esset annorum sedecim, amicitia coepit uti Annaei Cornuti, ita ut ab eo nusquam discederet: a quo inductus aliquatenus in philosophiam est. Amices habuit a prima adolescentia Caesium Bassum poëtam, et Calpurnium Suram, qui eo vivo juvenis decessit. Coluit ut patrem Servilium Nonianum. Per Cornutum cognovit Annaeum etiam Lucanum, aequaevum auditorem Cornuti. Nam Cornutus illo tempore Tragicus fuit, sectae Stoicae, qui libros Philosophiae reliquit. Sed Lucanus adeo mirabatur scripta Flacci, ut vix retineret se illo recitante a clamore, [quin *illa esse vera poëmata* diceret.] Sero cognovit et Senecam, sed non ut caperetur ejus ingenio. Usus est apud Cornutum duorum convictu do-

---

natus est] A. U. 787., decessit a. 815. *Publio* Mario pro *Rubrio* emendavit Lips. ad *Tac.* A. 14, 48.

nusquam] Malim *nunquam.*

Suram] Ita Wolf. pro *Staturam.*

quin — diceret] Desunt haec in Mss., atque sunt inepta.

ctissimorum et sanctissimorum virorum, acriter tum philosophantium, Claudii Agathemeri, medici Lacedaemonii, et Petronii Aristocratis Magnetis, quos unice miratus est et aemulatus, quum aequales essent, et Cornuto minores. Ipse etiam decem fere annis summe dilectus a Paeto Thrasea est, ita ut peregrinaretur quoque cum eo aliquando, cognatam ejus Arriam uxorem habente. Fuit morum lenissimorum, verecundiae virginalis, formae pulcrae, pietatis erga matrem et sororem et amitam exemplo sufficientis. Fuit frugi et pudicus. Reliquit circa HS. vicies matri et sorori: scriptis tamen ad matrem codicillis, rogavit eam, ut daret Cornuto sestertia, ut quidam dicunt, centum; ut alii volunt, argenti facti pondo viginti, et libros circa septingentos, sive bibliothecam suam omnem. [Verum Cornutus, sublatis libris, pecuniam sororibus, quam frater heredes fecerat, reliquit.] Et raro, et tarde scripsit. Hunc ipsum librum imperfectum reliquit. Versus aliqui demti sunt ultimo libri: et quasi finitus esset, leviter retractavit Cornutus, et Caesio Basso petenti, ut ipse ederet, tradidit edendum. Scripserat etiam in pueritia Flaccus *Praetextam* [Vescio], et Ὁδοιποπορικῶν librum unum, et paucos uxori Thaseae in Arriam matrem versus, quae se ante virum occiderat. Omnia autem ea, Cornutus auctor fuit matri ejus, ut aboleret. Editum librum continuo mirari homines, et diripere coeperunt. Decessit autem vitio stomachi, anno aetatis tricesimo. Sed mox, ut a schola et

---

Verum — reliquit] Ut spuriam uncis inclusit hanc periodum Oudend.

lev. retractavit Cornutus] Vulg. *lev. recitavit Cornuto.* v. Oudend. et Wolf.

Vescio] Suspectam vocem inclusi uncis cum Wolfio.

tricesimo] Imo *vicesimo octavo.* v. supra. Ita scripsit Wolfius. Plerumque in Suetonio, si is auctor vitae, Consules et vitae annos non convenire, saepius demonstravimus.

magistris diverterat, lecto libro Lucilii decimo, vehementer Satiras componere studuit: cujus libri principium imitatus est, sibi primo, mox omnibus detrectaturus, cum tanta recentium Poëtarum et Oratorum insectatione, ut etiam Neronem culpaverit. Cujus versus in Neronem quum ita se haberet,

Auriculas asini Mida rex habet,

in hunc modum a Cornuto ipso tantummodo est emendatus,

Auriculas asini quis non habet?

ne hoc Nero in se dictum arbitraretur.

C. SUETONII TRANQUILLI
OPERUM, QUAE PERIERUNT,
F R A G M E N T A.

Suidae Catalogus operum Tranquilli.

Τραγκυλλος ὁ Σουητόνιος, χρηματίσας γραμματικός, Ῥωμαῖος, ἔγραψε περὶ τῶν παρ' Ἕλλησι παιδιῶν βιβλίον α'. περὶ τῶν παρὰ Ῥωμαίοις θεωρικῶν καὶ ἀγώνων βιβλία β'. περὶ τοῦ κατὰ Ῥωμαίους ἐνιαυτοῦ βιβλίον α'. περὶ τῶν ἐν τοῖς βιβλίοις σημείων α'. περὶ τῆς Κικέρωνος πολιτείας α'. ἀντιλέγει δὲ τῷ Διδύμῳ, περὶ ὀνομάτων κυρίων καὶ ἰδίων ἐσθημάτων καὶ ὑποδημάτων, καὶ τῶν ἄλλων, οἷς τις ἀμφιέννυται. περὶ δυσφήμων λέξεων, ἤτοι βλασφημιῶν, καὶ πόθεν ἑκάστη. περὶ Ῥώμης καὶ τῶν ἐν αὐτῇ νομίμων καὶ ἠθῶν βιβλία β'. Συγγενικὸν Καισάρων. περιέχει δὲ καὶ βίους καὶ διαδοχὰς αὐτῶν ἀπὸ Ἰουλίου ἕως Δομετιανοῦ, βιβλία η'. στέμμα Ῥωμαίων ἀνδρῶν ἐπισήμων.

De Regibus Liber.

Ausonius Paulino, Epist. XIX.

His longe jucundissimum poëma subdideras, quod de tribus Suetonii libris, quos ille *De Regibus* dedit, in epitomen coëgisti tanta elegantia, solus ut mihi videare assecutus, quod contra naturam est, brevitas ut obscura non esset. In his versibus ego ista cognovi:

Europamque Asiamque duo vel maxima terrae
Membra, quibus Libyam dubie Sallustius addit,
Europae adjunctam; possit cum tertia dici.
Regnatas multis, quos fama obliterat, et quos
Barbara Romanae non tradunt nomina linguae.
Illibanum, Numidamque Avelim, Parthumque Vononem,
Et Caranum, Pellaea dedit qui nomina regum,
Quique magos docuit mysteria vana Nechepsi,
Et qui regnavit sine nomine mox Sesoostris.

De institutione officiorum Liber.

Priscianus Lib. VI, pag. 679 edit. Putsch.

Quod tamen comprobat etiam Suetonius, diversos ponens usus in libro, qui est *De institutione officiorum.*

Chronicon Paschale, Fastorum Siculorum antea nomine insignitum, ad Olympiadem XVII. pag. 117 edit. Cangianae.

Οὗτος Νουμμᾶς, ὁ καὶ Πομπήλιος, δεξάμενος πρεσβευτὰς ἐκ τῆς χώρας τῶν λεγομένων Πελασγῶν, φορούντων χλαμύδας ἐχούσας ταβλία ῥούσαια, καθάπερ οἱ ἀπὸ τῆς Ἰσαυρίας χώρας, καὶ τερφθεὶς τοῦ σχήματος, ἐπενόησεν πρῶτος ἐν Ῥώμῃ χλαμύδας φορεῖσθαι, τὰς μὲν βασιλικὰς πορφυρᾶς, ἐχούσας ταβλία χρυσᾶ, τὰς δὲ τῶν Συγκλητικῶν καὶ τῶν ἐν ἀξίαις καὶ στρατείαις χλαμύδας σήμαντρον τῆς βασιλικῆς φορεσίας ταβλία πορφυρᾶ, ἀξίαν δηλοῦντα Ῥωμαϊκῆς πολιτείας καὶ ὑποταγήν· κελεύσας μηδένα συγχωρεῖσθαι εἰσελθεῖν εἰς τὸ αὐτοῦ Παλάτιον πρὸς αὐτὸν δίχα τοῦ σχήματος τῆς αὐτῆς χλαμύδος. καὶ οὐ συνεχώρουν τινὶ εἰσελθεῖν οἱ φυλάσσοντες τὸ Παλάτιον, εἰ μὴ ἐφόρει

χλαμύδα ἔχουσαν φιλοτιμίαν βασιλικῆς ἐσθῆτος, καθὼς ὁ σοφώτατος Σουετώνιος Στραγκύαλος (l. Τράγκυλλος) Ῥωμαίων ἱστοριογράφος συνεγράψατο.

Praetorum libri.

Priscianus Lib. VIII, pag. 744.

Suetonius autem passive protulit in quarto Praetorum: *Laetoria, quae vetat minorem annis XXV stipulari.* ἐπερωτᾶσθαι.

Idem Lib. VIII, pag. 743.

Suetonius in IV Praetorum: *Minor XXV ann. stipulari non potest*, passive dixit.

Idem Lib. XVIII, pag. 1164.

Suetonius in VIII Praetorum: *Fasti dies sunt, in quibus fatur, id est, dicitur, ut nefasti, in quibus non dicitur.*

De ludis et spectaculis liber, aut libri varii.

A. Gellius Lib. IX, cap. 7.

Sed de fidibus rarius dictum et mirabilius est: quam rem et alii docti viri, et Suetonius etiam Tranquillus in libro ludicrae historiae primo satis compertam esse, satisque super ea constare affirmat: *nervias in fidibus brumali die alias digitis pelli, alias sonare.*

Tertullianus de spectaculis cap. 6.

Qui, quotque in ordinem, et quibus idolis ludos instituerunt, positum est apud Suetonium Tranquillum, vel, a quibus Tranquillus accepit.

Diomedes Grammat. Lib. III. *) *pag. 489.*

Primis temporibus omnia, quae in scena versantur, in comoedia agebantur. Nam Pantomimus, et Pythaules, et Choraules, in comoedia canebant. Sed quia non poterant omnia simul apud omnes artifices pariter excellere, si qui erant inter actores comoediarum pro facultate et arte potiores, principatum sibi artificii vindicabant. Sic factum est, ut, nolentibus cedere mimis in artificio suo ceteris, separatio fieret reliquorum. Nam dum potiores inferioribus, qui in omni ergasterio erant, servire dedignabantur, se ipsos a comoedia separaverunt: ac sic factum est, ut exemplo semel sumto, unusquisque artis suae rem exsequi coeperit, neque in comoediam venire: cujus rei indicia produnt nobis antiquae comoediae, in quibus invenimus, ACTA TIBIIS PARIBUS, AUT IMPARIBUS, AUT SARRANIS. Quando enim chorus canebat, choricis tibiis, id est, choraulicis, artifex concinebat. In canticis autem, Pythaulicis responsabat. Sed quod PARIBUS TIBIIS, vel IMPARIBUS, invenimus scriptum, hoc significat: si quando monodio agebat, unam tibiam inflabat; si quando synodio, utramque.

Joannes Tzetzes Histor. Chiliade VI, v. 877.

Τράγκυλλος Σουητῖνος τὶς ἐν παιδιαῖς Ἑλλήνων,
Πολλὰς μὲν ἄλλας παιδιὰς καὶ συμποσίων λέγει.
Ὧν συμποσίων μία μὲν ἡ ἐωλοκρασία·

---

*) *Non dubitandum, quin haec sint e libro Suetonii de ludis ac spectaculis: quem ab eo scriptum esse, testis Suidas: variaque inde depromunt A. Gellius, Tertullianus, Servius, Diomedes, Tzetzes. Absque eo esset, dicerem esse ex libro ejus de poëtis: unde et fragmentum adducit Isidorus Orig. Lib. VIII, 7. Immo ex eodem supersunt vita Terentii et Horatii; ac, ut censeo, Lucani, etiam Persii et Juvenalis.* Ita Ger. Jo. Vossius Lib. II. Instit. Poët. cap. 29., qui tamen debuerat agnoscere Casaubonum, quippe primum hujus indicem, cujus sunt quoque multa sequentia. *Gron.*

Ἑτέρα δὲ ὁ κότταβος, ὁμοῦ καὶ ἡ λατάγη.
Οἱ νέοι γὰρ κωμάζοντες τόποις ἀφωρισμένοις,
Περὶ ἑσπέραν τοὺς χοᾶς καὶ τοὺς βίκους τιθέντες,
Ἕκαστος ἀνδριζόμενος, ἔπινε τὸν οἰκεῖον.
Ὃς δὲ οὐ πιεῖν ἴσχυσε τὸν ἑαυτοῦ χοέα,
Περιεχεῖτο ἔωθεν, τῶν συμποτῶν γελώντων.
Τόδ' ἑωλοκρασία μέν. τὸν κότταβον δὲ μάθε.

Τῷ συμποσίῳ ἵστατο ζυγὸς καὶ λεκανίσκαι,
Παρ' ἑκατέρῳ τοῦ ζυγοῦ κάτωθεν τῶν πλαστίγγων.
Αἱ λεκανίσκαι μέσον δὲ εἶχον ἀνδριαντίσκους,
Ἀνδριαντίσκους, οὓς μανᾶς ὠνόμαζον τότε
Οἱ κωμασταί. πληροῦντος οὖν οἴνου τὸ τούτων στόμα,
(Ὁ λάταξ καὶ λατάγη δέ, ἤγουν ὑγρὸν καὶ ῥῦσις,)
Τοῦτο ἀπεκοττάβιζον εἰς μίαν τῶν πλαστίγγων,
Τουτέστιν, ἐξετίνασσον, ἀπέπτυον, ἐκένουν.
Κότταβον καὶ τὸ ὄργανον ἅπαν ἐκάλουν τοῦτο.
Ἂν οὖν πλάστιγξ τῇ φορᾷ κατέῤῥεψε τοῦ οἴνου,
Καὶ τὸν μανᾶν εἰς κεφαλὴν ἤχησε κεκρουκυῖα,
Ὁ κωμαστὴς συγκωμασταῖς ἐδόκει τῶν γενναίων,
Εἰ δ' οὔ, πολὺν ἐλάμβανεν, ὡς ἀσθενής, τὸν γέλων.

Servius in III. Georgicorum 24.

Apud majores theatri gradus tantum fuerunt. Nam scena de ligno tantum ad tempus fiebat, unde hodieque permansit consuetudo, ut componantur pegmata a ludorum theatralium editoribus. Scena autem, quae fiebat, aut versilis erat, aut ductilis. Versilis tunc erat, quum subito tota machinis quibusdam convertebatur, et aliam picturae faciem ostendebat. Ductilis tunc, quum tractis tabulatis hac atque illac species picturae nudabatur interior. Unde perite utrumque tetigit, dicens, *Versis discedat frontibus,* singula singulis complectens sermonibus. Quod Varro et Suetonius commemorant.

Idem in V. Aeneidos 602.

Ut ait Suetonius Tranquillus, *Lusus ipse, quem*

vulgo Pyrrhicham appellant, Troja vocatur: cujus originem expressit in libro de puerorum lusibus.

De vitiis corporalibus Liber.

Servius in Eclogam III, 8.

Hirqui autem sunt oculorum anguli, secundum Suetonium Tranquillum, in vitiis corporalibus.

Isidorus Originum Lib. III.

Nam hirci sunt oculorum anguli, secundum Suetonium etc.

Servius in VII. Aen. 629.

Secundum Suetonium, in libro de vitiis corporalibus, *Arvina est durum pingue, quae est inter cutem et viscus.*

De re vestiaria Liber.

Servius in Lib. VII. Aen. 612.

Suetonius in libro de genere vestium dicit, tria esse genera trabearum. Unum Diis sacratum, quod est tantum de purpura. Aliud regum, quod est purpureum, habet tamen album aliquid. Tertium augurale, de purpura et cocco.

De rebus variis Liber.

Sosipater Charisius Lib. II. pag. 210.

Suetonius Tranquillus de rebus variis, Praepositiones (inquit) omnes omnino sunt Graecae duo de viginti, qui numerus inter omnes criticos Grammaticos perfecte convenit. Nostras vero esse has, *ab, ad, praeter, pro, prae, in, ex, sub, super, subter.*

Idem Lib. II. pag. 175.

Suetonius Tranquillus Praeverbium putat dici debere, quod ante, vel adverbium, quod post verbum appellatio etiam nomenque ponatur.

De vocibus ominosis.

Servius ad II. Aen. 683.

Suetonius tria genera pileorum dixit, quibus sacerdotes utuntur, *apicem*, *tutulum*, *galerum*: sed *apicem* pileum sutile, circa medium virga eminente; *tutulum*, pileum lanatum metae figura; *galerum*, pileum ex pelle hostiae caesae.

Auctor Etymologici magni.

Ἀρχολίπαρος, ὁ λιπαρῶν ἵνα ἀρχῆς τύχῃ, ὁ ἐκ τοῦ ἄρχειν λιπαινόμενος. οὕτω Τράγκυλλος περὶ βλασφημιῶν.

De Grammaticis et Rhetoribus Libri.

D. Hieronymus in praefatione Catalogi Scriptorum ecclesiasticorum.

Hortaris, Dexter, ut Tranquillum sequens, Ecclesiasticos scriptores in ordinem digeram: et quod ille in enumerandis literarum viris fecit illustribus, ego in nostris faciam.

Idem in Epistola ad Desiderium.

Scripsi librum de illustribus viris ab Apostolis usque ad nostram aetatem, imitatus Tranquillum, Graecumque Apollonium.

Ex libris incertis.

Censorinus de natali die cap. 20.

Annum vertentem Romae Licinius quidem Ma-

cer, et postea Fenestella statim ab initio duodecim mensium fuisse scripserunt; sed magis Junio Gracchano, et Fulvio Varroni, et Suetonio aliisque credendum, qui decem mensium putaverunt fuisse, ut tunc Albanis erat, unde orti Romani.

A. Gellius Lib. XV. cap. 4.

Eundem Bassum Suetonius Tranquillus praepositum esse a M. Antonio provinciis Orientalibus, Parthosque in Syriam introrumpentes tribus ab eo proeliis fusos scribit, eumque primum omnium de Parthis triumphasse, et morte obita publico funere sepultum esse.

Servius in Eclogam III, 105.

Dicta *ulna* ἀπὸ τῶν ὠλενῶν, id est, a brachiis: unde et λευκώλενος Ἥρη. Licet Suetonius unum cubitum velit esse tantummodo.

Idem in III. Georgicorum 27.

Quod autem ait, *Victorisque arma Quirini,* non est contrarium: nam, ut etiam in primo Aeneidos 292. diximus, Suetonius Tranquillus hoc de Augusto commemorat, *quodam tempore tres partes populi consentiente Senatu obtulisse ei tria nomina, Quirini, Augusti, Caesaris. Ille, ne, unum eligendo, alias offenderet partes, primo Quirinus est dictus: inde Caesar: post in nomine permansit Augusti.*

Isidorus Orig. Lib. XVIII. cap. 2.

Tranquillus autem, triumphum Latine potius appellatum, quod is, qui triumphans Urbem ingrederetur, tripartito judicio honoraretur.

Lib. eodem, cap. 6.

Tranquillus autem dicit: Dum cujusdam gladiatoris in ludum emissi gladius curvatus fuisset ex acie recta, procurrit unus ad eum corrigendum: tumque a pugnante responsum est, *sic pugnabo* (al. *sica pugnabo*): inde sicae nomen datum est.

Commentator vetus Horatii ad carmen de arte poëtica, v. 354.

Scriptor, librarius, bibliopola, uti veteres dicebant, quod et Tranquillus affirmat.

Suidas.

Ἀσσάρια, ὀβολοί. Νούμμας ὁ πρῶτος βασιλεὺς μετὰ Ῥωμύλον Ῥωμαίων γεγονώς, ἀπὸ σιδήρου καὶ χαλκοῦ πεποιημένα (νομίσματα) πρῶτος ἐχαρίσατο Ῥωμαίοις, τῶν πρὸ αὐτοῦ πάντων διὰ σκυτίνων καὶ ὀστρακίνων τὴν χρείαν πληρούντων, ἅπερ ὠνόμασεν ἐκ τοῦ ἰδίου ὀνόματος νούμμια, ὥς φησι Τράγκυλλος.

Servius ad IV. Georg. 127.

Corycos enim civitas est Ciliciae, in qua antrum illud famosum paene ab omnibus celebratum. Et per transitum tangit historiam memoratam a Suetonio. Pompejus enim, victis piratis Cilicibus, partim ibidem, partim in Graecia, partim in Calabria, agros donavit.

Idem in VI. Aeneid. 799.

Quod autem dicit, verum est. Nam et Suetonius ait in vita Caesaris, responsa esse data per totum orbem, nasci invictum Imperatorem.

Idem in Aeneid. XII, 185.

Homo *rebellis* dicitur: res ipsa *rebellio*, non *rebellatio:* sic Suetonius. *Vid. Calig. cap. 51.*

Isidorus Originum Lib. VIII. cap. 7.

Poëtae unde sint dicti, sic ait Tranquillus: Quum primum homines exuta feritate rationem vitae habere coepissent, seque ac Deos suos nosse, cultum modicum ac sermonem necessarium commenti sibi, utriusque magnificentiam ad religionem Deorum suorum excogitaverunt. Igitur ut templa illis domibus pulcriora, et simulacra corporibus ampliora faciebant, ita eloquio quasi augustiore honorandos putaverunt, laudesque eorum et verbis illustrioribus et jucundioribus numeris extulerunt. Id genus quia forma quadam efficitur, quae ποιότης dicitur, poëma vocitatum est, ejusque fictores poëtae.

Diomedes Lib. I. pag. 362.

Inchoavi ab inchoo. Sic dicendum putat Julius Modestus, quia sit compositum a chao, initio rerum. At Verrius et Flaccus in postrema syllaba adspirandum probaverunt. *Cohum* enim apud veteres mundum significat. Inde tractum *incohare.* Tranquillus quoque his assentiens, libello suo plenissime *aedem incohatam* ita disseruit.

Commentator vetus in Horat. I. Sat. VII, 20.

Bithus et Bacchus, gladiatorum nomina celebrata apud Suetonium.

Charisius Lib. II. Inst. Gramm. p. 180.

Istoc vilius. Rex qui vocabat ad coenam, si sibi ea res exhibenda indiceretur, quam exhibere

non posset, respondit, ut Tranquillus refert, *isto vilius hominis erit coena.*

Eustathius in Odyss. Ῥαψ. A. v. 106.

Ὅδε τὰ περὶ Ἑλληνικῆς παιδιᾶς γράψας, διαφορὰν καὶ αὐτὸς εἰδὼς κύβων καὶ πεσσῶν, καὶ παλαιστάτην εἰπὼν τὴν κυβιστικὴν παιδιάν, παράγει Σοφοκλέους μὲν ἐκ Παλαμήδους, ὁμωνύμου τῷ ἥρωϊ δράματος τό, Ἐκεῖνος ἔφευρε πεσσούς, κύβους τε τερπνὸν ἀργίας ἄκος. καὶ Εὐφορίωνος τό, Πεσσὰ Ναυπλιάδαο. λέγει δὲ καὶ etc.

Hoc excerptum ex libro MS. de natura rerum retulit Oxonio Jac. Gronovius.

De omnibus maris ac fluminum in pratis in Annalibus Tranquillus sic ait. Extremum mare Oceanus: internum medius, quod ex Oceano fluit. Supernum et infernum, quibus Italia alluitur. Ex his superum et Adriaticum dicitur et Tuscum inferum. Fretum angustum quasi fervens mare, et Siculum et Gaditanum (MS. *Gaditianum*). Aestuaria sunt omnia, per quae mare vicissim tum accedit (MS. *occidit*), tum recedit. Altum proprie mare profundum. Vada (MS. *vaga*), quibus in mari potest stari, quae Virgilius brevia appellat, quae eadem Graeci brachia. Sinus majores recessus maris dicuntur, ut Caspius, Arabicus, Indicus: majores autem anguli, ut Paestanus, Matrestae, Amyclanus et similes nomina maris dixerunt. Flustra motus maris sine tempestate fluctuantis. Naevius in bello Poenico (MS. *Pontico*) in inscriptione quod ait, *honerariae honustae stabant in flustris*, ut si diceret in salo (MS. *Sola*). Moles, quae eminent et procurrunt mari, de quibus Pacuvius (MS. *Fauculius*) ait, *omnes latebras sublaetu*

mole abstrusas sinus. Caecus fluctus tamen, nec dum tamen canus, de quo Atta (MS. *aota*) in togata sic ait: *Populo fluctos caecos faciunt per discordiam;* et Augustus ait: *nos venimus Neapolim, fluctu quidem caeco.* Litus, quicquid aqua alluitur. Flumen omnis humor, qui vel modice fluit. Torrens fluvius, qui a pluvia crescit, siccitate torrescit, id est, arescit, de quo Pacuvius ait, *Flammeo vapore torrens torret.* Ostia exitus fluminum in mare. Tolli aquarum projectus, quales sunt in Aniene (MS. *assiense*) flumine quam se maxima praecipitio.